RADU
TUDORAN

Acea fată frumoasă

CR

RADU TUDORAN

ACEA FATĂ FRUMOASĂ

Roman

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

1

Într-o noapte, pe valea Rinului, am întîlnit o ființă fantastică. Mai fusesem odată pe acolo, însă cu trenul, într-o toamnă urîtă, la începutul războiului și n-am văzut decît convoaie de șlepuri, negre, strecurîndu-se pe sub neguri. Atunci mi-am propus să mă întorc într-un timp mai prielnic și pe o vreme mai frumoasă, așa cum am avut norocul să fie de data aceasta, cînd nimic nu m-a nemulțumit din partea cerului, senin ziua și noaptea.

La fel mi-am dorit să mă pot întoarce o dată în insulele Faeroe, și în Islanda, unde orbecăisem săptămîni în șir prin ceturi, în noaptea nordică de decembrie, fără să văd măcar o singură dată soarele. La geografie e imposibil să ajungi în linie dreaptă.

De trei luni stau cu hîrtia albă deoparte, privind-o pieziș, aproape cu teamă, neștiind cum și de unde aș putea începe. Întîmplarea de pe valea Rinului e greu să fie povestită fără riscuri, mai ales că s-a repetat, în forme decurgînd una din alta, întîi la Londra, în St. James's Parck, un loc plin de lume, apoi la Madrid, într-o sîmbătă seara cînd mergeam pe Calle de Alcalá spre Cibeles, iar în față, pe cerul cum nu poate fi altul mai emailat și mai albastru, luna nouă a apărut în axul străzii, ca o podoabă a orașului, strălucitoare și fascinantă...

Cînd m-am oprit pe Rin, la Trechtinghenser, dincolo de zona industrială pe care o străbătusem peste ziuă, grăbit și în panică, temîndu-mă că în orice clipă aș putea să mă înăbuș, eram abia în a zecea zi de călătorie ; n-ar fi trebuit să mă simt obosit, dar adevărul este că de la București mersesem aproape incontinuu, cu lungi abateri, într-un fel de nesaț geografic, însetat de spațiu, dornic să-l străbat și să-l pun la socoteală, chiar dacă unele locuri nu meritau osteneala de a ajunge la ele. Nu mă opream decît noaptea și de multe ori plecam înainte de a se face dimineață.

Niciodată n-am rămas două seri în acelaşi loc ca să-mi îngădui o zi de odihnă între două etape.

Întîlnisem Rinul spre prînz, la Manheim, după ce venisem pe Neckar, de la Heidelberg. Sînt denumiri trecute pe hartă şi păstrate în memorie dintr-o vreme care fără ele ar fi fost cu totul uitată. Dar ca să merg pe Neckarul meu, a trebuit să caut o şosea secundară, ignorată de toată lumea, fiindcă toţi preferă autostrada. La o răspîntie prăfuită, unde mă gîndeam să renunţ, o doamnă, care în sfîrşit m-a înţeles foarte bine, mi-a arătat pe unde se merge de-a lungul apei, fără să se mire, ca toţi ceilalţi, de intenţia mea inexplicabilă.

Am înţeles repede că aveau dreptate să nu mă încurajeze; şoseaua atît de mult căutată nu duce prin locuri frumoase şi nici Neckarul nu se vede decît în treacăt, în locuri unde nu poţi să poposeşti în linişte, cu ochii pe apă. Mi-am pus atunci speranţa în Rin, care-i şi mai sonor în amintirile mele. Dar nici Rinul n-am putut decît să-l zăresc, în cîteva rînduri, cu teama că ascunde o dezamăgire. Într-adevăr, cînd m-am oprit într-un loc şi l-am contemplat avid, aproape implorînd natura să se salveze, n-am descoperit decît o apă neînsufleţită, cu malurile de mîl, urîte, despuiate de orice legendă. Am înţeles că trebuia să caut Rinul în altă parte; m-am decis să ajung acolo cît mai degrabă.

Prin Meinz am trecut într-o stare de spirit care mă făcea nereceptiv şi duşmănos faţă de orice urbanistică. Din miile de oraşe cîte sînt în lume, nimeni nu visează să le vadă pe toate. Am vrut totuşi să vizitez măcar catedrala, deşi era îmbrăcată în schele; aş fi avut un reper al traiectoriei mele. Am mers mult, cu ochii după un loc de parcare, simţind furnicături pe şira spinării. Cînd în sfîrşit am ajuns într-o stradă unde puteam să staţionez, eram prea departe. Mi-am dat osteneala, am vrut să mă întorc cu piciorul, ceea ce pentru mine este totdeauna o plăcere, cu condiţia să am destul timp înainte. După aproape o oră de mers, am zărit schelăria catedralei, dar era încă atît de departe că am făcut calea întoarsă, acum luînd drumul pe cheiul Rinului, drept compensaţie. Apa începea să se albăstrească de înserare.

Un automobilist cu un „Volkswagen" s-a oferit să mă piloteze spre Koblenz, şi, bineînţeles, m-a scos în autostradă. Mi-am zis că aici, unde Rinul intră între înălţimi limitative, e imposibil să nu existe o şosea adunată pe marginea apei, cea mai firească, a primilor oameni din istorie care au străbătut locurile.

Deşi se apropia seara şi nu aveam timp pentru aventură, m-am răzvrătit împotriva rutinei şi am evadat de pe autostradă la prima ieşire. A fost o inspiraţie bună, iar aventura m-a dus de-a dreptul la malul Rinului. Dar am avut să trec prin sate puse între mine şi apă, şi-apoi printr-o localitate mai mare, Bingen, aglomerată, zgomotoasă, unde era cît pe ce să poposesc, obosit şi fără încredere în ce mai putea să urmeze. Am mers înainte numai din apatie, incapabil să apăs pe frîna maşinii. O jumătate de oră mai tîrziu m-am oprit brusc, surprins de apariţia unui hotel singuratic... Ceva mai departe era şi satul Trechtinghausen, unde a început aventura ; era şi un cimitir, cu o capelă, ceva mai în urmă, între Rin şi calea ferată, apoi un camping aproape pustiu, iar deasupra, pe înălţimi, un castel, Rheinstein, unde, cu două sute de ani înainte, aş fi putut să fiu oaspete, dacă mi-aş fi bătut capul să plac gazdelor.

La hotelul care m-a atras dintr-odată, fiind mai vecin cu cimitirul şi cu singurătatea decît cu satul, m-am găzduit confortabil, cu multă bunăvoinţă din partea patronului, foarte doritor de oaspeţi, mai ales că în afară de mine nu părea să aibă şi pe altul. L-am găsit singur, la o masă pe terasa din faţă, unde o mică firmă împodobită cu steguleţe anunţa că aici se vorbesc patru sau cinci limbi ale pămîntului. În singurătatea lui, asemănătoare cu a locului, omul dezlega cuvinte încrucişate. Le-a dezlegat toată seara, în afară de timpul cît a trebuit să se ocupe de mine.

După ce mi-am văzut camera, am băut un pahar de vin, alb şi tare, cuvenit la sfîrşitul unei zile atît de grele. Pe urmă, cît a mai fost lumină afară, am mers la cimitir, unde cîteva femei scoteau apă din Rin şi udau florile. Mi-au părut robuste şi vrednice, iar cimitirul mi-a plăcut mult, neavînd nici o vecinătate decît Rinul şi calea ferată, adică o mişcare interminabilă. Am mers şi în camping şi-am ajuns tocmai cînd sosea o maşină, remorcînd o casă pe roate. La volan stătea soţul, soţia în dreapta, iar în spate copiii, obosiţi cu toţii şi dornici să se instaleze de noapte. Pe la gospodăriile celelalte, puţine şi distanţate, oamenii se pregăteau pentru masa de seară. Ardeau primusuri şi aragazuri, în locul focurilor de găteje, dar am socotit că aşa, cu înlesnirea aceasta şi cu multe altele, sufletele oamenilor nu puteau fi mai puţin nomade ca pe vremea căruţei cu coviltir, căreia i-au luat locul apartamentele remorcate.

La castel n-am ajuns, fiindcă se apropia noaptea, dar am apucat să-l văd de jos, cît mai era lumină, așa că l-aș putea folosi oricînd ca decor pentru o povestire.

Cerînd informații asupra drumului, unde se cuvine să stau și pe unde să trec fără a pierde vremea, hotelierul mi-a dat o hartă panoramică a Rinului, de la Meinz, unde fusesem, pînă la Köln, unde vroiam să ajung în vreo două zile.

Harta, frumos lucrată, îți aducea în față întreg ținutul, selectat și concentrat sistematic. Am regretat mult că n-aveam și eu una, astfel că l-am rugat pe hotelier să mi-o vîndă ; a refuzat, spunînd că nu știe unde ar găsi alta ; tot ce putea face, era să mi-o lase peste noapte. Am stat pînă tîrziu, încercînd să întocmesc o schiță și mai rezumată, alegînd numai ce trezea în sufletul meu vechi răsunete. Așa am ajuns la stînca Loreley, de pe malul celălalt.

Era ora zece și jumătate cînd mi-a venit gîndul că locul acela nu poate fi înțeles decît noaptea. Pe valea Rinului, în afară de șoselele asfaltate, de pe un țărm și de pe altul, mai sînt și patru căi ferate, între stîncă și apă și pe ele se scurg trenuri lungi, grele și zgomotoase. Pe fluviu, mișcarea vapoarelor și a convoaielor de șlepuri nu contenește nici noaptea, decît poate că e mai moderată. Toate merg mai moderat de la o oră înainte, și trenurile, și automobilele, după cum se simțea din odaia hotelului ; erau momente cînd nu se mai auzea nimic, nici pe asfalt, nici pe fier, nici pe apă. Mă gîndeam că numai în astfel de răgazuri poate fi contemplată stînca Loreley, și doar în liniștea deplină a nopții poate fi ascultat ecoul, care se duce în sus, pe piatră, repetîndu-se de șapte ori, ca prin miracol.

Am obiceiul să plătesc hotelul de cu seară, ca să pot pleca la orice oră a dimineții. Astfel nu puteam fi socotit fugar, cînd am coborît scările pe întuneric, cu pantofii în mînă. Se făcuse ora unsprezece și de mult în hotel încetase orice mișcare. Pe terasă ardea un singur bec, care lumina firma cu steguleț. În camping lătra un cîine, la gardul dinspre cimitir ; mi-am dat seama că nu fără motiv și m-am apropiat încetișor, încă nedeprins cu întunericul. Abia după un timp, în slaba licărire a stelelor am descoperit cîinele, care continua să latre, neostil. Pe urmă am descoperit și ce-l intriga, după împrejmuirea cimitirului : o umbră se mișca printre morminte. Mi-am dat seama că era una din femeile de cu seară ; rămăsese singură pînă la ora tîrzie din noapte și continua să ude florile.

Am revenit în faţa hotelului unde am aşteptat vreun sfert de oră, pînă am auzit un tren apropiindu-se. Mai trecuse unul, însă pe malul celălalt. Şoseaua în schimb rămăsese goală. Îmi plac nespus şoselele goale, fiindcă dilată distanţele ; de multe ori plec pe ele fără scop şi fără să ştiu unde, cu sentimentul că infinitul poate deveni accesibil, deşi nu l-am definit niciodată.

Am aşteptat ca trenul să se apropie, cu zgomotul lui prielnic ; atunci am pornit motorul iar cînd locomotiva a ajuns în faţa hotelului, am demarat repede ; mă gîndeam să nu trezesc pe nimeni, plecarea mea să rămînă nedescoperită. Lăsasem, cam imprudent, descuiată uşa de la intrare, spre a reveni în cameră tot aşa cum plecasem.

Mergeam spre nord, să caut un pod, ca să trec dincolo. La cinci kilometri, harta arăta o trecere cu bacul, dar în locul acela nu se vedea nici o lumină şi nu se simţea nici o mişcare. Nu vroiam să trezesc pe nimeni din somn, aşa că am mers mai departe pe şoseaua care continua să rămînă goală. Am trecut astfel pe sub cîteva castele, apoi prin două sate slab luminate, Bacharach şi Oberwesel. Se vedeau sate şi pe malul celălalt, mici şi adormite, judecînd după puţinele lumini care sclipeau ici-colo. În reflectorul unui remorcher care mergea la vale, fără prea mult zgomot, cu un convoi de şlepuri, am deslușit două insule prelungi. Prima, aproape de ţărmul meu, părea pustie ; pe a doua, mai apropiată de ţărmul celălalt, se desena nelimpede turla unei biserici.

Aproape zece kilometri de-aici încolo am mers în tăcere, fără grabă, mulţumit de şoseaua care în mod inexplicabil rămînea goală. Pe tot acest parcurs n-am întîlnit nici o aşezare omenească, nici măcar un canton sau o gară. Mergeam pe sub o faleză stîncoasă care prindea zgomotul calm al motorului, îl amplifica şi apoi îl răsturna peste apă. Mi se părea că străbat o proprietate personală, singur stăpîn pe şosea şi pe toate din jur, cînd am auzit un tren apropiindu-se din urmă. Am aşteptat să mă ajungă, apoi am mărit viteza şi am mers împreună, în dreptul locomotivei. Am făcut semne cu farurile ; mecanicul a răspuns cu fluierul, ne-am împrietenit şi am dedus că avem măcar un ţel comun la ora aceea. Era un tren de călători, numai cu vagoane de dormit, un expres de lux şi, după întunericul de la ferestre, se înţelegea că nimeni nu stătea de veghe. Am mers şi eu aşa, cu trenul, în cîte o noapte ; se cîştigă timp, dar mi se pare că-i inadmisibil să treci prin peisaj ca printr-o lume moartă sau anulată. Locurile

străbătute şi memorate sînt cele mai sigure repere ale timpului nostru de viaţă.

Deodată mecanicul a fluierat scurt şi mi-a arătat cu mîna în faţă. Am văzut gura întunecată a unui tunel în care locomotiva şi apoi vagoanele s-au pierdut ca într-o stîncă lichefiată; mi s-a părut chiar că mişcarea trenului devenea verticală, ca o prăbuşire, şi că avea să urmeze o încheiere catastrofală, un înec şi o dezagregare. Singurătatea care a urmat mi-a stîrnit o strîngere de inimă, deşi reveneam la condiţia premeditată a călătoriei mele. Atunci mi-am dat seama că dacă îmi place singurătatea, despărţirile mă întristează. Dar nu există singurătate continuă; cineva tot vine în viaţa noastră — şi tot pleacă.

Nu vroiam să abandonez trenul, deşi nu-mi aducea, nu-mi lua pe nimeni. M-am silit să păstrez o viteză constantă şi, după un kilometru, cînd am ajuns la ieşirea tunelului, locomotiva a apărut lîngă mine, foarte aproape, la cîţiva metri, de parcă şoseaua şi calea ferată urmau să se contopească. Mecanicul fuma, rezemat de fereastră; era o locomotivă electrică, nu-i dădea nici o bătaie de cap, n-avea decît să supravegheze viteza şi să ţină seama de semafoare. Înainte de St. Goar, un tunel ne-a despărţit iarăşi, cu mai puţină emoţie decît prima oară, iar reîntîlnirea mi-a dat şi ea mai puţină emoţie. Călătoria aceasta împreună începea să mă obosească şi mă deruta puţin în intenţiile cu care plecasem. Aş fi putut să măresc viteza, sau să rămîn în urmă, dar, nehotărîndu-mă cum ar fi fost mai bine, am mers ca pînă atunci, lîngă locomotivă. M-am gîndit că aşa se întîmplă în viaţă cu oamenii care continuă să rămînă împreună, deşi nu mai au să-şi spună nimic, şi nu-i leagă decît o ură viitoare. Pentru a frîna sau a mări viteza, ca să te detaşezi de cineva, se cere convingere şi energie.

Nici la St. Goar nu mergea bacul, nici la Bad Salzic. Trenul trecea prin gări fără să oprească. La Boppard s-a pierdut printre case. Dincolo de oraş ne-am reîntîlnit fără să fi avut intenţia, după ce făcusem un ocol, căutînd şi aici bacul care stătea părăsit la mal, pe apa întunecată. În mijlocul Rinului se oglindea o singură stea; în prima clipă mi s-a părut că era o geamandură luminoasă.

Vreo cinci kilometri am mers cu viteză constantă, într-o pustietate cam neagră. Vecinătatea locomotivei începea să mă enerveze. Mecanicul mînca banane, mi-am dat seama după gesturi, altminteri în lumina slabă din spatele lui n-ar fi putut să se

vadă. La Oberspag ne-au despărțit din nou casele. Satul nu era lung, l-am străbătut în jumătate de minut și iarăși m-am pomenit cu locomotiva în stînga ; acum mecanicul bea ceva dintr-un termos, cu capul dat pe spate. Atunci am apăsat pe accelerație, și-n saltul pe care l-a făcut mașina, cu motorul ei puternic, am simțit frîngîndu-mi-se nehotărîrile și inerțiile. Eram ca un evadat, în prima clipă de libertate, cînd bucuria și spaima sînt la fel de mari și cresc, fără să se anuleze una pe alta. După o jumătate de kilometru, la intrarea în Niederspay, cînd nici nu apucasem să simt vreo satisfacție, m-am pomenit cu o barieră în față și, frînînd cu toată puterea, cu cauciucurile urlînd revoltate, abia am izbutit să opresc la un pas de felinarul roșu care se răsfrîngea în luciul asfaltului.

Curînd de tot trenul a trecut prin față, nu-l mai vedeam prin geamul lateral, ci prin parbrizul plin de gîngăniile nopții, luate din zbor, zdrobite și încleiate.

Mecanicul, care desigur îmi simțise intenția, s-a uitat la mine disprețuitor, am dedus, căci nu-i distingeam fața. Am țîșnit pe sub barieră cînd abia începea să se ridice, am schimbat vitezele ca la curse, cu turația maximă ; satisfacția e drăcească. Trenul era acum în dreapta, și-n cîteva sute de metri l-aș fi depășit, simțeam nevoia clară să-l las în urmă, cînd iar a apărut o barieră, la mai puțin de un kilometru. Acum nu l-am mai văzut pe mecanic, era în partea cealaltă, ceea ce mi-a adus o ușurare. Trenul a trecut în stînga șoselei ; l-am lăsat să se ducă. Am tras la canton, unde am spălat parbrizul cu apă de la fîntînă. Cantonierul a venit să-mi ajute, dar mai mult m-a încurcat, fiindcă spălatul parbrizului nu-i o treabă pentru doi oameni. I-am dăruit totuși un pachet de țigări, pe care-l aveam în buzunar din întîmplare, mă jucasem cu un distribuitor automat, să văd cum funcționează ; altminteri, nu mai fumez de multă vreme. La geamul cantonului s-a dat o perdea la o parte și-a apărut o femeie tînără, somnoroasă, despletită, cu cămașa de noapte despicată în față, de i se vedeau sînii, abia ieșită din căldura așternutului. I-am făcut un semn cu mîna, dar se putea crede că-l adresam bărbatului și am plecat mai departe, mulțumit că trenul se distanțase destul ca să nu-i mai aud zgomotul.

Abia la Koblenz am găsit un pod, tocmai la jumătatea orașului ; mai fusese unul, pentru calea ferată. Se apropia miezul nopții cînd am ajuns pe malul celălalt. Pînă la stînca Loreley erau vreo patruzeci de kilometri ; nu se cuvenea să fac prea

multe socoteli la un asemenea drum, cu toate că benzina se scumpise destul de mult și se putea ca în curînd să lipsească.

Am trecut prin trei orașe legate între ele, zece kilometri de străzi goale, printre case cu ferestrele neluminate. Dincolo de Braubach m-am pomenit iar singur, cu calea ferată în stînga, sub un șir lung de dealuri cam răpănoase. Puțin mai departe am întîlnit un tren lung de marfă, cu vagoane imense ; zgomotul lui, prelungit zeci de secunde, m-a împiedicat să simt apropierea altui tren, care venea din spate. M-am pomenit cu locomotiva în stînga, pe cale să mă depășească. Nu mi-am mai făcut semne cu mecanicul, ci am accelerat la maximum. Deși mă îndepărtam repede, am auzit multă vreme în urmă zgomotul trenului.

Pe tot acest drum, n-am întîlnit nici o mașină, nici n-am depășit vreuna. Mi se părea ciudat, pe o șosea de obicei aglomerată chiar noaptea. Poate să fi fost o zi a săptămînii cînd automobiliștii, credincioși Sfîntului Cristofor, se feresc să plece de acasă.

Restul drumului nu s-a întîmplat nimic care să-mi fi rămas în minte ; noaptea continua să fie foarte întunecoasă. Ca să reperez stînca Loreley, m-am folosit de harta panoramică și de kilometrajul mașinii. Am recunoscut locul după un dig de vreo sută de metri, construit pieziș față de țărm, o intenție inexplicabilă și neterminată. Mi-am lăsat mașina acolo ; mai departe șoseaua se îngusta, și toată priveliștea părea să se stranguleze. Calea ferată dispăruse mai dinainte, într-un tunel destul de lung ca să înghită zgomotul trenurilor. Mai rămîneau remorcherele de pe Rin, dar și acestea poposeau poate pe undeva, astfel că liniștea era acum aproape deplină.

Am mers pînă la picioarele stîncii, care cădea vertical în marginea șoselei și parcă o împingea puțin spre apă. Am desprins cîteva așchii de piatră și le-am pus în buzunar. Aveau o culoare ruginie, întunecată, am văzut a doua zi ; pe întuneric păreau bucăți de antracit, cu luciu metalic. Fac parte din puținele lucruri aduse din călătorie, căci nu vroiam să mă încarc nici cu prea multe obiecte, nici cu orice fel de amintire. Ele sînt dovada sigură a întîmplării, atît pentru mine, cînd încep îndoielile, cît și pentru oricine n-ar vrea să mă creadă.

Îmi dădusem capul pe spate, și tocmai mă pregăteam să strig, în sus, ca să aud cele șapte ecouri, dar ezitam, fiindcă nu-mi venea în minte nici un cuvînt. Ar fi fost potrivit un nume. Al cui ?

Atunci am simțit un foșnet în spate, și înainte de a avea timp să fac o mișcare, am simțit două mîini, mici și reci, apăsîndu-mi ochii. N-am fost speriat, ci doar surprins, și-am rămas așa un timp, încercînd să-mi dau seama ce se întîmplă. A urmat un rîs vioi, de fată, apoi s-a auzit glasul, cu triluri arpegiate :

— Te-am prins ! Ce faci aici ?

Iar ecoul, ducîndu-se tot mai sus, pe stîncă, a repetat „Ce faci aici ?" de șapte ori, întocmai, confirmînd incredibila informație.

— Cine ești ? am întrebat, aproape în șoaptă.

— Nu-ți spun ! s-a auzit glasul, urmat de cele șapte ecouri miraculoase.

Așa nu se putea duce o conversație. M-am întors brusc. A rămas surprinsă, cu mîinile arcuite, cum mă cuprinseseră pe la spate. Era o fată, cu părul ud, căzut pe umeri ; vedeam, fiindcă de sus venea acum o ușoară reverberație. Avea un halat de baie, scurt, strîns cu cordonul pe talie ; altceva nimic, nici măcar papuci în picioare. Halatul mi s-a părut portocaliu, dar putea să fie galben. Părul fetei era de un negru mai puternic ca noaptea.

— Să mergem doi pași, i-am spus. Aici nu ne putem înțelege.

Ultimele cuvinte tocmai începeau să se repete, ducîndu-se în sus pe piatră, cînd fata enigmatică a făcut un semn cu brațul și ecoul a pierit dintr-odată.

— L-am stins ! mi-a explicat ea, continuîndu-și rîsul de adineaori. E lună nouă... Ți-ai pus ceva în gînd ?

Am ridicat ochii ; luna nouă, subțire, cu o strălucire nemaivăzut de puternică, de părea artificială, apăruse într-o despicătură de piatră și-abia acum se deslușea cît de înaltă era stînca, a cărei creastă strălucea, argintie. Curînd însă luna avea să se ascundă, să se facă din nou întuneric, iar mie nu-mi venea în gînd nici o dorință, sau erau prea multe și se înăbușeau între ele.

— Degeaba, am răspuns. N-am nici un obiect de aur cu mine.

— Am eu, a spus fata. Pune mîna !

Și-a dat părul la o parte, parcă se și uscase, și s-a înălțat pe vîrfuri, apropiindu-și obrazul de mine. Atunci am văzut că avea un cercel mic de aur și am întins mîna, puțin vrăjit, gata să uit de mine. Profilul fetei se proiecta ca pe un ecran pe bucata de cer încă argintată de lună. Aștepta, cu capul dat puțin pe spate, cu gîtul întins, într-o arcuire de salcie ; părea toată de salcie.

Am atins cercelul ; era rece, iar lobul urechii fierbinte.

— Spune tare, dacă vrei să se împlinească ! Haide, pînă nu dispare luna !

Începea să se încălzească şi cercelul. Mi-am regăsit, cu puţină întîrziere, dorinţa cea mai firească. Privind luna, iar deasupra ei profilul fetei, am spus strîngînd între degete cercelul şi lobul urechii :

— Doresc să-mi termin cu bine călătoria...

— Mai ai timp pentru încă o dorinţă !

Nu terminasem s-o spun pe prima.

— ...Şi să pot pleca repede într-o altă călătorie.

Lumina de sus începea să scadă ; colţul lunii atingea piatra. Am simţit atunci că întîmplarea va deveni o amintire fantastică.

— Şi încă ! m-a îndemnat fata.

— Aş vrea să te mai întîlnesc o dată !

A stat încă o clipă cu lobul urechii între degetele mele, cel mare şi cel arătător, cu care acum ţin stiloul. Părea că se gîndeşte. Pe urmă, cînd luna a dispărut după stîncă şi s-a făcut întuneric, s-a desprins şi a încuviinţat, înclinînd capul :

— Bine ! Cînd va fi iar lună nouă.

2

Doar ceva rămîne de neînţeles : cum putea să mai fie pe cer, la miezul nopţii, luna nouă, care se ştie că apune devreme ?

Cînd a fost iar lună nouă, eram la Londra de o săptămînă, şapte zile strălucitoare, la începutul lui septembrie, fără un nor, fără ceaţă, cu nopţi de o claritate atît de albastră că păreau pictate. A şaptea zi, seara, s-a înnorat, a început să plouă şi a plouat pînă dimineaţa, cînd am şi plecat dealtfel.

În acea ultimă zi, nenorocoasă, ştiam că va fi lună nouă ; m-am plimbat ca de obicei pe străzile Londrei, kilometru după

kilometru, cum fac totdeauna, socotind că mijlocul cel mai bun să cunoşti un oraş este să-l străbaţi cu piciorul, la întîmplare.

Pe la patru după-amiază, după ce acoperisem o etapă de mers soldăţească, m-am aşezat pe o bancă, în St. James's Parck ; îmi făcusem datoria zilei şi aveam dreptul la odihnă. Erau mulţi oameni în jur, de toate felurile, hrănind porumbeii care acostau lumea cu îndrăzneală, se aşezau pe umerii unora, încercînd să-i ciugulească în ureche, altora li se cocoţau în creştet, bătînd din aripi ca să-şi păstreze echilibrul, zgîriind pielea capului cu ghearele şi uneori găinăţînd-o.

Mi-a atras privirea şi am urmărit-o multă vreme, o fetiţă care stătea detaşată de ceilalţi, în faţa mea, la cîţiva metri. O vedeam din spate, subţire şi bine făcută, deşi abia începea să se împlinească, suplă şi mlădioasă, cu părul negru căzut pe umeri, legănîndu-se lent la mişcările capului ; purta un pulover negru ca părul şi pantaloni albaştri, evazaţi, croiţi măiestru, nealterînd defel feminitatea ei incipientă şi graţioasă. La picioare fetiţa avea o pungă mare, pusă pe iarbă, din care scotea biscuiţi, aplecîndu-se elastic, fără să îndoaie genunchii cu mişcarea aceea necugetată şi schiloadă care sluţeşte îngrozitor o siluetă, fie ea cît de frumos desenată. Biscuiţii îi fărîma în mîini, iar firimiturile le oferea vrăbiilor. Pe porumbei îi alunga cu ciudă, poate le spunea şi vorbe de ocară, dar nu-i auzeam glasul. Mi-a fost numaidecît simpatică, i-am atribuit o fire deosebită, tocmai pentru grija pe care o arăta vrăbiilor, mai neajutorate şi mai sperioase decît porumbeii.

Mă uitam la ceas din cînd în cînd, aşteptînd ora cînd trebuia să apară luna, deasupra copacilor, drept în faţă, fiindcă anume mă aşezasem acolo.

Fata stătea cu braţele în cruce, cu palmele în sus, oferindu-şi anafura, răbdătoare şi neobosită, că mă întrebam cît va prelungi minunatul ei joc şi cum de nu-i amorţesc încheieturile. Semăna cu o mică madonă, gata de jertfă, iar eu mă bucuram că nu-i vedeam faţa şi puteam astfel să mi-o închipui oricît de frumoasă, cum mă inspirau silueta ei şi gesturile.

Deoarece nu puteam să părăsesc locul, ales cu premeditare, mă temeam de clipa cînd fetiţa avea să plece şi cînd fără voia noastră aveau să ni se întîlnească privirile.

O anumită nelinişte ascunsă în mine încă de dimineaţă, sau poate de mai multă vreme, a început să se arate, curînd după ce mă aşezasem, ca să crească încontinuu, iar pe la cinci şi

jumătate să ajungă la o senzație dureroasă. Mă liniștea puțin și făcea ca așteptarea să fie suportabilă fetița din față, cu atitudinea ei de madonă, coborîtă parcă din predica bunului sfînt Francisc.

Pe nebăgate de seamă, lumea din jur începea să se rărească ; unii plecau chiar cu un fel de grabă, după ce se uitau pe cer, cu alte priviri decît ale mele ; se simțea în ei un fel de teamă, în vreme ce eu eram istovit de nerăbdare. Și deodată, peste copacii din față, care au început să se legene temători, întocmai ca lumea grăbită să plece, în locul unde așteptam să apară luna nouă, s-a ivit o pată neagră și a început să crească, desenîndu-se tot mai bine, cotropind cerul palmă cu palmă, pînă ce, cu toată împotrivirea din cugetul meu, a trebuit să-mi dau seama că venea un nor de ploaie.

Nu se mai vedeau oameni în jur, fugiseră și porumbeii și vrăbiile, rămăsesem eu și fetița din față, cu brațele tot așa, întinse în lături, cum s-ar fi oferit să fie crucificată.

Eram atît de consternat că aproape nu-mi mai dădeam seama de prezența ei acolo ; tot ce mă atrăsese și-mi plăcuse la ea, acum mi se părea zădărnicie.

În clipele următoare, au început să cadă picături mici și distanțate, vestind o ploaie temeinică. Dar nu-mi venea să plec și priveam înghețat cerul negru, unde ar fi trebuit să apară luna.

Deși abia trecuse de șase, se făcea repede întuneric. Fetița a stat un timp nemișcată, pînă ce părul a început să i se ude de ploaie. Atunci a lăsat brațele să-i cadă, poate i-au căzut puțin și umerii. A rămas alt timp așa, într-o atitudine care sugera renunțarea. Se gîndea, poate, unde se adăpostesc vrăbiile de ploaie. Pe urmă s-a aplecat, a luat punga de la picioare și s-a întors cu fața, să plece. Nu părea grăbită, nici speriată de vremea ostilă. Iar eu o priveam fără să pot înțelege, fiindcă nu era o fetiță, cum mi se păruse tot timpul, ci o ființă în toată firea, frumoasă, cu fața încadrată de păr ca de o cască grea, dar fluidă. Mi se părea că o mai văzusem, ceea ce nu înseamnă că avea o fizionomie comună. Semăna poate cu o făptură imaginară, care se naște în depărtarea cea mai rarefiată a gîndului și de-acolo, uneori, se proiectează în realitate. Asemenea fizionomii mă surprind totdeauna, apoi mă urmăresc multă vreme, pînă ce realitatea se pierde din nou în închipuire, lăsînd deasupra o spumă de nostalgie.

Trecînd pe lîngă mine, cu punga udă într-o mînă, neavînd nimic să se apere de ploaie, fata mi-a aruncat o privire, și pe

fața ei s-a desenat un zîmbet incert, ca de regret și de resemnare. Dar poate mi s-a părut. Ceea ce este sigur însă, o clipă, cînd o pală de vînt i-a fluturat părul, dezvelindu-i urechea, am văzut că avea un cercel mic de aur.

3

Următoarea lună nouă m-a găsit la Madrid, numai că uitasem. Făcusem între timp mii de kilometri, văzusem trei capitale mari și zeci de orașe, sute de castele și de catedrale, și mulți oameni. Iar picturile și sculpturile fuseseră fără număr, că niciodată n-aș putea să-mi dau seama cîte.

Luna nouă răsare devreme, cînd încă este lumină pe cer, de aceea poate să treacă nebăgată de seamă, pînă se mai întunecă și ea începe să strălucească. Era un amurg calm, pe care nu putea să-l tulbure forfota de pe stradă. Veneam din Plaza de Toros, unde stătusem la coadă să cumpăr bilete pentru corrida de a doua zi după masă. Se înțelege astfel că era sîmbătă seara. N-aveam cu cine să merg la lupta de tauri și nici nu mă gîndeam să invit pe cineva, la nimereală, totuși, am luat două bilete, fiindcă nimeni din fața mea nu luase doar unul și poate voiam ca în seara aceea să cred în existența unei ființe apropiate.

Cum vremea era călduroasă, am ales locuri la umbră, care sînt mai scumpe decît cele jumătate la umbră, și ajung la un preț dublu față de cele în plin soare. N-am avut noroc în această privință, fiindcă a doua zi dimineața, ieșind din casă, m-a întîmpinat un vînt rece, care a crescut sălbatic în afara orașului, iar la Escorial a smucit rău de mine, împiedicîndu-mă să privesc în tihnă arhitectura palatului, ea însăși destul de sălbatică.

Așa că după-amiază, la lupta de tauri, am dîrdîit de frig în umbra tribunei înalte, invidiindu-i pe cei din față, unde bătea soarele. Tribuna, cu lume înghesuită, colorată și agitată mi s-a părut un spectacol mai frumos decît corrida; aceasta a fost

nereușită, mi s-a spus că din cauza vîntului, fiindcă l-a împiedicat pe toreador să-și arate meșteșugul, muleta, unealta lui esențială de luptă, fiindu-i smulsă și fluturată tot timpul. Dar eu cred că n-au fost buni nici taurii, nici toreadorul, acesta întîmplîndu-se să fie unul singur ; îl sărbătoreau pentru ultima lui zi în arenă, drept care, ca omagiu la o retragere în plină tinerețe și în plină glorie, cum se retrag toreadorii, i s-au dat pe mînă toți taurii, iar el i-a răpus pe rînd, șase la număr.

Deși nu mă pricepeam, am socotit că nu avea mîna cea mai bună, s-a mișcat țeapăn și cu stîngăcie, iar pe unii din cei șase tauri i-a chinuit rău pînă să-i îngenunche, lovindu-i la nimereală și fără să-și poată înfige spada măcar o dată pînă la jumătate, necum pînă la rădăcină, cum mai tîrziu am văzut făcînd pe alții. Dovadă că n-am greșit judecîndu-l astfel, au fost urletele de protest ale mulțimii la fiecare lovitură neghioabă, și mai ales manifestația ostilă de la urmă.

Băncile arenei fiind de beton, toată lumea închiriază la intrare cîte o pernă, ca să stea pe moale. În timp ce toreadorul se supunea la ceremonia dezinvestirii, asupra lui zburau pernele, ca grindina, c-ar fi putut să-l îngroape sub ele, dacă l-ar fi ajuns toate. E evident că avea și admiratori, care îl aclamau, aruncînd și ei cu perne, în vreme ce-i tăiau nodul de păr de la ceafă. Nodul, însemn al rangului, toreadorul îl poartă din ziua primei lui lupte pînă la ultima. M-am întrebat, privind scena, cu ce amintiri pleacă de aici omul acesta, ce neglorioasă și umilitoare îi este retragerea. El însă nu părea tulburat nici de bătaia cu perne, nici de huiduiala mulțimii, iar cineva de alături mi-a spus : „Ce-i pasă, dacă și-a făcut suma !“ Cu suma, uneori foarte mare, omul își cumpără un bar, sau o fermă, un hotel, un castel — tot ce-i trece prin minte, fie chiar o creșcătorie de tauri.

Pe oriunde ai merge în Spania, te întîmpină, dominînd șoseaua de pe cîte o înălțime, un imens și frumos taur negru. E acolo o schelărie metalică destul de solidă spre a rezista furtunilor, și pe ea se sprijină silueta de tablă a animalului sub semnul căruia răsare și apune soarele iberic. E doar o reclamă, pentru o băutură, după mine neizbutită, dar nu are importanță, taurul poate să salveze orice ; datorită lui se cuvin iertate toate greșelile. Nu am numărat aceste apariții, or fi mii, dar, oricît de multe, te surprind totdeauna, fiindcă totdeauna răsar pe neașteptate, unde nici n-ai gîndi, la un pas sau la un kilometru, totdeauna mai puternice decît peisajul, cu toate forțele lui cosmice.

Stă mîndru şi superb taurul negru pe cerul Spaniei, exprimîndu-şi virilitatea prin însemne atît de grandioase, că te ia groaza. Probabil din alcătuirea aceasta gigantică, fascinantă şi fioroasă, îi vin setea de luptă şi curajul. Comparîndu-l pe toreador, în imaginaţie, rezultanta nu poate fi decît caraghioasă. Numai că armele toreadorului sînt muleta şi spada ! Dar, oricum, spre a face dreptate şi unora şi altora, trebuie să concedem că faptele mari pe pămînt le săvîrşesc bărbaţii.

După săptămîni de călătorie, ştiam imaginea pe dinafară, cu toate detaliile, astfel că m-a surprins pînă la stupefacţie, cînd în arenă a intrat, poate al cincilea, un taur blond, în contrast cu toţi taurii negri şi obsedanţi proiectaţi în peisajul Spaniei. Spun blond, neputîndu-l defini mai bine. El reprezenta, nu doar prin culoare, toată diferenţa, vizibilă sau subtilă, care există între o blondă şi o brună. Era un animal de o rasă fără teamă şi fără pată, dar cu toată forţa pe care i-o simţeai zdrobitoare, avea în mişcări, în privire, o blîndeţe caldă şi bună, aproape feminină. După prima lui clipă de buimăceală, căci un timp îl ţin la întuneric şi lumina arenei îi pătrunde pînă în creier, paralizîndu-i orice mişcare, taurul şi-a revenit, a tras aer în piept de-am crezut c-o să-i crape toracele, şi-a înfipt picioarele în nisip, s-a arcuit, şi cînd şi-a dat drumul, am spus că nimeni n-o să mai rămînă viu din cîţi i-or sta în cale. Numai că bietul animal s-a oprit cu coarnele în parapetul de lemn, făcînd ţăndări scîndura groasă, în vreme ce oamenii din echipă, unul mai iute de picior şi mai sprinten decît altul, săreau peste împrejmuirea salvatoare, lăsîndu-şi în urmă doar capele.

Numai că, un taur, odată intrat în arenă, nu mai poate să scape, oricît ar fi de combativ şi oricît l-ar aplauda tribunele. După alte cîteva atacuri, fără obiect, dar nu mai puţin istovitoare, la semnul preşedintelui, personalitatea municipală care dirijează spectacolul, au apărut picadorii, pe cai mari, legaţi la ochi, cu coastele şi cu burta apărate de saltele groase, ca blindajul tancurilor. Cornul nu are cum să le găurească ; poate cel mult să răstoarne calul, dar atunci sare în ajutor toată omenirea arenei, destul ca bietul taur să nu mai ştie unde să se repeadă. Între timp, picadorul i-a băgat suliţa în greabăn, împungîndu-l, sfîrtecîndu-l, chinuindu-l, făcîndu-l să piardă sînge şi vlagă.

La a doua întîlnire cu picadorii, frumosul meu taur blond a căzut pe nisip şi n-a mai vrut să se ridice. E o descalificare groaz-

nică pentru un taur, iar pentru asistență o dezamăgire atît de mare, că huiduielile ei fac să se zgîlțîie tribunele.

Taurul stătea culcat cam pe o parte, cu picioarele aduse dedesubt, cu capul ridicat, rotindu-și privirile asupra mulțimii, cu o inocență atît de dezarmantă că mi se rupea sufletul, și atît de frumos că îmi dădeau lacrimile.

L-au cruțat, după ce nici o tentativă de a-l ridica în picioare n-a dat rezultate. Taurul a rămas mirat și pașnic. L-au grațiat, președintele a fluturat batista, ceea ce crezusem că nu-i posibil să se întîmple vreodată în toată istoria.

Au încercat să-l scoată cu boii, nu știu bine de ce, poate apariția lor, cei eliminați din rîndul luptătorilor, să aducă un suflu de pace și să fie o consolare. Șase boi s-au năpustit în arenă, mari, mîndri, semeți, nu mai puțin cutezători decît ar fi fost înainte de operație. Erau superbi, cu toată jugăneala, dar nu-și facă nimeni mîngîiere din această imagine înșelătoare, căci niciodată ifosul nu va suplini vitejia pierdută.

Firesc ar fi fost ca taurul descalificat, înconjurat de cei șase veri în mizerie, să se ridice și să plece. Dar boii au plecat singuri, fără a-și izbuti misiunea. Taurul blond stătea pe nisip, rotindu-și ochii inocenți asupra mulțimii, cu aceeași privire mirată. Au trebuit să intre la el și să-l amenințe din toate direcțiile, pînă ce l-au urnit și l-au făcut să se ducă spre poartă, minunat de frumos, cu toată înfrîngerea, și poate capabil să facă de aici încolo fapte mărețe, în împrejurări mai favorabile, spre a sfîrși glorios, cu spada între spete. Numai că un taur salvat astfel nu mai revine niciodată în arenă.

Judecînd deci și pe tauri, toți sub cinci sute de kilograme, cînd sînt unii de opt sute, judecîndu-l și pe toreador, judecînd și vîntul rece care mi-a înghețat oasele, aș putea spune că la prima mea corrida n-am avut nici un noroc, dacă n-ar fi fost întîmplarea din ajun, sîmbătă seara.

Mergeam cu biletele în buzunar, de la Plaza de Toros spre Puerta del Sol, pe unde locuiam, la un mic hotel, pe Carrera de San Jeronimo. Mașina mi-o țineam foarte aproape, în garajul subteran din Plaza Santa Ana, iar și mai aproape aveam să descopăr curînd cîrciuma La Casona, cu grinzi aparente foarte vechi, îndoite și afumate, și cu un chelner în ai cărui ochi se aprindea o lumină cuceritoare cînd simțea că ești mulțumit de ceea ce îți punea în față. Acolo obișnuiam să mănînc, aproape

invariabil calamari, picioare de caracatiță, tăiate inele și prăjite în untdelemn, cu un meșteșug întîlnit doar în Spania, și mai cu seamă la acea inegalabilă Casona, pe care n-am s-o uit cu una, cu două. Ca totul să-mi fie la îndemînă și să nu-mi lipsească nimic, peste drum dibuisem un mic depozit de băuturi, unde vinul, alb sau negru, un vin vărsat, sec și fără păcate, costa numai paisprezece pesete litrul, cu tot cu salutul cordial al negustorului. A găsi o astfel de prăvălie, știută de oamenii cartierului și nicidecum de turiștii care trec prin față fără s-o vadă, înseamnă să ai noroc, sau mijloace oculte de depistare — ca și la Casona, aici nu exista firmă, ci doar fațada, goală, cu tencuiala veche și cu ferestrele aburite de vreme.

Mergeam astfel pe Calle de Alcalá, o arteră largă, cu trotuare late și cu șase benzi de circulație, care urcă de la est spre vest, pînă în centrul orașului. Soarele apusese peste case, lăsînd în urmă un cer emailat, azuriu încă, abia umbrit de o boare violetă. Și cum mergeam așa cu cerul acesta în față, am văzut deodată luna nouă, răsărind ca din nebuloasă, incertă și nedecisă, pînă ce, repede, și-a precizat conturul, în linii clare și fine, și a început să strălucească.

Atunci, aducîndu-mi aminte brusc, am stat locului, consternat că putusem să uit și nu așteptasem. Mă gîndeam, cu ochii în pămînt, încărcat de regrete, că era prea tîrziu pentru orice faptă. Am pornit mai departe, fără să știu unde merg, golit brusc de dorințe și de speranțe. După cîțiva pași, făcuți fără nici o convingere, am simțit o prezență alături și, întorcînd capul, am văzut o fată, cu părul negru pe umeri, care mergea în același pas cu mine. Mergea cu o mișcare ciudată, cu un fel de legănare cam aspră, puțin războinică poate, ca și cum ar fi vrut să-și ascundă feminitatea. Se uita drept în față, și, atît cît puteam să văd dintr-o parte, chiar privirea, inflexibilă, dusă departe, avea ceva aspru. Simțind că am întors capul, fata și-a îndepărtat cu mîna părul care-i cădea pe umeri, l-a aruncat pe spate pînă înapoia grumazului și atunci, în afară de grumazul prelung, nervos, dar cu o grație fascinantă, încordat și el războinic, negîndu-și frumusețea și fragilitatea, respingînd dinainte orice intenție de tandrețe, am văzut că în lobul urechii avea un cercel mic de aur.

L-am apucat cam înțepenit între degete, în timp ce fata, cu ochii tot înainte, deși se supunea jocului, părea gata să riposteze.

4

Era o sîmbătă cînd am plecat din București, la 18 august. M-am oprit la Arad prima seară, iar a doua zi mi-am reluat drumul pe întuneric și am trecut frontiera cînd abia începea să se lumineze. Șoseaua, aleasă fiindcă nu mai trecusem niciodată pe acolo, urma să mă chinuiască, după cum aveam informații, fiind stricată și plină de camioane. A fost goală și netedă ca în palmă.

La Szeged m-am oprit o oră în centrul orașului, curat și plin de prospețime, în clipele cînd răsărea soarele. Acolo mi-am amintit de Stela, pedicurista de la Arad, și mi-am notat-o în caiet, să-i trimit o carte poștală ilustrată din Elveția. N-o mai văzusem pînă atunci, și nici măcar nu-mi știa numele. Cum ajunsesem devreme în orașul ei, a fost destul timp să schimb uleiul motorului și să mă plimb pe Mureș, încărcat de tristeți grele și de regrete, fiindcă abia se împlinise anul de cînd trecusem pe aici cu cea mai devotată ființă din cîte am cunoscut în viață; iar acum fragila ei făptură era prefăcută în imposibil și în cenușă. Și seara tot nu voia să vină, deși de mult rămăsese în urmă cea mai lungă din zilele anului. Atunci, cu mașina nemaiavînd griji, am născocit o grijă nouă, nu puteam altfel, și am intrat la frizeria hotelului, să-mi tai unghiile de la picioare, și să mai treacă o oră.

Cu experiența ei cîștigată la acest punct de tranzit internațional, pedicurista a simțit numaidecît că plec în lume și, scoțînd cu greu de la mine informații asupra itinerarului, m-a rugat, așa, pur și simplu și dintr-odată, să-i trimit o carte poștală, fiind colecționară, dar numai din Elveția — nici din Anglia, nici din Spania. „S-o trimiteți la hotel, pentru Stela; ajunge!"

Sînt un păcătos, n-am scris, deși într-o zi mi-am adus aminte. Dar cine ar crede că pentru o carte poștală trebuie să-ți rupi gîndurile în două, riscînd, de multe ori, să nu le mai găsești capetele!?

Astfel, Stela, de la Arad, și toți cei care au așteptat vești de la mine, fără să le primească, poate îmi vor înțelege tăcerea. Acum le voi povesti totul, pe îndelete.

Îmi pusesem în gînd să rămîn o seară la Budapesta, unde altă dată trecusem fără oprire. Un traducător din limba română, cu care deci mă puteam înțelege și care făgăduise că are să-mi

arate oraşul, n-a răspuns la telefon pînă la prînz — şi nu-mi fusese uşor să aflu, fără cuvinte, cum şi cu ce monedă pot face apelul. Am renunţat, după cîteva ore, şi după mai multe încercări zadarnice. Astfel, n-am avut noroc nici acum, nici eu, nici Budapesta. Dar în cele cîteva ore de aşteptare, tot am izbutit să înregistrez cîte ceva şi să fac unele reflecţii asupra oraşului.

Centrul, văzut şi altă dată, şi tot în treacăt, are o grandoare de veche metropolă. Cred că la această impresie duc nu atît arterele largi şi severe, nici construcţiile semeţe, adesea monumentale, cît seriozitatea care se vede în ele. Cu toate vestitele ei localuri de petrecere, cu lăutarii, cu veselia, Budapesta e frumoasă prin gravitate. Aşa am şi găsit-o în acea duminică dimineaţa. Era mişcare de oameni, dar nu pe străzile mari din centru, pe care toţi le ocoleau, parcă dintr-un respect datorat tăcerii lor şi vechimii. N-am văzut nici măcar agenţi de circulaţie, inutili dealtfel, şi-a căror lipsă îţi dă totdeauna, şi oriunde în lume, un sentiment de linişte şi de încredere în viaţă.

Era cam spre ora prînzului cînd încercam ultima oară telefonul. M-am simţit obosit, deşi nu făcusem nici un efort prea mare ; cauza cred că era contrarierea prezentă şi incertitudinile viitoare. Ştiu ce am de făcut, totuşi multe vor fi la voia întîmplării. E frumos, dar îţi dă teamă. Călătoria începe ca o muncă din cele mai grele, pentru trup, pentru inimă şi pentru spirit, ultimul fiind totdeauna cel mai hărţuit, dacă urmăreşti să înţelegi şi să interpretezi cîte ceva de pe drum.

Sper s-o pot duce ; pentru început, încrederea în mine e foarte scăzută. Poate fiindcă telefonul a rămas mut. În schimb am recîştigat un principiu, de păzit pînă la urmă, vechiul meu principiu, cîteodată uitat : să nu mai fundez nici un proiect pe altcineva decît pe mine însumi. Chiar dacă aşa poţi pierde ajutoare importante, în schimb eşti scutit de riscuri şi de dezamăgiri.

Astfel, după ce am agăţat o ultimă oară receptorul în furcă, m-am urcat în maşina pe care aveam s-o iubesc tot mai mult, şi am plecat de la Budapesta în plin miez al zilei, pe autostrada de la apus. Nu ştiam încă unde să mă opresc pentru noapte ; undeva, la întîmplare, cît mai aproape de frontiera austriacă.

Fiind duminică şi lumea întorcîndu-se pe la case, şoseaua a fost tot mai aglomerată, dar nu enervantă. Secretul, descoperit de mult şi uitat adesea, este să-ţi spui că, oricum, odată tot vei ajunge unde ţi-ai propus. Iar ca să ajungi cît mai uşor, e bine să te gîndeşti cît mai puţin. În aceste împrejurări, îmi deconectez

spiritul, îmi pun în funcţiune reflexele, destul de credincioase şi de exersate ca să mă bizui pe ele, am în ochi şoseaua cu tot ce se vede în faţă şi simultan în oglinda retrovizoare, ignor peisajul, pe care îl înregistrez totuşi, dar cu simţuri necunoscute, nervii şi musculatura îmi stau la pîndă, în schimb gîndul mi se duce departe, în toată lumea, şi chiar dincolo de ea cînd se poate.

Acum scriu ceva ce va fi o carte. Scriu cuvînt după cuvînt, migălos, pagină după pagină, nespornic, zile, săptămîni, luni, şi dacă mă gîndesc bine, cartea a fost scrisă de zece ori, în suflet şi în minte, pe cînd străbăteam drumul. Nu mai e nevoie, cred, să spun de ce nu mă simt singur niciodată, şi de ce o fiinţă lîngă mine, cînd se întîmplă să fie, îmi micşorează cîmpul de observaţie, în afară de cazul, rar întîlnit şi trecător, că ne leagă o pasiune comună, o afinitate măcar provizorie, prin care două porniri se contopesc, înainte de a deveni antagonice.

La barieră unde am aşteptat mai multe minute, în pusta bătută de soare, am coborît să-mi dezmorţesc oasele şi atunci, cu cîte maşini erau în faţă, şi cu cele din spate, mi-am dat seama cam neliniştit, că mă aflam într-o caravană internaţională, sortită să se lungească întruna, şi că făceam parte din ea, fără putinţă de a mă sustrage. Rămînea iarăşi de folosit evadarea în spirit, care, dacă nu uiţi, te poate duce oriunde, peste toate caravanele, pînă la lună.

În faţa mea, două maşini din Germania transportau o pereche tînără, călătorind separat, în tandem, destul de neobişnuit şi de inexplicabil. E drept că la data aceea nu survenise criza benzinei. El coborîse şi se plimba în picioarele goale pe asfaltul prăfuit şi încins. Nu pot conduce maşina cu picioarele goale, mi se pare o imprudenţă, dar tînărul mi-a fost simpatic că putea fi atît de frust, cu o maşină atît de prestigioasă cum era a lui şi cu încă una în spate. Am intrat în vorbă şi pe urmă ne-am continuat drumul împreună, deşi asemenea colaborare nu-i comodă, ba, uneori, la depăşiri bunăoară, te obligă chiar la manevre anevoioase. În asemenea împrejurări, evadarea cu spiritul nu mai e posibilă, toate resursele omului pot fi solicitate, prin surpriză, şi-n orice clipă. Dar a-mi abandona companionii ar fi fost o impoliteţe; ca să nu mai spun că mă intriga modul lor de a călători, şi aş fi vrut să capăt explicaţii. Le-am căpătat, la un popas, cît ne-am făcut toţi trei plinul de benzină. Era ceva simplu şi-am fost dezamăgit să nu descopăr o intrigă mai complicată. Aveau rude în România şi fuseseră să le vadă, numai că soţul,

mai ocupat decît doamna, venise după o săptămînă, iar acum, se înţelege, nu puteau părăsi una din maşini, numai ca să fie împreună ; le rămînea destul timp, restul verii şi restul vieţii.

M-au sfătuit să merg mai departe, în Austria, unde voi găsi mai uşor un hotel confortabil. Ei unii aveau de gînd să nu se oprească nicăieri, ci să ajungă chiar în noaptea aceea acasă, la Obersalters — nu ştiam unde este, nu ştiu nici astăzi, deşi m-au invitat, cu vizibilă sinceritate, să-i vizitez cu prima ocazie. Nici măcar nu le-am scris, deşi îi ţin minte. Pe ea o chema Hella, cum îmi aminteşte cartea de vizită. Mi-au dat-o pe a ei, fiindcă el n-a găsit-o pe-a lui, deşi s-a căutat prin buzunare.

Pe drum, doamna a plătit amendă pentru exces de viteză, iar noi, deşi o încadram, în aceeaşi alură, am trecut pe sub ochii indiferenţi ai agenţilor de circulaţie, care priveau de pe margine. Le-am propus asociaţilor de drum să împărţim amenda pe dintrei, dar ei au refuzat, fără să înţeleagă că am fi făcut astfel un început de dreptate.

Mă aşteptam ca trecerea peste frontieră, într-un asemenea convoi, să fie anevoioasă. N-a durat nici un minut, de unde credeam că voi aştepta ceasuri. Dar mi-am dat seama că nu se putea altfel : convoiul înfăţişa, în faţa vameşilor, un element al naturii în mers şi ei ştiau că a-i frîna înaintarea ar fi însemnat să dea naştere unui fenomen asemănător cu o revărsare.

Tot urmîndu-i pe însoţitorii mei, m-am pomenit în faţa Vienei, cînd se apropia seara şi aglomeraţia pe şosea devenise sufocantă. După o scurtă consfătuire, el a propus să căutăm un drum lateral, să ocolim oraşul şi să ne oprim la un han de suburbie, unde eu să înnoptez, iar ei să mănînce de seară, şi apoi să-şi continue drumul. M-am învoit şi astfel, după ocoluri de care nici n-am mai ţinut seama, după tatonări şi cereri de informaţii, odată cu venirea întunericului am tras la o casă de oaspeţi, liniştită, curată şi îmbietoare, la Leopoldsdorf, din nu ştiu care parte a Vienei, că nu m-am ostenit să caut pe hartă. Prietenii mei de drum s-au întrecut în a-mi face seara plăcută, au convins pe stăpînii casei să ne dea ceva de mîncare, deşi restaurantul era închis, personalul fiind în vacanţă. Aşa că am mîncat ce s-a găsit, omletă, şuncă, salate, brînzeturi, şi, dacă adaugi o masă frumos aranjată, o sticlă de bere gata să îngheţe, un pahar de vin negru tratat cu blîndeţe, adus la temperatura ambiantă, dacă ţii seama că te aşteaptă o cameră prietenoasă, cu fereastra deschisă asupra unui cîmp fără capăt, cu o baie strălucind de curată, cu apă caldă pe săturate, în

sfîrșit, avînd și mașina parcată în siguranță, apoi seara nu poate să fie decît bună. La al doilea pahar de vin, prietenii mei au început să se destindă și să se bucure de viață, s-o lase mai încet cu inflexibila lor hotărîre de-a pleca numaidecît mai departe, că de ce atîta grabă, la urma urmelor, și mai dă-le dracului de obligații! Așa că au căpătat și ei numaidecît o cameră cum nu se putea mai frumoasă, și au rămas acolo peste noapte.

A doua zi, dimineața, dormeau duși, cu obloanele lăsate, cînd am hotărît să plec singur, la ora șapte și jumătate, fiindcă aveam de mers mai mult decît ei pînă să ajung la un capăt. Le-am lăsat un bilet sub ștergătorul de parbriz și am pornit, avînd grijă să nu ambalez motorul, ca să nu-i trezesc din dulcele somn al dimineții.

Seara încercasem să vorbesc la telefon cu Daisy, ca s-o anunț de venirea mea și să nu trec prin Viena fără să-i spun bună ziua. N-aveam de gînd să rămîn acolo decît cîteva ore, dar Daisy, cum o știu, mi-ar fi ieșit înainte, m-ar fi pilotat de-a curmezișul orașului și poate m-ar fi condus o bucată de drum spre Salzburg, cum a mai făcut și altă dată, poate pînă la un motel de pe autostradă, unde să bem o cafea împreună.

Telefonul a fost ocupat multă vreme, așa că am renunțat, spunîndu-mi că o să-i telefonez dimineața. Uitasem că abia la prînz luasem hotărîrea, la Budapesta, de a nu mă mai bizui pe nimeni. A doua zi m-am descurcat singur, nu fără eforturi, de ce să mint; telefonul, atît de ocupat seara, dimineața n-a mai răspuns. Mai uitasem, pe lîngă multe, că Daisy avea o slujbă, și, pe de altă parte, nici nu putea bănui că aveam să trec într-o zi prin Viena.

M-am trezit devreme, odihnit, am deschis geamul, am privit cîmpul, am coborît și m-am plimbat prin împrejurimi. Viena se simțea în pîclă, ca un monstru gata să se întărîte. Aici însă era tihnă, arbori și flori, printre vile expuse privirii, cu împrejmuiri scunde, simbolice. O asemenea împrejmuire să fie ea o dovadă de încredere și o nevoie de comunicare cu ceilalți oameni, sau o indiscreție? Sau, mai rău, intenția de-a etala bogăția? Toate vilele sînt luxoase și elegante, iar stăpînii lor greu ar putea, pînă la urmă, să nu se îmbolnăvească de orgoliu.

Trecînd de la o proprietate la alta și neștiind care-i cea mai frumoasă, m-am pomenit în cîmp, cîmp rural autentic, destinat culturilor, proaspăt arat și pregătit pentru semănătura de toamnă. Am pășit pe o brazdă, fiindcă dinaintea plecării nu mai știam decît asfaltul; e de necrezut și neliniștitor: merg numai pe asfalt, pe asfalt cu mașina, pe asfalt cu piciorul. Mi-am pus în gînd să

notez, pînă la sfîrșitul călătoriei, locurile unde am găsit pămînt gol, la ce dată și ce distanță a fost între ele. Am renunțat însă curînd, aveam destule griji ca să nu-mi creez încă una.

Întorcîndu-mă pe alte alei, bineînțeles asfaltate, printre alte vile, una mai frumoasă ca alta, mi-am spus că, poate, oamenii nu urmăresc decît să revină la natură, ca la o salvare. Dar, fără să-și dea seama, construiesc noi orașe.

Într-un loc am dat și peste un zid înalt, un meterez, dincolo de care nu se vedea nici măcar acoperișul casei. Mi-a făcut o impresie proastă; nu s-ar fi cuvenit să suspectez împrejmuirile celelalte. Pe unii, ceva ascuns îi intrigă; pe mine mă neliniștește. Cîte semne făcute de oameni rămîn neînțelese? Pe deasupra zidului înalt, un pom își întindea o ramură, cu un uriaș ciorchine de pere, cum n-am mai văzut niciodată, și, indiscutabil, le oferea străzii. Și tot indiscutabil, cu încuviințarea proprietarului, care altminteri ar fi putut prea bine să tragă ramura înapoi, sau s-o culeagă. Oricum, niciodată n-o să știm ce oameni se ascund după zidurile înalte!

Tihna din jur se datora numai orei; nu mă gîndisem. Cînd am coborît, nu era decît puțin după șase. Vilele păreau părăsite, părea doar că în fiecare doarme o frumoasă vrăjită.

La șase și jumătate s-au deschis obloanele unei prăvălii micuțe, o băcănie cu tot ce-i mai de soi între lucrurile de mîncare. Îndată, în față a oprit o camionetă. Un om ursuz a coborît și a dus înăuntru o lădiță cu chifle rumenite. Era singurul articol care lipsea din prăvălie pentru gustarea de dimineață. Omul cu camioneta a plecat tot ursuz, așa cum venise. Nefericiți cei care nu pot să simtă frumusețea dimineții! În urmă a rămas miros de benzină arsă, primul semn al unei realități uitate. Obloanele au început să se ridice, pe la vilele adormite s-au ivit oameni, s-au deschis ușile garajelor, au pornit motoarele, și automobilele s-au înșirat pe șoseaua Vienei. La ora șapte și jumătate nu mai era nimeni pe această insulă, și tihna ei nu folosea nimănui. Prietenii mei dormeau cu obloanele închise.

M-am chinuit mult, ca niciodată, în Viena, să ajung la poșta centrală, unde așteptam o scrisoare. N-aveam planul orașului, n-aveam nimic și mi-am dat seama deodată ce greu are să fie totul de aici înainte, fiindcă plecasem fără nici o pregătire. Dar abia pe parcurs am descoperit pe deplin cît de grave și inadmisibile erau omisiunile mele.

Încă de la București, de la ultimul reglaj al motorului, făcut înainte de plecare, mi-am dat seama că ralentiul nu mergea bine,

dar nu m-am dus să-l revizuiesc, din lene sau din apatie. Pe şosea a fost cum a fost ; în groaznica aglomeraţie urbană, la ora aceea a dimineţii, cînd frînezi la fiecare pas şi opreşti din zece în zece metri meteahna a devenit sîcîitoare.

5

De două zile mă chinuiesc pe aceeaşi pagină, incapabil să-mi adun gîndurile şi să le duc mai departe. Pot păcăli pe oricine, dar pe mine nu. Firul povestirii, abia început, s-a rupt acum trei seri, cînd am primit scrisoarea lui Vicht. Nu ştiu ce înseamnă numele lui, nici nu ştiu exact cum se scrie. Am respins ortografia germană, căci cu dublu V cuvîntul ar fi însemnat haimana, mi se pare, ceea ce nu i se potrivea, deşi umbla de multă vreme prin lume. Poate numele vine de la Victor ; ar fi simplu. Întîlnirea cu el mi-a fragmentat călătoria şi acum face imposibilă povestirea ei continuă ; oriunde aş merge, pe itinerarul cunoscut atît de bine, amintirea lui mă va scoate din geografie şi mă va face să alunec în zona afecţiunilor. Scrisoarea îmi aduce o ştire îngrozitoare.

Ne-am întîlnit cu totul întîmplător, şi ne-am împrietenit în cîteva ceasuri ; cu un om ca el nici nu se putea altfel. Are o privire comunicativă, care te cîştigă şi îţi dă încredere în toate, chiar şi în tine însuţi. Dominantele firii lui sînt francheţea, căldura şi bunătatea. Cu o privire poate face să-ţi treacă o amărăciune, şi chiar o durere fizică, dacă nu-i incurabilă.

Eram în a treia parte a călătoriei, tocmai în sudul Spaniei, abia întors din insulele Canare. Plecasem de la Granada în zorii zilei şi, ajuns pe înălţimile de deasupra oraşului, în drum spre Sierra Nevada, am oprit pe o platformă amenajată pentru popasuri, să mai privesc o dată în urmă. Atunci, înainte de a tăia contactul, am auzit un zgomot neplăcut la motor, un huruit antipatic. Îl remarcasem din ajun, cînd veneam de la Málaga, dar nu era decît vag, şi nu-i dădusem importanţă.

Am ridicat capota, încercînd să descopăr cauza ; nu înțelegeam altceva decît că voi avea neplăceri, și eram necăjit că va trebui să-mi întrerup drumul multe zile, ceea ce n-ar fi fost singurul necaz, aici, între necunoscuți și departe de casă.

Puțin mai încolo era altă mașină, oprită cu fața către priveliștea panoramică a Granadei. Îndată s-a deschis portiera, a coborît un bărbat tînăr și s-a apropiat îndatoritor, dîndu-și seama că mă aflu în încurcătură. Era Vicht, dar am aflat cum îl cheamă abia mai tîrziu ; atunci nu ne-am spus numele, n-avea nici un rost, nici nu ne-am strîns mîna. Dar i-am simțit, numaidecît, în privire, disponibilitatea pentru prietenie. Avea părul blond ruginiu, lung pînă pe umeri, ca al tinerilor de astăzi, dar îl purta fără nici o ostentație, părea că a uitat să și-l tundă. În toată înfățișarea lui era un neconformism de pirat și o austeritate de pastor, oricît nu s-ar potrivi una cu alta. Nu am văzut la nici un bărbat ochi atît de albaștri, cu atîta lumină. Să nu fi fost energia virilă a gesturilor lui, ar fi părut de-o delicatețe cam feminină.

— Ce are ? m-a întrebat, băgîndu-și capul sub capota motorului.

Nu știam. A clătinat din cap, nu-i plăcea nici lui zgomotul și nu-i putea înțelege cauza.

— Trebuie să mergi la un garaj. Ești străin ?

— Bineînțeles.

Nu era greu să se vadă.

— Nu se poate ! a exclamat deodată, cu o mirare copilărească. (Ocolise mașina și privea plăcile de înmatriculare.) Vii din România ?

— De ce nu s-ar putea ?

— E prea departe și ești singur. Cum n-ai murit de urît ?

Am ambalat motorul ; zgomotul înceta la turație mare ; am tăiat contactul, puțin mai liniștit. Între timp, din mașina cealaltă a coborît o fată, dar n-am descoperit-o decît după ce se oprise alături. La început n-am înțeles nimic, o știam și nu-mi dădeam seama de unde ; pe urmă mi-am amintit, era fata de la „Asturias", cum am numit-o prima dată cînd am văzut-o, și n-aveam de unde ști că o chema Dominique. Ceva în înfățișarea ei îmi atrăsese atenția, aproape magnetic, și nu o uitasem, deși o văzusem numai în treacăt. Era una din acele făpturi cu personalitatea virulentă, a cărei imagine se imprimă pe retină, fulgerător, și apoi nu încetează să se dezvolte pînă devine precisă și obsedantă. O văzusem la Madrid, în fața hotelului „Asturias", de aceea am numit-o cum am spus, ca s-o pot identifica în amintirile mele. Coborîse din

microbuzul numărul opt, pe care îl aşteptam de zece minute, şi apariţia ei m-a surprins atît de tare, încît am rămas locului, urmărind-o cu privirea. A intrat într-o parfumerie, de unde n-a ieşit în cele cincisprezece minute cît am aşteptat microbuzul următor. La imaginea ei, surprinsă o clipă, cînd cobora din microbuz, cu un salt suveran, atît de liber că părea aproape sălbatic, s-a adăugat impresia că trebuie să fie îngrijită şi cochetă, că se iubeşte şi că probabil vrea să placă unui bărbat; altfel, o femeie nu stă atît de mult într-o parfumerie.

N-aveam de ce să-i ascund gîndurile şi i le-am spus. A început să rîdă.

— Îmi pare rău că ai pierdut microbuzul pentru mine. Îmi plac parfumurile, dar n-am intrat să cumpăr, ci să vînd. Dacă te întorci la Madrid, vino la prăvălie. Am să-ţi fac reducere.

M-am întors, locuiam foarte aproape de parfumerie, numai că zadarnic aş fi căutat-o; plecase brusc, la cinci zile după întîlnirea noastră, lăsîndu-l pe Vicht fără respiraţie, de unde pînă atunci îl copleşise cu o iubire dezlănţuită. Era ca o fiară şi nu-şi ascundea firea, dar îi plăcea să se lase domesticită; atunci devenea tandră şi supusă, însetată de dragoste, cerşind o privire, o mîngîiere, primindu-le cu o recunoştinţă de cîine. Căci şi cîinele ar fi o fiară fără continua lui aspiraţie la iubirea omului. În cele cinci zile cît am mers împreună, credeam că am ajuns s-o cunosc bine şi am judecat-o fără cruţare, făcîndu-i o nedreptate de neiertat, biata.

— Ai să-l sufoci! îi spuneam, la cîte un popas. Lasă-l să conducă; altfel are să intre cu maşina într-un copac şi vă faceţi fărîme.

De obicei mergeam în urma lor şi-i aveam în ochi tot timpul. Nu-l slăbea din braţe nici o clipă, îl ţinea înlănţuit, cu o patimă care îmi făcea frică. Nu de accident, ci de crimă. Mă gîndeam că, în dezlănţuirea ei, ar putea să-l ucidă. Era o creştere, am urmărit-o în cele cinci zile, la început cu bucurie — îmi plac femeile care nu-şi ascund pasiunea — apoi cu nelinişte, fiindcă dincolo de o limită, iubirea intrînd în rezonanţă cu ea însăşi ajunge la trepidaţii catastrofale.

Cînd ne-am întîlnit, nu ştiam ce-i leagă, poate era o necunoscută, luată de pe drum. Atîtea femei călătoresc astăzi cu autostopul şi se descurcă bine. Mai de mult, o studentă columbiană mi-a spus că şi-a făcut vacanţa pe şosele, a mers de la Bucureşti la Stockholm, trecînd din maşină în maşină. Decît că nu opresc

toate, uneori trebuie să aştepţi cu orele. Bineînţeles, femeile nu se milostivesc niciodată, decît cu slutele ; rar opresc cei care sînt cu nevestele. Cei mai rigizi însă rămîn practicanţii catolici ; chiar dacă te iau o bucată de drum, îmi spunea studenta columbiană, se uită în toate părţile, ca să nu-i vadă vreun cunoscut, şi pe deasupra îţi mai ţin şi predici. Oribile !

Vicht s-a oferit să mă însoţească un timp, pînă la un atelier mecanic, ca să-mi dea o mînă de ajutor, la nevoie. I-am mulţumit şi am uitat să mai arunc o privire asupra Granadei, pentru care mă oprisem acolo. Astăzi regret mult această omisiune. Dar n-a fost singura omisiune şi n-am un singur regret.

— Mă laşi să-ţi încerc maşina ? m-a întrebat Dominique, dînd să se urce la volan.

Nu mi-a plăcut, cu tot farmecul ei remarcat de la întîia privire. Începea să semene a aventurieră. Sînt vicii care pe un bărbat îl fac mai masculin, în vreme ce pe femei le degradează. Am refuzat-o, stînjenit. Nu încredinţez nimănui maşina ; cum aş fi putut să accept o necunoscută ?

— Alături pot să mă urc ? Vreau să văd cum merge. Vic (nu-i spunea Vicht), tu ia-o înainte !

Cel puţin îi ştiam numele, deşi aproximativ. Am mers împreună vreo patruzeci de kilometri. A stat cuminte, ghemuită în scaun, atentă la manevrele mele ; încercam serpentinele fără să-mi menajez maşina, fiindcă Vicht se distanţa repede ; avea un Jaguar de trei litri şi jumătate, cu care nu puteam să intru în competiţie.

Îndată ce s-au închis portierele, m-a năpădit parfumul. Mi se părea că e o reclamă pentru prăvălie, probabil eram pornit împotriva ei, altfel parfumul îmi plăcea, îl şi cunoşteam, numai că nu puteam să-l identific. Simţindu-mă întrebător, a scos atomizorul din sacul de drum şi a proiectat spre mine un jet de parfum, dar nu direct, ci printr-o perdea din părul care-i acoperea obrazul şi pe care şi l-a tras în faţă, cu acelaşi gest, dar invers, al fetei de pe Calle de Alcalá, cu cercelul de aur.

— „Madame Rochas" !... m-a informat, cu o nuanţă de ironie. Dinastia dezgustătoare a domnului Rochas ! De ce crezi că şi-a botezat parfumul cu numele nevestei ? Un parfum atît de profund ! Crezi c-o iubeşte ? Nu, nici vorbă, trebuie să fie o hoaşcă. De frică, înţelegi ? E un laş !

— Poate din lipsă de imaginaţie.

— Cum n-ar avea imaginaţie un om care a creat un asemenea parfum ? Ca un sonet de Shakespeare.

— Cunoşti sonetele lui Shakespeare ?

— De ce nu ? Ce crezi despre mine ? A, da !... O vînzătoare de parfumuri !

Am întors capul, să-i cer iertare, dar n-am fost capabil să scot un cuvînt, nu puteam să-i descifrez fizionomia, nu era revoltată, nici jignită, ci inertă şi străină. Nu mai ştiu dacă mi-am închipuit chiar din clipa aceea că putea fi foarte primejdioasă. Cred că da, numai că mai tîrziu am uitat ; fiindcă părea dezarmată ; învinsă şi istovită de dragoste. (Iar adevărul îl ştiu abia astăzi, cînd retranscriu cartea.)

Convorbirea noastră s-a oprit. Ieşisem pe platou şi şoseaua era mai puţin sinuoasă. Aici Vicht se îndepărta tot mai repede. Am accelerat la maximum, ceea ce îmi face totdeauna plăcere şi-mi dă satisfacţii aproape viscerale. Ascultam motorul, fără să mai disting nici un zgomot alarmant, ci numai zumzetul lui viguros, constant, biruitor, care nu se dezacordează nici la turaţia maximă. „Nu poate să aibă nimic, cu asemenea respiraţie, mi-am spus. E sănătos şi vrednic, şi o să-mi rămînă credincios pînă la capăt !“ Huruitul provenea sigur dintr-o cauză exterioară, şi deodată mi-a venit în minte pompa de apă. Ştiam că se apropie vremea să fie înlocuită ; aveam una de rezervă, făcea parte din prea puţinele precauţiuni cu care îmi începusem călătoria. M-am liniştit, lumea a devenit mai frumoasă şi nici fata de alături nu mi s-a mai părut antipatică.

— Mergi mai repede ! mi-a cerut ea, brusc şi imperativ, într-o izbucnire neaşteptată. Hai să-l ajungem ! De ce s-a dus atît de departe ?

Nu l-aş fi ajuns niciodată dacă n-ar fi oprit să ne aştepte. Descoperise un atelier mecanic, în marginea unui sat, înainte de Guadix. Spre sud scînteia în soare Sierra Nevada. Trecusem prin munţi fără să-i văd, neliniştit de motor şi de prezenţa fetei indescifrabile.

Atelierul era pe partea cealaltă a şoselei ; o baracă. Vicht ne aştepta în uşă. Dominique a coborît, l-a privit fix, parcă în transă, a tras aer în piept şi s-a repezit, fără să se uite. În aceeaşi clipă am avut presimţirea unei nenorociri, dar nu puteam nici măcar s-o strig. În a doua clipă am auzit maşina, venind cu viteză, făcînd să şuiere cauciucurile. În a treia clipă s-a auzit urletul frînelor. Am crezut că nu mai există scăpare, fata era în traiectoria maşinii, şi tot n-o vedea ; fugea spre moarte, inconştientă, sau bolnavă, poate vrînd să se sinucidă. În clipa următoare, zgomotul frînelor a modulat, amestecîndu-se cu un nou impuls sonor al

cauciucurilor, maşina a virat brusc, printr-o manevră imposibilă, s-a ridicat pe două roţi, a alunecat pînă în şanţ, fără să se răstoarne, dar parcă torsionîndu-se, gata să se rupă. Şi înainte de a-şi pierde viteza, a revenit pe şosea, în continuarea vechii ei mişcări, ca şi cum nu se întîmplase nimic. Un bărbat, de la volan, pe care abia îl zărisem, a scos mîna pe geam şi a făcut semne amicale, de unde ar fi fost îndreptăţit să opreasca, să vină la fata nesocotită şi s-o zgîlţîie.

Ea nu-şi dădea seama nici acum pe lîngă ce trecuse. Îl cuprinsese în braţe pe Vicht, îl strîngea tare, părea contopită. N-a spus nimeni un cuvînt. Mecanicul a traversat şoseaua, la mine, a ridicat capota motorului, l-a ascultat, apoi s-a pronunţat fără să ezite :

— Pompa de apă.

Mi-am dat seama dintr-o dată că e omul meu, pot să mă încred în el şi l-am rugat să mi-o schimbe.

Reparaţia s-a făcut în mai puţin de două ore, dar am fost nevoit să răscolesc tot bagajul, ca să caut piesa de schimb şi felurite garnituri. Spre admiraţia mecanicului, le aveam pe toate. De unde să ştie el cîte îmi lipseau ! La urmă m-a sfătuit să schimb şi cureaua de ventilator, crestată destul de adînc. Nimic mai simplu — aveam trei curele noi. Dar vînzătorul se înşelase asupra unei cifre din catalog şi toate erau prea lungi. Nu m-am necăjit mult ; mai puteam merge cu vechea curea cîteva mii de kilometri, ca între timp să găsesc alta.

Cît a durat reparaţia am privit munţii, întrebător, şi ei mi-au dat multe răspunsuri ; de aceea îmi apar şi azi în ochi şi nici n-am să-i uit. Dar despre munţii Spaniei voi scrie altă dată. Acum am în faţă scrisoarea.

S-au plimbat pe şosea, aşteptînd ca maşina mea să fie gata. Dominique se ţinea de gîtul lui Vicht, neslăbindu-l. Îi stătea bine, fiindcă avea în mers ceva aerian, fără greutate, ca de planor sau de rîndunică. M-am bucurat, imaginea lor se transforma în sunete, nu-i priveam tot timpul, mă atrăgeau munţii, dar îi simţeam în lungul şoselei, ducîndu-se, întorcîndu-se, şi auzeam muzică, o melodie simplă, care îmi amintea clopotele unui orologiu de la Madrid. Era în turnul unei clădiri, aproape de hotelul „Asturias", locul unde o văzusem prima oară pe Dominique, ceea ce acum apărea ca o coincidenţă stranie şi aproape îmi făcea frică. Bătea sferturile

de oră și orele, cu o sonoritate atît de pregnantă și de tulburătoare, că mă întrebam dacă în zona lor mai există un om capabil să lucreze ceva, să nu le asculte, să nu le audă sau să le uite. Cît eram la hotel, așteptam cu ochii pe ceasul de pe noptieră, să știu dinainte cînd au să sune. Și totdeauna, prima bătaie se ducea pînă în inimă, dîndu-mi o durere rece și o bucurie fierbinte. Se opreau de la opt seara pînă la opt dimineața. Atunci totul pe lume intra în repaos.

M-am oprit cu gîndul la Monica, socotind-o un om de nădejde, și i-am scris să roage pe cineva, vreun prieten priceput la muzică, să le pună pe note. Aș fi vrut să le reproduc într-un fel, poate la clavecin, și să le înregistrez, oricît de sărăcit ar fi fost timbrul. Nu m-a luat în serios ; va trebui să renunț. Le am în minte, dar nu pot să le reproduc ; memoria mea auditivă a fost totdeauna imprecisă ; neuitate rămîn sentimentele trezite de muzică.

— Acum încotro ? m-a întrebat Vicht.

— Spre Almeria.

Puneam accentul pe e ; Dominique m-a corectat, mutîndu-l pe i. Îndată cuvîntul a căpătat o dinamică imprevizibilă, ceva ca un impuls, o mișcare înainte, care a trezit în mine un aprig dor de ducă. Motorul mergea cuminte la ralenti, parcă mulțumit de ceea ce se făcuse ; nu se mai auzea nici un zgomot neplăcut. Mi-am iubit tare de tot mașina atunci, fiindcă o simțeam robustă și devotată. Cu toate îndoielile de la început, nu m-a trădat nici pînă astăzi, și este martora unor împletiri grele de priveliști, sentimente și întîmplări dramatice.

— De ce la Almería ?

Dominique stătea cu capul pe umărul lui Vicht, absorbindu-l. Îl absorbea în plămîni și în inimă, în străfunduri, pe el și pe străbunii lui, toată ginta. Mai mult nu se poate nici în imaginație. Ceea ce vedeam anula pe moment și peisajul și distanțele, miile de kilometri parcurși pînă ce-i întîlnisem. Mi s-a părut, atunci, momentul cel mai prețios din întregul meu drum.

Cinci zile mai tîrziu avea să plece, inflexibilă, tot atît de neînfrînată în cruzimea ei cum fusese în dragoste. Dar ce puteam eu să înțeleg atunci din ceea ce era sortit abia să se întrezărească, și abia după moartea ei tragică ?

— Are să se întoarcă ! i-am prezis lui Vicht.

Acum, după trei luni, am scrisoarea lui în față. Se întorsese, într-adevăr, mergea halucinată spre el, dar n-a apucat să facă și

ultimii paşi. A murit într-un accident groaznic, la 14 ianuarie. E monstruos şi absurd: tot din dorinţa să ajungă o clipă mai de vreme la el, ca pe şoseaua de sub Sierra Nevada, repezindu-se să-l întîmpine, în gara Bellpuig, şi zdrobindu-se de locomotivă.

6

În sfîrşit, m-am decis să reglez ralentiul, altfel aş fi înnebunit sau aş fi murit pe străzile Vienei. Greu a fost pînă am dat de un loc unde să opresc, o jumătate de loc, cît să vîr botul maşinii, ca să marchez o intenţie bună.

De mulţi ani las totul în grija mecanicilor; e bine ca fiecare om să rămînă la meseria lui. La ultimele maşini pe care le-am avut, n-am demontat niciodată nimic, nici măcar o bujie, n-am strîns un şurub. În afară de grija uleiului, care astăzi se schimbă la cinci mii de kilometri şi chiar mai rar, în afară de electrolitul bateriei şi presiunea cauciucurilor, n-am avut niciodată de controlat nimic. Aşa că m-am simţit puţin intimidat în faţa carburatorului, monstruos pe lîngă cele din vremea cînd le desfăceam în bucăţele. Totuşi, n-a fost greu să găsesc şurubul de ralenti şi, după ce l-am învîrtit o jumătate de tură la dreapta, motorul şi-a regăsit echilibrul şi apoi l-a păstrat pînă în clipa întoarcerii, optsprezece mii de kilometri.

Două ceasuri mi-au trebuit în Viena să descopăr poşta centrală, care e foarte ascunsă, şi la care am ajuns cu piciorul, mergînd kilometri, după ce am abandonat maşina în singurul parcaj (subteran) unde am găsit un loc liber, lîngă Wotivkirche. Dar cînd mi-am terminat treaba, am mai zăbovit numai cît să cumpăr un kilogram de banane, enorme şi frumoase, ca de ceară, după care mi-am dat drumul pe autostradă.

De-aici pînă la Innsbruck locurile îmi erau cunoscute, urma doar să le regăsesc, aşa cum le ţineam minte. Neavînd de făcut

nici un efort de recepție, m-am dedat plăcerii de-a apăsa pe accelerație și am savurat autostrada.

Cel puțin această linie, de la Viena la Salzburg, nu e plicticoasă, cum sînt de obicei autostrăzile, prin monotonia lor apăsătoare. Trasată ca de mîna Ciclopului, ea se întinde invincibilă peste peisaj și nu-l străbate, ci îl cucerește. Sentimentul trezit astfel e al victoriei, unit cu o satisfacție anatomică. Toate sînt bune și îți fac plăcere în această izbîndă continuă : liniile despărțitoare, albe, precise, ghidîndu-te, dîndu-ți siguranța că mergi unde trebuie, cum te-ar ține cineva de mînă. Aceste linii albe, continui sau întrerupte, cu mișcarea lor vertiginoasă, îți deschid drumul pînă la depărtări infinite, îți confirmă viteza și puterea de penetrație. Sînt apoi parapetele, de metal alb, profilate ca niște jgheaburi, pe care parcă alunecă destinul, adus în stare fluidă. Apoi indicatoarele de direcție, factorul epic al șoselei, fiindcă prin ele călătoria devine narațiune. Și, în sfîrșit, factorul dinamic, automobilele, de la turismul minim pînă la transportoarele de zeci de tone, toate în culori fanteziste, cum au apărut în ultima vreme, în tonuri surprinzătoare, nenumărate, toate înrudite între ele prin mișcarea lor, care nu se termină niciodată.

În legănarea prelungă, datorită asfaltului, simțurile încep la un moment dat să perceapă a treia dimensiune a spațiului, ca la o decolare, și după ce zeci de kilometri ai avut senzația navigației, o ai pe a zborului. Și se mai poate întîmpla, datorită vitezei continui, să ajungi la a patra dimensiune, cu impresia puțin amețitoare, ca de beție, că timpul se naște din frecarea cauciucului cu asfaltul.

Știam că zeci de zile de aici înainte, aceste două elemente, cauciucul și asfaltul, aveau să mă țină captiv și să mă obsedeze.

Întrucît țintesc să ajung mult mai departe decît altă dată, mi-am schimbat metoda și stilul de explorare. Înainte căutam orașele mari, străduindu-mă să ajung acolo înainte de prînz, sau cît de devreme, și mă opream pînă a doua zi dimineața. Acum, după ce am înregistrat esențialul, uneori ales dinainte, alteori descoperit prin inspirație, pornesc mai departe, pînă în fața serii. Etalonul meu de drum nu mai sînt kilometrii, ci timpul cît este lumină. Dar am început să împart ziua în două, cu un scurt repaos la jumătate, și așa parcă ea se lungește, pînă ce ajunge să se dubleze.

Am oprit la un parcaj, am lăsat scaunul pe spate, cu gîndul să mă destind o jumătate de oră ; am adormit, ca niciodată, și cum nu mă crezusem în stare, dat fiind că ies foarte greu, mai ales

la drum, din starea de veghe. Somnul, atît de scurt, mi-a prins bine şi mi-am propus să nu mi-l mai refuz în viitor, deşi în locul acela de repaos, unde simţurile înregistrau amîndouă sensurile mişcării pe autostradă, rezonanţa cauciucurilor pe asfalt, care este o brutalitate enormă, ajungea să mă asurzească. Am dormit, dar le-am auzit tot timpul, prevestind o teroare continuă. Şi totuşi, călătoria rămîne o desfătare, ea te duce din satisfacţie în satisfacţie, adesea din bucurie în bucurie, şi nu mai ştii cum te istoveşte. Mi-am dat seama abia la întoarcere, cînd două luni încheiate am simţit că mă clatin, incapabil să pun un rînd pe hîrtie, deşi numai aşa, prin povestire şi prin confesiune, puteam să ajung la eliberare.

Altă dată, mergînd spre Salzburg, am ieşit de pe autostradă şi am făcut un ocol mare, ca să văd lacurile. Cum aş putea să regret vreodată ? Acum am ezitat, dacă să reiau itinerarul ; pînă la urmă am optat pentru autostradă, care mă prinsese în tentacule. Şi am avut surpriza să văd Mondsee de la înălţime, expus panoramic şi foarte altfel decît de la nivelul apei.

M-am oprit seara la Salzburg, fiindcă îmi lăsase amintiri bune. Am întîlnit oameni în smoking sau în haine negre, printre ei un tînăr cu un vraf de partituri la subţioară. Era febril şi în ochii care nu vedeau decît drumul în faţă avea o iluminare. Toţi se duceau la sala de concerte ; am nimerit în plin festival Mozart. Nu puteam să merg, nu aveam nici bilet, nici îmbrăcăminte potrivită şi, mai ales, nici starea de spirit ; nu eram pregătit pentru muzică. Nu trebuia să regret nimic, totuşi m-am ales cu o stare de melancolie, care m-a stăpînit toată seara. Tot timpul cît am mers pe străzile oraşului, m-au urmărit, amestecîndu-se, cele două concerte în minor, de Mozart, în do şi în re, aşa cum le cînta Clara Haschil, cu o tristeţe senină şi gînditoare, luată din resemnări ancestrale.

Am văzut multe flori la ferestre, prefăcînd unele faţade în grădini aeriene. Undeva, o clădire veche, cu cinci etaje, toată colorată de petunii, avea într-un singur loc o pată cenuşie, întristătoare : două ferestre moarte, fără nici o floare. Le-am privit mult, m-am întors să le mai văd o dată, întrebîndu-mă cine o fi locuind dincolo de ele.

La casa lui Mozart afacerea a prosperat, cuprinzînd şi cele două etaje de jos, iar preţul de intrare a crescut la cincisprezece şilingi. Ce ţi se dă în schimb ? Un montaj de fotografii, sărac şi fără inspiraţie !

Am mîncat la restaurantul micului hotel unde găsisem o cameră frumoasă, dar tocmai la marginea orașului, ceea ce nu însemna un necaz pentru mine. Se înțelege că afluența de oaspeți, la Salzburg, se datora festivalului. Nu mă dau în vînt după mîncare, totuși mi-a plăcut masa și am prelungit-o, încercînd să mă bucur și de această plăcere ; merită cîteodată. Doamna care mă servea își cunoștea meseria, o făcea conștiincios și cu gravitate, cum ar fi oficiat o slujbă în biserică, dar fără să fie sacerdotală.

Seara s-a sfîrșit bine, deși m-a indispus, după ce mă intrigase, o familie de la masa vecină. Era o pereche de francezi de vîrstă mijlocie, cu fiul, flăcău de vîrsta milităriei. Au mîncat mult și de toate, scormonind lista, traducînd cu dicționarul, comentînd bucatele, cu gura atît de plină că le plesneau obrajii. Terminasem, nu puteam să iau masa de la cap numai ca să fiu în notă cu vecinii, dar i-am asistat pînă la urmă, intrigat și cu speranța că au să crape...

În schimb, a doua zi, împotriva obiceiului, mi-am mîncat în întregime gustarea de dimineață suculentă și frumos pregătită : cafea, unt, lapte, șuncă, gem și două chifle formidabile. Cine face chiflele și cine le aduce din zorii zilei ? Oameni posomorîți, probabil !

La Innsbruck, unde am ajuns înainte de prînz sub un cer fără pete, cum fusese tot drumul, am văzut străzile vechi, după care venisem. Dar hotelul „Trandafirul de aur", o frumoasă și neuitată amintire, cu fațadele roșii, era puțin șters, desigur datorită luminii prea puternice.

La prima trecere pe aici, am cumpărat o savonieră, fiindcă pe a mea o uitasem la Viena. Acum n-aveam nevoie, dar mi-a plăcut să repet gestul, și am mai cumpărat una ; e drept că nu de la aceeași prăvălie.

Turiștii străini năpădeau străzile în asemenea grad, că greu puteai depista un localnic, să-i ceri o informație. Erau acolo mai toate neamurile, în afară de italieni, din care rar întîlneam cîte unul. Unde puteau fi ceilalți ?... Desigur în România !

Spre seară, am trecut în Liechtenstein și am rămas noaptea, într-o localitate mică, poate Belziers, nu-i nevoie să-mi aduc aminte mai bine. Oprindu-mă în Liechtenstein, unde nu aveam nimic de văzut, nici de întîlnit, vroiam doar să-mi marchez trecerea pe acolo, înaintea Elveției. Altfel, nu-i de făcut nici o deosebire între cele

două țări vecine, și dacă dimineața, plecînd, n-aș fi ieșit pe sub o poartă impozantă, nici nu mi-aș fi dat seama unde se termină principatul. Am văzut și grupuri de soldați prin preajmă, ba parcă am zărit și niște fortificații.

7

Am consacrat Elveției numai cinci zile, fiindcă nu era țelul meu astă dată. Am mers mult și fără odihnă, făcînd lungi zig-zaguri și prelungite ocoluri ; azi mi se par inutile, nu mi-au lăsat nici o amintire puternică. Dacă mă întreb ce-are să-mi rămînă neuitat din tot ce-am întîlnit acolo, cred că ar putea fi o fată micuță, care stătea pe malul lacului la Lucerna, așezată pe o piatră, și își răcorea în apă picioarele chinuite de drum ; se cunoștea că umblase mult, zeci de zile, era o călătoare venită din altă parte a lumii, cu un eșafodaj în spate, cum am văzut la mulți tineri, cuprinzînd cortul, sacul de dormit și puțina lor gospodărie. Era ora prînzului, mult soare și multă forfotă în jur ; locul gemea de oameni, gură-cască și vîntură lume. Iar fata, micuță, blondă, cu povara de drum pusă alături, cu picioarele desfigurate, nu vedea și nu auzea pe nimeni, adîncită într-o carte. *Peer Gynt* ! — am privit peste umărul ei. N-am să uit, e ceva care se ține minte ! De ce *Peer Gynt ?* Dar e atît de legitim !

Neșansa cea mai mare în Elveția, mi s-a spus, ar fi fost să plouă. Am avut tot timpul soare, poate chiar prea mult și prea puternic, făcînd ca unele priveliști să pară sticloase. Trebuie să vezi munții, altfel înseamnă să faci drumul degeaba. Nu-mi plac munții, și fiind mulți, era fatal ca Elveția să nu-mi devină o pasiune. Mi-am făcut datoria față de ei, cu stoicism și loialitate. Am început cu un ocol imens, spre sud-est, ca să trec prin pasul Flüela. O prietenă îmi spusese că ajunsă acolo a plîns de emoție. Drumul e frumos, ca atîtea altele ; nimic nu-mi rămîne în minte, decît asfaltul. Sau poate aș fi păstrat unele imagini, dacă peste

toate, la urmă, nu s-ar fi suprapus peisajul Spaniei. Pe acesta nu poți să-l uiți, te urmărește și te domină, pare tot timpul alături, dincolo de fereastră, proiectat pe blocul din față, pe care îl anulează.

Mi-am dat seama că am ajuns la Flüela atunci cînd șoseaua a încetat să mai urce. Alarmat de atîta insensibilitate, am coborît și am sondat peisajul cu toată forța simțurilor și sentimentelor mele. În afară de cer, albastru, puțin decolorat de soare, toate apăreau cenușii, în toate direcțiile. Privelișteа era alcătuită din piatră golașă și tocită, cu desăvîrșire pașnică, și nici dincolo, pe celălalt versant, și nici jos, în vale, nu se vedea ceva la care privirea să se oprească. Mi-am adus aminte de pasul Giovo, din Alpii Tirolului, de unde se deschide spre sud un abis plin de lumină, de căldură și de culoare, dominant fiind albastrul, oglindirea Mediteranei. Așa începe Italia. Mi s-a făcut deodată dor de locurile acelea ; cîteva clipe am stat în cumpănă pe cumpăna apelor, dacă să nu schimb drumul și să fug la pasul Giovo, măcar pentru o oră. Elveția s-a aflat astfel în inferioritate, din prima zi, și așa a rămas pînă la urmă.

De-aici încolo am fost urmărit de o nedumerire care a crescut tot timpul, asociindu-se cu mîhnirea și cu dezamăgirile și făcîndumă să gonesc din răsputeri spre alte zări, cu nădejdea că voi găsi pe cea minunată. Așa s-a făcut că în acea primă zi am înghițit, zgîriindu-mi gîtlejul, cele trei pasuri vestite, Julier, după Flüela, și la urmă Furka, unde șoseaua urcă pînă la aproape două mii cinci sute de metri. Tot piatră, tot cenușie, tot golașă. Peisajul era trist fără scăpare. Mi-au lăsat puțin farmec în amintire clopoțeii viteilor, care pășteau pe undeva, fără să-i văd, pe unde or fi găsit un pic de iarbă. Sunetele, curate și juvenile, au fost singura consolare.

M-am oprit peste noapte într-un sat, la patruzeci de kilometri de Brig. Ca să se înțeleagă ce ocol mare am dat țării, trebuie să spun că am trecut, în acea primă zi, și prin Davos și prin St. Moritz, de unde am revenit spre nord, pînă la Reichenau, iar de aici m-am îndreptat spre apus, pe o șosea îngustă și îndrăzneață, o sfidare aruncată naturii primejdioase. Abia după ce o străbați te cuprinde frica de prăpăstiile fără parapet, care încep de sub roți și se sfîrșesc pe lumea cealaltă.

Mi-am dat toată osteneala cu Elveția, cred că se vede.

La St. Moritz m-am oprit, în silă, o jumătate de oră. Sînt sigur că nu-mi trebuia mai mult. În tinerețe, acest loc, citat în cronicile mondene ale lumii, mi-a stîrnit un interes abstract și-o

invidie timidă: socoteam că n-am să ajung niciodată acolo. În afară de un peisaj mai colorat și de o lumină mai albastră, totul acum era făcut pentru a mă respinge. De mult s-a stins invidia din tinerețe; am avut alte satisfacții, am alte aspirații decît să-mi fac vacanța într-o stațiune vestită, frecventată de bogătașii lumii. Aici vin ei, într-adevăr. Toate sînt făcute pentru ei, toate sînt din tot ce poate fi mai bun și mai scump. Încep de la margine, fructele, bunăoară, alese una cîte una, exemplarele cele mai frumoase, din soiurile cele mai bune. Apoi prăjiturile din vitrinele de cristal ale cofetarilor, torturile imense și tartele minuscule, cu marginile ajurate migălos, ca o dantelă, teribil de izbitoare, grase, unsuroase, lucioase. Dar chiar și florile sînt grase și lucioase, atît de opulente că își pierd gingășia, își pierd și simbolurile, devin o amenințare.

Nu era nevoie să văd prea mulți oameni. În ușa unui hotel de lux, un portar, personaj important într-o asemenea întreprindere și cunoscîndu-și importanța, stătea ca la pîndă, să nu permită intrarea inoportunilor. Alături stătea un buldog, la fel de războinic, gata să-l secundeze, să latre la lumea săracă. Semănau atît de bine, încît portarul părea un buldog ridicat în două picioare, iar buldogul un portar așezat în patru labe.

Am văzut și-o drăcie, o fată care mergea înaintea mea și-avea o inimă roșie, cusută, cum se poartă astăzi, dar nu peste inima adevărată, ci pe fesa dreaptă, strînsă într-un pantalon albastru. Inima se balansa odată cu pasul; pulsul poate era altul.

Mai tîrziu am aflat că nu făcusem o descoperire, că inimi astfel plasate se mai întîlnesc în lume. Și de ce nu, la urma urmelor?... Mirarea mea ar putea să plece de la o prejudecată. Mi-a fost necaz însă că spiritul meu de observație m-a trădat într-o măsură inadmisibilă.

Cu toată pedanteria Elveției în ceea ce privește ordinea și curățenia, cu rezidurile vacilor nu poate lupta nimeni; vacile sînt o bogăție națională, marcată de baliga întinsă pe asfalt, de la o pășune la alta.

M-a cîștigat, în prima zi de drum, organizarea circulației, care dovedește tot timpul inteligență, bune intenții și bunăvoință. Semnalizarea mi s-a părut fără lacună. Restricțiile sînt marcate și pe stînga șoselei, față în față cu cele de pe dreapta, ca să nu treacă nebăgate în seamă dacă tocmai în locul acela ești angajat într-o depășire, cum se întîmplă adesea, de rămîi cu gura căscată mai tîrziu, cînd apare semnul de anulare, admițînd că pînă atunci

nu te oprește un agent de circulație. Pot demonstra, dar nu acum, în mijlocul povestirii, că înlesnirea aceasta nu costă nimic, decît un ușor efort de imaginație.

Nici o limitare de viteză nu este ilogică și abuzivă ; cînd apare discul, cu cifra lui poruncitoare, îți dai seama de ce este pus acolo și te supui fără să strîngi din măsele, cum am făcut în Iugoslavia, o zi întreagă, silit să merg cu șaizeci de kilometri pe oră, aproape tot drumul de la Liubliana la Belgrad, pe o șosea care altminteri se numește autostradă, și este atestată astfel de toate hărțile internaționale.

Nimic nu te contrariază pe șoseaua elvețiană. Limitarea de viteză se ridică fără întîrzieri negîndite sau rău voitoare, exact în locul unde a dispărut și cauza. La fel interzicerile de depășire și orice interzicere ocazională. Deși nimeni n-o să mă creadă, în cinci zile n-am întîlnit nici un agent de circulație. Dar și dincolo de frontiera Elveției, pe parcursul a optsprezece mii de kilometri și-n aproape trei luni de zile, nimeni și nicăieri nu m-a întrebat cum mă cheamă și nu mi-a cerut actele, de vreme ce-am respectat legea, atît de ușor să fie respectată !

Am uitat numele satului unde m-am oprit a doua seară ; nu-l caut, fiindcă omisiunea îmi face bine, e un fel de a mă sustrage peisajului, arhitecturii, oamenilor și neoamenilor, făcîndu-le anonime ; nimic de-aici nu-i cu totul altfel în altă parte. Un mic hotel curat, o cameră inutil de mare, la o mansardă poetică. Apoi biserica și o clopotniță, cu un ceas care bate orele și sferturile de oră, de se aude pînă departe ; la fel ca în toate locurile unde te oprești pentru o oră, sau pentru o noapte. Am adormit tîrziu, așteptîndu-le, dar nu cum aveam să le aștept la Madrid pe cele de lîngă hotelul „Asturias".

Seara m-am plimbat pe coclauri, pe pămînt și pe iarbă, pe poteci șerpuite, printr-un cimitir, unde am cules o margaretă ; n-am încercat să aflu un da sau nu, rupîndu-i petalele, ci m-am gîndit la morții mei, ce-ar fi făcut într-o asemenea seară, dacă ar fi fost vii.

După un ceas mă simțeam atît de odihnit, că aș fi plecat numaidecît la drum, deși venea noaptea. Am înțeles că n-am răbdare să stau locului, că tot ce pot face este să-mi risipesc gîndurile pe asfalt, kilometru cu kilometru. Mi-am adus aminte de rîndurile pe care le pune Blasco Ibañez în fruntea cărții lui de călătorie, și care sună cam așa, cred : „Cînd omul încalecă și pleacă la drum

ca să-şi uite durerea, aceasta se urcă în spinarea calului, la spatele lui"...

Pe şoseaua dificilă parcursă astăzi, maşinile ar trebui să fie verificate sever înainte de a li se permite accesul, iar conducătorii ar trebui să fie supuşi unor teste draconice. Nimic nu-i de glumă. Totuşi, n-am întîlnit decît o singură maşină tamponată, şi nu grav, spre cea mai legitimă mirare. Probabil toţi automobiliştii îşi dau seama ce li se cere, şi se testează ei înşişi înainte de a se încumeta să plece la drum. Dar s-ar putea ca unul să înnebunească, aşa, fără cauză, sau datorită abiselor, şi atunci ar fi un dezastru cu ceilalţi.

Astăzi, trecînd printr-un oraş mare, nu m-am oprit şi nici nu-l citez, fiindcă m-a dezgustat lăcomia municipalităţii. Nu poţi să parchezi, fie numai zece minute, decît în locuri unde trebuie să pui imediat taxa în aparate. Fără să fii sărac, fără să fii zgîrcit, te enervează. Nestingherit nu poţi să opreşti decît între localităţi. Chiar şi la ţară, locurile de parcaj sînt rezervate „numai pentru clienţi". Fiecare cîrciumă, fiecare hotel sau casă care închiriază camere pune stăpînire pe spaţiile goale din apropiere.

Criza de benzină, survenită după ce mă întorsesem, aproape că mi-a dat satisfacţie, gîndindu-mă că parcajele vor rămîne de multe ori goale şi aparatele de taxat vor face rugină.

Iarăşi am înghiţit kilometrii, şi ziua următoare, neavînd alt ţel decît să ajung repede. Unde ?

Cu toate acestea, m-am oprit o oră la Montreux, mai puţin ostentativ decît St. Moritz. O oră e prea de ajuns, cînd nu ai intenţia să rămîi toată viaţa. Am privit statuia unei regine a Angliei, ridicată de primărie drept recunoştinţă pentru preferinţa pe care suverana a arătat-o oraşului. Deşi n-o să-mi pună nimeni statuia acolo, sînt dator să spun că la Montreux am întîlnit multe femei frumoase, sau care îţi iau ochii. E plin oraşul ! Poate e plină lumea ! Miros frumos de la distanţă, discret şi proaspăt, parfum de dimineaţă. (Era ceasul abia zece cînd am ajuns acolo.) Se mişcă frumos. Sînt elegante. Le plac privirile care le admiră, răspund cu o uşoară îmbujorare şi cu un uşor zîmbet de satisfacţie.

Plecînd, la o trecere de pietoni m-a făcut să întorc ochii, ceea ce-i o imprudenţă, o apariţie feminină care nu putea să rămînă nebăgată în seamă, o perfecţiune a caselor de modă şi-a naturii, o fată într-un fel de uniformă, ca de stewardesă, stînd pe ea ca pe cel mai izbutit dintre manechine. Dreaptă ca o statuie, blond părul, bleu-ciel uniforma. Era un agent de circulaţie, o reclamă,

sau pur și simplu o fată frumoasă ? Deși abia am zărit-o, cu coada ochiului, m-am gîndit că pentru automobiliști prezența ei acolo era primejdioasă. Dar poate și pentru restul oamenilor !

De la Montreux, toate se schimbă în atmosferă, datorită lacului. Oriunde apare apa, nu doar în muntoasa Elveție, priveliștea capătă întindere, culoare, adîncime, și emană făgăduieli bune. Necazul e că unde-i mai frumos, vine mai multă lume. De aceea, prin Lausanne am trecut fuga, ducîndu-mă mai departe, pînă am dat de Geneva. Acolo m-am oprit, cu toată îmbulzeala ; ar fi fost prea de tot dacă nu stăteam măcar cîteva ore. Am telefonat mai întîi unei prietene, pe care o vestisem din vreme că într-o zi aveam să ajung și acolo. Nu ne văzusem de vreo trei ani, și peste fiecare din noi trecuseră furtuni destul de grele, ca să avem ce ne spune. O doamnă mi-a răspuns în locul ei, vestindu-mă că prietena mea este la Paris, că telefonase doar de un minut să afle dacă nu cumva am sosit și că așteaptă s-o chem la numărul cutare... Am notat, dar n-am chemat-o și nici n-am căutat-o cînd am ajuns în Franța. Disponibilitatea pentru o revedere se terminase la Geneva, îndată ce închisesem telefonul.

În cîteva ceasuri bine folosite, am umblat pe străzile orașului vechi, nebănuit și totuși autentic. Mi se părea că în Elveția nimic nu putea să fie vechi. Cunosc atîta istorie, ce naiba ! — ca să știu mai multe decît despre Wilhelm Tell, și totuși nu-mi pot forma imaginea unui trecut helvetic. Pentru mine Elveția începe totdeauna astăzi.

M-am plimbat apoi pe cheiurile lacului, pînă departe ; nu ai nimic de văzut, decît mulțimi de oameni, amestecate ; unii vin, alții se duc, spre toate zările Europei, și spre alte continente ; Geneva este un nod de comunicație, o întretăiere a tuturor direcțiilor mondiale. La acest gînd, născut cu întîrziere, m-am hotărît să plec cît mai în grabă. Și totuși, sînt oameni care *rămîn* acolo !

M-a uimit, de aceea l-am examinat multă vreme, uriașul jet de apă din mijlocul lacului. S-ar putea să treacă peste o sută de metri înălțime și atunci presiunea apei trebuie să fie colosală, zece atmosfere n-ar putea ajunge nici pe departe, cum s-ar presupune teoretic. Cred că s-a urmărit o demonstrație, sau chiar o ostentație, și s-a ajuns la frumusețe. Voi uita multe din ce-am văzut în lume, cu atîta grabă ; jocul de apă de la Geneva face parte din cele care vor rămîne ; în afară de frumusețe, mai este în el și-o aspirație și chiar o biruință. Dacă o dată și-ar da duhul, Geneva și oamenii de acolo, văzîndu-l cum se stinge, ar suferi o înfrîngere.

Deşi mi-am studiat îndelung itinerarul, n-am găsit altă soluţie spre a ajunge la celelalte ţeluri elveţiene, decît întorcîndu-mă prin Lausanne. Drumul de data asta l-am făcut pe malul lacului, fiindcă la venire nimerisem fără voie pe autostradă, şi aşa am fost mulţumit că totuşi intervenea o schimbare, ba încă una frumoasă. Oricînd, drumul pe malul apei va fi o bucurie.

Era ceva denaturat, totuşi, ceva care îmi producea o nemulţumire ascunsă ; curînd mi-am dat seama că mă indispuneau vapoarele, yachturile şi restul ambarcaţiunilor. Barem la Geneva făceau impresia unui bîlci pe apă ; nimic din dezlănţuirea maiestuoasă, sub vîntul de larg, al unor vase asemănătoare, din porturile Franţei, Saint-Malo, bunăoară, şi mai ales La Rochelle, unde am văzut doi tineri înfruntînd valurile turbate pe un velier de cîţiva metri, o minunată izbîndă a omului asupra nonraţiunii.

Lacul Leman e atît de întins, că poate fi confundat cu o mare. Însă mi-am dat seama că este o mare suspectă, fără caractere depline, şi aşa am descoperit cauza nemulţumirii. Marea duce la furtună şi la naufragii, ca viaţa adevărată.

Pe seară m-am oprit într-un sat, dincolo de Lausanne, pe drumul spre Berna, în zona atît de restrînsă unde se vorbeşte franceza. Dincolo de acest sud-vest, cu Geneva ca punct central, omul obişnuit nici măcar nu încearcă s-o îngîime.

Dar aici, în satul unde am rămas a treia noapte, se vorbea fără codeală franceza, vorbea toată lumea, toţi ţăranii, şi copiii lor, poate şi animalele, şi cred că nimeni nu înţelegea o iotă în germană.

Hotel : „La leul de aur" ; începe să aibă culoare. E o clădire veche, ceea ce de multe ori mi-a făcut plăcere, găsind-o modernizată pe dinăuntru ; „Leul de aur" însă nu are baie, nici măcar un duş comun. Acesta e primul contact cu zona franceză şi, din păcate, am să întîlnesc adesea, în continuare, ilustrarea stăruinţei cu care se răspîndeşte în lume dezodorantul „Rexona" cu reclamele lui scîrboase — un bărbat strîmbînd din nas cînd partenera sau secretara ridică braţul. În zona franceză, la hotelurile modeste, în locul băii apare mai ales bideul. Dar ce modest era hotelul de ieri, şi ce baie monumentală putea să aibă ! Ca într-un Palace, pe cuvînt de onoare ! Şi dacă e să spun totul, nu-i lipsea nici bideul. Într-o biată clădire de ţară ! Mai monumental decît toată odaia de baie ! Şi alambicat, încărcat de robinete, de marafeturi, poate şi cu raze ultrascurte şi ultraviolete.

Nimic rural în satul cu „Leul de aur". Nici tihnă. Mișcarea automobilelor este smintită și continuă. M-am depărtat de artera principală și am ajuns într-un cartier de vile ; cred că pentru orășenii de la Lausanne. Dar nici casele țăranilor nu-s mai puțin urbane. N-am ajuns să pun piciorul pe pămînt, de astă dată, să-mi descarc curenții galvanici ; pînă și ultima potecă e asfaltată. La un hangar, cu nu știu ce destinație, un cîine s-a pus să mă latre, fără alt motiv decît acela că i-am zîmbit și i-am făcut semne amicale. Totdeauna m-am împăcat cu cîinii, de multe ori m-am așezat în iarbă și-am mîngîiat blana prăfuită a vreunuia care mi-a arătat simpatie, și multe ne-am spus unul altuia. Ce bun e un cîine cînd n-ai un om alături, și nici nu se poate să vină !

Dacă am văzut așa, la întoarcere nici măcar n-am mai întors capul, ci am trecut cu totul nepăsător prin fața hangarului. Am zărit însă, cu coada ochiului, cum cîinele mă urmărea nedumerit, fără să mai latre, poate chiar ofensat de atîta nepăsare. Se întîmplă uneori la fel și cu oamenii care n-au înțeles gesturile mele de simpatie.

Fata care servește în restaurantul hotelului, rudă cu patronul după semne, poate chiar fiică sau noră, e o apariție plăcută la sfîrșitul unei zile de călătorie, frumușică și bine construită, cu picioare de campioană olimpică, însă cu sînii atît de dezvoltați, că ar putea să culce la pămînt pe oricine le-ar sta în cale. Dacă e vorba doar să privești, supărarea devine mai mică.

Țărani la mese, cinstindu-se cu maniere orășenești ; în cartea de telefon sînt trecuți la „agriculteurs". Titlul e puțin urbanizat, dar cum altfel ? Profesiunea de țăran nu există !

Pentru a încheia seara, am studiat o pereche aflată drept în fața mea, la masa vecină. Era o femeie destul de tînără, cam răvășită, uitîndu-se drept în ochii partenerului cu o privire aprinsă ; părea că se topește, clipă de clipă. El, de-o vîrstă inadmisibilă, ras în cap, cu chipul cioplit gros, chinuit, ca un evadat din Insula Dracului. Aveau cîte un pahar în față, dar nu se atingeau de băutură. El vorbea, vorbea întruna, mitraliind-o, făcînd-o să se clatine, să-și piardă structura. Ea se sprijinea cu mîna de genunchiul lui, cu degetele crispate înfipte în pantalonul de pînză albă, și se tot apleca în față. Nu se auzea ce spune bărbatul ; părea că se pregătește o atrocitate, că unul îl va înjunghia pe altul. Și deodată, cînd în aplecarea ei femeia a fost destul de aproape, au scos

limbile amîndoi, imense, umflate, ca spînzuraţii, şi au început să se tactileze. Era mai mult decît orice atrocitate previzibilă.

Am văzut aceeaşi scenă, într-un parc, la Londra, pe banca de lîngă mine, între două persoane trecute de vîrsta iubirii, diformi, graşi, murdari şi şleampăţi, poate un hamal şi o bucătăreasă. Deci stilul e răspîndit pînă departe ! Cred că a fost lansat de Mastroiani, într-un film inexplicabil, şi de pe ecran a ajuns repede la oameni de toate felurile.

Am văzut filmul, ca să-mi fac o datorie : „La grande bouffe" — crăpelniţa, cum s-ar putea traduce mai bine ?! E o noţiune pe care am s-o iau în suliţi cînd îi va veni vremea. Lansat ca o pornografie colosală, filmul este în realitate o negare a oricărei frumuseţi umane, o interzicere a tuturor aspiraţiilor, o prăbuşire dincolo de orice speranţă. Patru oameni se sinucid lent, îndopîndu-se cu mîncăruri, insistent, dement, oprindu-se doar ca să se împreuneze pe rînd cu o parteneră de o candoare angelică şi teribil de grasă, pînă ce unul cîte unul crapă, în faţa spectatorilor. Patru actori mari au făcut să se vorbească despre acest film ca despre o realizare artistică ; cred că şi este, prin perfecţiunea ororii, dar nu duce deloc mai departe decît ar fi dus o demonstraţie obişnuită, făcută cu mijloace comune. Fiindcă nu arată altceva decît pînă la ce tristeţe poate ajunge viaţa.

Am văzut filmul la Paris după ce făcuse o carieră lungă, totuşi cinematograful, o sală mică din Cartierul Latin, era plin, cu lume amestecată, dar mai ales perechi de tineri, aşezaţi mînă în mînă, gata să asiste la experienţă şi s-o savureze. Ei bine, să nu creadă nimeni că dacă pe la jumătatea spectacolului mulţi se ridicau să plece, înseamnă că erau scoşi din fire şi se duceau fuga în altă parte. Plecau de plictiseală, dacă nu de oroare. Totuşi n-am regretat că am mers să văd filmul şi că am asistat pînă la urmă. Nu-l aprob, nu-l dezaprob ; omenirea nu-i în faza copilăriei ca să-i interzici experienţele hazardate. Primejdii reale pentru ea rămîn bomba atomică şi bolile incurabile, inclusiv cele ale sufletelor deznădăjduite.

Deşi fereastra camerei mele, fără baie, dădea spre cîmp, zgomotul şoselei s-a auzit înfricoşător toată noaptea. Sînt locuri în lume unde nu există clipă de odihnă. Şi aceasta poate să fie o geneză a filmului cu crăpelniţa, şi-a altora la fel de bolnave.

A doua zi, pînă mai departe de Berna, am străbătut o zonă de cîmpie. Te derutează, nu se potriveşte cu Elveţia, îţi tot vine să cauţi pe hartă, sau să întrebi trecătorii, dacă n-ai trecut în altă ţară.

La Berna n-am făcut altceva decît să mă uit prin vitrinele librăriilor. Sînt cărţi din toată lumea, aceleaşi. Nu-i nevoie să mă mai uit şi altă dată. Am privit mult şi pe îndelete, nu mi-a scăpat nici o carte, dar nu m-am oprit la vreuna. Sau toate, sau nimic — nu mai e timp să fac lucrurile cu încetişorul.

Pe drum, după ce mi-a trecut fierbinţeala, am socotit că e vremea să mă gîndesc la cele vreo cincizeci de cărţi, aşa cred, pe care să le păstrez pînă la urmă. Mai de mult vizam vreo două sute.

M-am oprit puţin într-o gară, m-am uitat la tabela cu mersul trenurilor. Scris 10,44 şi 10,45. Două trenuri, dintr-o direcţie şi din alta; am stat să le aştept. Aşa cum scria, aşa au venit, nici o secundă mai devreme sau mai tîrziu. Poate să te ia ameţeala de admiraţie.

Îmi dau o beţie albastră indicatoarele de pe şosea, cum pendulează între peisaj şi parbriz, vestind miraje geografice. Nu poţi să uiţi nimic, rapelul lor se repetă, din distanţă în distanţă şi la toate intersecţiile; încetul cu încetul le devii prizonier: Thun, Spiez, Interlaken... Pentru Interlaken am făcut un ocol lung, în loc să fi mers direct la Zürich. Ce vroiam să văd? Poate pe mine însumi, proiectat în trecutul cînd Interlaken, pe care l-am citat fără să-l fi văzut într-o carte din tinereţe, era o chemare. De mult nu mă mai chema nimic cînd am ajuns acolo.

Am văzut mulţime de vilegiaturişti umplînd trotuarele, într-o lumină vie şi curată de amiază. Am mai văzut fete blonde, grase, voinice, rumene la faţă, mînînd trăsurile pe stradă, cu muşterii care le semănau de ai fi crezut că fac parte din aceeaşi familie. Robusta lor sănătate, venind poate din robusteţea oraşului, am văzut-o transpusă în regnul vegetal, la florile de la ferestre şi de pe balcoane. În unele locuri eflorescenţa debordantă este susţinută în plase cu firul subţire, ca nişte năvoade, altfel s-ar revărsa peste stradă.

Pe neaşteptate m-am întîlnit cu Wilhelm Tell şi cu copilul lui. Erau într-o vitrină, aşa cum îi ştiam din închipuire, căci nu-mi amintesc să-i fi văzut vreodată în vreo gravură. Nu era greu să-i recunoşti, în mijlocul propriei lor patrii. Puţin idealizate, plăsmuirile de ceară, dar foarte vii altminteri, te aştepţi să înainteze şi

să-ţi vorbească. Nu ştiu de ce m-a cuprins mila şi duioşia pentru acest copil, cu faţa atît de gingaşă că părea de fată. Şi aducîndu-mi aminte istoria, m-am îngrozit că săgeata, pe care Wilhelm Tell, alături, o ţinea în mînă, împreună cu arcul, ar fi putut să-i pătrundă în fruntea neapărată. Însă, în scena frumoasă din vitrină, Wilhelm Tell ţinea mîna celaltă, protectoare, pe umărul copilului; pe chipul lui se citea un zîmbet de victorie, şi-am crezut în el, şi mi-a făcut bine.

Nu plecam cu sufletul gol de la Interlaken, deşi nu găsisem ceea ce vroiam să caut. Aveam în schimb altceva, imaginea domnului Scheibler, venit prea tîrziu, din păcate, în penultima clasă de liceu, să ne înveţe limba germană. Pînă atunci, cinci ani, pierdusem vremea cu domnul Strasmuscki, un polonez bun la suflet, dar cu totul nepăsător de soarta noastră, gelos tare pe nevastă, chinuit de bănuieli care nu-i dădeau pace şi-l împiedicau, firește, să-şi facă lecţia. Cîteodată ieşea pe uşă din senin şi dădea fuga pînă acasă. Alteori trimitea un şcolar să spioneze, cel mai pirpiriu din toată clasa, căci de cei mai chipeşi se temea, deşi nu eram decît nişte flăcăiandri.

Într-o zi, în locul lui a apărut un om masiv, blajin, cu ochii albaştri, cu o pleşuvie simpatică, de la care am luat îmbărbătare pentru mai tîrziu, să nu ne pierdem cu firea cînd o începe să ne cadă părul şi nouă. Nu ştiu de unde venea şi unde s-a dus pe urmă; azi e sigur şi de mult pe lumea cealaltă, şi-l socotesc unul din morţii mei, pentru care uneori aprind o lumînare în biserică. Domnul Scheibler şi-a dat seama că în doi ani n-o să mai putem învăţa ceea ce pierdusem în urmă, a luat lucrurile cum erau şi ne-a băgat în literatură, sărind peste gramatică şi belfereală. În ore de neuitată desfătare, el ne-a citit de la catedră tot ce se cuvenea din vasta bibliotecă germană, mimînd şi modulîndu-şi glasul după caracterul eroului, că înţelegeam totul, deşi limba ne era în mare măsură necunoscută. Aşa, pornind de la *Niebelungenlied* am ajuns pînă la Schiller, a cărui *Fecioară din Orléans* ne-a jucat-o ca pe scenă, reprezentîndu-ne tot ce putea duce la emoţie, între rîs şi lacrimi.

Ajungînd cu gîndurile aici, după ce plecasem din Interlaken, mi-am dat seama că pe Wilhelm Tell l-am recunoscut dintr-o dată fiindcă îl ştiam de la domnul Scheibler, după cum de la el ştiam poezia lui Heine, cea care, cîteva zile mai tîrziu, avea să mă ducă la stînca Loreley, într-o noapte fantastică...

8

După noaptea aceea, cînd m-am trezit a doua zi dimineaţa, puţin ameţit de oboseală, afară era soare şi, în lumina lui, am crezut că visasem. De obicei nu visez şi nici nu ţin minte visele. Acum mă miram cum de întîmplarea stăruia în memorie cu toate amănuntele ; aveam în auz rîsul şi glasul fetei, persista pînă şi senzaţia că ţinusem între degete cercelul de aur.

M-am bărbierit cu grijă şi pe îndelete, preocupat de această corvoadă a dimineţii, care nu-mi face nici o plăcere, cum arată reclamele lamelor de ras, dar la care nu renunţ niciodată, nici acum, în călătorie, deşi nu mă poate vedea nici o cunoştinţă. În timp ce mînuiam maşina de bărbierit, mă pomeneam oprindu-mă, cu mîna în aer, privindu-mi stăruitor fruntea îngîndurată.

Mai tîrziu, în timp ce-mi beam cafeaua, cu harta panoramică în faţă, gîndurile mi-au fost absorbite de etapa zilei, pe care vroiam s-o chibzuiesc cît mai bine, şi aşa, un timp, am uitat visul de peste noapte. Patronul nu mai era de faţă, îl înlocuia nevasta, pe care n-o văzusem aseară. M-am ridicat să plec şi i-am întins harta.

— Nu doriţi s-o luaţi ? Costă cinci mărci.

— Dar am înţeles că nu mai aveţi alta ! Soţul dumitale a refuzat să mi-o vîndă, şi aseară m-am chinuit vreo două ceasuri ca s-o copiez, ceea ce n-am reuşit, e uşor să se vadă.

— Soţul meu dezleagă cuvinte încrucişate şi nu ştie altceva.

N-am mai lungit vorba, deşi m-am gîndit să-i spun că pentru a dezlega cuvinte încrucişate trebuie să ştii tot de pe lume. Mi-am luat valiza şi am ieşit în soarele de afară, enervat puţin că aseară pierdusem vremea cu copiatul hărţii panoramice.

Şi atunci am descoperit prima ciudăţenie : maşina era parcată altfel decît o lăsasem la venire, ştiam limpede, fiindcă o pusesem aproape lipită de parapetul dinspre calea ferată, ca o măsură de apărare. Acum era tot lîngă parapet, dar cu vreo doi metri mai în faţă ; în spate se vedeau clar urmele cauciucurilor. Dacă aş mai fi avut o îndoială, contorul de pe tabloul de bord arăta aproape o sută de kilometri mai mult decît aseară. Şi lîngă scaunul din dreapta era o floare albastră, puţin veştejită, floarea pe care fata şi-o pusese la ureche şi o scosese probabil sau o pierduse la coborîre.

Atunci m-am desmeticit brusc și, reamintindu-mi totul, mi-am dat seama că nu fusese o închipuire, fata exista în realitate și chiar mersese o bucată de drum cu mine.

— De unde-ai răsărit, ce cauți aici ? am întrebat-o, după ce luna nouă dispăruse.

— Ce te miri ? Am făcut baie în Rin.

Nu era îndoială, se vedea că abia ieșise din apă, dar răspunsul nu mă dumirea pe deplin.

— Și cum de-ai ajuns aici noaptea ?

— N-am ajuns noaptea, ci aseară ; mi-am făcut cortul sus. Am de gînd să rămîn două săptămîni. Țin post și mă rog. Iubitul meu a murit ; cu automobilul, nu-i greu să înțelegi cum : s-a zdrobit. Adineauri i-am aruncat cenușa în Rin. Sînt pe-aici flori, dar nu se văd. Ai o lanternă ?

Am adus lanterna din mașină, am luminat florile ; a ales una, nu mai mare decît cercelul, și-a pus-o în păr, deasupra urechii.

— Ce faci în viață ? am întrebat-o.

— Fac vrăji. Științific ; am studiat la universitate ; toate științele oculte, toate metodele. Sînt foarte multe ; vreau să fundez una nouă, dar acum, două săptămîni, am să mă rog creștinește. Pe urmă am să-mi caut alt iubit și-am să-l vrăjesc. Ai fost vreodată vrăjit ? Nu, se vede că n-ai fost. Dacă vii pînă sus, îți dau o cafea aromată.

— Nu beau cafea decît dimineața.

— Atunci o licoare, să te întinerească. Ai vrea să ai zece ani mai puțin ? Sau cîți ?

— Unu.

— De ce numai atît ?

— Fiindcă niciodată n-am fost mai fericit ca anul trecut. Totdeauna, de cînd eram tînăr, n-am fost mai fericit într-un an ca în anul trecut.

— Ar trebui să faci vrăji. Ți s-ar potrivi.

Am urcat pînă în vîrful stîncii, pe o potecă grea, șerpuită. Fata mergea înainte, să-mi arate drumul, și mă miram cum nu-și rănește picioarele în piatra aschiată. Să fi fost oare, într-adevăr, priceputa la vrăji ? Parcă plutea, și ajunsă sus respira liniștită, în vreme ce eu numai că nu-mi dădeam sufletul.

Cunoșteam cortul, mic, portocaliu, pe care tinerii în călătorie îl duc în spinare pe tot pămîntul. Așa era, cu siguranță, și-al fetei de la Lucerna, cea cu picioarele rănite. Înăuntru ardea o candelă micuță, luminînd o biblie deschisă la jumătate. Altceva nu putea

să se vadă, dar bănuiam tot ce se găsea acolo : o spirtieră, cafea, zahăr, biscuiți, un sac de dormit, două perechi de pantofi, două perechi de pantaloni, două bluze, puțină rufărie, săpun, pastă de dinți, un atomizor cu parfum și o cutie cu detergent. Inventarul libertății depline.

Urcasem doar ca să văd Rinul de sus și mă bucuram, fiindcă n-avea să se mai ivească altă ocazie. Însă în lumina slabă a stelelor, fluviul, pustiu, nu se deslușea bine ; îi ghiceam malurile, mai întunecate ca apa ; din cînd în cînd, un val răsfrîngea sclipirea unei stele și atunci aveam dovada că Rinul era acolo, ascunzîndu-și vechea lui comoară.

În timp ce stăteam cu spatele, fata și-a lepădat halatul și s-a îmbrăcat repede. Apoi am auzit șuierul scurt al atomizorului și am simțit parfumul, deocamdată fără identitate.

— Cum te cheamă ? am întrebat-o.

— Astă seară, Welgunde.

— Surorile tale sînt în fundul Rinului ! Nu poți face o vrajă, să le scoți deasupra ? Măcar pentru o clipă ?

— Ar fi prea greu ; sînt o începătoare. Am să încerc altă dată.

Venise lîngă mine, fără să-i simt pașii ; mi-am dat seama după intensitatea parfumului. Îl cunoșteam, era același pe care după mult timp aveam să-l reîntîlnesc odată cu Dominique, fata de la „Asturias".

— Mai fă un pas înainte ! m-a îndemnat fata. Se vede mai bine.

M-am supus, deși abisurile îmi dau amețeală. E ciudat, fiindcă în avion stăteam pe jumătate afară din carlingă, exersîndu-mă să ochesc ținte terestre pentru un război pe care nu l-am făcut. Nu mă țineam decît de mînerele mitralierei, și poziția aceea primejdioasă nu mi-a prilejuit nici o senzație neplăcută, dimpotrivă, mi-a dat un fel de euforie masculină, ca galopul calului peste obstacole.

— Apleacă-te în față ! a continuat fata.

După cîteva clipe am simțit din partea ei un fel de nemulțumire, parcă și-a scuturat umerii. Pe urmă a spus, înciudată :

— Nu vrea să meargă ! Nu ți-a venit să te arunci ?

— Nu, deloc.

— Te-aș fi ținut, să nu-ți fie teamă. Dar vorba e că degeaba. Ce să fac ? Sînt o începătoare !

— Totuși, ecoul l-ai stins !

— O, n-a fost nici o greutate ; natura se supune uşor. Dificil e cu oamenii, mai ales cu unii, cînd te aştepţi mai puţin.

Am coborît împreună şi m-a rugat s-o iau în maşină, cîţiva kilometri. Nu înţelegeam nimic, unde vroia să meargă la unu noaptea, în loc să se culce. Dorinţa ei mi se părea mai nefirească decît toată întîmplarea. Cum am pornit, mi-a cerut să merg mai repede ; nu trebuia să-mi spună de două ori, accelerez cu nădejde, ori de cîte ori se poate, şoseaua mă fascinează, nu mă sperie nici virajele.

Am întîlnit un singur camion, venind din faţă ; acalmia, prelungită, începea să mă mire.

— Mai repede ! mă îndemna fata.

O simţeam că mă urmăreşte, dar la viteza aceea nu puteam întoarce ochii, să-i văd faţa. Şi tot nu ştiam unde vroia să meargă. La mai puţin de un kilometru se vedeau luminile din St. Goarshausen ; în curînd trebuia să reduc viteza, ca să nu intru nebuneşte în mijlocul oraşului. Şoseaua cotea la dreapta, şi drept în faţă, farurile scoaseră din întunericul Rinului un cedru gigantic, pe al cărui trunchi lucea, în roşu pe alb, avertizorul de curbă primejdioasă. Fata m-a apucat de braţ şi m-a strîns tare.

— Accelerează !

N-am putut să mă sustrag şi am apăsat pe acceleraţie, în vreme ce puneam volanul la dreapta. Maşina are o însuşire năprasnică, pe care o încercasem întîi cu viteze modeste : derapează violent, făcînd să vibreze şi caroseria, şi asfaltul, dar numai cît timp o forţezi să schimbe direcţia ; odată volanul adus la mijloc, se linişteşte şi îşi continuă linia dreaptă, fără nici o oscilaţie.

— Opreşte ! a strigat fata, aproape furioasă.

Am tras pe dreapta ; eram la intrarea oraşului.

— Ce fel de om eşti ? Nu ţi-a venit să intri în copac, adineauri ?

— Copacii au asupra mea o atracţie primejdioasă ; adeseori îmi imaginez cum ar fi o coliziune la o sută cincizeci de kilometri pe oră ; desigur că se sfîrşeşte cu o dezagregare. Dar e mult mai spectaculos să învingi atracţia ; e cum ai răpune un demon în tine, făcîndu-l să urle.

— Impresia de urlet vine de la cauciucuri ; se face o suprapunere, a spus fata. Nu, degeaba ! N-am destulă putere.

— Poate ai fi reuşit la o viteză mai mică ; atunci m-ai fi găsit fără apărare. Cînd merg cu viteza de adineauri, sînt prea încordat ca spiritul meu să admită o imixtiune.

Mi-am amintit cum am intrat într-un copac odată, acum mulți ani, dar atunci aveam numai optzeci de kilometri pe oră. În secundele cît am putut să gîndesc am crezut că are să fie o glumă ; tot așa am crezut la începutul coliziunii, în prima clipă, cînd începeau deformările pe care le am întipărite în memorie ca pe un film făcut cu încetinitorul. Mașina a început să zdruncine, capota motorului s-a arcuit în sus, apa din radiatorul explodat s-a prefăcut într-o jerbă de aburi, parbrizul s-a opacizat brusc și-apoi a plesnit în mii de bucățele, volanul a venit spre mine, îl țineam tare cu mîinile... Iar după această inexplicabil de lentă și lungă pregătire, a început agresiunea.

Era într-o duminică dimineața, după o sîmbătă care nu se sfîrșise bine ; începeam să pierd pe oamenii din jurul meu, și cred că atunci simțeam cum se mai duce încă unul. Nu știam ce destinație să dau duminicii, pînă seara, cînd eram invitat la o petrecere de familie. Cît despre mine, mi-ar fi fost și mai greu să-mi găsesc o destinație în ziua aceea, și în cele următoare.

Atunci a venit să mă viziteze un prieten, despre a cărui inteligență și sensibilitate aveam destule dovezi ca să-i doresc tovărășia ; în convorbirile noastre puteam să abordăm tot felul de subiecte ; niciodată nu ne plictiseam, nici nu ajungeam în puncte moarte. Prietenul meu știa să vorbească, dar, mai ales, știa să asculte. Trecuse în ultimii ani prin încercări grele ; deși tînăr, avea o sănătate zdruncinată rău, ceea ce știa foarte bine, fiindcă era medic, unul de mîna întîi, și își cunoștea diagnosticul ; boala lui nu ducea neapărat la moarte, însă îl chinuia și îi sluțea toată viața. Și totuși, prietenul meu dorea să trăiască, avea un suflet robust, o fire curajoasă, de unde mi-a venit multă îmbărbătare în unele clipe grele. Acum însă începuse o suferință nouă, vroia să iubească o fată, în viața lui nu exista nici una statornică. Vroia să iubească, dar nu știa pe cine, umbla năuc de colo pînă colo, cu ochii în toate părțile, s-o găsească pe acea făptură necunoscută care îi era destinată și se ascundea în cine știe ce adîncime a mărilor.

Am fost de față cînd a întîlnit-o, cu cîteva zile mai înainte de duminica nenorocoasă, și n-am remarcat la ea altceva, cum stătea pe un fotoliu, decît că avea sub rochie o dantelă ca stînjeneii, pentru care am și botezat-o, ca s-o identific : fata cu combinezonul violet, căci numele adevărat nu i l-am știut niciodată.

Venise să mă viziteze împreună cu logodnicul, cunoștință veche a mea. Cum a văzut-o, prietenul dornic de dragoste, aflat și el

de față, n-a ezitat o clipă înainte de a socoti că ea îi era aleasa. Drept care, începînd de a doua zi, s-a năpustit asupra ei cu telefoanele, cu florile și cu dragostea. Fata însă, avînd un logodnic, nu putea fi abordată chiar atît de dinamic. Că logodna s-a făcut praf, o lună mai tîrziu, nu are importanță ; să fi fost mai răbdător, poate prietenul meu și-ar fi văzut visul cu ochii în luna următoare, și atunci viața lui ar fi fost alta. Numai că luna următoare ofta greu după alta, și ea logodită, și nici ea dispusă la infidelitate.

Multă vreme a dus-o prietenul din dragoste neîmpărtășită în dragoste nefericită, pînă ce s-a încurcat cu o văduvă mîncăcioasă, pe care n-a iubit-o, dar s-a străduit cu ea sîmbătă seara, pe vremea cînd nu exista Manix la televiziune.

În duminica de februarie, venise să geamă, fiindcă ultima încercare făcută pe lîngă fata cu combinezonul violet eșuase, fără să lase nici o speranță. Apoi vroia să-și ia rămas bun, pleca la Sinaia, să schimbe aerul și poate să-și mai uite amarul.

— Nici eu nu sînt în toane prea bune, i-am spus, și nu știu ce-aș putea face astăzi, așa că haide să mergem împreună. Dar nu la Sinaia, ci undeva, pe un circuit, ca să fim înapoi la cinci după amiază. Și lasă-ți mașina aici, mergem cu a mea, e mai confortabilă.

— N-am noroc nici la mașini ! spunea cîteodată prietenul meu. Am cumpărat o rablă, și doar aveam bani să-mi iau una mai bună... Ce să-i faci ! Fiecare își ia mașina pe care o merită.

A acceptat propunerea mea, după o ezitare, ceea ce nu se întîmplase niciodată ; era în el o contrariere inexplicabilă, dar în fine, am pornit la drum puțin înaintea amiezii, pe o vreme ca primăvara.

Șoseaua era uscată și destul de liberă, așa că am mers în liniște. Nu alesesem drumul cu o intenție foarte precisă, dar, pentru ceea ce va urma, e bine să spun că în această croazieră duminicală am trecut, chemat de amintiri, prin toate locurile copilăriei și adolescenței mele. Întîi am mers la Ploiești și am oprit la biserica Sfîntul Ștefan, de pe strada Romană, peste drum de școala unde am făcut clasele primare. Nu sînt credincios încă din copilărie, căci nu-mi amintesc să mă fi subjugat vreodată religia. Nu mă pot numi nici ateu, simt un Dumnezeu în mine, de esență înrudită cu a mea și cu forță egală, pe care îl invoc în unele clipe, nu în cele de deznădejde, și numai fiindcă îi atribui deplină obiectivitate, pe lîngă o deplină lipsă de patimă. Dar intru uneori în biserică,

dacă nu e lume, să aprind o lumînare și să privesc flacăra palpitînd ca o inimă. Totdeauna am asemuit flacăra lumînării cu o inimă micuță, timidă și întrebătoare, ca de copilă.

Acum am aprins trei lumînări, una pentru morții mei, alta pentru cei vii, și a treia pentru mine, apoi am plecat mai departe, mulțumit că o jumătate de oră cele trei flăcări mici au să pulseze acolo în tăcerea bisericii, în ritmul inimii mele.

Am mers la Cîmpina, în jurul căreia mi-am trăit cea mai fierbinte parte a adolescenței, aceea cînd începi să descoperi lumea și să te înțelegi pe tine, cînd impresiile se acumulează fără pierdere, în depozite enorme, iar sentimentele vibrează pe coarde foarte sonore și foarte pure. De la Cîmpina am mers la Moreni și de-acolo la Tîrgoviște, unde am mîncat ascetic o friptură uscată, într-un birt mizerabil din piață. Dar mai întîi am urcat la Mănăstirea Dealu, unde am făcut liceul, într-un cadru neobișnuit și într-o ambianță bizară, binele alternînd acolo cu răul, de la turpitudine pînă în pragul înălțării la ceruri.

Cînd eram flăcău, am străbătut pe jos drumul de astăzi, de la Tîrgoviște la Cîmpina, de după-amiază pînă noaptea, ca să mă întîlnesc cu o fată, numai o oră, într-o grădină unde mirosea a gutui și a iarbă rece, și se auzea scîrțîind cumpăna unei sonde. Iar după miezul nopții am luat calea întoarsă, ca în zori să fiu la școală și să nu mi se simtă absența...

Deci ne-am ospătat frugal la birtul din piață, mai mult ca să ne aflăm în treabă, nefiindu-ne foame, și pe urmă am pornit spre casă. Șoseaua era tot liberă și tot uscată; pe unde vedeam pete de umezeală, rămase de la zăpadă, micșoram viteza din vreme, cu o prudență exagerată. Așa am mers tot drumul în ziua aceea; nu-mi amintesc să fi trecut nici măcar o clipă și nici măcar pe departe de ceea ce s-ar putea numi o imprudență. La cinci fără zece minute, cînd mai aveam cîteva sute de metri pînă la Băneasa, mergînd precaut și corect pe dreapta, mașina și-a ieșit brusc din fire și, tăind șoseaua în diagonală, s-a năpustit spre stînga, împotriva voinței și înțelegerii mele.

În volan au rămas, în două curburi adînci, amprentele mîinilor și-ale efortului făcut de brațe spre a redresa mașina. Forța care se opunea, neexplicată de nimeni, mi s-a părut inflexibilă; eram blocat într-o masă fixă, metalică. M-am supus și am acceptat impactul; a fost de o simetrie perfectă, drept în axul motorului.

Am zăcut două luni, în două paturi vecine, în aceeași cameră de spital, eu și prietenul meu, cam cu aceleași oase rupte și la

fel de mototoliți. Dar am scăpt fără nici o urmă, fiindcă azi am și uitat unde au fost fracturile, mi le amintesc numai teoretic și nici așa foarte bine. Norocul e că ne-a îngrijit tot ce are mai strălucit chirurgia și medicina, prin prietenul la care eram invitat în acea duminică nenorocoasă pentru mine, cînd el își aniversa căsătoria. Și s-a făcut că nunta de argint și-a sărbătorit-o mai mult la spital decît acasă, supraveghindu-mă cu îngrijorare, fiindcă, așa cum mi-a spus mai tîrziu, se temea de o hemoragie internă. În abdomenul meu era o liniște mortuară, cum se întîmplă cînd viscerele sînt înecate în sînge. El n-avea de unde să știe că liniștea se datora fripturii uscate de la Tîrgoviște, prînz prea modest ca să ceară o digestie laborioasă.

După primele zile de primejdie și de ameteală, am rîs mult în camera de spital, împreună cu tovarășul meu de suferință, am uitat multe necazuri, și numai acolo, după descurajări prelungite, a început iar să-mi placă viața. Decît că aveam o greutate pe conștiință, aceea de a-mi fi adus un prieten, chit că fără nici o vină, în stare de suferință, plus teama că ar putea să rămînă cu vreo schilodire. Pînă ce într-o seară, cînd îl toropise morfina, mi-a făcut o mărturisire zguduitoare ; sper pentru el că a uitat pînă a doua zi dimineața.

— Cînd am venit atunci, duminică, aveam în mașină două canistre cu benzină. Hotărîsem să mă arunc într-o prăpastie, aproape de Sinaia, o și alesesem, să mă zdrobesc, benzina să ia foc, să ard împreună cu mașina, să nu rămînă nici o putință de scăpare și nici o urmă. Lăsasem acasă scrisori, cum se cuvine. Chiar și ție una. Și-acum sînt în sertarul meu, dar n-o să le găsească nimeni.

N-am văzut niciodată scrisoarea adresată mie. Prietenul meu nu mai e aici, de aceea am putut face mărturisirea.

— Ce crezi că s-a întîmplat ? am întrebat-o pe fată, după ce îi povestisem. Crezi că a fost o vrajă ?

— În nici un caz ! mi-a răspuns ea, scuturînd capul.

— Atunci m-a sugestionat ? Sau moartea invocată de el s-a urcat lîngă noi, în mașină ?

— Nu știu ! Lasă-mă ! Vreau să cobor.

Părea iritată și parcă îi era frică.

— Unde te duci ? am întrebat-o cînd deschidea portiera.

— Înapoi.

— Dar ai să ajungi abia mîine dimineață. Lasă-mă să te conduc ; pentru mine e nimica toată.

Coborîse şi acum era liniştită. Ba chiar mi-a zîmbit, aplecată spre mine.

— Nu ţi-a dat prin minte că aş putea să zbor pe o coadă de măturǎ ?

Şi-a trecut mîna prin păr, şi atunci am mai văzut odată, lucind, micul cercel de aur.

— Cînd o fi lună nouă ! mi-a spus, înainte de a se duce.

Am urmărit-o cu ochii cît s-a putut ; mergea liniştită, pe mijlocul şoselei ; apoi a dispărut, topită în întuneric.

9

De la Interlaken nu m-am mai oprit decît puţin la Lucerna, unde am văzut fata care citea *Peer Gynt*, apoi am mers întins, consumînd mereu din Elveţia, pe un drum frumos, cu mări interioare, pînă aproape de Zürich ; acolo, într-o localitate mică, Adliswil, am înnoptat, la un hotel plăcut, însă cu o patroană antipatică. Am un obicei neconvenabil, să rămîn unde am intrat prima dată ; dacă alegi, poţi găsi ceva mai bun, şi dacă nu, n-ai decît să te întorci. Partea proastă în obiceiul meu vine de la teama că n-am noroc la acel veşnic mai bun pe care îl tot căutăm. Şi-apoi, nu-mi place să mă întorc undeva de unde am vrut să plec. Astfel că am acceptat-o pe patroană, şi-a trebuit s-o suport şi la masă, fiindcă s-a aşezat în faţa mea, într-un grup de consumatori, oameni de-ai casei. Mi s-a părut că şi ea, şi clienţii ei n-aveau prea multe drepturi să trăiască. Nici unul nu părea apt să fi făcut ceva frumos în viaţă, pentru el sau pentru alţii. Penibili băutori de bere, fără nici o iluminare. Şi tot aşa de placid cum consumă bere, consumă şi anii, prea mulţi cîteodată. Numai că berea o plătesc, patroana notează fiecare halbă, pe cînd anii le vin pe gratis.

Am cumpărat o sticlă de vin, s-o am la căpătîiul patului ; totdeauna prinde bine, dacă este destul de aspru. Am mai cumpărat

și un tirbușon, deși aveam unul în mașină ; dar mi-era lene să-l caut printre atîtea boarfe. M-am dus și în gară, fiind peste drum, și am văzut trenuri locale, cam sărace, venind și plecînd ca tramvaiele. La Zürich aveam să văd și grozavele exprese internaționale, mult visate odată. Avionul nu le-a eliminat încă dintre mijloacele de deplasare, trenul a reprezentat prea mult în viața noastră, în prima jumătate a secolului ; cine poate să-l uite, cu tot ce el evocă nostalgic — sălile de așteptare cu lume de toate felurile, mirosul de cărbune, fluierul locomotivelor, zgomotul ritmat al roților, în drumuri interminabile ? De aceea, deși de multă vreme călătoresc numai cu mașina, cînd pot, mă duc și prin cîte o gară.

Încă nu se declarase criza de benzină și n-o bănuia nimeni ; cum de n-au bănuit-o nici măcar fabricanții de automobile ? Pe oriunde treceam, circulația era continuă, densă, în creștere, mergînd spre exacerbare și rămînînd indispensabilă. Fiecare vîrstă în lumea de astăzi își înscrie partea ei în istoria deplasării omului pe mica noastră planetă. Istoria începe cu bicicleta, care prin mecanica ei premerge ciclomotorul. Bicicletele sînt cu sutele, ca mărime și ca modele, tot mai perfecționate și mai fanteziste, cu șei și ghidoane sofisticate, în zeci de culori lucioase, care fac să strălucească strada. Sînt folosite de dimineața pînă seara, de băieți și de fetițe, care se strecoară printre celelalte vehicule cu îndemînare și îndrăzneală. În fața unui semafor roșu, bicicletele fac slalom printre automobile, fără sfială și fără greșeală, și sînt primele în față cînd se aprinde lumina verde. Prin parcuri sau prin squaruri se desfășoară adevărate cadrile, cu ritm și precizie, ca un balet pus pe muzică. E un spectacol, și totdeauna poate fi privit cu plăcere.

Ciclomotoarele, la fel de fanteziste și în modele încă mai numeroase, cu tehnica înnoită și elegantă, aparțin adolescenței care le folosește cu dezinvoltură ; chiar dacă pîrîitul motoarelor ajunge uneori să terorizeze urechea, le accepți cu simpatie, fiindcă, nu știu cum să spun, sînt și ele tinere. Toți copiii și flăcăiandrii umblă îmbrăcați în culori la fel de vii și de fanteziste ca micile lor vehicole năzdrăvane, venite parcă din basme mecanice ; domină portocaliul, albastrul și galbenul, îmbinate și combinate în fuste, pantaloni și bluze care aduc pe stradă o veselie înflorită, ca de veșnică primăvară.

Progresiv se ajunge la motocicleta de mare putere, adevărat balaur al șoselei. Cu ele merg de obicei perechi, un bărbat și o femeie, ea contopită în el, pe șaua unică, făcută să îi adune după

o formulă nearitmetică : unu şi cu unu fac unu, pînă la sfîrşitul drumului. Au costume ca de cosmonauţi, negre, lucioase, şi căşti care le acoperă toată faţa, transparente în dreptul ochilor, ceea ce le dă o înfăţişare drăcească. Viteza lor o depăşeşte pe a multor automobile, chiar pe a celor foarte puternice. Privindu-i, ţi se face frică ; fiindcă la viteza aceasta, accidentul, oricare ar fi cauza, nu cruţă nimic, nu lasă nici o şansă de scăpare.

La Montreux, într-o vitrină, am văzut o motocicletă BMW de proporţii încă neîntîlnite, cu un motor mai mare decît al automobilelor mijlocii, îndopat de nervi şi de cai putere. Iar la Geneva am mai văzut una asemănătoare, condusă de o femeie. Să ai de nevastă o asemenea amazoană, cred că-i o situaţie foarte primejdioasă.

Desigur că dihăniile acestea sînt mult mai scumpe decît un automobil convenabil. Cei care optează pentru ele, înseamnă că sînt stăpîniţi de un demon. Nu dezaprob nimic ; e bine ca omul să se urmeze pe sine însuşi, pînă la ultimul obstacol şi la ultima consecinţă.

Despre automobile ce-aş mai putea spune ? De la Fiatul 500, pînă la Porsche, Ferrari şi Maserati, ele domină şoseaua, emiţînd sunetul modulat al avionului de bombardament în picaj, care ne-a îngrozit în timpul războiului. Vin în şiruri interminabile, ore interminabile, zile, săptămîni, vor veni luni, ani, tot timpul lumii. Orice piedici i s-ar pune în cale, în secolul nostru automobilul nu va dispare.

Am plecat devreme de la Adliswil, aşa că la şapte şi jumătate îmi aveam maşina parcată pe o stradă liberă, în Zürich, cam departe de centru ; nu mă încumetam să înaintez prea mult, de teama continuă că nu mai găsesc unde s-o las fără contravenţie. Dar odată maşina plasată într-un loc convenabil, distanţele străbătute cu piciorul devin o plăcere. Privesc totul pe îndelete, pot să mă uit şi la stînga, şi la dreapta, pot să cotesc după cum îmi vine, fără să semnalizez şi fără să ţin seama de prioritate ; pietonii, pe trotuare, au drepturi egale. Am mers încontinuu pe străzi, la întîmplare, pînă la ora douăsprezece ; cred că am făcut douăzeci de kilometri. E o metodă care poate să rămînă cît timp m-or ţine picioarele.

Am văzut, din acest zori de zi cînd am intrat în Zürich, o scenă poliţistă, pe care n-am dezlegat-o pînă astăzi, deşi uneori mi-am bătut capul. O maşină de ridicat gunoaiele oprea din poartă în poartă. La obişnuitul echipaj se adăuga de astă dată un inspector,

în haine civile, cu un blocnotes în mînă, cocoţat pe scara din spate. La fiecare oprire inspecta sacii cu gunoaiele, pipăindu-i, răsucindu-i, adulmecîndu-i fără să se lase pe tînjeală. Oare căuta o bombă ? Sau o comoară ? De cîteva ori a notat ceva, după ce s-a uitat bănuitor la intrarea casei. Iar în vreo două locuri a pus pe gunoieri să desfacă sacii, să-i deşerte pe jos şi, cu propriile lui mîini albe, le-a răvăşit conţinutul, ceea ce nimeni n-ar face fără să se crispeze de greaţă. Probabil a găsit ceva destul de interzis şi de suspect, fiindcă, după o privire ameninţătoare, a notat numărul caselor.

Foarte aproape de centru sînt străzi liniştite, ca de provincie, cu locuinţe demodate, cu grădini şi parcuri. O veveriţă mi-a tăiat calea şi mi-a fost foarte simpatică, făcîndu-mă să uit o clipă ce istovitoare este încercarea de a cunoaşte un oraş în cîteva ceasuri. Am intrat după ea într-un mic parc, s-o caut, dar n-am mai găsit-o. Cu acest prilej am pus piciorul pe pămînt, după ce atîta timp nu mai umblasem decît pe asfalturi, şi-am luat pe tălpile pantofilor cetină căzută dintr-un molid stufos, unde poate se ascunsese veveriţa. Zece minute mai tîrziu, intrînd într-un magazin universal, am simţit o gîdilitură în tălpi şi mi-am dat seama că mă aflam pe un fel de grătar, pus în uşă, prin ale cărui lamele treceau şiruri de perii înguste, luînd praful de pe încălţăminte ; mi-a luat astfel şi ultimul fir de cetină.

Pe o stradă largă, cu mai multe benzi de circulaţie, un sac de hîrtie, venit cine ştie de unde, era căzut în calea maşinilor. Pentru Elveţia, o asemenea contravenţie la regulile de curăţenie mi s-a părut inexplicabilă. Sacul a zburat dintr-un trotuar în altul, zbătîndu-se, foşnind, răsucindu-se, absorbit şi apoi expulzat de cauciucuri. Şi cum scăpa de o maşină, alta venea peste el, cu brutalitatea ei mecanică. Această întîmplare banală mi-a ţinut privirea mai multă vreme şi mi-a dat o tristă îngîndurare ; transpusă pe alt plan, vedeam ce pot să păţească bietele noastre fiinţe, dacă se întîmplă să pice, dezarmate, în calea maşinilor care ne tăvălesc sufletele.

Şi aici bat clopotele, ca în toată Elveţia, din sfert în sfert de oră. Dar nu se aseamănă, şi nici un clopot din lume nu va putea să le semene, cu cele de la Madriad, din staţia de metrou Sevilla, aflată lîngă hotelul „Asturias".

Am văzut bărbi şi coafuri tot mai ciudate la tinerii de pe stradă, localnici sau vîntură-lume. Toate fanteziile sînt trezite şi puse să concureze ; toate reţinerile sînt abolite ; fiecare merge

pînă unde poate să ajungă cu închipuirea. În bărbi și în coafuri găsești toate treptele de evoluție ale omului și toată istoria. Am întîlnit un băiat cu cosițe, ca fetele, și poate l-aș fi confundat, dacă n-ar fi avut, exact în vîrful bărbiei, un pămătuf de păr, ca o coadă de veveriță.

M-am întors la micul parc de pe strada provincială, dar veverița tot n-am văzut-o.

Nu mai știu, în mulțimea de tineri, care sînt și care nu sînt hippy. Speța a evoluat, și poate chiar a dispărut, sau e pe cale să dispară. Cei din speța nouă par mai lucizi, mai organizați, cu picioarele mai pe pămînt. Le-a dispărut tristețea, înlocuită de nepăsare. Dar nepăsarea nu-i altceva decît o altă treaptă a tristeții, mai gravă și mai imuabilă...

Pe la ora unu mă apropii de Basel și cred că voi trece imediat în Germania. E atît de greu să treci dintr-o țară în alta cu atîta iuțeală! Abia te-ai învățat puțin cu oamenii, cu obiceiurile, cu limba, cu moneda locală, și trebuie s-o iei de la capăt. De-aceea, cred, am zăbovit două ore la Basel, unde nu-mi propusesem nici o explorare, fiindcă e imposibil să le vezi pe toate. Și dealtfel, nimic nu-i neexplorat, nimic nu ne este necunoscut în această mare lume a noastră. Pe toate le-am învățat, pe toate le-au comentat alții. În ceea ce mă privește, cel mai mult mă satisface să știu că am trecut prin geografia și istoria cunoscută dinainte, și care prin vizita mea nu face decît să mi se confirme.

Doi tineri, întrebîndu-i ce-aș putea să văd în orașul lor într-o oră, au ridicat din umeri. Dar nu fiindcă timpul meu li se părea sub minim; dimpotrivă: se mirau că vreau să pierd o oră acolo. Am recunoscut în ei nefericita resemnare provincială.

O fetiță cu bicicleta de ghidon, de-o frumusețe anticipată, s-a uitat atît de stăruitor la mine, cu atîta simpatie și consternare, încît am fost sigur că îmi citea tristețea de pe față, cu simțurile ei sensibile și nealterate. Copiii n-ar trebui să cunoască tristețea. E adevărat, mă copleșeau amărăciunile în ziua aceea, sub un cer care începea să se înnoreze, cînd mă pregăteam să trec încă o frontieră, căutînd ceva de negăsit niciodată. Scaunul din dreapta mea rămîne neocupat și dacă alteori mi-a plăcut să merg singur la drum, acum singurătatea e un semn de doliu.

Am mașina încărcată cu tot ce trebuie pentru trei luni de zile, în afară de mîncare. Prietenul meu, Neculai, care este foarte organizat prin fire și mi-a ajutat să-mi fac bagajele, ca și altă dată, a mers pînă la a întocmi chiar și un inventar, și o schemă, ca să

pot găsi ușor un obiect cînd se ivește nevoia. N-am pierdut nici inventarul, nici schema, dar nu le-am consultat niciodată ; mi se părea groaznic de organizat, de aceea am vîrît mîna și-am cotrobăit orbește prin geamantane, făcînd totul vraiște. Am șase perechi de pantofi, dacă e admisibil, băgate pe sub scaune și prin alte unghere, și puse, bineînțeles, pe schemă. Dar nici unii nu sînt potriviți cu nenumăraţii mei kilometri zilnici ; sînt pantofi de oraș, nu de performanță.

Mi-am luat de la Basel unii uimitori, frumoși și ieftini : „Safari — Made in Africa". Dar în ce parte a continentului, emblema nu scrie. Am învățat la școală ce-i Africa, și-am fost o dată acolo. E un pămînt foarte mare !

Vînzătoarea, o doamnă, a îngenuncheat la picioarele mele, ca să-mi încheie pantofii după ce-i probasem. Am vrut s-o opresc ; mi-a răspuns că e meseria ei. Zîmbea tot timpul. Cînd să plec, parcă aveam aripi ; nu-mi venea să cred, pierdusem o bună parte din propria mea greutate. Am purtat pantofii tot timpul drumului, îi mai port și astăzi. Rar m-am folosit de ceilalți și nu de toți, și doar ca să dau un înțeles faptului că îi căram cu mine... Oricum aș socoti și oricum aș face, mereu mă întorc bucuros la pantofii de la Basel.

Am văzut vitrine cu mobile, de un lux și de o bogăție aproape indecente. Și indiscrete. Armate de artiști și de meșteri au lucrat la ele, cu vădita intenție de a depăși nevoile omului, de a crea un mod de viață artificial și exasperant, acea luxură care a premers totdeauna decăderea civilizațiilor umane. Le-am privit aproape cu groază, și nici o clipă n-am crezut că vreodată, cu toată dorința legitimă de a-mi fi bine, și cît mai bine, aș putea tînji după ele. Omului trebuie să-i rămînă și o neîmplinire, o chemare spre altceva, altminteri e inutil să mai trăiască. Mobila de la Basel nu poate fi depășită decît pentru a se ajunge la cancer.

Fiind sîmbătă după prînz și începînd vînzoleala de la sfîrșitul săptămînii, în drumul spre frontieră șirul de mașini devine tot mai compact. Aglomerație neomenească la stațiile de benzină ; se stă la coadă cu orele, fiindcă în Germania, unde merg toți, benzina e mai scumpă. Oare nu se face deloc socoteala timpului pierdut, cît ar putea să coste ? Și cît ar putea, mai ales, să coste zbîrnîitul nervilor sîcîiți de înaintarea penibilă, metru cu metru, cînd șoseaua în față te așteaptă, oferindu-ți dreptul la viteze maxime ?

Știam, și am avut prudența să-mi umplu rezervorul din vreme, în oraș. Ce-aș fi cîștigat dacă îl umpleam aproape de frontieră? Trei kilometri, ridicolă economie față de lungimea ecuatorului!

Trec pe lîngă oamenii care așteaptă în șiruri lungi, la stații; sînt caraghioși, nu-mi fac nici măcar milă, m-aș opri la fiecare și i-aș rîde în față.

Cele două puncte de frontieră, cu Germania și cu Franța, sînt foarte aproape unul de altul. La bifurcație m-am oprit, creindu-mi o ezitare. Mergeam în Germania, dar era destul să vreau, coteam la stînga și intram în Franța. Ei iată, a fost un moment bun, poate de-aceea am venit aici. Să fi vrut, coteam la stînga! Am mers înainte, mulțumit, fiindcă nimeni nu mă împiedica să merg în orice parte, și mă simțeam ca și cum trecusem în Franța; chiar mă miram că oamenii vorbeau limba germană.

A început să plouă de la frontieră; nu mi-a făcut bine. Se apropie toamna și mai am de mers spre nord, înainte de-a lua drumul spre țara caldă.

10

Venind întunericul, m-am oprit la Norsingen, un sat pe drumul spre Freiburg, într-un moment cînd ploaia contenise și îmi recăpătasem destul optimismul ca să mă pot bucura de odihnă. Un han modest în mijlocul satului, numit „Bören"; nu mai încape îndoială, sînt de-a binelea în Germania! Cu toată modestia fațadei, înăuntru e îmbietor; o cameră cu mochetă pe jos, baie, apă caldă, iar în restaurantul tihnit, cu mese grele de stejar, cu pardoseala de gresie dată cu ceară și lustruită, cu vitrouri care creează afară o lume plină de soare văratic, mi s-a pus în față un șnițel, șnițel adevărat, ca în visele vieneze. Cu un serviciu plin de competență și de atenție, la fel de elaborat ca în marile restaurante.

Dar a reînceput să plouă, şi de la ora şase, căci am mîncat devreme acea minune de şniţel, sînt în cameră, cu o sticlă de vin negru, excelent, luat de la Basel, cu caietul de însemnări şi cu harta. Vinul şi harta îmi sînt doi înzestraţi prieteni. Conversez cu ei pînă ce cade noaptea. Le spun ce cred eu despre frumoasele mobile de la Basel. Cei care se vor folosi de ele, tot se vor scăpa pe ei într-o noapte, la boală şi la bătrîneţe. Şi pînă atunci, vor rîgîi şi se vor scărpina în fund, iar mobilele lor somptuoase nu-i vor face mai puţin scîrboşi şi mai puţin hîzi.

Ultimul gînd înainte de a stinge lampa : ca lumea să fie frumoasă, ar trebui să aparţină numai oamenilor frumoşi. Iar dacă are să mi se spună că nu sînt destui oameni frumoşi pentru cîte lucruri frumoase se fac, am să răspund că frumuseţea omului se poate şi ea face, aşa cum se fac lucrurile frumoase.

M-am culcat la ora opt şi jumătate, pe o ploaie demoralizantă. Oare n-ar fi fost mai bine dacă treceam în Franţa ?

Schimb planul, pe neaşteptate : în loc să merg drept la Rin, voi lua-o spre Stuttgart, poate dau de urma traducătorului meu în limba germană ; ar fi o nevoie, s-au adunat nedumeriri, voi încerca deci să-mi fac datoria, totuşi fără plăcere ; poate aş cîştiga mai mult dacă aş lăsa lucrurile încurcate. Recunosc că fără traducerile acelea, descoperite tîrziu, n-aş fi făcut, cu oarecare înlesnire, călătoria de astăzi, dar prea mi s-au ascuns socotelile !

Am plecat la opt dimineaţa, fără entuziasm şi negru la faţă. Deşi ploua, m-am simţit îmbărbătat în maşină, cu caloriferul puţin deschis, cu spaţii înainte. Să fi vrut, puteam să merg fără oprire pînă la Hamburg. Şi mai departe. Îmi era bine la drum, îmi trecuseră toate îndoielile, toate temerile şi viteza făcea să mi se dilate imaginaţia.

Automobilele care veneau din faţă cu farurile aprinse, prin perdeaua de ploaie, îmi dădeau şi ele, în felul lor, senzaţia de navigaţie aeriană.

Deşi indicatoarele de drum erau bune, de cîteva ori am luat direcţii greşite, poate fiindcă ţinta etapei nu mi se părea convingătoare ; parcă eram pornit să mă rătăcesc. M-am întors din drum fără să-mi fac inimă rea pentru ocolurile inutile. Toată ziua va fi inutilă.

Am ajuns la Donaueschingen prin inspiraţie şi abia acolo mi-am adus aminte şi mi-am dat seama că mă aflam la izvoarele Dunării. Nu putea să fie fără emoţie, şi astfel, dintr-odată, ziua căpătă un sens din cele mai bogate.

Ploaia contenise pentru un timp, şi-am mers în linişte în curtea palatului, cunoscut din fotografii, unde s-a hotărît că izvorăşte Dunărea. Am descoperit locul, cunoscut şi el din fotografii, un bazin circular, betonat, de vreo opt metri în diametru, cu pietriş pe fund, colorat în tonuri verzui, cenuşii, brune şi albastre. Sub ele se ascunde izvorul a cărui apă, desăvîrşit de clară, pare colorată într-o nuanţă născută din toate. De-aici sînt două mii opt sute patruzeci de kilometri pînă la Sulina şi pe această distanţă Dunărea coboară şase sute şaptezeci şi opt de metri. Cifrele, cunoscute din copilărie, acum mă emoţionau, fiindcă mă legau de tot ce înseamnă viaţa mea lăsată în urmă. Dunărea face parte din mine.

Am aruncat un ban în bazinul cu apă limpede şi mi-am pus în gînd ca vara viitoare să merg la Sulina, măcar pentru o oră, ca să mă regăsesc la nivelul mării, punctul meu principal de referire.

Accept cu uşurinţă simbolurile ; avem nevoie de ele. Izvoarele Dunării sînt multe, şi la mari depărtări de bazinul care le simbolizează pe toate. La o sută de metri curge o Dunăre gata formată. Am aruncat un trandafir în apă, întrebîndu-mă cît timp va face pînă la Marea Neagră. O fiinţă plină de devotament pînă la exaltare a murit în depărtarea unde se ducea trandafirul. De cîte ori şi cu ce patimă a urmărit să descopere un trifoi cu patru foi, în speranţa că el îi va schimba destinul ! Îngenunchea şi se tîra prin iarbă, cu ochii aprinşi, căutîndu-şi norocul şi invocîndu-l cu o religiozitate fanatică. N-a găsit niciodată un trifoi cu patru foi, atît de rar, că pare miracol. Cum mi-a alunecat privirea în jos, am şi văzut unul, fără să-l caut. L-am rupt şi l-am aruncat în apă, pe urmele trandafirului.

După o vagă intermitenţă, ploaia s-a pornit din nou şi a ţinut pînă aproape de Tübingen. Nu m-am simţit mai rău, decît trist. Dar ar trebui să-mi fie ruşine de mine că nu-mi domin sufletul, cînd am atîtea de dominat în mine şi în jurul meu, odată ce mă aflu pe drum, singur şi prin propria mea voinţă, departe de tot ce-i al meu, şi fără a putea să primesc ajutor de la cineva, cît e lumea. Ar trebui să fiu mulţumit că nu mă doare nimic, că nimic nu mă istoveşte, că respir bine, că am o inimă sănătoasă, şi sînt sigur că nimic în organismul meu nu are să mă trădeze. Durerea fizică, de care sînt scutit deocamdată, o acoperă totdeauna pe cea sufletească. Nu-mi mai aduc aminte cine a spus această vorbă cinică, dar atît de adevărată : „Ferească-mă cerul de suferinţele trupului, că pe-ale inimii le-oi obloji cumva !“ E adevărat că sănă-

tatea nu-i totul, dar fără sănătate nu poate să existe nimic, spune altcineva, cred că Schopenhauer.

Cum rar se întîmplă cu arhitectura şi cu soarta aşezărilor omeneşti, la Tübingen, oraşul vechi, autentic şi nobil nu lasă să se vadă oraşul nou. Ce-a fost aici odată, se simte şi astăzi: un centru de cultură în inima Europei. Aici poţi să ierţi Germaniei toate păcatele. Fiindcă aici nu s-a studiat cum se fac gazele toxice şi bombele; Krupp a urmat altă şcoală. Aici s-a studiat omul ca unitate a istoriei.

Incinta castelului, sus, în mijlocul oraşului, seamănă cu o curte de han. Dar clădirile vechi adăpostesc institute umanistice. E o tradiţie care face din Tübingen un oraş plin de demnitate.

E frumoasă şi paşnică mica piaţă de jos, cu clădiri vechi, atît de bine întreţinute, că par reconstituiri recente. Iată însă că între două case medievale, unde s-a născut un loc viran, o macara gigantică se pregăteşte să facă nu ştiu ce blasfemie. Pînă acum s-a turnat un stîlp gros de beton. Piei drace!

Am petrecut cîteva ceasuri mulţumitoare în decorul acesta din altă vreme şi parcă din altă lume. La ora prînzului nu se vedeau oameni, toţi erau plecaţi sau se odihneau închişi prin case; poate ascultau muzică sau cercetau tomuri vechi şi groase.

Începeau în schimb să treacă automobile, cu oarecare sfială, fără să-şi ambaleze motoarele, fără claxoane şi scrîşnete de frîne, respectînd parcă lumea aceasta veche şi nedecedată. Prin ele se anunţa barbaria care avea să înceapă spre seară, ca în orice duminică.

La Tübingen, după ce am mers pe o şosea excelentă, după ce am dormit într-un pat admirabil, am mîncat o pîine aleasă şi am băut un vin de clasă superioară, m-am hotărît să cred că ei, cu toată duritatea lor, şi uneori cu toată brutalitatea, sînt un popor plin de daruri. Nu-l citez pe Goethe, fiindcă îi port o ranchiună perpetuă, dar în jurul lui, în cultură, în muzică, în filozofie, sînt numai oameni de o mare forţă umană. De-aceea mă bucur că am fost la Tübingen, deşi restul ocolului a rămas inutil.

Pînă la sfîrşitul etapei, soare şi o şosea inexplicabilă: cînd autostradă, cînd drumeaguri vicinale, cu asfalt deasupra, ducînd din surpriză în surpriză şi aruncîndu-te în derută; de la un loc înainte ai impresia că te-ai rătăcit între nişte puncte cardinale bombardate.

Dar am ajuns la Stuttgart ; nu știu cum. La plecare m-am întrebat : ce-am vrut aici ?

Ca și alteori, un oraș mare mă îngrozește chiar duminica după-amiază, cînd străzile rămîn încă un timp goale. După o oră de panică, m-am aranjat destul de bine, la micul hotel „Rose", pe Rosenstrasse. Patronul, singurul personaj pe care l-am văzut acolo, nici servitori, nici copii, nici nevastă, un om de vreo cincizeci de ani, îndatoritor și blajin, cu o privire aproape umilă, mi s-a părut foarte trist. Poate e singur pe lume ; cine știe în ce drame și-o fi pierdut familia.

Aici, spre deosebire de Tübingen, orașul nou și în înnoire îl acoperă pe cel vechi. Un castel medieval nu-i destul ca să fie convingător ; pare fictiv, sau ridicat pentru o filmare. Palatul din față, al lui Wilhelm I dacă nu mă înșel, avantajat de peluze spațioase, mi s-a părut mai bine echilibrat decît Schönbrunnul, deși n-are același ifos. Dacă ar fi să mi se doneze unul din ele, l-aș alege pe cel de aici. M-ar stînjeni numai emanația lui imperială, fiindcă se simte pe toate fațadele, și nu cred că există un artificiu care s-o înăbușe.

Germania a avut împărați ; Franța regi ; Napoleon n-a fost nici una, nici alta, ci numai un general.

Pe multe străzi, în apropierea gării, artere importante ale orașului, se fac săpături pentru metrou, excavații enorme. Cartierul e invadat de lucrători străini, italieni, cred că și spanioli, poate și iugoslavi, și încă alte neamuri. Fenomenul mă înfricoșează puțin ; e o turbulență. Acești oameni forfotesc peste tot, umplu străzile și localurile ; stilul lor, vizibil, e al celor care nu au nimic de pierdut. Oare ce vor face după ce lucrul se va sfîrși ? Au să plece ? Toți ? Mi se pare că nu se poate, decît printr-o expulzare draconică. Dar cine s-o hotărască și cine s-o execute ?

Mai tîrziu, un hotelier, pe Rin, îmi spunea, confidențial, că germanii nu mai vor să muncească. Mi s-a părut un prostănac ; de fapt, încerca să-mi explice de ce îi lipsea personalul de serviciu. N-avea decît să-și ia și el niște străini, și criza era rezolvată ! Iar dacă germanii într-adevăr nu mai vor să muncească, au în schimb strașnici directori generali. La Köln am văzut unul de mi-a stat ceasul, cum se spune, în înțelesul că am rămas cu gura căscată de admirație.

Am mîncat de seară într-un restaurant popular, poate din dorința de a vedea mulțimea și în altă ipostază. Era plin de străini, bineînțeles, care beau bere și se interpelau între ei, de la mari

istanțe ; berea nu-i greu de descoperit în Germania. Cu toată rezența mea, nepotrivită acolo, nimeni n-a încercat să mă iscodească, dar am simțit unele priviri curioase ; în asemenea împrejurări poți să te temi ; nu-i prudent să pătrunzi într-o tabără, fără să faci parte din ea.

A doua zi, luni dimineața, am plecat să caut acul în carul cu fîn, căci nu se poate spune altfel. Neprevederea mi se pare inexplicabilă. E adevărat că nu-mi pusesem în gînd să trec prin Stuttgart, totuși, n-ar fi fost greu să-mi notez în agendă o adresă și un număr de telefon. Am aici o cunoștință care s-a interesat odată de încurcăturile mele cu o editură, și a izbutit să le rezolve în parte. Într-atît mă plictisesc asemenea afaceri, încît niciodată n-am știut bine de ce editură era vorba. Iar acum, nu știam nici măcar cum aș putea găsi pe acea binevoitoare persoană.

Am început prin a merge, după adresa din cartea de telefon, la o editură care îmi tipărise mai de mult cărțile și o țineam minte. Era într-un bloc de locuințe, pe o stradă plăcută, cu nume de femeie ; toate străzile din jur aveau nume asemănătoare : Vera, Olga, ceea ce este foarte frumos într-un oraș dominat de o anumită severitate. Am sunat la ușă ; nu mi-a răspuns nimeni.

Inutil ocolul, inutilă alergătura ; n-am aflat nimic, de parcă toată lumea era vorbită să nu știe. Într-un tîrziu, mi-a răspuns cineva la telefon, la editura de pe strada cu nume de femeie. E de necrezut : nu știu adresa traducătorului care ani de zile a lucrat pentru ei ! Mai de necrezut : nu știu ce editură — din același oraș, Dumnezeule ! — a continuat să tipărească unele din cărțile mele, fără să dea socoteală. La etajul de deasupra unei librării unde am intrat cu speranța că aș putea obține o informație, exista o asociație a traducătorilor. Acolo, probabil, aș fi putut găsi adresa căutată. Am renunțat, mi se făcuse lehamite și mi-a venit deodată dorința, aproape bolnavă, să plec repede mai departe.

Iar acasă, printre hîrtiile mele învălmășite, aveam sigur adresa traducătorului. Și ca s-o găsesc, nu mi-ar fi trebuit atîta timp cît l-am căutat, ca pe o fantomă, la Stuttgart. Cel mai bine, în asemenea ocazii, este să faci haz de necaz. Am izbutit, fiindcă era soare, și-am gonit spre Heidelberg, dornic să descopăr acest vechi miraj, încărcat de legende romantice. Peste toate, acum apăsau praful și înghesuiala. Nu mai puteam face nici o descoperire, trebuia să mă mulțumesc că ajunsesem acolo, și orașul își confirmase existența geografică. Numai privindu-l, străbătînd străzile gîtuite, în forfota istovitoare a amiezii, m-am simțit doborît și fără nici

un chef de viață. M-am gîndit cîte asemenea momente mă mai așteaptă, cîte greutăți vor mai fi și m-am întrebat dacă merită. Nu-i prea tîrziu ?... Totuși, ceva trebuie salvat, cu orice eforturi.

Am început metodic și cu o nouă bunăvoință, dar n-am mers pînă la capăt. Am vizitat castelul. Am văzut, în pivniță, două buți vechi, cu doagele groase de cincisprezece centimetri și cu cercuri de lemn, la fel de groase, monștri de cinci-șase vagoane. Dacă ar fi putut să mă intereseze ceva cu adevărat, ar fi fost vinul din ele, numai că pe acela l-au băut alții, de multă vreme, pe cînd Heidelbergul era într-adevăr o citadelă romantică. Pentru rest nu trebuia să-mi fac scrupule, țelul meu era mai departe și dacă aveam să-l ating, într-o zi, speram să mi se ierte toate păcatele. Nu-mi rămînea decît să ajung repede la Rin, și-am pornit pe malul Neckarului. Seara m-am oprit la Trechtinghenser, unde hotelierul mi-a împrumutat harta panoramică a Rinului, refuzînd să mi-o vîndă. Mi-a vîndut-o nevastă-sa, a doua zi dimineața. O am acum în față și refac în gînd drumul parcurs noaptea, pe la Bacharach, Oberwesel, St. Goar, mergînd cu un tren lîngă mine și făcîndu-mi semne cu mecanicul. Țin minte cum am trecut fluviul tocmai pe la Koblenz, fiindcă nu mergeau bacurile, cum am luat-o înapoi, pe malul celălalt, și cum am ajuns la stînca Loreley...

11

În sîmbăta seara de la Madrid, mi-am continuat drumul un timp lîngă fata cu cercelul de aur, fără să pot face o legătură între ea și apariția de pe Rin, sau cea de la Londra, din St. James's Park. A mers tot timpul rigidă, aproape ostilă, cu maxilarele încordate și cu privirea drept înainte, fără să mă privească. La Cibeles, am simțit că vrea să apuce la stînga, spre Prado, și nu-i spusesem măcar un cuvînt. Atunci, sub nu știu ce impuls, fiindcă atitudinea ei nu îndreptățea deloc gestul meu, i-am întins unul din cele două bilete pentru corrida de a doua zi. L-a privit întîi ne-

dumerită, apoi a înclinat din cap şi atunci am recunoscut gestul fetei de pe Rin.

— Mulţumesc, mi-a spus, voi veni.

I-am recunoscut şi glasul... A doua zi a venit numaidecît după mine. Închiriasem două perne ; luase şi ea două. Gestul mi-a făcut plăcere, era o atenţie sau chiar o gingăşie. Am pus cîte două, una peste alta şi am stat mai confortabil, am avut chiar şi o perspectivă mai bună asupra arenei. La sfîrşit, le-am aruncat toate patru în capul toreadorului, pe cînd îi tăiau nodul de păr de la ceafă.

Era îmbrăcată subţire, după vremea din ajun ; nu-şi dăduse seama, ca şi mine, cît se făcuse de frig. Aveam o haină de vînt, pe care n-o port pe stradă, ci doar în maşină, destul de ponosită, fiindcă n-am noroc la obiecte, şi n-am găsit alta mai bună. I-am pus-o pe umeri, simţisem că tremură ; a acceptat, dar ţinea maxilarele tot încordate şi privirea tot înainte. N-a spus o vorbă, nici măcar la venire, un minimum bună ziua. Vîntul se asprea, îi aducea părul în faţă şi din cînd în cînd îi dezvelea urechea cu cerceiul de aur. Avea o rochie mult prea scurtă pentru o asemenea vreme, pe care e drept că nimeni n-ar fi putut s-o prevadă. Cum stătea cu picioarele dezgolite, mi-am dat seama ce bine fusese bronzată peste vară şi o clipă am avut nostalgia verii ei, pe cînd nici nu bănuiam că ea există, şi-n ce parte a lumii. Aş fi vrut să-i vorbesc, dar simţeam că nu mi-ar fi răspuns şi că singura legătură posibilă între noi rămînea tăcerea.

Deşi corrida era mediocră şi toreadorul asemeni, dezavantajat pe deasupra de vîntul care îi flutura muleta, luîndu-i mult din puţina lui măiestrie, fata urmărea tot ce se întîmpla în arenă, cu o privire aprinsă. Am văzut-o sărind în picioare, împreună cu toată lumea care se electrizase la cîteva pase mai reuşite ale toreadorului. Ochii îi scînteiau, am simţit că în ea sînt gata să izbucnească patimile, iar cînd a început să strige „olé, olé", în ritm cu mulţimea, m-a întristat şi mi s-a făcut frică. Toate erau depăşite pentru mine, în acea duminică. Pînă la sfîrşit am stat posomorît, fără să-mi mai privesc vecina, care striga în gura mare „olé, olé" ori de cîte ori toreadorul făcea o figură mai bună.

La sfîrşit, după ce-am aruncat pernele, singura noastră colaborare, am pornit spre ieşire şi, cum mergea înaintea mea, cu acel pas puţin aruncat, care făcea parte din personalitatea ei nedomesticită şi voluntară, mi-am dat seama că în curînd se va pierde în mulţime. Ce-mi rămînea pentru seara apropiată, decît să intru

într-un bar, să mănînc două sandvişuri, căci pe atunci nu descoperisem restaurantul „La Casona", să beau un pahar de vin negru, iar spre încheierea serii, înainte de a mă duce la culcare, să ascult clopotele ceasornicului din staţia de metrou Sevilla. Pentru condiţia mea, nici nu-mi trebuia mai mult, nici nu aveam dreptul la altceva ; trebuia să nu uit că îmi rămînea de mers încă, pînă departe.

Dar deodată am simţit în mine o slăbiciune, nevoia de a uita hotărîrile vechi, de-a mă lăsa să alunec pe o pantă lungă, să-mi dea puţină ameţeală şi puţină bucurie. Spre a izbuti şi spre a-mi regăsi dreptul, trebuia să mă proiectez în propriul meu trecut, la vîrsta cînd nu mă sfiam să pun mîna pe umărul unei fete şi s-o duc cu mine.

O pierdusem între sutele de oameni îmbulziţi la ieşire ; m-am năpustit printre ei şi am găsit-o afară, în Plaza de Toros. Era cu spatele, dar părea că aşteaptă. Bineînţeles, nu putea să plece : avea haina mea pe umeri. Am întins mîna, am cuprins-o cu braţul şi am înghesuit-o la subţioară, ca s-o apăr de frigul serii. Nu s-a împotrivit, de unde tot timpul fusese încordată şi aproape ostilă. Cred că îngheţase ; m-am străduit s-o încălzesc. Am întrebat-o :

— Poţi să mă duci într-un loc unde n-am mai fost niciodată ?

— Acum nu ; am să te duc mîine într-o capelă pictată de Goya.

— Astă-seară ce poţi face pentru mine ?

— Dacă vrei, să bem ceva împreună.

Depăşea orice speranţă.

Am urcat pe aceeaşi Calle de Alcalá, ca în ajun, cu cerul amurgit în faţă. Curînd a apărut şi luna, de după case ; crescuse puţin şi era luminoasă. Aş fi vrut să mai pun o dată mîna pe cercelul de aur, dar dreptul asupra acelui gest se sfîrşise.

— Avem timp să facem un ocol, a spus fata.

N-am înţeles ce era timpul, dar m-am bucurat ; mă temeam de clipa cînd s-ar fi terminat drumul. La Puerta de Alcalá a întors în sfîrşit capul şi am simţit că mă priveşte.

— Cîţi ani trebuie să am în seara asta ? am întrebat-o.

— Douăzeci şi şase.

Am zîmbit sceptic. De unde să-i iau şi ce să fac cu ei, dacă mi-am pierdut şi candoarea şi seninătatea ? La douăzeci şi şase de ani ai mei, aici era războiul civil !

Deşi venise seara de mult, pe străzi nu se aprindeau felinarele şi ferestrele caselor rămîneau întunecate. Poate era doar o impresie, venită de departe, din vîrsta trecută. Am strîns mai tare umărul fetei şi am adăpostit-o mai bine ; întunericul şi amintirea războiului îţi dau alte drepturi. Era foarte supusă, mersul sălbatic i se domesticise. M-a dus la statuia lui Cervantes, pierdută în beznă. Şi abia cu două seri mai înainte o văzusem scăldată în lumina reflectoarelor, privisem din toate unghiurile pe Don Quijote şi pe Sancho Panza, pe Rocinante şi măgarul. Acum apăreau ca nişte umbre de te cuprindea tristeţea, şi totuşi, în întunericul acela erau atît de străvezii, că li se vedea pînă şi sufletul.

M-a dus pe Gran Via, aproape goală, cu vitrinele ca nişte hăuri negre. Şi ce viaţă fusese aici, abia ieri seară ! Însă îmi era bine, şi aş fi vrut ca seara să nu se mai sfîrşească. Am ajuns la palatul regal, ciudată construcţie, cu parterul într-un stil şi cu etajul în altul, de parcă ar fi fost făcut de doi arhitecţi din două familii vrăjmaşe. Am stat rezemaţi de parapetul care mărgineşte strada spre vale, şi departe, în cîmpul acoperit de întuneric, mi-am văzut tinereţea prefăcută în arbori şi-n umbră. Ieri seară fusesem aici, stătusem rezemat de parapet în acelaşi loc ; valea era punctată pînă departe de luminile automobilelor ; pe un şir se vedeau lumini roşii, de la cele care se duceau, pe altul lumini albe, de la cele care veneau. La început mi s-a părut că-i un bulevard, cu felinare de carnaval, colorate.

— Te simţi bine cu anii pe care îi ai ? m-a întrebat fata.

Ea îmi alesese vîrsta şi mi-o dăduse.

— M-aş simţi atît de bine cum mai mult nu se poate, dacă nu mi-ar fi milă de mine, cel din timpul cînd am avut prima oară douăzeci şi şase de ani, şi nu-i numărasem. Eram sărac şi fără speranţe ; din tot ce doream, abia putusem să-mi cumpăr o bicicletă. Ce mult vroiam să umblu, şi ce departe ! Acum am părul alb şi nu-mi lipseşte nimic din ce tînjisem să am altădată. Îmi ieşise un fir de păr alb la tîmplă ; a rămas singurul mulţi ani după aceea, dar atunci, privindu-mă în oglindă, am crezut că sînt bătrîn şi viaţa mea e sfîrşită. Te rog, dă-mi altă vîrstă ; atîta tinereţe nu-mi foloseşte.

Nu mi-a răspuns, ci doar mi-a zîmbit şi m-a dus înainte. Pe nebăgate de seamă, am ajuns în cartiere mai luminate, treptat au apărut şi oameni, pînă ce s-a stabilit toată forfota oraşului, de duminică seara. Apoi m-am pomenit în Plaza Santa Ana, unde

aveam garată mașina ; m-am gîndit să plec numaidecît mai departe ; văzusem la Madrid tot ce trebuia să fie văzut.

— Afară de capela pictată de Goya ! a spus fata.

Am privit-o și m-am minunat că îmi știa gîndurile.

În seara aceea am descoperit „La Casona". Cum ne-am așezat la masă, fata m-a întrebat, fără să se uite pe listă :

— Calamari și vin alb ?

Am încuviințat, fără să mă mai minunez că putea să știe.

— N-avem calamari, a spus chelnerul cu fața lui prietenoasă, pe care o țin atît de bine minte.

— Ba da ! l-a contrazis ea. Du-te la bucătărie ; v-au adus tocmai acum.

— Aveți dreptate ! a recunoscut chelnerul, fără să se mire. Dar de obicei ne aprovizionează dimineața și în nici un caz duminică seara. Doriți calamari cu sos picant ?

— Nu ; doar cu lămîie.

Ne-a adus vin într-o stacană de lut ; avea un gust foarte bun și toate păreau foarte bune în seara aceea. Peste o jumătate de oră au sosit și calamarii, aurii, în două farfurii fierbinți ; i-am mîncat fără pîine, rontăindu-i ca pe covrigi. Pe unii oameni s-ar putea să nu-i ispitească, mai ales dacă se gîndesc la forma lor animală dinainte ; mie nimic nu-mi place mai mult, fiindcă gustul lor cuprinde și un mister, și o făgăduială, îți dau prilejul să te gîndești și să speri dincolo de rațiunea obișnuită. Calamarii cu vin alb sînt ceva care nu se uită.

Fata mă privea bucuroasă cum mănînc ; nu prea îi era foame, mi-a dat jumătate din partea ei ; am primit fără să mă sfiesc. Îmi era tare bine, chelnerul a adus al doilea litru de vin și cînd să-l dăm gata, mi-a venit deodată un gînd necugetat, pe care l-am regretat mult în noaptea aceea de singurătate, cînd nici măcar clopotele din stația de metrou Sevilla nu mai băteau, ca să mă consoleze. E de neiertat — ce nevoie aveam s-o întreb ?

— Ai fost vreodată la Londra ?

M-a privit fix și s-a întunecat la față. Iar eu am continuat, incapabil să mă opresc, deși presimțeam un dezastru :

— În St. James's Park ?

Atunci a dispărut. Nu știu cum ; m-am pomenit cu un gol în față. Nu mai rămăsese nici tacîmul, nici paharul. Grinzile tavanului, negre, păreau că se arcuiesc tot mai tare și au să cadă. Chelnerul venise să fac plata ; nu mai era nimeni acolo în afară de mine.

— De două ori calamari și doi litri de vin, i-am spus, deși n-ar fi fost nevoie, fiindcă își cunoștea meseria.

— Două jumătăți, nu doi litri, mi-a răspuns. Doar atît. N-ați mîncat calamari ; nici n-avem.

A doua zi, amărît și neliniștit, am întrebat și am umblat mult pînă să găsesc capela pictată de Goya ; altceva nu știam ce să spun. Dar era una singură, San Antonio de la Floriola, și după vreo două ceasuri de căutare am găsit-o, pe lîngă gară, o capelă mică, modestă, tencuită simplu, care n-ar fi atras pe nimeni. Cînd am intrat, a căzut asupra mea o lumină albastră. Am rămas înmărmurit ; drept în mijloc, între cele două bănci lungi, puse acolo ca privitorii să se așeze și să poată privi mai lesne în sus, era fata, cu spatele, într-un tricou cenușiu și în pantaloni albaștri, cu părul pe umeri, mai negru decît îl văzusem vreodată ; poate datorită luminii albastre. M-a simțit, fără să se întoarcă, și a ridicat brațele în lături ; atunci mi-a amintit de fetița din St. James's Park care dădea vrăbiilor să mănînce din palmă și stătea așa de parcă ar fi fost crucificată.

După ce a rămas puțin cu brațele în cruce, fata s-a întors și a ridicat capul spre boltă cu un gest care vroia să spună : „Acum privește !"

12

Mi-am propus să consacru toată ziua Rinului ; e puțin, dar mașina îți dă destulă mobilitate și mai ales destulă autonomie, ca să poți ajunge repede acolo unde este nevoie. Pînă la Koblenz am mers drept și fără oprire, fiindcă făcusem drumul peste noapte. Cu ochiul drept am privit Rinul la lumina zilei ; avea culoarea petrolului, era plin de vapoare, de șlepuri în convoaie. Înainte de St. Goar am întors capul, să privesc stînca Loreley, de pe malul celălalt ; era o realitate, după cum și drumul meu acolo

fusese o realitate ; fiindcă, deşi atît de departe, deasupra stîncii se vedea cortul de culoare portocalie.

La Koblenz m-am oprit numai două ceasuri, neurmărind să cunosc oraşul. Pentru mine, important era că ajunsesem în locul unde Mosela întîlneşte Rinul. După ce mi-am parcat maşina în stradă, am tăiat oraşul în diagonală, după cum socoteam, privind harta, că am să ajung la apă. Mi se pare de necrezut că aici a fost o aşezare romană, cu multe secole înaintea erei noastre. Acum totul este germanic, n-a rămas nimic latin. Se fabrică lucruri mecanice, sticlărie şi piele. Şi, bineînţeles, se face vinul prea cunoscut.

În 1944, oraşul a fost distrus ; e o informaţie. Am văzut oraşe distruse şi ştiu ce înseamnă. Aici toate au fost puse la loc, nu se mai cunoaşte nimic. Nu-ţi vine să crezi, parcă n-a curs sînge, n-a fost durere şi jale.

Am mers pe malul Moselei, în jos, pe o esplanadă largă, cu flori, peluze şi bazine, savurînd apropiata întîlnire cu Rinul. Confluenţele nu seamănă cu răscrucile de drumuri ; ele nu reprezintă niciodată o despărţire, ci un sfîrşit. Nu sînt o sfîşiere, ci o întîlnire.

Uscatul se prelungeşte mult între Rin şi Mosela, alcătuind o peninsulă unghiulară ; pînă la urmă, apele izbutesc s-o depăşească şi se unesc. Am răsuflat cu mulţumire şi am pornit să-mi caut maşina. Aveam de mers mult, dar am găsit-o, am văzut-o de departe, pe un bulevard cu castani, stînd cuminte şi credincioasă, în culoarea aurie, ca a frunzelor care au început să cadă. Mă tulbură întotdeauna s-o regăsesc ; ea reprezintă acum mai mult decît o prietenie, e o iubire, semănînd puţin cu iubirea pentru o femeie. Şi cînd deschid portiera şi mă aşez în scaun, cu mîinile pe volan, cu picioarele pe pedale, parcă începe o îmbrăţişare, ca să devină pătimaşă cînd apăs pe acceleraţie.

Cu toate prevederile pe care mi le propun tot timpul, am uitat maşina descuiată şi a stat aşa două ceasuri, între oameni care puteau să încerce clanţa măcar din curiozitate. Mai tîrziu mi s-a întîmplat la fel ; la un moment dat am avut sentimentul că trebuie să mă întorc repede, nu-mi aminteam să fi făcut gesturile obişnuite, răsucitul cheii în broască, încercatul încuietorii, dar mi-am spus că oricum era prea tîrziu şi că nu-mi rămînea decît să mă supun destinului. Niciodată nu mi-a cotrobăit cineva

în mașină. Și dacă ar fi fost pe acolo un om dispus să cotrobăie, au l-ar fi încurcat prea mult o încuietoare. La Roma am văzut pe unii capabili să deschidă o portieră încuiată printr-o simplă apăsare dibace pe clanță ; e mai mult decît o dibăcie, e o artă sau o vrajă ; poate au iarba fiarelor.

Pe cînd îmi umpleam rezervorul cu benzină, care este foarte scumpă, m-am gîndit că drumul de astă noapte ar fi fost o risipă dacă n-aș fi avut acum în mașină o floare albastră uitată.

M-am întrebat ce-mi venise să plec, așa, dintr-odată, cînd toată lumea la hotel era adormită. Ca să aud ecoul în liniște ? Ce cîștigam ? Și cîți din cei care trec pe acolo știu de el, și cîți îl ascultă ? Probabil ecoul era un pretext față de cuminţenia din mine însumi. În realitate vroiam să-mi dovedesc că în viața mea nu există constrîngere. Știu că e o amăgire, constrîngerile cele mai mari și mai tiranice ni le impune propriul nostru suflet. Dar în noaptea aceea independența mea era reală, nu datoram nimic decît amintirilor mele, n-aveam nici un angajament cu altcineva.

N-am făcut nici o vitejie plecînd astfel, a fost însă ceva din ceea ce mi-am dorit cel mai mult în viață, să pot întreprinde oricînd orice-mi trece prin minte, ziua sau noaptea, pe răspunderea mea și fără să mă plîng de eșec sau de dezamăgire. În schimb, să nu fiu dator nimănui o dare de seamă.

Fiindcă benzina mă ajută la asemenea isprăvi, contribuind la mărirea eului meu, am făcut reflecții înflăcărate asupra rolului ei în viața noastră. Cînd, mai tîrziu, s-a ivit primejdia să fie drămuită, mi s-a tăiat respirația și m-am simțit ca și cum aș fi avut picioarele împiedicate. Nu pot trăi pe deplin și nu pot fi mulțumit de viață fără benzină.

Benzina se extrage prin puzderie de puțuri (sute de mii, milioane ?) și se distribuie prin altă puzderie (miliarde ?) de pompe, de-a lungul tuturor șoselelor din lume. Peisajul ar fi mort fără ele, și noi am fi mai puțin vii, ne-am pierde mult din imaginație — și sigur că am trăi un număr mai mic de ani, ca generațiile de pe vremea diligenței. Nu cumva, pe pămîntul nostru, astăzi se consumă mai multă benzină decît pîine ?

În timp ce mergeam spre Bonn, unde trebuia să mă opresc negreșit cîteva ore, m-am gîndit în urmă, la nereușita și inutila escală de la Stuttgart. Așa e viața mea, așa a fost totdeauna, începînd din copilărie, făcută din cotituri și din suciturі, din am-

bardee, toate în căutarea unei linii drepte, care nu e drumul ideal în viaţă. Am fost nehotărît şi nepăsător cu interesele mele, şi numai norocul m-a ţinut pe linia de plutire, norocul pe care nu l-am căutat niciodată. De mic, dacă făceam o neghiobie, mă hotăram să-mi schimb firea începînd de a doua zi dimineaţă ; noaptea întreagă plănuiam cum să mă port de acum încolo — şi primul meu impuls, la prima ciocnire, era să-mi regăsesc vechile porniri şi să fac altfel decît îmi pusesem în gînd peste noapte. Fiindcă am nenumărate experienţe în privinţa aceasta, nu-mi mai propun să schimb nimic din mine.

Astfel că am intrat în Bonn cu inima liniştită şi am mers drept la casa unde s-a născut Beethoven.

Înghesuială, stai la coadă în curte, după turişti cu ghizii lor, după şcolari cu profesorii. Cîteva manuscrise ; or fi autentice ? Printre ele vestitul şi dramaticul testament de la Heiligenstadt. Sperînd că este scrisul lui adevărat, am stat mult timp cu ochii pe paginile acelea venite dintr-o tristeţe atît de îndepărtată. Mi se părea că omul care le scrisese era încă aici, într-o cameră vecină, închisă, pe care administraţia casei a scutit-o de indiscreţii.

Într-o vitrină, cîteva din cornetele lui acustice ; e de neînţeles ce înapoiate pentru începutul celuilalt secol ; nişte orori, imense, grosolane, din tablă groasă, prost modelate ; şi, uşor de dedus, fără prea mare folos pentru urechea bolnavă. Te apucă groaza să ţi-l închipui folosindu-le, încercînd să sondeze neantul.

Am fost şi la catedrală, tot vreau să fiu cumsecade.

Bonn e capitala Germaniei federale, dar pare-se nimeni nu-i dă importanţa care ar decurge dintr-o asemenea situaţie. De fapt, e un liniştit oraş de provincie.

Încă înainte de Bonn, Rinul intră în cîmpie şi în zone industriale ; nu mai ai nimic de văzut decît fum şi flacără. Pe cele două ţărmuri trec trenuri, puzderie ; la aceste transporturi uriaşe se adaugă şlepurile şi vapoarele. Drumul meu de astă-noapte, şi chiar drumul de ieri şi de astăzi au fost gesturi romantice ; peste ele apasă miasme de la industriile chimice ; şi cerul e plin de culori nefireşti, provenite din chimicale, ca o enormă reclamă pentru vestita „I. G. Farben".

Timpul închinat Rinului m-a obosit, fără să-mi trezească şi regrete ; e dezastruos să te lepezi de un miraj la prima dezamăgire. Dar sînt prea multe localităţi mărunte care fărîmiţează pei-

sajul, nu prea bogat dealtminteri. Rinul este, la urma urmelor, o destul de mare monotonie. Valea Prahovei, asupra căreia se prăbuşeşte gigantica privelişte a Caraimanului, ar avea, la o comparaţie, o întîietate zdrobitoare. Am ştiut că-i aşa iarna trecută, după ce mă întorsesem şi am mers la Braşov cu trenul, să văd cum are să fie fără benzină. Atunci mi-am spus lucid, deoarece muntele nu-mi trezeşte patimi, că o oră sub Caraiman, pe o zi cu atmosfera pură, valorează cît multe explorări alpine ; numai că ne este prea la îndemînă, îi lipseşte mirajul şi ispita depărtărilor.

Seara m-am oprit la Godorf, un sat la vreo zece kilometri înainte de Köln. Fabrici de jur împrejur, şi tot ce decurge din existenţa lor. A fost prima dată cînd a trebuit să umblu pe la mai multe hoteluri, pentru o cameră. Pînă la urmă găseşti, nu trebuie să dormi afară, dar căutarea îmi dă o stare de panică. Am înclinaţii de nomad ; n-am şi educaţie. Voi fi întotdeauna în luptă cu pornirile din mine ; teama va urmări pas cu pas aspiraţia, s-o surprindă fără apărare şi s-o răpuie. Pînă astăzi am scăpat, dar uneori simt oboseli finale.

Aici am întîlnit hotelierul care mi-a spus că în Germania oamenii nu mai vor să muncească. El prevede, în continuare, o criză economică, urmată de falimentul hotelurilor. Chiar şi la Köln, spune, hotelurile sînt goale. Deocamdată, în satul lui, mi-a trebuit o oră pînă să găsesc o cameră ! E un pesimist. Sau poate îl înşală nevasta. Oamenii pe care îi înşală nevasta nu aşteaptă altă salvare decît într-o catastrofă generală. Recunosc că lui, unul, spre a ilustra afirmaţiile pesimiste, îi lipseşte personalul. Fata care se îngrijeşte de camere, poate puţin şi de clienţi, mai serveşte şi la masă, mai face şi pe bucătăreasa. E tînără şi carnală şi ar însemna o ispită pentru un drumeţ, dar are o mutră de călău.

Mi-a recomandat o mîncare, după spusele ei foarte bună, şi mi-a adus două felii de mezel, un fel de şuncă tocată şi presată, fără nici un gust, puţin încălzită în apă fiartă, iar alături două linguri de cartofi cu maioneză. Cred că nici nu avea altceva. Mi s-a părut mizerabil, dar toate au fost mizerabile, ca bolta cerului, colorată chimic.

Văzînd că nu sînt entuziasmat, fata a încercat să se scuze, spunînd că regretă, că nu-i vina ei dacă nu le poate face pe toate.

Aşa s-a terminat Rinul, care acum curge la cîteva sute de metri, între două şosele şi două perechi de căi ferate.

13

Dacă n-aş avea caietul de însemnări, cu datele zilelor, n-aş şti cum se scurge săptămîna. Acum, cînd pornesc spre Köln, bag de seamă că e miercuri, 29 august. Sînt abia unsprezece zile de cînd am plecat de acasă, şi am străbătut jumătate din Europa, ba chiar cu multe ocoluri.

Intrarea în Köln, spre surpriza mea, destul de comodă; găseşti şi locuri de parcare, dar nu prea aproape de centru; am mers cu piciorul pe cheiul Rinului cîţiva kilometri, pînă la Automobil Clubul German, unde veneam cu o recomandare, ca să-mi procur cîteva piese de schimb pentru maşină. O trepidaţie suspectă a volanului m-a determinat să cer controlul unui mecanic. După un examen rapid, omul m-a asigurat că nu-i nimic în neregulă şi că pot să merg fără teamă oricît de departe. Adevărat este că trepidaţia nu apare decît uneori, şi acum n-a apărut deloc. Mecanicul mi-a declarat la urmă că sînt excesiv. O fi un păcat?

După convorbirea cu preşedintele Automobil Clubului, care a zîmbit amuzîndu-se, iată-mă obligat să mă întorc la Bonn mîine dimineaţă. Am venit la Köln, fiindcă aici se fabrică maşina mea; dar piese de schimb nu se găsesc. După zîmbetul preşedintelui, deduc că nu-i o simplă întîmplare, ci o manevră, greu de înţeles. Administraţiile industriilor sînt la fel de capricioase şi de inexplicabile ca trepidaţiile volanului. La Bonn nu voi avea nici o grijă, sînt anunţat prin telefon la un mare garaj, unde trebuie să fiu dimineaţa, devreme. Nu-mi fac griji, dar de ce să mă întorc din drum printr-un peisaj care m-a izgonit?

Avînd timp de prisos, am dat multe tîrcoale catedralei, deşi o ştiam pe de rost. I-ar sta bine cu mai mult spaţiu în jur, avantaj de care se bucură din plin şi cu deplin cîştig catedrala din Milano. Le compar, fiindcă seamănă între ele, într-un fel, deşi una e albă, înfăţişînd lumina Italiei, iar cealaltă de un cenuşiu grandios, întru totul germanic.

M-am angajat să urc în unul din turnuri, crezînd că există ascensor, şi-abia după ce intrasem m-am pomenit cu scările faţă-n faţă; am mers înainte, ca să nu mă declar învins. Nu mi-a plăcut, urăsc urcuşul fizic, tot aşa cum urăsc străvechea gravitaţie care ne ţine legaţi de pămînt. (Cum ar fi fost istoria omenirii dacă omul putea să zboare, ca păsările?) Dar mai ales nu-mi place

urcușul inutil. În anevoioasa ascensiune, între ziduri de piatră, nu vezi nimic afară, și de n-ar fi efortul picioarelor, n-ai avea nici o dovadă că te-ai îndepărtat de bază. Clopotele și mecanismele care le pune în mișcare, și unde am ajuns cu multă cazną, ar putea să fie o justificare a ostenelei. Dar, în sfîrșit, e bine că am urcat, altfel aș fi rămas cu impresia că am trecut pe lîngă ceva uimitor și i-am întors spatele.

Am privit de jos cele două cupole, ridicate spre cer cu o îndrăzneală gotică. În ultima mea carte mi-am imaginat în vîrful lor două săgeți, ca o prelungire a intenției; o furtună de proporții imaginate le smulge și le duce în depărtare. Nimeni n-a remarcat mistificarea.

Acum, privind cupolele pe un cer de toamnă, de un albastru sudic, mi-am dat seama că săgețile acelea născocite ar fi fost o completare inspirată în aspirația constructorilor spre dumnezeire; arhitectura ar fi devenit mistică.

Am umblat mult timp pe străzi însorite; e ceva confortabil — o circulație moderată, puțini oameni dincolo de centrii nervoși ai orașului. Te simți ca într-o metropolă care și-a păstrat privilegii patriarhale.

Și, pe cînd mă îndreptam spre mașină, socotind că nu mai aveam nimic de descoperit, l-am văzut. În lumea occidentală se numește cu inițiale, PDG — Prezident Director General. În cariera civilă, e treapta cea mai de sus pe care o poate atinge un om. Probabil mult mai mănoasă, mai onorată și mai invidiată decît un rang maxim în politică și în administrația statului. Prezidentul Director General conduce marile societăți anonime; deși civil, e un strateg. El trebuie să cîștige bătălie după bătălie, iar onorurile pe care le primește sînt ale celor mai mari generali din istorie. Pe cele două revere ale fracului său nu încape decît mică parte din decorații. Satisfacțiile lui cele mai însemnate, însă, cred că sînt cele secrete, despre care nu se vorbește nici în Consiliul de Administrație.

L-am văzut, să fi fost ora douăsprezece, ieșind pe ușile de cristal ale unui building care adăpostește un mare concern de industrii chimice. Era voinic, robust, plin la față și de un roz victorios, bine ras, bine pieptănat, cu haine în culoarea petrolului, de-o eleganță solemnă, în fața căreia toți trecătorii par niște javre.

Poate acest om e îndopat de cultură, poate îl citește pe Nietzsche și pe Schopenhauer. Poate iubește muzica și-l iubește pe

Beethoven, giganticul Prezident Director General care nu şi-a folosit forţa în nici o administraţie. Poate seara, în casa lui, se face muzică de cameră. În afară de acestea, e obligatoriu să meargă iarna la St. Moritz, iar vara să facă o croazieră, pe yachtul propriu, în Marea Nordului, poate şi-n Atlantic. Merită tot, de bună-seamă ; concernul lui este prosper, se vede după faţadă. Cu alt conducător ar fi putut să se ducă de rîpă.

Nimeni nu s-a repezit să-i deschidă uşile de cristal, fiindcă s-au deschis singure, cu un respect electronic. Cei doi portari, aflaţi de o parte şi de alta a intrării, s-au aplecat pînă la pămînt. Şoferul a coborît şi a ţinut portiera deschisă, cu şapca pe piept, semn cucernic. Era un „Mercedes" albastru-petrol, ca hainele, cu tapiţeria în tonuri de gri, foarte rafinată combinaţie. Prezidentul Director General s-a urcat la spate, şi cum a închis şoferul portiera, cum şi-a tras, peste piept şi pîntece, centura de siguranţă.

Pentru un drum probabil scurt, în oraş, cu un şofer de mîna întîi, căci nu s-ar concepe altfel, măsura de prudenţă mi s-a părut exagerată. Pe urmă m-am gîndit că este poate o obligaţie prevăzută în statutele societăţii de asigurare. Prezidentul Director General trebuie să fie asigurat pe o sumă însemnată şi ea nu se plăteşte dacă, în caz de accident, se constată că n-a fost folosită centura de siguranţă. Sau poate chiar propria lui societate, pe care o conduce cu cinste şi abnegaţie, îl obligă să se apere, el fiind o persoană mult prea preţioasă ca să poată fi înlocuită de altcineva. Sau poate nu-l obligă nimic, ci este doar un act de iniţiativă proprie, ceea ce dovedeşte cît se preţuieşte el însuşi.

Date fiind toate acestea, m-am hotărît să nu mai folosesc niciodată centura de siguranţă, ceea ce am făcut pînă la sfîrşitul călătoriei şi voi face în continuare, atîta timp cît nu va deveni obligaţie.

14

În ultimii ani, ochii fardaţi s-au înmulţit şi metoda s-a perfecţionat. Am impresia că o practică pînă şi fetiţele de zece ani, dacă nu chiar cele mai mici. Oricum, indiferent de vîrstă, recu-

nosc, deşi nu-mi plac fardurile, că ochii devin fascinanţi, şi chiar slutele te fac să tresari o clipă, hipnotizat de forţa privirii. De fapt, nu-i decît o *subliniere*, şi toate sublinierile sînt sugestive, la fel ca ale tiparului.

Dezamăgit de ultima etapă pe malul stîng al Rinului, mi-am propus să înnoptez pe malul celălalt, ceea ce n-a fost o greşeală, dar nici un triumf prea mare. Aflîndu-mă pe chei, la Köln, în faţa mea, la cîteva sute de metri exista un pod suspendat, care îmi atrăsese privirea încă de dimineaţă. Accesul la el însă s-a dovedit atît de dificil, că era cît pe ce să mă las păgubaş şi să mă întorc la hotelierul meu pesimist din Godorf, unde rămăsesem noaptea trecută.

Am început prin a căuta prima şi cea mai logică arteră de acces ; m-am pomenit nu ştiu unde. Am întrebat, mi s-a spus : stînga, apoi dreapta, pe urmă tot înainte şi din cutare loc tot înapoi, pînă la cutare răspîntie. Am ascultat sfatul, am mers înainte, am mers înapoi, ba am intrat şi pe un sens interzis de m-aş fi făcut praf dacă nu băgam de seamă repede, pînă ce m-am pomenit în cîmp, pe şoseaua de ieri, care mă ducea drept la Bonn, dar prin Godorf.

Ar fi fost simplu să mă supun, dar n-am vrut, şi după zeci de kilometri pierduţi, m-am pomenit din nou în Köln, pe chei, cu podul în faţă, în locul de unde plecasem nu de mult. Am oprit un tînăr automobilist şi l-am întrebat. Era simpatic şi binevoitor. E foarte simplu, mi-a spus : o iei la dreapta, apoi la stînga, apoi tot înainte şi din cutare loc înapoi pînă la cutare răspîntie... Nu te supăra, domnule simpatic, i-am răspuns, m-am mai păcălit o dată. Aşa nu se poate ajunge pe pod în ruptul capului ! Am să-ţi dovedesc, a stăruit el. Ia-te după mine !

L-am urmat, a cotit în toate părţile, l-am văzut că ezită la răspîntii, dar a mers înainte, pînă ce ne-am pomenit în drum spre Godorf. Îţi mulţumesc, mă las păgubaş ! i-am spus. Acum însă se ambiţionase, m-a rugat să-l urmez încă o dată, a întrebat cînd ici, cînd colo, iar eu am mers după el, orbeşte, pînă ce m-am văzut pe podul suspendat ; nu-mi venea să cred. M-a dus pînă dincolo, a tras pe dreapta, am tras lîngă el şi i-am mulţumit. Aflînd că nu urmărisem altceva decît să găsesc un loc liniştit ca să rămîn peste noapte, mi-a spus chiar şi numele unui sat unde să mă opresc şi unde, într-adevăr, a fost foarte bine.

Dar acest binevoitor și curtenitor tînăr german avea un mic „Renault", dovedind prin alegerea lui o dublă înclinație, franțuzească, spre finețe și extravaganță.

Satul, în partea de cîmpie a Rinului, se numea Zündorf, cam față în față cu Godorful meu de astă-noapte. Hotărît însă, aici am avut mai mult noroc. Întîi m-a cîștigat hotelul ; nu vroiam decît o cameră curată și am găsit una plină de farmec, luminoasă, cu cretoane optimiste, și un hotelier plin de politețe, un tînăr chipeș, cu o nevastă desprinsă din coasta lui, care servea la masă zîmbind tot timpul. Apoi aveau un cîine lup ca în poveștile lui Jack London, că aș fi stat să-l privesc ceasuri.

Am regretat, trebuia să văd și satul. Într-o prăvălie am cumpărat detergent, nu atît fiindcă mi-era necesar, ci ca să-mi dau seama ce nevoi are lumea de la țară ; am găsit aceleași lucruri ca la oraș, nu mai puține, nu de-o calitate inferioară. Negustorul mi-a vorbit franțuzește, cît învățase în 1914, cînd luptase în Franța, pe Marna.

Pămînt gol am găsit abia pe malul Rinului ; pînă acolo, pe uliță și pe ulicioare, numai asfalt ; locuințele rurale au devenit vile ; multe au încălzire centrală și tîmplărie de aluminiu.

În fața unei porți am descoperit, abia întors de pe cîmp, un tractor-combină de-o complexitate care m-a zăpăcit, deși nu sînt străin de mașini și de mașinării. Cred că îndeplinea zeci de funcții, avea zeci de cadrane, zeci de manete, comenzi pneumatice. Aș fi spus că era nouă, de reclamă, dacă n-ar fi avut motorul cald și nu i-ar fi rămas paie în colții grapelor.

În lunca Rinului am dat de un parc urban, cu un canal derivat din fluviu, folosit pentru canotaj. Mi-au atras privirea băncile, din blăni groase de stejar, prinse în picioarele de beton cu buloane zdravene, să nu se miște, să dureze cît casele. Deși puțin cam grosolane, băncile mi s-a părut că reprezintă spiritul teutonic, solid, statornic, de nezdruncinat. Fără puțină fragilitate în ele, lucrările omului înfricoșează, ca piramida lui Keops. Nu pledez pentru șubred și provizoriu, și totuși, cîte ceva trebuie din cînd în cînd să se mai și strice între lucrurile noastre.

Pe alei, în afară de matroane rurale așezate pe băncile zdravene, am văzut băieți și fetițe, pe bicicletă. Băieții n-au nici grație, nici imaginație ; pot deveni campioni odată, ceea ce e o izbîndă, pe un plan, și un eșec pe altul ; nici ei n-au fragilitate, ca băncile din parc. Fetițele, în schimb, stau să se descopere cînd încă nimeni nu le cunoaște. Există în ele știința secretă a devenirii.

La doisprezece ani, străbat inconştient primele exerciţii de voluptate, desigur în puritatea cea mai deplină, de unde le vine şi farmecul. Le-am privit îndelung mersul pe bicicletă de exemplu : le cunoşti după mişcări, după privire, pe cele care îşi presimt apropiata explozie a vîrstei.

A doua zi am trecut peste Rin cu bacul şi am intrat în Bonn pe o ploaie de toamnă. Nu mă indispunea prea mult ; vroiam doar să-mi iau cîteva piese de schimb pentru maşină. Le-am luat, drămuindu-mi banii şi întrebîndu-mă dacă unele din ele nu vor fi inutile. Inspiraţia cea mai bună a fost pompa de apă. Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără ea în zilele de după Granada.

15

Cînd reparaţia a fost terminată, mi-am înghesuit înapoi în maşină lucrurile răvăşite, încurcîndu-le şi mai rău şi creîndu-mi dificultăţi viitoare. Dacă îmi va trebui un obiect, nu voi mai şti unde să-l caut şi va trebui să le răscolesc pe toate. M-am spălat pe mîini şi am fost gata.

— De ce la Almería ? a repetat Vicht.

— La început vroiam doar ca să ajung la mare ; acum trebuie să merg acolo fiindcă îmi place cum sună.

S-a consultat din ochi cu Dominique ; n-am putut să-i mai spun fata de la „Asturias" ; ar fi fost frumos doar pentru mine. Crezusem că Dominique era numele parfumeriei, îl văzusem scris cu litere cursive pe vitrină. M-am obişnuit cu el repede, fiindcă îmi plăcea cum sună. Iar azi mă pomenesc pronunţîndu-l cîteodată, ca şi cum aş chema-o din depărtare, deşi din depărtarea ei, Dominique nu mai poate să vină.

S-au înţeles într-o clipă şi au hotărît să meargă cu mine ; nu aveau un program şi un itinerar obligatoriu. Era încă un motiv să-mi fie simpatici. În cîteva zile ne-am împrietenit atît de

bine, că mai tîrziu am tînjit de dorul lor ; iar moartea ei m-a zguduit greu, poate pentru totdeauna.

Mergeau în fața mea, o vedeam iarăși aplecată pe umerii lui ; curentul îi lua părul și-l scotea afară pe geamul din partea volanului. Nu mai era o dăruire, ci o distilare ; ființa ei, prefăcută în vapori, se condensa și lua forme noi, pe tiparele lui. Știu că iubirea este întreținută de o inegalitate, o denivelare continuă ; ceva trebuie să curgă mereu de la unul la altul. Știu că procesul se poate inversa, dar că nu trebuie să stagneze. În clipa cînd nivelele ajung să fie egale, nimic nu mai poate să curgă dintr-o parte în alta ; atunci se naște un lac liniștit. Oamenii cred că în el au găsit fericirea. Dominique se topea întruna și curgea la vale.

De ce am luat acest drum, care m-a dus toată ziua numai prin munți, pe șosele chinuite, uneori înguste de trei metri, cu sute de viraje, unul din altul ? Se potrivea cu starea mea de spirit, eram chinuit și contorsionat ; căutînd torturile drumului, nu mă îndepărtam de mine însumi.

De cîteva ori mașina a avut tendința să derapeze pe șoseaua uscată. Mereu îmi propuneam să fiu prevăzător, și mereu intram în viraje cu viteză prea mare ; poate mă fascina părul care flutura pe geam ca o flamură neagră. O clipă mi s-a strîns inima, fiindcă mi-a sugerat un zăbranic. Cine avea să moară ?

Noroc că mașina, deși cam nărăvașă, răspunde la toate solicitările. Accidentul n-ar putea să-l provoace decît absența.

Într-un loc, unde am tras mult pe dreapta, ca să fac loc unei rulote, roata din spate a intrat în gol, deasupra unui taluz de cîțiva metri. Aș fi rămas acolo, înțepenit, pînă găseam un tractor să mă scoată, dacă nu mă salvam punînd volanul la stînga, convenabil, nu atît ca să revin în șosea de-a latul, în fața oricărei mașini s-ar fi întîmplat să apară, și roata din spate a ieșit pe asfalt, datorită vitezei rămase, căci, în asemenea împrejurări, datorită diferențialului, nu poți face nimic cu acceleratia.

De cînd intrasem în Spania, urmăream peisajul cu tot mai multă uimire. Nu mă grăbeam să-i dau o definiție, nu era ușor să-l descifrez și să-l calific ; îmi rămînea timp pînă la urmă și, mai ales, după plecare. Sinteza aveam s-o fac pe drum, la întoarcere, sau poate la mine acasă, și cine știe dacă aveam să izbutesc dintr-odată. Ceea ce puteam spune de pe acum, și era caracteristica principală, sigură, de nedezmințit, nici un loc din Spania nu se aseamănă cu altul, pe orice distanță, chiar atunci cînd e mo-

noton și singur sub bătaia soarelui. Peisajul Spaniei nu are nici o lege.

Ziua Almeríei putea să mă înnebunească, dacă m-aș fi lăsat în voia a tot ce venea dinafară. Privești și nu e de admis că în cele patru mari direcții există o singură geografie; sînt patru lumi diferite, asamblate de o imaginație cancerizată, cele patru lumi fiind ele însele alcătuite din celule crescute anarhic, ca un neoplasm al naturii. Mai tîrziu, descoperind brusc Sagrada Familia, în care am recunoscut peisajul compus dintre Madrid și Barcelona, impresia că natura în Spania nu ascultă de sine însăși și de nici o forță vecină avea să se solidifice, dar să rămînă fierbinte, ca fonta turnată în forme.

Aproape de Almería, i-am pierdut într-o învălmășeală; cred că au luat-o la stînga, pe o ramificație importantă. Cînd șoseaua s-a eliberat în față, nu se vedea nici o mașină, pînă departe. N-am vrut să mă întorc, deși îmi părea rău după ei; dar de dimineață nici nu știam de existența lor și, să nu fi avut necazul cu pompa de apă, nu i-aș fi cunoscut niciodată. M-am gîndit, cu puțină mîhnire, că poate erau plictisiți să mă tot vadă în urma lor, datori să mă aștepte și să-și înfrîneze fanteziile. Le-am spus, deci, adio și-am mers înainte, spre Almería.

Intrat în oraș curînd după prînz, mi-am continuat drumul pe străzi, înspre sud, fără să întreb pe nimeni, sigur că în direcția aceea voi întîlni marea. Am dat însă de gară, dincolo de care, spre sudul meu, erau ziduri și coșuri de fabrică.

Ar fi trebuit să știu, dacă aveam o hartă ca lumea. Dar nu am, e uitată acasă, împreună cu multe altele, și mă folosesc de o hartă copilăroasă căpătată la frontieră, cînd am schimbat banii. Am întrebat, mi s-au indicat localitățile pe unde trebuia să trec, spre a ajunge la malul mării, iar de-acolo la Cartagena. M-am întors de unde venisem, fără să văd nimic din orașul care fusese și el o chemare atît de puternică, mai ales după ce aflasem de la Dominique cum să-i pronunț numele. Almería era astfel consumată, cu un singur drum, pînă la gară, și cu o întoarcere pînă la răspîntia unde îmi pierdusem însoțitorii. Cînd i-am regăsit, seara, nu mi-au dat explicații. Aș fi crezut iarăși că vroiseră să scape de prezența mea inoportună, dacă n-aș fi constatat că se bucurau sincer de reîntîlnire. Dovada cea mai evidentă a prieteniei lor am avut-o însă zilele următoare.

Îmi notasem pe o hîrtiuță numele localităților pînă la malul mării, și îmi plăcea să le pronunț cu glas tare, deși poate greșeam

accentul și Dominique nu era acolo să mă corecteze. Astfel, am întrebat de Tabernas, care mi se părea plin de mistere — de la tavernă sau de la tabernacol — apoi de Sorbaz și de Vera, neînrudit cu numele slav, nici cu strada de la Stuttgart, unde mi-am căutat inutil editorul. Abia după Cuevas del Almazora, ceea ce reprezintă peste o sută de kilometri, am ajuns la malul mării și-am mers un timp pe lîngă plajă, pe o șosea liniștită. La Aquilas am făcut popas și m-am spălat pe față cu apă de mare. Localitatea, destinată vilegiaturii, era ca și părăsită. Un restaurant avea mesele aranjate pe terasă, cu tacîmuri și tot ce se cuvine, dar nu se vedea nici un om, nici măcar chelnerii. Am intrat la bar și am băut pepsi-cola.

De-aici am intrat iarăși în munți, am străbătut iarăși peisaje din cele mai schimbătoare și mai imposibile, fără nici o înrudire între ele și fiecare cu altă origine. Erau munți de toate formele geometrice imaginabile, cubici, trapezoidali, piramidali și încă alt fel, în culori peste putință de explicat, chiar și mov în unele locuri. Am străbătut la un moment dat o adevărată Sahară, cu dune care aveau aspectul nisipului, pînă și granulația, și șerpuirile, deși erau de piatră.

Am ajuns din nou la malul mării, prin trecători misterioase, printre stînci nemișcate, contrastînd cu valurile din depărtare, albastre și albe. Dar n-am ajuns bine și-a trebuit s-o iau spre alți munți, într-o zigzagare plină de surprize și de neliniști, care semăna cu o evadare zădărnicită ; de fiecare dată cînd mă socoteam eliberat, stîncile îmi barau drumul, mă aruncau înapoi și îmi măreau pedeapsa.

Am ajuns la Cartagena, obosit și cam tîrziu, cînd se lăsa seara. Casă am găsit ușor, un băietan dornic să capete un duro m-a condus la un hotel, pe o stradă îngustă de numai doi metri, unde nu puteam să intru cu mașina. Dar mașina unde o las ? îl întrebam tot timpul. Îmi făcea semne să fiu liniștit și, într-adevăr, după ce m-a văzut instalat în cameră și după ce și-a căpătat banii, m-a dus după colț, unde era un mic parcaj cu pază ; paznicul însă n-a putut să mă primească, deoarece toate locurile erau date. Iar băietanul a ridicat din umeri și s-a dus, pușlamaua, lăsîndu-mă în încurcătură.

Am umblat mult căutînd și întrebînd, pînă ce m-am pomenit în port, pe neașteptate. După atîția munți, nu mai știam dacă marea este o certitudine, și m-am mirat, bucurîndu-mă, s-o găsesc atît de aproape. De fapt, portul se afla în mijlocul orașului. Drept

în față erau ancorate navele de război, impozante și antipatice. Le admiri, fără să-ți placă. Chiar dacă ar folosi numai la apărare, e în ele o agresivitate crispantă.

Tot cheiul în fața flotei de război era parcelat cu dungi albe de parcaj; mi-am spus că pază mai bună decît torpiloarele și distrugătoarele nici nu se putea, și am lăsat mașina în primul loc liber. Abia cînd încuiam portiera, după ce îmi luasem valiza cu lucrurile de noapte, am descoperit alături mașina lui Vicht. E greu de înțeles, nu m-am bucurat foarte mult; mă obișnuisem cu lipsa lor, și acum, dacă descoperisem mașina, aveam datoria să-i caut. Am pus mîna pe capota motorului; era rece — însemna că sosiseră de o bună bucată de vreme.

Nu mîncasem nimic la prînz, și mi-era foame. În Spania, totdeauna am avut necazuri cu masa de seară, restaurantele se deschid după ora nouă. Noaptea începe tîrziu, chiar pentru copii, care se joacă pe stradă mult timp după ce a căzut întunericul. Poate e o moștenire arabă. Și este, în orice caz, o înrudire transcendentală cu peisajul.

Într-o cîrciumă din fața portului, unde am intrat fără nici o speranță, o femeie bătrînă, singură, mi-a făgăduit că-mi dă numaidecît de mîncare, ba chiar o friptură, și n-a spus bine, că am și auzit carnea sfîrîind la bucătărie. Pe urmă mi-a pus în față o carafă cu vin negru, a adus farfurii și tacîmul, foarte serioasă tot timpul și fără să rostească o vorbă. Între timp a intrat un soldat, care s-a așezat la masa din fața mea, cerînd și el de mîncare. Friptura mi s-a părut bună, făcută în tigaie, dar fără grăsime, cu cartofi prăjiți proaspăt și cu o farfurie de salată creață. Am mîncat cu poftă și cu mulțumire, cum mînca și soldatul din față, un flăcău cuminte și chipeș, în uniformă de infanterie. Au mai venit și alți infanteriști pe urmă, nici un marinar, deși flota se afla la două sute de metri.

A mai intrat un bătrîn uscat și țepos, care a cerut voie să bea apă; bătrîna i-a făcut semn spre urciorul de pe tejghea, fără să vorbească. Tejgheaua era vecină cu masa mea și l-am văzut pe bătrîn bînd cu sete și cu dexteritate; ținea urciorul ridicat sus, deasupra capului, iar apa îi curgea drept în gură, fără să se risipească și să-i ude obrazul. La fiecare înghițitură, pe gîtlejul uscat se vedea jucînd nodul gîtului cu o mișcare dezolantă. Atunci am pus mîna pe brațul omului și l-am poftit să bea un pahar de vin din carafa mea. După ce s-a ghiftuit cu apă, m-a refuzat, clătinînd din cap, și a plecat cu o figură puțin cam posacă. Din

cauza lui am fost iritat și nemulțumit o parte din seară ; poate călcasem vreo regulă de politețe, dar nimeni n-a putut să mi-o explice pe urmă ; poate invitația mea păruse un semn de milă ; dar, poate, în sfîrșit, omului nu-i plăcea vinul și atunci nu mă mir că părea atît de demn și bea apă cu atîta sete.

Cîrciuma se umpluse între timp de infanteriști, toți îmbrăcați în uniforme curate, frumușei și tineri. Unul avea acordeon și a început să cînte ; a mai răsărit unul, cu o vioară. Atras de muzică, a venit un chitarist, în haine civile, și li s-a asociat, fără să ceară permisiunea ; soldații l-au ascultat la început cu indiferență, pe urmă cu simpatie, iar cînd și-au dat seama că omul își cunoștea chitara, s-au întrecut a-i fi pe plac și a-l face să se simtă bine. Cîntau cîntece potolite, nimeni nu era foarte înfierbîntat, și după cumpătarea lor la băutură, am presupus că au să păstreze măsura.

Deși îmi terminasem și friptura și vinul, am mai întîrziat acolo, atras de ambianța prietenească. În singurătatea mea, atîta timp prelungită, un grup de oameni puși pe veselie puteau să-mi facă bine. Trebuia să-mi uit regretele, să încep o viață ca a tuturor.

În această atmosferă, cine a țîșnit înăuntru pe ușa îngustă ? Dominique, îmbujorată, palpitînd, atrasă de muzică. Era foarte frumoasă, în alt fel decît o văzusem ziua, o frumusețe răzvrătită, nesupusă nimănui și căutînd cui să se ofere. Vicht venea în spatele ei, puțin adus de umeri, cu un zîmbet cam sceptic. Era obosit, ar fi avut nevoie de odihnă.

Dominique s-a oprit în mijlocul cîrciumii și a început să bată din palme. Muzica a tăcut o clipă, soldații și muzicanții s-au ridicat în picioare și au aclamat-o cu o veselie familiară.

Atunci ea m-a zărit, odată cu Vicht, au venit la masa mea, unde s-au așezat, ca și cum am fi avut întîlnire. Nici unul n-am încercat să ne lămurim de ce ne rătăcisem.

Au cerut și ei de mîncare, friptură cu cartofi și salată, nu se găsea altceva, și dacă au cerut vin, am mai luat și eu o carafă. Încetul cu încetul muzica își schimba ritmul, începea să se întărîte și soldații se înfierbîntau, deși nu se omorau cu băutura. Mulți băteau tactul cu piciorul, alții începeau pași de dans, cu mîinile în șolduri și cu capul pe umăr. Dominique mînca, înfometată, dar nu-i slăbea din ochi, fără să fie provocatoare sau să pară neserioasă. Se bucura de veselia lor, cum s-ar fi bucurat de orice veselie, gata s-o aplaude. Abia își lăsase tacîmul jos, că

unul din soldaţi s-a şi apropiat s-o invite la dans, în strigătele de încurajare ale celorlalţi.

Era ora opt, m-am uitat la ceas în clipa cînd ea se ridica, fără să ezite, ca şi cum avea de îndeplinit o datorie prestabilită. Nu mai rîdea, devenise deodată gravă, aproape sumbră, ca în faţa unei răspunderi. Mult timp nu s-a mai întors la masă, părea că uitase de noi şi de toată lumea, dansa pe rînd cu toţi soldaţii, preocupată de gesturi dar închisă în sine, fără să rîdă sau să zîmbească, atentă la ceva de departe, o chemare mai degrabă tristă, deşi ritmul trupului ei emana bucurie. Dansa cu toată fiinţa, într-un fel deplin şi inimitabil, nepreocupată de nimic aflat în afara mişcărilor. Era un acord deplin al picioarelor cu umerii, al braţelor cu şoldurile, şi chiar felul cum îşi dădea capul pe spate, arcuindu-şi gîtul prelung şi aruncîndu-şi părul în aer făcea parte din aceeaşi ritmică interioară, de unde porneau toate.

— Nu e uşuratică, mi-a spus Vicht, deodată, dîndu-şi seama că priveam scena cu puţină consternare. E numai nestatornică. Nestatornic înseamnă cu toul altceva. Uită-te cum se mişcă. Nimeni care se mişcă aşa nu poate fi statornic. Ar fi o stîlcire. Are nevoie de libertate. Dar nu-şi batjocoreşte niciodată sentimentele. Nestatornicia ei porneşte dintr-o profunzime a sufletului.

Credeam, deşi părea nelogic. În clipa aceea mi-am dat seama că dansul ei era o damnaţiune ; în el se întrevedeau dureri trecute şi viitoare. Nu ştiam nimic despre ea, decît cum o cheamă. Mi-am băut carafa de vin, două pahare mari, unul după altul. Vicht se oprise, nu-mi ţinea tovărăşie la băutură. L-am îndemnat ; mi-a răspuns că n-are voie.

— Cînd am să ştiu că termenul e aproape, la cîteva zile, am să beau, seară de seară ; dimineaţă de dimineaţă ; băutura îţi dă o bucurie necondiţionată de nici o stare sufletească.

— Ce termen ?

— Termenul !... Mi s-au prezis doi ani. De atunci umblu ; nu ca să fug de moarte ; nu mi-e frică. A trecut un an şi opt luni. N-ar mai fi mult, uneori însă medicii se înşală. Metastaza e posibilă la plămîni sau la oase. La treizeci şi cinci de ani, lucrurile merg de obicei foarte repede. Respir şi caut să surprind o durere în plămîni ; mi s-a spus că începe cu tuse. Nu tuşesc, ai băgat de seamă. Însă încheieturile mă supără cîteodată noaptea ; poate să fie doar de oboseală...

Nici despre el nu ştiusem ceva mai lămurit pînă astă-seară. Nefiind în stare să deosebesc accentele, îl crezusem spaniol ; era

belgian, de la Bruges. Ciudat, de dimineață mă gîndisem la orașul lui, nu erau două luni de cînd trecusem pe acolo. Văzusem o nuntă la catedrală și mă urmărea amintirea ei, o nuntă în lumea bună, cu limuzine negre și cu fracuri cenușii ; numai maestrul de ceremonie, care îi mișca pe participanți ca pe paiațe, avea frac negru. Mireasa sosise ultima, într-o limuzină albă ; limuzine albe nu prea se fac, am examinat-o cu atenție și mi-am dat seama că fusese vopsită pentru această ocazie. Erau probabil oameni pentru care banii nu contează ; dar care nu-și îngăduie să calce tradițiile. Personajul principal era tatăl miresei ; a coborît după ea din limuzina albă, i-a dat brațul drept și, cu jobenul pe brațul stîng, a condus-o pînă la altar. Ginerele venise între primii, era un tînăr slăbuț și rahitic, cu bube pe față. Nimeni nu zîmbea, toată lumea părea foarte nefericită, să nu fi fost maestrul de ceremonie poate ar fi fugit cu toții. Iar mireasa poate s-ar fi sinucis, aruncîndu-se într-un canal cu apa împuțită, prăpădindu-și buchetul de flori și rochia albă.

— Umblu ! a continuat Vicht. De un an și opt luni. N-am curaj să mă opresc nicăieri ; pînă ce n-am cunoscut-o pe Dominique, n-am dormit două nopți în același loc.

Vroiam să știu ce făcuse mai înainte.

— Ce poți face la Bruges, dacă nu să pictezi ? Cînd ai crescut între canale cu apă stătută, salvarea este să-ți reprezinți, cum poți, o altă lume. Am început să fac desene pe trotuar, cu cretă colorată. La șaisprezece ani, un american a cumpărat doi metri pătrați de asfalt, cu desenul meu, l-a montat pe o placă de duraluminiu și l-a dus în America. Era o mireasă în rochie de doliu, dar nimeni n-a apucat să se întrebe cum de-mi venise o asemenea idee monstruoasă. Inconștient, mă răzbunam pe destin. Cred că de mic mi-am presimțit moartea.

Pe Dominique o cunoscuse din întîmplare. Abia sosise la Madrid și se gîndea să plece numaidecît mai departe. În oraș n-ar fi avut ce să vadă, decît pinacoteca de la Prado, unde nu avea voința să se ducă.

— Dealtfel, o știam pe dinafară ; nu toată, bineînțeles, e și acolo multă adunătură ; mă refer la ceea ce trebuie știut. Lîngă hotel era o parfumerie, am intrat să văd dacă descopăr ceva deosebit ; în toată lumea, cărțile și parfumurile sînt cam aceleași. Îți închipui că n-aveam cui oferi parfum într-un oraș necunoscut. Vroiam numai să știu, așa cum știam pictura de la Prado. Era singură în prăvălie ; mi-au atras atenția mîinile ei pe cînd făceau

pachetul ; pînă atunci nici nu o privisem ; mă uitam numai prin galantare, iar ea mă urmărea cu indiferenţă. Fiindcă zăbovisem destul de mult, m-am simţit dator să cumpăr ceva ; sînt timid, mai ales cu femeile ; nu fac parte din tagma învingătorilor. O clipă, cînd m-am aflat aproape de ea, i-am simţit parfumul în păr ; încă n-o văzusem la faţă. Acum era cu spatele, şi părul îi cădea pe umeri. N-aveam nici cea mai vagă idee despre felul cum putea să arate, şi nici nu-mi puteam imagina o fizionomie. De fapt, atunci ea nu era pentru mine decît o indeterminare. Am luat un flacon de „Madame Rochas", e ridicol, cînd se găseau şi altele, mai vechi sau mai noi, chiar şi din cele foarte demodate, pe care la Paris nu le mai cumpără nimeni. Dar recunoscusem parfumul din părul ei şi am vrut să-l iau cu mine, nu ştiu de ce, fiindcă ea nu mă interesa defel ; poate mă interesa clipa aceea, Madridul de la ora unsprezece dimineaţa, în singura zi a vieţii mele acolo. A luat flaconul din galantar cu o mişcare a umărului (era tot cu spatele), un gest de nepăsare sau de silă ; alegerea mea o contraria, poate îi provocase dispreţul. Dar cînd a început să facă pachetul toate s-au schimbat în atmosfera aceea neutră, a oraşului necunoscut şi neinteresant pentru mine, în prăvălia saturată de parfumuri, şi în sufletul meu, pe care îl feresc de vibraţii, fiindcă ar fi fără nici un răsunet. Singura mea emoţie este moartea... Am văzut zeci şi sute de mîini făcînd pachete, pachete de toate felurile, colete mari în hîrtie vînătă, groasă, şi pachetele de un deget, în foiţă aurită, cu un inel de prinţesă. Mişcarea cere îndemînare şi totdeauna mi-a stîrnit admiraţia, fiindcă eu nu pot împacheta nimic fără să-i stîlcesc forma... Mai întîi a ales hîrtia, potrivită la culoare cu ambalajul flaconului, îl cunoşti probabil, imită un goblin ivoar cu flori ruginte. Flaconul l-a pus la mijloc, cu o ceremonie gravă, ca pe un sarcofag minuscul, apoi mîinile au început să plieze hîrtia, adunînd-o pe cele patru laturi şi aducînd-o deasupra, dar nu oricum, ci într-o succesiune care dădea naştere unui foşnet melodios, o cantilenă şoptită ; mişcările erau cumpănite, ca un adagio, legate între ele, una se năştea din alta şi degetele ei parcă apăsau clapele unui clavecin din altă vreme, şi de-acolo venea zvonul acela de muzică. Pînă ce, deodată, mi-am dat seama că muzica exista, aievea, o auzeam, amestecată cu parfumurile din prăvălie şi cu ritmul în care se mişcau mîinile ; îndată sunetele s-au filtrat şi atunci am simţit că veneau de afară ; era doar o coincidenţă miraculoasă...

— Știu ! l-am întrerupt. Ceasornicul din stația de metrou Sevilla !

— Da ; anunța ora unsprezece și jumătate. Ea a terminat de făcut pachetul odată cu ultima bătaie a clopotelor. Atunci mi-am luat ochii de pe mîinile ei și am privit-o. N-a zîmbit, avea ochii înghețați, mai mult galbeni decît verzi, și mi-au părut scăldați în venin de viperă. Să nu fi fost condamnat, mi-ar fi fost frică. Aș fi putut să mă sustrag, dar am simțit deodată nevoia să-i fiu victimă ; cu sentimentul că era ultima mea dorință. Și numai acest gînd m-a făcut să-i vorbesc, fiindcă niciodată pînă acum nu m-am adresat, sub nici un motiv și nici un pretext, unei femei necunoscute.

Clopotele ceasornicului tăcuseră de două minute, în prăvălie nu mai venise nimeni, cînd Vicht îi spuse, fără să-și ia privirea din ochii ei, în care nu putea deslușî nici o literă a gîndului nutrit de ea în acea clipă :

— Am sosit în Madrid de o oră, și după-amiază vroiam să plec mai departe. Crezi că există aici ceva pentru care ar merita să rămîn pînă mîine ?

— Da, o capelă pictată de Goya. Am să ți-o arăt eu, mîine dimineață.

— Astăzi ce poți face pentru mine ?

— Dacă vrei să bem ceva împreună. Diseară, la șase.

Vicht se duse la hotel, alături, gîndind să se odihnească. Dorința de a merge s-o vadă mai devreme creștea cu fiecare sfert de oră anunțat de clopotele ceasornicului ; pe la patru și jumătate ajunsese dureroasă. Atunci se hotărî să coboare, dar cînd se ridică din pat, să-și ia haina, se simți zdrobit de oboseală ; așteptarea îl epuizase, ducîndu-l pînă la apatie. Se întinse din nou în pat și aținei, într-o delăsare morbidă, ca la o febră de patruzeci de grade, cînd toate sînt bune, și toate indiferente, chiar moartea.

Ea îl aștepta în ușa prăvăliei, și în ochii ei înghețați de dimineață, de data asta Vicht descoperi palpitînd o neliniște. Întîrziase numai un minut, și fără intenție, dar poate făcuse bine ; era minutul care uneori face pe oameni să se teamă că ar fi rău dacă n-ar aștepta pe nimeni.

— Am fost liberă de la patru și jumătate, spuse fata. Mi-a părut rău că n-am știut unde să te caut.

— Stau în hotelul de alături. Am vrut să cobor la patru și jumătate. Ar fi fost admirabil.

Desigur că ea îl chemase, de aceea se simțise atît de neliniștit, dar el nu înțelesese, sau nu avusese încredere.

— De ce-ai închis mai devreme ?

— Nu închidem decît la zece seara ; parfumurile se vînd mai puțin ziua. Asociata mea a trecut să mă vadă și am rugat-o să rămînă.

— N-aveți un patron ?

— Nu ; prăvălia e a noastră două, în tovărășie. Vreau să beau un whisky. Îmi spui cum te cheamă ?

— Van den Wenden.

— E un nume de nobil ?

Întrebase cu un fel de plictiseală. În călătorie, oricine poate fi nobil : conte sau prinț ; sau monarh incognito. Era oare cu totul incultă ?

— Nu, răspunse el. E un nume flamand, foarte comun.

Erau într-un bar, pe Carrera de San Jeronimo, după colț, la o sută de metri de parfumerie. Vicht văzu că dăduse paharul pe gît cu un fel de patimă — în gest, fiindcă pe fața ei nu se vedea nici o satisfacție. Mai bău unul, tot așa de repede ; vroia să se amețească ?

— Acum am să te duc să vezi orașul ; cît se poate în cîteva ceasuri, înainte de masă. Îți este foame ? Dacă da, ia aici un sandvici. Restaurantele nu se deschid decît după nouă.

— Știu, de cînd am intrat în Spania, lua-le-ar naiba ! De multe ori mă culc nemîncat.

— Înseamnă că te culci devreme. Nu-ți plac nopțile ?

— Ca să-ți placă nopțile, trebuie să fii cu cineva.

— Da. Astă-seară n-ai să te culci devreme. Ai dormit după masă ?

— De la patru jumătate pînă aproape de șase, dar nu sînt sigur că a fost somn adevărat.

— Ai o suferință ?

— Nu ; doar o neliniște.

— Astă-seară n-o s-o ai...

Dimpotrivă ! Avea s-o aibă, chiar înzecită.

Îl duse pe Gran Via, apoi la statuia lui Cervantes și de-acolo la palatul regal, cu arhitectura etajelor atît de diferită. Stăteau rezemați de parapet și priveau în vale cele două șiruri de mașini venind și ducîndu-se.

— De ce ești singur ? întrebă fata.

El răspunse, fără s-o privească :

— Este o obligație.

Ea nu-l întrebă altceva, în schimb el continuă, după o gîndire destul de apăsătoare :

— Ar trebui să fie o ființă ieșită din comun ca să înțeleagă.

Se întunecase, și cele două șiruri de mașini începeau să se coloreze în alb și roșu. Atunci, în clipele acelea care anunțau o seară frumoasă și poate o istorie cu mai multe culori decît alb și roșu — cu violet, cu galben și cu albastru, Vicht se simți deznădăjduit, dar fără tristețe ; tristețea făcea de mult parte din ființa lui, nu mai putea fi măsurată. Deznădejde goală și fără capăt, fiindcă nu avea dreptul la o asemenea seară, la ceea ce putea să înceapă. De aproape doi ani se cenzura cu o severitate dușmănoasă.

Nu mai vorbiră nimic timp de peste o oră, cînd merseră la masă. Pînă atunci se plimbară prin parcul din fața palatului, pînă la operă, în jurul unei statui ecvestre a unuia din regii Spaniei. Vicht n-o privea, dar îi simțea prezența și înțelegea că ea se afla aici pentru el, dar nu știa din ce sentimente ; putea să urmeze un dezastru. Și totuși, nici nu vroia și nici n-ar fi izbutit să se sustragă ; o carte fusese aruncată cînd intrase în parfumerie, înainte de ora unsprezece și jumătate. Nimic nu-l mai interesa pe pămîntul oamenilor, nici măcar termenul lui fatal. Nu-l interesa în ce parte a lumii se află astă-seară, i-ar fi fost totuna dacă aici era Bruges, Gand, Londra sau New York. Singurul adevăr de care se lega și vroia să-l apere, ce deznădejde, rămînea fata, cunoscută doar de cîteva ceasuri. „Dar nu se poate să fie numai atît ! Ea vine în întîmpinarea mea de mult timp. Poate de multe ori am trecut pe aproape unul de altul și dintr-o greșeală de grad sau de minut nu ne-am întîlnit. Puteam să ne întîlnim la Bruges, la Gand, la Londra sau la New York, și ne-am cunoscut la Madrid, unde nici nu fusesem hotărît să vin. De ce oare am ocolit atît, străbătînd toate țările din jur și apoi toată Spania, în loc să mă fi îndreptat direct aici ? Cît aș fi cîștigat, din puținul meu timp !“ Avea nevoie de ea ; dacă ea ar fi plecat, s-ar fi prăbușit într-o disperare mai adîncă decît a morții, pe care o depășise de multă vreme. Dar sigur că odată fusese disperat ; nu-și amintea cum ajunsese la reculegere. Să fi dispărut fata, nu s-ar fi recules niciodată. Pentru ea, ca s-o rețină, ar fi mers pînă la umilință, i-ar fi implorat grația, s-ar fi bucurat de mila ei ca de o milostenie cerească. Nici nu spera altceva ; avea nevoie de ea, să rămînă, cu orice sentimente. Să-i simtă prezența. Și se gîndea : „Groaznică

prăbuşire ! Plătesc un preţ jalnic nepăsării la care am ajuns faţă de moarte !"

Pustii şi ferecate o oră mai devreme, la ora nouă şi un sfert restaurantele gemeau de lume. În Plaza Mayor, un chelner le făgădui că improvizează o masă afară ; pînă atunci îi sfătui să intre la bar şi să bea ceva, fără grabă.

Fata bău alte două pahare de whisky, dar nu dădea semne de ameţeală. Vicht bău şi el un pahar ; băutura îi era interzisă. „Şi de ce, la urma urmei ?" Nu întrebase niciodată ; şi nici nu se răzvrătise...

Stăteau rezemaţi de tejgheaua de zinc, faţă în faţă, şi se priveau prima dată, fără disimulare ; vroiau să se cunoască. Probabil nici unul nu bănuia ce are să urmeze. Vicht se aştepta la un dezastru ; pînă atunci îi era bine într-un chip atît de nesperat încît aproape se temea să respire.

Cînd chelnerul le făcu semn să vină, erau mai înstrăinaţi ; dorinţa de a se cunoaşte, neîmplinită, crea între ei o perdea de neîncredere.

— Am nimerit la un restaurant scump, spuse ea pe cînd cerceta lista.

Nu-l întrebă dacă putea cheltui oricît, nici nu făcu alt comentariu, dar alcătui un menu atît de modest, că nu puteau să se sature : cîte un fileu de sol fiert, cu sos de lămîie, şi o sticlă de vin alb. Mîncau fără să se privească ; se făcea frig şi el observă în umerii ei un tremur ; ar fi vrut s-o ocrotească şi n-avea cum. Ar fi vrut să-i vorbească ; dar nu se putea, nu l-ar fi înţeles, nu l-ar fi ascultat, fiindcă îi era frig. Nu le rămînea decît să plece, şi seara se termina lamentabil.

Pe cînd traversau piaţa, în diagonală, strîmbîndu-şi picioarele în pavajul neegal, el încercă să o protejeze, cuprinzîndu-i umărul cu braţul şi trăgînd-o aproape. Se supuse, poate fiindcă într-adevăr avea nevoie de protecţie ; sau poate ca să nu-l jignească. Dar dacă la un pas fiinţa ei accepta, aplecată spre un început de repaus, la pasul următor Vicht o simţea că se crispează. „E o amazoană ! se gîndea. Totdeauna o să se refuze, ceva din ea are să rămînă în apărare, chiar atunci cînd toată fiinţa ei ar fi de mult gata să dorească şi să se piardă..."

Cum ieşiră pe sub poartă, ea se desprinse de sub braţul lui şi îşi continuă mersul, ţinîndu-se destul de departe ; Vicht nu avea ce-i spune, orice cuvînt ar fi fost o greşeală şi îl cuprindea, din

toate părţile, o jale neagră, gîndindu-se că bucuria trecuse pe lîngă el, dîndu-i un moment de speranţă, dar nu putuse s-o oprească. Şi dacă ar fi oprit-o, ce s-ar fi întîmplat mai departe ? Speranţa lui fusese o aberaţie, trebuia să se întoarcă la starea dinainte şi să-şi continue drumul ; astă-seară ! Peste un sfert de oră !

În Puerta del Sol ea se opri la intrarea metroului. Se priviră iarăşi, şi Vicht văzu în ochii ei îngheţaţi un pic de lumină. N-avea dreptul să se înfrîneze şi nici nu vroia să judece ; un impuls dureros îl făcu să ridice mîna şi să-i mîngîie obrazul. Nu se putea altfel, dar nu era o mîngîiere, ci doar o atingere aeriană, un drum incert între obrazul a cărui răceală o simţea cu teamă, şi cortina de păr pe care o îndepărta ca să facă loc mîinii, trezindu-şi în minte parfumul de dimineaţă.

Cînd mîna se adînci destul ca să înregistreze căldura iradiată de sub această pavăză, se retrase intimidat şi deznădăjduit ; făcuse tot ce se putea face, nu-i rămînea decît să plece şi să-şi aştepte sfîrşitul în altă parte.

Ea nu se ferise de gestul lui, iar acum îl privea surprinsă, poate stupefiată, poate paralizată ; nu se aşteptase. Abia a doua zi avea să-şi dea seama Vicht că gestul fusese ireversibil, ca o sentinţă definitivă ; un gest simplu, care ar fi putut să pară îndrăzneala timidului, devenea în viaţa lui de o valoare fără limită, de necuprins în calificative şi cifre. „N-am simţit niciodată atîta căldură !“ avea să-i mărturisească ea, cu un fel de duritate, dinapoia armelor ei oţelite. Dar abia a doua seară ! Acum, Vicht o privea fără nici o speranţă.

— Nu mai pot, spuse ea. Am îngheţat. Te rog să mă conduci pînă acasă. Stau departe.

Coborî înaintea lui şi luă două tichete de patru pesete. În metrou era cald, o căldură umedă şi nesănătoasă ; deşi aveau locuri libere, stăteau în picioare, faţă în faţă, ţinîndu-se de aceeaşi bară, cu mîinile aproape unite. „Aşa ar putea să înceapă !“ se gîndea Vicht, savurînd cu o bucurie chinuită imposibilitatea. Mişcările vagonului îi apropiau cîteodată pînă ce rămînea puţin ca să li se atingă obrazurile ; el nu îndrăznea să se lase în voia mişcării, înţepenit de ideea că nu i se cuvine, şi avînd apoi să sufere de dor toată noaptea. Îi privea însă ochii, scăldaţi în fascinantul venin de viperă, care acum părea fierbinte şi începea să emane vapori verzi cu sclipiri galbene, ca miezul flăcărilor.

16

Au trecut șase luni de cînd Vicht îmi povestea, la Cartagena, în timp ce Dominique continua să danseze cu soldații. Transpirase și părul începea să i se îngreuieze de parcă atunci ar fi ieșit din baie, dar mișcările ei nu pierdeau nimic, nici ritmul, nici elasticitatea. M-am gîndit că dacă n-o oprea ceva dinafară, ar fi putut să danseze așa pînă cădea pe podele, odată cu ultima răsuflare.

După șase luni, care pentru mine au însemnat o toamnă cu piciorul în gips, după întoarcere, apoi o iarnă cu nedumeriri, fiindcă amintirile călătoriei erau învălmășite și nu știam cum să le găsesc începutul, acum a venit primăvara, dar o primăvară blestemată. Săptămîna trecută am făcut plajă la Snagov, cu o plăcere surprinzătoare, fiindcă nici nu bănuiam cît poate să ardă soarele. Iar acum, de sîmbătă seara, timpul și-a schimbat sensul și ne întoarcem spre o altă iarnă, cu viscol și cu zăpadă. Știu că nu va ține multă vreme, că probabil peste cîteva zile voi începe din nou să fac plajă, de-a binelea de astă dată, și totuși vremea de afară mă nimicește.

Adineauri, privind pe fereastră, strada cenușie, cu asfaltul negru de apă, căci după săptămîni de secetă și după o zi de viscol a început să plouă rece și mărunt, ca toamna, am văzut apărînd din Cișmigiu o femeie bătrînă și ponosită, ducînd în mîna stîngă un zimbil de papură din care ieșea pavilionul unei trompete de alamă lucioasă. Am făcut ochii mari, nevenindu-mi a crede. E drept că în apropiere este Conservatorul de muzică și pe-aici trec de multe ori tineri cu instrumente muzicale. Dar o bătrînă ! Și o trompetă ! La ora nouă dimineața !

N-aș fi notat întîmplarea dacă n-aș fi socotit-o concludentă în ce privește posibilitatea de eroare în interpretările noastre. M-am gîndit intens la seara petrecută în cîrciuma de la Cartagena și m-am întrebat unde greșesc făcînd din dansul unei fete zvăpăiate dovada unor disperări care nu se pot spune ? Călătorea cu un tînăr expus unei morți sigure, în ultimele lui luni sau poate ultimele săptămîni de viață. Știau amîndoi, nu și-ar fi putut ascunde gîndurile cînd se aflau față în față. Moartea era tot timpul cu ei, ca a treia persoană. Se gîndea ea ce va face *pe urmă ?...* Dar ea a murit *înainte !*

Cînd bătrîna a ajuns în dreptul ferestrei, am descoperit cu întîrziere, în lumina cenușie a dimineții ploioase, că trompeta nu era altceva decît o biată tijă de lampă, un model de altădată...

Pe la miezul nopții am început să mă întreb cînd are să se termine ; era ca la un maraton de dans, o cursă înverșunată și absurdă, spre o victorie și mai absurdă. Dansa de patru ceasuri, schimbîndu-și partenerii unul după altul, fără să ne arunce o privire, străină de existența noastră, probabil străină de orice altceva în afară de ritmurile ei declanșate.

Mă uimea seninătatea lui Vicht, care îmi povestea prima lor seară. Metroul îi duse pînă la Ventas, ultima stație a liniei... Am tresărit, cu o ușoară nostalgie. Acolo era Plaza de Toros, unde o reîntîlnisem pe fata cu cercelul de aur. Iar în apropiere locuiau prietenele mele, Monica și Maruja, care m-au îngrijit cu devotament mai tîrziu, cînd mi-am fracturat laba piciorului, în ciocnirea cu derbedeii de la Sevilla.

Mă duceam adesea la ele și acolo am descoperit cît de frumos poate fi cerul Madridului în unele zile. Mai încercase să mi-l arate și Ioana, de la o fereastră largă, la etajul al optulea al unui bloc luxos, pe la Plaza de Castilla, în nordul orașului. Se vedea limpede cerul, de la fereastră, pînă departe unde cădea peste Sierra Nevada cu piscurile albe ; niciodată n-am știut dacă munții erau înzăpeziți sau aveau numai străluciri de calcar. Dar acela era un cer sub care veneam în plină lumină a zilei și niciodată nu putea să mă surprindă, fiind cerul meu, nu doar al Madridului. Și-apoi, după ce intram în casă, îmi rămînea tot timpul în ochi, implacabil, pînă ce bolta atît de adînc concavă devenea plată, iar albastrul opalin începea să se decoloreze.

Ioana n-ar fi înțeles și n-ar fi admis că la Ventas apărea alt cer decît al ei... Între prieteni, pe vremuri, i se spunea Joy, ceea ce înseamnă bucurie, și era, pot să jur cu mîna pe inimă. Degeaba i-aș mai fi spus Joy acum, după ce trecuseră ani și bucuria rămăsese în urmă. Dar îmi aduc aminte că o dată, pe vremea aceea, într-o zi cînd navigam spre insulele Canare, după două luni de furtuni și de iarnă în nordul Atlanticului, i-am trimis o radiogramă, împărtășindu-i bucuria că schimbasem drumul, fiindcă înghețasem și aveam nevoie de soare. Nu știu cît vor fi stîlcit radiografiștii cuvintele mele și cum vor fi ajuns ele la destinație, dar sunau frumos și aproape în versuri în versiunea mea exaltată, unde „ven acà“ înseamnă vino încoa, iar „ojala“, slavă Domnului ! :

Mergem spre sud, ojala!
Capul, Gran Canaria.
În babord e Spania!
De-aș putea să-ți spun așa:
„Juanita, ven acà!"

Iubeam împreună Spania și pe Cervantes. Acum mă invita adesea la masă, dar, luîndu-ne cu vorba și cu tristețile, ceea ce nu ne împiedica să rîdem nebunește, uita să gătească și rămîneam nemîncați, ceea ce nu era nici o pagubă, mai ales că la vin nu renunțam niciodată.

O priveliște, ca și o pictură, cîștigă mult cînd este privită printr-un cadru care ajută privirii să se concentreze. Nu la fel se întîmplă cu cerul; un fragment de cer nu poate să aibă nici grandoare, nici adîncime. Cerul e definit prin boltirea lui cosmică și aceasta nu apare decît între două orizonturi. Așa mi se arăta cerul la Ventas, lărgindu-se cu fiecare treaptă, cînd urcam scările metroului, ca, odată ajuns sus, după drumul pe sub pămînt, să se desfășoare într-o explozie de lumină, de la o zare la alta. Locurile virane din față, care dădeau cartierului un aer de neterminat și de sărăcie, creau în schimb un postament pe măsura cerului. Aici cerul avea pe ce să-și sprijine marginile, și drumul spre casa prietenelor mele, dincolo de locurile virane, începea ca o decolare și continua ca un zbor, în atmosfera cea mai albastră pe care am văzut-o sau mi-am imaginat-o vreodată.

Mi se părea mai tulburător decît o predestinare că Dominique locuia în același cartier de blocuri, placate cu cărămidă roșie și cu balcoanele despărțite prin panouri de sticlă verde. Nu mai era nevoie să-mi imaginez decorul ei, fiindcă îl aveam în ochi; știam pînă și drumul lor, pas cu pas, pe sub viaductul șoselei, apoi pe marginea unei depresiuni largi, cu case dărăpănate, cu hala de carne și de alimente, după care urmau clădirile noi, cu școli de șoferi și ateliere mecanice. După primul colț era prăvălia cu pîine, de unde cumpăram o franzelă de șapte pesete și cremă de zahăr ars cu vanilie. Urma bodega cu patronul atît de răgușit, că aproape nu se înțelegea ce spune; s-ar fi putut să aibă un cancer al laringelui. De la el luam vin, cînd magazinele cu băuturi erau închise. În față, peste strada largă ca marile bulevarde, locuiau prietenele mele și alături era o băcănioară cu toate ispitele, frumos orînduite și frumos ambalate, că uneori intram numai pentru plăcerea de a le vedea și de a le ști la îndemînă, ca într-o cămară personală.

Cafea se găsea pe a doua stradă, iar pe a treia era un mic restaurant cu bar, unde n-am mîncat decît o singură dată, neavînd calamari la fel de buni ca la „Casona". Şi cu acestea am înfăţişat cartierul, cu tot ce avea el necesar ca oamenii să trăiască...

Ieşind din staţia metroului, Vicht nu mai îndrăznea să reia gestul din Plaza Mayor şi s-o încălzească, deşi se făcuse mai frig şi o simţea că tremură. I se părea că ea îl respinsese, ceea ce însemna prăbuşirea ultimei speranţe; numaidecît aveau să se despartă. În această atmosferă îngheţată, nu se simţea în stare nici să vorbească; cuvintele ar fi fost de-a surda. Dar cînd ea se opri în faţa unei intrări de bloc, căutîndu-şi cheile, simţi că n-ar suporta restul nopţii dacă n-ar spune ce are pe suflet.

— Te rog, ia-ţi ceva călduros şi mai stai cu mine o jumătate de oră! Am mare nevoie.

Mai trebuie alte cuvinte ca o femeie să înţeleagă? Sigur că nu, dar ele totdeauna aşteaptă tot restul cuvintelor. Din curiozitate, din vanitate, din cruzime? Îl privi, nu răspunse nimic, în schimb lăsă uşa blocului descuiată, semn că avea să revină. Se întoarse după cîteva minute. Îşi pusese o haină neagră pe umeri şi îşi legase părul cu un fular alb, care îi schimba fizionomia într-atît, că părea alta. Însă în lumina primului felinar el îi recunoscu ochii, întrebători şi plini de gheaţă.

— Îmi dai o jumătate de oră întreagă?

Numai disperaţii pot să conceapă un întreg într-o jumătate.

Ea încuviinţă din cap; acum tremura el şi nu putea să vorbească. Poate ar fi fost bine să intre la bar şi să bea ceva, dar faţă în faţă cu ea şi cu minutele care treceau, s-ar fi simţit şi mai paralizat. Ştia ce vroia să-i spună, făcuse frazele în gînd cît ea se dusese în casă, le ţinea minte, erau simple şi importante; dacă izbutea să le declanşeze, ar fi mers fără nici o dificultate, decît aceea îngrozitoare că trebuia să le audă şi el, şi să fie martor... Se plimbau pe străzi, în jurul blocului, treceau minutele, ea îl urma, binevoitoare, ştiind că exista o limită a timpului, cînd era liberă să se ducă. Abia în ultimele clipe el se opri, cu o hotărîre bruscă; ea se întoarse şi se priviră. Atunci el spuse, cu o revoltă atît de sinceră, atît de convingătoare, încît ochii ei, de la curiozitate ajunseră la căldură:

— E barbar! Viaţa mi-a făcut o farsă oribilă; azi, cînd am intrat în parfumerie. De-atunci pînă acum am înţeles că am nevoie de tine. Nu ştiu cum, dar am nevoie. Să te văd; să te ştiu. Şi mi-e interzis! Printr-o sentinţă groaznică. Mai am de trăit

puţin. Iar acest puţin, fără tine, îşi pierde ultima raţiune de a mai fi.

Ochii ei se făcură iar reci; îl privi printre pleoape, cu o scurtă sclipire de ură.

— Atunci de ce te propui? (El nu înţelese.) Nu-ţi dai seama că te propui? Altfel de ce-ai fi aici? Şi de ce mi-ai vorbi? Şi de ce te-ai chinui? Nu ţi-e îngăduit, dar mă vrei, şi vrei ca eu să ştiu!

— Nu! o întrerupse el brusc. Nu mă propun, ci mă expun. Eu voi fi cel străpuns.

Îl privi lung, înfrînîndu-şi o replică aspră, după cum i se putea citi în ochi, apoi întrebă, nedramatic:

— Cît mai ai de trăit?

— Poate două luni.

Ea porni încet, cu capul în jos, şi merse, tăcută, pînă în faţa casei; atunci ridică ochii; nu mai erau străini.

— Ce te face să crezi că eu n-am să mor mai curînd?

Îşi scoase fularul, eliberîndu-şi părul care abia acum, după ce fusese comprimat, se vedea cu ce densitate putea să se reverse asupra nopţii întunecate.

— În Puerta del Sol ai vrut să-mi mîngîi obrazul. Mai încearcă o dată!

17

Din Cartagena am plecat a doua zi dimineaţa, pe malul mării, spre Alicante. Iar două zile mai tîrziu, asupra ţinutului străbătut de noi în ajun se abătură ploi sălbatice. Almanzora şi Sangonera se revărsară catastrofal, inundînd văile, distrugînd satele, luînd oameni, animale şi case înainte de a veni să-i salveze arca lui Noe. Greu fu doliul acolo, noi însă în acest timp trecusem de Valencia, fără să ştim nimic, fiindcă nu citeam ziarele şi nu ascultam radio.

E limpede că drumul de mai înainte, de la Granada la Cartagena, a fost o realitate; am în gînd întreg peisajul și toată ambianța acelei zile ciudate. Dacă n-ar fi de ajuns, am harta, pe care trasam drumul pe măsură ce îl parcurgeam, fiindcă niciodată n-am respectat întocmai itinerariile prestabilite. Și, în sfîrșit, dovada deplină rămîne caietul de însemnări, mărturia cea mai lucidă. Dacă însă e vorba de însoțitorii mei, de întîmplările care s-au desfășurat neprevăzut de la Granada și nu s-au sfîrșit la Cartagena, asupra lor ar putea, mai ales în viitor, să se lase o umbră de îndoială. Nu cumva a fost o închipuire, patronată de singurătatea mea atît de prelungită? Dar nu! Tocmai îndoiala este fructul imaginației, pe cînd întîmplările, așa cum mi le amintesc astăzi, sînt o realitate dovedită prin replici și situații pe care nu mi le-aș fi putut imagina niciodată și fac parte din epicul acestei călătorii, ca nici o alta.

În încercările mele tîrzii și împanicate de a cunoaște lumea, care altminteri ar fi pierdută, am navigat șase luni cu un vas de pescuit, în Atlantic, neavînd altă referire la coordonatele geografice decît jurnalul de bord, al meu și al vasului. Zecile de mii de mile străbătute astfel, într-un vast necunoscut acvatic, își pierdeau sensul de spațiu, și numai timpul, dovedit de calendar, de răsărituri și de apusuri, își păstra valoarea, rămînînd singura mea unitate de măsură pentru a stabili un raport între eul meu și lumea exterioară. De aceea am socotit, cu îndreptățire, că a fost o călătorie în timp, fără spațiu.

Mai tîrziu, cu aceeași grabă, și tot în panică, mulțumindu-mă să cunosc măcar geografia învecinată, am străbătut Italia, din Alpi pînă în vîrful Siciliei; am ales această țară și acest itinerar, fiindcă erau cele mai nostalgice: nu-i greu să se înțeleagă, dacă partea cea mai frumoasă a firii noastre vine de acolo. Reperele terestre abundînd de data aceasta, geografia fiind concretă și explozivă, încărcată de amintiri și de referiri aduse tocmai din școală, spațiul, străbătut în mare viteză, ajungea să pulseze maladiv și să se impună cu o violență dureroasă. În fața lui, timpul începea să-și piardă înțelesul, pînă ce dispărea cu totul, într-o lume existentă, dar căreia nu i se putea ști durata. Astfel am socotit că explorarea mea de acum se desfășura în afara timpului, numai în spațiu.

N-am căutat cu orice preț, n-am căutat cîtuși de puțin să încadrez într-o formulă și ultima mea călătorie, extinsă, în sfîrșit, pînă aproape de limitele socotite cîndva intangibile. Din pri-

mele săptămîni m-am ciocnit de întîmplări neprevăzute ; prevăzusem kilometri, etape și escale, călătorie pură și deplină, de astă dată, și în timp și în spațiu ; pe amîndouă le judecasem și le aveam măsurate. Au survenit întîmplări, ale mele, ca în noaptea de pe Rin, și ale altora, ca întîlnirea lui Vicht cu Dominique — zbuciumata, minunata și blestemata lor poveste de dragoste, sfîrșită atît de tragic. Iar acestea nu sînt toate. La un timp, întîmplările m-au înconjurat cu atîta forță încît am uitat și unde merg, și cînd trebuie să ajung. Pierzînd, cum se vede, sensul inițial, călătoria mea a devenit epică. Nu pot să neg harta și calendarul, mă voi referi totdeauna la ele ; valoarea lor este însă mult mai mică decît a întîmplărilor, într-o dependență deplină, ca un decor care localizează și colorează acțiunea.

Cea mai evidentă dovadă a întîlnirii de deasupra Granadei, pusă adineauri și alteori la îndoială, am găsit-o cînd mi-am amintit pompa de apă și împrejurările în care am schimbat-o. Nu m-am temut de un dezechilibru nervos, deși ar fi posibil, dacă am simțit nevoia să caut urmele neîndoioase ale întîmplării. Așa că adineauri m-am dus la garaj și după ce am cotrobăit prin lada mașinii, lăsată vraiște, am găsit vechea pompă de apă. Deci fusese schimbată, și dacă avem această dovadă, știam și cum se petrecuseră faptele, ce mecanic mă ajutase, cine fusese de față. Ca și cînd n-ar fi fost de ajuns să-mi amintesc cum Dominique traversase șoseaua ! Dar părul ei, care tot restul drumului mi-a fluturat în față, luat de curent și scos în valuri pe fereastra mașinii ?

Dacă la Bonn n-aș fi avut prevederea să iau o pompă de apă, aș fi ajuns desigur, mergînd cu prudență, într-un oraș mare, la Valencia sau la Barcelona, unde aș fi găsit una. În schimb n-ar mai fi existat Vicht și Dominique, fiindcă n-ar mai fi avut de ce să mă aștepte, n-am fi avut cele două ore de la mecanic, unde a început prietenia noastră, încă înainte de a ști cine sîntem. Ei și-ar fi continuat drumul, iar seara nu ne-am fi reîntîlnit la Cartagena.

Pompa de apă, găsită în ladă, unde am uitat-o, altfel de mult era aruncată, mi-a amintit de dimineața ploioasă de la Bonn, unde am pierdut patru ceasuri, în timp ce un funcționar și un tehnician, la un atelier mecanic, se străduiau să-mi caute, prin rafturi, piesele de schimb de care socoteam că o să am nevoie. De ce n-am putut să le iau din Köln, de la depozitul uzinei, ci a trebuit să mă adresez unui revînzător, n-am să înțeleg niciodată, dar nici n-am să-mi bat capul. Oricum, oamenii m-au lăsat să înțe-

leg că îmi făceau o favoare și că existența lor era un noroc pentru mine. Un noroc a fost, recunosc, pompa de apă.

Între timp m-am dus să văd încă o dată casa unde s-a născut Beethoven, și am trecut pe lîngă catedrală, privind-o cu coada ochiului și cu nedumerire ; n-am intrat, știam ce poate fi înăuntru. Mi-a plăcut mai mult să casc gura pe la vitrine, fără să descopăr nimic trebuitor pentru ziua de mîine.

La prînz, cînd toate erau gata, a stat și ploaia, așa că am pornit spre frontiera belgiană, pe o vreme frumoasă. Drumul pînă la Aachen, vreo șaptezeci de kilometri de autostradă, nu propune nici o istorie, decît a unor lupte duse pe aici în mai multe timpuri ; dar unde nu s-au dus lupte pe acest biet pămînt al Europei, care supraviețuiește și uneori triumfă asupra vremurilor ?

Aș fi putut pătrunde adînc în Belgia pînă seara, iar cu Germania terminasem. M-am hotărît totuși să nu trec frontiera decît dimineața următoare, fiindcă pentru Belgia aveam numai o viză de tranzit de două zile, luată în grabă. La Bruxelles aș fi putut obține o prelungire, am socotit însă că, pentru programul meu, nu era nevoie, cu condiția să nu irosesc nici o oră.

Gîndul mă ducea spre un han sau spre un motel cît mai aproape de frontieră, cînd am trecut prin Aachen și în fața teatrului am zărit, cu coada ochiului, un cal de bronz care m-a făcut să-mi schimb planul. Am oprit îndată ce-am văzut unde, și m-am întors pe jos, cu presimțirea că trecusem pe lîngă o frumusețe.

Așa mi s-a părut și după ce am privit bine, așa mi se pare și astăzi, după frumusești fără număr. E un cal tînăr ; se înțelege oare ? Nu un mînz ; un cal de douăzeci și doi de ani în vîrstă omenească. De bronz înverzit, pe un soclu cu profilul trapezoidal, nesimetric, cu latura din față mai aproape de verticală decît cea din spate, de unde ia naștere o mișcare înălțată, ca un salt peste obstacole ; mișcarea soclului e aceeași cu a calului. Aachen, oraș industrial astăzi, a fost odată oraș al muzicii, nu al echitației. N-o fi acesta calul lui Carol cel Mare într-o viziune modernă ? Sprinten și victorios, de o frumusețe războinică, bătînd pămîntul în pas spaniol, cu grumazul ridicat și puțin răsucit, într-o mișcare intrigată, cu capul dat puțin pe o parte, ca și cum ar avea să asculte zvonuri laterale... De bătălie ? De biruință ? Și-a pierdut oare stăpînul și-l așteaptă ? E gata să necheze, ridicîndu-se în două picioare și vestind victoria ? Sau vrea să îngenuncheze lîngă scutul cavalerului străpuns de lance ?

Pentru calul de bronz, cu coama lui în inele, am rămas o noapte la Aachen și am văzut catedrala, mare și ciudată. Arhitectura ei, de piatră, mi se pare rezultatul unei credințe în creștere continuă, mergînd spre o mărturisire creștină semeață și sonoră, capabilă să zdrobească pe toți păgînii din cale. Dintr-o aulă centrală, desenată cu măreție catolică, se deschid nișe adînci, în stea, și fiecare ar putea fi un altar, pentru un Dumnezeu aflat la pîndă, de jur împrejur, la toate azimuturile. Demonstrația aceasta de credință a dat naștere unui monument de o frumusețe înfricoșătoare. Îl recunosc, cu inima înghețată, dar dacă aș mai trece într-o zi pe acolo, m-aș duce să mă închin calului.

Niciodată n-am văzut, și nici nu cred că aș mai avea unde să văd, fie ea lumea de două ori mai mare, atîtea peruci cîte erau într-o vitrină la Aachen.

Peruci poartă femeile pretutindeni. Au purtat și bărbații într-o vreme, nu ca să-și acopere calvitia, ci pentru a-și însuși o personalitate nouă. Femeile le poartă de ce? Ca să-și mascheze o coafură neglijată? Poate fi o explicație pentru trepidația în care se trăiește astăzi mai pretutindeni. Dacă-i așa, n-ar fi mai convenabilă o tunsură băiețească? Mai degrabă cred că acoperindu-și părul și apărînd cu altul, femeile se caută pe ele însele, în deveniri posibile. Vina nu poate fi decît a bărbaților, fiindcă nu știu, nu se gîndesc sau nu sînt în stare să le caute ipostaza lor cea mai bună și să le fixeze în ea pentru totdeauna. Poate să se coafeze în felurite chipuri, stilul unei femei însă trebuie să rămînă același. Încercările de a ieși din el nu înseamnă vreme pierdută, ci rătăcire. Iar dacă o fi adevărat că femeile își schimbă coafura cînd încep o iubire nouă, apoi atunci perucile sînt un primejdios îndemn la nestatornicie.

Erau sute sau mii de peruci într-un geam cît un ecran cinematografic; n-ar fi imposibil să le descriu forma și culoarea, dar ar fi incomplet și mai ales inutil. Erau de-atîtea forme și culori cîte vă pot trece prin minte. Imaginați-vă o coafură romantică, antică, preistorică, sau una lunară, cosmică, marțiană și corectați-o cu inspirația proprie, dusă oricît de departe; această coafură și oricare alta putea fi găsită în vitrina cu peruci de la Aachen.

Ca să am drumul liber a doua zi de dimineață, am tras la un motel la marginea orașului, într-un cartier de vile și parcuri. Mi-a plăcut fiindcă era liniștit și confortabil; camera frumoasă și dușul fierbinte mi-au dat pentru un timp sentimentul că nu

rătăcesc prin lume, ci m-am întors la un adăpost statornic ; știu însă că a doua seară acest adăpost mi-ar prilejui o groaznică stare de neliniște, silindu-mă să plec mai departe.

Am mers cîțiva kilometri pe străzi cu vile, pînă în oraș, și am intrat pentru masa de seară într-o ospătărie unde mirosea a ulei încins, dar ispititor, ca la gogoșeriile noastre, ceea ce m-a și atras dealtfel. Pornind fără pretenții, am mîncat frumos, cinstit și bine, am băut și-o sticlă de vin adus în stare de inocență. Afară se răcorise odată cu venirea nopții, așa că m-am desprins greu de căldură, cu umerii strînși la gîndul că pînă acasă aveam de mers aproape o oră.

Nu știu cum de rezist ; în prag m-a întîmpinat, neprevăzută, o ploaie rece și deasă. N-aveam nimic să mă apăr ; am stat o jumătate de oră sub un portal, privind strada plină de bălțoace și admirînd cum automobiliștii respectă prioritățile într-o intersecție fără semafoare, fără s-o cedeze pe-a lor, fără s-o ia pe-a altora, cu fermitate și fără ezitare. Nu-i destul să cedezi atunci cînd e cazul ; la fel de important este să treci fără să șovăi cînd ai dreptul ; cei care rămîn bot în bot, invitîndu-se unul pe altul să înainteze, ca grecii la pușcărie, nu săvîrșesc o politețe, ci batjocoresc circulația. Aș sancționa și pe cei care nu-și fructifică prioritățile.

Văzînd că ploaia nu stă, m-am hazardat să plec, așa subțirel cum eram îmbrăcat, și bine am făcut, fiindcă a plouat pînă dimineața. Ca singură protecție mi-am pus în cap punga de plastic în care aveam banane, iar bananele le-am băgat în sîn. Fiindcă tot mă udase pînă la piele, nu m-am mai grăbit, ci am mers agale prin ploaia rece, mîncînd bananele, una după alta. Noaptea și ploaia le dădeau un gust nou, pe care îl țin minte și astăzi. Oare experiențele noastre nu se termină niciodată ? Rămîn senzații necunoscute pînă în ultima clipă a vieții ? Probabil că da — și ultima dintre ele depășește în necunoscut pe toate celelalte.

Ajuns la hotel, m-am întrebat încă o dată cum de rezist ? Făcînd încă un duș fierbinte și bînd un pahar de whisky — echivalentul unui pahar, fiindcă beau direct din sticlă, evitînd o unitate de măsură precisă, care într-o anumită stare de spirit poate fi o umilință. Și apoi, gestul direct este în același timp și cel mai firesc, și cel mai sincer.

Am plecat în zori, pe o vreme frumoasă, de parcă n-ar fi plouat atît de dens pînă aproape de dimineață. Am ajuns repede undeva unde putea să fie frontiera, am trecut pe lîngă o clădire

sumbră, dar cum n-am văzut oameni, am mers înainte, pînă m-am pomenit în Belgia ; nici acolo nu m-ar fi oprit nimeni dacă nu ciocăneam insistent la un geam unde am deslușit oameni în uniformă. Văzînd că n-au încotro și nu se pot pune cu mine, mi-au vizat pașaportul și mi-au urat călătorie plăcută. Eu însă aveam nevoie și de viza germană, de ieșire, așa că m-am întors cîteva sute de metri, la clădirea sumbră pe lîngă care trecusem puțin mai devreme. Mult le-a trebuit celor de acolo să înțeleagă că ieșeam și nu intram în Germania.

— Dar veniți din Belgia !

— Nu ! Mă *întorc* din Belgia. Am trecut pe aici adineauri.

Intrarea într-o țară nouă, cu mașina, cînd n-ai pe nimeni tovarăș și ghid decît harta și șoseaua cu indicatoarele albastre, îți dă totdeauna o emoție, mai ales dimineața, teama de necunoscut și dorința de a cunoaște. Îți dă în inimă puțin frig și puțină căldură. Dar pe vreme frumoasă, cînd soarele se ridică de două sulițe, frigul dispare și rămîne numai căldura.

Am ocolit Liège cu intenție, și am luat-o spre nord-nord-vest, spre Anvers, singura mea năzuință pentru acea dimineață. Cunosc geografia Belgiei destul ca nimic din ce întîlnesc să nu mă surprindă. Cunosc și istoria destul ca să știu cine au fost Egmont și ducele de Alba. Cunosc mai ales cele două războaie mondiale, care aici s-au repetat, pînă la un punct, ca spectacolul unui regizor fără imaginație. Două agresiuni identice în conținut și în formă, la numai douăzeci și cinci de ani una de alta, sortite eșecului, a doua ca și prima, fiindcă nu putea să fie altfel — e singurul argument serios : nu putea să fie altul ! — te duc la gîndul îngrozitor că, dintre toate tarele omului, prostia rămîne cu mult cea mai primejdioasă.

Unde mă aflam oare, înaintea unei amieze, în mai 1940, cînd îmi apăruse prima carte și am auzit comunicatul la radio ? Soarele dădea multă lumină la ora aceea și nimeni nu putea crede în știrile dezastruoase. Deși nu eram străin de noțiunile și expresiile militare, la început n-am înțeles ce însemna că regele Belgiei a capitulat în cîmp deschis. Mi se părea ceva enigmatic și puțin poetic. Acum străbăteam cîmpul citat în comunicate și înțelegeam foarte bine, fiindcă îl vedeam pînă departe, și n-avea margini. În cîmp deschis poți să lupți, poți să fii înfrînt, poți să fugi, dar nu să capitulezi. Pornit din partea aliaților, comunicatul era un reproș ; nimeni nu l-a uitat și nimeni n-a iertat.

Peisajul pe care îl străbăteam astăzi fiind un cîmp deschis, fără reliefuri, nici nu puteam să-l interceptez ; privirea nu întîlnea nimic decît orizonturile. Atunci ce reprezenta pentru mine această etapă, şi de unde venea bucuria pe care o simţeam pînă în fundul sufletului şi pînă în măduva oaselor ? Numai de la distanţe ! De la bornele kilometrice, de la indicatoarele albastre, vestind localităţile. Ce mult se aseamănă a cuceri spaţiul cu a cuceri o inimă omenească ! Amîndouă dezvăluie puterea pe care o ai asupra propriei tale fiinţe, de a te expune la aventură. Fiindcă nu poţi cuceri nimic fără a-ţi descoperi pieptul.

Ce căutam la Anvers ? Portul ! — nu-i greu să se înţeleagă. După ce m-am adîncit mult în oraş, în direcţia unde bănuiam că voi întîlni apa, am întrebat pe un tînăr. Lasă că nu vorbea decît flamanda, confundînd în franceză *portul* cu *uşa*, dar n-a înţeles nici măcar cînd i-am explicat prin semne şi sunete că vreau să ajung acolo unde sînt vapoarele. La toate străduinţele mele clătina din cap, cu neputinţă şi cu un fel de compătimire. Ceva mai departe, un domn, cu care m-am înţeles foarte bine, nu şi-a ascuns nici el compătimirea şi neputinţa de a-mi da o îndrumare. Portul ?! Dar ce înseamnă port ? La Anvers sînt o sută de kilometri de cheiuri !

Nu puteam să renunţ nici chiar în faţa unei asemenea cifre ; trebuia să văd portul, măcar un vapor şi un petic de apă. M-am strecurat cu maşina printre magazii şi alt fel de clădiri, murdare şi slute, am trecut printre vagoane de cale ferată, peste linii încrucişate, ba, la un moment dat, spre spaima şi dezaprobarea hamalilor, m-am pomenit în faţa unui tren care, deşi la pas, venea asupra mea fără să se vestească.

Am văzut nu un vapor, ci sute, numai pe cîţiva kilometri din totalul acela inabordabil. Am văzut macarale şi mărfuri trîntite pe cheiuri, am văzut fum şi-am înregistrat vacarmuri, fluiere, urlete, scrîşnete, bufeturi, iar pe deasupra tuturora, parcă lungi urlete de moarte.

Fără port, Anvers ar fi fost un mic oraş provincial, din cele a căror existenţă modestă nici n-ar trebui citată decît pentru faptul că în casele lui oamenii mor în linişte, spre a face loc să se nască alţii. Aici vin vapoare cu mărfuri din toate direcţiile maritime şi odată cu ele vine şi istoria tuturor continentelor. Mai bine nu se poate spune decît cu vorba comună, că un port de asemenea proporţii e o poartă spre toată lumea. Baloturile, sacii, lăzile şi containerele de pe cheiuri, printre care am trecut adineauri,

reprezintă mai mult decît mărfuri, mijloace de existenţă ; ele sînt materia planetei, în continuă mişcare. În locul celor care vin, pleacă altele, din centrul, sudul şi nordul Europei. Căile ferate converg spre malul Escautului într-o concentraţie care la urmă nu mai lasă pămîntului alt sens şi altă putinţă de existenţă decît transportul.

Am avut mai mult noroc la plecare, fiindcă, străbătînd oraşul pe altă direcţie, am nimerit în partea lui veche, unde am găsit o piaţă medievală, cu toate clădirile obişnuite, inclusiv catedrala, susţinută de o sută douăzeci de stîlpi, fără capiteluri, ceea ce dă impresia de elansare. Am greşit mai înainte negînd putinţa ca oraşul să fi existat fără portul de astăzi ; portul e construit în secolul trecut, pe cînd piaţa cu primăria şi catedrala au o vechime de şase secole !

În apropierea acestor construcţii unde m-am înzdrăvenit contemplîndu-le într-o oră de linişte, am descoperit, dincolo de o esplanadă aerisită, portul de călători, plin de sugestii între zările lui libere şi sub lumina strălucitoare a soarelui de amiază. Un pachebot de lux, „Hamburg", cu pavilion german, se pregătea de plecare, probabil într-una din acele croaziere lungi care înconjură pămîntul. Era vopsit alb, proaspăt, fără nici o urmă de rugină sau murdărie, amintind un spital sau un sanatoriu, şi poate chiar urma să transporte oameni cu sănătatea zdruncinată de viaţa modernă.

Oricît mi-au plăcut călătoriile cu vaporul, cel mai vechi din suspinele mele, nimic nu m-ar fi ispitit să plec în jurul lumii cu frumosul „Hamburg", fiindcă pe bordul lui n-aş fi regăsit ceea ce sperasem în tinereţe. Dar l-am privit cu plăcere, dîndu-i tîrcoale îndelungate. Deşi pe latitudinea aceasta aproape nordică nu era prea cald la sfîrşitul lui august, ofiţerii, toţi tineri, curaţi, chipeşi, aveau uniforme de vară, albe, ca vopseaua vaporului, pantaloni de doc şi bluze cu mîneci scurte, care lăsau să li se vadă braţele frumos bronzate. Ceea ce nu m-a împiedicat, pe baza unor analogii deprimante, să mă gîndesc că poate unii din aceşti blagosloviţi tineri îşi blestemau soarta, regretînd că nu se făcuseră negustori sau contabili într-o întreprindere mănoasă.

Deşi priveam totul de deasupra, esplanada fiind la nivelul celei mai de sus punţi a vaporului, o clipă m-am simţit în inferioritate faţă de lumea aceea atît de albă. M-am gîndit la o cabină de lux, pe puntea bărcilor, la piscina cu apă albastră, la sufrageria placată cu palisandru, la salonul de muzică şi la tot ce era

prea tîrziu să am astăzi. Dar, ca să nu rămîn cu impresia că toate erau minunate, între oamenii care se îmbarcau am văzut multe chipuri hîde, ochi scurşi, fălci căzute şi spinări strîmbe. Un taximetru a adus o bătrînă paralitică, pe care doi mateloţi în alb s-au grăbit s-o pună pe un cărucior cu roţi nichelate, şi apoi au împins-o pe schelă, în vreme ce ofiţerul de la intrare saluta cu mîna la şapcă, arătîndu-şi mai bine braţele frumos făcute şi arse de soare. Între timp, soţul nefericitei epave, sau însoţitorul ei, nu mult mai teafăr, decît că putea să stea în picioare, se tocmea cu şoferul, cîrpănoşenie care s-a prelungit multă vreme, în văzul tuturor marinarilor chemaţi să asigure acestei perechi mizerabile o croazieră plăcută. De pe punte, paralitica s-a răsucit cu cărucior şi, cu o voce ascuţită, cu o privire de viperă, i-a strigat ceva bărbatului, n-am înţeles ce, probabil să nu se lase tras pe sfoară, fiindcă numaidecît el, care scosese portofelul şi pipăia o bancnotă, să dea satisfacţie şoferului, l-a băgat înapoi în buzunarul de la piept al frumoasei lui haine de călătorie, gris-perle, şi a pornit spre schelă, tîrîndu-şi piciorul. I-am făcut şoferului un semn amical, dar cum era furios, nu m-a înţeles, gugumanul ! — căci m-a privit şi pe mine cu duşmănie.

Am avut multe motive să mă simt îmbărbătat şi să-mi continui drumul, mulţumit de împrejurări şi de stările mele. Mă mişc singur şi bine, şi-ar fi destul ca să nu pizmuiesc pe nimeni.

Dar în drum spre Bruxelles, unde urma să sosesc în mai puţin de o oră, m-a cuprins altă descurajare. Ar trebui să opresc la un parcaj şi să fac puţină ordine în maşină. Nu se mai poate, prea sînt trîntite unele peste altele. Şi totuşi, nu am putere, mai degrabă aş merge pînă la Bruxelles cu piciorul, pe marginea şoselei, decît să-mi aranjez bagajul. Voi înghesui iarăşi într-o valijoară cele cîteva lucruri pentru noapte, iar restul va rămîne în haos. Nici nu îndrăznesc să mă uit ; bag mîna să scot o cămaşă şi iese o pijama ; o împing la loc, şi trag un prosop, un slip sau o batistă. Şi ce minuţios le-a pus Neculai în ajunul plecării !... Singura ordine pe care am izbutit s-o fac, ca să scap de o grijă, a fost să rup inventarul şi schema cu poziţia obiectelor în geamantane. Dacă mă ţineam de ele, ar fi mers strună, mi-ar fi trebuit însă o stare sufletească pe care n-am avut-o niciodată din clipa plecării, n-am avut-o nici alteori în viaţă. Nu sînt chivernisit, şi trag ponoasele. Mai simplu ar fi să opresc în faţa unui hotel unde să se ştie că vin, portarul (n-aş vrea să fie chiar galonat) să mă întîmpine, cineva să-mi aleagă lucrurile trebuitoare cu mai

mult calm decît mine, iar eu să n-am a chibzui decît itinerarul zilelor următoare. Din tot ce duc cu mine, numai harta mă inspiră.

Am intrat în Bruxelles la ora douăsprezece și m-am oprit într-o piață monumentală, din Laeken, partea de nord a orașului: o catedrală, bustul lui Foch, mormîntul soldatului necunoscut. Liniștea locului m-a cucerit dintr-odată, dîndu-mi dor de o escală aerisită.

Eram pe o înălțime de unde centrul orașului se vedea jos, învăluit într-un abur impur, emanații urbane, praf și respirații înghesuite, astmul aglomerațiilor citadine. Cartierul unde mă oprisem părea subpopulat, nu existau blocuri, nici magazine, ci abia două mici cafenele. Întrebînd de un hotel, cineva m-a îndrumat, fără vreo malițiozitate vizibilă, pe o străduță liniștită care mărginea parcul palatelor regale. La numărul propus, unde strada forma un cot scurt, de nouăzeci de grade, n-am găsit decît o vilă tăcută. Am urcat cele cîteva trepte de la intrare, cu gîndul să-mi cer scuze și să iau o informație mai bună. Pe ușă scria: „Intrați fără să sunați!" Ei drăcie! Ușa a cedat la prima împingere și m-am pomenit într-un vestibul lung, la capătul căruia mai era o intrare, pe după cotul străzii. Ca la vizuine! În față aveam o nouă ușă, pe care scria: „Acum sunați!"

A apărut o doamnă, foarte casnică, o femeie de vîrstă mijlocie, înaltă, voinică, albă la față, cu șorț de gospodină. Ne-am mirat la fel de tare și unul și altul, dar nu ne-a trebuit mult să ne dăm seama de încurcătură. Doamna a înțeles că eram un om care călătoream singur, și căutam un loc unde să dorm peste noapte, iar eu am aflat că nimerisem într-un loc unde se închiriau camere ziua, domnilor însoțiți de o femeie. Aici e un hotel particular, m-a informat doamna din ușă, plină de bunăvoință. Vila, construită anume, a aparținut unei foste favorite regale. E posibil; mulți regi pe lume au avut favorite. Dacă e vorba însă de noapte, a continuat doamna, nimic mai simplu; la ora opt seara afluența încetează și voi avea o cameră de toată frumusețea. Cu condiția să nu vin mai înainte. Foarte bine, de ce m-aș duce în altă parte? Pînă seara tot nu am ce face în cameră. Pot să-mi las valiza? Bineînțeles! Pot să mă spăl pe mîini? De ce nu?

Doamna m-a condus într-o cameră uluitoare, cu oglinzi una lîngă alta, de te vedeai din toate părțile, din profil, din față, din spate, din trei sferturi, ba chiar și din creștet. Într-o nișă era o cadă de baie, în care puteau să înoate două persoane. Pe jos, blănuri; pe pat, maldăre de perne.

Ca să nu mai umblu în valiză, doamna mi-a oferit săpun și prosop, din rechizita odăii, apoi ne-am despărțit pînă seara, nu înainte ca eu să-i fi urat spor la treabă, deoarece abia îmi spusese, luîndu-se cu mîinile de cap, că are „très gros travail" în după-amiaza aceea.

M-am adîncit în partea de jos a orașului, de unde putea să înceapă recunoașterea. Fără pierdere de vreme și abdicînd de la principii, m-am urcat într-un tramvai care în jumătate de oră m-a adus acolo de unde plecasem, după ce străbătusem, în cerc, numeroase cartiere. Astfel am văzut, de aproape și fără osteneală, feluritele aspecte ale orașului, destul de contradictorii. Se construiesc blocuri înalte și masive, de sticlă și aluminiu. Sînt grandioase și prea puțin simpatice — fie-mi cu iertare! Alături rămîn fațade vechi, cu semnele viitoarei lor ruine. E un joc interminabil; peste cinci sute de ani, sau poate chiar mai devreme, blocurile de aluminiu vor fi ele în pragul ruinei, și pe locul ruinelor de astăzi vor fi crescut construcții încă neimaginate în clipa de față. În afară de liniștitul meu cartier cu hotelul particular și cu mormîntul soldatului necunoscut, peste tot se sapă, la adîncimi de prăpastie, peste tot se ridică ziduri la înălțimi de piscuri.

În această formă tranzitorie, cu toată întinderea lui, cu toate clădirile încărcate de vechime și de prestigiu, din Grande Place, și nu doar acelea, orașului parcă îi lipsește grandoarea.

Nu mă opresc la nimic al lui care poate fi găsit, cu date suficiente, în orice enciclopedie mai bună. Dar am fost la cinematograf și se cuvine să spun ce-am înțeles din teribila expunere a filmului, faimosul „Le dernier tango à Paris", despre care mi se vorbise în toate felurile. E ciudat că oameni cu formații intelectuale apropiate, apropiați și ca vîrstă și ca mod de viață, trăind în același ritm și în aceeași epocă, să ajungă, cu privire la același subiect, la concluzii diametral opuse. E o confuzie, indiscutabil, dar oare ea vine dinafară, oare subiectul, neclar, oferă interpretări multiple, sau confuzia aparține numai comentatorilor? Oricum, „Le dernier tango à Paris" este o capcană pentru spiritele neavizate. El nu reprezintă, în esență, decît o nouă formă a disperării, ca în „Blow-up", filmul lui Antonioni, care folosește alte mijloace pentru aceeași demonstrație, sau ca în „Le repos du guerrier" (Christian Rochefort) sau, în sfîrșit, ca în cărțile mai vechi ale lui Henri Miller, „Tropique du Cancer" și „Tropique du Capricorne".

Nu m-a scandalizat nimic, dar nu sînt deloc convins că era nevoie de atîta grotesc, brutalitate și cruzime pentru a ilustra prăbușirile oamenilor. Nu cred nici măcar că metoda aceasta va duce mai departe decît cele folosite înainte, destul de convingătoare cînd subiectul este convingător prin el însuși. M-a dezamăgit efectiv numai sfîrșitul, moartea melodramatică a bărbatului, inutilă, el fiind mort dinainte. În adevăratul lui stil, filmul ar fi trebuit să se încheie cu scena care mi-a dat o satisfacție grasă, mai ales că a scandalizat multă lume, cînd bărbatul, excedat de stupiditatea oamenilor și ajuns la culmea disperării lui secrete, își dă pantalonii jos, împreună cu slipul și își arată dosul gol unei asistențe atît de ridicole și inutil constituite, încît merită orice insultă.

Cînd am ieșit, înaintea amurgului, se înnora și mă simțeam eu însumi doborît de deznădejde; oamenii trăiesc într-o groaznică neînțelegere; dacă s-ar ști măcar puțin unii pe alții, poate nu s-ar mai lovi între ei cu atîta cruzime, mai ales dacă nimeni n-are ce să cîștige — și nimeni nu cîștigă nimic zdrobind pe altul.

Norii veneau de jur-împrejur, și plecasem pe soare, nepregătit de ploaie. Eram îmbrăcat anapoda și tot incapabil să caut în geamantane ceva potrivit cu ostilitatea. Am mai hoinărit pe străzi, uitîndu-mă cu teamă la cer, pînă la ora nouă și jumătate, ca să fiu sigur că n-o inoportunez pe doamna de gazdă și ca să-i las timp suficient să purifice odaia afurisită. Hoinărind așa, am ajuns pe niște maidane, de unde n-am mai fost în stare să recunosc drumul. Glasuri firave, în italiană, venind din întuneric, însemnau un mijloc de orientare, de aceea m-am îndreptat către ele. În italiană, glas firav nu poate avea decît cineva speriat de viață. S-a ivit o fetiță îmbrăcată subțire, slabă de-ți făcea milă, urmată de doi copii, nu mai înfiripați decît micuța lor însoțitoare. Am crezut că sînt soră și frați — nu-i vedeam bine la față; pînă într-un loc aveau același drum cu mine, fetița s-a oferit să mă conducă și așa am iscodit-o. Ei bine, era mama copiilor! Atît de slabă și de istovită, că părea ea însăși o copilă. Dar mergea bine pe picioarele ei chinuite — și viața, la rîndu-i, mergea înainte. Erau din Sicilia, veniți la lucru; toată familia — cu cine să lase copiii? De cîți ani se aflau aici? De cinci! Nu s-au dus niciodată acasă în acest timp? Nu, și nici nu se vor duce curînd, costă prea scump.

M-am gîndit la biruitoarea catedrală văzută mai devreme, frumoasă de-ți îngheață sîngele și îți oprește respirația, m-am gîn-

dit la turnul primăriei, de aproape nouăzeci de metri, îndreptat spre acelaşi cer către care se înalţă ruga credincioşilor, şi încercînd să străpung cu gîndul norii tot mai negri şi mai gata de ploaie, am spus: „Dumnezeule mare, cînd există atîta frumuseţe făcută de oameni, de ce-o fi atîta suferinţă în lume?" Cu preţul catedralelor şi palatelor nu s-ar putea construi măcar o micuţă fericire?

Pe drum, într-o fereastră ca o vitrină, două doamne aşezate în fotolii, cu ţigarete lungi în mînă, se etalau cu discreţie, într-o lumină roză, îmbietoare. Poate acostarea este interzisă prin lege. Cred că doamnele, cu discreţia lor, nu aveau să facă treabă prea bună, fiindcă nu treceau decît puţini oameni prin faţă. Mirosea frumos fumul de tutun care ieşea pe fereastră.

Cu toate temerile, n-a plouat, aşa că am ajuns cu bine la hotel, unde munca zilei se terminase. Am dormit în altă cameră decît cea unde m-am spălat pe mîini la venire; mai modestă şi mai cuminte, cu mai puţine oglinzi şi cu un nud feciorelnic deasupra patului. Nicăieri pînă aici n-am avut parte de un pat aşa de bun, cu aşternutul atît de alb şi de strălucitor, într-o atmosferă atît de liniştită şi de pură.

Dimineaţa, la ora şapte, cum fusese vorba, cu o precizie de secundă, doamna mi-a adus micul dejun, cu atîta dichis că mi-a făcut plăcere. M-am gîndit că într-o casă cu două intrări, şi fără sonerie, unde vizitatorii sînt apăraţi de întîlniri nedorite, ca avioanele în zonele de zbor aglomerate, punctualitatea este o condiţie esenţială.

Pe cînd îmi puneam valiza în maşină, doamna a ieşit pe uşa fără soneric, să-mi spună drum bun. Odată cu ea s-a ivit un bărbat, mai degrabă tînăr, dar buhăit de somn şi poate de băutură, cu o mutră de chelner în zorii zilei. Cu un glas dogit, el mi-a arătat pe unde s-o iau ca să merg spre Gand. Am trecut din nou prin faţa catedralei, pe la mormîntul soldatului necunoscut, către alte necunoscute...

Ce mă dezamăgise la Bruxelles de-am avut o seară atît de neliniştită şi tristă? Hotelul, oraşul răscolit de săpături, sentimentul trezit de continuele modificări, că nimic nu are formă finită? Cred că toate la un loc şi mai ales filmul. Oamenii îşi construiesc singuri capcanele şi, ce e mai rău, nici nu se poate altfel.

Dimineaţa însă a început cu speranţe refăcute; în lumina soarelui am uitat repede tot ce nu-mi plăcea din urmă, nu doar

ce nu-mi plăcuse aseară. Ceva era nou în spiritul meu, gata să alerge pînă departe.

Am mers repede pe o șosea luminoasă, liberă și fără restricții, așa că în patruzeci de minute intram în Bruges, cînd orașul abia începuse să se trezească. Singurul necaz, tot drumul, a fost mirosul apăsător venind de pretutindeni, peste frumusețea cîmpului scăldat de soare. Mult timp am crezut că se datora unor îngrășăminte naturale împrăștiate într-o abundență exagerată ; abia mai tîrziu mi-am dat seama că era emanația canalelor cu apă stătută, și i-am compătimit puțin pe oamenii siliți să trăiască sub această apăsare olfactică. Să fie totul frumos, să ai o viață îndestulată, civilizată și demnă, și să suporți pînă la moarte asemenea condamnare, e o nedreptate.

Am găsit în centrul orașului un parcaj cu sute de locuri, toate libere, și m-am minunat, și m-am bucurat mai cu seamă. Cînd găsesc ușor unde să las mașina, toate pe urmă merg bine. La Bruges au mers atît de bine, încît spre prînz, cînd am plecat, eram încărcat de satisfacție. Dar la ora aceea primitorul parcaj nu mai semăna cîtuși de puțin cu cel de dimineață ; greu mi-a fost să găsesc mașina, greu să ies dintr-o aglomerație care bloca pînă și coridoarele de trecere. Iar cum am izbutit să mă depărtez zece metri, două mașini și-au și tamponat pieziș boturile, amîndouă repezindu-se să ocupe locul pe care îl eliberasem.

La sosire, dimineața, deși soarele ieșea peste case, străzile abia începeau să se trezească ; se ridicau obloanele ici, colo ; puținii oameni care se vedeau la ora aceea mergeau la biserică.

După cîteva colțuri de stradă m-am pomenit în piața de flori. Florile se descărcau din zeci de mașini, parcate la înghesuială, și se etalau pe tarabe sau pe trotuare. Nu se mai simțea mirosul canalelor, ci miresmelor concentrate ale florilor. După comentariul meu pesimist de mai înainte, începeam să cred că pentru toate relele există corecții, pentru toate pierderile, compensații. Și chiar fără aceste bogate miresme, piața de flori tot ar fi fost o zonă salvatoare prin bogăția și mulțimea culorilor. Asfaltul era policrom ca și atmosfera, dacă nu cumva chiar și cerul. Dintr-un Citroën „D.S.", mașină prestigioasă, cu toate portierele deschise, în curs de descărcare, se revărsa în piața înmiresmată muzică matinală, avînd parcă și ea mireasma și culorile florilor. Ora mi s-a părut plină de farmec și mai tîrziu, cînd l-am întîlnit pe Vicht în Spania, m-am bucurat să aflu că venea de la Bruges,

unde îşi începuse ucenicia făcînd pe trotuare desene cu cretă colorată. Florile aveau şi ele un amestec în toată întîmplarea.

Am mers mai departe şi am nimerit în piaţa de alimente, unde fermierii îşi întindeau tarabele, sub umbrare de pînză colorată. M-am bucurat iarăşi, constatînd că viaţa începe întîi în piaţa de flori, şi pe urmă în cea cu mîncare. Minunata idee de superfluu învingea încă o dată. Multe se explicau astfel, chiar şi viitoarea mea simpatie pentru Vicht, atît de nedrept condamnat la moarte.

18

La Valencia, unde am stat două ore în faţa unui garaj, aşteptînd o curea de ventilator, ne-am aşezat toţi trei pe bordura trotuarului, şi Vicht a făcut pe asfalt portretul fetei, cu cărbune şi cu cretă colorată. Nu ştiu cît semăna de bine, dar desenul era frumos prin el însuşi, de-aceea îmi părea rău că după plecarea noastră oamenii aveau să-l calce în picioare ; mai bine ar fi venit ploaia ; dar era senin şi nu se vedea nici un nor peste case.

— Dacă un american ar vrea să-l cumpere, nu l-aş vinde ! a spus Vicht.

Dominique privea dintr-o parte. Aşa cum stătea pe bordura trotuarului, cu coatele rezemate pe genunchi, aplecată puţin în faţă, talia i se desena subţire şi elastică, în vreme ce şoldurile, care mi se păruseră nu destul de formate, acum arătau rotunde, cu o lascivitate discretă, cu atît mai tulburătoare. Deşi nu păruse niciodată decît o sălbăticiune, o mînză zburdalnică şi puţin nebună, mi-am dat seama că era o femeie, cam nepăsătoare cu feminitatea ei, dar gata să şi-o dezvăluie.

Cum portretul o arăta din faţă, se vedeau amîndouă loburile urechilor, două puncte de cretă roză. Fără să spună o vorbă, Dominique şi-a desprins cerceii, pe fiecare cu cîte o mînă, cu gesturile sincronizate, şi i-a pus pe asfalt, în loburile urechilor. Am privit cu toţii, şi eu m-am întristat dintr-odată.

Ţineam minte despre ea tot ce se întîmplase de la prima noastră întîlnire, deasupra Granadei, şi chiar dinainte, cînd o văzusem coborînd din microbuz, la hotelul „Asturias". Nu cred că vreo altă fiinţă mi s-a întipărit în minte cu o forţă atît de pătrunzătoare, că nimic n-ar mai putea s-o şteargă vreodată. Un film în culori, făcut cu maxima perfecţiune, dacă ea poate fi atinsă, cu instrumentele şi materialele cele mai bune, cu meşteşugul cel mai recunoscut, cu arta cea mai inspirată, n-ar putea să mi-o înfăţişeze mai bine decît o văd eu cînd închid ochii şi ea se proiectează pe retină, iluminînd-o, gata să mi-o străpungă. Dar şi cu ochii deschişi, în plină zi, sub soarele strălucitor de la amiază, e de ajuns să-i evoc imaginea numai o clipă, ca totul să se întunece în cîmpul vederii mele şi să rămînă doar ea, orbitoare. Îi ştiu nu doar înfăţişarea, ci şi gesturile, căci erau numai ale ei şi nu pot fi nici uitate, nici imitate de altcineva, nici măcar în imaginaţie ; îi ştiu şi privirea, şi glasul, îi ţin minte cuvintele, gîndurile ascunse într-o vorbă neînţeleasă, şi uneori cred că le ştiu chiar şi pe acelea pe care nu le-a spus niciodată. Doar ceva nu-mi amintesc, şi mi se pare inexplicabil : cînd am văzut prima oară cerceii de aur ? E inutil să evoc un moment după întîlnirea noastră şi să-i caut acolo : în maşină, la atelierul mecanic, la Cartagena, în cîrciuma unde a dansat cu infanteriştii. Nu-mi rămîne să cred decît, doar aşa s-ar putea naşte o explicaţie, că erau subînţeleşi, făceau parte din structura ei, ca şi cînd i-ar fi aparţinut organic ; pe Dominique nu ţi-o poţi închipui fără cerceii de aur.

*

La Bruges, cu totul altfel aş fi privit oraşul dacă aş fi ştiut că într-o zi aveam să-l întîlnesc pe Vicht. Din piaţă am ajuns la primărie, unde veneau nunţi una după alta, deşi abia era ora nouă. Ştiam că nunţile se fac mai tîrziu în toată lumea. Graba mi s-a părut cu atît mai ciudată, cu cît în afară de bisericoşi, de nuntaşi şi de negustorii din piaţă, restul orăşenilor stăteau prin case şi poate dormeau încă.

Într-o vitrină am văzut trandafiri portocalii.

Pe un chei însorit, deasupra unui canal cu apă verzuie, pictori cu şevalete pictau canalul şi casele. E o meserie care aici se face de secole. Alţii îşi expuneau cartoanele spre vînzare. Alături se ţinea tîrg de vechituri ; mese lungi de lemn, înşirate pe trotuare, goale la început, se umpleau treptat cu obiecte de artă şi cu mi-

zerii. Dacă aș fi știut de pe atunci despre existența lui Vicht, aș fi căutat să aflu ceva despre el, să-i văd casa, să-mi imaginez pe trotuare creta lui colorată.

O șalupă cu turiști, pe care am așteptat-o un ceas, să se completeze, m-a dus pe toate canalele. Așa am putut să văd în expunerea cea mai bună fațadele caselor de cărămidă umedă, ridicîndu-se din apă, ca la Veneția, dar cu alte culori și în altă lumină.

S-a făcut o asemănare între aceste două așezări de oameni, și ea există, însă numai dacă diluezi noțiunea. În schimb, deosebirea e atît de mare, că o comparație serioasă nu se poate nici măcar începe. E vorba întîi de țeluri și de temperamente. La Veneția, încredibila, casele s-au ridicat din apă ; s-au bătut piloți de lemn în smîrcuri și s-au creat insule, adică străzi și piețe. Toate acestea sînt artificiale, rezultatul unei tenacități supraomenești, sublimă și dementă.

La Bruges, procesul a fost invers : întîi a existat uscatul, și pe urmă, săpîndu-se, s-a adus apa. Tenacitatea nu-i de aceleași proporții, fiindcă s-a muncit pe o natură stabilă, iar raportul între apă și uscat e mult mai mic decît la Veneția. Năzuința oamenilor a dus la o așezare nefirească, inedită, neimitată și poate frumoasă, dar ea n-are nimic supraomenesc, după cum n-are nici sublim, nici demență.

În plimbarea pe canale am văzut statuia lui Van Eyck ; nu o mai țin minte, peste ea s-a suprapus chipul lui Vicht, și pe el n-o să-l uit.

La catedrală, unde se află mormîntul lui Carol Temerarul, tocmai se celebra o nuntă, una din cele trecute mai devreme pe la primărie. Nuntă din societatea înaltă, unde toată lumea a venit în limuzine negre ; mireasa, în limuzină albă.

Privind de aproape perechea, în fața altarului, pe cînd se făcea slujba, m-a prins mila de toți cei aflați acolo ; presimțeam urmări proaste. Mireasa era slăbuță de o bătea vîntul și parcă sunetele orgii o făceau să se clatine. Mirele, tinerel, aproape imberb, cu ochelari, cu bube pe față, avea pieptul atît de supt, de parcă îl lovise cineva cu un baros în stern, înfundîndu-l pînă în șira spinării. Unul din ei trebuia să intre în spital curînd ; sau poate amîndoi. Apoi să decedeze, și nuntașii de astăzi să-și pună doliu în loc de beteală.

În evul mediu, Bruges a fost un centru financiar al Europei și al papalității ; o bursă. Mi-a venit gîndul că tatăl miresei era

bancher, și tatăl mirelui asemenea. Poate că în ziua aceea băncile lor au fuzionat. N-am stat pînă la sfîrșitul slujbei, fiindcă mi-era dor de soare, așa cum îl simțeam dincolo de vitrouri.

În spatele miresei, vreo șase copilași, costumați în îngeri, îi țineau trena. Mai bine le-ar fi dat drumul acasă. Stăteau cuminți, proștii ! — în loc să se zbenguiască și să facă șotii.

I-am descris lui Vicht nunta și participanții ; i-a recunoscut, îi erau puțin rude, dar, fiind plecat de multă vreme din Bruges și neavînd corespondență cu nimeni, nu aflase nimic. Nu fuzionau două bănci, mă înșelasem, ci două industrii de dantelă. Tradiția cerea ca încrucișările să se facă pe cît cu putință în familie ; se și vedea după înfățișarea tinerei perechi, care erau veri, provenind din unchi și mătușă.

M-am bucurat că Vicht plecase de acasă, deși era minat și el : dar pe el nu-l lovea degenerescența, ci o prea mare vivacitate a celulei. Să nu fi fost această răzmeriță organică, îmi imaginam la ce izbînzi ar fi ajuns el cu Dominique în baia nebună de iubire care dubla călătoria lor prin Spania.

Nu mai urmăream să văd nimic al Belgiei decît Ostende, care nu-mi cerea nici un ocol, fiind la îndemînă și foarte aproape, în drumul spre Franța.

Am ajuns acolo la prînz, pe un soare ofilit de vîntul rece și violent care venea din largul mării, și nu m-am oprit decît în port, pe un chei înțesat de mașini. La adăpost de vînt, era bine și cald, așa că am respirat cu bucurie aerul marin, după cel al canalelor ; purificarea aceasta, premergătoare, a devenit violentă cum am ajuns la capul cheiului și la capătul orașului, și marea s-a văzut în față, dezgolită și fără nici o apărare în fața vîntului de nord, venind, prin Skagerrak, tocmai din Groenlanda. Era un uragan vînăt, cu scînteieri albe, ca niște dîre de gheață.

Cum plecasem îmbrăcat subțire, m-am simțit strîns în spate, dar am mers înainte. M-am dus, jumulit de vînt și răsucit în toate felurile, pînă la capătul unuia din digurile de lemn care marchează canalul vapoarelor. Era ora refluxului și plaja se vedea jos, prelungită pînă departe, udă, rece și urîtă, plină de alge, cochilii și vietăți marine eșuate. Sub parapetul orașului cîțiva îndrăzneți încercau să facă plajă, dar cred că tremurau amarnic. Am privit digurile de lemn, în toată lungimea, și mi-am dat seama că în construcția lor migăloasă, cioplită, pasuită, îmbulonată, intră o pădure întreagă. Schelării asemănătoare, dar mai lungi și mai numeroase, am întîlnit curînd la Calais. Iar mai de demult, la Reykja-

vik, în Islanda, am descoperit un port întreg, cu multe cheiuri, construit numai din lemn. Cum aș fi putut înțelege, într-o țară de lavă, unde nu cresc păduri ?

La adăpostul unei barăci colorate, la capul digului, unde se vindeau băuturi fierbinți și băuturi de la gheață, alți îndrăzneți încercau să facă plajă. Mi-am adus aminte ce generoasă fusese luna iunie la Marea Neagră. Pregătirile de drum, destule, care frînează plecările, m-au obligat să renunț la lunile mele de plajă, datorită cărora trec mai ușor peste iarnă. Dar n-am renunțat cu totul și m-am dus cînd abia începea vara, după o primăvară ticăloasă. Am avut noroc numai de zile frumoase, și m-am desfătat poate ca niciodată, într-o atmosferă senină și calmă, cu oameni puțini, pașnici, cu restaurantele nepopulate, cu mult aer și cu mult spațiu disponibil, ca pe vremea cînd baia de soare se socotea o frivolitate și lumea cuviincioasă se ducea vara numai la munte, sau stătea acasă, răcorindu-se în cada cu apă rece.

Marea Ostendei era puțin vînătă și probabil la o temperatură de gheață. Cîteva jachturi cu pînze o înfruntau, și, gîndindu-mă la ocupanții lor, stropiți de valuri, albi de spumă, simțeam un cuțit înghețat între umeri. Am mers însă pînă la cap, m-am întors pe chei și am ocolit vastul promontoriu pe care se termină orașul, cu cheiul Albert bătut de vînt ca un transatlantic. Cînd socoteam că m-am expus destul și am luat cunoștință pe deplin de asprimea acestei mări a nordului, m-am lăsat sub vînt, cum spun corăbierii, și am intrat pe străzile adăpostite, unde soarele dădea suficientă căldură ca să-mi regăsesc și temperatura și curajul.

Într-o piață se vindeau, expuse pe trotuar, ca la talcioc, obiecte militare ; bocanci, haine, pături, bidoane, gamele și tot ce alcătuiește echipamentul soldatului. Din moment ce se vînd la lumina zilei, înseamnă că nu sînt furate ; fac parte, cum se spune, din surplusurile armatei. După treizeci de ani de la sfîrșitul războiului, surplusurile nu se mai termină. Probabil, pe undeva, se vînd tancuri și submarine.

Odată cu Ostende, epuizasem o extremitate a Europei și a călătoriei mele. Spre Calais am mers pe malul mării, bătut de același vînt din Groenlanda, care mă împingea de-a latul, silindu-mă să țin tare de volan, ca să nu ajung pe nisipurile dinafara șoselei. Șoseaua e alcătuită din chiar digul care apără landa de inundație. Legătura cu marea este astfel nemijlocită și continuă,

și încă o dată am senzația navigației, dusă aproape pînă la ultima ei consecință.

După un număr de kilometri, pe un panou galben, mic, modest, pierdut în cîmpie, departe de orice așezare omenească și de orice viață, scrie „France". Nu se poate ! Așa începe Franța ? Fără un obelisc, fără un monument ? Fără o fortăreață ? Fără un drapel, fără o fanfară ? Napoleon n-a plantat nimic aici, să rămînă ?... Și mergi mult prin această landă modestă și pustie pînă ce începe o îngrijorare, făcîndu-te să te întrebi dacă Franța n-a dispărut pentru totdeauna. Și-abia atunci, în acele clipe dinaintea deznădejdii și panicii, îți dai seama ce-a însemnat Franța pentru omenire, și ce tristețe groaznică ar fi în lume, și ce întuneric, dacă ea n-ar face parte din istorie.

Cînd, în sfîrșit, am ajuns la punctul de frontieră, după acest lung „niemandsland" care îmi prilejuise reflecții atît de speriate, vameșul m-a întrebat dacă-l cunosc pe Covaci. Am înțeles repede în ce pasiune se încadra întrebarea, dar cum nu frecventez terenurile de fotbal, deși mi-ar place, și nu sînt la curent cu mișcările în marea lui familie, am ridicat din umeri, ceea ce a stîrnit dezaprobarea vameșului și a tuturor dimprejur, care tocmai ascultau la radio transmisia unui meci, nu știu de unde, și în care meci Covaci avea un anume amestec. Să mi se ierte ignoranța, nu am aflat nici pînă astăzi despre ce a fost vorba. Dar e bine să se știe de Covaci, dacă tot ar fi imposibil să se știe despre Blaga !

De-aici înainte aveam de străbătut zona unde s-a desfășurat unul din cele mai triste episoade ale războiului al doilea mondial, deși tot pe aici și tot trist s-a dus și primul.

Pînă să ajung la Dunkerque, unde credeam că am să găsesc urme, am trecut printr-un sat, „Scufița Roșie", de nu-mi venea să-mi cred ochilor care citeau pe panou acest nume de basm, adus pe un pămînt desfundat de tancuri, răscolit de obuze și încă îmbibat de sînge.

Am văzut cimitire de soldați pe dreapta și pe stînga șoselei, la fel cum am văzut, mai tîrziu, între Calais și Reims, pe Somme și pe Marna. Am mers pe drumul dintre fronturi, și parcă auzeam canonada, iar peste asfaltul șoselei parcă auzeam șuierînd gloanțele. Și nu-mi venea să cred că fusese posibil, în această lume a noastră, să se ducă două războaie, unul după altul, aproape în aceleași condițiuni și aproape din aceleași cauze, folosindu-se aceleași șiretlicuri, apoi aceeași brutalitate, și oamenii să le îndure

pe amîndouă cu toate ale lor, pe care numai proştii puteau să nu le prevadă.

E plin pămîntul de arcuri de triumf, de monumente ale victoriei şi de cimitire...

Am văzut în Anglia, aproape de Cambridge, un minunat cîmp de gazon, cum nu se poate găsi nicăieri în altă parte a lumii, o imensă mochetă verde, moarată, de parcă iarba, tunsă scurt, era trecută apoi prin perie şi prin pieptene, că făcea ape-ape. Şi toată această pajişte, rezultînd dintr-o experienţă tenace, lungă de secole, o încăpăţînare ancestrală, era presărată cu năsturaşi albi, aliniaţi cu sfoara, pînă în zare, unde se împreunau liniile lor paralele. Ar fi rămas o frumoasă victorie a omului asupra naturii nesupuse, ceva asemănător cu zborul în cosmos, cu atît mai frumos cu cît nu aduce nici un cîştig, şi cazna pusă în ea nu se amortizează. Dar năsturaşii erau cruci de piatră albă, marcînd locuri unde nu odihnea nimeni, ci numai amintirea celor dispăruţi în văzduh sau pe apă, şi negăsiţi niciodată — marinarii şi aviatorii.

Îmi imaginasem că Dunkerque fusese o improvizaţie, un loc de îmbarcare, după ce mai înainte fusese un loc de vilegiatură. Am descoperit cu surprindere un port din cele mai mari, cu zeci de cheiuri lungi şi cu sute de vapoare. În această alcătuire îmi era imposibil să descopăr vreo urmă din timpul războiului. Dezastrul din 1940, pe care l-am urmărit atunci fără să-l fi înţeles prea bine, devenea cu atît mai de neînţeles astăzi. Cum au putut două naţiuni mari, care au tras drumuri cruciale în istoria omenirii, să se lase surprinse şi înghesuite în mare cu o naivitate copilăroasă? A fost o întîmplare atît de stupidă, încît n-a mai încăput în ea dezonoarea. Cine să dezaprobe şi cine să condamne, cînd consternările paralizau gîndirea omenească?... Dar patru ani mai tîrziu, după o atît de lungă îngenunchere, ce grandioasă a fost revanşa!

În Guildhall, la Londra, sală unde se celebrează faptele mari din istoria Angliei, unde, bunăoară, a fost ospăţul de nuntă al Reginei de astăzi, am văzut o statuie de bronz a lui Churchill. Un Churchill gras şi static, înghesuit într-o nişă, în vreme ce Nelson, din Trafalgar Square, se înalţă la ceruri pe o coloană de zeci de metri. M-a impresionat ideea, astfel că m-am întors de multe ori în Trafalgar Square ca să dau ocoluri coloanei, cu capul răsturnat pe spate; dar pe Nelson, în înălţimea norilor, n-am putut să-l văd niciodată; parcă i-am identificat pălăria tricornă, numai atît, restul a rămas o cernere de simboluri.

Pe Churchill l-am privit de la înălțimi egale, am stat față în față. Înțeleg că nu puteau să-l stilizeze, să-l facă mai puțin gras decît fusese, să-i dea mai puțin whisky decît i-a plăcut să bea în viață, dar de ce atîta nemișcare și atîta placiditate și mai ales de ce o expunere atît de obscură, la un om care a lansat semnul victoriei? După El Alamein sau după altă înfrîngere grea, nu mai țin minte care, nu spunea el în Camera Comunelor: „Am suferit un dezastru; vor urma altele"? Și nu tot el spunea Angliei, în zilele grele: „Nu vă făgăduiesc decît sînge și lacrimi!" M-am întrebat atunci, ce însușiri trebuie să aibă un popor ca să i se poată vorbi așa, în fața prăbușirii. Mai tîrziu am înțeles că popoarele pot să îndure multe dezamăgiri și înfrîngeri și chiar umilințe, dacă un om are curajul să anunțe toate acestea și să le explice, privindu-le în față, fără frică. Tiranii n-au avut niciodată astfel de virtute.

Nu știu bine ce-ar fi fost Anglia fără Nelson. Știu ce-ar fi fost fără Churchill. Ar fi putut altcineva să înfrunte bombardarea Londrei după ce fusese Dunkerque? Poate odată, la Londra sau pe coasta estică a Engliterei, statuia lui o să fie așezată pe o coloană măcar la fel de înaltă ca a lui Nelson.

19

După grelele dezastre din istorie e disproporționat să vorbești despre dezastre personale. Dar cum să numesc faptul că mă aflu la Calais, gata să plec la Londra, și constat că am uitat acasă și adresa, și numărul de telefon ale cuiva care mă așteaptă? Nu am nevoie de altceva și nici nu doresc mai mult decît să mă piloteze puțin într-un oraș unde n-am fost niciodată, unde nu cunosc pe nimeni și unde toate sînt altfel, începînd cu circulația.

Am constatat necazul cum am ajuns la Calais, cu cîteva ceasuri înainte de a cădea seara. Mergînd pe strada principală, care duce la primărie, am ochit o mică arteră la dreapta, unde am

putut să parchez mașina, în fața unui Citroën pitic, pe care o fetiță simpatică tocmai îl spăla, cu buretele într-o mînă, în mîna cealaltă cu găleata de plastic. Mi-a urmărit manevra fără antipatie, cînd m-am dat jos mi-a zîmbit, gata să mă ajute la o nevoie. Poate mi-ar fi împrumutat găleata și buretele, să-mi spăl parbrizul de gîngănii. Am întrebat-o dacă în punctul acela pot lăsa mașina în voie ; desigur — e un loc de parcare fără limită. Unde pot găsi un birou de voiaj ? Chiar peste drum, pe strada principală. Dar ce mare ajutor să obțin acolo dacă îmi pierdusem direcția inițială ?

N-aș fi putut să caut adresa trebuitoare în cartea de telefon a Londrei ? Cum să nu, dacă aș fi știut numele întreg, cum se scrie. Știam numai jumătate din el, și acela adus la pronunția intimilor ; ghidul meu prezumtiv, prieten al unor prieteni, mi-era de fapt necunoscut. Atît doar, știa că am să vin într-o zi.

Aș fi putut să telefonez la București, de unde sigur aș fi obținut lămuriri. Numai că, am uitat să spun, era sîmbătă, și pînă luni dimineața oficiile telefonice rămîneau închise atît pe continent, cît și dincolo de Canalul Mînecii.

La biroul de voiaj Havas, omonim cu agenția de presă pe care o blestemă Eminescu într-o scrisoare, o domnișoară de serviciu, condamnată să-și piardă week-end-ul, și cam nervoasă din această cauză, mi-a dat puțin curaj spunînd că în port găsesc un oficiu telefonic deschis duminică dimineața. Pe urmă ne-am sfătuit.

Avusesem planuri mari la început cu Europa : să ating toate extremitățile, de la Capul Nord, care este pe o insulă, dincolo de Norvegia, la capul vestic, în Spania, și la cel sudic, în Grecia. Pe urmă am împărțit în etape această intenție prea ambițioasă. Cu privire la Anglia, am renunțat să merg în Scoția, fiindcă nu m-aș fi mulțumit cu atît : cu cît străbați mai mult spațiu, cu atît spațiul rămas pare mai întins. Aș fi vrut, și ar fi fost legitim, să văd de asemenea Irlanda. Nefiind timp destul, am redus toate planurile și am convenit că Anglia poate fi cunoscută la Londra. Nu m-am înșelat, și sînt satisfăcut, deși bine mi-ar părea să mă pot întoarce odată acolo, ca să mă duc și mai departe.

Pentru șapte zile, cît socoteam să țină această explorare, domnișoara de la Havas m-a sfătuit să nu trec cu mașina. La fel fusese și intenția mea inițială, dovadă că de la București luasem bilet de tren și de vapor. Însă apropiindu-mă de Calais, suportam din ce în ce mai greu gîndul să mă despart de mașină. În afară de independența pe care mi-o dă, scutindu-mă de așteptare

și de înghesuială, de traseuri obligatorii, lăsîndu-mi voința liberă și prilejuindu-mi cele mai bogate jocuri de imaginație, ea reprezintă o afecțiune, este depozitul amintirilor mele, al emoțiilor, al speranțelor, este un izvor de energie. Cu mașina mă simt puternic și tînăr. Domnișoara m-a convins să renunț; costul traversării, de care sînt nevoit să țin seama, nu se justifică pentru cele șapte zile londoneze, de vreme ce nu am intenția să mă duc pînă în nordul țării. Apoi trebuie ținută în seamă schimbarea temporară a reflexelor, la circulația pe stînga, pe care nu am practicat-o niciodată. Deși n-aș fi fost primul om supus la această încercare, am găsit scuza cea mai bună spre a-mi abandona mașina. Am descoperit repede un garaj, cu un patron modest, dispus să mi-o găzduiască pe nimica toată; nu-mi venea a crede — aș fi dat oricît numai să n-o las în stradă. Nu că mi-ar fi fost teamă de furt sau de stricăciune. Dar pentru mașină am același sentiment pe care călărețul îl are pentru tovarășul său de călătorie; iar un călăreț loial, întîi își adăpostește calul și apoi pe sine.

Ca să fie întocmai, abia pe urmă am găsit găzduire și pentru mine, la un hotel din apropiere, avînd semeț și grandios numai numele: „Atlantic"! Deocamdată eram abia la Canalul Mînecii.

Ca și la Basel, niște tineri, întrebîndu-i ce puteam să văd în orașul lor cît mai era lumină, au ridicat din umeri. Noroc că mă aflam în fața primăriei, care mi-a atras privirile și astfel am avut ce face, ba chiar cu multă mulțumire. Ca expunere și ca arhitectură, în stilul Renașterii, primăria este monumentală, avînd în același timp o cursivitate elegantă, caldă, frumos colorată. Merită s-o privești din toate unghiurile, e o desfătare pentru ochi și pentru imaginație, mai ales că de jur împrejur s-a păstrat destul spațiu ca s-o poți admira în voie.

Cînd m-am întors din Anglia, duminica următoare, am și vizitat-o; ușile erau deschise pentru oricine. În interior, arhitectura nu părea mai puțin monumentală, din păcate însă era atîta forfotă pe scări și în sălile vaste, că nu te alegeai cu nimica decît cu sentimentul că se întîmplă o profanare. Într-o sală de la etaj tocmai se trăgea o tombolă publică, și cîștigătorii, în cămăși transpirate, mergeau în față să-și ia în primire obiectele caraghioase, mîndri de ele și invidiați de ceilalți, deși nici unul din ei n-ar fi avut nevoie de ele și cu siguranță că nu le-ar fi cumpărat niciodată de la prăvălie. Puțini oameni știu să-și apere spiritul de tentația chilipirului. În acest timp, copiii se jucau pe scări și pe

coridoare, cu strigăte și tropăituri care făceau să se clatine frumoasele ziduri ale primăriei.

Pe întinsa peluză din față, grupul statuar al lui Rodin înfățișează, în bronz, în atitudini sfîșietoare, pe cei șase orășeni din Calais, cu Eustache de Saint-Pierre, care, la 1347, s-au predat regelui Eduard al treilea al Angliei și au salvat astfel orașul de la distrugere. Nu-mi vine în minte acum nici o altă sculptură expusă atît de liber și care, din orice unghi ai privi-o, să rămînă la fel de dramatică. Gesturile personajelor te încovoaie, chipurile lor te urmăresc în nopți de nesomn. Mă întreb cum de mai rămîne în oameni dorința de a trăi, de a spera, de a rîde, cînd istoria păstrează asemenea amintiri, a căror brutalitate n-o depășește decît absurditatea.

Astăzi, cordialitatea franco-engleză e atît de deplină, e atît de imposibil s-o mai zdruncine vreo rivalitate, chiar dacă ea ar exista sau ar fi să se nască, încît lungile și sîngeroasele ostilități din trecut par o născocire. Fiecare din cele două forțe a rîvnit la ceva de peste canal, și au izbutit pe rînd să-și satisfacă dorințele ; cu sînge și cu lacrimi. Ar fi fost mai puțin mîndre, mai puțin glorioase, mai puțin bogate, Anglia și Franța, dacă trăiau în pacea de astăzi ?

Statuia lui Rodin, de la Calais, am regăsit-o într-o reproducere identică, la Londra, în umbra masivului turn al Reginei Victoria. Era o după-amiază de toamnă, calmă, frumoasă, plină de pace, cînd am descoperit-o, aproape cu satisfacție. E aceeași lucrare, turnată după același mulaj păstrat la Paris. În mărime ceva mai mult decît naturală, e bine s-o vezi de la cinci-șase metri. Așa, oamenii apar în statura lor normală, iar mișcarea pare vie și imediată. Am stat s-o privesc dintr-un șezlong, pe neîntinatul gazon londonez, unde nimeni nu-ți interzice accesul. (Trebuie să ai o veche tradiție ca să recunoști că pasul omului nu strică iarba.) Bronzurile lui Rodin erau lustruite, încît păreau turnate proaspăt și abia expuse, în vreme ce la Calais vechimea lor, de aproape un secol, apărea în patina verzuie care atestă trecutul. Oare lustruind, englezii își arată căința ? Căci, oricum, cei șase orășeni de la Calais au căzut victime !

Am mîncat seara în restaurantul modestului meu hotel de la Calais, la oră fixă. Francezii, care au făcut din mîncare o artă și o tradiție națională, nu acceptă masa fără un minimum de ceremonie, începînd cu respectul orei. Degeaba m-am tocmit cu pa-

troana, să mănînc mai devreme, fiind obosit și a doua zi urmînd să plec în faptul zilei. Ceea ce îi ceream era o erezie, și-am așteptat de mi s-au lungit urechile, deși simțeam că totul e gata.

Modestă, ca și localul, masa mea de seară a avut nu știu ce scînteiere, greu s-o înțeleg, greu s-o definesc, ceva care satisface deopotrivă simțul gastric și pe cel estetic, și înaripează imaginația. Am înțeles doar că așa poți să devii repede supusul viscerelor și am hotărît să-mi apăr independența.

Hotelul aparține unei familii ; soțul stă la bar, soția la bucătărie, iar fetele, două, servesc la masă, cu destulă dexteritate și cu zîmbete destul de precoce, dat fiind că n-au nici o vechime în meserie. A doua zi dimineața, pe cînd îmi beam cafeaua, patroana, singură de serviciu la ora aceea, mi-a arătat o bancnotă străină, pe care abia o primise de la doi tineri, întrebîndu-mă dacă într-adevăr este o liră sterlină. M-a nedumerit atîta ignoranță la o hotelăreasă de la Canalul Mînecii ; pînă ce am aflat că au închiriat hotelul de o săptămînă, că abia se străduiesc să învețe meseria. Pentru un timp atît de scurt, socotesc că toți patru se descurcau foarte bine ; mai aveau să învețe lira sterlină.

Dar ce i-a determinat să abordeze atît de tîrziu această îndeletnicire, destul de grea cînd n-ai nici o pricepere, nici o tradiție de familie, și care, dintr-o simplă neatenție, poate să te ducă la faliment și la ruină ? Soțul a lucrat pînă deunăzi într-o fabrică de hîrtie. A părăsit-o nu fiindcă și-a dorit o soartă mai bună, ci pur și simplu fiindcă fabrica a încetat să mai fie. Dacă nu era o minciună, grozavă soluție a șomajului, n-am ce spune !

Seara, după masă, am încercat să mă plimb prin centrul orașului, am ajuns pînă la o răspîntie, de unde se vedea, greoaie, clădirea teatrului și unde m-a prins, fără veste, un vînt rece din coastă. Nu m-am gîndit la nici o nenorocire, ci m-am întors bine dispus acasă, luînd în lung strada principală, cu agenția Havas. Erau bănci din loc în loc, și pe ele scria, spre folosul trecătorilor : „Prăvălia cutare vă poftește să vă odihniți pe această bancă !“ Să nu fi fost frig, m-aș fi așezat, deși nu eram obosit ; nesocotind invitația, săvîrșeam o nepoliteță.

Peste noapte am visat cum am închiriat un castel pe Rin, la îndemnul fetei cu cercelul de aur. M-am gîndit, încă prin somn, să mă scol mai devreme, ca să transcriu visul înainte de a-i uita vreun detaliu, însă, cînd m-am trezit, simțeam atîta oboseală, încît n-am notat nimic, spunîndu-mi că tot ce se uită nici nu merită să

fie ţinut minte. Astăzi, după atîta timp, constat că n-am uitat nimic, ba încă au apărut multe detalii, nebăgate de seamă în vis. Totuşi, nu scriu acum, ci am să aştept altă zi, cînd voi sfîrşi de povestit întîmplările adevărate. Dar mai degrabă cred că aş vrea să uit ; visele frumoase întreţin o stare de tristeţe.

Oboseala venea de afară, mi-am dat seama cum am deschis fereastra asupra unei curţi unde toată noaptea hămăise un dulău răguşit. Acum dulăul se cuibărise în coteţ, stătea cu botul pe labe în uşiţa pe unde nu ştiu cum putea să intre şi se uita afară cu un aer descurajat. Ploua, toate erau posomorîte, reci, ude, şi viitorul îmi apărea sub semnul frigului şi al suferinţei.

La maşină nu mă mai puteam întoarce ; fusesem prevenit că duminica garajul este închis. Îmi luasem umbrela şi chiar o haină de ploaie. Dar cîte nu uitasem ! Mănuşile, harta Angliei şi, mai grav, micul ghid de conversaţie cu ajutorul căruia speram să alcătuiesc minimul de fraze ca să mă descurc într-o ţară unde omul obişnuit, omul meu de pe stradă, nu vorbeşte decît limba naţională. Mai uitasem în maşină şi o sticlă de vin bun, abia începută. Şi ce altceva ? Mi-era groază de constatările viitoare. Acum îmi făceam în gînd inventarul lucrurilor din valiza luată cu mine. La fiecare obiect rememorat, mi se oprea inima : oare nu mă înşel, îl am, nu-i o iluzie ? Nu mai eram sigur de nimic, decît că începuse o duminică tristă, cu ploaie rece şi cu nelinişte.

Un taximetru m-a dus în port, inutil de devreme. Cu greu am aflat că există într-adevăr un oficiu telefonic, undeva, la naiba, unde am făcut drumul degeaba, prin ploaie, cu umbrela smulsă de vînt şi cu sufletul plin de nemulţumire. Acel oficiu, presupus, fiindcă de văzut n-am izbutit să-l văd, duminica se deschidea pe la ora unsprezece ; iar vaporul meu pleca la nouă ! Nu-mi rămînea decît să telefonez a doua zi, de la Londra, iar pînă atunci să mă descurc cu puteri personale. Scăpat de o grijă, m-am simţit mai liniştit.

O altă grijă, care izbucneşte cîteodată şi îmi dă clipe de panică, este aceea de a nu pierde, de a nu uita, de a nu mi se fura mica servietă cu actele şi banii. Mi-e groază să mă gîndesc ce m-aş face într-o asemenea situaţie. Mi se pare inimaginabil... Mai tîrziu am păţit-o, şi am supravieţuit, cum se vede. Dar şi astăzi sînt terorizat de amintirea scenei cînd doi bandiţi pe motocicletă m-au atacat la Sevilla, între zeci de oameni şi în plină lumină a

zilei, reeditînd în versiune modernă și motorizată picarescul semnalat de Cervantes în aceeași zonă.

A umbla cu tot avutul în mînă, în locuri necunoscute, unde nu știi mai nimic despre oameni și despre moravuri, este o imprudență fără iertare. Dar lasă că nici buzunarele nu-s mai bune !... Cineva îmi spune, abia acum, că în locurile publice de la Londra sînt plini pereții cu avertismente privind apărarea buzunarelor. Nu știu unde mi-au fost ochii de n-am văzut nici unul și am trecut prin aglomerații cu toată nevinovăția. Te pomenești că m-au și cotrobăit unii prin buzunare ! Norocul meu că erau goale !

Plecarea din Calais a fost pe o vreme amarnică. Ploua pe mare, cum ploua pe cheiuri. Nu știu cum era construită bazaconia de vapor, destinată întîi pentru transportarea automobilelor, și cu prea puține amenajări pentru oameni, că n-avea nici un pic de ruliu, mergea printre valuri ca o broască țestoasă. În schimb, încă și mai inexplicabil, își ridica spre cer cînd prova, cînd pupa, parcă icnind, iar din cînd în cînd derapa, dislocînd mii de tone de apă care se auzea huruind pe sub chilă.

În locul ploii și frigului, aș fi preferat o furtună, să pună la pămînt pe toată lumea. Și așa, mulți erau galbeni la față și se uitau cu îngrijorare afară. Se auzeau rîsete strîmbe, urmarea acelei excitații care premerge spaima. Bieții oameni, n-au nici o vină, nimeni nu s-a născut pe apă, mi se pare însă regretabil că prea puțini au încercat aventura nautică ; e bine să știi totul despre natură, spre a nădăjdui că ai aflat ceva despre tine. Multe fețe necunoscute ale ființei mele mi s-au revelat în furtunile violente și interminabile din nordul Atlanticului. Sînt orgolios că am trecut prin ele, și aștept altele. Atlanticul de nord mi se pare din altă viață.

Frigul și burnița m-au silit să stau la adăpost, pe o canapea, ca în vagoanele de cale ferată. În fața mea erau un băiat și o fată, francezi, în excursie cu grupul, pentru două zile, deci fără nici o grijă și fără nici o speranță. El, sub douăzeci de ani, gras, cu fața rotundă, cu ochii lipsiți de expresie. Ea, de-o vîrstă cu el, uscățivă, roșcată și pistruiată, ca o jumară sleită. Dar au dreptul să trăiască și să meargă la Londra. Viața și lumea sînt pentru toți oamenii !

Falezele de piatră albă de la Dover erau luminate de soare, în timp ce canalul rămînea sub ploaie și sub norii atît de grei, că

atingeau vîrful catargelor. Soarele însemna o speranţă neaşteptată ; cînd ploua la Calais, la ce poţi să te aştepţi în Anglia ?

Un slujbaş, la controlul paşapoartelor, mi-a cercetat îndelung viza de intrare, întorcînd-o pe o parte şi pe alta, şi m-a interogat timp de zece minute, dealtfel cu toată politeţea, despre scopul vizitei mele în Anglia, despre destinaţii şi intenţii. Ce-i puteam spune ? Că nu cunoşteam pe nimeni, că nu puteam născoci adrese numai ca să-i fac plăcere şi să-şi poată completa fişa fără a-şi mai crea complicaţii.

De ce nu i-am spus că merg în Anglia fiindcă trăieşte acolo o fiinţă pe care am iubit-o cînd avea cincisprezece ani, şi vreau s-o mai văd o dată, cocoşată şi zbîrcită ?

Nu era greu să înţeleg că Anglia se teme de străini, să nu le rămînă pe cap ; dar le rămîn destui, veniţi din vastul Commonwealth, azi aproape dispărut, şi de ei nu poate să scape, fiind cetăţeni britanici, de la mii de mile distanţă.

Purtam cu mine, în afară de valiză, un pachet cu cărţi, care mi-au rupt mîinile. Cum puteam să spun că nu cunosc pe nimeni în Anglia ? Traducătorul meu posibil în limba engleză, cu care corespondez de vreo trei ani de zile, îmi cere repetat cărţile, şi nu i-am trimis nici una. Nu am fost în acest caz mai prevăzător decît alteori cu ceea ce s-ar numi interesele mele. Dar acum, fiindcă veneam în Anglia, m-am gîndit că poate voi avea îndemnul să-l caut, de aceea am cărat şi cărţile cu mine. Îi scrisesem din vreme, anunţîndu-mi eventuala venire. Şi iată răspunsul lui, plin de intenţii bune : „Atît soţia mea cît şi eu am fost entuziasmaţi de idee, şi ne bucurăm foarte mult să vă cunoaştem. Data de 1 septembrie este din fericire foarte bine aleasă, dat fiind că la 4 septembrie plecăm şi noi în vacanţă, în Spania. Aţi putea lua trenul din Gara de Nord, din Paris, la ora 8,12, aţi ajunge la Calais la ora 11,17, iar de acolo aveţi un vapor care soseşte direct la Folkestone la ora 13,35. Bineînţeles că vă vom aştepta la debarcader şi veţi lua dejunul cu noi, cînd vom discuta planurile dumneavoastră de viitor. De la Folkestone la Londra aveţi trenuri la fiecare oră... Spre a ne recunoaşte, soţia mea este înaltă şi blondă, iar eu tot înalt, cam «solid» la trup şi cu un aer destul de latin. Vom purta amîndoi ochelari de soare şi eventual vom ţine în mînă un mic drapel englez. Nici nu vă puteţi închipui cu cîtă bucurie aşteptăm vizita dumneavoastră, soţia mea mai ales, dat fiind că sentimentele şi nostalgia ei patriotice sînt foarte

pronunțate ! Deși englezoaică, a băut timp de peste treizeci de ani apa dulce a Dîmboviței, și astfel a rămas sub vraja a tot ce este românesc."

Nu-i greu să se înțeleagă cîtă bucurie mi-a făcut această scrisoare. Numai că nu știam nimic de ea cînd debarcam la Dover, ci am găsit-o acasă abia în noiembrie, la întoarcere, sosită în ziua plecării mele !

E o cazină inexplicabilă, la Dover, să ajungi de la gara maritimă la cea feroviară. Mergi pe jos, apoi cu autobuzul, și iar pe jos, și nimeni nu știe de ce, într-o zonă împînzită cu căi ferate. N-a fost mai simplu nici la întoarcere, după ce luasem informații și după ce avusesem grijă, la Londra, să mă urc în trenul de Dover, fără echivoc, cum scria pe placa de la capătul peronului. Și am ajuns la Dover, într-adevăr, și chiar la cheiul unde aștepta vaporul. Numai că la jumătatea drumului, într-o gară, călătorii de Dover am fost poftiți jos, și am făcut o lungă transbordare, mergînd cu autobuzul pe străzi, pe cîmp, pe drumuri încîlcite, pînă am ajuns la altă cale ferată, despărțită cu totul de prima, cel puțin misterios și inexplicabil.

Se luminase de-a binelea cerul cînd am debarcat în Anglia, ceea ce m-a făcut să mă simt îngreuiat inutil cu lucrurile groase și cu cele de ploaie, inclusiv umbrela care îmi ocupa și ea un deget. N-am cîrtit însă, ci m-am bucurat de peisajul în care găseam o prospețime vegetală neobișnuită față de anotimp, și în comparație cu ce lăsasem în urmă. Nici iarba, nici frunzele copacilor nu începuseră să pălească, și astfel aveam impresia că timpul, atît de grăbit, se întorsese cu o lună în urmă. Aș fi putut să nu mai gîfîi, ci să merg lin prin locurile unde oricum trebuia să ajung odată.

Pachetul cu cărți, o povară destul de neplăcută, m-a determinat, pe neașteptate, să cobor la Folkestone la ora cînd, după cum aveam să aflu la întoarcere, traducătorul mă aștepta la debarcader, fluturînd în mînă stegulețul britanic. I-am telefonat din gară ; n-a răspuns nimeni. Am ieșit în piața gării, cu bagajul în mînă, să caut un taximetru ; n-a venit nici unul. Nu-mi era deloc bine să mă văd atît de al nimănui într-o zi de duminică, într-o lume străină și impenetrabilă. Astfel că m-am întors în gară, și peste o oră m-am urcat în primul tren care mergea la Londra, de data aceasta, din fericire, fără nici o transbordare, căci atît ar fi lipsit să-mi pierd curajul cu totul și să mă întorc la Calais, unde mă aștepta mașina.

Am multe momente de descurajare ; e greu să cunoşti lumea la o vîrstă cînd se cuvine s-o şi înţelegi, şi chiar în neînţelesuri. Nu umblu să adun date pentru o dare de seamă, ci să descopăr măcar o cîtime din sensul existenţei noastre, a oamenilor dintre un antipod şi altul, şi relaţia dintre unii şi alţii.

În clipa cînd trenul intra în gară, deşi încă descurajat, ştiam că am să-mi continui programul pînă la capăt. Prima grijă, odată ajuns la Londra, era să-mi găsesc o casă şi să abandonez bagajul.

Am mers mult pe malul mării după ce Folkestone a rămas în urmă. Aveam marea la stînga, în dreapta faleze de piatră, iar în faţă tuneluri, unul după altul. Unde priveliştea se lărgea, peste coline cu iarbă, cu arbuşti sau cu pădure, apăreau cottage-uri, adăugînd culorile lor peisajului. Eram bucuros că drumul se lungea ; mă temeam de Londra ca de un monstru. Primul tren, pe care îl abandonasem la Folkestone, m-ar fi dus în gara Victoria. Nu fusesem niciodată acolo şi nu-mi era de nici un folos acest nume, decît că mă obişnuisem cu el din clipa cînd luasem biletul de tren. Şi-apoi e ştiut că la Londra se ajunge prin gara Victoria ! E o tradiţie istorică şi literară. Trenul următor ajungea în altă gară, Charing Cross, de care auzeam abia acum şi îmi trezea nelinişti peste nelinişti.

Un om a intrat în compartimentul meu, unde nu mai era nimeni, s-a aşezat în colţul opus, şi pînă la Londra n-a scos un cuvînt. Tăcerea m-a bucurat ; m-a nedumerit şi m-a contrariat că n-a spus bună ziua la venire. Credeam că rigiditatea britanică, ştiută din anecdote, a suferit modificări după două războaie pe continent, după bombardarea Londrei, după destrămarea Commonwealth-ului, după devalorizarea lirei sterline şi după intrarea Angliei în Piaţa Comună. Iată cîteva date care ar putea să schimbe mentalităţile şi să amendeze tradiţiile, mai ales pe cele nefolositoare. Mai tîrziu m-am gîndit că omul din tren n-avea de ce să mă indispună, de vreme ce la palatul Buckingham garda continuă să se schimbe în fiecare zi cu aceeaşi ceremonie ca pe vremea Reginei Victoria.

Intrarea în Londra, cu trenul, e lungă şi chinuită, prin gări afumate şi cam sinistre, oricît de mare le-ar fi renumele, ca London Brigde sau Waterloo. În afară de cerul rămas tot timpul albastru, curat şi cald, brăzdat de raze aurite, nu vezi decît cărămidă afumată şi fier prins în crampoane, în eclise şi nituri :

şine de cale ferată şi poduri, peste străzi, peste cartiere şi peste Tamisa. Atîta fier, care vibrează şi scrîşneşte, ajunge să te îngrozească. Pe lîngă el, betonul e un material muzical şi dulce.

Odată coborît pe un peron hîd, cu luminatoarele afumate parcă de secole, am făcut drumul spre ieşire, cu penibilele mele bagaje şi cu inutila umbrelă britanică, mergînd ca spre un eşafod, unde mă aştepta streangul sau ghilotina. M-am simţit mai liber cînd mi-am lăsat poverile la un depozit de bagaje şi, ieşind prin una din porţile sinistre ale gării, m-am pomenit cu Londra în faţă. Imediat am recunoscut-o şi din clipa aceea am ştiut că toate ale ei au să-mi placă.

După atîtea neprevederi, descoperite una după alta, am avut satisfacţia să constat că aveam asupra mea cel mai iluminat îndrumător, în oraşul acesta de două ori gigantic, prin aspect şi prin semnificaţii. Mi l-a dat cineva înaintea plecării : nu mai mult decît planul Londrei ! L-am luat cu scepticism şi l-am aruncat nu ştiu unde, de-ar fi putut să se rătăcească, sau să se piardă, cum s-a întîmplat cu altele. L-am găsit asupra mea, prin miracol. Îndată ce l-am deschis, în piaţa din faţa gării Charing Cross, m-am simţit ca la mine acasă, fiindcă îmi place să citesc planurile, şi am destulă imaginaţie ca să le conjug cu realitatea.

În notiţa privind această întîmplare, am lăsat loc să spun cine mi-a dat planul Londrei, ce fel de om este, fiindcă mi-a venit adesea în minte. Este un om pe care viaţa nu l-a încovoiat nici în cele mai grele momente, căci a avut destule şi de acestea. Nu-l ştiu decît rîzînd, optimist chiar cu nenorocirea în faţă, căci n-a fost scutit de zgîlţîituri groaznice. Ne asemănăm într-un fel, fiindcă nu ne abandonăm ţelurile, dar fiecare ajungem la ele în alt fel ; eu, unul, sîngerez la fiecare răscruce, sfîşiat de nehotărîri şi de contraziceri. El ştie — de-aş putea să cred şi eu odată ! — că oriunde ai vrea să ajungi, există un singur drum, deci e inutil să cauţi altul. I-am cerut sfatul în unul din cele mai grele momente ale vieţii, cînd aveam în faţă o răspundere gravă şi grele nelinişti. Mi-a spus să nu dau importanţă, să privesc lucrurile cu seninătate, că nu se va întîmpla nici o nenorocire, că aşa e viaţa — şi nu ştiu cum mai departe. Deşi neconvins, am ascultat, fiindcă prea era senin, prea sigur pe el şi prea înţelept, iar urmarea a fost tragică. Dar probabil el nu-şi dă seama nici astăzi şi poate n-a observat că de la sfatul nostru n-am mai rîs niciodată decît neconvins, şi numai pe jumătate.

Drept în fața gării era biserica St. Martin-in-the-Fields, amintind o orchestră care nu poate fi indiferentă iubitorului de muzică. Ultimele discuri, ascultate înaintea plecării, cuprindeau concertul pentru două piane, necunoscut de mine pînă atunci, de Mendelssohn, și Harmonia Romana, a lui Vejvanovski, un preclasic despre care nu știu nimic. Amîndouă dirijate cu discreție de Neville Marriner. Cine ar bănui, dacă nu este informat, că la Londra se face atîta muzică! După Academy of St. Martin-in-the-Fields, îmi vine în minte, prin învecinare, orchestra The Concertante of St. James-Piccadilly. Dar mai sînt și alte formații — n-am să le înșir pe toate. Cred că în Anglia se pregătește abia acum climatul care să dea un compozitor așteptat de secole.

În spatele meu, prin dreapta gării și printre copacii rari din Victoria Embankment Gardens, vedeam Tamisa, albastră în soarele din primele ore ale după-amiezii, cele mai frumoase în luna septembrie.

Numai hotelurile nu-mi plăceau, posomorîte și înghesuite, destinate oamenilor care vin cu trenul și nu-i interesează decît un adăpost cît mai aproape de gară. Voiam unul cît mai departe. Un domn distins, care nu s-a sfiit să se lase acostat pe stradă, cu toată fizionomia britanică, și care, pe deasupra, și mai surprinzător, vorbea cursiv franceza, m-a povățuit, cu pricepere și cu bună inspirație, să merg în cartierul British Museum, unde voi găsi exact ceea ce caut. Tot el m-a sfătuit să merg pe jos, nefiind nici complicat, nici departe.

Poate fi ceva mai apropiat de vis sau de poveste, să debarci posomorît și derutat la Londra și să mergi pe jos la British Museum, această referire esențială la istoria lumii? N-aveam de gînd să vizitez muzeul, sătul dinainte de toate cîte se aflau acolo și despre care credeam că de mult le știu pe dinafară. Mi s-a părut însă că e bine să pornesc de sub zidurile lui în orice explorare, fiind locul unde oricînd m-aș întoarce, fără teama că aș putea să mă rătăcesc în Londra și în mine însumi.

Am luat-o astfel, cu planul în mînă, uimit de exactitatea desenului, pe Bedfordstreet, apoi am cotit la dreapta pe Kingstreet și-am trecut surprins de emoție prin fața Operei, vestita Covent Garden; parcă fusesem ieri acolo! Am căzut pieziș pe New Oxford Street și pe urmă m-am pomenit repede la British Museum. În jur erau parcuri și străzi liniștite, cu clădiri vechi, foarte curate și bine întreținute, de cărămidă aparentă, toate cu trei etaje

și cu un subsol autentic, în înțelesul că nu se ridică nici o palmă deasupra străzii, ci are în față, între trotuar și ferestre, o curte de lumină adîncă, un plan suplimentar, „curtea engleză", care, în felul lui, mărește suprafața orașului. Pentru toate străzile din jur, și chiar mai îndepărtate, aceste clădiri sînt tipice ; ele reprezintă arhitectura utilitară de acum aproape două secole. Casa lui Dickens e identică. Multe din ele astăzi sînt transformate în hoteluri, nu luxoase, dar curățele și simpatice.

Greu mi-a fost să găsesc o cameră cu un pat, și nu mi se întîmpla prima dată ; hotelierii nu încurajează singurătatea, ci îi acordă o suprafață minimă. Față de ce știam, din informații destul de recente, prețul camerelor a crescut considerabil. Lira sterlină se duce de-a dura.

M-am instalat provizoriu într-o cameră îmbietoare, din păcate liberă numai două zile. Eram grăbit să pornesc pe străzi, altfel aș mai fi căutat pînă ce găseam ceva stabil, căci mă indispune gîndul să plec iar din ușă în ușă, cu valiza în mînă. Aceste tatonări sîcîitoare îți iau o mulțime de vreme, și nicăieri ca la Londra nu mi s-a părut vremea mai prețioasă.

Cunoșteam din literatură și din relatările călătorilor tradiția engleză privitoare la repaosul duminical și la week-end. Sînt gesturi interzise de sîmbătă la prînz pînă luni dimineața. N-ar fi greu să se verifice, deși cred că memoria nu mă înșală : toate marile lovituri împotriva Europei, Hitler le-a dat după ce începea week-end-ul, cînd în Anglia nu avea cine să reacționeze ; pînă luni, faptele erau consumate. Mussolini a ocupat Albania în ziua de Paște. La rîndul lui, Churchill, în 1914, pe atunci mare lord al amiralității și partizan al intervenției, credincios făgăduielilor și tratatelor, în contrazicere cu lordul Grey, primul ministru, care voia să tergiverseze, a decretat mobilizarea flotei sîmbătă după amiază, și cum pînă luni n-a avut cine să se opună, războiul era virtual început. Căci o flotă ca a Angliei nu se putea mobiliza de pomană !

Tradiția spune că de sîmbătă la prînz prăvăliile rămîn închise pînă luni, la fel restaurantele, și că în nici un caz nu se poate găsi ceva de băut în timpul liturghiei duminicale. Picam prost va să zică ! Dar hotelăreasa, pe care am întrebat-o dacă nu putea să-mi dea ceva de mîncare, m-a asigurat că toate restaurantele erau deschise. Erau, într-adevăr, și fără întrerupere, și destul de dese în tot Holbornul și în Soho, cartierele unde aveam să mă învîrtesc în acea duminică seara.

Am mîncat mediocru, într-un restaurant italienesc, pe Hunter Street, după ce într-o cîrciumă de la colţ băusem o stacană mare de bere ; cum am revenit în fiecare zi, patronul cîrciumii a început să-mi zîmbească, socotindu-mă printre muşteriii obişnuiţi. Restaurantul, însă, l-am evitat, am găsit soluţii mai bune pentru mesele mele frugale. În cartier era o prăvălie cu băuturi, ţinută de un chinez, care, nefiind supus bisericii londoneze, nu închidea nici duminica. De-acolo luam vin negru spaniol, ieftin, mai puţin de o jumătate de liră sticla de trei sferturi. Din ziua cînd am cumpărat o sticlă de whisky, cu două lire şi jumătate, chinezul a început să-mi arate mai multă atenţie, şi chiar vinul modest, luat mai pe urmă, mi l-a pus în pungi elegante de material plastic.

Cred că regulile sacrosancte ale liturghiei şi weed-end-ului le-au călcat la început străinii. Sînt la Londra restaurante de multe neamuri ; predomină cele japoneze şi chinezeşti. Nu le-am văzut pe toate, poate că nu există drapel din lume să nu fluture deasupra unei bucătării importate, unde probabil cel mai bine se mănîncă englezeşte. Bucatele străine nu reprezintă un mod de viaţă, ci numai curiozităţi folclorice, adesea falsificate.

Imitîndu-i pe străinii din ce în ce mai numeroşi şi mai întreprinzători, au început să păcătuiască şi băştinaşii faţă de week-end şi de biserică. Barurile, cel puţin, rămîn deschise în timpul interzis altădată.

Sînt un creştin ateu, rătăcit în propria mea necredinţă. Urmăresc să neg, explicabil după o viaţă de incertitudini şi după multe suferinţe, şi mă pomenesc înflăcărîndu-mă pentru ceea ce am respins o clipă mai înainte. Londra însă n-am respins-o, ci doar am privit-o cu teamă din clipa cînd vizita mea acolo a început să fie posibilă. Iar acum, liber pe străzile încălzite de soare, îmi vine să mă închin ca într-o biserică nou descoperită, stăpînit de o nouă credinţă. Totul îmi e cunoscut aici, unde n-am fost niciodată ; abia acum îmi dau seama că de pe la zece ani, cînd am citit prima carte (de Dickens, *O poveste de Crăciun* mi se pare), Anglia şi Londra mi s-au impus prin mii de pagini de istorie sau de literatură, ducîndu-mă la o imagine atît de completă a topografiei, a omului, a moravurilor, încît locurile şi tipurile întîlnite mi se par ştiute de cînd lumea. Iar plăcile cu numele străzilor, fiecare evocîndu-mi cîte ceva, mă fac să mă simt ca în propria mea cetate. Le-am descoperit una cîte una, într-o plăcere prelungită cu orele,

scoţînd în sufletul meu exclamaţii de bucurie : Marylebone Road, Bond Street, Oxford Circus, Regent Street, Piccadilly, Tottenham Court Road. Apoi Regent's Park, Hyde Park, St. James's Park, Green Park. Şi squarurile, dintre care cel mai aproape de suflet mi-a fost Russel Square, vecin cu hotelul. Acolo veneam la prînz şi stăteam o oră întins pe iarbă, cu faţa în jos, cu bărbia pe braţe, fericit să mă ardă soarele prin bluza albă. Cu tot zgomotul din jur, fiindcă pe străzi circulaţia continuă la toate ceasurile, în sufletul meu se năştea atunci o linişte fără limite, pe care n-o depăşea decît bucuria de a fi în stare să trăiesc pe deplin o asemenea clipă. Atît de departe de casa mea şi de peisajul vieţii mele, nu mă simţeam deloc străin în această lume, ceea ce dovedeşte că între oamenii de oriunde există înrudiri ancestrale şi că nimic nu ne desparte pe unii de alţii, în intimitatea noastră cea mai deplină, decît o prejudecată.

În afară de iarba verde, cu mirosul ei cald de clorofilă răscolită de soare, mai erau în Russel Square trei fîntîni, ciudate şi nemaiîntîlnite, care puteau trece nebăgate în seamă, deşi ascundeau un miracol. Nu erau decît trei discuri de piatră turnată, de vreo patru metri în diametru, cu o infimă înclinare de la centru spre margini. Miracolul stătea în perfecţiunea acestor suprafeţe ; deşi neşlefuite ca lentilele lunetelor astronomice, apa, o sursă drămuită, plasată în centru, se răspîndea uniform pe toată aria de piatră, păstrînd o umezeală continuă, şi ajungea la margini, în trei sute şaizeci de picături egale. Puteai să tot stai şi să te tot minunezi de această izbîndă, cu atît mai elocventă cu cît una din fîntîni avea o imperfecţiune, datorită turnării, datorită plasării, datorită poate unor cauze indescifrabile : un sector din suprafaţa ei, de vreo treizeci de grade, rămînea uscat, apa îl ocolea cu o rezervă constantă. N-ar fi fost posibilă o reparaţie ? Poate că nu — şi mai bine să nu se amestece nimeni !

Pe o peluză, aproape, ceea ce făcea mai minunată această insulă paşnică, era plantat de curînd un arbore, şi alături o inscripţie, pe un disc tăiat din trunchiul unui copac secular, căci i se vedeau inelele concentrice, atestîndu-i anii de creştere, cuprindea cele ce urmează, spre emoţia şi întristarea adîncă a cui se oprea să citească :

Arborele acesta a fost plantat
de Lady Barbiroly
la 9 martie 1973

în memoria defunctului
Sir John Barbiroly
1899—1970.
Muzica a fost viața lui,
forța lui a fost modestia.

Din nefericire, arborele nu se prinsese, începuse să se usuce peste vară și acum nu mai avea nici un fel de viață. Ce va simți biata doamnă Barbiroly în fața acestui sfîrșit jalnic ? Și ce va face ?... Sper că nu va planta alt arbore. După cum sper că nimeni nu va încerca să corecteze fîntîna imperfectă.

Dar de ce oare o atît de nedreaptă neșansă ? Dacă nu există Dumnezeu, de ce să nu fie o altă forță care să ocrotească gesturile frumoase, măcar atunci cînd nu-i admisibil ca ele să se repete ?

M-am gîndit la arborii pe care i-am plantat în viață. Primul, pe la paisprezece ani, cînd ne-au scos pe toți școlarii, de sărbătoarea sădirii pomilor, și ne-au pus în mînă cîte un puiet adus cu camionul de la pepinieră, ceva din grămadă și la învălmășeală, fără specie, fără emoție, netrezind nici măcar curiozitate ; un pui de arbore anonim și fără istorie. Mi-am făcut datoria, împreună cu echipa mea, l-am băgat într-o groapă săpată de alții, am rostogolit pămîntul peste rădăcină, l-am bătut cu piciorul, și n-am mai trecut niciodată pe acolo.

Mult mai tîrziu, fără a avea pasiune, nici măcar ambiție, am plantat cu sutele, arbuști și arbori, fiindcă trebuia să fie în jurul meu o perdea vegetală. Din toți, nu s-a uscat nici unul. Am transplantat apoi, cu multă dificultate și cu precauțiuni multiple, doi molizi canadieni, o specie rară, ajunși la maturitate, ceea ce pentru decorul meu reprezenta un cîștig de cel puțin două decenii. În a doua vară, un prieten, cam prăpăstios, ce-i drept, mi-a atras atenția că au să se usuce, de unde pînă atunci le mersese bine. Fiindcă frunzulițele cădeau prematur, spunea prietenul, scuturînd ramurile. Adunam în palmă acele verzi-albastre, le priveam consternat și mi se rupea inima ca pentru un om drag amenințat să moară. Nu m-am rugat în genunchi pentru viața lor, nici n-am făgăduit să înalț o biserică, dar le-am pus furtunul la rădăcină și zi de zi, ore în șir am lăsat să curgă în zona rădăcinilor apă din gîrlă, cu soare în ea și cu toate balsamele naturii. Mi se părea că fac o transfuzie. Molizii canadieni sînt tot mai robuști de la un an la altul, dar dacă scutur ramurile, încă îmi lasă în palmă frunzulițele, ca niște ace verzi-albastre.

20

Dacă Anglia este o insulă, locuitorii ei au încetat să mai fie niște insulari. Cu voia sau fără voia lor, aparțin Europei și nu se pot sustrage de la destinul continentului. Singurii insulari în zona noastră de existență rămîn spaniolii. Iar Spania, împotriva definiției geografice, rămîne singura insulă autentică. Ea și-a trăit invazia, de secole ; invazia Angliei abia începe. Commonwealthul pierdut se adună acum în metropolă. Anglia va avea într-o zi naționalitățile ei conlocuitoare, de toate culorile.

Interzisă rămîne, deocamdată, intrarea cîinilor. După cîte am auzit, nici măcar un cap încoronat n-a fost îngăduit să vină aici cu cel mai favorit dintre cîinii săi, fie el și în lesă, și cu botniță. Se vorbește de o singură excepție : Mc Arthur, în drum din Japonia spre Statele Unite, n-a acceptat să debarce la Londra, în vizită oficială, dacă nu-i primesc și cîinele. Se spune că i s-a dat satisfacție. Dar tradiția n-a fost abolită.

Avioanele supersonice chinuiesc văzduhul deasupra orașului ; chiar după ce se îndepărtează, ca niște comete turbulente, lăsînd trene albe în urmă, vibrația aerului rămîne, interferîndu-se cu vibrația stîrnită de automobile. Peste ele se revarsă, mai chinuitoare, muzica din prăvăliile cu discuri și magnetofoane. E o poluare multidimensională, de pe pămînt, din aer și de pe continente îndepărtate.

Am avut o noapte bună, după un pahar de whisky care mi-a pus cugetul în mișcare. Înainte de a adormi, am dus lungi conversații cu omul de pe stradă, cu stăpîna hotelului, cu șoferii de taximetre, cu doamna Barbiroly, deși încă nu-i descoperisem arborele uscat din Russel Square. Am vorbit chiar și cu Churchill. Pe Nelson l-am ocolit, cu două ceasuri mai înainte trecusem prin Trafalgar Square, privisem cu admirație coloana care îl ridica atît de sus deasupra orașului, și m-am gîndit că o asemenea înălțime împiedică orice conversație.

Eram convins că nu mai aveam ce cuceri la Londra, izbutisem planul meu pe deplin : să nu mă simt străin, măcar o zi, măcar o noapte. M-am trezit la fel de optimist cum adormisem ; cerul senin din fereastră mi-a prelungit această stare și nimic din ce-a urmat n-a contrariat-o, în afară de baie, pe care am socotit-o nepractică, fiind greu abordabilă. La hotelul unde m-am mutat peste

două zile era la fel, şi am aflat că nu făceau excepţie nici altele, decît cele moderne, inaccesibile din cauza preţului, care nici măcar nu trebuie precizat, din pudoare.

Baia dispune de o cadă uriaşă, şi — ce-i drept, foarte curată, cu două robinete, de apă rece şi caldă, fără amestecător, deci independente unul de altul ; dacă apelezi direct la ele, sau te opăreşti, sau îţi îngheaţă oasele. Duş nu există, deşi ar fi un lucru de glumă să se adauge la instalaţia existentă, şi ar scoate pe toţi din încurcătură. Am căutat un ibric, un recipient mai mare, să fac în el amestecul de apă rece şi caldă şi apoi să mi-l torn pe umeri, metodă primitivă de a face baie, dar, în sfîrşit, capabilă să-ţi dea satisfacţie. N-am găsit nimic, şi am fost nevoit să mă vîr în cadă, aceeaşi pentru toţi vecinii, strîngînd din dinţi şi stînd ţeapăn ca la intrarea în purgatoriu. Această pedeapsă mă obliga să spăl baia de trei ori în fiecare dimineaţă. Odată, la început, o frecam bine cu detergenţi şi cu buretele, căci se găseau şi unele şi altele, apoi dădeam drumul la apă caldă. După primul timp, goleam cada, o spălam iarăşi şi lăsam să curgă apa rece, fără de care mă simt bolnav şi nesatisfăcut toată ziua. Iar cînd terminam de-a binelea, o spălam a treia oară, pentru cel ce venea după mine. Recunosc că niciodată şi nimeni nu m-a zorit, făcîndu-şi simţită aşteptarea la uşă ; ora mea de baie o premergea cu mult pe a colocatarilor, care se trezeau tîrziu după mine, cînd fata de jos, în halat alb, totdeauna simpatică, zîmbitoare şi amabilă, trecea pe la uşi, ciocănind şi anunţînd ora breakfast-ului.

Sufrageria acestor hoteluri e de obicei la parter sau la subsol, curată, aerisită şi cu toate dichisurile. Nu foloseşte decît pentru substanţiala şi importanta gustare de dimineaţă. Cu ea englezul îşi pregăteşte activitatea zilei, şi fără ea nu concepe să pornească la treabă. De obicei se începe cu ochiuri pe slănină, faimosul „bacon", cam sărat după mine. Un pahar cu suc de fructe, nu prea dulce, însoţeşte această pornire, făcînd-o mai puţin brutală. Urmează ceai, cafea, lapte, cu unt, cu marmeladă şi cu prăjituri, pentru fiecare cît simte nevoie. Fiindcă simţeam nevoia să umblu, renunţam la o bună parte din ele, spre mirarea fetelor în halate albe care serveau la masă. Iar ouă cu bacon n-am mîncat decît o singură dată.

În acea primă dimineaţă cînd am coborît în stradă cu tot entuziasmul, crezînd minuni despre mine şi despre lume, am descoperit repede o realitate cam aspră : dificultatea de a te înţelege cu englezul comun, care îndeobşte refuză să înveţe o limbă străină, şi chiar dacă o ştie, se foloseşte de ea cam în silă, dispreţuind pu-

ţin, probabil, pe cel în nevoie. E explicabil, dată fiind enorma răspîndire a limbii engleze pe toate cele cinci continente şi, mai ales, dată fiind ascendenţa de care s-a bucurat Anglia pînă deunăzi faţă de restul lumii. Cauza n-a fost numai puterea ei politică şi expansiunea, ci, poate în mai mare măsură, oamenii, cîţi au dat limbii engleze valori universale, primul fiind Shakespeare, cu forţa lui stabilă peste orice devalorizare.

Domnul Scheibler, bietul, venit prea tîrziu să ne înveţe germana, s-a străduit şi cu engleza o vreme, şi cu multe foloase, fiindcă la sfîrşitul anului citeam fără dicţionar „The happy prince" al lui Oscar Wilde. Cînd s-a urcat la catedră, în noua lui postură, domnul Scheibler a scos creionul din buzunar şi ne-a spus : „That is a pencil". Iar de-atunci n-a mai vorbit decît englezeşte, trecînd peste ignoranţa noastră şi silindu-ne, cu o izbîndă deplină, să-l urmăm de aproape. Desigur că am fi mers din bine în mai bine dacă anul următor ministerul Învăţămîntului, trecînd de la o experienţă la alta, nu ne-ar fi pus în locul limbii engleze greaca veche, din care n-am învăţat decît alfabetul şi cîteva maxime, ca să pot scăpa la examen cu faţa curată. La ce-mi foloseşte acum „Evrika" şi „Thalassa" ?...

Aş fi vrut să merg pînă în Scoţia, cu autocarul, într-o excursie organizată, ca să-mi fie mai uşor, deşi metoda aproape că îmi repugnă. E drept că oameni de meserie te duc direct acolo unde trebuie ; se cîştigă timp, bani, confort şi un plus de informaţie ; în schimb, pierzi independenţa şi dreptul la aventură. De la om la om, de la fire la fire, trebuie judecat care alternativă e preferabilă.

Primul birou de voiaj, lîngă Russel Square, pe care mi-l recomandase domnişoara de la Calais, a însemnat o neaşteptată şi catastrofală dezamăgire : nimeni acolo nu vorbea o limbă străină ! Cu ce mai ţineam minte de la domnul Scheibler nu puteam duce o conversaţie ; abia de-mi ajungea să mă descurc pe stradă. Am umblat mult pînă am ajuns la alt birou, din altă parte a oraşului, pe lîngă Piccadilly, unde o doamnă vorbea franceza ; numai că era foarte solicitată şi nu ne puteam sfătui pe îndelete. Pe scurt, în timpul meu disponibil, o săptămînă, dăruită Angliei cu maximă largheţe faţă de posibilităţile mele, nu pleca nici un autocar în Scoţia ; plecase unul în ajun, şi următorul pleca peste zece zile ; sezonul excursiilor începea să se anemieze. Nu mi-a părut foarte rău ; nu-mi pare nici astăzi. M-am repezit cîte o zi la Oxford şi

la Cambridge, ca să fie o intenție bună. Restul timpului l-am consacrat Londrei. N-am făcut rău ; mă bucur și astăzi.

Anglia nu încurajează turismul, ci îl tolerează. Societățile de turism există, și ca să nu dispară, trebuie să dea ceva în schimb musafirilor ; fiecare să ia ce poate. Dar mă bucur de pe acum, cu o satisfacție puțin satanică, de ziua cînd, lipsită de ultimele resurse suplimentare, care i-au prilejuit o lungă și suverană opulență, Anglia va deveni și ea o țară turistică, așa cum sînt atîtea țări onorabile. Atunci frumusețile, vestigiile și ciudățeniile vor fi arătate cu încurajare oficială, și explicațiile se vor da în limba vizitatorului, așa cum se face în atîtea țări onorabile. E drept că tot atunci se va renunța la aristocratica generozitate practicată la British Museum și la Galeria Națională, instituții solemne, cu bugete exorbitante, unde intrarea nu se plătește, ceea ce mi-a stîrnit o admirație dusă pînă la timiditatea rudei sărace. Anglia n-a fost o glumă în istoria omenirii ; și cu atît mai puțin o improvizație. A fost o temeinicie. Ei bine, nu va pieri nimeni dacă într-o zi, la British Museum și la Galeria Națională, se va plăti taxă de intrare, ca în atîtea țări onorabile.

Altminteri, am avut o dimineață bună și spornică, deși mi-am pierdut două ceasuri pe la hoteluri, ca să-mi caut cameră pentru poimîine. Am găsit-o, nu fără vechea dificultate ; declarîndu-te singur, aproape că devii antipatic. Îmi place să umblu, să merg din oraș în oraș, dar nu mi-e la îndemînă să schimb casele. După ce m-am mutat, mi-a părut rău după prima cameră ; poate că și era mai plăcută, cu baia mai elegantă și cu mocheta de pe scări încă neroasă. În schimb, la noul hotel mi s-a dat cheia de la intrare, ca să nu mai sun de pomană, deranjînd pe fata de la recepție. Iar fata care ciocănea dimineața la ușă, anunțînd ora breakfast-ului, era mai frumoasă. Important este că rămîneam tot pe lîngă British Museum, cartier cu care mă familiarizasem în mai puțin de douăzeci și patru de ore. Hotelul, pe Gowen Street, aparținea domnilor M. și N. Jones ; nu i-am văzut niciodată. Vedeam numai pe fata de la recepție, una din cele care serveau masa de dimineață și se schimba în fiecare zi, prin rotație. Numai fata care ciocănea la ușă rămînea aceeași ; și era cea mai frumoasă.

*

Să știe oricine se va duce la Londra : acolo niciodată n-ai să te plictisești de mersul pe stradă. Și, oricît ai merge, tot mai ai

de descoperit un colţ care să te emoţioneze. Iar cînd le-ai descoperit pe toate, dacă se crede cineva atît de vrednic, tot îţi va face plăcere să te întorci la ele. Dar circulaţia vehiculelor pe stînga e stînjenitoare chiar pentru pieton, dacă are reflexele formate în alt fel.

Sîntem obişnuiţi din zona noastră, să privim în stînga străzii înainte de a începe o traversare, fiindcă din stînga vin maşinile de vreme ce merg pe dreapta. Aici, cînd să pui piciorul jos de pe trotuar, îţi aduci aminte, la timp, că lucrurile stau altfel, ca să nu te pomeneşti aruncat cît colo. După ce ai depăşit axul străzii, dedat aceleiaşi vechi obişnuinţe, te uiţi în dreapta, şi te pomeneşti cu un claxon din direcţia cealaltă.

În a doua parte a după-amiezii stăteam pe un şezlong, în mijlocul peluzei umbrite de Turnul Victoria, şi priveam grupul ostaticilor din Calais, cînd un om care mă urmărise s-a aşezat lîngă mine.

— Bună ziua, domnule ! mi-a spus.

Iar eu i-am răspuns :

— Bună ziua.

Mai devreme fusesem pe Tamisa, cu un vapor care m-a dus pînă la Turnul Londrei şi de-acolo a luat-o înapoi, după ce a făcut o buclă pe sub Podul Turnului, construcţie gigantică, greoaie, puţin înfricoşătoare, cel mai tipic reper al peisajului londonez, cred că mai elocvent decît Parlamentul, cu vestitul lui Big Ben. Am regretat că de la Turnul Londrei nu m-am întors pe jos ; n-ar mai fi fost nevoie de încă o zi, ca să merg în City, unde trebuia negreşit să ajung. De fapt, ar fi trebuit să regret întreagă experienţa : văzută de pe Tamisa, Londra m-a dezamăgit. Istoria înscrisă pe pavaj, pe monumente, pe faţadele clădirilor care au un trecut şi o semnificaţie, aici se abstractizează iarăşi, se distanţează, te expulzează, seamănă cu ceva ca din cărţi, de la cinematograf sau din ilustrate. Apoi podurile pe sub care treci, cu arcade grele de fier, te apasă şi puţin chiar te înspăimîntă. Iar mai departe, după ce se sfîrşesc marile edificii publice, după ce de mult au rămas în urmă Parlamentul, Palatul Guvernului şi al Armatei, apar pe un ţărm şi pe altul magazii masive, hîde, de cărămidă înnegrită, umedă, cu macarale întinse deasupra fluviului. Atunci trebuie să-ţi aminteşti că Londra a fost unul din marile porturi ale lumii. Magaziile, acum învechite, cu macaralele ţepene, par un decor destinat să restabilească o veche culoare locală. Pe apa Tamisei, răscolită de contracurentul fluxului, de nu-ţi mai dai

seama încotro e la deal şi încotro la vale, n-am văzut, timp de o săptămînă, nici un vapor din flota care odată a cucerit lumea, cînd cu mărfurile, cînd cu tunul.

După ce ne-am salutat, omul de lîngă mine a început vorba. Nu era greu să înţeleg că aveam de a face sau cu un străin, poate supus al Commonwealth-ului, sau cu un englez trăit multă vreme în afara ambianţei britanice ; altfel nu-mi explicam nici indiscreţia lui, nici limbuţia.

— V-am văzut în dificultate, mi-a spus el, atacînd subiectul fără ocoluri. Circulaţia pe străzi vă încurcă şi vă intrigă.

— Mai mult mă intrigă, domnule. Nu pledez să fie pe dreapta, ca în cea mai mare parte a lumii. Eu, unul, aş ceda bucuros şi aş accepta oricare din soluţii, chiar şi o a treia, dacă ar fi posibilă, cu condiţia să devină universală. Pe vremuri, ca să ajungi de la Bucureşti la Paris cu automobilul, trebuia să-ţi schimbi reflexele de vreo patru sau cinci ori ; circulaţia pe dreapta alterna frecvent cu cea pe stînga, nu doar de la o ţară la alta, ci, cîteodată, chiar pe districte. Încetul cu încetul, anomalia a dispărut, din fericire... Nu pledez pentru alfabetul latin, deşi sînt familiarizat cu el din copilărie, şi, indiscutabil, are răspîndirea cea mai mare printre popoarele ştiutoare de carte. Accept şi un alt alfabet, dacă nu se poate altfel, dar să fie unul pentru toată lumea, la nevoie chiar scrierea cuneiformă.

— Acesta e un alt subiect, mi-a spus interlocutorul. Să rămînem la circulaţia londoneză. Domnule, vă fac o propunere. Vă interesează o mică operaţie, care v-ar da reflexele gata formate pentru circulaţia pe stînga străzii ? Ar fi o experienţă interesantă. Am făcut-o pe cîini deocamdată, cu succes deplin şi indiscutabil, dar cu dificultăţi de care probabil nu vă daţi seama. Înţelegeţi că ar fi fost fără obiect să apelez la nişte cîini londonezi, crescuţi şi trăiţi în Anglia, deprinşi de la început cu circulaţia noastră. A trebuit să aduc cîini de pe continent, prin contrabandă bine-înţeles, înfruntînd riscuri mai mari ca la traficul de stupefiante. Dar, în sfîrşit, am izbutit să transport cinci exemplare, cu complicitatea submarinelor de la paza coastei. Am sacrificat unul, altfel discipolii mei nu s-ar fi lăsat convinşi ; i-am dat drumul pe stradă. Şi vă rog să mă credeţi, l-am ales pe cel mai isteţ, altfel ar fi fost şi neconcludent şi neloial. Ei bine, n-a rezistat mai mult de trei kilometri, deşi am evitat timpul circulaţiei maxime. Am ales ora zece dimineaţa, cînd fluxul matinal se linişteşte. I-am dat drumul din faţa Palatului Buckingham, mai exact de la mo-

numentul Reginei Victoria, înainte de a se îmbulzi lumea pentru schimbarea gărzii. Aţi fost la schimbarea gărzii ?

— Nu, am să mă duc mîine, dacă o fi vremea frumoasă.

— Oricum, să vă luaţi umbrela !... După ce s-a uitat năuc în toate părţile, cîinele a luat-o ca din puşcă pe Stable Yard Row, apoi la dreapta pe Cleveland Row şi de-acolo pe Pall Mall. Îl urmăream cu maşina, se înţelege ; nu mergea pe trotuare, ci drept pe mijlocul străzii, dînd semne de nelinişte, oprindu-se, răsucindu-se, bălăbănindu-şi urechile cînd întîlnea maşini venind pe dreapta lui, adică pe stînga străzii, chelălăind şi derapînd de-a latul cînd altele îl depăşeau pe stînga ; şi totuşi, nu era un cîine de la ţară, se cunoştea că trăise prin oraşe mari, cu circulaţie intensă, fiindcă nu-l zăpăcea fluxul străzii, nici zgomotul motoarelor, ci numai *direcţia*. Dacă mergea drept înainte pe Pall Mall, ar fi ajuns în Trafalgar Square la ora cînd acolo mişună haimanalele ; mă temeam că s-o găsi vreunul să-l prindă cu laţul, să-l ducă la periferie şi să-l vîndă cu două lire.

— Două lire pentru un cîine fără stăpîn ?

— Pe mine mă costă două sute, domnule ! Ce idee aveţi dumneavoastră despre lira sterlină ?

— Sînt nevoit să am o părere bună, altfel nu rezist aici pînă la sfîrşitul săptămînii.

— Dacă acceptaţi experienţa mea, vă îmbogăţiţi. Altfel... fiţi atent la circulaţie !

— Ce s-a întîmplat cu cîinele ?

— A luat-o la stînga, pe Regent Street ; mai rău nu putea, nenorocitul ! N-a ajuns decît pînă la Piccadilly Circus. Îl pierdusem din ochi, pe Regent Street nici hingherii n-ar putea să se ţină după un cîine, cînd am auzit chelălăituri groaznice, pe urmă urlet de frîne şi, în sfîrşit, o bubuitură care a oprit în loc pe toată lumea. A fost ciocnirea de anul trecut, din august, cînd s-au făcut zob două autobuze ; amîndouă au vrut să evite cîinele, care sărea nebun cînd în faţa unuia, cînd a altuia. În pieţele cu sens giratator, circulaţia pe stînga se agravează... Ce-i de neînţeles, cîinele a scăpat printre roţi şi-a luat-o înapoi, urlînd, exact pe unde venise. L-au prins în piaţa Palatului, la monumentul Reginei Victoria. N-a mai avut cum trece, începuse să se îmbulzească lumea la schimbarea gărzii. L-au sechestrat şi l-au pus sub supraveghere ; peste două săptămîni a murit de turbare. Cîinii ceilalţi sînt teferi, domnule. De cînd i-am operat, le dau drumul pe stradă, în fiecare zi, şi vin acasă voioşi.

— Deci, în ce constă operaţia ?

— O nimica toată, o intervenţie minoră, pe creier. E vorba de inversarea reflexelor.

— Îmi pare rău, dar peste cîteva zile plec, şi ce mă fac pe continent cu reflexele inversate ?

Omul a început să rîdă :

— Credeaţi că n-am prevăzut ? Daţi-mi adresa şi îngăduiţi-mi să vă vizitez mîine după-amiază. Vă voi face o demonstraţie cu un cîine bivalent.

I-am dat adresa, la hotelul Maree, pe Gower Street, dar l-am rugat ca a doua zi să vină abia pe la opt seara, întrucît pînă atunci am treabă. Înainte de a ne despărţi, i-am privit mîinile ; inspirau încredere, puteau fi mîini de chirurg. De ce ne grăbim să suspectăm oamenii ? De ce nu punem întîi încrederea şi pe urmă îndoiala ? M-am hotărît să-l aştept a doua zi şi să fiu cît mai receptiv.

Odată rămas singur, am trecut podul Westminster, pe cheiul celălalt al Tamisei, m-am aşezat pe o bancă pusă cu iscusinţă pe o platformă supraînălţată, ca să vezi priveliştea peste parapetul de piatră, şi am aşteptat cu urechile ciulite să bată Big Ben, din Turnul Parlamentului. Îl auzisem de atîtea ori la radio ! Dacă nu l-aş fi ascultat acum, cu toată încordarea, aş fi rămas cu impresia că lăsam neîmplinită o datorie din cele mai importante. A bătut cinci şi jumătate ; în sfertul de oră care a urmat m-am dus fuga pe altă bancă, spre podul de cale ferată de la Charing Cross, gara acum cunoscută, şi-am ascultat clopotele din alt unghi, nu perpendicular pe Tamisa, ci în diagonală. N-am remarcat vreo deosebire de rezonanţă. Pe cele de la ora şase le-am pierdut în parte, fiindcă tocmai atunci traversam înapoi podul Westminster, şi pe dedesubt trecea un vapor care, deşi meschin, avea maşina puternică şi zgomotoasă. Măcar dacă ar fi fost un mîndru cuirasat al Majestăţii Sale ! Big Ben mi s-a părut anemic şi cam neputincios, cînd eu, unul, aveam despre el o impresie măreaţă.

Pînă la şase şi un sfert, grăbindu-mă, am ajuns tocmai bine în Downing Street, şi le-am ascultat din faţa casei cu numărul 10. Downing Street e o stradă scurtă, curată şi liniştită, care, din Whitehall dă în St. James's Park, lîngă piaţa de paradă a gărzii călare. Iar la numărul 10 locuieşte, de cînd se ştie, primul ministru. O căsuţă frumuşică şi discretă, ca pentru tainice întîlniri de dragoste, între un lord însurat şi o frumoasă întreţinută. Dar ce de mai lux o fi înăuntru ! Şi-apoi, cîte n-ar putea pereţii să po-

vestească dacă i-ai convinge să dezvăluie tainele și ai pune un magnetofon să imprime ! Aici își ducea viața Churchill în timpul războiului, cînd nu era pe front sau la conciliabule. L-am văzut la cinematograf, întruchipat de actori care se străduiau să-i semene. Dar ce puteau face spre a părea veridici, decît să-și umfle fața cu parafină, să fumeze trabuc și să bea whisky ?

Portița casei, ca de provincie, e încadrată de doi polițiști în uniforme negre. Iar jumătate de stradă e plină de curioși veniți să vadă vestita locuință a primului ministru, din Downing Street numărul 10. Acolo, rezemat de împrejmuirea din față, am ascultat cum Big Ben bătea șase și un sfert, destul de șters, din cauza clădirilor interpuse și a distanței. Nici comparație cu sunetul de la radio ! La șase și jumătate eram în Parliament Square, venisem foarte aproape, numai că drept în față se făceau niște lucrări importante, chiar la clădirea Parlamentului, se scotea pămînt dintr-o escavație largă, poate un garaj subteran, și draglinele, și buldozerele, împreună cu autocamioanele făceau un zgomot insuportabil. La șapte fără un sfert mă refugiasem la Westminster Abbey, ale cărei ziduri opreau zgomotele șantierului, deși acesta era destul de aproape. Un loc mai favorabil neputînd să găsesc, am stat acolo și pentru ora șapte, cînd sunetele clopotelor sînt mai complexe. În sfertul de oră de așteptare am vizitat catedrala și m-am uitat pe lista concertelor viitoare. Nu mai țin minte ce cuprindea, și n-ar fi avut rost să notez un irealizabil, dar știu că toate m-au ispitit, drept care am plecat din fața afișului cu inima puțin întristată. Un minut mai tîrziu, Big Ben a bătut ora șapte. Am ascultat cu religiozitate și am crezut că amintirea acestor sunete îmi va face viața mai frumoasă. Așa a și fost, cred, pînă cînd am auzit clopotele de la Madrid, din stația de metrou Sevilla. De-atunci toate amintirile sonore s-au șters, și nu știu dacă vreodată de acum înainte am să mai pot înregistra altele, care să le anuleze.

În seara aceea, plictisit de îmbulzeala din restaurante, care rămîn deschise și sînt pline toată ziua, am inaugurat metoda mesei la domiciliu ; cu toate îndoielile inițiale, ideea s-a dovedit foarte bună. Am folosit-o în toate zilele la Londra, și chiar mai tîrziu, în Franța și mai ales în Spania. Sandvișuri mari, de trei sute de grame, cu compozițiile cele mai variate, de la fileu de pește și friptură de curcan, pînă la salată italienească, reprezintă tot atîtea feluri de mîncare ; trei sînt de ajuns, al patrulea, luat din prudență, s-a dovedit totdeauna de prisos. Aceste minuni instantanee

se compun la cerere, proaspete și unele calde, la baruri de care este plină strada. Fiecare se pune într-o pungă de plastic și toate apoi se ambalează cu eleganță ; o asemenea tîrguială devine o plăcere, pe care mai înainte n-am cunoscut-o și chiar am negat-o. Un ciorchine de strugure și o ramură de banane încheie menuul, îl îmbogățesc și-l colorează. Iar o sticlă de vin negru, de la negustorul meu chinez, adaugă mesei o nuanță de prietenie, dîndu-ți impresia că nu ești singur și ai cu cine duce o conversație.

Prin prevederea lui Neculai, deși o socotisem inutilă, aveam cu mine șervet de pus pe masă, farfurii și tacîmuri, și uite că nu le uitasem în mașină, așa că nu trebuia să apelez la nimeni. La șapte și jumătate trăgeam măsuța în fața ferestrei, înșiram lucrurile de mîncare, destupam sticla de vin, al cărei dop scotea un sunet comunicativ, turnam în pahar și îmi începeam ospățul, mulțumit, liniștit, fără grabă, cu ochii la geamul de peste stradă, unde totdeauna era o floare roșie.

O jumătate de oră mai tîrziu îmi reluam plimbarea prin cartierele vecine, sau chiar mai departe, alegînd o dată arterele mari, luminate viu și încă pline de mișcare, altă dată străduțele liniștite din jurul hotelului, unde rar întîlneam un trecător, iar automobilele parcă n-aveau voie să circule. Făcînd așa, mi se părea că am devenit un cetățean al orașului, cîștigînd încrederea în capacitatea mea de a mă acomoda cu orice stil de viață, de-a accepta orice fel de obiceiuri și orice mentalitate, fără să pierd însă emoția pentru noi descoperiri posibile.

A doua zi am început-o cu o explorare secundară, după ce mai înainte fusesem în Regent's Park, îi dădusem ocol, îl tăiasem pe mai multe diagonale, în timp ce soarele abia se zbicea de aburii dimineții. Multe mi-au plăcut la Londra, n-am să repet ce am spus și ce voi mai spune la fiecare emoție nouă, dar poate încîntarea cea mai mare mi-au dat-o parcurile, cu întinderile lor de cîmpie, bogate și generoase, iar în parcuri cea mai seducătoare imagine este aceea a gazonului.

Cunoșteam gazonul englezesc din anecdote, devenite aproape proverbe ; nu bănuisem însă pînă unde ajunge el în perfecțiune. S-a presupus că totul se datorește climei, umezelii și ceților ; n-am văzut ceață, n-am simțit umezeală, septembrie la Londra semăna cu septembrie românesc, iar gazonul nu părea să sufere. Buna lui dezvoltare s-o fi datorînd seminței selecționate, pregătirii solului și îngrijirii științifice, dar toate acestea n-ar fi de ajuns fără o pasiune ; ea s-a transformat în tradiție.

Şi totuşi, cu toată tradiţia, cu toată ştiinţa, cu toată pasiunea, nu peste tot în Anglia gazonul atinge dumnezeirea, ca în parcurile londoneze. La castelul Warwick, la nord-vest de Oxford, am descoperit, în peluzele frumos tunse, pieptănate şi dichisite, buruieni insinuate în iarbă, ca o pecingine. Nimeni nu poate să lupte cu ele, oricît timp s-ar consacra să fie stîrpite, fiindcă vîntul aduce întruna seminţele lor de pe cîmpuri. Toate peste alt număr de secole s-ar obţine izbînda, dacă prin eforturi naţionale conjugate, şi fără cea mai mică lacună, s-ar îndepărta sămînţa buruienilor de pe toată insula. Un asemenea efort cred că ar depăşi pe cel făcut de Anglia în ultimele războaie. Iar după aceea, dacă nu s-ar înălţa perdele şi ziduri de protecţie pe coaste, vînturile mării şi ale oceanului n-ar întîrzia mult ca să aducă sămînţa altor buruieni, de pe celelalte continente.

În centrul Londrei, izolat de cîmp prin ziduri concentrice, prin construcţii înalte şi prin întinse suprafeţe asfaltate, sămînţa păgubitoare nu ajunge, de aceea acolo am văzut peluze fără pată, care m-au fermecat şi mi-au stîrnit admiraţia, făcîndu-mă să declar că gazonul e tot ce-am văzut mai frumos în Anglia. La aspectul lui, nealterat de nici o denivelare, de nici o imperfecţiune, se adaugă, pentru a mări încîntarea, îngăduinţa de a-l străbate cu pasul, oricînd şi în orice direcţie. Nefiind restricţii, oamenii nu sînt nevoiţi să se furişeze, ci merg răspîndiţi, ca trăgătorii pe cîmpul de luptă, fiecare unde socoate, astfel că nu se formează potecă. Mulţi fac plajă pe iarbă, în costume de baie, în plin centru al Londrei, fără să scandalizeze pe nimeni. Condiţia care se respectă fără decizie municipală este discreţia. Am văzut oameni stînd la soare pe metrul lor pătrat de iarbă, dar nimeni nu se exhibiţionează, circulînd în costum de baie. Cînd se ridică, oamenii sînt gata îmbrăcaţi. Discreţia respectată astfel salvează nu doar pudoarea, ci mai ales ideea frumosului, fără de care ar fi răniţi şi ochii trecătorilor, şi natura aceasta cu atîta respect îngrijită.

Cel mai frumos gazon, fiindcă şi perfecţiunea admite superlative, l-am văzut la sud de Tamisa, în curtea unei instituţii, poate o bancă, unde mi s-a părut că domneşte prosperitatea şi nu se aplică regula sobrietăţii publice. Dar cine ştie ce se ascunde după faţadele de sticlă, aluminiu şi piatră masivă? S-ar putea ca pe la uşi să pîndească falimentul şi prăbuşirea. Ar fi păcat de gazon; acesta, deocamdată, e o garanţie. Depunătorii care îl privesc se

pot duce liniştiţi acasă, cu certitudinea că nu-i ameninţă nici o primejdie.

Era o curte de vreo trei sute de metri pătraţi, nu mai mare, cu vreun metru mai jos de nivelul trotuarului, astfel că se bucura de o bună expunere ; avea un contur elaborat, semănînd întrucîtva cu o paletă de pictor, şi era înconjurată de un zid de piatră, nu mai înalt de optzeci de centimetri, mai degrabă o intenţie, însă atît de masiv, de serios, că devenea categoric şi convingător. Acea împrejmuire, îngăduindu-ţi să priveşti înăuntru, îţi arăta totdeodată la ce distanţă interzisă se află Consiliul de Administraţie. Un arbust decorativ creştea într-o margine a incintei, ales şi plasat cu un simţ impecabil ; am încercat să-l schimb cu închipuirea, şi după cîteva tentative am renunţat, convenind că era pus în singurul loc unde el putea să existe. În restul spaţiului se desfăşura gazonul, ca o pătură verde laminată, tuns mărunt, în brazde perpendiculare unele pe altele ; după direcţia în care a mers maşina de cosit, iarba prinde lumina inegal, ducînd la iluzia unor pătrate stereotipe, produsul unei naturi rigide, dar nu fără eleganţă, şi cu o inexplicabilă fantezie în monotonia lor, poate fiindcă este o monotonie mai mare decît poate fi imaginată.

În Regent's Park, pe care l-am parcurs în primele două ore ale dimineţii, sînt peluze de întinderea unor aerodromuri ; pe aceste suprafeţe libere nu creşte nimic altceva decît iarbă ; nici un boschet, nici un rond de flori, nici un arbore. Tradiţia gazonului trebuie să le depăşească pe oricare altele spre a se menţine asemenea pajişti în centura oraşului. Punîndu-le în vînzare, pentru construcţii, municipalitatea ar putea să dea mult ajutor Angliei într-un moment de criză financiară, s-o scape chiar de la o prăbuşire. Dar atunci Londra ar deveni tristă, ca o ţară învinsă.

Sînt şi grădini în Regent's Park, în interiorul unui inel central. Florile mi s-au părut mai puţin îngrijite decît peluzele, şi grădinile mai sărace, mai provinciale, deşi poartă numele unei regine.

Am nimerit apoi pe marginea unor terenuri de tenis, unde se antrenau greoi două perechi grase şi slute, ceea ce m-a făcut să plec repede.

N-am să regret că pe urmă am fost la muzeul de ceară al vestitei doamne Tussaud, deşi dacă mă lipseam de el n-ar fi fost o pierdere gravă. N-am să regret mai întîi pentru bătrînica de la intrare, care te întîmpină cu un zîmbet de modestie, cu faţa micuţă şi palidă, cu o rochie neagră de văduvă. Cu înfăţişarea ei

plină de sfială, pare să se scuze față de numeroșii vizitatori că i-a atras înăuntru pentru ceva care a fost o simplă glumă. E însăși doamna Tussaud, perpetuată în ceară, cum ea a perpetuat sutele de personaje din sălile următoare.

Scenele de groază sînt copilăroase ; nu știu pe cine ar putea să sperie, pe cine să instruiască. Ele înfățișează cîțiva asasini celebri ; par mai degrabă niște pensionari bolnavi de stomac și mîncați de molii.

Bătălia de la Trafalgar, cu bubuit de tunuri, cu lumină de flăcări și miros de pucioasă, e și mai naivă, decît că umple o sală imensă și face mult zgomot.

Ce-i de văzut atunci la muzeul de ceară ? Numai personaje ! Alese din cele cu recunoaștere mondială. Ce-i de admirat ? Reproducerea, dusă la o perfecțiune care face puțin teamă. Alunecînd printre aceste personaje, privindu-le, confruntîndu-le cu tot ce știi despre ele, ajungi la o clipă de ameteală, cînd te întrebi cine, între vizitatori și ele, sînt cei vii, și cine de ceară.

Din colecția doamnei Tussaud nu lipsește nici o personalitate a lumii contemporane. Pe o estradă mai importantă, poate fi văzută familia regală, în toată desfășurarea ei destul de numeroasă, și amplasată cu stricteță după protocolul palatului. Prințul consort, un bărbat falnic, stă cu modestie prevenitoare în stînga reginei și un pas înapoi, recunoscîndu-și public poziția subalternă în această căsătorie inversată. Regina e încă frumoasă. Principesa Ann, moștenitoarea tronului, și-a luat și ea un prinț consort după plecarea mea, un căpitan chipeș și destul de simpatic. Principesa s-a cam asprit între timp, mi-am dat seama după fotografiile de la nuntă ; capul ei și-a accentuat trăsăturile cavaline și a căpătat un aer circumspect. S-ar părea că se teme de ceva, de căpitanul consort sau de viitorul regatului.

Dacă ai lua limitele cele mai îndepărtate ale firilor omenești, stabilind între ele o zonă unde să încapă toți muritorii, prinții consorți nu și-ar găsi loc decît între albine. Dar atunci ce să facă un căpitan frumos dacă se îndrăgostește de o principesă moștenitoare ? Apoi, din două una : ori principesa îi cedează tronul, în cazul că poate învinge legile și opinia publică, ori căpitanul o ia de o aripă și zboară cu ea în lume.

Într-un con de umbră, drept în fața familiei regale, subțirel, puțintel, într-un trening cenușiu, parcă ud de valuri, l-am desco-

perit, tresărind de emoție, pe lordul Chichester, cel mai zăltat și mai minunat dintre navigatorii singuratici care au ocolit pămîntul, străbătînd mările și oceanele pe vase plutitoare de dimensiuni minime și neasistat de nimeni. Cunosc mulți din aceștia, mai ales din trecut, fiindcă am pierdut urma celor de astăzi, din ce în ce mai numeroși pare-se. Pe unii i-am suspectat de emfază și nesinceritate, pe alții îi iubesc ; toți însă trebuie să ne pună pe gînduri, făcîndu-ne să ne întrebăm ce-i mînă astfel, fără odihnă și uneori fără întoarcere ? Obsesia lor e înainte sau în urmă ? Caută ceva sau fug de altceva ? Lordul Chichester se deosebește de toți și îi întrece, fiindcă n-a mai vrut să se întoarcă pe uscat după ce a ocolit pămîntul, deși, fiind foarte bătrîn și obosit, nu mai avea mulți ani de viață. Astfel, nu s-a oprit nici măcar pentru a-și primi trofeul datorat crucierii lui inimitabile, ci și-a continuat navigația legendară, ocolind încă o dată pămîntul, și încă o dată. Nu l-a oprit decît moartea. Privindu-l cît a fost de firav, te întrebi cum de a încăput în pieptul lui o inimă atît de mare. Întîmplîndu-se ca Regina să fie în spatele meu și foarte aproape, îi mulțumesc că l-a înnobilat înainte de moarte, cu toate că n-a făcut altceva decît să confirme și cu titlul regatului noblețea lui de mult confirmată.

Iarăși mă surprinde modesta expunere a lui Churchill, înghesuit între companioni politici de care nu se va vorbi multă vreme, sau se va vorbi cu glasuri din ce în ce mai indiferente. De Gaulle are avantajul unei staturi impunătoare, datorită căreia îi domină pe cei din jur, cum i-ar fi dominat și în viață. Socotesc că în muzeul doamnei Tussaud, Franța e țara cea mai bine reprezentată. Fiindcă, în afară de De Gaulle, cu personalitatea lui proeminentă, o întîlnim încă de la intrare pe Brigitte Bardot, ca o hoinară, în blue-jeans și cu picioarele goale, feciorelnică și carnală, tristă și devorată, cel mai eclatant și mai mondial exemplu de ardere amoroasă al vremii noastre. Unii spun că ar fi desfrînată. Și ce dacă ? Alții spun că ar fi proastă. Pe naiba !

Am descoperit-o, pe coperta unei reviste ilustrate, cînd nu era decît o biată starlet și nici nu știam cum o cheamă. Prietenii mei mai țin minte că le-am recomandat să o urmărească. Eu, unul, nu am urmărit-o ; aveam altă treabă. Dar fotografia o priveam din cînd în cînd, și de fiecare dată îmi venea să zîmbesc, cu bucurie și satisfacție.

21

Marți seara omul a fost punctual la întîlnire. L-am văzut de departe venind pe Gower Street, cu un cîine în lesă. Așteptam în fața hotelului, regretînd că mă angajasem într-o treabă care nu putea duce nicăieri, ci însemna doar pierdere de vreme. Cîinele însă mi-a plăcut, și eu la rîndul meu i-am inspirat simpatie ; înainte de a ști ce așteptam acolo, în stradă, s-a smuls din lesă de la zece metri și s-a repezit drept la mine, încovoiat de bucurie, șerpuindu-se și tangînd ca pe valuri, pînă ce m-am pomenit cu labele lui din față pe umeri, gata să mă doboare, în timp ce îmi adulmeca obrajii cu botul umed, căutînd parcă locul de unde să mă înceapă. Să fi fost mai slab de înger și să nu fi iubit cîinii, m-aș fi putut teme că vrea să mă sfîșie.

Era un boxer de rasă, cu mijlocul subțire, în vreme ce pieptul apărea ca o platoșă, monstruos de urît și totuși nerepugnant, poate datorită ochilor plini de căldură și disponibilității lui pentru prietenie, gata să se devoteze, evident și urgent, fără măsură de mijloc.

Omul, care rămăsese în urmă, s-a apropiat cu o vădită nemulțumire și, înainte de a-mi da bună-ziua, a pus un deget pe creștetul cîinelui. Numaidecît acesta și-a întrerupt efuziunile, de pe umerii mei picioarele i-au căzut pe trotuar și a rămas nemișcat între noi, fără să ne privească, pustiit și placid pînă la nesimțire.

— Prima demonstrație a și fost făcută ! mi-a spus omul. Vă interesează ?

— Nu înțeleg nimic ; fiți bun și spuneți-mi ce se întîmplă ?

— E în stare de abolire a tuturor reflexelor. Aici (mi-a arătat cu degetul creștetul cîinelui) e implantat un comutator cu trei contacte. Nici o primejdie ca organismul să-l respingă ; operația e făcută de cinci luni încheiate. Cu comutatorul în poziția centrală, creierul nu primește impresii și nu elaborează soluții, oricare ar fi solicitarea. Vă dați seama ce binefacere pentru oamenii obosiți ? În viața modernă, care ne prăpădește, după ce ne-a silit să ne îndopăm cu medicamente și să ne internăm cu lunile și cu anii prin spitale, operația mea e salvarea imediată, simplă, sigură și deplină. Eul nostru, chinuit de îndoieli și temeri, poate fi anulat la comandă, printr-un singur gest și fără nici o primejdie ; nici

cel mai profund somn nu duce la o odihnă atît de deplină. Ca să nu mai spun că, pierzînd toate noţiunile, inclusiv pe a timpului, omul nu îmbătrîneşte cît se află în această stare de repaos... Vă ispiteşte ?

— Am o obiecţie, i-am răspuns privind cîinele care era acolo, dar încetase să existe. Din moment ce toate funcţiunile creierului sînt desfiinţate, cu a cui voinţă se iese din starea aceasta ? Nu-i ea, de fapt, o sinucidere în spirit ?

— Bineînţeles, ar putea fi ! Dar cum vă închipuiţi că n-am prevăzut ? !... Comutatorul e comandat de o celulă fotoelectrică. Pus în funcţiune seara, sistemul se deconectează obligatoriu la prima rază de lumină a dimineţii. Am prevăzut chiar şi gradaţii ; ca să acţioneze, lumina trebuie să aibă o anumită intensitate ; n-ai decît să pui cifra pe un cadran, la alegere. Poţi astfel să-ţi prelungeşti repaosul pe vreme noroasă. Vă daţi seama ce pleaşcă pentru persoanele care suferă de reumatism, sau pe care cerul acoperit le deprimă ? Cu sistemul meu, o duci din bucurie în bucurie, şi nici măcar nu ştii cum sări peste zilele proaste ; de fapt, zilele proaste nici nu mai există. Aşa, am pus la dispoziţia omului un miraculos selector de fericire.

După cîte am înţeles, omul meu ajunsese la acest rezultat fabulos şi nesperat numai din întîmplare. Experienţele lui cu cîinii urmăreau să realizeze un schimbător de reflexe, potrivit cu cele două sisteme de circulaţie, pe stînga şi pe dreapta străzii. Nu fusese greu să ajungă la centrii nervoşi care comandau aceste mişcări ; orice anatomist îi ştie cu ochii închişi. Dificultatea rămînea sistemul de inversare. Între numeroase soluţii, se impusese cea mai simplă, care aproape totdeauna vine la urmă, după ce s-au epuizat toate complicaţiile imposibile. Anume, soluţia unui mic dispozitiv de comutare, cunoscut de toţi radioamatorii, cel mai elementar schimbător de unde aflat în prăvăliile de specialitate. Prins cu nituri de platină pe partea occipitală a craniului, şi apoi acoperit cu pielea, comutatorul funcţiona prin apăsarea unuia din cele trei butoane, prevăzute iniţial pentru unde lungi, scurte şi medii. Un comutator cu numai două butoane nu se găsise, şi omul meu se gîndea că al treilea va rămîne fără nici o întrebuinţare, cînd îi venise ideea straşnică de a-l folosi ca să le anuleze pe celelalte două. Butoanele din stînga şi din dreapta, conectate la terminaţiile nervoase respective, comandau reflexele circulaţiei pe stînga sau pe dreapta, după cum era cazul. Iar butonul central, adunînd amîndouă terminaţiile nervoase, le scurtcircuita, pur şi simplu,

desfiinţînd orice reflex şi dînd binecuvîntata şi nesperata stare de repaos, cu însuşirea de a paraliza subiectul printr-o nepăsare deplină, mai presus de orice solicitare din afară şi chiar dinăuntrul fiinţei lui, oricît de expuse la zbucium şi oricît de turmentate.

Firește, mă ispitea propunerea, dar în acelaşi timp îmi făcea teamă. Ceva mi se părea nefiresc şi imoral, ca un furt sau, mai rău, ca o escrocherie ; în definitiv, pentru bucuria lui, omul e dator să plătească vieţii un preţ echitabil. Pînă azi n-am auzit să obţii ceva, de oriunde şi de la oricine, fără să dai altceva în schimb, fie şi într-o formă disimulată. Chiar actele gratuite îşi cer şi ele plata, mai curînd sau mai tîrziu, fiindcă odată ce le săvîrşim, pretindem o poliţă ipocrită. Cînd punem un ban în mîna cerşetorului din uşa bisericii, urmărim să ne împăcăm cu noi înşine ; omul miluit nu ne interesează, nu ştim cum arată la faţă, uneori nici nu ne uităm la el, ci întoarcem capul în partea cealaltă, dacă e desfigurat sau are ciolanele fărîmate. Fiecare ştie că nu păcăleşte pe nimeni, dar fiecare îşi continuă jocul, cu gîndul la un loc în împărăţia cerului, deşi fiecare e convins, în ascunsul conştiinţei lui, că nu va ajunge niciodată acolo.

Dacă ar fi s-o cred întru totul pe Dominique, oare dăruirea în dragoste nu este ea însăşi cel mai ticălos act de egoism, de vreme ce se ascunde sub cea mai sublimă uitare de sine ? Nu o cunoscusem cînd am întîlnit pe omul cu cîinele ; reflecţiile făcute atunci, în Gower Street, s-au agravat după ce ea mi-a dezvăluit înspăimîntătoarea ei credinţă. Şi-atunci, ce mai însemna nesocotinţa cu care se aruncase peste şosea, ignorînd toate primejdiile, ca să cadă pe pieptul lui Vicht, înnebunită de dorul lui, cum am văzut limpede şi cum nu m-am îndoit nici o clipă, deşi îmi controlez totdeauna impresiile ? Şi-atunci, ce mai însemna părul ei pe care curentul îl scotea pe fereastră şi îl flutura ca pe un drapel al iubirii ?

Am spus oare destul cît m-a fascinat imaginea aceasta, pe care probabil nu mai am cum s-o uit, fiindcă nu-i timp să fie înlocuită cu alta, la fel de bogată ?

Mergeau iarăşi înaintea mea, de la Valencia spre Madrid, unde hotărîsem să mă întorc, fără să-mi explic bine de ce, pentru o amintire incertă. Determinantă în oscilaţiile mele fusese cureaua de ventilator. Era ridicol şi de neadmis : la garajul unde am aşteptat două ceasuri, în Valencia, nu mi-au găsit alta potrivită, deşi oamenii şi-au dat multă osteneală.

Am stat toţi trei pe trotuar, în faţă, şi Vicht a făcut portretul, cu cretă colorată. Am spus cît mi-a părut de rău că l-am lăsat acolo, în picioarele trecătorilor.

Cînd să plecăm, Dominique şi-a luat cerceii de pe asfalt, şi n-am socotit că era un gest meschin ; fără ei nici nu puteam s-o recunosc, iar ea părea că se clatină.

Avînd cureaua mea uzată ca model, un tînăr de la garaj a colindat oraşul pe motocicletă, să caute alta. După două ceasuri s-a întors mîhnit : nu găsise. Un prieten al lui, care pleca la Barcelona şi se întorcea a doua zi dimineaţa, făgăduise că va aduce una de acolo. Dar şi eu mergeam tot la Barcelona, şi Vicht hotărîse să mă însoţească, să mai vadă o dată Sagrada Familia. N-aveam de loc intenţia să rămîn la Valencia pînă a doua zi, silindu-l să întîrzie, fiindcă, sînt sigur, m-ar fi aşteptat, neîndurîndu-se să mă lase singur. Ca şi cum pînă atunci nu fusesem tot singur, şi nu tot singur aveam să fiu în restul călătoriei !

I-am rugat pe oamenii de la garaj să-mi pună la loc vechea curea, care putea să mai ţină măcar cîteva sute de kilometri. Vechea curea rămăsese însă la omul plecat spre Barcelona. Am simţit că iau foc şi o să explodez ; nu admiteam să dispună cineva de timpul meu, fără să mă consulte ; era ca şi cum m-ar fi făcut prizonier.

Văzînd că îmi pierd firea şi că nu mă va putea domoli, şeful garajului a făcut ce-a făcut şi a găsit o amărîtă de curea uitată într-un loc ; se potrivea ca lungime, doar că era puţin mai lată. Am gîndit că dintr-atît nu voi avea necazuri, şi mi-au montat-o.

Puţin înainte de ora patru mergeam spre Barcelona, cu soarele în stînga ; în dreapta, marea, la prînz sticloasă, începea să se albăstrească. Îndată ce-am ieşit din aglomeraţia oraşului şi-am dat în şoseaua largă proaspăt bituminată, mi-a venit inima la loc, am uitat de necazuri, am uitat chiar amărăciunea pe care mi-o stîrnise portretul fetei, părăsit pe asfalt, în faţa garajului. Vicht era în faţa mea, cu Dominique alături, şi părul ei începuse să fluture la fereastră, cînd peste imaginea lui obsedantă s-a suprapus o lumină roşie, de alarmă. N-am judecat mult, ci am tras repede pe dreapta ; noroc că şoseaua avea un refugiu larg, unde puteam să staţionez, fără să încurc circulaţia.

Becul roşu vestea două posibile anomalii : alternatorul nu mai furniza curent sau apa din radiator era în primejdie să fiarbă. Şi pentru una şi pentru alta, cauza nu putea să fie decît cureaua. Cum am ridicat capota motorului, am simţit că radiatorul zum-

zăia şi trepida, gata să explodeze. Cureaua atîrna căzută, de unde crezusem că se rupsese. M-am chinuit rău s-o pun la loc, m-am fript la mîini, iar pe antebraţul drept mi-a apărut pînă seara o tumefacţie, din atingerea apăsată şi prelungită cu tubulatura de apă, încinsă la o sută de grade. Am împins din greu maşina, pusă în viteza a patra, opintindu-mă în calandru cu coapsele, ca să rotesc puţin motorul, şi în acest timp mă străduiam să trec cureaua peste marginea fuliei. Nu am izbutit de prima dată ; cînd credeam că am prins-o, cureaua cădea iarăşi — şi iarăşi mă chinuiam s-o pun la loc, pentru care iarăşi mă opinteam să împing maşina. Seara m-au durut şalele, ca să nu spun cum mă frigea braţul cu tumefacţia. Cînd, de bine de rău, am izbutit, Vicht era departe, nici nu speram să-l mai ajung, dacă nu mă aştepta pe marginea drumului. Dar m-a aşteptat, l-am găsit într-o livadă de măslini, la intrarea în Sagunto, uitîndu-se intrigat în urmă.

Pînă acolo cureaua mai căzuse de două ori, şi descurajarea punea stăpînire pe mine, aducîndu-mi gînduri negre şi trezindu-mi superstiţii. Mă întrebam dacă Vicht, purtător al unei sentinţe de moarte, sau mai degrabă Dominique, cu părul ei ca un zăbranic, nu-mi purtau nenoroc. Abia acum făceam o legătură între întîlnirea cu ei, deasupra Granadei, şi supărarea cu pompa de apă, survenită tocmai atunci ; chiar dacă era numai o coincidenţă, spiritul meu, neliniştit, dădea altă interpretare întîmplărilor. Pînă şi inundaţiile dezlănţuite în urma noastră, despre care în sfîrşit aflasem, îmi apăreau ca un semn al destinului ; veniseră cu întîrziere, din fericire, dar puteau să fie un avertisment al altor primejdii viitoare. Mă înconjura o forţă malefică, începusem să mă tem pînă şi de umbra măslinilor din livada unde trăsesem maşina, pe un pămînt atît de roşu şi de zgrunţuros, că părea cărămidă pisată. Iar cureaua, care cădea din cinci în cinci kilometri, ce putea să însemne dacă nu influenţa unei voinţe potrivnice, manifestîndu-se fără echivoc şi cu violenţă ? Nu mai încăpea îndoială că aşa n-aş fi ajuns la Barcelona nici într-o săptămînă. Nu trebuia şi nici n-aveam putere să mă lupt cu destinul.

— Mă întorc la Valencia, i-am spus lui Vicht. Am să aştept acolo pînă mîine ; poate îmi vor aduce cureaua.

Dominique venea dintre arbori, cu o ramură de măslin în mînă. Cu cine voia să facă pace ? Auzise cuvintele mele.

— Foarte bine ! Ne întoarcem şi noi. N-aveam nici un chef să merg la Barcelona.

Oare nu era încă un semn că prin ea destinul se pregătea să mă lovească ? Am privit-o, şi cîteva clipe m-am gîndit la o împotrivire, să refuz tovărăşia lor mai departe, să mă sustrag şi să-mi recapăt independenţa, pierdută pe nebăgate de seamă. Pe urmă am socotit că ar fi şi o nepoliteţe, şi o naivitate. Mai bine era să-i ignor, fără să fug de ei ; puteam să mergem împreună, dar să nu mă subordonez nici unei voinţe venite din afară. Făcînd aşa, izbutisem totdeauna.

Din clipa aceea m-am simţit stăpîn pe destinul meu, şi tot atunci mi-a venit o idee inspirată : de ce cădea cureaua la intervale destul de mari şi nu la prima rotire a motorului ? Indiscutabil, exista o relaţie între forma ei şi forma celor trei fulii pe care le învîrtea, făcîndu-le solidare. Într-un loc, cureaua avea un gol, sau o excrescenţă, din fabricaţie şi, la un număr de rotaţii, acel punct ajungea să întîlnească un gol sau o excrescenţă de pe marginile uneia din cele trei fulii ; atunci cureaua, abătută, fie şi în infim, de pe linia ei dreaptă, ieşea de pe şanţ şi sărea afară.

Nu mi-a fost greu să dau cureaua jos şi s-o întorc, punînd-o de-a-ndoaselea. Aşa se crea şansa ca forma ei anormală, inversîndu-se, să calce sub un unghi diferit pe planul anormal al fuliei şi astfel să nu mai cadă.

Am intrat triumfător în Valencia, mîndrindu-mă copilăreşte de o izbîndă modestă, datorită unei speculaţii şi mai modeste, cînd alte izbînzi, mult mai importante, de multe ori mă lasă într-o stare de totală indiferenţă. În cincisprezece kilometri, acum făcuţi cu soarele în dreapta, cureaua nu mai căzuse niciodată. Nu m-am mai temut de tovărăşia prietenilor mei şi am căpătat multă încredere în forţa mea de a-mi învinge soarta. Cînd am oprit la garaj, gîndul curelei care trebuia să vină de la Barcelona mi s-a părut depăşit cu totul. Vicht, ajuns înaintea mea, corecta cu cretă colorată portretul care, bineînţeles, începuse să se şteargă sub paşii trecătorilor. Cum aveau inima să calce pe el, în loc să-l ocolească ? Dominique rămăsese în maşină ; n-o interesa portretul, n-o interesa nimic, îşi dădea unghiile cu lac negru, dar chiar şi gestul acesta îl făcea cu indiferenţă. Un ceas mai devreme, unghiile negre mi-ar fi dat fiori, aş fi văzut în ele încă un mesaj al morţii, dublînd mesajul părului fluturat din maşină. Trebuia să iau repede o hotărîre, şi nu cu teamă, ci sigur pe mine şi cu voie bună.

— Dacă n-aş fi eu, ce-aţi face ? i-am întrebat. Încotro aţi porni-o ?

Dominique mi-a răspuns înaintea lui Vicht, fluturîndu-şi degetele în aer, ca să se usuce lacul diabolic.

— La Madrid !

Vicht a privit-o surprins, dar n-a avut ce spune. Eram de mult hotărît să-mi continui drumul pe ţărmul Mediteranei, pînă la Barcelona, ultimul oraş care mă interesa în Spania, să rămîn acolo nu mai mult de două sau trei zile, apoi să mă întorc în Franţa, trecînd prin Andorra. Dar iarăşi mersesem prea repede, lungind etapele şi scurtînd escalele, aşa că aveam un cîştig de o săptămînă. Un asemenea cîştig poate fi folosit oricînd într-o călătorie, pînă în ultima clipă, şi cu cît îl foloseşti mai tîrziu, cu atît e mai bine. Din sudul Franţei puteam, bunăoară, să mă duc din nou spre nord, pînă la Chamonix, să trec peste Mont Blanc şi să intru în Italia pe la Aosta. Sau să rămîn în sud cîteva zile. Sau, odată în Italia, să nu merg în linie dreaptă, la Veneţia, ci să mă abat pe la Florenţa, şi poate chiar pe la Roma, fie şi pentru o oră. La Roma e bine să te întorci totdeauna ! Iar de-acolo, ce-ar fi fost să mă reped pînă la Neapole ?

Cam aşa gîndeam de cîteva zile. Dar cînd Dominique a pomenit de Madrid, unde văzusem tot ce dorisem şi chiar mai mult, s-a născut brusc în mine gîndul că dacă nu mă întorc imediat acolo, voi păstra un regret, cu atît mai ireparabil, cu cît niciodată n-aveam să ştiu ce putea să-l provoace. Mi-era dor de Casona ? De statuia lui Cervantes ? De clopotele din staţia de metrou Sevilla ? Sau de cerul Madridului, aşa cum îl vedeam din Plaza de Toros ?

— Foarte bine ! am spus, cu ochii la unghiile negre. Luaţi-o înainte, vin după voi.

Vicht s-a ridicat, murdar pe mîini de cărbune şi cretă colorată.

— La Madrid ?

— Da !

Acum ştiam de ce cugetul mi se luminase dintr-odată : voiam să văd mai bine capela pictată de Goya.

— Am să ţi-o arăt eu ! a spus Dominique.

Simţeam un fel de ameţeală. Cine mi-o arătase prima dată ?

Cînd am ieşit din Valencia, spre vest, aveam soarele drept în faţă, dar mergeam voios, ca totdeauna cînd scăpam de aglomeraţie. Şi aici şoseaua era bună, cu bitumul bine nivelat, cu benzi de refugiu care îţi dau atîta siguranţă în cazul unei depăşiri mai hazardate. Cînd toată lumea are bunăvoinţă, pe aceste şosele se poate circula în şiruri duble, ca pe autostradă. Trebuie să te fereşti nu-

mai de începători ; nu că n-ar avea destulă îndemînare, ci fiind prea orgolioşi să admită concilierea. Din păcate, mai toţi sînt începători ; Spania, deşi a dat cîţiva piloţi de concurs, n-are o tradiţie prea veche a automobilului ; acesta e adoptat abia acum, într-un ritm furibund, ceea ce reprezintă o primejdie în creştere.

Mi s-a întîmplat să merg mulţi kilometri în urma unei coloane lungi de automobile, oprită de un camion greu sau de o cisternă gigantică. Aştepţi răbdător o linie dreaptă, dar degeaba, nimeni din faţă nu se încumetă să depăşească. E imposibil să înţelegi ce vor şi ce speră. Aştepţi următoarea linie dreaptă, liberă pînă departe. Şoferul camionului, plin de bunăvoinţă, face semne largi de încurajare celui din spate — şi nimeni nu se urneşte. Atunci bagi în viteza a doua, apeşi pe acceleraţie şi în cîteva secunde eşti în dreptul camionului, unde îi adresezi şoferului un semn de mulţumire, la care el răspunde cu semne amicale. Dar în aceste clipe, — sfinte Doamne ! — toţi cei rămaşi în urmă, şi care vor rămîne aşa multă vreme, urlă din claxoane cu o furie care ajunge pînă la ceruri.

Unui automobilist spaniol nu-i place să fie depăşit nici cînd este în pană. Aud că sînt în stare să încheie cu revolverul disputa pentru un loc de parcare, şi dacă nu ajung chiar atît de departe, şi nu se împuşcă unul pe altul, maşinile şi le bușesc, furioşi ca taurii scoşi la lumină. Sigur că trebuie să fie o înrudire între ei şi animalul Spaniei, altfel nu s-ar explica o orbire atît de nebună.

Spre deosebire de automobilistul diletant, care nu va avea niciodată simţămîntul deplin al conducerii, practicată de el sporadic, şoferul profesionist, în Spania, este un meseriaş admirabil. El îşi iubeşte şi maşina, iubeşte şi pe companionii lui din lungul şoselelor. La început m-a surprins şi m-a enervat că, în clipa cînd mă pregăteam să depăşesc un camion, şoferul acestuia îmi făcea semne de interzicere, fie cu braţul, fie cu lumina clipitoare din spate. De la înălţimea cabinei lui, el vedea şoseaua mai bine şi mai departe, şi semnele, la care nu-l obliga nici o lege decît cea a cordialităţii umane, urmăreau să mă scutească de o manevră la care ar fi trebuit să renunţ repede, din faţă urmînd să apară o maşină, invizibilă pentru mine. După ce m-am dumerit că nu era vorba de şicane, pe care le cunosc din păcate de pe alte şosele, semnele camionagiilor mi-au devenit un auxiliar de prima mînă, şi circulaţia mi-a fost astfel mult uşurată. Căci dacă, după ce ţi-a făcut semn să stai, şoferul din faţă scoate braţul afară şi te îndeamnă să-l depăşeşti, sau dacă pune semnalizatorul pe dreapta, poţi în-

cepe manevra fără frică și în cea mai mare siguranță, chiar într-o curbă fără vizibilitate. El niciodată nu-ți face acest semn, dacă nu știe ce este în față și dacă nu ți-a cîntărit mai înainte capacitatea de depășire, ceea ce pentru un om cu simțul șoselii și al mașinii nu-i nici o greutate.

Mersesem vreo douăzeci și cinci de kilometri pe șoseaua aceea frumoasă, foarte puțin circulată, cu singurul neajuns că aveam soarele în față. Cînd îmi fac planurile de drum, aleg astfel traseele, încît dimineața să nu merg spre răsărit, iar după-amiază spre apus, dar nu totdeauna este posibil. Atunci nu-mi rămîne decît să accept situația; orbit de lumina răsfrîntă din asfalt, și care face să lucească vopseaua și unele nichelaje ale mașinii, atît de inoportune deși frumoase, peisajul își pierde și culoarea, și adîncimea. În asemenea împrejurări, singura satisfacție sînt kilometrii consumați, într-o etapă penibilă, și gîndul că va veni seara.

Așa mă gîndeam acum, privind mașina lui Vicht, la o sută de metri în față, asemănătoare cu flacăra unui aparat de sudură.

Chiar și în altă lumină, peisajul ar fi rămas fără semnificație, ca nicăieri în Spania, o cîmpie lungă și prăfuită, poate fertilă, justificîndu-se astfel numai prin utilitatea agricolă. Așteptam să coboare soarele cît mai degrabă, deși știam că înainte de a apune avea să-mi prilejuiască o oră și mai penibilă, aceea cînd intră direct în parbriz și te străpunge frontal, cu raze roșii ucigătoare.

Ar fi fost bine, înainte de a veni această oră, să poposim într-un sat, fie și fără nume, întrucît nu-mi mai făceam planul și nici nu mai doream să ajung la Madrid pînă seara. Cu entuziasmul scăzut mult față de clipa cînd îmi alesesem drumul, simțeam pe deasupra o neliniște și o nemulțumire. Le-am dus, nedefinite, cîtva timp, pînă ce deodată mi-am dat seama, dar cu alt simț decît al văzului, că în fața mea, anulat de lumina puternică a soarelui, ardea iarăși becul roșu de alarmă...

Încă o dată, destinul, învins o vreme, voia să mă întoarcă din drum. N-am mai fost în stare să mă lupt cu afurisita de curea și am oprit la un garaj de pe marginea șoselei. Era la intrarea unui sat, un atelier pentru tractoare și mașini agricole, ca sub Sierra Nevada, unde am schimbat pompa de apă.

Deși prins cu treburi, înconjurat de localnici care îi cereau ajutorul și sfatul, mecanicul, un tînăr, nu m-a lăsat să aștept mult și a venit să vadă ce mă doare. Și iarăși nu i-a trebuit mult timp ca să-și dea seama că de vină nu sînt fuliile, ci numai cureaua, prea lată. A căutat alta, n-a găsit, m-a îndemnat să-mi continui

drumul încă douăzeci de kilometri, pînă la Motilla del Palancar, unde voi găsi un atelier mai mare ; apoi mi-a completat apa de răcire, fiindcă se pierduse multă, ceea ce nu mi se mai întîmplase de ani de zile la vreo mașină, de pe vremea cînd mergeam cu radiatoare cîrpite și păcătoase. Ba mi-a mai oferit mecanicul și un bidon cu apă, să-l am cu mine, iar eu, deși nu simțeam nici o mîndrie, i-am arătat că aveam unul, pe care Neculai mi-l pusese în mașină aproape cu sila.

În zece minute cît am stat acolo, Vicht se îndepărtase destul ca să nu-l mai pot ajunge din urmă. Și iarăși socoteam că drumurile noastre s-au despărțit astă-seară, și n-aveam nici un regret, de vreme ce tot trebuia să ne despărțim în cîteva zile. Într-atît eram de hotărît să rămîn singur, încît ajuns la Motilla del Palancar uitasem cu totul de ei, preocupat fiind numai să găsesc atelierul. Am deescoperit mai multe, chiar și o reprezentanță „Renault", de mirare într-un sat din Spania. Peste tot pe marginea drumului, pe trotuarele de pămînt, prin curți și prin ușile atelierelor se vedeau tractoare și mașini agricole.

Încă o dată, un mecanic, blond de data aceasta și puțin pleșuv, deși tînăr, a încercat să mă scoată din încurcătură. Două ceasuri și-a pierdut cu mine, de parcă i-aș fi fost prieten sau s-ar fi așteptat să-mi moștenească bogățiile. S-a dus pe la toate atelierele, a venit cu un braț de curele, le-a încercat pe rînd, dar nici una nu se potrivea, blestematele ! De mult aș fi vrut să-l scutesc de această batjocură, convins că o forță mai mare decît a tuturor mecanicilor voia să-mi întrerup drumul. Dar acum, odată ce Vicht dispăruse, aveam de gînd să înfrunt restul adversității, care nu putea fi decît un capriciu al soartei, hotărît să lupt cu ea și s-o învîng, chiar dacă ar fi trebuit să merg tîrîș pînă la Madrid.

Mecanicul a încălecat pe o motoretă și s-a dus să caute alte curele, într-un sat vecin. Atîta bunăvoință mă punea pe gînduri ; oare ce voia de la mine ? Nu era cumva un Mefisto, urmărind să-mi cumpere sufletul ?

Soarele apunea, era de la sine înțeles că nu-mi mai puteam continua drumul, n-avea nici un rost să ajung noaptea la Madrid, pe ale cărui străzi abia mă descurcam ziua. Am pornit să caut hotel, și la prima răspîntie, ca un fel de piață, am găsit trei, unul lîngă altul. L-am ales pe cel mai liniștit, „La doi frați", o construcție nouă, urbană, unde camera costa mai scump decît în orașele mari, poate ca să fie satisfăcuți amîndoi frații. E drept că era frumoasă, cu tapete înflorate, care-s o slăbiciune în Spania, ca și

florile artificiale. N-am cîrtit, datorită băii, atît de bine echipată şi atît de elegantă, că s-ar fi potrivit unui hotel de metropolă. Restaurantul nu se deschidea decît la nouă, ceea ce nu însemna o surpriză. Decît că, în tot satul, pe care l-am colindat aşteptînd să vină cureaua, nu se găsea nici o prăvălie de unde să cumpăr mîncare. Se găseau numai garaje şi ateliere mecanice.

Şi iată că, după două ore pierdute cu mine, mecanicul a ridicat din umeri ; nici între ultimele curele aduse nu se găsea una pe măsură. Să nu crezi că maşina era vrăjită ?! Pentru timpul lui pierdut, omul binevoitor a refuzat orice plată. Era chiar nedumerit : ce serviciu îmi făcuse ? Nimic ; îmi pusese la loc cureaua veche, compătimindu-mă pentru drumul de mîine. „Dar la Madrid am să găsesc ?" „Nu se ştie !" Îi împărtăşeam pesimismul. Mi-era teamă că n-am să mai găsesc nimic, nici măcar capela cu bolta pictată de Goya.

Pe la ora opt, cînd se întunecase, mîncam amărît un sandvici cu jambon în barul hotelului, uitîndu-mă pe fereastră, afară. Drept în faţă se vedea indicatorul de la intersecţie, un panou galben, decolorat, pe care scria, cu negru : „Madrid, 197 km".

Mecanicului i-am dăruit două sticle de vin. Le-a luat, înroşindu-se ; nu-şi ascundea, bunul meu om, nici sfiala, nici bucuria. Acum cînd scriu şi am chipul lui în faţă, îmi vine în minte un om roşcovan, patronul unui atelier de vopsitorie de la Arles, în sudul Franţei. Oprisem în faţă şi căutam pe cineva, să cer o informaţie. Îl vedeam pe geamul atelierului, o vitrină, răstindu-se la un cîine lup care cine ştie cum îl nemulţumise. Cîinele îl privea cu ochii roşii, arătîndu-şi colţii ; în orice clipă putea să se repeadă la carotidă. N-am avut de lucru şi am ciocănit în geam în loc să caut alt om căruia să-i cer informaţia. Cel dinăuntru, furios pe cîine, a smucit uşa şi s-a răstit, furios şi pe mine :

— Ce vrei ? Nu vezi că-i închis ?

Era duminica, pe la ora două, dar eu nu venisem să-mi vopsească maşina.

— Domnule, nu vă supăraţi, ştiţi ceva despre Avignon ?

Pînă la Avignon nu aveam mult de mers, iar acolo voiam să văd podul roman, să nu-mi scape unul, că văzusem cu zecile. Ce de poduri au făcut romanii, în Spania, în Franţa şi pe oriunde au trecut ! Sigur că voiam să văd şi zidul oraşului, şi castelul papilor, numai că rătăcisem toate ghidurile, şi îmi venise aşa, deodată, o îndoială, dacă toate acestea există cu adevărat, dacă nu-s

născociri, dacă n-au dispărut sau dacă nu fac eu o confuzie. La fel cum, în seara de la Motilla del Palancar, mă îndoiesem de existența Madridului și a tot ce lăsasem acolo.

La întrebarea mea, politicoasă, roșcovanul mi-a răspuns arătîndu-și colții, cum mai înainte și-i arătase cîinele lup, dar lui, nu mie.

— Nu știu nimic !

Cu aceste cuvinte grosolane a dat să-mi trîntească ușa în nas. Am ținut-o cu piciorul ; eram ca lovit în cap, începusem să mă înfurii cu totul nesocotit.

— Sînteți străin ? l-am întrebat.

Vorba și mai ales tonul puteau fi o insultă.

Iar el mi-a răspuns, întorcîndu-mi insulta într-o afirmație provocător de absurdă :

— Da, sînt străin !

— Sînteți turc ?

N-a mai putut să audă, fiindcă îmi forțase piciorul și trîntise ușa cu atîta furie, că fațada a vibrat, în timp ce cîinele lup sărea în picioare și începea să latre războinic. Dar nu lătra la el, ci la mine. Această a doua nedreptate am s-o țin minte mult mai mult decît pe prima.

Brutei roșcovane ce puteam să-i fac ? Eram pe terenul lui. Să-i fi spart geamul ? Și pe urmă cum să-l înfrunt ?... Cu mîinile goale nu poate nimeni să lupte cu o gorilă. M-am gîndit la binecuvîntata manivelă, cea cu care se porneau pe vremuri motoarele, și care rezolva conflictele între șoferi, la cîrciumă sau pe marginea drumului. Mașinile moderne nu-ți mai oferă nici un mijloc de apărare.

Nu trecuseră decît două zile de la întîmplarea povestită, cînd tot în sudul Franței, între Toulon și Cannes, unde toate sînt atît de frumoase, destinate numai să te desfete și să te încînte, am oprit la un mic atelier, într-o stație de benzină, și l-am rugat pe mecanic să-mi regleze frîna de mînă, care începuse să nu mai țină. Nu mă folosesc niciodată de ea, totuși, prudența spune să fie bună.

— N-am timp, mi-a răspuns omul fără să-mi arunce măcar o privire.

Am insistat, nevenindu-mi a crede în atîta mizerie :

— Domnule, e un lucru de nimic !

— Atunci, fă-l dumneata, fîrtate !

— Dar gîndește-te că e vorba de ceva care privește siguranța circulației !

— Du-te pe jos și lasă-mă în pace !

Un kilometru mai departe, la alt atelier, patronul, după ce mi-a ascultat pasul, m-a poftit să vin a doua zi dimineaţa.

— Numai că eu sînt un călător, domnule ! i-am replicat, urcînd din stupefacţie în stupefacţie. Mîine dimineaţă trec în Italia.

— Foarte bine ! Reglează-ţi frîna la italieni ! Noi avem treabă.

După sandviciul cu jambon, am mîncat unul cu brînză de capră, şi făcînd încă o dată comparaţie cu mecanicul de astă-seară, mi-am amintit un şofer de taximetru de la Madrid. Mergeam cu două doamne la o sindrofie intelectuală, în casa unui profesor de universitate, curios să cunosc măcar puţin şi altă lume decît cea de pe stradă. Ne-am folosit de un taximetru care, în asemenea împrejurări, e preferabil maşinii personale, mai ales că seara, intitulată „cocktail", se încheia cu băutură. Deşi abia venisem la Madrid, mi-am dat seama că şoferul lungea drumul cu o îndrăzneală prea mare, ştiindu-ne străini, deşi amîndouă însoţitoarele mele vorbeau de mult spaniola. Într-un loc, pe o arteră foarte circulată, una din ele a coborît la o parfumerie, să ia un mic dar pentru gazde, şi l-a rugat pe şofer să aştepte două minute. E adevărat că, după lege, nu avea unde sta, şirul maşinilor pe lîngă trotuar fiind neîntrerupt, dar multe erau oprite pe al doilea şir, aşa că ar fi putut să aştepte şi el cîteva minute printre ele, mai ales că nu cobora de la volan. Şoferul a refuzat această soluţie, declarînd cu violenţă că e nepermisă şi, cît timp doamna a întîrziat în parfumerie — cum era să stea numai două minute ?! — s-a învîrtit pe străzile din jur, cu mare viteză şi năpustindu-se nerăbdător prin intersecţii, ca aparatul să marcheze cît mai multe pesete. La al nu ştiu cîtelea tur, am găsit-o pe doamna noastră aşteptînd în stradă, însoţită de patronul parfumeriei, care îi era şi cumnat, căci de aceea mersese acolo. Spaniol din naştere, cumnatul l-a admonestat pe şofer pentru mica lui coţcărie, spunîndu-i că nu-i frumos să profite de dezorientarea unor străini. (Ce dezorientare, cînd toţi trei ne dădeam seama limpede de manevra lui păcătoasă ?) Atunci şoferul a oprit aparatul de taxat (ca să nu ne păgubească în timpul scenei care avea să urmeze), a sărit jos de la volan şi s-a năpustit asupra cumnatului cu vorbe de o violenţă inimaginabilă şi cu gesturi furioase ; mai lipsea să-i bage mîna în beregată.

Întîmplarea m-a iritat şi mai ales m-a mîhnit foarte tare, de aceea, restul drumului am rămas tăcut, cu capul între umeri, incapabil să spun o singură vorbă însoţitoarelor mele.

— Ce ai ? m-a întrebat una din ele, în limba ei de acasă.

Era o tînără profesoară de la Besançon, măritată cu un madrilen, și amîndoi predau limba spaniolă școlarilor din Franța. Le stătea bine împreună, în dubla lor colaborare, de aceea mi-au fost simpatici.

— Sînt îngrozit de atîta răutate ! am răspuns, fără să mă uit la șoferul de lîngă mine.

Șoferul m-a privit o clipă, dar nu i-am dat importanță. Iar amîndouă doamnele într-un glas, fiindcă amîndouă iubesc Spania în chip fanatic, s-au pus să mă contrazică, afirmînd că mă înșel, că n-am nici un motiv să cred astfel, că spaniolii sînt cei mai buni oameni de pe suprafața pămîntului. Ca și cînd n-am fi fost toți trei martori la scena de adineauri ! Ca și cînd înaintea mea nu l-ar fi condamnat pe șofer însuși cumnatul doamnei, cel mai indicat să-și judece compatrioții !

Luîndu-și banii, șoferul mi s-a adresat, cu un accent acceptabil și cu o ușoară maliției zitate : „Merci, monsieur !“ Iar cînd am coborît, n-a uitat să adauge : „Bonsoir, monsieur, et bon amusement !“ Dar nu m-am pierdut cu firea și n-am regretat aprecierea de mai înainte. Și astăzi, după ce am cunoscut în multe feluri bunătatea spaniolilor, mai sînt înclinat să cred că era un om rău. „Poate înrăit !“ m-a corectat Ioana a doua zi, cînd i-am spus întîmplarea. Am aflat atunci că oamenii de categoria lui socială o duc foarte greu cu viața, că muncesc barbar, uneori douăzeci de ore pe zi, ca să-și poată întreține familia. Mulți se angajează în două sau chiar în trei locuri, și după ce termină istoviți o muncă, se duc repede să înceapă alta. „N-ai de unde să știi ce era în sufletul acelui nenorocit !“ a adăugat apărătoarea șoferului, și m-a înduioșat compasiunea ei, descoperită atît de tîrziu, cînd știusem că n-o interesa decît dragostea. E drept că o dragoste ramificată, dragostea de orice, de părinți, de prieteni, de iubiți, de peisaj, de călătorie, dragostea pentru Cervantes și pentru Spania. La drept vorbind, și pentru șoferul meu arăta tot dragoste. „Foarte probabil, bietul de el a lucrat de dimineață într-o fabrică, după-amiază într-un atelier sau la o bina, sau cine mai știe unde și ce... Noaptea devine șofer de taximetru. Poate n-a mîncat nimic toată ziua. Și după miezul nopții îi mai rămîn cîteva ceasuri să se odihnească înainte de a pleca iar la fabrică...“

Nu fusese decît o întîmplare neînsemnată și aș fi uitat-o curînd dacă în minutele care au urmat n-aș fi avut parte de zîmbetul bătrînei, uimitor și minunat, ca un balsam pentru inimile

rănite. Urcasem trei etaje în blocul luxos unde eram aşteptaţi, cu scări largi şi cu uşi de catedrală. Însoţitoarele mele însă nu mai ţineau minte numărul apartamentului, poate greşiseră şi etajul. Mă întrebam cum vom ieşi din încurcătură, cînd una din ele a şi apăsat pe un buton de sonerie, la nimereală. Am aşteptat cu maxilarele încleştate şi cu pumnii strînşi să apară un om furios, pus pe ceartă, ca şoferul de adineauri, să ceară socoteală că de ce sunăm pe la uşi, anapoda. Şi ar fi avut dreptate. Din partea mea, mai bine plec decît să sun la o uşă fără să fiu sigur că este cea căutată. Mi se pare nu doar o nepoliteţe, ci o desconsiderare, ba chiar o insultă, să provoci astfel de alarme într-o casă necunoscută, în liniştea unui cămin, apărată de toate constituţiile. În asemenea cazuri nu încap scuze. E ca şi cum i-ai cere iertare unui om după ce i-ai tăiat capul.

A urmat o aşteptare penibilă, apoi s-au auzit paşi tîrşiţi dincolo de uşa frumoasă, care apoi s-a deschis puţin, şovăind, temătoare, timidă, lăsînd să apară capul minunatei bătrîne, cu o mirare blajină. Prietenele mele au întrebat de profesorul Bela. Profesorul stătea alături ; bătrînica putea să arate cu degetul, şi apoi să închidă uşa. Dar pe faţa ei minunată, căci nici a suta oară n-aş putea s-o definesc altfel, s-a ivit cel mai cald, mai bun şi mai supus zîmbet din cîte văzusem pînă în seara aceea, într-o lungă viaţă. Supus ; cuvîntul e ales după multă căutare ; supus, de aceea era zîmbetul ei nemaiîntîlnit, şi de aceea era ea atît de minunată. Ne zîmbea tuturora, de nu ştiam pe care din noi îl socoteşte mai drag şi mai simpatic, de parcă ea era, venită din poveste, bunica tuturor bunicilor noastre. Şi apoi, continuîndu-şi zîmbetul şi continuînd să ne învăluiască pe toţi în privirea ei bună, caldă şi supusă, bătrîna a păşit uşor pe palierul de marmură, cumpănindu-şi paşii cu mişcări gingaşe ale braţelor, că părea o dansatoare, s-a oprit alături şi ne-a arătat uşa vecină, însoţindu-şi gestul de o reverenţă plină de graţie.

Datorită ei, fără să-l uit pe şofer, multe s-au schimbat în sufletul meu, neîncrezător, fiindcă a fost lovit de multe ori în viaţă. Şi am avut o seară bună, deşi uşor întristată, fiindcă tot ce e minunat pe lume îmi trezeşte puţină melancolie.

Curînd aveam să descopăr un zîmbet înrudit pe faţa chelnerului de la „Casona". Poate înainte nu l-aş fi remarcat, sau nu i-aş fi dat atîta importanţă. De la bătrînica aceea, vecina profesorului, am învăţat să citesc în zîmbete.

Poate şi şoferul îmi zîmbise cînd îmi spunea „bonsoir, monsieur", dar nu puteam să ştiu ; chiar să nu fi fost întuneric, n-aş fi vrut să-i văd faţa.

Îmi terminasem şi sandviciul cu brînza de capră şi nu mai ştiam cu ce să-mi completez masa, cînd pe fereastra barului a pătruns lumina a două faruri, care o clipă mai înainte, la intersecţie, scoseseră din întuneric indicatorul obsedant : „Madrid, 197 km". Era serios din partea mea să merg la Madrid numai ca să văd capela pictată de Goya ?

Maşina sosită oprise lîngă maşina mea, dar nu i-am dat atenţie. În minutul următor s-a deschis uşa şi a apărut Vicht, căutîndu-mă cu ochii întrebători. Dominique venea după el, puţin rătăcită, nu ştiam de ce. Părea că nu mă vede. Ne-am aşezat toţi trei la o masă, lîngă fereastră, şi-am mîncat sandviciuri, întîi cu jambon, apoi cu brînză de capră.

— V-aţi întors de departe ?

— De la intrarea în Madrid.

M-am uitat lung la Vicht, mi se părea schimbat, se vedea ceva bizar pe faţa lui, o împietrire cadaverică, nu-mi dădeam seama limpede, în lumina neclară care venea de la bar. Restul localului rămînea în umbră. Simţeam că nu se întorsese fără un motiv puternic. A cerut o sticlă de whisky, şi după primul pahar a început să tuşească. Nici nu-şi dădea osteneala să ascundă ; tuşea sec, din gît, o tuse neterminată, şi părea că aşteaptă, iritat, să devină mai profundă, să ajungă la forma ei definitivă şi întreagă. În locul compasiunii îmi trezea o neîncredere puţin iritată, mi se părea că vrea să ne trezească neliniştea, dar poate nu aveam dreptate ; uneori refuzăm să credem în suferinţa altora, ca să ne păzim liniştea.

Deşi dezorientat şi fără nici un rost în satul acesta de cîmpie, în drum spre Madrid şi spre mijlocul Spaniei, mă simţisem bine pînă la venirea lor, mă regăsisem aşa cum m-am ştiut în ultima vreme, plin de păcate şi de judecăţi greşite, dar incapabil de infamie. Cred că e destul ca un om să se poată tolera pe el însuşi între oameni, care nu au nici ei însuşiri mai bune. Important era, în acest drum al meu, că nu făceam rău nimănuia. Cum nu aveam deloc putinţa să-i dau vreun ajutor lui Vicht, socoteam că ar fi fost mult mai bine să nu mă fi regăsit.

Mîncam sandviciuri de jumătate de oră şi-mi era imposibil să-mi potolesc foamea, aveam nevoie de altceva. Ca şi cum mi-ar fi simţit gîndul, băiatul de la bar s-a dus la bucătărie şi îndată a venit cu o farfurie mare, plină cu peştişori prăjiţi proaspăt ;

poate erau sardine, pregătite pentru restaurantul care în curînd trebuia să se deschidă. I-am mîncat repede, cu o poftă puţin duşmănoasă ; aş fi vrut să-mi facă rău, să mi se aplece şi să mă chinuiesc toată noaptea.

Vicht nu mînca nimic, ci bea whisky, golise jumătate de sticlă, avea să se îmbete ; nu mai tuşea decît la răstimpuri şi părea surprins de această acalmie din organismul lui, nedîndu-şi seama că băutura acţiona ca un narcotic.

Dominique stătea cu ochii pe geam, fără să spună un cuvînt, privind în întunericul de afară. Chiar dacă ar fi fost lumină, n-avea ce să vadă decît intersecţia, goală, şi indicatorul, pe care scria constant : „Madrid, 197 km". Din cînd în cînd indicatorul reapărea în farurile unei maşini, făcîndu-mă să tresar şi să mă întreb ce rost aveam eu acolo.

Băiatul de la bar a mai adus o farfurie de peştişori. Dominique i-a cerut o bucată de carton şi cînd i-a adus-o, s-a apucat să scrie ceva cu lac negru de unghii ; nu puteam să văd ce. Pe partea cartonului dinspre mine, scria cu litere mari, verzi : „Cerveza". Era capacul unei cutii cu sticle de bere.

Vicht nu mai tuşea deloc, dar acum avea faţa pămîntie.

— Du-l în cameră ! mi-a spus Dominique.

Cînd m-am întors, nu mai era acolo. Am aşteptat-o. Barul se golise, toată lumea trecuse alături, în restaurant. Băiatul a venit la masa mea.

— Nu vreţi să mîncaţi ?

— Nu, mulţumesc. M-am săturat.

— Mai doriţi peşte ?

— Adu-l, să fie !

Nu l-am întrebat de Dominique, dacă o văzuse plecînd şi unde se dusese. Trecuse o jumătate de oră fără să se întoarcă. Am stat singur în bar, aşteptînd-o, pînă aproape de miezul nopţii. Nu putea fi sus, aş fi văzut-o urcînd, aveam scările în faţă. Am ieşit s-o caut, cu gîndul că poate se culcase în maşină, dar n-am găsit-o. Nu mai treceau maşini, şoseaua era întunecată. M-am apropiat de indicatorul din intersecţie, pe care scria : „Madrid, 197 km", şi-atunci am descoperit-o, ghemuită în ţărînă, rezemată de stîlp, cu bărbia în piept ; părul, căzut în faţă, îi dezgolea grumazul şi urechea în care lucea micul cercel de aur. Adormise, făcînd auto-stop, cu cartonul în mînă ; în lumina slabă care venea de la hoteluri, am citit scris mare, cu lac negru de unghii : „*Orice*

direcţie". Un automobilist ar fi putut să vadă, în lumina farurilor, dar de mult nu mai trecuse nici un automobil.

Am privit-o pe Dominique, întrebîndu-mă cu durere ce furtună îi bîntuia sufletul dacă îi era totuna unde va merge, căci ce putea să însemne apelul ei, *orice* direcţie, decît lipsa oricărui ţel şi oricărei speranţe ?

Bătea vîntul asupra mea din toate direcţiile. Singura certitudine era că pînă la Madrid mai aveam o sută nouăzeci şi şapte de kilometri. Dar ducîndu-mă acolo fără să ştiu prea bine ce caut, putea să fie, la fel şi pentru mine, ca şi cum m-aş fi dus în orice direcţie.

22

Nu pot să văd un cercel de aur fără să-mi aduc aminte de Rin, de Londra sau de Madrid. Dar nu oricare cercel. Era o bijuterie mică, de o formă bizară, ca un semn de întrebare destinat să nu i se răspundă niciodată, şi îmbrăca lobul urechii, fix, fără să atîrne şi fără să se legene. Uneori mi se părea că e crescut din carne şi nu poate fi scos fără să lase rană.

Oare de ce în ortografia spaniolă semnul de întrebare se pune nu doar la sfîrşit, ci şi la începutul frazei ? Desigur că există un răspuns, şi probabil unul foarte simplu, dar nu vreau să-l aflu. M-am lecuit de adevăruri şi de lămuriri din seara cînd am fost la profesorul Bela. Erau acolo oameni unul şi unul, astfel că m-am dezlănţuit cu întrebările, aruncîndu-le în stînga şi-n dreapta. Singura din ele rămasă fără răspuns, deşi mă chinuia cel mai mult, a fost aceea privitoare la imixtiunea arabă. Şi doar se aflau de faţă oamenii cei mai potriviţi să înţeleagă şi să ştie ! „Ce credeţi dumneavoastră, i-am întrebat, că ar fi fost Spania astăzi, în întreaga ei structură, de la materie pînă la spirit, dacă n-ar fi venit arabii ?" S-au privit unii pe alţii şi au tăcut. Dacă aşteptam, sau mă retrăgeam într-un colţ cu vreunul din ei, poate mi-ar fi spus ca-

re-i părerea tuturor sau care-i părerea lui. Dar n-am avut astîmpăr şi i-am iscodit : „Cît vă simţiţi spaniol, şi cît arab fiecare din dumneavoastră ?"

Azi mă gîndesc că întrebarea mea a fost impudică. Întrebasem mai înainte despre ecartamentul mărit al căii ferate. Făcusem de mult o apropiere între Spania şi Rusia, cele două extremităţi ale Europei. În afară de „sentimentul tragic", există între ele alte înrudiri, foarte ciudate, deşi ţările nu-s legate una de alta nici prin sînge, nici prin istorie. Singure ele, şi parcă vorbite, i-au rezistat lui Napoleon, care supunea continentul, nelipsindu-i mult să supună alte continente. Singure ele, despărţite de mii de kilometri, au ecartamentul căilor ferate mai mare decît oriunde în altă parte. „Din motive strategice ! mi-au răspuns în cor oaspeţii profesorului. Şi Spania, şi Rusia s-au temut de invazii !" Desigur, acesta este răspunsul. Dar ţările din centrul Europei nu s-au temut şi ele ?... Aşa că, după ce-am înregistrat dezamăgirea, nu m-am dat bătut, ci, încetul cu încetul, mi-am reconstruit vechea nedumerire şi am reconstituit în cugetul meu vechea ciudăţenie.

Mai doream să aflu ce credeau oamenii întruniţi acolo, reprezentînd ştiinţele cele mai variate, despre cîinii spanioli, raportaţi la cîinii din Anglia şi din Franţa. Aceştia din urmă mi s-au părut rezervaţi şi antipatici. Liberi sau în lesă, mi-a fost imposibil să smulg de la ei un semn de prietenie sau măcar o comunicaţie minimă, hai să zic o privire. Privirea lor zboară totdeauna pe alături, rece şi distantă. Să fie mai înalt cîinele, privirea lui ar trece pe deasupra omului cum trec privirile capetelor încoronate pe deasupra mulţimii.

Am văzut în Anglia şi în Franţa cîini de o frumuseţe care îi ridică deasupra propriei lor origini. Bietul om, stăpîn al pămîntului, se încrucişează pasional sau anarhic, pe sentimente sau pe întîmplare, fără să ţină seama de rase şi fără să se întrebe cum îi va fi progenitura. La Paris, pe podul insulei St. Louis, într-un amurg violet, erau doi levrieri, aşa cred că îi cheamă sau aşa le spun, ca să mă pot referi la ei ; în realitate nu puteau să fie nimic definit, erau cap de şir, începutul unei rase sublime, pornită poate din levrierul ştiut de mine...

Ieşisem la lumină din mauzoleul sumbru închinat deportaţilor ; se înţelege că deportaţilor din ultimul război ; în alte războaie n-au fost deportaţi, ci doar morţi sau vii ; sau răniţi, prizonieri şi dispăruţi. Cineva a găsit cu cale să înscrie la intrare principiul creştin al iertării, completat cu un compromis : „Iartă, dar nu

uita !" De mult mă revoltă îndemnul acesta, care pretinde să-l ridice pe om deasupra lui însuşi. Întinde şi obrazul celălalt ! Ca lumea să se populeze cu învinşi şi cu resemnaţi ! Principiul meu, verificat încă o dată prin raportarea lui la toate impulsurile mele, nu poate decît să-l parafrazeze pe al deportaţilor : „Uită, dar nu ierta !" Şi încă e în el o concesie ! Principiul întreg, fie că nu eu l-am enunţat primul, rămîne : „Să nu uiţi, să nu ierţi !" E singurul răspuns pe care îl dau nedreptăţii. Orice altceva e decădere sau laşitate.

Levrierii, doi, stăteau într-un fel de aşteptare gravă, lîngă parapetul podului, de piatră proaspăt albită. Nu pîndeau, nu aveau ce să vîneze. Erau frumoşi, plictisiţi şi de-o mîndrie bolnavă. Cu burta suptă, cu şira spinării arcuită în sus, cu părul mătăsos, de un violet pastelat, păreau pictaţi de Watteau. Un bărbat tînăr, brun, robust, le dăduse drumul din lesă şi îi priveghea de alături. Era fiu de deportat sau fiul celor care mijlociseră deportarea ? Istoria oamenilor se încurcă după trei decenii. Clară rămîne istoria cîinilor. Cred că stăpînul lor le-o cunoştea mai bine decît pe-a lui însuşi ; între oamenii de astăzi, pedigree-uri nu mai au decît sportivii.

Am încercat să le vorbesc cîinilor, să trezesc în ei un semn de simpatie ; a fost inutil. Aş spune că m-au privit cu răceală, dacă măcar mi-ar fi aruncat o privire. Mi se mai întîmplase la fel şi înainte, şi după nenorocirea cu cîinele de la Londra, de pe Gower Street, care venise la mine cu atîta prietenie. Dar acela fusese un caz nefiresc, un cîine cu reflexele răvăşite, un rătăcit, un neurastenic, şi a sfîrşit-o rău, chiar sub ochii mei.

Ce-mi demonstrase chirurgul la urma urmelor ? Că oamenii continuă să sacrifice cobai şi cîini ca să le fie lor bine, şi mi se pare că le e tot mai rău. Pe boxerul acela care mi se urcase cu picioarele pe umeri şi dăduse să mă lingă pe obraz cu o iubire spontană, l-a zdrobit un automobil, în faţa hotelului, nu departe de British Museum. Încercînd a doua ipostază, după ce prima era demonstrată, cea cu apatie totală prin deconectare, chirurgul a apăsat pe contactul din dreapta, redîndu-i cîinelui reflexele europene. Pe urmă l-a lăsat să aştepte, cu o poruncă de dresor, şi cîinele s-a aşezat pe marginea trotuarului, în poziţia „His Master's Voice". Omul a traversat strada, luîndu-mă cu el, şi ajunşi pe trotuarul celălalt, şi-a strigat cîinele.

— Priveşte ! mi-a spus.

N-aveam de ce să mă îndoiesc ; am văzut clar tot ce a făcut cîinele : s-a ridicat, a privit în stînga străzii, de unde ar fi venit o mașină dacă s-ar fi circulat pe dreapta ; a înaintat prevăzător pînă în axul străzii, acolo s-a uitat în dreapta, de unde, în aceleași condițiuni, ar fi putut să vină o mașină din direcția cealaltă.

Demonstrația era făcută și nu eu am dorit să continue. Autorul operației, flatat de succes, a vrut să-l amplifice, de aceea a apăsat pe butonul stîng, dînd cîinelui reflexele londoneze. Experiența s-a reluat, ca și prima oară ; am traversat strada, omul și-a chemat cîinele, acesta a privit în *dreapta*, cum făceam și eu la Londra, dar controlîndu-mă întruna, chinuit de gîndul că aș putea să uit și să mă lovească o mașină.

Cîinele traversase corect jumătatea de stradă, privise în *stînga* și, cum nu venea nici o mașină, și-a continuat traversarea, contrariat totuși de zgomotul motorului. Și pe noi ne contraria, și nu puteam înțelege. Era prea tîrziu să strigăm, să facem semne : venea o mașină, apăruse de după colț, cu o viteză nepermisă la intersecții, și se angajase în direcția noastră, dar pe *dreapta* străzii. Cîinele nu putea s-o vadă, fiindcă reflexele lui, comandate, nu-i îngăduiau să se uite în partea aceasta. Deși auzea zgomotul apropiindu-se și toate instinctele lui trezeau în el groaza, ceea ce se vedea în părul zburlit pe spinare, în pașii speriați și în tremurul care-i cuprinsese întreg trupul, zgîlțîindu-l ca un curent electric de tensiune mortală, reflexele, suverane, nu-i îngăduiau să se apere. L-am privit pînă la urmă, incapabil să gîndesc o salvare, și-n ultima clipă ochii ni s-au întîlnit, intersectîndu-se cu moartea. Am citit în ochii lui, mai presus decît groaza, un semn teribil de revoltă și nedumerire, apoi a urmat bușitura. Cred că în ultima lui zvîcnire de viață, cîinele mi-a transmis un protest adresat omenirii.

Automobilul a oprit puțin mai departe, la hotelul vecin, unde căutasem și eu cameră. A coborît un om brun, cu o mustață neagră, tunsă scurt, ca a lui Nasser. Îl cunoșteam, era un egiptean, locuia acolo cu toată familia, își petrecea concediul la Londra ; chiar mă ajutase, făcînd pe translatorul, să mă înțeleg cu fata de la recepție, fără succes, fiindcă nu aveau decît camere cu două paturi. Erau mulți egipteni în hotel și în hotelurile vecine, îi cunoșteam după fizionomie, îi întîlneam des, uneori umpleau strada. Le era ușor să vină la Londra, nu li se cerea viza britanică, puteau să stea oricît, puteau să plece, puteau să se întoarcă, la fel cum ar fi trecut dintr-un județ în altul. Această afluență, și tocmai pe

lîngă British Museum, mă făcea să mă întreb dacă nu pun la cale o lovitură, să-şi ia înapoi pietrele antice şi mumiile.

Cum a văzut placa de înmatriculare de la spatele maşinii, chirurgul a ridicat mîinile spre cer, într-un gest de exasperare, dar nu lipsit de o anumită satisfacţie : ceea ce trebuia să demonstrez, domnule ! Cîinele a *funcţionat*. N-a funcţionat omul ! A uitat să-şi controleze reflexele. Nu-i posibil să circuli pe stînga fără greşeală, cînd toată viaţa ai circulat pe dreapta !

Fireşte, dacă Egiptul ar fi rămas sub stăpînire britanică, s-ar fi menţinut şi acolo sistemul circulaţiei pe stînga, şi bietul cîine n-ar fi murit spre a demonstra un adevăr de care Anglia nu va ţine seamă decît după cine ştie cîte generaţii. În lumina aceasta, operaţia propusă de omul cu cîinele mi s-a părut interesantă, astfel că am susţinut-o cu căldură, ceva mai tîrziu, cînd egipteanul a venit să-mi ceară părerea.

Pare-se, omul cu cîinele îi convinsese pe toţi egiptenii din hotel să se opereze. Dar ei aveau de gînd să stea mult la Londra, poate chiar să rămînă acolo pentru totdeauna.

Nu ştiu ce s-a întîmplat cu ei ; a doua seară era lună nouă şi m-am dus în St. James's Park, s-o întîlnesc pe fata cu cercelul de aur, iar ziua următoare, duminică, am părăsit Anglia, unde nu sper să mă întorc vreodată. Sigur însă că mi-ar plăcea.

*

Orice alţi cîini am mai întîlnit pe urmă, pînă ce am ajuns în Spania, au păstrat faţă de mine aceeaşi rezervă aristocratică. În seara de la profesorul Bela le-am povestit oaspeţilor împrietenirea mea cu căţeaua de la Gudiña. Deşi trecusem Pirineii de o săptămînă şi parcursesem tot nordul ţării, în felurite zigzaguri, ca să nu las pe de lături nici unul din vechile mele vise geografice, deşi toate îmi plăceau şi mi se duceau pînă în fundul inimii, făcîndu-mă să gîndesc că Spania e o sărbătoare, cum gîndea Hemingway despre Parisul lui, unde hălăduise cîţiva ani între cele două războaie, nu ajunsesem încă la o lămurire şi nici nu băgasem de seamă care era firea cîinilor. Pînă în seara cînd am ajuns la Gudiña.

Cum spaniolii de la profesorul Bela cunoşteau *geografia* Spaniei, nu era greu să observe că aici intrasem pe un pămînt care premergea Castilla, şi nu era greu nici să-şi dea seama că, deşi încă departe, provincia presimţită trezea în mine o stare nouă. În jurul meu începuse ceva neobişnuit. În prăvălia sătească, unde am

cumpărat de mîncare, am văzut o fată blondă ; nu m-au mirat culoarea părului şi tenul ei, puţin auriu, poate de la soarele de pe podiş, ci picioarele, mai lungi decît văzusem pînă acum, şi şoldurile, mai bine modelate. Eram îngrozit de siluetele femeilor din nord şi nord-vest, din Galicia mai cu seamă, unde celţii parcă n-au lăsat nici o urmă. Îmi pare rău şi mi-e greu să spun cît erau de urîte primele femei pe care le-am întîlnit în Spania : negricioase, îndesate, cu picioarele scurte şi cu şoldurile greoaie. Chiar cele foarte tinere, fetele, şi chiar fetiţele. Am văzut, în primele zile, la Ribadeo, o copilă pe bicicletă şi am urmărit-o, sperînd să descopăr în ea graţia de atîtea ori întîlnită a tinereţii europene, care-i un fenomen încîntător, în extindere şi în contrazicere cu teoriile pesimiste despre viitoarele generaţii pierdute. Nu poate avea o evoluţie urîtă acea tinereţe care se îmbracă în culori atît de frumoase şi merge cu atîta graţie pe bicicletă.

Nu înseamnă că îi prezic un viitor sumbru fetiţei spaniole pe care am urmărit-o dezamăgit cum, după ce s-a ridicat în pedale, avînd o clipă de zbor, şi-a lăsat tîrtiţa greoaie să cadă în şa, amorfă şi fără speranţe, de parcă ar fi avut şalele paralitice. Dar nu cred nici că va ajunge cu fruntea la cer, măcar într-o zi din viaţă.

Pe cînd încercam să-mi spun aceste puncte de vedere, între oaspeţii profesorului Bela, cu ocolişuri şi cu atenuări civilizate, cineva m-a luat la ochi şi a început să mă iscodească. Era un bărbat de vîrstă impunătoare, chipeş, deşi îngreuiat de a doua lui maturitate, îmbrăcat cu eleganţă şi cunoscînd cum să se poarte. Făcea parte din diplomaţie, ceea ce în Spania înseamnă o situaţie privilegiată, pe care o mai oferă, cred că într-un grad şi mai mare, biserica şi armata. Neavînd complexul vîrstei sale, şi probabil nici alte complexe, toată seara s-a ţinut de o tînără femeie, încălzindu-i mîna şi umerii şi perforîndu-i urechea cu fraze interminabile, cu un patos fabricat, lipsit de orice convingere, dar continuu. Părea că îşi face o datorie şi, într-adevăr, curtenia este o datorie spaniolă, pe care femeile n-o dezaprobă.

Bărbatul impozant şi curtenitor era de fel din Galicia ; fiindcă aflase că veneam de acolo, a vrut negreşit să ştie ce părere aveam despre ţinutul lui de baştină. I-am spus cît de mult îmi plăcuse — nu era nevoie de nici o minciună.

— Ce v-a plăcut cel mai mult ?

Ce ar fi putut să-mi placă decît peisajul ? Ocolisem oraşele, în aşteptarea celor din sud. Astfel, i-am vorbit despre ocean, des-

pre munți și despre eucalipți. Cum să nu-mi placă ? E un peisaj adînc, cu multe planuri, împodobit și colorat ca de sărbătoare ; poate cîștiga pe oricine cu strălucirea. M-a bucurat mult, de aceea am să-l țin minte, asemănîndu-l puțin cu peisajul italian, sau cu cel sîrbesc, de pe coasta Dalmației. De unde era să știu ce va fi în restul Spaniei ? Abia dacă intuisem ceva despre ținuturi pustii și roșcate. Cînd am ajuns la ele, mi-a înghețat respirația, împiedicîndu-mă de la orice exclamație. Aceasta s-a întîmplat la Gudiña, dar nu din primele clipe, ci seara tîrziu, cînd am privit podișul de la fereastră și l-am simțit ondulîndu-se în depărtarea nopții, plin de palpitații misterioase. Atunci am amuțit dintr-o dată și-am stat de veghe, pînă tîrziu, cu ochii afară. Noaptea aceea, în inima mea s-a produs un fastuos dezastru ; am simțit că începea ceva inegalabil, care putea să mă îmbogățească sau să mă piardă. Și-am fost mult timp, poate mai sînt și astăzi, bogat și pierdut, printr-o bucurie încă neconsumată pînă la capăt, prin chin și prin voluptate. Pentru ceea ce am văzut de la fereastră. Pentru ceea ce am simțit că va fi mai departe. Și-a fost, har domnului ! Și-am mers pînă la capăt !

— Și-n Galicia ce v-a mai plăcut în afara peisajului ?

— Ideea că sînt *aproape* în Spania, domnule !

— Și ce nu v-a plăcut ?

— Femeile, iertați-mă, cum să spun altfel ?

La Gudiña e un sat pe podiș, aproape de frontiera portugheză, la jumătatea drumului între Vigo și Zamora. M-am oprit acolo fiindcă venea seara și mersesem destul peste zi, de dincolo de Pontevedra, de la malul oceanului. Era un sat cu o sută de case, tăcut, fără mișcare de oameni. Dar existau două hoteluri, noi, unul lîngă altul, lîngă ele un atelier mecanic, iar peste drum o școală de conducere auto. Și, bineînțeles, prăvălia de unde mi-am cumpărat mîncare, și unde am văzut fata blondă cu picioarele lungi, prima făptură feminină mai acătării. În centrul satului se construia a o sută una casă. O macara modernă, cu telecomandă, ridica lespezi de piatră pentru pereții etajului. N-am înțeles de ce se folosea acest material prestigios, dar care se prelucrează și se manevrează atît de greu, la o casă de țară destinată să rămînă nedescoperită în toată istoria viitoare a Spaniei ? Scriu primul despre ea, și nu va mai scrie nimeni. Dar migala inexplicabilă, și greutatea pietrei pasuită minuțios, minuțios plasată, lespede cu lespede, nici una egală cu alta, nimic egal cu ceva de alături, din urmă sau dinainte, m-au făcut să fiu mai atent la toate cele în-

conjurătoare. Plutea în atmosferă nu știu ce, care îmi dădea o neliniște, simțurile mele erau nedumerite și alarmate.

După ce am mîncat, în cameră, privind peisajul dinspre sud, podișul ondulat și pustiu, fără vegetație și totuși pulsînd de viață, pe care aveam să-l simt abia peste noapte, am coborît, mînat de vechea neliniște, și am mai parcurs o dată satul, de la un capăt la celălalt, fără să descopăr altceva decît înainte de masă. Prăvălia de unde cumpărasem de mîncare se închisese, plecase deci și era pierdută fata blondă cu șoldurile înalte ; la casa nouă de piatră încetase munca și macaraua, ridicată pe cer, veghea peste noaptea necunoscută.

Am simțit că nu era tot și, strecurîndu-mă printre două case, am ajuns pe ulița a doua, cum n-o bănuisem. Acolo începea Spania vizibilă, prevestind tot invizibilul ei, greu de străpuns, și numai la urmă. Așa m-am gîndit, și acum am spus, spre nemulțumirea domnului impozant, care dorea să mă fi cucerit Galicia lui a natală. Dar Galicia are altă culoare ! Și, zău, e cu totul altceva !

După șoseaua umblată de automobile, cu case convenționale, fie ele de piatră, cu hotelurile, cu atelierul mecanic și cu școala de conducere auto, ulița a doua mi s-a părut că duce înapoi, spre o viață adevărată, fără contrafaceri, fixată în trecut, ignorînd sau respingînd un viitor neutil. Acolo era, cu o vorbă mult prea folosită astăzi, o permanență. Umană și hispanică. Am văzut-o în tot ce mi-a apărut în față, și toate au apărut repede, într-o revelație concentrată pe ulița scurtă a satului. Am descoperit, știute din cărți informative, staulele aflate pe partea din față a casei, în ras cu solul, nedespărțite de el prin urcușuri și praguri. Deasupra lor e așezat cerdacul cu geamlîc, de unde nu se deschide nici o priveliște și de unde omul nu are nimic de descoperit decît pe el însuși, într-o ipostază aproape biblică. În fiecare staul de sub cerdacurile cu geamlîc ar fi putut să se nască un Isus. Balega se revarsă în ulița minunat de murdară ; e a firii, nealterată ; nu repugnă, ci înduioșează. E un fenomen pur, ca viața animalelor.

N-am văzut nici un om ; poate stăteau în fundul staulelor sau după geamlîcul cerdacurilor. Am văzut vacile, cu alb și negru, cu coarne lungi, orizontale, prea puțin arcuite, aproape drepte. Tronau deasupra reziduurilor, curate din naștere. Erau mîndre și frumoase ; pentru țara taurilor, nici nu s-ar fi putut altfel.

Aveam în mînă o franzelă de şapte pesete ; amintirea pîinii spaniole mă va înduioşa totdeauna, pînă la tristeţe, oricît de tîrziu, oricît de departe. Pîinea din Franţa e inegalabilă prin subtilitate şi sofisticare ; mi-a plăcut, dar nu m-a emoţionat niciodată. Pîinea în Spania, oriunde, la Madrid sau în ultimul dintre sate, e aceeaşi, curată şi cinstită, a pămîntului şi a soarelui, ca pîinea din rugăciune. Mirosul ei dulce, de flori şi de miere, îmi aducea în maşină prietenii ancestrale, poate din vremea magilor. Dacă îmi trebuia una, luam două, numai ca să fie cu mine.

Mergeam printre staule, petrecut cu ochii de vacile satului, cu pîinea în mînă, şi o mestecam bucată cu bucată, încercuit de propriile mele gînduri, ca de un laso, aruncat de mine, cel de departe, asupra mea, cel de aici, din satul La Gudiña. Sub un şopron stăteau împreună un măgăruş şi un cîine. Era o căţea, am văzut cînd s-a ridicat să vină spre mine ; avea ţîţele supte de curînd, înroşite şi umede ; abia îşi alăptase căţeii, iar acum se apropia, blîndă şi istovită. Uitasem prietenia cîinilor ; am mîngîiat-o pe creştet şi i-am dat pîine...

Iată ce este, domnule, eu şi cînd mă prostesc rămîn lucid, şi măcar în această privinţă sînt mulţumit de mine ; de ce m-aş lepăda de asemenea păcat, cînd nu mă lepăd de altele, mai rele ? Vreau să spun doar că i-a plăcut mai mult mîngîierea decît pîinea. Dar am mîncat din pîine împreună, şi pe urmă s-a apropiat şi măgarul. I-am dat şi lui pîine, după ce l-am mîngîiat pe făgaşul maxilarului, căci aşa poate să înceapă o prietenie cu măgarii — ştiu din copilărie, şi dacă aş fi uitat, au venit alte întîmplări să-mi aducă aminte.

Într-o toamnă tîrzie, cînd era încă mult soare, dar vremea începea să se oprească, mă aflam într-un sat de pe malul mării, dincolo de Mangalia. Cam tremuram noaptea de frig, pentru ziua cu cîteva ceasuri de plajă. Plecase toată lumea străină, iar lumea satului era dusă de-a valma la culesul bucatelor, cu copii cu tot, că rămînea închisă şi şcoala. În drumul pe care îl făceam spre malul mării, treceam pe lîngă o gospodărie prăfuită, unde un măgar stătea priponit în mijlocul bătăturii, fără umbră şi fără iarbă. Mai ştiam în capătul celălalt al satului o fată care nu-mi era străină, dar care ţinea să nu se arate.

De văzut, cît ţinea ziua, nu puteam să văd decît măgarul. Mă simţea de departe şi începea să ragă jalnic, bălăbănindu-şi capul pe cerul albastru, într-o mişcare dramatică, fiindcă era în ea toată disperarea purtată prin lume de neamul lui, de la Isus pînă

astăzi. Căci măgarul e un paria, domnule, e ca un cîine fără stăpîn între cîinii de rasă. La început am avut neghiobia să cred că răgea de foame sau de sete ; şi, intrînd în ogradă, i-am smuls bălării de sub gard, şi ciulini, care sînt din vechime hrana măgarului ; nu le-a vrut, ci şi-a întins grumazul spre mine, cu o privire patetică. I-am adus apă de la cişmea ; n-a vrut-o, şi atunci am ridicat din umeri. Abia mai tîrziu am înţeles că măgarul suferea nu de foame şi de sete, nici măcar de arşiţă, soarele nu mai avea multă putere, ci de singurătate, şi căuta o prietenie. Am rămas cu o umilinţă, că n-am fost în stare să trec peste reguli prestabilite, asumîndu-mi cîteva riscuri, nici măcar grave, că n-ar fi fost vorba de crimă : să fi dat drumul măgarului, să se ducă unde i-ar fi fost voia, chiar şi la Nazaret, unde nu erau încă războaie pe vremea aceea. Dar ştiu că nu s-ar fi dus departe, ambiţiile lui fiind de mult istovite, ca la toate fiinţele pe care viaţa le-a pus în genunchi, făcîndu-le să creadă că starea aceasta este cea dreaptă.

Într-un timp, pe urmă, am nutrit gîndul să nu mai trec nepăsător pe lîngă un măgar priponit în bătătură, ci să intru şi să-i desfac legătura. N-am avut prilejul sau, cînd o fi fost, poate mi-era mintea în altă parte. Dar şi astăzi mai visez la unul căruia să-i dăruiesc libertatea.

Măgarul de la Gudiña nu era priponit, şi după ce i-am dat o bucată de pîine, s-a luat după mine, împreună cu căţeaua. Mergeau de o parte şi de alta a mea, eu miroseam pîinea, din cînd în cînd le întindeam cîte o bucată. Şi iată, domnule, am ieşit din sat, am ajuns pînă la gară, încadrat de aceste două fiinţe oropsite, pe care greu cred că am să le uit vreodată, după ce voi uita multe întîmplări preafrumoase.

Gara era de piatră, şi avea liniile cu ecartamentul acela mărit, care mă obsedează. Ca să mă conving că ştiinţa mea este exactă şi că ochiul nu mă înşală, am coborît de pe peron şi am încercat cu pasul, sărind de pe o şină pe alta, cum făceam în copilărie şi chiar mult după aceea ; la urmă nu mi-a mai rămas nici o îndoială.

Puţin mai tîrziu a venit un tren ; n-a urcat şi n-a coborît nimeni. De unde ? Trenul era gol, gara goală. Abia după un timp a ieşit din birou un fel de impiegat, care a fluierat de plecare. Era pe peron şi un clopot, cu sfoară. Piaţa din spatele gării, pavată cu lespezi de piatră, avea proporţiile unui aerodrom. Cui folosea ?... Dar cui folosea gara ? Şi trenurile ?

Abia trecuse de opt, şi se lăsase un întuneric înfricoşător. Pînă în sat am terminat pîinea.

Iată ce am avut să povestesc despre prima mea seară în faţa Castillei, unde, socot eu, începea cu adevărat Spania. Galicianul era mirat că puteam să mă emoţionez pentru nimica toată, şi părea nemulţumit că nu mi se întîmplase la fel în Galicia.

— Ba cum să nu, domnule, am venit de acolo cu atîtea emoţii, că nici nu le mai pot duce ; e fatal să se piardă unele, sau să se înăbuşe între ele, dacă sînt atît de multe. Eu păstrez mai uşor emoţiile izolate şi simple, care intră mai adînc în suflet, fiindcă nu se lăţesc asupra lor însile. Un cuţit îşi face treaba cu ascuţişul.

După toate, domnul din Galicia a dedus că îmi plac cîinii şi mi-a atras atenţia că, de la Málaga înainte, riscam să mă adopte vreunul. Vorba îi aparţinea şi ideea începea să-mi placă. Dar ce înseamnă să te adopte un cîine, domnule ? Înseamnă să te aleagă de stăpîn şi să nu te mai părăsească. Numai cîinii de la Málaga înainte. Aveam să fiu acolo săptămînile următoare. Cîinii stau la pîndă unde nici nu te gîndeşti şi te judecă ; au simţurile lor nebănuite ca să te cunoască şi niciodată nu se înşală, cum ni se întîmplă nouă, oamenilor. După ce au pus ochii pe tine, se apropie şi încep, cu multă răbdare. Te întîmpină dimineaţa, la uşă, dar nu dau buzna, să te sperie sau să te agaseze ; te urmează discreţi, de parcă ar vrea să nu-i bagi în seamă. Tactica lor este de o subtilitate necunoscută multora dintre oameni. Ea constă în a se face indispensabili, dar nu prin prezenţa lor fizică, fiindcă pe mulţi oameni, şi mai ales pe unii în călătorie, un cîine îi incomodează. Ei ştiu să se facă indispensabili numai ca idee ; adică se impun nu în viaţa, ci în spiritul omului. Seara, după ce a închis uşa şi a stins lumina, omul se întreabă deodată : „Dar ce-o fi făcînd cîinele ?“ Cîinele care l-a urmărit toată ziua, fără să-i dea nici o preocupare. Preocuparea vine pe întuneric, luînd locul somnului. Omul se ridică, deschide fereastra ; cîinele doarme, făcut colac, pe treptele din faţa uşii. Ai spune că nu aude nimic, nu simte nici o mişcare, se află acolo întîmplător, nu aşteaptă pe nimeni. Dar dimineaţa, după o noapte de insomnie, omul îl găseşte în acelaşi loc, şi ochii cîinelui sînt încărcaţi de iubire.

— E destul un gest, şi omul e pierdut, îmi explica galicianul.

— De ce pierdut, domnule ?

— Fiindcă din clipa aceea nu mai scapă de el. Dacă i-a vorbit sau i-a dat de mîncare, înseamnă că omul a fost adoptat.

— Nu, domnule ! Înseamnă că a fost domesticit.

Mi-am adus aminte de povestea Micului Prinţ, din care nu demult am ales, pentru o fiinţă aflată departe, tocmai pasajul unde vulpea, încetînd măcar o zi să fie şireată, căci nimeni nu poate fi şiret cu suavul Prinţişor, simbolul inocenţei, îl învaţă pe acesta cum s-o domesticească...

Toţi domesticim cîte ceva în viaţa noastră. Şi toţi uităm ce spunea vulpea, că rămînem răspunzători pentru totdeauna faţă de ceea ce am domesticit o dată ! Numai cîinele ţine seama şi nu te mai părăseşte pînă la moarte.

23

— Fiindcă m-a domesticit ! De aceea sînt aici ! (Nebună şi gata să cad în prăpastie.) N-am crezut că se poate. Nu, n-a fost milă ; ştiam că nu minte, dar nu-l puteam crede. Era prea viu, i-am şi spus din prima seară.

Nu voia să meargă la bar, şi pe urmă barul se închisese. Nu voia nici să urce în cameră. M-am dus şi i-am adus o sticlă de Calvados, începută fără entuziasm, pe care o aveam în valiză de multă vreme. O luasem din La Rochelle, incitat de amintiri literare. Două personaje patetice şi nefericite, într-o lume şi mai nefericită, îşi umpleau golurile din suflet cu această băutură, pe care am asociat-o unor acte de eroism ale omului în războiul lui cu el însuşi, între laşităţi şi aspiraţii sublime. Cum am făcut şi eu adesea acest război, am vrut să-i cunosc băutura, numai că ani în şir n-am găsit-o ; nu avea răspîndire, ajunsesem să cred că era o invenţie şi admiram forţa celui care îi dăduse o circulaţie aproape legendară. Şi cînd colo, am văzut-o în raft, sub o etichetă mizeră, într-o modestă prăvălie din La Rochelle. Ajunsesem acolo curînd după prînz, coborînd întins de la St. Malo, pe o

ploaie degradantă, şi nu m-aş fi oprit, ci aş fi mers pînă seara, pînă noaptea, pînă a doua zi dimineaţa, aş fi trecut Pirineii, sperînd să dau de soare măcar în Spania. Drumul de la St. Malo, prin Rennes şi Nantes, rămîne pentru mine fără nici o semnificaţie exterioară, fără amintiri geografice, deşi am aşteptat zeci de ani să ajung acolo şi n-am ajuns fără greutate. E o batjocură să treci astfel prin peisaj, şi mult amar simt în suflet cînd privesc pe hartă locurile acelea, unde probabil n-o să mai ajung altă dată. Tot ce mi-a rămas din sutele de kilometri parcurşi în semiimersiune sînt însemnările din caietul de călătorie, privind starea mea sufletească, o pornire continuă spre răzvrătire. Am fost mirat, ajungînd în piaţa centrală din La Rochelle, să mă pomenesc sub un cer albastru, luminat pe neaşteptate, radios şi pur, un cer de adolescenţă. Mi s-a părut că era un miracol local, o şansă nesperată, de care trebuia să mă folosesc repede şi din plin, pînă la capăt. Aşa am luat hotărîrea să rămîn ; mi-era teamă să plec mai departe, unde bănuiam că aş fi reîntîlnit vremea proastă.

M-am dus mai întîi în portul de yachturi, ticsit de veliere ca albatroşii, fiecare reprezentînd o aventură posibilă, iar toate la un loc un univers mobil, o lume a plecărilor, emanînd un interminabil dor de du-te. M-am resemnat să mă urc pe un mic vas cu motor care făcea curse în larg ; de obicei mă feresc de asemenea compensaţii infirme, nu ştiu cum, însă, de data aceasta, simţeam că n-are să fie o păcăleală, şi n-a fost, spun astăzi. Erau vreo douăzeci de oameni pe acea şalupă puntată, care străbătea valurile cu o forţă şi o stabilitate admirabile, dar îmbarca pachete grele de apă, căci nici nu s-ar fi putut altfel, cum mergeam cu vîntul în faţă, pe o mare destul de zburlită. Şi cei douăzeci de oameni se purtau admirabil, fără să le pese prea mult cînd un val spart în etravă răspîndea asupra lor jerbe de ploaie cu spumă. Erau printre ei unii cu copii mici de mînă, şi chiar o mamă cu copilul în braţe, un copil în scutece, vă rog să mă credeţi, pe care îl strîngea la sîn, să-l ferească de apă. Se vedea că toţi cunoşteau marea şi nu se temeau de ea, o iubeau, îi simţeau nevoia, fiindcă nimeni nu-i silea să participe la această croazieră, nu emigrau spre o ţară mai fericită, şi nici nu căutau vreo insulă a comorilor.

Şi cîrmaciul şalupei s-a purtat admirabil, fiindcă n-a scurtat deloc drumul, ceea ce ar fi fost scuzabil şi aproape legitim pe o mare atît de montată, cînd avea cu el oameni cu copii de mînă, şi chiar o femeie cu copilul în braţe. Spre apus, cerul era negru,

iar pe orizont cădeau valuri de ploaie. Înapoi, spre La Rochelle, toate rămîneau albastre şi luminoase. De ce simţeam oare nevoia, la fel ca oamenii din jur, să merg înainte, şi mai departe, pe marea sumbră, spre orizontul negru ca noaptea, după ce toată ziua dorisem o bucată de cer albastru ?

Am mers multe mile spre apus, pînă la ultimul promontoriu al insulei de Ré, neeludînd nimic din programul croazierei, cu o conştiinciozitate în care aveam multe motive să nu mai cred niciodată. Aici eram în plin larg al mării, cu valuri cît casa ; vase de pescuit şi yachturi se întorceau spre coastă, urmărite de umbre ameninţătoare, dar nici unul din oamenii pe care îi vedeam bine cînd treceau pe aproape nu părea speriat şi nevolnic ; totul la ei şi la noi se întîmpla admirabil.

M-am temut de clipa cînd aveam să facem rondoul, pentru a ne întoarce ; a fi cîteva clipe de-a latul pe aceste valuri, nu-i uşor nici pentru un vas mai mare. L-am urmărit pe cîrmaci cum îşi făcea manevra, stăpîn pe sine, senin, fără să ezite, dar nu blazat, nu nepăsător, ci pasionat în gesturile lui calme. Eram o întreagă flotă acum, mergînd spre acelaşi port, singurul loc unde ne puteam *întoarce*, şi oricît de străini am fi fost unii altora, atunci ne lega o soartă comună.

Spre a încheia aventura în aceeaşi tonalitate, două mici veliere ne-au trecut prin faţă, cu vîntul dintr-o coastă, şi pe unul l-am putut urmări bine multă vreme. Era o ambarcaţiune mică şi uşoară, poate de patru metri, cu velatură clasică, o randă şi un foc, cu un catarg care de multe ori se pierdea între valuri. Cei doi coechipieri stăteau cu totul în afara bordului, ţinîndu-se de cîrmă şi de parîme, întinşi orizontal, peste valuri, cu picioarele proptite în copastie. Cînd vîntul se întărea, îi ridica progresiv, în timp ce catargul se culca în partea cealaltă, iar la cîte o rafală puternică ajungeau în poziţie aproape verticală. Nici o clipă nu i-am văzut şovăind, niciodată nu au cedat venind în vînt, ceea ce duce la o relaxare imediată, ci şi-au păstrat direcţia cu o rigoare drăcească, aprinzîndu-mi un entuziasm epic. În momentele de acalmie, nefiind timp să se tragă pe bord şi greutatea lor atît de extinsă nemaiavînd compensaţie, clipe lungi îşi continuau înaintarea adînciţi în valuri, făcîndu-şi trupurile flotoare.

M-am gîndit că dulcea Franţă de astăzi a dat lumii oameni de mare legendari şi tradiţia lor n-a dispărut, nici eroismul lor, nici generozitatea. În limba franceză, bravul *ero* — voi fi — al strămoşilor noştri comuni a fost înlocuit cu speculativul „Je

serai". Apoi, din speculație în speculație s-a ajuns la Proust. Lui Proust i-a plăcut marea de la Balbec. I-o fi plăcut într-adevăr ?

Cînd am coborît pe chei, femeia cu copilul în brațe era udă de sus pînă jos, totuși nu mi s-a părut nici necăjită, nici îngrijorată. N-am avut cum să văd, dar cred că își protejase copilul pînă la capăt, ferindu-l de apă...

Păun, pescarul de la Snagov, care își iubea meseria în chip vicios și n-a renunțat la ea nici cînd ar fi trebuit să stea în spital, își lua cu el în barcă fetița nou-născută ; de ce nu ? Barca era un alt fel de leagăn. Îl vedeam plecînd dimineața și întorcîndu-se după ceasuri, ca spre seară să plece din nou și să revină de multe ori noaptea ; fetița, în scutece, stătea pe fundul bărcii. Toamna era frig ; vara, cînd ploaie, cînd arșiță. Așa a crescut copila, pe lac. Azi e o fată mărișoară, aduce apă de la fîntînă, cu găleata de plastic. Păun a murit de multă vreme ; avea plămînii ciuruiți, dar pînă în ultima zi a ieșit pe lac, să pescuiască.

Negustorul din La Rochelle, de unde am luat sticla cu Calvados, mi-a arătat pe fereastră jucătorii de volei finlandezi. Și negustorii vecini erau pe la ferestre sau pe la uși ; toată lumea se oprea să-i privească pe jucătorii străini. Aceștia, blonzi, în treninguri albastre cu insigne galbene, mergeau pe chei, atît de înalți toți că păreau niște catarge. A doua zi se întreceau cu o echipă locală, sau poate cu alta, mai importantă, n-am avut nevoie să știu bine. Negustorul meu era îngrijorat : „Cu înălțimea lor, cine poate să-i înfrunte ?" Toată lumea părea îngrijorată.

Calvadosul a fost o dezamăgire, de aceea după atîta timp nu băusem nici jumătate de sticlă. O țineam ca pe o rezervă de mizerie, ca s-o am în cîte o seară, cînd uitam să cumpăr altceva. Dominique a băut din sticlă, cu capul dat pe spate ; îi vedeam gîtul arcuit, și urechea dezvelită, în care lucea micul cercel de aur. Ședea rezemată de stîlpul indicatorului, în stînga ; rar, cînd apărea o mașină, întindea mîna, cu cartonul pe care scria ; „Cerveza". Farurile luminau fața cealaltă, pe care scria : „*Orice* direcție". Nu oprea nimeni. M-am așezat și eu în țărînă și m-am rezemat de stîlp, în dreapta. Fiind pusă pe destăinuiri, poate nici n-o interesa cui i le face : mie sau stîlpului. Era un fenomen de prea-plin, ceva din sufletul ei trebuia să se reverse, știam, fiindcă mi s-a întîmplat adesea. Din cînd în cînd făcea o pauză, ca să ducă sticla la gură. De la un timp a început să se lumineze și n-a mai trecut nici o mașină. Ascultam, tremurînd de frig, nu-mi venea să plec, să mă duc în cameră, la căldură. Cînd s-a luminat

bine, ea s-a ridicat în picioare și s-a uitat mirată în jur, parcă întrebîndu-se ce se întîmplase cu lumea. M-am ridicat și eu, în timp ce ea se scutura de praf. Soarele trimitea o rază roșie asupra panoului pe care scria : „Madrid, 197 km". Nu-l vedeam prima oară, știusem de el și mă gîndisem la Madrid toată noaptea. Se cuvenea oare să mă întorc numai pentru capela pictată de Goya ?...

Mai rămîne să rememorez cuvintele ei, cum le-am ascultat în noaptea de la Motilla del Palancar, lîngă indicatorul pe care scria : „Madrid, 197 km".

— N-am crezut că mîna unui om poate să transmită atîta căldură. Atîtea gînduri și temeri. E o însușire a temătorilor, învingătorii n-au nimic de transmis, decît brutalitatea lor triumfală, care te îngheață. Cînd mi-a dat părul la o parte și i-am simțit mîna pe obraz, a fost ca o electrocutare. Oamenii executați pe scaunul electric mor de curent sau de groază ? Electrocutarea e un act sinistru, dar numai ca idee ; altfel nu poate fi dureroasă. Am simțit-o, mi s-a oprit inima, sîngele s-a oprit în artere, eram moartă ; să fi vrut, aș fi rămas așa pentru totdeauna. Am reînviat pentru că mi-era bine ; îngrozitor de bine, atît de bine și de îngrozitor, că-mi venea să urlu. Electrocutații urlă de plăcere, atît că nimeni nu știe, și ei nu pot reînvia ca să confirme...

Sigur că exista un bărbat ; o femeie ca ea nu poate rămîne singură — e nevoie de unul, ca să nu fie altul. În orice clipă cineva e gata să urce scările și să-i bată la ușă. Dar acel bărbat, puternic cum nu s-ar fi găsit al doilea, venea rar s-o vadă ; îi era credincioasă, fiindcă nu putea fi altul mai puternic. Venea din cînd în cînd, la jumătatea unui turneu, între două concerte.

— Nu-mi scrie niciodată, nu-mi telefonează, dar vine.

Un asemenea om inspiră teamă. Îl accepta din orgoliu ; mii de femei i-ar fi făcut orice voie, numai să fi întins mîna spre ele. Mîna aceea de ucigaș care omora o sută de oameni cu o mișcare, și-i reînvia pe toți în unul singur. Venea cu avionul pe care îl pilota peste munți și peste ape, de la Stockholm, de la Berlin, de la New York sau Moscova ; de *oriunde*.

— O dată, astă-iarnă, a trecut Pirineii pe ninsoare numai ca să-mi aducă violete.

Bineînțeles că, pe lîngă flori, avea avionul încărcat cu parfumuri. Totdeauna aducea o valiză mare sau mai multe, cantități comerciale, cu ultimele parfumuri apărute în Franța. Singurele parfumuri acceptate de lume. Era o acceptare unanimă, știam, nici mie nu-mi plăceau altele ; dar pasiunea neînfrînată și nelimi-

tată pentru ele mi se părea o umilință mondială. Deoarece făcea negoț cu parfumuri, am întrebat-o pe Dominique, atribuindu-i toată competența, ca să-mi dea un răspuns clar, o dată pentru totdeauna :

— Și această vogă nebună crezi că-i justificată ?

— Da, cu siguranță. Ceilalți fabricanți din lume imită un inimitabil ; de aceea e lumea atît de tristă.

Franța corsarilor, a oamenilor de mare ! Ero, eris, erit ! Je serai, tu seras, il sera !

— Nu, nu-ți pune întrebări neghioabe. Prăvălia ne aducea cîștiguri enorme, mult mai mari decît aveam nevoie eu și asociata mea, deși nu făceam multă economie. Că am putea să dăm faliment într-o zi, e cu totul altceva ; n-are nimic comun cu cîștigul sau cu pierderea. Negoțul se fundează pe legi bizare... Colaborarea mea cu el a pornit pur și simplu de la pasiunea lui pentru parfumuri ; îi place să le descopere și să le negocieze. Eu sînt piața lui de desfacere. Dar n-am depins de el niciodată și n-am avut nevoie de nici o favoare.

— Adică i le plătești ?

— Dar sigur ! Cu zece la sută beneficiu, nu mai mult. Nu mă speculează, și fiindcă nu-i vorba de nici o taxă vamală, pentru mine prețul rămîne foarte convenabil. Îți închipui că nimeni la vamă nu-l întreabă ce are în valize. Și dacă l-ar controla, ar găsi știmele orchestrei ; ce vameș ar îndrăzni să le dea la o parte, chiar dacă ar ști că dedesubt sînt parfumuri ?

Datorită parfumurilor îl cunoscuse, la primul lui concert ; ocolise Madridul pînă tîrziu, nu din motive politice, n-avea nimic împotriva dictaturii, era el însuși un dictator, și mult mai tiranic decît alții. Nu se încredea în publicul de concert din Spania. Fără să creadă, totuși, că un toreador, chiar renumit, ar fi putut să-l pună în umbră.

— E încrezut ! Adevărul este că l-ar eclipsa și cel mai slab dintre toți. Cu toreadorii nu poate nimeni să concureze. Însă concertul n-a fost duminică la cinci după-amiază. Și l-au aplaudat ca la corrida, aplauze asurzitoare, amplificate de sală ; l-au aplaudat femeile grase și mustăcioase, catolice care nu-și înșală bărbații și sînt pline de toxine, de la inimă pînă în măduva oaselor. Semăna cu un toreador, la fel de infatuat. Infatuarea cea mai scîrnavă, fiindcă e inutilă, fiindcă se naște dintr-o forță reală, necontestată de nimeni. Din glorie și din victorie... Spune-mi, ce înseamnă Vic ?

Îl amintea prima oară pe Vicht în noaptea aceea, într-o clipă cînd nici unul din noi nu știam ce se întîmplă cu el în cameră. Puteam să-l găsim mort ; drama era în mișcare.

— Vine de la Victor sau de la Victis ?

— De unde ți-a adus violete ?

— De la Nisa. În ianuarie. Ningea ; la Madrid ninge rar, dar atunci e groaznic ; îți vine să-ți bagi capul în perne și să plîngi pînă iese iar soarele. Eram la prăvălie și priveam pe fereastră trotuarele negre de umezeală. La unsprezece, îndată ce-au sunat clopotele, am auzit telefonul ; nu ne cheamă nimeni la telefon dimineața. Era de la aeroport, un mesaj din partea lui ; îmi cerea să deschid aparatul de recepție. Îmi dăduse un radio receptor acordat cu emițătorul lui. Era o teroare, trebuia să-l port tot timpul cu mine și să-l țin deschis chiar și noaptea. În afară de el nu putea să mă cheme nimeni, dar era de ajuns ca să nu fiu niciodată stăpînă pe mine... Fiindcă ningea, nu-l deschisesem, nu-mi închipuiam că ar putea să vină pe ninsoare. Sau eram obosită. Nu știu ; poate răzvrătită. Emițătorul lui nu bate mai mult de opt sute de kilometri. Cînd îl auzeam, știam că a trecut Pirineii și vine. Închideam prăvălia, fugeam acasă ; se auzea din ce în ce mai limpede și mai tare, îl ascultam în taxi, îl ascultam în baie, îmi spălam parfumurile de pe mine ca să-l dau pe al lui : Madame Rochas ! E deprimant cît poate să-i placă ; îl emoționează ca pe un adolescent, cînd e tăbăcit de răutăți și de păcate. E un victorios ; în tot ce face. Dovadă că-i folosesc parfumul.

Lăsă sticla de Calvados, scoase atomizorul și proiectă un jet de parfum în șuvițele părului, gest pe care îl știam din clipa cînd se urcase prima oară în mașină, lîngă mine, deasupra Granadei, cînd mă neliniștea pompa de apă. Era pornită împotriva parfumului — și nu renunța la el ; îi plăcea oare să se lase terorizată ?

Așa cum stăteam în țărînă, rezemați pe stîlpul indicatorului pe care cifra nu se schimbase — pînă la Madrid rămîneau mereu o sută nouăzeci și șapte de kilometri — unda de parfum, umedă și rece, foarte puțin lubrică și mai mult pură, și oricum amețitoare și insidioasă, mi se ducea pînă în suflet, răscolindu-mi tristețile ! Cît asemenea parfum absorbisem, cît trecuse pe lîngă mine ! Ce rămîne în urmă ?... Nu înțelegeam de ce-l reneagă. Mie îmi displăcea numai numele. Simțeam nevoia să beau o înghițitură de Calvados, dar să fi băut după ea ar fi fost un gest de intimitate.

— Am ajuns la aeroport după ce aterizase. Pe aripile avionului era gheață ; abia începea să se topească. M-am gîndit că ar fi

putut să se prăbușească în munți, cred că nici el nu se aștepta la o vreme atît de proastă. Stătea țeapăn, în haina lui de piele albastră, strînsă pe talie, era zdrobitor, cu capul gol în ninsoare, albit de zăpadă, venit din cer, din lumea lui adevărată, acolo unde trăiesc brutele numite supraoameni. Și cum mergeam spre el, fiindcă nu-mi venea în întîmpinare, m-am gîndit ce-aș fi făcut dacă se prăbușea în munți, acum două ceasuri... Ce crezi c-aș fi făcut ?

Se apropia o mașină. Dominique întinse cartonul, fără convingere, apoi bău din sticlă ; mai era Calvados de două degete și tare aș fi vrut și eu o picătură !

— Știi ce-aș fi făcut ? Aș fi sfărîmat receptorul. Aș fi dat cu el de pămînt, l-aș fi călcat în picioare, iar fărămiturile le-aș fi pus să se mistuie peste jăraticul din brasero. Și aș fi stat cu mîinile deasupra, să simt căldura. Era frig, de dimineață făcusem jăratic, aveam un brasero mare în mijlocul prăvăliei... Mă apropiam de avion și-mi părea rău că jăraticul se trecea fără mine. Avea în brațe o cutie mare de celofan, plină cu violete ; un cîmp întreg de violete, toate violetele care înfloresc într-o dimineață pe coasta Mediteranei. Îl uram, dar cu o ură orgolioasă, care se transforma într-o iubire descreierată. Cum altfel, cînd vedeam gheață pe aripile avionului, și-l vedeam pe el cu părul nins, cu haina de piele albastră strînsă pe talie ? E un superstar, un cruciat victorios ; nimeni nu mai valorează nimic în fața lui. Și violetele din cutie mă înnebuneau, aș fi vrut să mă îngrop în ele, să mor în parfumul lor și să vină un ger mare, să înghețăm împreună. Iar el știi ce mi-a spus : „Ai întîrziat ! De ce n-ai deschis receptorul ?“ Pe urmă a sfîșiat cutia de celofan, a trîntit-o jos, a luat violetele cu pumnii și le-a aruncat de jur împrejur ; au căzut pe betonul ud, au făcut o pată albastră, ca haina lui de piele strînsă pe talie. Nu mi-a spus alt cuvînt, ci doar m-a salutat, cu un deget la tîmplă, ca militarii, s-a urcat în avion și a pornit motoarele. Curentul elicelor a risipit violetele, le-a dus departe ; unele au ajuns în afara aerodromului, am găsit una lîngă taximetru. Șoferul a văzut-o și el, s-a aplecat, a șters-o de zloată și mi-a oferit-o ; poate nici nu știe ce floare este. Am presat-o, mă crezi ? O păstrez în programul de la *Parsifal*. Tot ce-am auzit mai frumos vreodată.

Îl cunoscuse după ce se terminase concertul ; ea nu știa nimic despre muzică. El a intrat în prăvălie, luîndu-se după firmă. Avea parfumuri de vînzare, la prețuri care o ispiteau.

— Aduceți-le !

Se întîmplase să fie relaxat, după un succes mai mare decît prevăzuse ; era forma lui de modestie, orice om are una, chiar cei care nu-şi mai pot măsura orgoliul. Totdeauna socotea că succesul fusese mai mare decît cel prevăzut, şi totdeauna succesul de astăzi îl depăşea pe cel din ajun, într-o continuă creştere. Nu-şi imagina că depăşirea aceasta sistematică ar putea ajunge la un capăt, deşi era mai greu de imaginat unde ar putea să încapă.

Într-o altă stare i-ar fi întors spatele, vexat, sau chiar ar fi admonestat-o. Nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, nimeni să-şi spună cuvîntul, înainte de a asculta cuvîntul lui. O sută de instrumentişti şi zece solişti, cei mai mari din lume ; şi-i alegea după bunul lui plac, şi-i convoca de la mii de kilometri distanţă. Toţi veneau, toţi îl ascultau, iar el îi bruftuluia sălbatic. De unde să-i treacă prin minte care era poziţia ei faţă de el : că nu ştia nici cum îl cheamă, nici cine este ? Dacă ea i-ar fi spus adevărul, i s-ar fi părut abominabil şi n-ar fi crezut-o. Ar fi socotit că vrea să se apere, la fel cum, adresîndu-i-se nepăsătoare, ca unui comisvoiajor, nu făcea altceva decît să se apere. O privi mai atent.

Iar ea îi acceptase propunerea imperativă, din motive care se schimbau succesiv, din ceas în ceas, pînă la patru după amiază, cînd o convocase la hotel, dîndu-i instrucţiuni cum să ajungă la el. Nu prin faţă, n-are să fie posibil. Ea nu înţelegea, dar nici nu voia să-i ceară vreo lămurire ; socotea că nepăsarea rămînea poziţia cea mai jignitoare, şi voia să-l jignească.

Dar se dusese ! Întîi din interes pentru parfumuri ; era datoare să nu-l refuze, dacă nu pentru ea, măcar pentru asociata ei ; nu-i era permis să uite regulile negustoriei. Poate, cu drumul la hotel, scutea un drum la Paris, care nu i se părea totdeauna o plăcere şi, oricum, îngreuia bugetul prăvăliei. Riscul rămînea minim ; cel mult o aventură. Nu era respingător, atît cît observase privindu-l pe furiş, fără ca el, în infatuarea lui, să-şi dea seama. (La fel cum Vicht, mai tîrziu, n-avea să-şi dea seama, dar din timiditate.)

Un ceas mai tîrziu, motivul devenise curiozitate, voia să-l depisteze, să ştie ce era el cu adevărat. Un negustor ? Nu făcea destul de bine această impresie. Un aventurier ? Un escroc ? Un asasin ?... (Maşinal, fără teamă şi fără emoţie, scosese pistolul din sertar şi îl pusese în poşetă, după ce controlase dacă era încărcat şi dăduse piedica la o parte.)

La ora trei, motivul era furia ; se simţea jignită că acceptase şi voia să-i răspundă printr-o umilire ; spera să izbutească spontan, fiindcă nu-i venea nici o idee de răzbunare.

La patru fără un sfert, cînd se pregătea să plece, simţea un început de lascivitate. Dorea parcă să se terfelească puţin, cu un dublu dispreţ, pentru ea şi pentru partenerul posibil, şi dorea cu atît mai mult, cu cît partenerul merita o umilinţă, poate chiar ca un triumf asupra lui, să-i arate, dar nu retoric, ci simplu, direct, fără echivoc, conştiinţa ei despre dreptul bilateral, în cea mai deplină egalitate.

De la colţul străzii o nedumeri mulţimea ; nu erau mii, cum aveau să scrie unele ziare, dar destui ca să umple trotuarele şi să stînjenească mişcarea maşinilor. E adevărat că i-ar fi fost greu să răzbată printre aceşti oameni care pîndeau, cei mai mulţi masaţi sub portalul hotelului, aşa că dădu colţul. La intrarea de serviciu, unde dintr-o furgonetă se descărcau buturi de carne învineţită, un groom în vestă galbenă aştepta, uitîndu-se în lungul străzii. „Ai să întrebi de mine şi au să te conducă." Fără să-i spună cum îl cheamă ! Era atît de sigur că îl ştia toată lumea !

Personalul de hotel ajunge să aibă un simţ special al oamenilor şi al situaţiilor. Groomul o cîntărise din ochi cînd se apropia, silueta şi mersul ei pe care eu însumi le remarcasem de prima dată, ca însuşiri foarte personalizate, erau un indiciu sigur, legitimau vizita la personajul inabordabil.

În lift, însoţitorul ei, un adolescent pe care instrucţiunile îl obligau să fie cuviincios, o spiona cu coada ochiului ; şi ea îl spiona şi-i citea gîndurile pe faţă. Ar fi vrut să-l pălmuiască. Abia acum înţelese că omul la care mergea, negustorul de parfumuri, era o persoană importantă, căutată de lume şi păzită de personalul hotelului. Ca un negustor de armament, un alt Krupp sau un alt sir Bazil Zaharof. Sau poate era însuşi monsieur Rochas !

După întreaga tevatură, camera i se păru meschină, o cameră convenţională, cu un pat dublu, cu un dulap de haine, o comodă, o canapea la picioarele patului, un gheridon în colţ, un fotoliu, un lampadar. Draperii verzi ; o uşă mascată, probabil a băii. Nu era apartamentul imperial ! Pe pat, fracul pregătit ; nu înţelegea încă, i se părea că jos va fi un banchet sau o nuntă. Lîngă frac, o partitură, deschisă la prima pagină : *Don Giovanni.* Jos, pe covorul de lîngă pat, un afiş căzut : *Don Giovanni.* Cu distribuţia ilizibilă, şi cu numele dirijorului, mare, HISMASIAN, de două ori cît al lui Mozart. („Fiindcă Mozart există prin mine. Numai

prin mine ! Ceilalți l-au înmormîntat înainte de a-l cunoaște și-i cîntă felurite prohoduri. Eu îl salvez de la asasinat și-l fac mai puternic decît a fost el vreodată !")

Avea să creadă și-avea să tremure în stal, zguduită, cu abdomenul zvîcnind, străbătută de spasmuri, deși nu-i plăcea opera și asculta prima oară Mozart.

Pe gheridon, în scrumiera de cristal negru, un inel masiv, alb, desigur de platină (dar dacă era oțel inoxidabil ?) cu un briliant cît o alună (dar dacă era sticlă ?). Alături o pereche de manșete albe, înfoiate, de dantelă bogată și fină. Iar lîngă ele, bagheta. O privi cu indiferență. Mai tîrziu avea să creadă că era un sacrilegiu s-o lase acolo, la vedere ; ar fi trebuit s-o țină ascunsă într-un sipet ; ca pe un sceptru sau ca pe o cruce sfințită. Ceea ce n-o împiedica să-l urască.

Îi trebuise timp pînă să înțeleagă ce însemnau manșetele de dantelă și inelul de platină. Era demonstrativ pînă la violență, exagerîndu-se pe el însuși cum exagera muzica, ajungînd la contraste care fascinau publicul, la ruperi de ritm neprevăzute și la încălcări de nuanțe aproape imposibile ; trecerile lui de la intensitățile maxime, totdeauna exagerate, la cele minime, scăzute pînă ce abia mai puteau fi auzite, după ce făceau să țiuie urechile, se transformau în senzații vizuale, umplînd sala de unde violete, iar trecerile inverse declanșau fulgere, ca niște arcuri voltaice suspendate deasupra orchestrei. Nu era nevoie să cunoști muzica, fiindcă oricum, nimeni nu putea s-o recunoască în forma pe care i-o dădea el, abuzînd de fantezia lui cu o îndrăzneală sfruntată. Dar toți amuțeau și nimeni nu găsea argumente reale să-l combată. O înregistrare a televiziunii, care îi reda fizionomia, era studiată de muzicienii transformați în psihiatri, în căutarea unei explicații ; toți s-ar fi bucurat să descopere o fisură. Dar dacă ar fi fost cineva în stare să reziste sunetelor, nimeni nu rezista fizionomiei. Undele violete porneau de pe fața lui, iar din ochi porneau fulgerele : ardeau, într-adevăr, ca arcurile voltaice de tensiuni colosale. Cel mai instruit și mai sobru critic muzical scria la prima lui apariție în Franța : „Mă enervează că poartă manșete de dantelă, că își pilotează singur avionul, că pe sub frac își pune corset, ceea ce e vizibil, că în fiecare oraș îl așteaptă o femeie frumoasă. Eram informat că din muzică face o mascaradă, dar că nimeni nu-i rezistă. Am mers la concert ca să-i rezist și să-l demasc. Ei bine, îl demasc : muzica lui este o mascaradă, dar n-am putut să-i rezist".

— Şi de ce i-aş fi rezistat ? Nu, nu poartă corset, e o calomnie ; explicabilă, fiindcă la patruzeci şi cinci de ani are o statură de atlet adolescent ; cînd îl priveşti, simţi linişte şi bucurie, n-ai cum bănui că ascunde în alcătuirea lui forţe demonice.

— N-are patruzeci şi cinci de ani, ci aproape şaizeci.

— De unde ştii ?

Nu era un secret, ştia toată lumea, dar ea nu putea să mă creadă.

— E tot o calomnie. Înseamnă că nu l-ai văzut niciodată.

— Ba da. O dată, în timpul războiului, atunci era foarte tînăr, şi o dată toamna trecută. Mi s-a părut foarte ţeapăn ; s-ar putea într-adevăr să poarte corset.

— De ce vrei să te urăsc ?

Era mai degrabă tristă decît furioasă.

— Dacă nu-l apăr, mă simt degradată ; îl apăr de atunci, din prima zi ; fac în jurul lui ziduri de cetate. Fără ele nu m-aş înţelege şi nu m-aş ierta. E un mitocan şiret şi îndrăzneţ ; din şiretenie şi îndrăzneală, manevrate bine, iese scînteia lui de geniu. Ai făcut vreodată cetăţi ?

— Sigur că da, cetăţi sau monumente. Nu regret, cîştigul a fost al meu. Sau am pus pene de lebădă păsărilor domestice.

— Splendid ! Şi puteau să înoate pe lac ?

— Puteau să facă orice, chiar să zboare.

— Eşti un om fericit ! Haide, apucă-te să populezi lacurile cu lebede !

— Aş vrea, dar nu se poate. Dacă împodobesc o a doua pasăre domestică, prima îşi pierde penele.

— Nu s-a găsit nici una să le păstreze ?

— Nu. Să fi fost aşa, s-ar fi născut lebădă.

Şi totuşi purta corset ; cînd îl descoperi, ascuns sub un colţ al cuverturii, era prea tîrziu ; singura soluţie rămînea să continue. Îi era şi bine, şi silă. Parfumurile însă o interesau cu adevărat ; le cumpără pe toate în bloc.

— Pînă mă îmbrac, du-te şi vino cu banii.

Avea să-şi pună şi corsetul pe sub cămaşa de frac !

Era duminică şi nu lucra nici o bancă ; de unde să ia aproape jumătate milion de pesete ? Nu-i rămînea decît să amîne tîrgul pe a doua zi dimineaţă. Seara merse la operă şi o duru pîntecele tot timpul spectacolului. Înţelese că Don Giovanni era înainte de toate un ucigaş. Nu admitea că în spaniolă se numea Don Juan.

De la hotel ieşiră împreună, tot pe ascuns. Mulţimea din faţă crescuse şi altă mulţime aştepta la operă. O luă cu el, pe la intrarea artiştilor, o încredinţă unui plasator să-i caute locul. Un reflector cu raza îngustă cădea asupra dirijorului tot timpul, chiar cînd scena rămînea în întuneric. Brilianul de pe inel scînteia, trasînd în aer mişcările braţului, dar se vedea numai din sală ; muzicanţii vedeau bagheta de fildeş.

Vicht nu purta nici un inel ; mîinile lui, curate şi calde, erau o binecuvîntare. Toată noaptea, după prima lor întîlnire, îşi simţise obrazul pulsînd şi se trezise cu dorinţa să-l revadă, s-o mai mîngîie o dată. Aşa pătrunsese el în viaţa ei, pe o dorinţă matinală, în care însă nu mai credea la amiază.

Asociata ei plecase la prăvălie. Era în suferinţă, avusese un curtezan, nu admitea un cuvînt mai impudic, nu l-ar fi numit niciodată amant, deşi făceau dragoste împreună şi cu atîta gălăgie, că Dominique auzea din camera ei, de partea cealaltă a holului. Efuziunile asociatei se materializau în exclamaţii cîrîite, ca de găină, teribil de puternice, involuntare desigur, dar nu mai puţin antipatice, de aceea curtezanul spălase putina. Ea rămăsese cu numele dat de el, Torsila (uneori Torsilita), o mîngîiere caraghioasă. Nici Dominique nu-i mai spunea altfel şi este de neînţeles cum de-o accepta ca asociată şi cum de locuiau împreună. Chiar şi acum, cînd nu se mai bucura de îmbrăţişările curtezanului, Torsila cîrîia noaptea, poate cînd avea vise erotice sau cînd şi le compunea singură. Dominique traversa holul şi-i bătea cu pumnul în uşă.

— Dacă nu te linişteşti, am să te dau leopardului !

— Ce leopard ?

— Cel care o să te mănînce !

Torsila ştia că Dominique spunea uneori vorbe aiurite, dar ameninţarea cu leopardul, oricît ar fi fost de absurdă, îi făcea frică, şi cîteva nopţi stătea liniştită.

După-amiază, Dominique se duse la prăvălie, s-o schimbe pe asociată ; pînă atunci se răzgîndise, uitase mîna lui Vicht, îşi făcuse alte planuri. Seara îl invită la ele acasă, altfel nu ştia cum să scape de el, sau avea mustrări de cuget, şi-i căutase o compensaţie. Torsila, avertizată, se îngrijise de masă şi se gătise. Îl primi în uşă, zîmbind, cu capul aplecat puţin pe un umăr ; era tunsă scurt şi avea pandantive cu strasuri. Vicht îi plăcu numaidecît, ştia că i-l adusese ei, i-l ceda, o anunţase cînd venise s-o schimbe, o sfătuise să facă totul ca să-l atragă. Voia să nu-şi încurce

viaţa cu dorinţe frivole, o încurca destul radioreceptorul. Simţea că se apropie un apel, avea să-l audă în cîteva zile ; nu-i era îngăduit să alunece, n-ar fi avut nici o scăpare ; fără marfa de contrabandă, prăvălia ar fi dat faliment ; situaţia negoţului de parfumuri se schimbase, tot ce era superflu dădea faliment. Şi ea ar fi dat faliment, fiindcă şi viaţa ei era un superflu, şi încă mai mare decît parfumurile.

Torsila nu avea gînduri profunde ; se epuizase suferind pentru curtezanul care plecase. Era ceva caraghios : curtezanul spunea că se duce în Japonia (uitîndu-se în atlasul geografic nu găsise o ţară mai îndepărtată printre cele civilizate), dar nu rămăsese un secret pentru nimeni că se mutase în partea cealaltă a Madridului, unde ţinea un atelier de împăiat păsări, cu o prăvălie în faţă. Torsila trecuse de multe ori pe acolo şi-l spionase prin vitrină ; el stătea în fundul prăvăliei, la un pupitru înalt, cu un glob pămîntesc alături, asupra căruia, din plafon, atîrna o lampă cu abajurul portocaliu. În primul plan al vitrinei era un colibri galben, pe o ramură de alun. Uneori privirea Torsilei, obosită, cădea în primul plan şi atunci micul colibri apărea ca o pasăre uriaşă, cum n-au existat nici în preistorie, dominînd restul tabloului, gata să se repeadă la omul pitic de la pupitru şi să-l sfîrtece cu ciocul. În acele clipe de reală nelinişte, se năştea în ea, paralel, sentimentul că nu exista nici o primejdie, căci dacă pasărea din primul plan aparţinea unei realităţi vecine, incontestabile, omul, cu proporţiile atît de reduse, se afla într-o realitate foarte îndepărtată, poate chiar în Japonia.

Fără să consulte nici un psihiatru, Torsila socoti că o pîndeşte nevroza ; Dominique socotea la fel. Amîndouă se gîndiră că vindecarea nu putea să vină decît de la alt bărbat, un curtezan care să anuleze obsesiile primejdioase. Un bărbat luat în treacăt, fără nici un angajament de durată : ca o simplă medicaţie. (Treaba lor, numai că Dominique mi se părea monstruoasă hărăzindu-l pe Vicht unui joc atît de grotesc, după ce simţise pe obraz mîna lui, fierbinte şi disperată.

— Dar nu înţelegi că trebuia să-l apăr, cu orice mijloace, fie ele şi scelerate ?!

— De cine să-l aperi ?

Mă privi năucă, apoi lovi sticla golită de stîlpul indicatorului, o sparse şi nu mai vru să vorbească. Se făcuse ziuă de-a binelea : ultima picătură de Calvados de pe fundul sticlei se evapora în soare.)

Vicht stătea între ele, în capul mesei, și amîndouă îl studiau nestînjenite ; el nu putea să le înfrunte privirile, părea prăpădit de timiditate. Din cînd în cînd se uitau una la alta, cu o mimică elocventă ; acordul lor era deplin și experiența se apropia de reușită. (Și tot nu puteam să înțeleg cum de ticluise Dominique o asemenea farsă.) La televizor se retransmitea corrida de la Segovia, de duminica trecută ; cînd se termină, Vicht, care se ferise să privească, văzu că amîndouă erau istovite. Se abținuseră de la gesturi, de la exclamații, arătîndu-se preocupate de el și de masă, dar înțelese că în realitate nu puteau să se sustragă luptei cu taurul, că exista în ele o patimă sîngeroasă, și îi fu frică. Se simțea încolțit între ele, ca victima din arenă, care tocmai căzuse, zvîcnind din picioare și răscolind nisipul plin de sînge. Torsila se ridică să închidă televizorul ; restul emisiunii ar fi părut lînced după corrida, și mai ales după ultima lovitură ; spada pătrunsese literalmente pînă în gardă ; să fi fost mai lungă, ar fi ieșit prin burtă ; lumea din arenă părea înnebunită. Cînd vuietul acesta cam sinistru, concentrat în difuzor cu un timbru metalic, de spade rupte, se stinse, în radioreceptorul aflat pe colțul bufetului se auziră cîteva pocnete. Vicht crezu că era un aparat de radio cu tranzistori și se temu că după corrida vor da drumul la muzică ; la o „missă creolă", după care se prăpădeau turiștii, sau la vreun flamenco.

După pocnetele aparatului, întîmplătoare, urmă liniște ; Torsila se apucă să strîngă masa. Părea grăbită să treacă la alte gesturi, totul i se părea menit să decurgă fără nici o piedică. Însă Dominique se răzvrătise ; așa, dintr-o dată, pînă la furie și la inconștiență. Pocnetele aparatului făcuseră să-i stea inima ; obrazul i se acoperi de brumă. Un apel la ora aceea ar fi fost imposibil, dar își aminti că putea să vină a doua zi dimineață sau zilele următoare. Ochii ei căzură pe mîna lui Vicht, care stătea inertă pe brațul fotoliului. Era mîna stîngă, și ea o ținea minte pe dreapta, cum îi îndepărtase părul și-i mîngîiase obrazul. Mîna lui dreaptă se odihnea pe celălalt braț al fotoliului, prea distanțată de ea și de seara trecută ; dar trebuia să existe o înrudire între ele.

Fără ezitare, ea făcu gestul care avea s-o piardă, pe căi la fel de damnate și de sublime. Își lăsă mîna peste mîna lui ; nu era încă decît o solicitare, dar elocventă, sinceră, puțin dureroasă. Avea mîna înghețată, și mîna lui nu părea mai caldă ; nu se așteptase, gestul venea ca un dar al zodiacului, și aceea fu clipa cînd ea nu izbuti să-l găsească. Toată ființa lui era siderată. O privi, încercînd s-o descifreze ; ochii ei însă se uitau în altă parte, pe

lîngă radioreceptorul de pe bufet, într-un gol care o făcea să pară absentă, dusă tot mai departe. Era vizibil că nu avea de dat decît mîna. Dar mîna o dădea fără echivoc, hotărîtă să şi-o sacrifice, să se detaşeze de ea, să şi-o ardă.

Numai viaţa în singurătate poate face pe un om să simtă un astfel de gest, chiar dacă nu-l înţelege. Vicht nu avea pe ce-şi construi o speranţă, cînd toată seara ea rămăsese străină ; îl invitase şi pe urmă îl lăsase în părăsire. Dar mîna ei, oricît de neîncrezător ar fi judecat faptele, anunţa o dăruire ; gestul era deplin şi ireversibil.

Mîna lui se întoarse pînă ce veni cu palma în sus, zona străbătută de subtile reţele nervoase, care transmit şi înregistrează. Deasupra puse palma cealaltă ; mîna ei era cuprinsă de amîndouă părţile, ca într-un cîmp magnetic. Nici unul nu ştia că nu mai putea să scape cît timp nu se descărca tot curentul.

— Am stat aşa pînă tîrziu, mult după miezul nopţii. Prietena ei era acolo, îi întîlneam din cînd în cînd ochii, cred că avea o privire nedumerită şi stupidă, dar nu-mi trezea nici un gînd şi nu-mi păsa că nu pleacă ; nu-mi păsa de nimic, toată lumea, cu tot cu amintiri, se anulase ; singura realitate rămînea mîna pe care o ţineam în mîinile mele, şi pulsa ca o inimă. Am simţit atunci, cu adevărat, beatitudinea, starea aceea de sublimare, despre care se vorbeşte, dar pe care nu o explică nimeni. Cred că oamenii o inventează ca să-şi construiască pe ea o existenţă lăuntrică superioară, dar nu poate fi decît un fals, fiindcă altfel de mult structura omenească ar fi fost alta ; ar fi încetat ura şi războaiele ; chiar natura ar fi suferit transformări profunde, ar fi dispărut plantele veninoase, fiarele şi reptilele. Aşa a fost lumea pentru mine atunci, şi am socotit că primeam o compensaţie supremă pentru moartea mea iminentă. Dacă aş fi ştiut că ridicîndu-mă şi plecînd, atunci, numaidecît, aş fi anulat sentinţa şi mi-aş fi asigurat o viaţă lungă, plină de toate satisfacţiile visate odată, ei bine, n-aş fi plecat, fiindcă dincolo de mîna ei, pentru mine nu mai exista nici o viaţă care să merite sacrificiul de a fi trăită ; mîna ei era singura bucurie posibilă, peste timp şi peste moarte. Şi am ţinut-o în mîinile mele pînă la capăt, pînă unde nu mai putea să existe nimic altceva — şi atunci m-a cuprins senzaţia dizolvării. Ne dizolvam unul într-altul, printr-un proces chimic devenit metafizic, făcînd din noi o substanţă comună şi împărţind-o pe din două, egali în trupurile noastre, în sufletele noastre, în minţile

noastre, în tot ce putea să ne definească. Mai mult decît atît nu se poate, în nici o dragoste. Nici în cele legendare.

Îl credeam, şi ştiam totdeodată că pentru ultimul dintre oameni, iubirea, într-o clipă a ei, va fi legendară.

Torsila nu se mai ridica să plece ; îi privea ţeapănă şi stupidă, ca o găină, în timp ce se lumina de ziuă. Părea prinsă şi ea în procesul acela de dizolvare, dar substanţa ei nu se contopea cu a lor, rămînea inutilă şi ea înţelese atunci că proiectul de dragoste eşuase, singura salvare era curtezanul, dacă izbutea să-l recîştige. La cinci dimineaţa se duse la culcare, se băgă în pat după ce îşi făcu rugăciunea, îngenuncheată la crucifixul din colţul odăii, invocînd toate madonele s-o ajute, femei fiind şi ele, şi nu toate neprihănite. La sfîrşit se legă în faţa lui Dumnezeu să nu mai cîrîie în clipele acelea — nu le putea spune pe nume, dar atoateştiutorul avea să înţeleagă.

Procesul de dizolvare se oprise, fiind ajuns la ultima consecinţă. Mai mult decît atît, doi oameni nu pot să consume unul din altul. Cînd Dominique îşi trase mîna, Vicht îşi recunoscu starea de letargie. Poate era primul act al morţii, căci nimeni nu ştie cu adevărat cum vine moartea şi cum arată, şi dacă uneori ea nu se lasă substituită de iubire.

— Acum du-te ! îi spuse ea. Lumina zilei mă îngheaţă dacă mi-a fost prea cald noaptea. Ai să trăieşti, măcar pînă diseară. Dacă nu poţi să dormi, îmbată-te ! Îţi dau o sticlă de vin, s-o iei cu tine.

Se duse la cămară, luă o sticlă de vin negru, dar, pe cînd încerca s-o învelească în foiţă de staniol, îi scăpă din mînă şi se sparse pe mozaicul din bucătărie. Vicht o găsi acolo, cu o băltoacă însîngerată la picioare. Ea îl privea şi îi tremurau mîinile ; părea că nu-şi dădea seama ce se întîmplase. Era simplu, dar nu voia să admită că îşi pierduse puterea de asuprire asupra ei însăşi, că totul în fiinţa ei voia să se elibereze, spre a putea merge liberă în altă sclavie. Îl voia pe Vicht de stăpîn, şi nu-i cădea la picioare, în băltoaca însîngerată, numai ca să simtă şi mai mult, şi mai departe, şi mai groaznic, cum creştea în ea forţa de dăruire.

Aşa stătură, faţă în faţă, privindu-se, pătrunzînd unul în altul, de la distanţă şi aşteptînd un sfîrşit al lumii, pînă ce soarele răsări peste locurile virane, deasupra cărora se lărgea blagoslovitul cer al Madridului, şi prima lui rază, roşie, stropită în lung cu albastru, intră pe fereastră. Vicht văzu în ochii ei ca de viperă, fascinanţi, verzi, pătaţi cu puncte galbene, o bucurie atît de fioroasă, că o

asemui cu moartea care venea să-l cheme şi se gîndi că sfîrşitul de care se tem oamenii îi aducea, de dincolo, cea mai inimaginabilă voluptate. Atunci îngenuncheară amîndoi, printre cioburile sticlei de vin sparte, în insula însîngerată.

24

Uneori mi se pare de necrezut că au mai existat şi alte întîmplări, că multe zile înainte de a ajunge în Spania preocupările mele au putut să fie altele. Peste toate Dominique îşi proiectează acum imaginea, cu mersul ei orgolios şi puţin sălbatic. Mi se pare că am fost împreună şi la Oxford şi la Cambridge, cele două incursiuni în pămîntul Angliei. Oricît de bine aş şti că eram singur, în mine rămîne adîncită impresia, corosivă şi puţin otrăvitoare, că fără ea nimic n-ar fi putut să existe din cîte am văzut şi, mai ales, nimic n-ar fi putut să-mi rămînă în amintire. Chipul ei, secundat de al lui Vicht, dar într-un plan care se îndepărtează întruna, se suprapune panoramic peste înregistrările mele, acoperind tot ecranul unde le proiectez în momentele de visare şi luîndu-mi, poate definitiv, libertatea de a dispune singur de mine, pe care am cîştigat-o greu, sîngerînd şi lăcrimînd fără să ştie nimeni.

Nefiind posibil să ajung în Scoţia, cum plănuisem, dar fără convingere, m-am mulţumit cu două drumuri în vestul şi în estul Londrei, ca pe două braţe de cruce, de unde mi-a rămas impresia că am realizat un solid echilibru creştin, ceea ce înseamnă o conştiinţă liniştită şi împăcată.

Doamna de la biroul de voiaj, care convenea să vorbească franţuzeşte, dar cu zgîrcenie, fiindcă timpul ei costa multe parale, mi-a ajutat să aleg itinerariile, în înţelesul că a fost întru totul de acord să merg la Oxford şi la Cambridge, cum hotărîsem înainte de a-i cere sfatul. Pentru cinci lire de fiecare drum, mi-a făgăduit două magnifice zile de călătorie, cu autocar de lux şi cu

toate alintările. Le-am acceptat, deşi îmi erau inutile, şi le-am consumat pe toate, cu conştiinciozitate, ca la judecata de apoi să pot răspunde.

Se pleacă la ora nouă, dar, datorită lunii septembrie, cînd soarele răsare mai tîrziu şi este tot mai obosit, pare că dimineaţa abia începe. Am impresia unei excursii cu şcoala, în zorii zilei, fără emoţiile de atunci, din nefericire, ci numai cu grija că trebuie să fii cuviincios şi să nu-ţi superi profesorul. La primul drum, spre Oxford şi ţinuturile lui Shakespeare, profesorul s-a nimerit să fie un englez poliglot, de credinţă budistă. Convertit? Nu, aşa l-au botezat părinţii; mai tîrziu şi-a recunoscut singur religia şi şi-a păstrat-o. L-am întrebat dacă merită să văd spectacolul muzical *Jesus Christ super-star*, care se joacă de multă vreme la Londra. Da, de ce nu, pot să-l văd, dar mi-a recomandat să prefer filmul, fiind superior teatrului. Întrebarea mea însă l-a intrigat şi m-a privit cu destulă curiozitate, abţinîndu-se totuşi să mă descoasă dacă sînt creştin. Bănuind că da, nu şi-a putut ascunde un zîmbet de indulgenţă. Am simţit că faţă de Isus Cristos avea aceeaşi indulgenţă, ceea ce m-a îndreptăţit să-l întreb, cu precauţie, în ce constă superioritatea credinţei budiste. N-am prea înţeles răspunsul sau l-am uitat; ca să fiu sincer, cred că nu l-am urmărit cu atenţie, fiindcă mă atrăgea mai mult peisajul. Şi-apoi, în timp ce el vorbea, mă gîndeam să-l întreb despre yoga. Aşa se nasc în mine curiozităţile, cam anapoda, a doua înainte de a fi satisfăcută prima, probabil fiindcă nu cred în sinceritatea oamenilor şi îmi păstrez libertatea de-a căuta explicaţiile cu propriile mele mijloace. Şi-apoi omul avea, indiscutabil, o privire şireată.

L-am întrebat care sînt cele optsprezece limbi vorbite de el. A enumerat vreo şase, şi-apoi a început să se bîlbîie, ca Pristanda cu steagurile, dar atunci autocarul s-a oprit la castelul Warwick.

Toate în jurul meu erau limpezi şi în culori fermecate sub lumina amiezii. Îmi venea să mă întind pe iarbă şi să bolesc, ca să rămîn singur şi să nu aud explicaţiile. Dar de ghid este nevoie, altfel în multe locuri nu te lasă să intri. L-am urmat din cameră în cameră, am trecut pe sub arcade de piatră, am urcat scări ici şi dincolo am coborît altele. Efortul este al picioarelor; spiritul între timp acumulează impresii, ca o baterie pusă la încărcat. Condiţia este să asculţi vorbele, că nu-ţi poţi astupa urechile, dar să nu le înregistrezi; altfel nu vei şti niciodată pe unde ai trecut cu propriile tale picioare şi ce ai văzut cu proprii tăi ochi; vei trăi cu imaginile receptate de altul.

Am în față o plachetă luxoasă, cumpărată la intrare. Dacă aș fi uitat interioarele medievale de la Warwick, mi le amintesc reproducerile în culori fidele : capela (cu ea se începe ziua castelelor), sala banchetelor (cu ea continuă), camera de culcare (cu ea se încheie). E vorba de camera reginei Ann de Windsor. Apoi un salon verde, un altul roșu, un budoar (albastru), o bibliotecă, o sală de arme și, la sfîrșit, închisoarea (subterană). Nu lipsește nimic, cum se vede. Toate acestea, după ziduri roșcate de piatră, cu turnuri și creneluri, cu șanțuri de apărare și cu poduri care se ridică, despărțind lumea castelului de lumea exterioară. Cea mai mare frumusețe aici, depășind infinit ceea ce au făcut oamenii, este natura, între deal și cîmpie, de o blîndețe continuă și colorată ca în picturile din Renaștere.

Două zile mai tîrziu aveam să văd, într-un peisaj înrudit, dar cu mai puține culori, un alt castel feudal, la Woburn, aproape de Cambridge. Ca și peisajul, castelul e mai șters și, indiferent care ar fi importanța lui, se ține minte mai puțin. Le-am comparat între ele înainte de a ajunge în Franța, la vestitele castele de pe Loara, care nu pot să intre în competiție, fiind de altă clasă, mai săracă și mai cenușie. Dar toate, de la un capăt al Angliei pînă la celălalt capăt al Franței, reprezintă o epocă și un spirit. În ele se trăia și se urzeau războaie. Erau poftiți regii cît timp nu li se putea tăia capul. Se procreau moștenitorii și uzurpatorii. Pe întinsul celor două țări care s-au urît și s-au întrepătruns, prin alianțe sau prin silnicie, castelele, chiar dacă nu mai emit nici o lumină, par niște faruri pe țărmurile stîncoase ale mărilor turmentate care înseamnă istoria.

După ce le-am văzut deci pe toate cîte se cuvenea să fie văzute, mi-am dat seama că nimic nu mi se părea necunoscut în ele, străbăteam parcă o lume unde trăisem în altă viață. Pînă ce am înțeles că, după cărțile de istorie și de literatură, după picturi și stampe, dumicate pe îndelete și pe nebăgate de seamă, încă din copilărie, a venit cinematograful și a completat ce mai putea să lipsească. În filme de toate felurile, născociri sau istorie, decorul e luat de-a gata dintr-o realitate aflată la îndemînă. În fața ecranului se poate ocoli lumea, nu doar cea de azi, ci din orice vechime care a lăsat urme.

Am văzut castele și pe Rin, iar pe urmă le-am văzut și pe cele din Spania. Importanța acestora, la vremea lor, a fost mult mai limitată, mai provincială dacă se poate spune astfel. Castelul de la Warwick și apoi cel de la Woburn, în izolarea și-n încreme-

nirea lor, mi s-au părut niște vechi capitale. Ele conservă o tradiție colosală. Întreagă această regiune din vestul și estul Londrei, între Warwick și Woburn, e zona tradițiilor colosale. Una din ele este tradiția colosală a culturii, reprezentată prin cele două universități, de la Cambridge și Oxford.

Sînt astăzi universități unde cred că se învață mai multă carte, și unde participarea, mai puțin aristocratică, e în schimb mult mai mare. Nu mă socotesc totuși îndreptățit să privesc Oxfordul fără emoție. Nu m-a intimidat nimic în această cetate cam închistată, cu zidurile cam reci, cu sălile cam întunecoase, în afară de tăcerea care apasă greu peste toate. Ea transformă caracterele, indiscutabil, și poate aici începe să se formeze temeinicia britanică, pe care alte școli o completează, punînd în suflete orgoliu și demnitate. Înainte de a da savanți, universitatea a dat Angliei pe acei cetățeni admirabili care au luptat în două războaie pe pămîntul Franței și n-au deznădăjduit cînd nu li se făgăduia decît sînge și lacrimi.

La Oxford nu s-a scos piatra pavajului și nu s-au făcut baricade. Pe cînd gîndeam așa, cu spinarea puțin înghețată, Sorbona mi-a fost mult mai simpatică. Dar e bine că sînt pe lume și una, și alta.

Fără să-mi dau seama îndată, mergînd în ținuturile dintre Oxford și Warwick am ajuns la inima Angliei. De-aceea nu mai socotesc deloc necesar să amintesc și drumul al doilea, deși o inimă a Angliei s-ar găsi și dincolo, la Woburn și Cambridge.

În vest cred că m-am lăsat condus de marile cîmpuri magnetice care orientează spiritul omenirii spre sursele de lumină. Pe acest pămînt s-a născut Shakespeare, dar actul biologic al venirii lui între oameni rămîne doar de o mică importanță istorică, și dacă el a dat naștere la controverse, cu atît mai bine. Mi-ar plăcea mult mai mult un Shakespeare fără biografie, să rămînă numai o emanație spirituală a lumii care i-a dat naștere.

Pe liniile magnetice care m-au dus apoi în Spania a încercat să vină o dată de peste mare o Invincibila Armada. Era, cred, vremea cînd Shakespeare, ocolind universitățile de la Oxford, ajungea la Londra într-o funcție subalternă. După ce Invincibila Armada s-a scufundat făcînd să fiarbă marea și cînd apele s-au liniștit, doi oameni au rămas pe lume, pe două pămînturi străine și învrăjbite, și îmi jur credința că datorită lor omenirea a meritat să supraviețuiască acelor vremuri nefericite.

Iar noi, care am supravieţuit altor nefericiri ale omenirii, cui să ne închinăm mai înainte : lui Shakespeare sau lui Cervantes ?

Ce forţă avu în ea vremea din care se traseră doi oameni atît de mari, că în nici un viitor unul nu va putea să fie mai mic decît celălalt ? Prin ce taină stelele lor luciră la fel de puternic şi amîndouă deodată ? Ce înrudire ascunsă o fi între cele două pămînturi de unde veni unul şi altul, şi care nu se aseamănă nici cît ploaia cu zăpada, doar că pe amîndouă le scutură cerul ?

Care ar fi fost drama lui Hamlet şi ce s-ar fi întîmplat cu Regele Lear şi cu Lady Macbeth dacă Shakespeare se năştea la Alcalá de Henares ? Iar dacă Cervantes se năştea la Stratford-upon-Avon, ce ar fi fost Don Quijotte ?

Ei iată, eu cred că toţi aceştia rămîneau ei înşişi, dovedind forţa universală care îi aduse pe lume. Trebuia doar să se schimbe numele autorilor.

Drumul de la Stratford-upon-Avon spre Londra duce prin Oxford. Nu-i nici o dovadă că Shakespeare s-ar fi oprit aici pentru învăţătură, deşi colegiile şi universităţile existau de cîteva secole, şi alte secole aveau să se tot înmulţească, pînă aproape de vremea noastră. Cînd se ducea la Londra, el abia de ştia puţină latină, şi încă mai puţină greacă. Dar universităţile de la Oxford, nefrecventate, au revărsat asupra lui toată învăţătura adunată în sumbrele tomuri. El era, fără îndoială, unul din acele spirite permeabile, care îşi însuşesc cultura prin osmoză, filtrînd-o şi sintetizînd-o, ca să rămînă numai scînteile.

Ce extravagantă geografie creează Shakespeare, făcînd corăbiile să plece din mările Boemiei ! Ce minunat este să desparţi în alt fel pămîntul de ape, ca într-o nouă Facere a Lumii !

Cum mă aflam la Stratford-upon-Avon, am vizitat casa ; puteam s-o ocolesc şi, mai ales, casa putea să nu fie. E un decor de teatru, înnoit după fiecare stagiune ; se simte mistificarea, nu acestea sînt lespezile pe care a călcat el. I-am spus ghidului budist : „N-am nici o încredere, domnule !“ Atunci el s-a apropiat şi mi-a şoptit la ureche : „Nici eu !“ Nu voiam să mi se asocieze şi mi-a stîrnit chiar dispreţul, ca preoţii care oficiază o credinţă fără să creadă. Aş fi vrut să-i spun : „Atunci de ce mai tîrăşti pe aceşti oameni după tine ?“

A fost o vreme cînd s-a contestat existenţa civilă a lui Shakespeare, crezîndu-se că e doar o iscălitură. Stratford-upon-Avon a făcut atunci eforturi fanatice şi puţin ridicole, spre a stabili un adevăr nu lipsit de foloase. Există acolo un teatru care îl joacă

pe Shakespeare și unde vine toată omenirea. Există o bibliotecă vastă, care îl propovăduiește. Există, în sfîrșit, o societate care îi administrează gloria, folosind o contribuție mondială. Prosperitatea ei vizibilă, într-o lume nu prea prosperă, mi s-a părut indecentă.

Acea societate, un trust în toată puterea cuvîntului, a cumpărat, întreține și exploatează tot ce se leagă de numele lui Shakespeare, avînd grijă, ce-i drept, să-l preamărească. Mai întîi casa lui de naștere ; apoi casa doamnei care-i fu mamă și se numește, mai frumos ca într-o piesă de teatru, Mary Arden ; de asemenea casa doamnei care-i fu nevastă și se numește, ca în romane, Ann Hathaway. Nu lipsește casa de zestre a domnișoarei care-i fu fiică, numită Suzanne și pe care o măritară chivernisit cu doctorul Hall, preafericitul.

Am fost prin toate acele locuri, răspîndite pe cîțiva kilometri, și pretutindeni parcă era sărbătoare, cu flori și flamuri. M-am bucurat să văd atîți pelerini la bisericile unde se celebrează cultul lui Shakespeare, cu o ardere mai puternică decît a altor multe credințe. Cine crede în cugetul liber al omului și se străduiește să-l slujească, va găsi puțin și din el însuși în oricare din triumfurile spiritului. Sînt însă mîhnit că pe urmele lui Cervantes n-am găsit nici o flamură ; prin locurile unde s-a chinuit el nu era sărbătoare.

L-am căutat, n-am uitat nici o clipă, oricît mi-ar fi fost de rău sau de bine. L-am căutat nu pe acolo unde își are statuile și unde nu i-a plăcut să respire, ci pe drumurile aride din inima Spaniei. M-am uitat cu aviditate la creste, așteptîndu-l să apară și să vină aproape, căci pe urmă aș fi știut să-l urmez pînă la capătul drumului, spunîndu-i toate cîte îmi stăteau pe inimă. Abia astăzi, cînd am făcut să se scufunde Invincibila Armada, lăsîndu-i față în față pe cei doi mari oameni, mi-am dat seama că tot timpul în cugetul meu a fost o confuzie uriașă : mă gîndeam la Cervantes, dar așteptam să apară Don Quijotte.

*

Închipuindu-mi că ghidul budist ar fi avut puteri magice să mi-l scoată în față pe Regele Lear sau pe Lady Macbeth, pe Richard al treilea, odiosul, și pe oricare alt Richard, Ioan sau Henric, pe dezgustătorul Polonius sau pe înțeleptul Ferdinand, pe toți aceștia dintr-odată sau pe unul cîte unul în parte, ei bine,

dacă în prima clipă i-aş fi privit dornic să-i văd cum se mai înfăţişează, pe urmă ar fi trebuit să le întorc spatele şi să plec grabnic, fiindcă nici unul din ei n-ar fi putut să-mi inspire o conversaţie. Cu Hamlet, da, cred că aş fi vrut să schimb două vorbe, fără nici un tîlc însă, fiindcă toate tîlcurile lui sînt jucate, ci numai ca să-i arăt simpatia mea întristată ; dar nu m-ar fi ascultat, de vreme ce nu era făcut să audă decît glasuri din altă lume. Ofeliei, nefericita, i-aş fi mîngîiat obrazul şi, dacă ar fi vrut, aş fi mers cu ea pe malul apei, ţinînd-o de mînă, sfătuind-o să nu se ducă la mănăstire pînă ce nu va cunoaşte iubirea. Iar Julietei i-aş fi spus că nimic nu-i mai frumos pe lume decît să iei cîntecul ciocîrliei drept pe-al privighetorii, şi cui i s-a întîmplat o dată aşa, pe urmă poate să moară.

Dar cu atît ar fi fost mult prea puţin ca să trag cu adevărat un folos din puterile magice ale ghidului. Şi dacă el mi-ar fi spus : „Cere-mi ceva să te bucuri din plin !“ i-aş fi răspuns : „Nu vreau personajele, ci adu-mi-l pe Shakespeare !“

Ei da, cu el aş fi avut ce vorbi ! I-aş fi pus toiagul în mînă şi l-aş fi dus pe poteci, peste coline, îndepărtîndu-ne de apa Avonului, pînă la Warwick. Nu mi-ar fi fost greu să găsesc sala de arme, saloanele şi camerele reginelor, căci abia trecusem pe acolo. Iar la ieşire, după ce l-aş fi spionat tot timpul şi i-aş fi văzut orice tresărire, l-aş fi întrebat, sigur pe ce-mi va răspunde : „De-aici ai pornit ?“ „Da, pentru ceea ce-a fost idilic ! Lasă deoparte închisoarea şi uită-te în jur : e atîta mîndreţe pe aceste coline, atîta pace şi-atîta lumină, că nu te poţi gîndi decît la cîntec şi bucurie !“ Pentru inspiraţia sinistră ştiam unde să-l duc, spre a-i asculta mărturisirile, dar era prea departe şi n-am fi ajuns într-o zi. Fiind într-o marţi, mi-aş fi dat întîlnire cu el pe joi sau pe vineri, la Turnul Londrei. Acolo aveam de vorbit. Se săvîrşiră atîtea crime în locul acela, că te miri cum de lespezile s-au spălat de sînge şi cum de Tamisa şi-a limpezit apele înroşite. Shakespeare a plecat de la Turnul Londrei cu sacul atît de plin, că nici n-a avut cînd să-l golească, de-au mai rămas multe şi pentru alţii.

În acel drum din ţinutul Avonului am înţeles de ce un om născut acolo, dacă avea ceva de spus, nu putea spune în nici un fel mai bine decît în poezie şi-n teatru.

Privit printre pleoape, încărcat de funigei de argint şi de aur, peisajul unde zînele şi muzele nu se sfiesc să danseze şi să-şi fluture vălurile în văzul lumii are calmul şi adîncimea visării, dar nu-i lipsesc nici pulsaţiile senzuale, ca tulburarea poetului să fie

fertilă. Iar pe lungul fir de sonete spuse de natura aceasta, în ascunsul ei pătimaşă, se desfăşoară o scenă continuă, aşa cum şi-ar fi dorit-o dramaturgii cînd le era interzisă mişcarea, o scenă liberă, cu decoruri infinite, născute unul din altul, ca o naraţiune.

Părăsirea unităţii de loc, pe care contemporanii i-au reproşat-o lui Shakespeare, s-a datorat în primul rînd peisajului ; pe nesimţite, peisajul i-a scos pe actori din decorul fix şi i-a dus de-a dreptul în geografie. Şi fiindcă sînt destule coline în jur, alcătuind amfiteatre continui în lungul decorului continuu, odată cu acţiunea s-au mutat şi spectatorii, provocîndu-i unităţii de timp o dublă fractură, ceea ce, mult mai tîrziu, avea să facă filmul, a cărui teorie era de fapt impusă de Shakespeare.

Între Warwick şi Turnul Londrei, călătorul de astăzi va găsi originea acelei varietăţi nesfîrşite de inspiraţii, care, prin Shakespeare, dă omului toate satisfacţiile visate. Nimic nu lipseşte de pe imensa lui paletă, fantezia, graţia, rafinamentul, comicul trist şi comicul bufon, care-i altă tristeţe, desfăşurarea epică grandioasă, lirismul alături de groază, şi tragedia unită cu deznădejdea, toate acestea spuse cu vorbe alese şi potrivite cu fiecare tonalitate, dintr-un vocabular nemăsurat şi gata să crească pentru orice nuanţă, pînă la infinitul culorilor şi pînă la ultima zvîcnire a imaginaţiei, cînd toate se sfîrşesc, dar începe altceva. Căci Shakespeare nu se va odihni niciodată.

Există credinţa că, la o vîrstă, după o viaţă înlesnită şi nu lipsită de satisfacţii, Shakespeare s-a întors în locurile de naştere, să moară în tihnă. Ciudat mi se pare că din casa unde el se retrase, la Stratford-upon-Avon, în New Place, şi care nu putea fi o cocioabă, n-au mai rămas decît temeliile. În vreme ce casa părinţilor stă în picioare prin grija faimoasei Shakespeare Birthplace Trust, tot mai nouă şi mai prosperă de la un an la altul.

Ideea unei case unde să nu se mai întîmple nimic, unde „restul să fie tăcere" era atît de neconformă cu tot ceea ce el făcu pentru lume, că nu se putea altfel decît să se dărîme ; ca să se mai întîmple ceva pînă la urmă ! Iar acele temelii rămase după ruină sînt încă o scenă, completînd lunga înşiruire de scene din ţinutul Avonului. Aici, în teatrul unde muri Shakespeare, seara coboară Ariel, pe prima rază de lună, noaptea îşi urzeşte Hamlet planul de răzbunare, iar în zori Puck fuge călare pe prima rază a soarelui.

Shakespeare rămîne autorul personajelor sale. Dîndu-le tot ce le-a trebuit ca să-i supravieţuiască, el s-a păstrat şi pe sine, nu mai slab decît ele. De aceea, pe urmele lui se fac serbări şi flu-

tură flamuri. Pe cîtă vreme bietul meu Cervantes, pe care am avut numai iluzia că îl caut între zările sterpe ale Spaniei, a suferit blestemul de a se dizolva în personajele sale, fiindcă le-a dăruit tot ce avea în inimă, fără să păstreze nimic pentru sine.

Mi l-am închipuit o dată mergînd pe malul rîului Duero, călare pe un măgar sur, moştenire de la propriul său erou, Sancho Panza. L-am însoţit atunci, conversînd despre viaţă, pînă la ruinele Numanciei, unde am rămas peste noapte, şi-acolo el mi-a spus, în versuri, povestea tristă a jertfirii lui Viriarte. Nu m-am întrebat deloc de ce mergea Cervantes călare pe măgarul lui Sancho Panza. Abia în zori, cînd ne-am despărţit şi cînd l-am privit din urmă, cum se ducea abătut printre dealurile de pămînt roşu, adus de pe alte planete, am înţeles că stătusem de vorbă cu Don Quijotte, că îi atribuisem greşit versurile Numanciei, iar măgarul lui Sancho Panza îl înlocuia pe Rocinante, răposat de multă vreme.

Invincibila Armada n-a învins pe nimeni. Deasupra ei au rămas cei puternici. Dizolvat în eroii săi, Cervantes nu-i o mai mică glorie a lumii decît Shakespeare.

25

Lungă este ieşirea din Londra, prin suburbii care şi ele seamănă cu un decor de teatru şi rămîn în urmă ca pe o scenă rulantă. Sînt case mici, de o parte şi de alta a străzii, ele îşi păstrează stilul pe cartiere, dar rămîn tot timpul în aceeaşi familie, cu un etaj, cu acoperişul în două pante, cu un pinion în faţă, cu ferestrele încadrate de coloane albe. Se foloseşte mult cărbunele pentru încălzire, am aflat din literatură, mai întîi de la Dickens, şi dacă am citit cărţi din viaţa minerilor, nu ştiu de ce mi-am închipuit că tot cărbunele mergea la Londra, nu în uzine. Credeam că toate casele acolo sînt înnegrite de fum, şi nici aerul nu mi-l închipuiam altfel în zilele fără ceaţă.

Singurul caracter citadin al caselor acelea de suburbie, care nu sînt deloc înnegrite de fumul cărbunelui, este înghesuiala ; încolo par niște vile de jucărie, albe, cu giurgiuvelele colorate, cu flori la ferestre, cu grădinițe în față, și chiar dacă sînt băgate una în alta, ceva le salvează — culorile, florile, micuța grădină din față. Sînt și ele o temeinicie engleză, și dacă le privești în desfășurarea lor nesfîrșită, fără să uiți că și peste ele a trecut războiul, cu bombardierele grele și cu torpilele zburătoare, îți dai seama că după ce multe au să dispară din lume, multe se vor înverșuna să rămînă.

Drumul în provincie, spre Oxford, Stratford-upon-Avon și Warwick ar semăna cu cel de pe vremea lui Shakespeare, dacă n-ar fi asfaltul și autocarul. La hanuri se păstrează, atîrnată ca un steag deasupra intrării, firma pictată cu simboluri mai vechi de un secol. Și copacii de pe coline sînt mai vechi de un secol, și iarba de un alt verde, acum azi nu se mai vede, și zăplazurile care călătoresc odată cu șoseaua, urcînd și coborînd înălțimile, ca niște corăbii duse de valuri, și vacile dintre zăplazuri, însemnate cu pete albe cînd sînt negre, și cu pete negre cînd sînt albe, ca să se știe că altele nu mai pot fi ca ele.

Și oamenii chiar, din orice parte a lumii ar veni, oricare le-ar fi limba și obiceiurile, sînt duși cu un secol în urmă. Și iată-i făcînd popas, după nici o oră de drum, pentru a-și bea cafeaua la hanul „Trei iepuri". Către ceasul unu, treisprezece spunem noi astăzi, la hanul „Trei vulpi", masă de prînz „lunch" — cu toată ceremonia din trecutul britanic ; numai culoarea e îngălbenită. Nimic nu poate fi sărit, nici mutat la altă oră. Dacă s-a făcut cinci după amiază, autocarul a tras în fața hanului „Trei urși" unde se bea ceaiul, cu prăjituri uscate, ca în filmele de epocă. Și nimeni nu rîde, nimeni nu îndrăznește să vorbească. Sînt și tineri, și le-ar sta bine să se țină de gît și să chiuie ; toți înghețați, ca la examen, cu fursecurile în gît, gata să se înece, și parcă așteaptă să le dea cineva un pumn după ceafă ca să-și recapete respirația, iar pe urmă să le șoptească lecția.

Să fi avut măcar un aliat, ce mi-ar mai fi plăcut să smucesc odată fața de masă, și toate să se ducă dracului, să se spargă, să se rostogolească, să zdrăngănească, să ne opărească. Și-apoi, dacă drept pedeapsă mi-ar fi închis ușa autobuzului în nas, ce mi-ar mai fi plăcut să fac pe jos drumul pînă la Londra, să ies din șosea, să merg pe iarba de un alt verde, cum azi nu se mai vede, să rup zăplazurile și să dau drumul vacilor albe și negre.

Mi-e teamă să nu las impresia că toate firmele reprezintă cîte trei animale. De multe ori așa e, dar se poate și altfel : „La doi cai albi", sau negri, și chiar la unul. Sau „La lebăda" și „La șoimul". Și „La cornul de vînătoare". Ceaiul însă e peste tot același.

*

În unele locuri am mers chemat de o bucurie presimțită și n-am fost dezamăgit niciodată, în parcurile Londrei bunăoară, dar și pe multe din străzile ei, și chiar în cartierele aglomerate. Cînd vrei să vezi cetatea, apoi se cuvine s-o iei așa cum este și să mergi pînă la capăt.

Nu mă refer la „City", păcatele mele, deși am fost și acolo, și m-am plimbat o după-amiază întreagă ; aceasta era o vizită de obligație. Nu mă interesa finanța britanică, nici fațadele ei placate cu marmură, dar socoteam că aici e un centru vital al Londrei, al Angliei și al lumii, și aveam datoria să-l inventariez, ca pe British Museum, care nu putea fi lăsat deoparte, deși nu reprezenta pentru mine nici o ispită.

Nimerind în City la orele cînd toate birourile erau închise, am putut să mă plimb pretutindeni în liniște și să mă gîndesc la multe, fără să mă tulbure nimeni. Am privit cu coada ochiului ușile grele de bronz, ferestrele cu gratii masive, mai ales pe cele de la subsoluri, căci omul a avut totdeauna înclinarea să-și îngroape bogățiile ; știam că sub acele subsoluri sînt alte etaje ; cu cît vor fi mai mari bogățiile, cu atît vor fi ascunse mai în adîncul pămîntului. O clipă mi s-a părut că plutesc pe o mare de aur și că, de va veni vreo furtună și corabia mea s-o face fărîme, am să mă înec în galbeni și între lingouri, luînd ultima și cea mai măreață lecție despre deșertăciune.

În altă clipă, cum nu trecea nimeni, m-am gîndit la o bandă de gangsteri care ar nimeri aici într-o zi cînd paznicii ar fi în grevă și ca urmare n-ar funcționa nici sistemele de alarmă, iar poliția n-ar veni să se amestece, dacă n-ar chema-o nimeni. Bine-înțeles că o situație ca asta n-ar putea să aibă nici un haz pentru gangsteri ; parcă îi vedeam plecînd cu coada între picioare, scîrbiți de atîta aur lăsat la voia întîmplării.

Dar a urmat o clipă cînd mi-am închipuit ceva mai înfricoșător, că liniștea și nemișcarea s-ar datora unei groaznice prăbușiri monetare, un crah mondial declanșat dimineața. Pînă la ora patru după amiază, cînd mă plimbam eu pe acolo, toate sinuciderile erau

sfîrşite, după uşile de bronz zăceau morţi ca în vreme de ciumă, bancheri şi magnaţi ai finanţei, cu cîte un glonţ în tîmplă, iar printre ei atîţia coate-goale, sărmanii, cu suta lor de lire agonisită anevoie şi făcută praf într-o oră.

*

În stare de faliment au fost şi regii, de multe ori în istorie, şi n-au scăpat de necaz nici regii Angliei. Într-un subsol blindat la Turnul Londrei, am văzut bijuteriile coroanei sau, mai bine zis, ce-a rămas din ele. Auzisem că nu poţi să ajungi acolo fără să stai la coadă cu orele, ceea ce n-aş fi făcut decît dacă mi le dădeau acasă pe cele mai frumoase. Nu ştiu cum s-a întîmplat, că la venirea mea nu era nimeni, aşa că am trecut uşa repede şi am mers drept la ţintă. Era şi aceasta o obligaţie, ca vizita în City, şi aproape cu aceleaşi semnificaţii.

Cît e Anglia de mare, cît de multe şi de lungi sînt galeriile muzeelor, tot ce-i inscripţie pentru folosul vizitatorului nu cunoaşte altă limbă decît engleza ; cine n-o ştie, să sufere şi să înveţe minte !

Pe cînd coboram scara spre bijuteriile coroanei, am văzut prima oară inscripţii în alte limbi, nu mai ţin minte care, dacă nu cumva erau toate cîte se vorbesc de-a lungul pămîntului. Toate însă cuprindeau obligaţii şi interdicţii : „numai la dreapta, numai la stînga, numai înainte, nu puneţi mîna, nu căscaţi gura, nu staţi locului, avansaţi, avansaţi !"

Să ne înţelegem : bijuteriile coroanei sînt un bun al regatului, nu al regilor. Bijuteriile personale le păstrează fiecare rege unde crede el, nefiind obligat să le arate ; dacă vrea să se mîndrească, le pune la recepţii — şi atunci să vezi strălucire de diamante ! Pentru un Regat Unit, care stăpîni pînă deunăzi munţii de aur şi cîmpuri întregi cu pietre preţioase, bijuteriile coroanei sînt cam sărace, deşi pe un simplu civil pot să-l zdrobească. Dealtfel, nu-i vorba de podoabe, ci de insigne solemne ale regalităţii : coroane, sceptre şi săbii :

Coroana lui George al cincilea, lucrată în 1911, cu şase mii de diamante ; am numărat zece, şi-aşa destul de repede, neavînd voie să stau locului. Vreau să născocesc o legendă ; cine mă opreşte şi cine poate dovedi că n-am dreptate ? Dacă un om numără şase mii de diamante, orbeşte. De-aceea nu-i voie să stai locului !

Coroana Reginei Victoria, făcută în 1838 ; are un rubin brut pe care Henric al cincilea l-a purtat ca podoabă la cască, în bătălia

de la Azincourt. Şi mai are unul din cele mai mari diamante din seria „Stelele Africii". Şi alte trei mii de pietre preţioase. Nu le număraţi ! Cruţaţi-vă ochii !

Iar steaua cea mai mare a Africii, de peste cinci sute de carate, împodobeşte unul din sceptre. E un diamant cît un ou de găină, credeţi-mă şi iertaţi-mă pentru o comparaţie atît de ignobilă !

Ceea ce se vede aici, unele destul de noi într-o istorie atît de veche, s-au agonisit abia de la Stuarţi încoace. Un om de seamă, Oliver Cromwell, căruia Anglia îi datorează nişte fapte de glorie, făcu o faptă drăcească la vremea lui şi declară falimentul regelui. Aceste vorbe nu sînt în istorie, dar ce-ar putea să însemne faptul că pusese la mezat bijuteriile coroanei, iar ce nu se putu vinde, se topi şi se bătu în monedă pentru plata datornicilor ? Aşa mi se pare că de la faliment se trece la moratoriu, care este mai onorabil... Deci, fapta lui Cromwell, oricît de ireverenţioasă, trebuie socotită un act patriotic.

Turnul Londrei e altceva decît s-ar înţelege după mine, e un castel, sau un palat, şi o fortăreaţă, cu zeci de turnuri, din care multe, nu doar unul, au fost închisori de groază la vremea lor sîngeroasă. Una din intrări, şi cea mai sinistră, se numeşte Poarta Trădătorilor. Unul din turnuri, şi nu cel mai sinistru, se numeşte Turnul Însîngerat. Aici, pare-se, ducele de Gloucester, pe care Shakespeare îl cunoştea foarte bine şi care avea să devină sinistrul Richard al treilea, însemnat de diavol cu un picior beteag, puse să-i fie ucişi nepoţii, moştenitorii legitimi ai tronului, ca să ajungă la domnie. La început se numise Turnul Grădinii, şi dacă pe urmă a fost botezat altfel, înseamnă că i se recunoaşte sîngeroasa istorie, căci doar nu eu i-am spus aşa cum i se spune. Aici fu captiv vreme îndelungată Sir Walter Raleigh, care adusese din America tutunul ; dar nu pentru acest păcat făcu închisoare. Mai fu închis în Turnul Însîngerat un judecător mizerabil, care condamnă la moarte, în bloc şi dintr-odată, nu mai puţin de trei sute de oameni, învinuiţi de răscoală.

Dacă dai ocol curţilor, pe sub ziduri şi turnuri, nu-i fereastră de unde un condamnat să nu fi aruncat ultima lui privire asupra lumii. Pe Lady Grey, închisă în casa de cărămidă roşie a mai-marelui peste călăi, o puseră să vadă cum îl duceau spre locul de supliciu pe soţul ei şi-o ţinură acolo să-l vadă şi cum se întorcea, cu capul tăiat, aruncat într-o căruţă, pe un maldăr de paie însîngerate ; iar în acest timp, ca groaza să nu scadă, în faţa ferestrei de unde i se arăta sinistrul spectacol, dulgherii ridicau eşafodul

pe care ei însăşi avea să i se taie capul, după cîteva ceasuri. Am văzut butucul şi securea ; aceasta din urmă, ce să spun, o secure ca multe altele. Dar butucul e o frumuseţe, m-a mirat atîta rafinament într-o vreme atît de întunecată, cu ce grijă a fost el cioplit ca grumazul să se aşeze mai bine, să nu se strîmbe omuşorul, şi ce netezit a fost, ca să nu zgîrie pielea !

Pe acest butuc sau pe altul asemeni îşi pierdură capetele lordul Hastings, contesa Salisbury, Catherine Howard, a cincea regină a lui Henric al optulea, vicontesa de Rochford, contele de Essex. Numai Annei Boleyn îi zburară capul cu o lovitură de paloş, fără să-i pună gîtul pe butuc, şi treaba nefiind uşoară, se aduse anume pentru ea un călău tocmai de la Saint-Omer, cu bătaie de cap şi cheltuială.

Aceasta fu a doua nevastă a monstruosului Barbă-Albastră care se numea, ca rege al Angliei, Henric al optulea. Nu trecură bine opt ani, cînd o decapitară şi pe Catherine, a cincea nevastă. Ce suflete şi ce minţi aveau pe atunci femeile ? Oare această Catherine nu ştia ce-o aşteaptă ? Cum o răbdă carnea să intre în patul împuţit de sînge şi să îndure dragostea porcească, printre cadavre încă neputrezite, şi cum n-o duru ceafa, cînd perna era plină cu cranii căzute din secure, şi cum nu-şi rupse şalele în salteaua plină cu oase încrucişate ?

Printr-o grijă gingaşă (oare e bine spus astfel ?) a Reginei Victoria, locul unde fură măcelărite aceste femei nenorocoase (oare ar trebui spus altfel ?) e ferit de impietate printr-o delimitare discretă, iar locul precis unde căzură capetele e însemnat cu o cruce albă încrustată în piatra pavajului.

Dar aici nu fu singurul eşafod, şi cei amintiţi mai înainte nu fură singurele victime.

Mai există în incinta Turnului o Casă a Reginei, pe care n-o mai locuieşte nici o regină. Foarte aproape de ea este cimitirul.

Cîteva turnuri au fost lovite de bombe în timpul războiului. Pe mine, unul, nu m-ar fi durut dacă le lovea pe toate, ca să scape în schimb cîteva case de oameni. Bastionul de nord, distrus de o bombă, n-a fost reconstituit pînă astăzi ; din partea mea, aşa să rămînă, în veacuri.

Pe lîngă Turnul Lanternei trăiesc corbii. Corbi mari şi bătrîni, dintr-o familie pripăşită aici poate de pe vremea cînd aveau ce face. Astăzi se hrănesc fiecare cum poate, în afară de şase, care sînt pensionarii regatului. Unul din gardieni, Mai-marele Corbilor, e împuternicit să le cumpere carne de cal şi să le-o împartă, în

valoare de trei șilingi pe săptămînă. Tradiția spune, și Anglia crede în tradiții, că în ziua cînd corbii ar pleca, Turnul ar înceta să mai fie. Nu știu însă ce-o să se întîmple cu rația lor, dacă lira continuă să scadă ; cu trei șilingi pe săptămînă, corbii au să moară de foame.

Se mai păstrează aici o tradiție, pe care mă feresc s-o judec. Țin minte, de cînd eram școlar, o vorbă destul de înțeleaptă și de liberală, la urma urmelor, a preotului pus să ne învețe religia. Deși ar fi avut obligația să fie foarte sever cu canoanele, el ne spunea cu o îngăduință mai mult decît creștină : „Cine nu-l înțelege pe Dumnezeu, să tacă din gură !“ Judecînd mai mult decît creștinește, s-ar putea ca una din forțele Angliei de atîtea ori admirate să rezide în ceremonia cu care se face zilnic schimbarea gărzii la Palatul Buckingham și în ceremonia cheilor, de la Turnul Londrei.

Dintr-o vreme aflată dincolo de memoria contemporanilor, seară de seară, la ora zece după ceasornicul astronomic, la Turnul Londrei se încuie porțile. Gardianul șef, în uniforma lui păstrată de secole și astăzi puțin caraghioasă, cu un sergent și trei soldați, se duc la santinela de la intrare : „Stai ! strigă aceasta. Ce vreți ?“ „Cheile !“ răspunde gardianul. „Ale cui sînt cheile ?“ întreabă santinela. „Ale Reginei Elisabeta !“ ...Atunci garda ia arma pentru onor, iar șeful ei, ridicîndu-și pălăria rotundă, strigă : „Dumnezeu s-o aibă în pază pe Regina Elisabeta !“ Ceilalți răspund cucernic : „Amin !“, apoi cheile sînt duse la Casa Reginei și puse în siguranță pe timpul nopții.

De pe ziduri, corbii croncănesc și își fac cu ochiul, șnapanii !

Nu-i nici o înrudire între Turnul Londrei și Podul Turnului, aflat alături. Nu știam de această învecinare cînd am văzut prima oară podul, la cinematograf sau în fotografie ; mi s-a părut, pentru cel care vine pe Tamisa, ca o poartă de închisoare. Între două pile uriașe, el are la mijloc o secțiune basculantă, ca să poată trece vapoarele. Scopul, precum se vede, e negustoresc și pașnic ; nu știu de ce am avut impresia că odată poarta aceasta închisă, în urma vapoarelor, nimeni nu mai poate să iasă.

Dar eram copil pe vremea aceea și abia citeam primele povestiri londoneze ale lui Dickens, destul de sinistre ca să mă înspăimînte. Mai tîrziu, cînd am aflat ce stă scris la poarta Infernului, fără să vreau m-am dus cu gîndul la Podul Turnului, sub a cărui arcadă doi diavoli, avîndu-și sălașul pe cele două pile, țin

întins un pergament de sute de metri și pe el se poate citi, dar, vai, numai după ce treci dincolo : „Lăsați orice speranță !"

Și acum m-a înspăimîntat podul, deși era o zi plină de soare și lumea se plimba voioasă, fără să se teamă de vreo primejdie, căci, dacă e vorba de lira sterlină, devalorizarea ei nu vine dintr-odată. E prea mult fier, profilurile sînt prea grele, prea înghesuite, prea muncite, și parcă gem, și scrîșnesc, gata să-și scuipe niturile ca pe șrapnele. Recalculate, piesele acestea poate s-ar reduce la jumătate ; și dacă un om de meserie, luîndu-mi în serios vorba, s-ar duce acolo să măsoare și să socotească, iar pe urmă mi-ar spune că n-am dreptate, eu tot n-am să-l cred, și Podul Turnului tot o să mă înspăimînte.

La treisprezece ceasuri după ce în estul Londrei se închide poarta vechii fortărețe, la Palatul Buckingham se schimbă garda, ceremonie păstrată de pe timpul Reginei Victoria, deși s-ar putea să fie și mai veche ; istoria nu-i una din științele exacte, iar dacă e vorba de tradițiile engleze, vîrsta lor e mai greu să se descopere decît aceea a bătrînelor cochete.

De sute de ani și de trei sute șaizeci și cinci de zile pe an, lăsînd la o parte ziua suplimentară a bisecților, garda se schimbă, iar lumea vine să privească. Niciodată, cît va dăinui regatul, nu va fi altfel, vor rămîne aceleași și uniformele roșii, și zorzoanele și penajele, și cîntarea trompetelor. Ofițerii își vor răcni comenzile cu aceleași glasuri răgușite și își vor împlini cadrilul cu aceleași mișcări țepene — să mă ierte Dumnezeu, atît de ridicole. Iar soldații vor bate talpa atît de tare, că vor scoate scîntei din piatră și vor face să vibreze ferestrele. Nimic în această ceremonie nu are o ritmică firească și onestă, nimeni nu spune : „Hai să ne facem datoria și să mergem !" Odată ce atîta armată a fost scoasă, atîta fanfară aliniată și atîta mulțime s-a îmbulzit în piață, să vadă, apoi nimeni nu trebuie să rămînă în pagubă. Totul să fie pe săturate, și pentru unii, și pentru alții !

Lumea începe să se adune dinainte de zece. Iar și mai înainte, gărzi pe cai, care dacă ar fi oameni ar avea mustăți răsucite și ar pocni de mîndrie, vin de pe străzile laterale, se încrucișează în piață și-apoi se duc mai departe, uite așa, patrulînd cu solemnitate și cu mutre victorioase, de parcă toți ar fi luptat la Waterloo și fiecare l-ar fi învins pe Napoleon.

Cei mai mulți dintre privitori, firește, n-au mai fost altă dată și, ca urmare, nu prea știu unde să se așeze ca să vadă mai bine ; la început locurile sînt pe alese. Unii se lipesc de gratiile împrej-

muirii metalice, spre a vedea în curtea palatului ; în schimb nu vor vedea cum vine garda pedestră, înconjurată de călăreți care deschid drumul și păzesc flancurile ; bineînțeles că nu-i nici o asemănare, dar o gardă păzită de altă gardă îmi aduce puțin aminte de *Țiganiada*. Alți privitori se grupează în mijlocul pieței, la monumentul Reginei Victoria, care stă cu spatele și își rîde în barbă. Mai tîrziu, cînd îmbulzeala va crește, mulți se vor urca pe soclu, iar în clipele palpitante, unii vor ajunge în spinarea Augustei, unde își vor manevra aparatele fotografice cu o patimă pe care n-am mai văzut-o decît la cartofori, cînd dau cărțile.

Iar între timp un ofițer mai răcnește ceva, soldații mai fac o mișcare și urmează o pauză, tocmai cînd credeai că a sosit încordarea finală. Văzîndu-i cum stau, zici că toți îl așteaptă acolo pe Godot, care nu vine niciodată, și te miri că nu li se îngăduie barem să facă armele piramidă și să fumeze cîte o țigară din tutunul adus de Sir Walter Raleigh.

Pînă să plec, fiindcă n-am avut de ce să aștept sfîrșitul, iertemi-se starea de plictiseală, m-am tot uitat la ferestrele palatului, întrebîndu-mă ce-o fi făcînd Regina, ce-o zice de atîta tevatură și atîta cheltuială, că numai pingelele soldaților și ovăzul cailor trebuie să coste o avere.

Altminteri, aud că nu face nici o risipă în vistieria statului. Cînd dă o recepție personală, închiriază taximetre ca să-i aducă pe oaspeți. Banii și-i scoate din taxa de intrare la galeria de pictură și stampe, lipită cu palatul. Am fost și am plătit și chiar dacă nu m-am omorît pentru ce se vedea înăuntru, după cîte se pot vedea pe gratis la Galeria Națională, m-am bucurat că, la prima recepție, cu banii mei va merge în taximetru ministrul de finanțe sau chiar primul ministru al Angliei.

N-am stat să mă gîndesc prea mult la mulțimea care se înghesuie să vadă schimbarea gărzii. Spuneam că nimeni nu are un motiv să vină a doua oară ; contingentele londoneze de privitori epuizîndu-se astfel într-un număr de zile, rămîn provincialii și străinii. La multe sînt de folos, oriunde în lume, provincialii și străinii ; fără ei, viața multor capitale ar deveni provincială.

Unde-i mulțime îmbulzită, indisciplina se naște de la sine. Cei din spate îi împing pe cei din față ; e greu să găsești vinovatul. Policemani călare păzesc demarcațiile, patrulînd strîns pe lîngă trotuare, și dacă ei or fi avînd consemn strict de la Regină să nu supere pe nimeni, nu aceleași instrucțiuni au și caii. Policemanul nu intră în conflict cu nimeni, își păstrează linia dreaptă grav și

imperturbabil ; caii însă, oricît de frumoşi or fi ei, şi oricît de dragi mi-au fost totdeauna, se poartă mitocăneşte, nu pot să-i cruţ spunînd altfel, îşi proptesc crupele late în pieptul oamenilor, folosindu-se parcă sadic de greutatea lor legănată, şi îi împing cît colo, seceraţi de la bază, mai lipsind numai să le azvîrle copita în falcă.

Mi-am pus ochii în acea mulţime pe un prinţişor negru, venit cu o limuzină cît toate zilele. Călătorea incognito, altfel ar fi avut o suită mai impozantă, căci, după ce limuzina s-a dus, a rămas numai cu o doamnă, de aceeaşi culoare, poate guvernanta sau o persoană de încredere a palatului, dacă nu chiar prinţesa mamă. Să nu fi fost grasă, ar fi semănat cu micuţa negresă de la Hôtel de l'Avenir, voi vorbi despre ea altă dată. Îi însoţea şi le dădea explicaţii o preafrumoasă doamnă blondă, îmbrăcată cu un taior verde-palid, care o făcea să semene cu un fir de grîu cînd se apropie vremea secerei. N-am mai văzut pînă la ea o blondă atît de adevărată, că nu era vorba doar de păr şi de faţă ; ci şi mişcările ei erau blonde, ca ale firului de grîu pe care soarele îl face să unduiască, şi gîndirea ei nu putea să fie decît tot blondă, asemeni şi simţămintele, fiind sigur că avea blond pînă şi sufletul. I-ar fi plăcut, cred, ca prinţişorul să nu fi fost incognito, pe lîngă el să se bucure şi ea de onoruri, şi-o înţelegeam, şi-i dădeam dreptate cînd calul policemanului o împingea cît colo, şi-i mai ardea şi una cu coada peste faţă, fără să ţină seama cît era de blondă.

Prinţişorul mi s-a părut a fi un băieţaş la locul lui, curăţel şi cu o privire isteaţă. Nefiind încă dedat cu onorurile, purtarea necioplită a cailor nu-i stîrnea nici o indignare, privea lucrurile cu simplitate, obişnuit probabil cu tigrii şi cu leii. Şi-apoi, mai mult decît orice, îl interesa spectacolul, fanfara, comenzile şi mişcarea soldaţilor. M-am gîndit la comisiile de tehnicieni care într-o zi aveau să vină la Londra, să studieze schimbarea gărzii de la Palatul Buckingham, ca s-o ducă, poate, la palatul prinţişorului, devenit între timp rege în Africa. Uite aşa se mută tradiţiile ; cînd le crezi pierdute, se mai găseşte un loc pe faţa pămîntului unde să renască, pînă ce, după altă tradiţie, Regatele se transformă în Republici.

Cît despre preafrumoasa doamnă blondă, ea nu va mai fi găsită nicăieri, şi nici taiorul ei verde, căci aparţin unei clipe unice. Nu voi şti niciodată, în faţa unui lan de grîu gata de seceră, ce fir, între miliarde, e cel cu care am asemuit-o.

Dacă la schimbarea gărzii am mers cu o curiozitate puţin sceptică şi puţin plictisită, în Hyde Park m-am dus gîfîind de nerăbdare drept la colţul spicherilor, căci aşa i se spune locului rezervat prin tradiţie, unde oricare cetăţean îşi poate striga în public nemulţumirea politică, sub protecţia poliţiei. N-am găsit pe nimeni, decît gazonul, şi l-am admirat încă o dată ; încolo, nici vorbitori, nici poliţie, un pustiu şi o linişte de planetă moartă. Pîndeau oare nemulţumiţii prin boschete, aşteptînd clipa nimerită cînd să iasă şi să-şi spună cuvîntul ? Nu, am aflat îndată, sînt anumite zile şi anumite ore de miting, ştiute dinainte ; regulament sau tradiţie, toată lumea se supune şi astfel colţul spicherilor continuă să-şi păstreze renumele. Poate-i o şcoală a virtuţilor civice ; poate-i o glumă britanică, serioasă, rece şi puţin tristă.

Nu fac nici o asemuire, dar cum să nu-mi aduc aminte de piaţa Catedralei din Milano, unde zeci de oameni risipiţi prin mulţime ţin zilnic, cui vrea să asculte, înflăcărate discursuri potrivnice. Împotriva a ce ? A orice — din principiu !

26

Cînd eram foarte tînăr, şcolar încă, am văzut muzeul Tutankhamon de la Cairo, şi cred că nu lipsea de acolo sarcofagul faraonului, care mi s-a părut, sau poate chiar era, cu totul şi cu totul de aur. Cele mai frumoase şi cele mai bogate vestigii lipseau însă, fiind duse în altă parte, şi atunci am auzit prima oară vorbindu-se de British Museum, cu o admiraţie rece, sub care cred că se ascundea multă ranchiună ; prea era mare, prea era puternic, prea era rapace ! Şi uite aşa, mi-a fost antipatic.

Am intrat să-l văd abia la urmă, şi aproape împotriva voinţei mele. Treceam zilnic pe sub zidurile lui sumbre, atît de grele că păreau întărituri de cetate ; nu ştiu de ce credeam că înăuntru

e război și întuneric. După ce am fost, n-am să spun că era multă lumină, nici că era pace. British Museum e un uriaș cîmp de bătălie. Nu-l poți străbate fără să-ți înghețe spinarea și fără să te cutremuri.

Niște oameni au luptat lung și greu pînă să-l facă, au dus în spinare saci cu aur și au adus blocuri de piatră, și mulțumirea lor nu putea fi găsită decît în vieți viitoare. Tot ce s-a făcut aici a fost de la început destinat pentru alții. British Museum e valoros mai ales prin proiecția lui asupra viitorului.

Dacă într-o zi civilizația va fi să piară și British Museum va rămîne printr-un act de gratitudine al naturii nebune, atunci lumea viitoare va ști totul despre lumea noastră și despre lumile trecute, pînă la cea mai îndepărtată urmă a lor pe care a păstrat-o pămîntul.

Dar ce cuprinde această măreție a omenirii, războinică și biruitoare ? Cuprinde totul, despre lume și despre oameni. Cuprinde toate mineralele pămîntului, de la piatra cioplită în blocuri cît casele, că a fost nevoie de multe corăbii să le aducă, pînă la giuvaerele prețioase și rare, că nu găsești două la fel în toată lumea ; și acestea nu sînt adunate nici pentru că sînt grele, nici pentru că sînt frumoase, ci totdeauna pentru că au semnificație în istoria omenirii. Dar istoria nu-i singură acolo, ar părea goală și săracă dacă n-ar înconjura-o și n-ar explica-o ceea ce a dat gîndirea și simțirea omenească. Și printre ele, și peste toate, cine va vrea să le citească și să le înțeleagă, va găsi dovezile relației dintre oameni, de la un capăt la altul al pămîntului și al istoriei.

Nu mă pasionează filatelia, n-am văzut niciodată faimosul „Cap de bour" al primei noastre poște, decît în reproduceri, și nici nu știu cîte se păstrează astăzi și cum sînt împărțite. Puține, cred, nu cu sutele, iar cele mai multe, firesc mi se pare să fie în țara unde se tipăriră. Iar la British Museum am numărat peste patruzeci, așa, dintr-odată. Cine le-a agonisit, în cît timp, cu ce cheltuială, și care i-a fost folosul dacă nu mîndria de a ști că adună mărturii despre civilizația omenirii, spre folosul unei omeniri viitoare ?

Am văzut la urmă manuscrise de Bach, că nu le pot spune pe toate cîte sînt acolo, și, în biblioteca imensă unde mă aflam, cred că am auzit clavecinul lui, care apoi m-a urmărit în sălile cu piatra asiriană și cu statuile faraonilor. Mi s-a părut că toate hotarele de timp și de distanțe dintre oameni dispar și, printr-un privilegiu sublim, mă aflu o clipă în centrul lumii, strînsă și ea, cu

tot al ei, într-un singur punct geografic și într-o singură clipă a vremii.

*

Într-o piesă de teatru pe care am văzut-o în tinerețe, un domn vajnic, în redingotă neagră, o înfrunta pe Regina Angliei atît de vehement încît mi-a fost teamă că au să-i taie capul. Domnul acesta, impunător și îmbrăcat cum știu englezii să se îmbrace, nu era altcineva decît Dickens, spre marea mea surpriză. Mi-l închipuisem pe chipul și asemănarea eroilor lui năpăstuiți de soartă, alături de care suspinasem și strînsesem pumnii, așteptînd să li se facă dreptate. Nu înseamnă că pentru frumoasa redingotă l-am scos pe Dickens dintre simpatiile mele. Chiar dacă îmbrăcămintea m-a contrariat, vorbele adresate Reginei mi-au mers drept la inimă. Și mult mi-am dorit ca în ziua cînd voi ști despre mine ce hram port pe lume, cînd îmi voi cunoaște credințele, iar o Regină mă va pofti la palat și îmi va cere să mi le schimb, de dragul ei sau de teamă, eu să-mi pun o redingotă neagră împodobită cu jabouri și să-i răspund : nu, maiestate, odată cu capul !

De la British Museum pînă la casa lui Dickens nu faci cu piciorul mai mult de douăzeci de minute. Nu ai decît să traversezi Russel Square, ceea ce va fi totdeauna o bucurie, să iei în lung Guilford Street și să cotești pe prima stradă la dreapta. Probabil acum un secol, cartierul se socotea periferie ; sub acest aspect, poate în Dickens să fi fost o nemulțumire, deși strada e frumoasă, curată, liniștită și trei sferturi din populația metropolelor ar fi fericită azi să-și aibă locuința acolo. Iar despre casă, ce-aș putea spune decît că n-ar fi fost niciodată o înjosire pentru redingota cu jabouri. Cusurul ei pe vremuri era, cred, stilul citadin pe care citadinii, deși vor să fie citadini, îl cîrtesc și astăzi. Ea s-ar înrudi, redusă la scara celuilalt secol, cu imensele blocuri unde pretutindeni în lume trăiește în vremea noastră populația marilor orașe, destul de înghesuită.

Dacă n-aș ști cît de amară a fost copilăria și tinerețea acestui om, și cam toată viața lui la drept vorbind, și luîndu-mă după casa londoneză, aș crede că s-a bucurat de suficientă înlesnire ca să fie scutit de a mai scrie cărți triste.

În afară de marii privilegiați, cei de pe primele trepte ale societății de astăzi, nimeni n-ar mai putea să aibă o asemenea casă. În stilul acelei vremi, o locuință cuprindea tot spațiul, de la temelie

pînă în căpriorii acoperișului. Familia se extindea nu în lături, ci pe verticală, și nu admitea suprapuneri. Noțiunea de etaj excludea imixtiunea străină. Etajul astăzi creează întrepătrunderi care atunci nu puteau fi acceptate decît în cea mai intimă comunitate omenească. Între bucătărie și camera copiilor, o mamă urca și cobora patru etaje ; oricît ar fi de greu, și oricît de inadmisibil ni s-ar părea astăzi, așa se păstra ideea sacrosanctă a acoperișului. Oamenii preistorici și-au împărțit peșterile, dar nu și partea de boltă de deasupra capului. Cînd dimensiunile s-au răsturnat și am început să folosim altfel spațiul, să trăim unii deasupra altora, ceea ce n-a fost de conceput pînă tîrziu în istorie, e sigur că multe s-au schimbat în structura omenească. Londra, cred, a opus ultima rezistență.

În afară de un nivel îngropat cu totul în pămînt, comunicînd cu lumea prin vestita curte engleză dintre trotuar și fațadă, casa lui Dickens, ca toate din cartier și din multe alte cartiere londoneze, toate placate cu cărămidă gălbuie, frumos proporționate, curate și chiar cochete, mai are trei etaje deasupra parterului. Camerele nu sînt foarte mari, sînt în schimb atît de numeroase, că în viața modernă nici nu le-ai găsi rostul. În linii mari, funcțiile lor se împart astfel : la subsol, sufrageria, bucătăria, spălătoria și alte dependințe ; la parter, salonul ; la primul etaj, camere de dormit și o cameră de lucru ; camere de dormit și camere de retragere la celelalte etaje. Pe cînd locuia aici, Dickens avea într-adevăr o familie numeroasă. Viața lui, în vremea aceea, putea să fie destul de ajunsă, după ce scrisese atîtea cărți iubite de lume și se bucura de atîta faimă, că putea s-o înfrunte pînă și pe Regină.

Mergînd de la etaj la etaj și din cameră în cameră, cu ochii într-o broșurică unde găseam toate explicațiile, aș fi fost înclinat să cred că literatura lui Dickens este o mistificare, dacă n-aș fi știut de unde pornise, ce cruce avusese de dus pe umeri și cîte amare povești de Crăciun trăise el însuși pînă să se mute în casa cu trei etaje, marcată pe planul Londrei cu un pătrățel, ca lumea s-o știe, cum e marcată și casa de pe Downing Street, a primului ministru.

*

Șapte zile la Londra, toate au fost calde și luminoase ; n-am văzut nori, nici ceață. Știu că impresia pe care o duc cu mine e falsă ; dar ce am de pierdut dacă voi crede de azi înainte că Anglia e țara cerurilor albastre ?

Că a venit asupra mea o ploaie neașteptată, în St. James's Park, în ultima seară, cînd așteptam să răsară luna nouă, aceasta este o întîmplare nemeteorologică și mă privește numai pe mine...

Nimeni nu m-a zorit să plec astăzi, în a doua duminică ; socotesc însă că în limitele judecate cu grijă și față de intențiile mele, nu mai am ce să văd și ce să confrunt cu informațiile, căci de descoperit n-am avut ce descoperi la Londra, în afară de gazon, în formele lui nebănuite, și de cele nebănuite la British Museum. Mi-aș mai fi putut îngădui cîteva zile de odihnă și desfătare, zile fără program, fără grija orelor pe care mereu le număr. N-am însă liniștea să pot trăi astfel, și cum mi-aș impune-o aici, cînd nu izbutesc nici la mine acasă, unde, oricum, timpul are altă durată ?

Mi-am făcut bagajul din zorii zilei, privind pe geam cum începea încă o zi radioasă. Am avut o clipă de regrete și nostalgie după săptămîna care s-a dus atît de repede, deși a fost atît de lungă și de bogată. M-am văzut iarăși plecînd de acasă înainte ca soarele să fi alungat umbrele de pe stradă, strîns puțin în spate de răcoarea dimineții, fiindcă niciodată nu mi-am pus ceva mai gros peste bluzele albe de bumbac împletit, care de ani de zile fac parte din stilul meu de viață. Parcă aș fi vrut să mai trăiesc o zi viața orașului, poate ca să verific impresia finală, că Londra e o metropolă gigantică, între primele din lume, cu toate caracterele marilor aglomerații umane, cu toate poluările vremii noastre, unde însă niciodată nu simți lipsă de aer. Altă explicație nu găsesc, decît că orașul are o a patra dimensiune, o rezervă secretă din care s-a folosit doar o mică parte în timpul războiului.

După ce m-am luptat cu mine cîteva minute, am convenit că sînt dator să-mi continui drumul în dimensiunile lui reale. Ca ultim gest, am pliat cu grijă și am pus deoparte preafericitul plan al orașului, datorită căruia nu m-am simțit străin aici nici măcar în prima zi, nici măcar în prima oră după ce am debarcat la Charing Cross și am mers cu piciorul pînă la British Museum. Sentimentul final, cînd mi-am luat valiza și am coborît scările, a fost al unei satisfacții depline.

La Gara Victoria, unde mă dusesem în ajun, pentru orientare, speriat încă de trenurile britanice și de itinerariile lor atît de misterioase, un portar negru mi-a pus mîna în piept cînd am dat să trec grilajul peronului și m-a trimis să stau la coadă. Nu eram străin de aceste practici ; de pildă, se stă la coadă în stațiile de autobuz, ceea ce am socotit că este civilizat și echitabil ; a respecta

drepturile primului venit mi s-a părut, de cînd am început să gîndesc la relațiile dintre oameni, una din cele mai frumoase datorii ale noastre, iar uzurparea priorității, unul din gesturile cele mai reprobabile, pe cît de brutale, pe atît de dezgustătoare. Dar în Gara Victoria, pentru trenul de Dover, lung cît venerabilul peron străbătut de personajele importante ale ultimului secol, împărați și împărătese, regi și regine, felurite altețe, primi miniștri și mari demnitari ai Commonwealthului sau ai lumii necomune cu Anglia, și cîți alții, printre ei Rabindranath Tagore și Mahatma Gandhi, nu erau decît vreo douăzeci de călători care, chiar dacă ar fi dat buzna cu toți, așa, dintr-odată, nu puteau nici să creeze o aglomerație, nici să-și uzurpe ceva unul altuia, rămînînd mai mult decît un compartiment fiecăruia. Totuși oamenii, înainte de a intra pe ditamai peronul și a se urca în ditamai trenul, se așezau la o coadă care firesc n-ar fi putut să existe, fiindcă nu exista cauza ; ea se năștea și se menținea datorită tradiției și încăpățînării cu care sînt păzite tradițiile în Anglia. Atunci, cu toate că îmi place atît de mult ordinea și o păzesc, și o propovăduiesc fără a obosi vreodată, mi s-a făcut dor de turbulența latină, a noastră, cu toate păcatele și cu tot farmecul, și m-am bucurat că plec din Marea Britanie.

La Galeria de Artă, unde se intră gratis, ca la nici o altă pinacotecă din cele știute de mine, paznicul de la ușă, negru ca și cel din gară, mi-a înfipt și el mîna în piept și m-a pus să deschid punga cu actele și cu banii, să vadă dacă nu am obiecte primejdioase, deși n-ar fi putut să încapă în ea nici măcar un revolveraș pentru doamne. Aș fi refuzat acest control și aș fi întors spatele, dacă n-aș fi vrut de prea multă vreme să văd aievea o pictură caraghioasă de Rousseau-Vameșul, știută pe dinafară, o alta de Van Gogh, de după ce-și tăiase urechea, și încă una de Gauguin, care din contabil englez s-a făcut pictor nenațional, așa, din senin, de azi pînă mîine.

Trenul de Dover nu merge la Dover, deși așa scrie pe tabela plecărilor. Gara unde trebuie să cobori pentru lunga transbordare cu autobuzul am depistat-o prin simțuri ascunse ; poate e greu de înțeles și de crezut, dar la un moment dat a venit asupra mea o neliniște, și atunci mi-am alarmat însoțitorii din compartiment, un olandez cu soția, mi se pare în călătorie de nuntă. Cunosc vorba de cînd eram copil și nu știam prea bine nici ce înseamnă nuntă, nici ce înseamnă călătorie. Ce îi îndeamnă pe oameni să plece în numele unui act care reprezintă statornicirea ? Probabil că de fapt

călătoria de nuntă e un ultim răgaz. Ca la procese, sau ca la război, o zi amînată e o zi cîştigată.

Olandezul, care se întorcea acasă şi probabil nu-şi permitea să amîne nimic, a izbutit să obţină informaţii mai bune, prin compartimentele vecine ; dar cînd am coborît într-o gară ca toate altele, nu eram deloc sigur că făceam bine. N-am mai fost sigur de nimic în continuare cînd autobuzul s-a pornit şi-a mers, şi-a mers parcă spre alt tărîm ; n-am fost sigur nici cînd m-am urcat în alt tren, fiindcă se înnorase între timp şi, nevăzîndu-se soarele, n-aveam de unde să ştiu dacă într-adevăr mergeam spre răsărit. N-am fost cu totul sigur nici cînd pe o placardă, în gara terminus, am văzut scris Dover. Ultima îndoială a dispărut abia cînd poliţistul, la vamă, mi-a pus pe paşaport ştampila de ieşire.

Nici o autoritate britanică nu m-a inoportunat în timpul şederii mele în Anglia ; în afară de interogatoriul de la sosire, nimeni nu m-a întrebat cum mă cheamă, unde merg, unde mănînc şi unde dorm noaptea ; nimeni nu mi-a cerut paşaportul şi nici un poliţist nu s-a uitat după mine. La rîndul meu, credeţi-mă, nu am supărat pe nimeni, nu am traversat străzile decît prin locurile permise, nu m-am îmbătat, n-am vociferat, n-am aruncat hîrtii pe stradă. Puteam să trăiesc aşa pînă mi s-ar fi urît, şi nimeni n-ar fi venit să mă întrebe de urmă. Dar cînd poliţistul de la vamă mi-a ştampilat paşaportul, cu un fel de grabă şi apăsînd bine ştampila, aproape cu sete, în ochii lui şi în gest am simţit o vădită satisfacţie. Eram unul care plecam imediat şi sigur, în vreme ce atîţia alţii nu mai pleacă.

Şi cînd te gîndeşti că n-am luat nimic cu mine, nici măcar o cămaşă ecossaise, de lînă englezească, pe care am privit-o de multe ori în vitrină şi cred că m-ar fi îmbrăcat cu multă căldură în zilele reci de toamnă. N-am luat nici măcar un „poster" la modă astăzi, o reproducere fotografică de dimensiuni murale, care în multe case împodobesc pereţii, mai ales în camerele tinerilor. M-aş fi oprit la una, mai răspîndită decît altele, fiindcă am văzut-o în mai multe prăvălii, reprezentînd o fată blondă, în pielea goală, fără să aibă pe ea nici ultimul veşmînt al femeii, călare pe un cal sur şi avînd drept fundal fermecătorul peisaj al cîmpiei britanice, puţin ondulată. Toate erau frumoase în această fotografie, iar între cal şi fată nu ştiu cui aş fi dat nota cea mai mare. În speţa lor, amîndoi erau primii. După aşteptarea calmă care se citea în ochii calului, după privirea îngerească a fetei, se înţelegea că nu fusese un galop mai înainte ; dar poate că avea să înceapă şi-abia

atunci, la gîndul ritmicității lui sugestive, fata despuiată și fără nici o apărare în spinarea virilă a calului mi s-a părut indecentă, de aceea nu am cumpărat fotografia, altminteri foarte frumoasă.

Am cumpărat numai cîteva flacoane cît degetul, cu lichid antistatic pentru curățat discurile de gramofon, deci n-am luat cu mine bogățiile Marii Britanii ; în schimb am lăsat acolo șaizeci de lire sterline, care în tinerețea mea ar fi fost o mică avere. Aș fi vrut să-i explic polițistului că nu venisem să iau cuiva pîinea de la gură și că niciodată n-am umblat după chilipiruri, că nu m-a invitat nimeni la masă, că mi-am plătit casa, mîncarea și băutura, ba chiar că, în dimineața plecării, mi s-a părut meschin să cer înapoi, la hotel, lira sterlină lăsată drept garanție pentru cheia de la intrare. Deci, domnule polițist, dacă am intrat gratis la British Museum și la Galeria Națională, n-am făcut altfel decît toată lumea ; în schimb, e sigur că am contribuit la reîmbogățirea Angliei cu cel puțin o liră sterlină.

Încă de la jumătatea drumului spre Dover începuse să se înnoreze, amintindu-mi ziua venirii ; norii care în ajun îmi întunecaseră seara, cu o ostilitate adresată numai mie, acum reapăreau în altă extensiune, oprimînd și pe ceilalți oameni. Mi-am îmbrăcat puloverul, uitat pînă atunci în fundul valizei, și m-am posomorît, gîndindu-mă că la Calais putea să plouă, ca duminica trecută, că poate plouase toată săptămîna și toate acolo erau ude. Încă o dată am simțit, pînă în inimă, nostalgia zilelor londoneze, albăstrite de cer și aurite de soare. Mi-am amintit ora de după-amiază, pe gazonul cald din Russel Square, și am înțeles că n-aveam dreptul să mă hărțuiesc cu Anglia, care îmi prilejuise cîteva bucurii rare, de neuitat, de neegalat ; ele însemnau o bogăție adevărată și nu se cuvenea s-o compar cu cele cîteva flacoane de lichid antistatic.

Vaporul englezesc se numea „Maid of Orleans". Mulțimi de tineri umpleau punțile, ca emigranții, gălăgioși și plini de viață, fără să le pese de cerul înnorat și de cîte puteau să-i aștepte acasă, între altele sfîrșitul vacanței. Citea oare vreunul numele vaporului, scris cu litere de bronz la puntea de comandă ? Și se gîndea atunci la biata Ioana ? Dar de ce să fie botezat un vapor englezesc „Maid of Orleans" ?

La Calais, unde am început să mă simt ca la mine acasă, am găsit cerul senin cum nu mai sperasem. Am regăsit și micul hotel „Atlantic", de rîndul trecut, unde îmi lăsasem o bluză cărămizie. Patronii m-au recunoscut, m-au primit ca pe un mușteriu vechi, și am înțeles chiar că sînt bucuroși să-mi facă o favoare găzduin-

du-mă în ultima cameră liberă, păstrată pentru cazuri speciale. Cum să nu mă simt bine, cînd îmi regăsisem latinitatea pe care de aici încolo n-aveam s-o mai pierd pînă la sfîrşitul călătoriei ?

Am luat lucrurile aşa cum erau şi m-am bucurat de primirea binevoitoare, fără să mă întreb cît de aglomerat era hotelul. Oricum, rolul bluzei cărămizii nu trebuia scăpat din vedere. Am îmbrăcat-o mai tîrziu, la Paris, şi atunci am observat că avea o culoare mult prea tinerească, dar nu puteam s-o revopsesc, şi am purtat-o.

Cum nu era posibil să-mi iau maşina de la garaj decît a doua zi, luni dimineaţa, hotărîsem ca după-amiaza acelei zile s-o închin oraşului. Am revăzut primăria şi mi s-a părut tot frumoasă ; este evident că edificiul acesta, altminteri impunător, a fost făcut ca în primul rînd să placă oamenilor, ca o podoabă.

Am revăzut grupul ostaticilor, cu bronzul înverzit de timp, comparîndu-l cu cel de la Londra, cu bronzul lustruit proaspăt, şi iarăşi m-am întrebat care dintre ele e cel mai frumos ; acum am putut să-mi răspund, mai frumos e cel de la Londra, cel de la Calais e mai adevărat şi mai trist. Dar de ce i-au spus vaporului „Maid of Orleans" ?

Am trecut pe la garaj şi m-am înălţat pe vîrfuri, să privesc înăuntru pe o fereastră de sus ; era întuneric, n-am putut să-mi văd maşina, totuşi, m-am bucurat mult şi am simţit multă căldură în inimă s-o ştiu acolo. Sînt fericit că vom pleca împreună...

Gestul următor, neinspirat, a fost să intru în muzeul războiului, un fost blockhaus hîd din parcul aflat în faţa primăriei frumoase. Cîteva camere de beton, umede, mucegăite, luminate mizer, amintesc războiul, suferinţa şi umilinţa unuia din primele oraşe lovite, căci Calais nu-i departe de Dunkerque ; evocarea însă e săracă, numai afişe, ordonanţe nemţeşti, grafice şi statistici. Singura emoţie, cam sinistră, ţi-o dă gîndul, dacă aşa o fi fost într-adevăr, că aici şi-au făcut ocupanţii postul de comandă. Mi i-am închipuit, cu centiroane, cu căşti de fier şi cu decoraţii şi, după emoţia sinistră de la început, am simţit multă satisfacţie şi o bucurie pe care greu am ţinut-o în mine, că am supravieţuit, întreg şi liber, — o ! nu morţii, nu foamei, ci ruinei şi dezonoarei.

Satisfacţia mea, destul de construită dealtfel, nu l-a împiedicat pe custode, singurul personaj al muzeului, să recunoască în sinea lui că îmi luase de pomană taxa de intrare, poate singura percepută în ziua aceea, poate în toată săptămîna, toată luna şi tot anul. Cum nu putea să mi-o restituie, căci rupsese biletul, mi-a

oferit în schimb planul oraşului, o ediţie sărmană, pe hîrtie proastă, pentru turiştii săraci sau pentru gură-cască. Deşi nu-mi făcea plăcere să-l ţin în mînă, mi-a fost de folos, dîndu-mi prilejul să-mi aleg mai chibzuit drumurile.

Ca să ajung la malul mării am străbătut un cartier de vile, plăcute, unde nu-mi amintesc să fi văzut vreo mişcare. Se scuturau frunzeele din arborii ruginiţi şi asupra străzilor plutea o lumină arămie. Era limpede că nu mai trebuia să întîrzii pe această latitudine, şi mă bucuram că drumurile mele duceau spre sud ; aveam toate şansele să mai prind din urmă puţină vară.

Deşi dinspre mare se simţea un vînt rece, crescînd întruna, am mers înainte pînă m-am pomenit pe plaja oraşului, udă datorită refluxului. Nu-mi place nimic din ce lasă marea în urmă ; e o dezolare, ca pe cîmpurile de luptă după ce s-au retras armatele. În smîrcurile de apă se zbăteau peşti şi alte vietăţi marine ; nisipul era plin de alge şi de cochilii. Vîntul, tot mai tare şi mai rece, mi se părea vînăt. Mai mulţi copii şi cîţiva oameni în toată firea, cu pantalonii sumeşi sau în costume de baie, se bălăceau în depresiunile inundate, cu apa pînă la jumătatea ţurloaielor, căutînd stridii sau alte chilipiruri ; făceau o treabă cu totul nevinovată, dar mie mi se părea mizerabilă, sub vîntul rece care anula slaba căldură a soarelui ; priviţi printre pleoape, cum se aplecau ritmic, să caute, semănau cu nişte jefuitori de cadavre.

M-am dus pe unul din digurile de lemn care înaintează mult în mare, ca la Ostende, ieşind în întîmpinarea vapoarelor şi marcîndu-le canalul navigabil. Un feribot pleca spre Anglia. Un yacht cu pînze venea de pe mare ; n-am înţeles de ce numai unul. De-atunci mă întreb ce-or avea oamenii din Calais împotriva mării.

I-am văzut curînd pe oameni, în marea lor masă, cînd m-am întors la ţărm şi am parcurs plaja, pînă departe. Era un fel de bîlci, cu distracţii, cu chioşcuri, cu acadele şi limonadă, cu cartofi prăjiţi, cu restaurante gălăgioase. În jurul maşinilor parcate la grămadă zăceau felurite boarfe ; oamenii păreau veniţi de departe, cu obiecte trebuitoare popasurilor şi, cum tocmai se pregăteau să le strîngă şi să plece acasă, la jumătatea de vin negru şi la cina orăşenească, escapada lor duminicală, pe cale să se sfîrşească, părea foarte sărmană.

M-am aşezat pe o bancă şi am intrat în vorbă cu un orăşean, om simplu, modest şi cumpănit, a cărui familie, alături, făcea pre-

gătiri să ridice tabăra. Părea foarte mîndru de plaja orașului, o privea ca pe o proprietate personală ; m-a întrebat dacă îmi place și i-am răspuns, cum să nu, e magnifică ! S-a umflat în gușă, satisfăcut peste poate. Mi-am închipuit că duminica viitoare o să vină iarăși, și ce nerăbdător eram să plec spre sud și să ajung în Spania ! Nu l-am întrebat de ce dintr-atîția oameni care vin pe plajă, nu se duce nimeni pe mare. M-a poftit să merg în oraș cu mașina, fiind destul de departe. I-am mulțumit, spunîndu-i că am timp și văd mai mult dacă merg pe jos. Și-a convocat familia : „Domnul vrea să meargă pe jos ! Să vadă !" Probabil toată seara s-au minunat de această idee.

Dar aveau dreptate : nu era nimic de văzut.

Fiindcă mai rămînea timp înainte de masă, m-am dus iarăși pînă în centrul orașului, la teatru. Cred că nu pentru altceva decît ca să identific traseul de mîine. La întoarcere, pe strada principală, m-am așezat în sfîrșit pe una din băncile oferite spre odihnă trecătorilor de prăvăliile apropiate. Banca aparținea unei farmacii, cum scria pe spătar, dar ca toate celelalte reprezenta o inabilitate : așezîndu-te, vedeai prăvălia de peste drum, nu farmacia.

Am mîncat la restaurantul hotelului, la fel ca rîndul trecut, modest, dar temeinic. În masa franțuzească e totdeauna o intenție de fast, care pentru un om grăbit și zburlit poate deveni antipatică. Pînă să se facă ora, am stat la bar, unde cîțiva localnici, cred că tot cei de rîndul trecut, beau bere, veseli, mulțumiți de ei și de duminica lor. Patronul nefiind de față, patroana cocheta cu clienții ; celor tineri le arunca ocheade pofticioase ; și de ce nu ? Nu era urîtă, ci numai grasă. Dar multora le place genul, astfel că se ajunge la o dreptate. Una din fiice, de serviciu, ducînd paharele pe la mese, se lăsa pipăită de clienți, cu înțelepciune profesională, neobosind să zîmbească. Unul a apucat-o de mînă și-a oprit-o să-i strîngă șorțul, sub cuvînt că e prea larg și-i păcat să nu i se vadă talia. Astfel a deznodat baierele și pe urmă a tras de ele de credeam că o să rupă în două mijlocul fetei ; sub talia sugrumată, șoldurile au apărut rotunde și enorme. Fata zîmbea, supusă. Mama zîmbea, înțelegătoare. Toată lumea era satisfăcută, numai mie mi-era necaz că în această lume plină de bunăvoință și concesii nu-ți dau în ruptul capului de mîncare înainte de ora șapte și jumătate.

27

Dintre toți oamenii pe care i-am întîlnit lunile acestea și de care am avut nevoie cîteodată, Cilly a funcționat cel mai bine ; cuvîntul nu-i folosit niciodată spre a defini caractere și a califica relațiile dintre oameni, dar unul mai elocvent nu se găsește. Dacă i-am telefonat de la București la Paris, unde locuiește, rugînd-o să-mi trimită o hîrtie de care aveam nevoie pentru viza franceză, am primit răspunsul în șase zile, ceea ce înseamnă că l-a expediat în prima oră după ce se încheiase convorbirea cu mine. Nu ne-a legat niciodată o prietenie prea strînsă, dar aveam cîteva amintiri comune ; apoi trecuseră ani peste noi și în rarița care se crea în jurul nostru, puteam să ne vedem tot mai bine, deși ne despărțea o mare distanță ; fiecăruia din noi ne murise cîte cineva, și altcineva era gata să ne moară. În aceste împrejurări, omul nu-și poate salva sufletul decît respectînd durerea celuilalt, adică necomentînd-o.

Uitasem să-mi notez în carnet numărul ei de telefon, cum am uitat atîtea, și voiam s-o anunț de ziua sosirii, să nu dau buzna. De aceea, înainte de a trece în Anglia, i-am scris, rugînd-o să-mi răspundă urgent la Calais, ca să găsesc scrisoarea la întoarcere, cu numărul de telefon pe care îl socotesc un instrument de bunăcuviință, indispensabil. Și am găsit-o, luni dimineața, cum s-a deschis poșta ; abia începea să se lumineze. Pînă atunci am avut emoții, nu că fără Cilly n-aș fi nimerit Parisul, ci întrebîndu-mă dacă ea va funcționa și de astă dată. A funcționat cu o precizie iarăși surprinzătoare, fiindcă de obicei oamenii nu funcționează astfel.

Mai tîrziu, la Paris, în duminica din ajunul plecării spre sud, mi-am adus aminte, cu întîrziere, că eram dator să caut, pentru un prieten, un obiect de nimica toată, pe care însă nu-l puteam găsi în altă parte. Nu-mi rămînea decît să-mi amîn plecarea cu o zi, ceea ce nu se potrivea cu mine, sau să renunț, făcîndu-mă de ocară față de prietenul care, dacă nu aștepta chiar un sacrificiu, avea tot dreptul la un pic de osteneală.

Cilly s-a oferit să caute obiectul acela, ceea ce știam dinainte că nu era ușor, și să mi-l trimită undeva în sudul Franței, pe unde urma să trec la întoarcerea spre casă. Convenisem ca locul să fie Nisa, și cînd am ajuns acolo, după aproape două luni,

m-am dus la poștă, ca să-mi fac datoria, convins că prietena mea uitase sau renunțase la prima dificultate, știind de la mine că nu murea nimeni fără obiectul de nimica toată. Dar l-am găsit, într-un pachețel cît o cutie de chibrituri, așteptîndu-mă și dovedindu-mi din nou cît de impecabil funcționase expeditoarea. Iar eu am și astăzi într-un sertar cioburile unei farfurioare de ceramică, pe care Cilly mi le-a încredințat ca să-i caut una la fel în prăvălia de la București de unde a fost cumpărată. Pînă azi n-am făcut nimic; e drept însă, înțelegerea era nu s-o trimit prin poștă, ci s-o duc eu, la viitoarea mea vizită în Franța. Chiar dacă n-am să mă mai duc niciodată, îmi recunosc o bună intenție, fiindcă păstrez cioburile.

Îndată ce-am citit scrisoarea în lumina tulbure a oficiului poștal, unde mai ardeau becurile electrice, am și telefonat la Paris, trezind-o pe Cilly din somn, să-i spun că sosesc după-amiază și s-o întreb cum se ajunge la ea. Un om nu poate cumula toate calitățile; Cilly habar n-avea de topografia Parisului și nici nu înțelegea de ce-mi sînt necesare lămuririle. „Doar stau în Rue de la Glacière, e foarte simplu..." Tot ce-am izbutit să aflu cînd m-am referit la repere mai importante, a fost că Rue de la Glacière se află pe lîngă Place d'Italie. M-am mulțumit cu atît, Italia nu poate să ocupe la Paris un loc fără importanță.

Mașina mă aștepta trasă în fața garajului, nu-mi rămînea decît să pornesc, ascunzîndu-mi emoția reîntîlnirii, după opt zile care acum mi se părea că ocupă în viața mea un trecut cît toată istoria lumii.

Am regăsit sticla de vin negru, începută; nu-și schimbase gustul deloc sau poate se făcuse mai bun și l-am băut seara, în amintirea timpului cît așteptase, în vreme ce eu eram la Londra și beam vin spaniol. Am găsit și o banană, uitată; am mîncat-o la primul popas, cu impresia că e un fel de mană cerească. Nu mai țineam minte de unde o cumpărasem, poate de la Bruges; mă simțeam proiectat în urmă în propria mea cronică.

Am ieșit din Calais la opt și jumătate, sub un cer înnorat, cu vînt rece, pe o șosea destul de aglomerată. Automobiliștii mi s-au părut puțin cam nedisciplinați, puțin cam distrați, cam nepăsători, dar gata să devină războinici. Mi-am propus să fiu atent și prevăzător. Cel puțin la acest început, circulația în Franța mi se părea amenințătoare. Am avut un exemplu de agresivitate după-amiază, cînd mergeam pe centura Parisului, într-un triplu lanț de mașini, asemănător cu un gigantic șarpe metalic, o reptilă

blindată. Într-unul din punctele unde bestia aceasta zgîlțîită și nervoasă s-a poticnit icnind, în convulsiuni, împiedicată parcă de propriul ei tumult, o mașină veche, lovită, hărtănită, prăpădită dar nărăvașă, ca o iapă isterică, venind piezișe de pe o arteră laterală și refuzînd să accepte ideea că trebuie să aștepte multă vreme pînă să apară o spărtură în coasta balaurului, unde să se strecoare, și-a înfipt botul lepros în fața mea, iar conducătorul, arătîndu-și colții și pumnul, m-a silit să-i cedez rîndul, căci dacă rezistam, mă alegeam cu un far spart și o aripă înfundată, în vreme ce el, cu hîrbul lui, nu avea nimic de pierdut.

Întîmplarea, care mi-a lăsat un dezgust nemicșorat pînă astăzi, m-a învățat să mă feresc altă dată. Dar de unde vine acest spirit ofensiv și ofensator în Franța, care a suferit atîtea ofensive și ofense? Probabil și le-a însușit copilărește de la agresori, luînd de la ei ce aveau ei mai rău și crezînd, poate, că în acest fel repară nedreptatea istorică.

Mergeam spre sud-est, prin Béthune și Arras, cu gîndul premeditat să ajung la Reims și abia de acolo să mă îndrept spre Paris. La Calais, patronul garajului, consultat cu privire la drumul cel mai bun, a aprobat întru totul ocolul la Reims, socotind că merg acolo să degust vestitele vinuri și crezîndu-mă cunoscător; n-am avut timp să degust măgulirea, după cum la Reims n-am avut timp și nici măcar nu m-am gîndit să degust vinul. Poate a fost o pierdere; dacă-i așa, n-am pierdut ultima oară; cît e Franța de mare, nu i-am degustat nicăieri vinurile, ci m-am mulțumit să le beau pe cele comune, de la prăvălie.

La Reims am dorit să merg pentru Ioana d'Arc și pentru catedrală. Și pentru ideea, de atîtea ori precumpănitoare, de a ști că am fost și acolo. La Saint-Quentin, cînd ultimul drum drept spre Paris rămăsese în urmă, am început să am regrete și îndoieli, kilometrii mă nelinișteau, orele treceau prea repede și erau prea puține. Acest drum cred că mă ispitise nu atît pentru Reims, cu catedrala și cu Ioana, cît pentru orientarea lui peste liniile de înaintare ale armatelor germane în trei războaie aproape identice, și toate înghesuite în mai puțin de un secol. Locurile pe unde mergeam acum, civil și puțin placid spre rușinea mea neiertată, erau încărcate de o grandoare tragică, pe care am simțit-o mai tîrziu, cînd am terminat drumul și am avut timp să mă gîndesc în urmă.

Fără să fi fost contemporani cu toate cele trei războaie, ele au marcat vremea noastră. De primul am auzit în copilărie, pă-

rea o amintire apropiată, deşi trecea peste patru sau cinci generaţii. Oamenii vorbeau despre el ca şi cînd i-ar fi fost martori. Nu ştiam ce înseamnă un continent şi ce era Europa ; credeam că este numai un hotel, în oraşul copilăriei mele. Ştiam de strada Franceză, pomenită adesea, fiind un loc de promenadă mondenă ; ştiam de banul numit franc, prin simpatie, căci altminteri nu era decît leul românesc ; ştiam, în sfîrşit, de napoleonul monedă, dar n-aveam noţiunea Franţei ca ţară, nici nu auzisem de vreun împărat, întîiul sau al treilea, omonim cu polul de aur.

Mai auzeam tot atunci vorbindu-se de o croitorie „La şicul englez", a cărei firmă am silabisit-o abia mai tîrziu, cînd învăţasem abecedarul ; în schimb n-am ştiut că şic este un cuvînt franţuzesc şi am aflat, după cum am aflat şi ce înseamnă, abia după mai mulţi ani, cam tot atunci cînd am aflat că „perfidul Albion", despre care se vorbea în casa copilăriei mele, era o ţară numită cînd Anglia, cînd Marea Britanie. Atunci, un alt timp am avut bănuiala că perfidia Albionului consta în furtul cuvîntului folosit ca emblemă pentru croitorie.

Numai Germania nu era evocată de străzi sau de firme, căci dacă exista o stradă Lipscani, nu ştiam să fac legătura ; se pomenea un cuvînt, cu înfiorare, Kaizerul, dar am aflat că era vorba de împăratul germanilor abia cînd aceştia ne-au venit în ţară, şi ulanii călare ne-au bătut în poartă, cerînd încartiruire.

Deşi copil, primului război mondial i-am fost martor ; ulanii au venit într-o dimineaţă ; pusesem steag alb la poartă. Pînă atunci, cît ţinuse noaptea, mama arsese în sobă revista *Furnica*, maldăre, fiindcă îl înfăţişa ireverenţios pe Kaizer.

Ultimele zile curtea ne fusese plină de soldaţi români în retragere, cei mai mulţi răniţi, cu capul, cu pieptul, cu braţele în bandaje.

Pe urmă am auzit vorbindu-se de Verdun şi de Marna, de Foche, de Joffre, de Poincaré, şi atunci am înţeles că strada Franceză avea la originea ei o Franţă pe care lumea de la noi o iubea, dovadă că îşi făcea socotelile băneşti în franci şi în napoleoni, şi visa să vadă Parisul măcar o dată.

În tinereţe, cu toate că aveam necazurile mele şi nimeni nu era scutit de ale sale, mă gîndeam mereu la suferinţa Franţei, lovită de două războaie, la patruzeci de ani unul de altul, din aceeaşi parte, cu aceeaşi nedreptate, fără să-mi treacă prin minte că al treilea avea să vină şi mai degrabă.

Dar înainte de acestea, ca să mă întorc iar la copilărie, nu înţelegeam cum se pot rezolva cu bani neînţelegerile între popoare. Acum începeam să înregistrez cîte ceva din conversaţiile pe care le ascultam din colţul camerei, unde jucam titirez cu copiii musafirilor, de-o vîrstă cu mine. Va să zică, după Sedan, Franţa plătise Germaniei purcoaie de aur, napoleoni, fireşte — ca să fie lăsată în pace. Aş fi vrut să nu plătească, aveam în minte basmele lui Ispirescu, primul meu îndreptar în viaţă ; ce s-ar fi ales din imaginea lui Făt-Frumos, dacă i-ar fi dat zmeului o pungă de aur în loc să-l răpună, ca s-o scape pe Ileana Cosînzeana ? Plătind, ce-a cîştigat Franţa ? Patruzeci de ani, care ar fi putut să fie doar zece dacă prilejul se ivea mai degrabă ! Au oare moneda ei nu fusese bună ? Dăduse napoleoni falşi, aramă în loc de aur ?

De o parte şi de alta a şoselei apăreau din loc în loc cimitire militare. Pînă să uiţi de unul, întîlneai altul. Erau din 1916, din 1939, dar ar fi putut să fie şi din 1870. E drumul cel mai însîngerat pe care l-am străbătut pînă astăzi, şi nu cred să fie altul la fel de însîngerat prin locurile unde n-am fost niciodată.

La prînz, cînd am ajuns la Reims, ieşise soarele, era bine şi cald, şi de n-aş fi văzut statuia Ioanei d'Arc, aş fi zis că Franţa nu cunoscuse decît viaţa tihnită, cu găina în oală şi cu sticla de vin negru pe masă.

Statuia Ioanei d'Arc, de bronz, lîngă imensa catedrală de piatră, mi s-a părut micuţă şi parcă schiloadă. Era multă necurăţenie în unele locuri, debordantă, colcăitoare, inadmisibilă într-o lume atît de istorică ; am plecat repede, de teamă că n-aş mai putea să salvez mitul pe care îl căutasem şi care începea să se clatine.

La un parcaj de pe marginea şoselei, unde m-am oprit cînd mai aveam cincizeci de kilometri pînă la Paris şi trebuia să încep negreşit anevoioasele manevre de aterizare, un automobilist mi-a făcut schiţa itinerarului şi mi-a explicat cum să nimeresc în Place d'Italie, căutata ; mă simţeam ca într-un avion abandonat de echipaj, dator să ajung pe pămînt fără să fi pilotat vreodată.

Am intrat pe autostrada de nord, conform sfatului, căci nici nu se putea altfel, şi de acolo înainte n-am făcut decît să stau cu ochii pe sus, urmărind săgeţile şi indicatoarele albastre suspendate deasupra asfaltului.

Aveam neşansa că intram în Paris la acea oră a după-amiezei cînd suburbiile se revarsă asupra oraşului, împreună cu mulţimile

de oameni care lucrează în fabrici și în uzine, pe cercuri concentrice din ce în ce mai dense și mai năvalnice.

Nu mi-am dat seama cînd de pe autostradă am intrat pe bulevardele periferice ; mai tîrziu m-am dumerit, fusese la St. Denis, unde am cotit spre est și am început ocolul orașului ; era exact ora șase, și pe cele trei sau patru coridoare de circulație mașinile acopereau asfaltul una în alta, nelăsînd să se vadă decît benzile albe, acest ghidaj salvator care îți asigură o direcție între două prăpăstii.

Organizarea circulației în asemenea aglomerație e o grea operă filantropică. Ea cere multă gîndire, multă cheltuială, dar cînd a fost gîndită destul și aplicată cu inteligență, scapă o întreagă lume de la prăbușire.

Automobilul s-a impus în viața modernă, fiindcă a fost acceptat cu oarecare inconștiență. Dacă, la un moment dat, legi draconice i-ar fi limitat folosința, oamenii și-ar fi organizat viața în consecință ; de bine, de rău, s-ar fi putut trăi, s-ar fi găsit alte soluții de existență, poate mai fericite, și progresul omenirii n-ar fi fost mai mic, deși ar fi avut alt înțeles și altă față. Poate astăzi, pentru cît realizăm, ne deplasăm prea mult ; relația între om și spațiul lui util nu-i rezolvată cu chibzuință ; ne masăm pe unele direcții, sugrumîndu-ne între noi, în timp ce pe alte direcții bate vîntul. Nu mă refer la șosele, ci la esența spațiului, la rezultatul înmulțirii lui cu timpul cît avem de trăit fiecare.

În circulație, a treia dimensiune a început să fie folosită nu doar pentru zbor, ci și pentru vehicole terestre, de cînd s-au construit încrucișări pe mai multe nivele și șosele suprapuse. Desigur, această soluție n-a ajuns încă la maxima ei extindere, dar într-o zi va ajunge și atunci va fi nevoie de a patra dimensiune a spațiului, concepută azi numai filozofic.

Intrarea în Paris mi s-a părut organizată magnific, ca să folosesc un cuvînt potrivit și cu împrejurarea, și cu locul. E un joc palpitant și amețitor să urmărești cum din această uriașă aortă se aleg ieșirile spre centrele succesive ale orașului, ca niște ramificații arteriale, doldora de sînge fierbinte. Simți că undeva, peste toate cîte se mișcă, pulsează o inimă chinuită, și dacă între două panouri gîndul poate să se ducă mai departe, te întrebi ce mare o fi uzura ei și-a tuturor celorlalte organe care o secundează — și te apucă spaima că într-o clipă ar putea să înțepenească. Atunci, circulația sîngelui, înainte de a înțepeni și ea, ar intra pentru un timp în ritmuri haotice.

Știam că dacă pierd ramificația căutată, nu-mi rămîne decît să ocolesc încă o dată orașul sau să mă afund în cartiere necunoscute. Un panou, din clipa cînd a devenit vizibil și pînă îți trece pe deasupra capului, poate fi descifrat cîteva secunde, fiindcă zboară pe sus cu șaizeci, șaptezeci sau optzeci de kilometri pe oră. În acele cîteva secunde, privirea se împarte în cel puțin alte patru direcții, în față, în spate, în stînga și în dreapta, căci din toate aceste direcții se poate declanșa o agresiune, obligîndu-te să reflectezi fulgerător la gestul de apărare. La solicitarea continuă se adaugă urletul motoarelor, cu modulațiile lor care îți înfundă timpanele pînă în creier, împiedicîndu-te să-ți asculți motoarele proprii, al inimii și al mașinii. Dar mai rău și mai neliniștitor rămîne gîndul că nu toate conștiințele celor din jur sînt egale, că nu ai nici măcar această garanție, existența unui punct de vedere comun în fața unei primejdii comune.

Parcurgeam kilometrii, iar pe deasupra treceau, ca stelele căzătoare, indicatoarele albastre, fără ca Place d'Italie să apară. Dacă ea se afla în estul Parisului, cum spusese informatorul meu de acum două ceasuri, însemna că o depășisem, fiindcă era imposibil, în zeci de kilometri, să nu fi parcurs un sfert din centura orașului. Din ce în ce mai nervos și mai neliniștit, am încercat soluția naivă de a mă opri într-un refugiu, unde o venă orășenească, violînd legile anatomice, se vărsa în marea aortă și o dilata, dacă nu era destul de dilatată și de primejduită. Nimeni din cei care au trecut pe lîngă mine nu s-a îndurat să mă asculte și să-mi dea o informație fulgerătoare; n-aveam nevoie de alta: înapoi sau înainte! Și ar fi putut spune unul din aceste cuvinte în clipa cînd se opreau să caute o fisură în șiruri, unde să-și vîre botul mașinii.

O, minunații oameni din Spania, cum îmi vin ei acum în minte! Un automobilist acolo va face crize de isterie dacă i se va părea că îi iei o prioritate. Dar se va opri îndatoritor, și-ți va zîmbi cu bunătate, și va pierde minute lungi ca să-ți dea o informație, și tot i se va părea că nu este de ajuns. Și, dacă te va vedea nedumerit, își va lăsa treburile baltă și va spune: „Veniți după mine, domnule!" — și te va duce pînă la destinație, unde îți va zîmbi încă o dată — și cu cîtă căldură!

Nu-i nevoie să fi îndurat setea sub arșița din deșertul Saharei ca să-ți dai seama ce salvare înseamnă o oază. Îndurăm multe arșițe în biata noastră viață, de multe ori ne uscăm de sete pînă în suflet; e atît de ușor să intuiești ce înseamnă o oază! Ea în-

seamnă un nou drept la viață, cînd condamnarea la moarte prin suferință părea definitivă.

Nu-i nevoie să fi sărit dintr-un avion cuprins de flăcări, ca să-ți dai seama ce înseamnă clipa cînd s-a deschis parașuta. Înseamnă să te naști a doua oară, pentru o viață care se anunță dinainte mult mai densă decît prima ; să te naști în deplină conștiință despre tine și despre lume, cunoscînd toate valorile, rele și bune, pe care altminteri nu le înveți nici pînă la moarte. Înseamnă să te situezi cu multe înălțimi deasupra ta însuți, mai puternic, mai înțelept și mai fericit decît oricine.

N-am să spun că am ajuns atît de departe cu simțămintele mele, cînd după alți kilometri străbătuți într-un fel de transă vertiginoasă, la orizontul privirii s-a desprins din nebuloasa fără speranțe placarda albastră pe care scria „Place d'Italie".

Abia acum, cînd încerc să reconstitui drumul cu planul în față, îmi dau seama ce lungă istorie înseamnă acest ocol al Parisului, de la St. Denis, în nord, pînă în sud, la Bicêtre. Linia care ar uni aceste două extremități taie orașul în două, trecînd prin zone marcate de strălucire și de glorie, că te istovesc doar evocîndu-le, înainte de a încerca să ajungi la ele.

Nu făcusem altceva decît să dau ocol orașului, tangentîndu-i periferiile, dar mă simțeam împovărat de densitatea lui presimțită, și care sigur e mult mai mare decît cea cunoscută. Fiecare om va găsi un Paris propriu, cu alte date decît cele convenite, mai frumos sau mai urît decît știe lumea ; e inutil să-ți confrunți impresiile cu ale celui dinainte sau din urmă, în speranța că vei obține vreo confirmare.

Sînt clipe cînd mi se pare că orașul acesta, numit al luminii, a încetat să existe de multă vreme, și fiecare din noi îl reconstituim după nevoile și după forțele noastre. Cel mai frumos Paris rămîne cel din închipuire.

Pînă să ajung la aceste gînduri și să trec de ele, am avut de lucru în realitatea topografică unde m-am pomenit seara, după ce am găsit fără anevoință casa căutată, și am găsit-o și pe Cilly, cu anii în spate, cu vocea puțin îngroșată, dar dreaptă și falnică, așa cum o știusem. Îți dai seama că în curînd voi fi „une vieille dame" ? mi-a spus într-o zi, privindu-mă temătoare. Dar e admirabil să fii „une vieille dame" ! i-am răspuns fără teamă.

La colțul străzii, pe bulevardul Blanqui, am găsit și un garaj, subteran, cu sute de locuri libere ; un portar algerian mi-a luat mașina în primire, scăpîndu-mă de ultima grijă a zilei. Nu știu

de cît timp era venit algerianul în Franţa ; probabil de curînd, căci încă nu avea deprinderea limbii, deşi ar fi putut s-o ştie bine de la el de acasă. Vocabularul lui cert se limita la „Oui, monsieur" şi un „D'accord, monsieur !", pronunţate cu veselie. Mi-am dat seama repede că, deşi nu se grăbea cu învăţatul limbii, viaţa în Franţa i se părea dulce. Şi cum să nu fie ! ? Stătea într-un birou cu geamuri mari asupra halei, lua banii în numele patronului şi primea bacşişuri. Restul timpului moţăia cu capul în piept, aşa cum l-am găsit de fiecare dată, dus cu gîndul atît de departe, că îi trebuia timp pînă să se întoarcă şi să-şi dea seama unde se află. Într-o zi, cînd i-am cerut cheia maşinii, fiindcă o avea în primire, mi-a întins-o, spunîndu-mi cu satisfacţie : „Voilà, monsieur !". Mai învăţase un cuvînt, pe nebăgate de seamă. Singurul inconvenient al meseriei lui era lipsa luminii solare. Dar înghiţise atîta soare în Africa, încît poate îi era lehamite.

Am acceptat cu îndoială găzduirea oferită de Cilly, socotind că îmi voi pierde libertatea de mişcare, şi poate chiar pe aceea de gîndire. Îmi căutase cameră la hotelurile din cartier, cum o rugasem de dimineaţă, dar nu găsise nici una liberă. În Cartierul Latin, aflat destul de aproape după etalonul meu, adică la douăzeci de minute de mers cu piciorul, am constatat mai tîrziu, se găseau destule ; îi venise greu să se ducă pînă acolo sau poate se temea că mă dă pierzării.

Cel mai sigur însă, Cilly are despre ospitalitate altă concepţie decît mine, concepţia părinţilor noştri, cum o ţin minte, care puneau alt preţ decît noi pe prietenie. Cînd prietenul tatălui meu a trebuit să se refugieze în Moldova în 1916, familia lui s-a mutat în casa noastră, şi doi ani am stat aşa, cam claie peste grămadă, fiindcă mai găzduiam şi nemţi într-o cameră. Iar în doi ani, ce-am mîncat noi au mîncat şi oaspeţii noştri, după cum, alteori, am răbdat de foame tot împreună. Şi cînd ne-a luat sandale cu talpă de lemn, că nu se găseau altele, tatăl meu n-a luat numai pentru copiii lui, ci şi pentru ceilalţi, regretînd, sînt sigur, că nu putea să le dea unele mai bune...

Cam la fel a vrut să facă şi Cilly, programîndu-mi dejunuri copioase începînd de a doua zi şi cerîndu-mi să le corectez după gusturile mele. Primul meu gust este să nu mănînc la prînz ; declarînd astfel, mi-am asigurat independenţa, şi nimic n-a mai ameninţat-o de atunci încolo. Doar o dată gazda mea a mai vrut să mă invite la o masă pariziană, la unul din acele restau-

rante zise gastronomice, unde un prînz costă două sute de franci şi unde, dacă nu m-am dus, mulţi oameni vor socoti că am făcut o crimă. În ziua propusă am preferat să mă plimb cu barca pe Sena.

Prima mea seară la Paris a fost o dezamăgire ; poate eram obosit, dar mai sigur dezamăgirea pornea din prea mari şi prea vechi iluzii. Cum nu aveam de ce să merg undeva în vizită, însoţind-o pe Cilly, am lăsat-o să se ducă singură şi am pornit să măsor străzile cartierului. Ziua mă orientez după soare, noaptea după stele ; stelele nu se vedeau datorită iluminaţiei ; m-am lăsat dus de instinct, ceea ce e cel mai bine, mai ales dacă ai şansa să te rătăceşti repede.

Nu m-am rătăcit, totul îmi era cunoscut. De cînd ? Nici nu mai ştiu cînd am auzit prima oară ceva despre Paris ; poate cînd se vorbea de Landru ; „Misterele Parisului" le-am citit mult mai tîrziu, la maturitate, cînd nu mai aveam entuziasm să aplaud.

După ce traversează, mergînd spre nord, Boulevard Arago şi ajunge la Boulevard Port-Royal, Rue de la Glacière continuă cu Rue Bertholet, care curînd se sfîrşeşte, căzînd aproape perpendicular pe Rue Claude Bernard, iar de aici, dacă o iei la stînga, dai tot atît de curînd în Rue Gay Lussac. De Gay Lussac ştie oricine a învăţat puţină fizică şi chimie ; iar celelalte nume, pentru mulţi nu sînt mai puţin cunoscute.

Străbătînd aceste artere, luptam cu oboseala şi scepticismul din mine, spunîndu-mi că se cade să fiu cu luare-aminte la toate, barem să le văd dacă nu puteam să ajung pînă la emoţie, cum mi s-a întîmplat îndată ce-am pus piciorul la Londra.

Nu alătur, spre comparaţie, cele două grandori ale lumii, şi nici nu admit că ar putea fi comparate spre a le stabili o întîietate. Dar la o săptămînă după Londra, Parisul e greu de descoperit, de-aceea, pentru cercetătorul sentimental, încărcat de patimi, el se aşază într-o inferioritate care nu poate fi decît falsă şi nedreaptă. Londra îmi apare chiar şi astăzi, la mai bine de un an de cînd am fost acolo, ca un rezumat sistematic al imensei ei întinderi topografice şi istorice. La Londra nu pierzi niciodată timpul mergînd pe stradă, şi nici un zid care îţi apare în faţă, şi nici un om care îţi taie drumul, şi nici o întîmplare căreia îi eşti martor nu rămîne fără semnificaţie. Acolo nu-i posibil, ca în cîntecul parizian, să hoinăreşti pe marile bulevarde.

Cine nu s-a născut la Paris şi nici nu poate să consacre oraşului o bună parte din viaţă nu-l va cunoaşte decît fals, prin ceea ce va afla de la alţii. Iar observaţia personală, oricît ar fi de ascuţită, de sensibilă şi de inteligentă, se va izbi într-un zid de vată, care cere timp spre a se da la o parte. Adăpostit sub această platoşă moale şi elastică, Parisul nu-şi arată esenţa ; el pare dezlînat, confuz, diluat în el însuşi. Încercarea de sinteză se află în primejdie de a da rezumate neconcludente şi denaturate. La şcoala Parisului nici o lecţie nu poate fi sărită. Deci, celui care nu mai are timp pentru o atît de pretenţioasă învăţătură, nu-i rămîne decît să regrete — nimic altceva. Afară doar dacă este un găgăuţă ; acesta va veni de la Paris încărcat de cravate de la solduri şi de anecdote din almanahuri, şi cu ele îşi va dovedi competinţa.

Nu am ţinut anume ca primul meu drum să fie în Cartierul Latin. Întîmplîndu-se să fie aşa, mi-am spus că nu s-ar fi putut mai bine, şi am făcut ochii mari, cu cea mai sinceră atenţie şi uimire. La ducere, m-am oprit la cîteva hoteluri, să văd cum mă descurcam dacă n-ar fi fost Cilly. În primele două sau trei nu am găsit camere cu un singur pat, ceea ce nu mi se întîmpla doar în acest loc din lume. Tot întrebînd, am ajuns la micul „Hôtel de l'Avenir", aproape de Sorbona. Numele mi s-a părut îmbietor, cum nu era şi faţada. Am intrat şi am vrut chiar să văd o cameră, iar după ce-am văzut mai multe, n-am mai putut să dau înapoi în faţa patronului, care se şi pregătea să mă scrie în registru. Aşa că am luat pe numele meu camera cea mai ieftină, cu treisprezece franci, am scos treizeci de franci, să plătesc pe două nopţi, patronul i-a băgat în sertar, nu mi-a dat restul, şi cum nici eu nu l-am cerut, i-am devenit simpatic.

Camerista care m-a dus să văd camerele era o negresă micuţă, de pe Coasta de Fildeş, foarte bine făcută, timidă şi cam nedumerită, abia venită în Franţa, nu ştiu cum, şi abia vorbind franţuzeşte. La ea acasă se scăldase în ocean de mică, aparţinea mai mult apei decît pămîntului şi cred că soarele adunat în trupul ei se simţea dogorind şi în iarna Parisului.

Peste vreo trei ceasuri, făcînd drumul înapoi, mi-am băgat capul pe uşă şi l-am anunţat pe patron că nu dorm acolo în noaptea aceea. La început a fost alarmat, gata să-şi apere dreptatea. „Dar aţi plătit !" „Bineînţeles. Şi rămîne bine plătit ! Nu cer banii înapoi !" „Aşa mai merge !" a spus patronul, căruia i-am fost şi mai simpatic.

Noaptea, bucurîndu-mă de camera plăcută, curată și familiară pe care mi-o pusese la dispoziție Cilly, am dormit bine, fără să mă mai simt instabil, ca în nopțile celelalte, ceea ce e un cîștig, dar și o pierdere ; m-am apărat gîndindu-mă că în orice clipă mă pot strămuta, cu gîndul, la „Hôtel de l'Avenir", locuința mea legitimă și refugiul.

Înainte de a mă culca, am privit tablourile de pe pereți, apoi pe cele depozitate într-un colț al camerei, toate iscălite de Kolnik, un pictor modern, de o sinceritate care m-a cîștigat dintr-odată, alungînd din cugetul meu orice suspiciune. A murit de cîțiva ani, și Cilly i-a fost soție. În ultima parte a vieții, lumea a început să-l recunoască ; totdeauna se cere timp pentru o recunoaștere. Recunoașterea s-a amplificat postum, ceea ce, după mine, nu-i o deșertăciune, deși nu cred în viața de dincolo sau în reîncarnare. Dar nici nu separ, cu un hotar sigur, viața de moarte, atunci cînd un om a lăsat ceva în urmă, fiindcă în felul acesta el se proiectează peste ceea ce s-ar numi neființă, într-o reînviere continuă, căreia nu poate să-i urmeze decît înălțarea la ceruri.

S-a întîmplat ca seara următoare la Cilly să vină o rubedenie, și chiar din România, în trecere spre alte rubedenii. Nu se gîndeau deloc să mă evacueze, dimpotrivă, Cilly își făcea planul la ce alte rubedenii să apeleze pentru găzduirea rubedeniei. Îmi venea amețeală numai auzindu-le numele, că erau puzderie.

I-am întrerupt cu o satisfacție secretă, iar seara m-am înfățișat la hotelul meu, bucuros să-mi fructific dreptul asupra camerei. Nu mi-am luat cu mine decît periuța de dinți și pijamaua și am crezut că îmi marchez astfel o independență completă. Camera însă, cînd am aprins lumina, un bec chior atîrnînd din tavan ca un avorton spînzurat, murdar de muște, mi s-a părut mizerabilă, ceea ce nu băgasem de seamă în prezența micuței negrese. Fereastra, îngustă că n-ar fi încăduit unui om să treacă, dădea într-o curte interioară, ca un puț, fără lumină, de aceea camera, deși la etaj, părea subterană. Mi-am pus bluza cărămizie pe pernă, ca să nu-mi ating obrazul de rufăria hotelului, nu că ar fi fost murdară, ci dintr-o neîncredere generalizată ; cînd mă lepăd de ceva, mă lepăd pînă la capăt. Pînă și oglinda de deasupra lavoarului îmi făcea silă, convins că dacă m-aș fi văzut în ea, aș fi descoperit o față monstruoasă, a altcuiva, o imixtiune în spiritul meu și o violare a ființei mele. Am adormit greu, cu

lumina aprinsă, cu faţa în sus, ţeapăn, cu fălcile încleştate şi cu pumnii strînşi, gata să mă apăr de o agresiune.

În acel somn superficial, de fapt o veghe subconştientă, mi-a apărut în faţă doamna Marie-Antoinette, fără să am nici o clipă impresia de vis, ci impunîndu-se ca realitatea cea mai palpabilă, dovadă că i-am ţinut minte chiar şi parfumul. În cameră nefiind nici un scaun, doamna s-a aşezat pe marginea patului, făcîndu-mă să mă trag pînă în perete. I-am reproşat lipsa băilor în hotelurile de mîna a doua, spunîndu-i că bideul nu poate să le suplinească decît foarte parţial şi cu multă caznă, şi făcîndu-te să uzi rău duşumeaua. Zîmbind cu un farmec neîntîlnit în nici unul din portretele ei lăsate posterităţii, ceea ce mi-a explicat dintr-odată, printr-un amestec de subjugare şi groază, secretul existenţei ei în istorie, a scos din săculeţul de argint, lăsat în poală, un atomizor bătut cu diamante roşii. În timp ce proiecta asupra mea un jet de parfum, ca un abur albastru, printre diamantele roşii am văzut, alcătuite din briliante albe, două iniţiale ornamentale, M. şi R, şi am înţeles că nu puteau să însemne altceva decît „Madame Rochas". Sugestia vizitatoarei era clară şi dealtfel istorică : ea propunea parfumul în locul băii.

Pe urmă, în locul doamnei Marie-Antoinette a apărut negresa, dar nu mai eram în camera mizerabilă, ci la ecuator, pe malul oceanului. Se auzeau valurile rostogolite pe plajă, iar deasupra foşneau palmierii. În locul cearşafului şi al feţei de pernă, de care mă izolasem cu bluza cărămizie, am descoperit o împletitură de frunze prelungi, ca nişte lame elastice, mirosind verde, a sevă şi a clorofilă. Aerul mirosea a ozon, ca în preajma arcurilor voltaice. Atmosfera devenise atît de curată, că simţeam mirosul negresei de la doi metri. Pielea ei avea un parfum fierbinte, de izmă şi de piper arse de soare, iar din păr se ridicau, odată cu mişcările capului, efluvii brune, de humă înrourată.

Văzînd că m-am trezit, negresa mi-a spus bună-dimineaţa, într-o limbă necunoscută, pe care însă o înţelegeam fără dificultate. „Scaldă-te în ocean, fiindcă la hotel nu-i baie!", m-a povăţuit apoi.

Pe cînd mă frecam cu nisip ud, în lipsa săpunului, ea s-a dus ceva mai încolo, dar nu foarte departe, şi s-a despuiat, lăsîndu-mă să văd cît era de bine făcută, dovadă că rochia pariziană nu mă înşelase. Şi aşa, stînd goală în soare, şi-a stors pe trup, de la grumaz pînă la glezne, sucul roşu al unui soi de coacăze care creşteau în tufe pe malul oceanului, că din neagră

s-a făcut cărămizie, un cărămiziu apropiat de flacără, aproape aceeași nuanță ca a bluzei mele. „Să nu îmbraci bluza, mi-a strigat, stînd cu brațele ridicate, să i se usuce sucul la subțiori, cum se uscase pe restul pielei. E șifonată! Am să ți-o calc cît te bărbierești și faci baie!" O priveam, fără sentimentul că n-am voie, și fără ca ea să se ferească. După ce s-a uscat bine, de părea că o să ardă, a intrat în apă, unde a înotat pînă departe, lăsînd o dîră roșie în urmă.

Mai tîrziu, cînd s-a apropiat să-mi aducă bluza călcată, toate mirosurile ei dinainte se simțeau ude și împrospătate, și cu unele adaosuri, de la ocean și de la fructele roșii, atît de asemănătoare cu coacăzele. Atunci am recunoscut parfumul din atomizor, pe care aerul curat, soarele și apa nu-l făcuseră să dispară cu totul, căci nici nu s-ar putea să dispară vreodată. Era în el același amestec de izmă și piper, de humă umedă, de coacăze, de apă salină și soare. Dar acestea sînt doar vorbe și nici măcar destule spre a defini o indefinire. E sigur că pe cînd domnul Rochas își încerca sinteza, nici prin minte nu-i trecea cît de departe avea să-l ducă hazardul, același hazard care pe mine m-a făcut să dorm într-o noapte la „Hôtel de l'Avenir". Căci peste dogoarea ecuatorială, baza descoperirii lui norocoase, se simte, ca din depărtare, și un suflu rece de lumină polară, după cum în izma piperată se insinuează, ca un fir sesizabil numai în stare de transă, mirosul rădăcinii de lichen, din tundra uscată de ger, patria renului. Și, cu siguranță, coralul de sub apa mării, cu toate că nu i se simte mirosul, e amestecat și el în formulă, numai prin culoare. La fel, lava vulcanilor și roca fluidă din centrul pămîntului cu esteri necunoscuți omului. Și cred că formula întreagă tot nu va fi găsită, chiar după ce se vor analiza rocile aduse din lună, ci va fi nevoie să se mai descopere ceva nebănuit, poate pe Marte și pe Venus, planetele războiului și iubirii.

Am plecat de la hotel îndată ce s-a făcut dimineață. În timp ce coboram scările, am văzut-o jos pe negresă, așezată pe ultima treaptă, așteptînd ca patronul să se trezească și să-i dea ordine. Patronul păzea holul, dormind într-un fotoliu, ca să nu plătească un portar de noapte, cărpănosul! Cred că m-a simțit, am văzut pe obrazul lui o tresărire, chiar și o mișcare a pleoapelor, dar a strîns ochii tare și a continuat să sforăie, făcîndu-se că nu mă vede, ca să nu-mi dea restul nici acum, la plecare. Astfel, dacă la Londra sacrificasem o liră sterlină, am lăsat și la Paris

patru franci, de pomană, contribuţia mea la prosperitatea Pieţei Comune.

Uşa de la intrare, încă încuiată, mi-a deschis-o negresa. Ne-am zîmbit cu simpatie şi, privind-o mai bine în lumina zilei, am descoperit pe chipul ei, cu trăsături încă sălbatice, o frumuseţe tristă, de panteră captivă. Şi-am mai văzut că în urechea stîngă avea un cercel mic de aur. Dar nu-i aparţinea, nu venise cu el din Africa, nu i se potrivea, îi stîrnea chiar o durere care se putea citi pe faţă. Nu avusese încotro, iată ! Cum să umble în Paris cu toartele imense de aur, podoabele tribului ei de pe Coasta de Fildeş ?

Cînd am ieşit pe uşă, aproape că ne-am atins, şi atunci am simţit că mirosea a „Madame Rochas", rece şi proaspăt ca dimineaţa.

Cum soarele încă nu răzbea peste acoperişuri, am cam tremurat de frig în bluza mea cărămizie. La un colţ m-am oprit, surprins, fiindcă m-am văzut într-o oglindă ; bluza pe care o pusesem sub cap noaptea nu era deloc şifonată.

28

Incursiunea în Cartierul Latin, în prima seară, după ce luasem camera la „Hôtel de l'Avenir", m-a dus pînă în Boulevard Saint-Germain, de unde m-am întors, socotind că pentru început era destul ; era destul chiar pentru mai tîrziu.

Mergînd, cum spuneam, pe Rue Gay Lussac, am picat fără veste drept în flancul grădinilor Luxembourg. Un pas mai departe era piaţa Edmond Rostand, de unde începea bulevardul Saint Michel pe care se sprijină întreg Cartierul Latin. Parizienii şi străinii dornici să se simtă intimi la Paris îi spun, studenţeşte, Boul' Miche'. N-am putut să-i spun aşa, nu veneam aici să mă franţuzesc, căutam altceva şi eram foarte neîncrezător că aş putea izbuti. Veneam la Paris prea tîrziu, îl ştiam prea bine ca

să-mi mai rămînă bucuria unei descoperiri. Am bătut cu piciorul în seara aceea cîteva hectare pariziene, chinuit de îmbulzeală și de zgomote, scîrbit de murdăria trotuarelor, impresii care duceau de-a valma la noțiunea de incompatibilitate ; între Paris și toate acestea se ridica nepotrivirea și imposibilul.

M-am așezat la o masă pe terasa unei cafenele, în centrul acelor hectare știute pe dinafară pînă la uzură. Nu mă dureau picioarele, nu-mi era sete, dar am băut un pahar de bere, ca să fac un gest omenesc și prin el să-mi ocup un loc în mijlocul mulțimii. Apoi am pornit, luptîndu-mă cu dezamăgirea, și pe cele cîteva hectare am găsit liceul Sf. Louis într-o parte, liceul Louis le Grand în alta, ceva mai încolo liceul Henric-al-patrulea, iar la mijloc, Sorbona. (Fură tulburări studențești acolo, în anii din urmă. S-a scos piatra pavajului, s-au făcut baricade — Parisul are o tradiție veche a baricadelor — s-au dat lupte cu poliția, au înghițit scatoalce și unii și alții, și tărăboiul s-a sfîrșit cu o defilare a guvernului.) În același perimetru străbătut în prima seară, cu totul la întîmplare, căutîndu-mi numai locul pe unde să fug de mulțime, sînt înglobate și Școala de Medicină, și vestitul Collège de France, și încă mai vestitul Institut, și chiar Muzeul Cluny la urma urmelor, căci merită și el un cuvînt. Tîrziu, obosit și năuc, am ajuns în piața Panthéonului, unde, de nebănuit, toate — zidurile, aerul și pavajul — erau singure și înghețate. La o bătaie de pușcă de Bulevardul St. Michel, nu se mai auzea nici măcar o rumoare din gălăgia mulțimii. Cartierul Latin părea dispărut, dacă nu fusese numai o născocire.

În zilele următoare am dat ocol Panthéonului, pe lumină, am vrut chiar să-i vizitez interiorul, dar m-am răzgîndit în fața grilajului greu de sub portaluri ; înăuntru era întuneric și solemnitatea funebră, presimțită, avea să-mi înghețe spinarea, așa că am rămas afară, unde ardea soarele.

Am recunoscut și am admis Panthéonul în prima seară. Îmbrăcat într-o lumină gălbuie, părea mult mai modest decît urma să-l văd ziua. Avea însă o grandoare care depășea arhitectura, și după ce l-am privit îndelung, alunecînd în jurul lui fără să simt pavajul și fără să-mi simt greutatea, mi-am dat seama că grandoarea aceasta nemăsurată venea din tăcere și din încremenire. Cînd, numai la o bătaie de pușcă, lăsasem în deplina ei desfășurare vînzoleala Cartierului Latin care, să nu fi fost înecată în propria ei vulgaritate, ar fi devenit o gravă negație, ca

în ziua cînd la Sorbona s-au scos pietrele pavajului și s-au făcut baricade.

Pe cînd ocoleam ultima oară Panthéonul, pe raza cea mai mare de astă dată, adică pe lîngă clădirile care mărginesc piața, în colțul de nord-est al acesteia, față în față cu liceul Henric-al-patrulea, am descoperit o biserică și am stat s-o privesc, mirîndu-mă că nu o văzusem mai înainte. Era îmbrăcată în aceeași lumină gălbuie ca Panthéonul, datorită unor reflectoare ascunse, lipsite de violență. Sub lumina blîndă, caldă, aleasă cu pricepere, piatra veche, curățată fără brutalitate, părea o materie pe jumătate însuflețită, căreia, lipsindu-i puterea să se miște, nu-i lipsea darul să cînte. Am închis ochii și am ascultat-o, cu o mulțumire care alunga dincolo de bătaia de pușcă oboseala și dezamăgirea serii. Iar cînd am plecat, răsplătit de toate necazurile apropiate, mi s-a părut că în urma mea biserica, pe jumătate însuflețită, căpăta însuflețire deplină, luîndu-și putința mișcării și, în ritmul lent al cîntecului de piatră, începea să se legene, să danseze, alunecînd spre o apă albastră, unde avea să plutească, prefăcută în lebădă.

Numele ei de biserică, după cum stătea scris mic pe o piatră a fațadei, era Saint-Etienne-du-Mont.

*

La etajul unei case vechi din Île de la Cité, Place Dauphin, locuiește de mult, din tinerețe, sau poate din copilărie, un român căruia francezii îi spun monsieur Raut. L-am vizitat într-o după-amiază, trimis de prieteni comuni să-i spun bună ziua. Știu foarte puțin despre el, sau aproape nimic. Aș fi putut să-i cunosc biografia de la el însuși, dacă l-aș fi întrebat, sau de la prietenii comuni, dacă mi-ar fi trebuit. De mult timp însă nu mai vreau să știu despre oameni altceva decît ceea ce pot să văd cu ochii mei, și decît ceea ce pot citi în ochii lor. Ochii domnului Raut erau obosiți, dar vorbitori și buni.

La București, pe strada Spătarului, o casă restaurată de curînd adăpostește o colecție importantă din pictura lui Pallady, donația soților Serafina și Gheorghe Răutu. Acesta era domnul Raut, pe care l-am vizitat în Place Dauphin, într-un apartament de demult, atît de singur încît, în ora noastră de convorbire, fiind și o liniște deplină în jur, mi s-a părut că, în afară de noi doi, nu mai era nimeni viu pe toată insula.

Ca să mă orientez asupra împrejurimilor, domnul Raut m-a dus în apartamentul vecin, care îi aparţine ca şi primul, şi de la ale cărui ferestre, deschise asupra Senei, se vede o bună parte din inima Parisului. Am aflat atunci că aici era locuinţa lui Theodor Pallady, în timpul şederilor lui la Paris. N-am întrebat şi nici astăzi n-am vrut să aflu ce i-a legat pe aceşti doi oameni: o înrudire sau o prietenie. Şi una şi alta, probabil. Emoţionantă pentru mine rămîne existenţa domnului Raut în cele două apartamente vecine şi nelocuite de altcineva. Este el un paznic? m-am întrebat cîteodată. Stă acolo ca să poarte de grijă mobilelor vechi şi amintirilor?

Desigur că singurătatea constatată de mine e numai o aparenţă; domnul Raut are comunicaţie cu lumea învecinată, prima dovadă fiind că nu şi-a desfiinţat telefonul din casă. Am avut însă şi alte dovezi, şi chiar dacă n-am ţinut să aflu ce oameni din Paris frecventează, am constatat, întîmplător, că foarte mulţi îl cunosc şi îl caută. Dar ce este dincolo de aceste relaţii? Poate o altă singurătate, necunoscută de nimeni. Pentru mine, aşa cum mi-l amintesc din ora noastră de conversaţie, domnul Raut este un supravieţuitor.

Astăzi regret că n-am prelungit ora; aveam atît de puţin timp pentru cele două insule! Regret că nu am revenit în zilele următoare. Fiindcă mai mult decît un supravieţuitor, domnul Raut poate fi acolo, după Ile de la Cité şi Saint-Louis, o a treia insulă a Parisului.

În acel scurt timp ne-am interogat însă intens, cu mult mai multe vorbe decît cele rostite. De ce veneam atît de tîrziu la Paris? Pentru că în copilărie n-a avut cine mă trimite, domnule Raut. Citeam Contele de Monte Cristo şi, asemeni lui Edmond Dantès, făceam planuri să mă răzbun într-o zi; nu ştiam pe cine şi pentru ce. Pentru ceea ce simţeam că va fi nedreptate. De-atunci n-am încetat să cred, împotriva învăţăturii creştine, că răzbunarea e un gest nobil, nu doar legitim... Puteam înţelege altfel şi puteam să nu fiu alături de ei, cînd alţi eroi ai mei din acel timp o încolţesc pe perfida Milady şi o stigmatizează cu fierul roşu?

Apoi, în tinereţe, n-am avut bani, domnule Raut. Mulţi de vîrsta mea mergeau atunci la Paris, să-şi ia licenţe şi doctorate la Sorbona, şi să-şi bea absintul pe Boul' Miche'. Învăţătura lor, însuşită sau nu, de cele mai multe ori atestată de o diplomă bună doar pentru orient, nu i-a făcut să se întoarcă mai deştepţi

decît erau cînd s-au dus. Cîţi din aceştia nu am cunoscut! Printre ei, chiar pe profesorul meu de chimie, căruia nu i-a reuşit niciodată o experienţă de laborator. După un an de absenţă, s-a întors doctor de la Paris, şi experienţele tot nu i-au reuşit. Singurul cîştig a fost o pălărie tare, dar ea n-a completat ce era gol dedesubt.

Şi totuşi, dacă măcar unul la mie din cei duşi au strălucit, tot trebuie să fim recunoscători acestui Paris, la care şi eu rîvneam pe atunci. Erau pline ziarele cu reclamele agenţiilor de voiaj, împodobite cu Arcul de Triumf sau cu Turnul Eiffel. Se duceau negustorii să aducă mărfuri subţiri, ceea ce nu era rău, căci şi pe această cale ajungeai să afli cîte ceva despre Franţa, prin parfumuri şi prin mătase. Regizorii se duceau să copieze spectacole, şi mai toţi aveau succes la întoarcere. Se cumpărau, pentru teatrele de revistă, decoruri şi costume uzate de la Folies-Bergères, încă strălucitoare, şi într-o seară de spectacol, strălucirea Parisului se revărsa asupra Bucureştiului, împrospătată de reflectoare feerice. Se ducea multă lume la Paris, chiar şi negustorii de brînzeturi, ca să descopere formula camembertului.

Citeam „Le Grand Meaulnes" pe vremea aceea, carte pe care, chiar dacă nu mai înţeleg bine de ce mi-a zgîlţîit sufletul cu atîta violenţă, o mai iubesc şi astăzi, şi-o propovăduiesc generaţiilor. Pe urmă a venit războiul, domnule Raut, şi chiar dacă începusem să am bani, de pe urma cărţilor, nu se mai putea merge la Paris, unde acum era întuneric.

Domnul Raut cunoaşte Parisul nu doar informativ, ci şi cu o anumită subtilitate, pe care am simţit-o la capătul unei ore de conversaţie. El cunoaşte mai ales *ce înseamnă* Parisul, adică raţiunea existenţei lui, între înfrîngeri şi biruinţe.

Ţinînd seama de puţinul meu timp, fără să arate neînţelegere grabei mele, de neiertat, şi fără să pară îngrozit de o asemenea cavalcadă, domnul Raut a făcut o rapidă şi clară selecţie a locurilor care trebuiau cercetate de un om în situaţia mea destul de nenorocoasă.

— Dar negreşit, mi-a spus la urmă, să te duci în piaţa Panthéonului şi să vezi biserica Saint-Etienne-du-Mont!

— Sînt un om norocos, totuşi, domnule Raut, i-am răspuns, ridicîndu-mă, fiindcă am văzut-o din prima seară.

29

N-am parcurs cei şaptesprezece kilometri de galerii de la Luvru ; mă refer la muzeu, nu ştiu cîţi kilometri au celelalte galerii ale palatului. Dîndu-i ocol, pe dinafară, cu adaosurile lui peste alte adaosuri, de parcă nu se mai termină şi încep să te îngrozească, m-am gîndit că Luvrul, aşa cum pornise, era destinat să se lungească întruna, creşterea era o boală a temeliilor şi a zidurilor, şi dacă nu venea revoluţia să-l oprească, s-ar fi tot întins pe ispititoarea linie dreaptă din faţă, peste grădina Tuileries, peste Place de la Concorde, ar fi acoperit Champs-Elysées, ca apoi să uzurpe spaţiul viitorului Arc de Triumf, de unde, regăsind lunca Senei, s-ar fi dus tot aşa, tăind meandrele, pînă la mare. Şi poate că nici apa n-ar fi fost o piedică definitivă, cum nu sînt piedici în calea cancerului — şi palatul, crescînd eră de eră, pe piloni sau pe fundul mării, ar fi atins ţărmul Americilor, unde putea să se dezvolte în voie.

Între lucrările săvîrşite de oameni, m-am gîndit atunci, dînd ocol palatelor, piramidele faraonilor, odată terminate, nu îngăduie adaosuri nesăbuite. Din clipa cînd a fost începută, o piramidă nu poate deveni altceva decît o piramidă, şi acolo unde s-au întîlnit laturile, alcătuind vîrful, acolo rămîne şi sfîrşitul.

Luvrul, fiind un ansamblu de prisme, putea oricînd să crească în prelungirea lui însuşi, ca jocurile de cuburi ; materialul nelipsind regilor, nici mîna de lucru, mai era necesar numai timpul.

Palatul acesta, lipit de scoarţa pămîntului, eminamente orizontal cum s-ar zice, neavînd în el nici o măreţie, trebuia să şi-o cîştige făcîndu-se tot mai mare. Rezultatul e o mahala de palate, flancată de alte palate şi de alte mahalale. Dar el mobilează bine istoria Franţei.

Cilly a vrut să mă însoţească în vizitarea muzeului, fără să-şi dea seama, probabil, cît de mare era hazardul. Am văzut împreună Victoria de la Samotrake, după care, la o nevoie, poţi să pleci împăcat că n-ai făcut drumul degeaba. De-acolo am mers, scări şi coridoare, să căutăm sala Giocondei. Voiam să văd de ce vin oamenii s-o vadă.

Un pictor îmi spusese, şi n-am nici un motiv să cred altfel, că la Luvru se păstrează vreo cinci Gioconde, care se expun pe rînd, nemaiştiindu-se a cîta este cea a lui Leonardo. Poate s-a

pierdut de mult sau n-a existat niciodată. Dacă-i o minciună, cine poate s-o infirme ? Şi dacă-i adevăr, cine să-l dovedească ?

Mergînd pe coridoarele nesfîrşite, care e imposibil să-ţi închipui cum au fost folosite odată, cu ce din firea omului şi cu ce nevoi ale lui ar putea să se potrivească, însoţitoarea mea, obosită şi dezorientată, tot întreba în stînga şi-n dreapta paznicii, încotro e sala Giocondei noastre. Pînă ce unul, scund şi brunet, vioi ca o flacără abia izbucnită, a ridicat braţele spre cer, cum ar fi vrut să-l ia pe Dumnezeu martor, şi mi s-a adresat cu o revoltă plină de patos :

— Gioconda ? Iată, ea e Gioconda, domnule, ce-ţi mai trebuie alta ?!

După accent, se cunoştea că-i italian ; un francez, oricît de exuberant, n-ar fi mers atît de departe. Cum să nu iubeşti Italia, şi cum să nu te miri că a putut face război Franţei ?... Dar ce mai război a fost şi acela !

Deşi erau de aşteptat dezastre, atunci, în vara anului care a însemnat prăbuşirea Franţei, am rîs cu toţii de ne-am prăpădit cînd primul comunicat al armatei italiene, a doua zi după ce se declarase ostilitatea împotriva unei ţări gata învinse, anunţa că au aruncat în aer podul de la Ventimiglia, hotarul între ţările angajate... spre a opri elanul batalioanelor de bersaglieri care altminteri s-ar fi repezit asupra Nisei şi ar fi înghiţit-o nemestecată.

Astfel, o ofensivă anunţată în ajun cu mare emfază începea cu un act defensiv din cele mai caraghioase. Dar poate Mussolini a vrut să facă numai o farsă, iar mai tîrziu s-a luat cu jocul şi, punînd cub lîngă cub, n-a mai fost în stare să se oprească.

Italienii n-aveau de ce să lupte în Franţa ; un post de paznic la Luvru se obţinea mai uşor pe căi paşnice. În anul următor, n-au avut de ce să lupte în Grecia ; a vuit lumea de anecdote privind lipsa lor de apetit pentru bătălie. Dar ei, bieţii, aveau destulă marmură în Italia ca să nu le trebuiască Acropola de la Atena, destui Michelangelo ca să nu le trebuiască Phidias, destul cer albastru, destulă Mediterană, şi nu le lipseau nici portocalii.

În 1917, două armate s-au înfruntat pe crestele Alpilor, Italia se lupta cu Austria, şi dacă stai să te gîndeşti astăzi, după atîta vreme, şi după ce-au mai fost alte războaie, gîlceava nu era a lor, căci ei doar scoteau de sub gheaţă castanele degerate, puse acolo de alţii cu speranţa neghioabă că au să se coacă. Italienii nu prea ştiau pentru ce luptă, iar austriecii, care erau mai mult cehi, români şi unguri, nu prea aveau pentru cine. Atît de silnic mergea

la atac această din urmă armată, fără scop și fără convingeri, încît după ce a dat peste cap armata italiană, la Capoertto, și pulbere a făcut-o, lumea a spus că italienii s-au născut ca să aibă și austriecii pe cine să bată. Adevărul este că amîndouă forțele ar fi putut să rămînă pe poziții pînă s-ar fi încheiat pace pe tot pămîntul, și tot nu s-ar fi știut cine-i învingătorul și cine învinsul. Împotriva teoriei militare și a dovezii istorice, eu cred că, venind iarna, italienilor li s-a făcut dor de soare și s-au tras spre Neapole, iar austriecii le-au luat urma, fiindcă, oricît ar fi fost de alpini, tînjeau și ei după căldura Mediteranei. Iar din această goană s-a născut impresia înfrîngerii unei părți și a victoriei celeilalte, cînd amîndouă părțile nu voiau decît să facă baie în mare.

*

Gioconda e un mit, nu pot crede altfel, oricît ar fi de frumoasă. În fața ei mulțimea, într-o înghesuială continuă, e de zeci de ori mai densă decît în oricare din galeriile celelalte. Privind această lume de credincioși care se închină în fața unui Dumnezeu neexplicat și nedemonstrat nici măcar cît au fost dumnezeii celorlalte credințe, m-am întristat și mi s-a făcut frică.

Stăteam pe o canapea rotundă, în mijlocul galeriei vecine, cu ochii în cel mai îndepărtat gol al închipuirii, odihnindu-mi gîndul, căci picioarele îmi erau încă bune. Paznicul italian, atît de volubil la prima noastră întîlnire, m-a zărit, s-a apropiat, mi-a pus mîna pe genunchi, cu un gest proteguitor, și mi-a spus cu o înțelegere plină de omenie: „Obosit tare, domnule!" Am încuviințat din cap, cu gîndul în altă parte. Gioconda e un mit care nu face rău nimănui. Dar la fel se nasc și miturile primejdioase. Și din toate relele care chinuiesc și umilesc conștiințele oamenilor, miturile sînt cele mai blestemate.

*

După Luvru, Place de la Concorde, în față, și Champs-Elysées în continuare, dovedesc și ele că grandoarea Parisului este mai întîi orizontală. Ridicată în picioare, Champs-Elysées ar deveni cel mai înalt building de pe fața pămîntului. Culcată, rămîne cea mai lată arteră citadină pînă la vremea noastră.

Pe cînd arhitecții care urmau s-o traseze peste niște locuri despădurite și mlăștinoase se tocmeau cu hîrtiile în față, necăzînd de acord asupra lățimii, unii spunînd patruzeci de metri, alții

cincizeci, speriați de propria lor cutezanță, Napoleon a intrat peste ei, călare pe calul lui alb, cu bicornul în cap, cu o mînă la spate și, trăgînd sabia cu mîna cealaltă, a înfipt-o în planurile întinse pe masă și a spus, curmînd gîlceava : „O sută de metri, domnilor !" „O sută, sire !" au răspuns ei. Și așa s-a făcut treaba.

Dar, cu toate aceste grandori, Parisul tot nu avea înălțime. Și-atunci, ce și-a spus municipalitatea, hai să ridicăm în mijlocul orașului un turn care să le întrecă pe toate din lume ! A urmat iarăși discuție, cînd la Primărie, cînd la Gustave Eiffel acasă, cînd în felurite comisii, plus în coloanele ziarelor și-n Camera deputaților, cîți metri să aibă minunea. Unii spuneau o sută, alții o sută cincizeci, alții mergeau pînă la două sute, dar neconvinși, speriați și ei de atîta cutezanță. Pînă cînd, într-o noapte, pe cînd Gustave Eiffel se chinuia cu planurile în față, Napoleon a intrat pe ușă, călare pe calul lui alb, cu o mînă la spate și, fără să-și scoată bicornul, deși se afla într-o casă, a tras sabia cu mîna cealaltă și, împungînd hîrtia de calc, a hotărît, pentru veacuri : „Trei sute, domnule ! Așa să-i spui primarului din parte-mi !" „Prea bine, sire !"

Se înțelege că-i vorba de Napoleon-întîi-Bonaparte ! Era nevoie de un general pentru o treabă ca asta. Napoleon al treilea și succesorii lui n-ar fi fost în stare.

*

În ilustratele care vor să fie reprezentative și în filme, ca să se localizeze acțiunea, Londra se anunță sau cu Turnul Parlamentului, învăluit în ceață, sau cu Podul Turnului, înfricoșătoare construcție de oțel, grinzi, stîlpi, traverse de profiluri invulnerabile, prinse în nituri cît pumnul.

Roma se vestește cu imaginea Coloseului, pe deasupra căruia se plimbă norii.

New Yorkul cu Statuia Libertății.

Trecînd cu gîndul de la o capitală la alta și înainte de a reveni la Paris cu al său preaștiut Turn Eiffel, mi-am dat seama deodată că Madridul nu are o asemenea marcă. Oare nici una din construcțiile lui și nici unul din monumente să nu se impună ca o caracteristică deplină și concludentă ? Eu, unul, renunțînd să caut construcții și monumente, căci sînt prea multe în lume, și urmînd exemplul gingaș de la Copenhaga, pe care o poți recunoaște înainte de a se vedea prima clădire după melancolica sirenă de bronz din

faţa portului, aş alege-o pe Dominique, care, împotriva numelui, este o emanaţie pur iberică, şi foarte madrilenă, şi statuia ei turnată într-un metal brun, fără luciu, înfăţişînd-o cu picioarele goale pînă în şolduri, cu mijlocul răsucit, cu umerii aruncaţi înapoi şi cu braţele în mişcare, ca în dansul cu infanteriştii de la Cartagena, aş pune-o în vîrful turnului cu ceasornic din staţia de metrou Sevilla. Ceva mai la vale, pe cupola unei clădiri din colţul străzii José Antonio, unde aceasta se termină în Calle de Alcalá, am văzut ceva asemănător ca intenţie, de fapt un simulacru, un înger cu trompeta la gură, sau o Victorie, călare pe un vultur cu aripile desfăcute, gata să alunece amîndoi pe acoperişul de tablă. Cu Dominique făcută de mine, Madridul ar căpăta o podoabă prin care numaidecît l-ar recunoaşte oricine.

La 14 ianuarie se împlineşte anul de cînd Dominique a murit, în gara Bellpuig, zdrobită de singurul tren care a trecut în ziua aceea, căci toate celelalte erau anulate. Trenul venea din Franţa, pe la Gerona, şi ea îl aştepta de atîtea ceasuri, tremurînd de frig şi atît de încordată, încît atunci cînd a văzut fumul locomotivei, albastru cu scîntei violete, de se mira toată lumea, a ştiut că vine Vicht, şi a sărit înainte, să-l întîmpine, cu aceeaşi nesocotinţă cum sărise peste şosea, în satul de sub Sierra Nevada. Dar, necalculîndu-şi deloc saltul şi, nemaiputînd, şi nici măcar neîncercînd să se apere, a luat în piept botul locomotivei într-o îmbrăţişare de o secundă.

Dacă avea o fire nestatornică, aşa cum spunea Vicht, şi o bătea vîntul, i-am recunoscut totdeodată o gravitate care m-a pus pe gînduri, şi astfel, după un timp, am înţeles că de fapt Dominique se căuta pe ea însăşi într-un destin tragic. Era sortită ca într-o zi să facă şi ceva definitiv.

Nimic n-ar fi dovedit identitatea ei, căci a fost pulverizată într-o clipă, dacă nu s-ar fi găsit cercelul de aur care îi aparţinuse şi pe care îl cunoşteam bine eu însumi. Această podoabă stranie, atît de nedefinită, şi-a dezvăluit abia pe urmă puterea de a o reprezenta pe Dominique, fiindcă se identifica pe deplin cu structura ei imprecisă.

*

Dacă nimeni nu s-a gîndit să ridice în picioare Champs-Elysées, ca să dea naştere celui mai înalt building din lume, o operaţie

similară a reușit cu Champs-de-Mars, a cărui proiecție verticală a dat naștere Turnului Eiffel.

Privit din depărtare, cum e destul de înalt ca să poată fi văzut din toate suburbiile, Turnul Eiffel nu are personalitate, își pierde caracterul triumfal, devine o construcție anodină, o oarecare antenă de televiziune.

Cînd am fost aproape și l-am privit în toată desfășurarea lui, fără să mă împiedice vreun obstacol, mi-am dat seama dintr-odată că grandoarea îi vine nu atît de la înălțime, cît de la bază. Prin cei patru piloni înfipți în pămînt la colțurile unui pătrat imens, de șaptezeci de metri, Turnul Eiffel își afirmă originea terestră, și astfel înălțimea lui, pusă în valoare prin comparație cu baza, devine și mai temerară.

L-am privit în toată perspectiva și în cea mai avantajoasă expunere, și de pe Champs-de-Mars și de pe treptele de la Trocadero, care sînt și ele o concurență a înălțimii, dar fără victorie. Și pe cînd tot priveam astfel, într-o zi mi-am dat cu palma în frunte și am început să rîd cu poftă, deși cam mînzește, fiindcă rîdeam de mine însumi. Oare cum de nu văzusem mai înainte că Turnul Eiffel este de fapt o piramidă ? O piramidă în toată puterea cuvîntului, avînd însă un adaos care contrazice teoria mea de mai înainte, cu privire la finitul din piramidele faraonilor.

După ce am rîs destul, fără să mă cruț în umilință, am judecat cu toată seriozitatea ceea ce vedeam în față și am ajuns la concluzia că Turnul Eiffel este și o piramidă, este și altceva, și ce-ar putea fi dacă nu o piramidă cu moț, necunoscută în geometrie ? E ceea ce cred că s-a și căutat dealtfel, să se dea Parisului o podoabă moțată.

Păcat că mai tîrziu i s-au găsit scopuri utilitare ! Și nici măcar nu au fost duse pînă la capăt ! O asemenea lucrare omenească nu poate fi folosită numai pe jumătate. Ori deloc, ori toată. O jumătate utilă face să pară stupidă jumătatea cealaltă. Nu mă leg de antena televiziunii ; Turnul Eiffel era un chilipir prea mare ca oamenii să-i reziste ; deci, treacă ! Dar restaurantele de pe platforme, și ascensoarele, cu îmbulzeala ignobilă pe care o provoacă, puteau să lipsească, dacă tot nu s-a mers mai departe. Să se fi făcut barem un turn de parașutare — cel mai semeț din lume ! Prin mijloc să fi trecut un coș de uzină, al termoficării generale pariziene ; privind fumul de departe, lumea să știe că la Paris duduie caloriferele. În vîrful turnului să se fi instalat un aspersor ciclopic, care vara să ude grădinile și străzile, iar iarna să împrăștie sare împotriva poleiului ; gospodinele ar fi ieșit la ferestre

să-şi umple solniţele ; iată o utilitate dusă pînă la capăt ! Dar cîte nu s-ar fi putut face, chiar şi o fabrică etajată, iar în restul spaţiului, apartamente şi garsoniere. Sau un cinematograf, pe verticală, cu ecranul întins orizontal sub ultima platformă, şi oamenii să stea pe spate, în fotolii basculante.

Plimbîndu-mă pe acolo, cu urechile astupate, ca să nu aud hărmălaia maturilor şi trompetele copiilor, am visat un Turn Eiffel gol şi singur ; în jurul lui să se nască o sălbăticie, între cei patru piloni să crească iarbă din piatra pavajului, şi pe pajiştea aceasta să pască, în zilele de sărbătoare, calul alb al lui Napoleon Bonaparte. Iar o dată pe an, vara, în iunie, să defileze grenadirii, fără fanfară.

30

Reflecţii asemănătoare cu cele de la Luvru am făcut la Versailles, într-o dimineaţă frumoasă, caldă şi senină, cînd eram foarte împăcat cu trecutul lumii, iar optimismul din mine lui proporţii primejdioase. Închipuirea îmi pulsa atît de înaripată şi de nărăvaşă, că abia o ţineam să nu zboare cu tot ce-aveam asupra mea, chiar şi cu hainele, lăsîndu-mă gol în mijlocul parcului. Mă simţeam în dimineaţa aceea cel mai mare şi mai puternic din cîţi trecuseră pe acolo, regii Franţei, reginele, curtezanele şi curtezanii, ambasadorii şi şambelanii, cardinalii, muzicanţii şi maeştrii de vînătoare, fiindcă puteam să-i judec pe toţi şi să le spun cîte parale face fiecare. Deşi nu eram singur, iar mulţimea din jur mă cam stînjenea, am conversat cu unele din acele vestite personaje, alegîndu-mi vorbe politicoase, dar fără să-mi denaturez gîndurile, cînd erau aspre şi necruţătoare.

În vremea noastră nu se vor mai face asemenea palate, şi cred că în nici una din vremile viitoare. Oamenii şi-au găsit alte căi ca să-şi exprime năzuinţele ; s-au născut alte volume, înscrise în geometrii nou-născute, nici măcar bănuite pe vremea cînd se desena

parcul de la Versailles și cînd nimeni n-ar fi îndrăznit ca, printr-un punct al lui, să ducă mai mult decît o paralelă la o alee dreaptă.

Nu încape vorbă că Luvrul este mult mai mare decît palatul de la Versailles. Acesta din urmă însă are mai multă putere asupra imaginației, fiindcă se integrează în natură, și spațiile lui nu au limite riguroase. La Luvru s-au folosit prisme, așezate una lîngă alta, cu fața la pămînt, și dacă în pereții lor mai sînt și ferestre, face impresia că nu le-a cerut proprietarul, ci arhitectul le-a pus din greșeală. (Desigur că mai tîrziu i s-a tăiat capul.) Asemenea construcții care n-au un orizont în față par neterminate ; trebuie să mergi cu ele pînă la o zare mai largă, de aceea mi-am închipuit un Luvru întins peste Atlantic.

La Versailles, cînd am ieșit pe terasele din fața palatului și am văzut înaintea ochilor o cîmpie geografică, peste care cerul se boltea arătîndu-și sfericitatea, ca la Madrid, într-o margine a orașului, am înțeles de ce construcția nu a mers mai departe : fiindcă era prea mare față de ea însăși, ceea ce niciodată nu va putea să se constate la Luvru. Și atunci arhitectul, căzînd în genunchi, și-a luat fața în mîini și a început să hohotească, spunînd : „Iartă-mi, Doamne, cutezanța de a fi crezut că am să dobor infinitul !" Desigur că i s-a tăiat capul, dar a fost o nedreptate ; lucrarea lui este o izbîndă, și infinitul nu trebuia doborît, atîta timp cît se integra în construcție.

Așa am simțit privind de pe terase parcul interminabil și cîmpia din față. După ce s-a făcut ce s-a făcut, imaginația nu putea merge mai departe. Tot ce era de demonstrat se demonstrase. Mai rămînea ca după atîtea decapitări, să se taie și capetele regilor, iar pe urmă să se dea drumul jocurilor de apă.

În tot palatul n-am văzut o baie, sau măcar un colț unde un om să se poată spăla convenabil. „Cum vă descurcați, domnilor ?" le-am întrebat pe înaltele personaje, trecînd de la unul la altul. Toți aveau gulerele jegoase. Dar superioritatea mea față de ei nu provenea de la cămașa curată și de la baia făcută de dimineață, ci de la imensa perspectivă pe care o aveam asupra lor, rămași atît de departe în urmă. Și nu-mi păsa și nu-mi va păsa nici în altă zi, că și asupra noastră, cei de astăzi, vor avea astfel de perspectivă urmașii noștri. Cea mai mare forță a unei lumi este noțiunea prezentului, chiar dacă ea evoluează, odată cu noi, pînă la moarte. Căci deși mobilă, ea rămîne imutabilă. Iar înlăuntrul acestui timp,

nimic nu are sfîrşit, altfel n-am putea să ne închipuim eternitatea. Chiar dacă eternitatea nu-i una singură, ci fiecare o avem pe a noastră; de aceea s-au născut în lume treptele şi etajele. Cine ar vrea să zdruncine acest adevăr ar da naştere la o groaznică prăbuşire.

*

Seara m-am dus în Place Pigalle, dar n-am descoperit-o, fiindcă în gura metroului am dat peste o cortină groasă de ploaie. Tot ce-am putut face a fost să urc treptele cu gulerul cămăşii ridicat şi, sărind prin băltoace, printre maşini ale căror faruri dădeau un aspect şi mai agravant ploii, să mă refugiez sub portalul unui cinematograf din apropiere, unde mai erau şi alţi oameni în restriste. M-am uitat ce m-am uitat la fotografiile de reclamă ale filmului, m-am uitat la vecini, la clădirile din piaţă, şi cum ploaia nu voia să contenească, am intrat în sală, să pierd două ceasuri care erau pierdute şi altfel.

Nu vreau să mă apăr; dacă ar fi fost să mă ispitească, nu aşteptam o seară cu ploaie. Spun adevărul cu mîna pe inimă, că numai întîmplarea a făcut să văd un film din cele ce se numesc sexi, fără nici o justificare, lipsindu-le mai întîi şi mai întîi frumuseţea, căreia i s-ar cuveni primul loc într-o poveste de dragoste, fie ea numai carnală. Aceste filme sînt de fapt mistificări grosolane, înjositoare pentru speţa şi pentru vremea noastră, după atîtea triumfuri şi după atîtea dezastre. Ceea ce fac personajele, întruchipate de actori jalnici, nu poate fi decît derutant pentru spectatorul care a trăit şi el în viaţa lui măcar o zi de iubire. S-ar putea crede că omul nu are alt gînd şi altă menire decît să se împreuneze, fără alegere, cu oricine, oriunde, în orice împrejurare. Din cînd în cînd, în această lume fără expresie, se iveşte cîte o fată frumoasă şi bine făcută, dar atît de neconvinsă, şi atît de împiedicată, încît îţi vine să-i plîngi de milă, ei şi celorlalţi, şi mulţimii din sală, şi spiritului nefericit care inspiră aceste filme. Măcar dacă ar fi în ele vreo patimă, fie ea şi hidoasă! Măcar dacă ar fi grotesc şi scabrozitate, sau ceva care să te revolte, un balaur cu şapte capete, căci sînt destui în lume, şi cu ei se poate face mare spectacol. Aceste filme au un titlu, ca să poată fi identificate, dar nu ştiu la ce foloseşte, fiindcă lipsindu-le subiectul, şi cu atît mai mult lipsindu-le o idee şi o demonstraţie, nici nu pot, nici nu au de ce să fie ţinute minte.

La ușa unui director așteptă cinci postulante ; o a șasea, care a fost prima, se află înăuntru. Cele cinci o îndeamnă pe secretară să vadă de ce întîrzie atîta. Secretara deschide ușa ; bărbatul, prima haimana care a acceptat să joace rolul, a fost bărbierit și pieptănat, și acum se ocupă de fată, întinsă pe birou, ca o șuncă roză și înmuiată. Amîndoi sînt evident străini de întîmplare și de orice amintiri, neutri pînă la dezumanizare, trăgîndu-și chiulul unul altuia, cu ochii în gol și cu gîndul la alte treburi. Bineînțeles că trucajul e vizibil, altfel neîngăduind cenzura, de aceea nu aduce spectatorului nici măcar o... cum să spun ?, o informație tehnică, pe care unii, lipsiți de imaginație și fără inspirație, poate speră s-o obțină. Totul seamănă cu o plimbare monotonă în gol, fără țel, fără peisaj și fără aer.

Iată, cam așa se întîmplă, de la începutul pînă la sfîrșitul filmului, scena reluîndu-se în variante decalcate una după alta.

S-ar putea ca undeva să existe o întreprindere care fabrică în serii interminabile asemenea întîlniri amoroase, producătorilor de filme nerăminîndu-le decît să le aleagă și să le monteze fără să-și bată prea mult capul. Ca într-un caleidoscop pe care-l miști, ceva tot iese pînă la urmă, deși imaginile se formează la întîmplare.

Există totdeauna un motiv ca oamenii să intre la aceste filme ; ploaia, de pildă, care însă este mai rară ; plictiseala, între toate, cred că dă contingentele cele mai groase. Dar nu fără însemnătate rămîne speranța, reînnoită după fiecare dezamăgire, că într-o zi banii și timpul pierdut își vor găsi răsplata.

Am văzut și la Madrid un film de asemenea categorie, dar făcut cu disimulare. În Spania nu e permis importul a nimic ce se socotește a fi împotriva moralei. Filmul dizolva scenele carnale, mult mai discrete dealtfel, într-un conflict de căsnicie și le încheia cu focuri de revolver, într-o revărsare de sînge ca la lupta cu tauri. O fată tînără, inconștientă și ușuratică, sau poate chiar visătoare ; un bărbat la a doua tinerețe, cu nostalgia tinereții întîia ; și, în sfîrșit, o soție care se răzbună. Într-un pat larg, cu cearceafuri albe, două trupuri vor sfîrși contorsionîndu-se în spasmuri, împroșcate cu gloanțe. Filmul fiind în culori, sîngele roșu pe albul cearceafului apare ca o pedeapsă, și astfel biserica își dă viza de trecere ; rîvnitorii sau păcătoșii să știe ce îi așteaptă și să aibă viziunea infernului !

Fata era frumoasă.

31

O descoperisem de dimineață, pe afiș, la un cinematograf de pe Gran Via și m-am dus să văd filmul, luîndu-l și pe Vicht cu mine, cu speranța necugetată că aș putea să-l scot două ceasuri din frămîntarea lui groaznică. La necugetare s-a adăugat nenorocul: după fotografie, nu-mi dădusem seama că fata semăna cu Dominique. Semăna de parcă i-ar fi fost soră, dar nici în film nu se vedea dintr-odată.

La prima ei apariție, nu era filmată din față; urca scările și suna la o ușă. Mișcarea picioarelor pe trepte m-a făcut să tresar, cu atenția trezită, cu o teamă neclară, cu sentimentul unei primejdii care se apropia, certă, deși indefinită. Cînd s-a oprit la ușă, iar părul, pînă atunci aruncat în urmă, fiindcă urca scările în fugă, i s-a lăsat pe umeri, mi s-a răcit inima; era același păr pe care de atîtea ori îl văzusem fluturînd pe fereastra mașinii. Iar felul cum a ridicat mîna, să sune, îl cunoșteam de la Dominique, era gestul ei cînd scotea atomizorul din sacul de călătorie; asociația mă ducea atît de departe, încît am simțit chiar parfumul, ondulînd, venind dinspre ecran ca o amenințare. Înlăuntrul aceleiași clipe, cînd prima tresărire nu era sfîrșită și ea a apăsat pe buton, să sune, mi s-a părut că lumea se leagănă, instabilă, că tot ce era realitate și amintire urmau să se contopească într-un amestec exploziv și să arunce lumea în aer. O recunoșteam întru totul pe Dominique, în stilul ei care nu putea să fie imitat de nimeni; suna cu mîna făcută pumn, rezemată în perete, și apăsînd pe buton cu degetul mare, întocmai cum ar fi apăsat atomizorul.

Astăzi mă gîndesc că manevrarea atomizorului era un gest important în viața ei; oricum, gestul pe care îl țin minte cel mai bine. Desigur, Vicht cunoștea altele, începînd cu acela, atît de concludent și cu atîtea urmări, cînd ambala flaconul de parfum, adunînd hîrtia de jur împrejur, cu toate zece degetele, în ritmul muzical al ceasornicului.

Scena care a urmat, pentru mine a fost mai puțin izbitoare decît pentru Vicht. Eu îmi consumasem o parte din emoție, și chiar dacă rămînea destulă pentru a mă zgudui, eram, în orice caz, prevenit. Pe el însă, apariția ei și primele mișcări nu-l tulburaseră atît. Pentru el, ea avea alte gesturi, iar cunoașterea, între ei, se desăvîrșise pe alte căi decît contemplarea. Multe amintiri de la început

erau înlocuite acum cu altele, mai pregnante. El nu-i privea niciodată părul din unghiul meu, iar mersul poate i-l și uitase, ea nu mai mergea, ci se dizolva în mersul lui, lăsîndu-i îndatorirea s-o ducă în jurul pămîntului.

Cînd s-a deschis ușa, a apărut cu fața, filmată din direcția opusă. La început n-am deslușit-o limpede, pulsația din creier îmi tulbura nervii optici. În schimb, l-am simțit pe Vicht tresărind și contractîndu-se, într-o încordare atît de violentă, încît făcea să tremure tot rîndul de scaune, gol din fericire, altfel ne-am fi alarmat vecinii. Un bărbat, cel căruia ea venea să i se ofere, și căruia nu-i vedeam decît silueta, a ridicat mîna, după un lung moment de ezitare, intercalat ca pe fața ei să se poată citi sentimentele din clipa aceea : dorința de sacrificiu, uitarea de sine și peste toate o sete de dezmăț dusă pînă la nebunie. Abia acum, în amestecul acesta de porniri, am început să-i refac fizionomia, bănuită mai înainte, și s-o recunosc, încă incert și încă neștiind dacă în locul spaimei nu mă va năpădi bucuria. Ezitînd, mîna bărbatului, cam prea mare și prea vînjoasă, poate ca să pară virilă și să sugereze irezistibilul, s-a ridicat să-i mîngîie obrazul, dîndu-i încet părul la o parte, pînă ce i-a dezvelit urechea, în care era un cercel mic de aur.

Am stat împietrit, acum nu mai era în mine nici o emoție, ci o istovire, ca după un gest ireparabil, cînd nimic nu mai poate fi altfel decît s-a întîmplat să fie. Eram inert, dar aveam clar sentimentul că, fără să fie Dominique însăși, fata aceea trebuia s-o reprezinte într-una din încarnările ei posibile. Astfel că nu mai avea de ce să mă mai mire cercelul.

Sînt calvaruri cărora nu poți să li te sustragi, deși nu le accepți ca pe o pedeapsă. Așa cum uneori, în vis, nu poți fugi de foc și de apă, ci le aștepți să te ardă sau să te înece, lovit de paralizie.

Nu ne-am ridicat nici unul să plecăm, deși evoluția fetei pe ecran, de cele mai multe ori dezbrăcată, îmi dădea o izbitură rece în inimă. Poate după un timp ne-a cuprins pe amîndoi un fel de mulțumire, o consolare amară, s-o mai vedem o dată, parcă aievea, după ce plecase și nici măcar nu știam unde.

Cînd femeia cu revolverul s-a repezit pe ușă, în scena finală, nu ne îndoiam că are să urmeze măcelul, era de așteptat, tot filmul nu făcuse decît să-l pregătească, fără să lase deschisă o altă ieșire. Era destinul fetei, dezlegat de al celorlalte personaje și impus autorului poate fără ca el să știe. Oricît ar fi fost de schiloade mijloacele de exprimare ale acestuia, personalitatea fetei se ridica

mult deasupra a tot și a toate și crea o dramă a ei, autentică și convingătoare. Tot ce o înfățișa lua parte la montarea deznodămîntului: mișcările, părul negru cu reflexe albastre, revărsat pe pernele albe, mijlocul arcuit, umerii dați înapoi, cu o vibrație transmisă de freamătul brațelor, elasticitatea ei vegetală, luată de la salcie și topită în carne printr-un alt fel de alchimie. Dar chiar și cercelul de aur, singurul adaus, singura materie străină în această înflorire a alcătuirii ei umane, punea un timbru pe imaginație, prefăcîndu-se aproape în sunet, dînd parcă acorduri înalte de harpă, atunci cînd, printre șuvițele părului răvășit de furtună, prindea o rază venită din întuneric, din imposibil, și emitea o sclipire. Erau exclamațiile fetei; prin ele se înțelegea tot ce-ar fi vrut ea să spună.

La prima împușcătură, odată cu care în cameră se aprinde lumina, bărbatul dispare; îl știm că-i acolo, prăbușit în cearceafuri, mai tîrziu îi vedem sîngele, inundînd patul, dar el a încetat să existe și prin această singură subtilitate a filmului se înțelege că nici n-a existat vreodată, că a fost numai fata, venită pe pămînt să iubească, și apoi să moară încărcată de dragoste. Sub răpăiala de gloanțe ea se ridică în genunchi, apoi se apleacă în față, nu ca să se apere, ci ca să se expună mai bine, oferindu-se încă o dată, într-o jertfă care o întregește pe prima, făcînd-o să se developeze și să se ridice pe o treaptă supremă. De mult carnea ei este însîngerată, dar pare că nu se întîmplă un masacru, ci o purificare, și ea continuă să se ofere astfel, urmîndu-și vocația, tot mai extaziată, pînă ce un glonț îi străpunge craniul, deschizînd un crater roșu, dantelat, ca o garoafă, în locul unde mai lucise o ultimă oară cercelul de aur. Sfîrșitul ei e un spasm electric și o pietrificare; carnea, golită de sînge, ia culori minerale, devine o materie fixă — și nici nu se prăbușește.

Nu știu ce s-a întîmplat în cele zece minute de pauză; niște fete cu rochii scurte treceau cu aspiratoarele pe culoarele dintre scaune. Spectatorii plecaseră, veneau alții; o plasatoare s-a apropiat și ne-a spus ceva, contrariată, dar nu i-am răspuns nici unul și nu ne-am clintit, ci am privit cu ochii dincolo de ea, prefăcuți și noi într-o materie fixă.

Pe urmă s-a stins lumina, și programul a reînceput, cu jurnalul cinematografic, pe care prima oară nici nu-l privisem. L-am văzut pe Franco, la o ceremonie; nu-l mai știam cum arăta decît după mărcile poștale, care reproduc portretele lui din tinerețe. Abia acum am descoperit cît este de bătrîn în realitate, și mi-am dat seama că din 1936, cînd am auzit prima oară de el, a trecut mai mult

decît o viață. S-au dus și Hitler, și Mussolini, și mulți alții. Doar el supraviețuiește, și dacă o vîrstă atît de înaintată n-are de ce să mă mire în vremea noastră, mă mir longevitatea lui politică. E hazardat să-i caut explicația printre multele supoziții cîte am în minte. Și-apoi, nu-i o explicație simplă.

Mi-aduc aminte de vizita pe care am făcut-o într-o seară ploioasă, însoțind o prietenă și protejînd-o cu umbrela, unui venerabil slujitor al bisericii. Părintele e la vîrsta seninătății definitive, cum cred că, pe treapta lui, este și Franco. Am urcat cu un ascensor de la începutul veacului, dar care merge lin, fără să zdruncine, fără să scîrțîie, fără să smucească, printre scări largi de piatră, într-un imobil vechi păstrat cu îngrijire, nicidecum mizer, ci demn și chiar solemn, pe una din marile artere centrale ale Madridului. În afară de binecuvîntarea catolică, părintele ne-a dat vin dulce de Málaga, dintr-o producție proprie, fiindcă, printre alte bunuri pămîntești, are și o viișoară pe lîngă Mediterană. Apartamentul unde ne aflam, agonisire personală, era proaspăt renovat și modernizat, cu parchet nou de eucalipt și cu tapete înflorate. Tapetele înflorate reprezintă un gust obștesc la standingul mijlociu spaniol, și chiar deasupra lui uneori, dovadă locuința părintelui, altminteri destul de binecuvîntată. Mai rău se întîmplă cu florile artificiale, care au o răspîndire inexplicabilă într-o țară cu o cultură atît de veche și cu depozite necontestate de artă. Poate gustul pentru florile artificiale să fie o sălbăticie înrudită cu sălbăticia peisajului, atît de suverană, dar poate să fie și un rafinament pe care nu-l putem înțelege, venind din altă lume decît a noastră și din altă civilizație.

Parchetul, în schimb, m-a încîntat și ca înfățișare, și ca idee. Nu trecuse mult timp de cînd, în nordul Spaniei, străbătusem păduri întregi de eucalipt, înșirate de-a lungul șoselei. Nu știu de ce, credeam că lemnul acesta, foarte exotic pentru mine, e atît de înmiresmat și fragil, că nu poate fi folosit decît la visare. Cuviincios ar fi fost să mă descalț și să pun pe el talpa piciorului, goală. Pantofii mei, care bătuseră jumătate din orașele Europei și acum erau uzi de ploaie, mi se păreau o impietate pe pardoseala aceea. Cînd m-am ridicat să plec, aș fi vrut să-mi anulez greutatea și să merg plutind pînă la ușă. Dacă în palatele ei Regina de Saba va fi avut dușumele de aur bătute cu pietre rare, parchet de eucalipt n-a avut niciodată.

Pe cînd gîndeam astfel, părintele, turnînd tot cu picătura vin de Málaga în paharele noastre, spunea cît costase parchetul, cît tapetele și cît celelalte făcute în casă ; ținerea lui de minte în

socotelile bănești mi s-a părut foarte laică. Am mai aflat că de curînd agonisise și un apartament de vacanță, într-o stațiune nouă, la răsărit de Málaga ; dintr-una în alta, eu întrebînd și el dînd explicații, am dedus că știam stațiunea aceea, cu blocuri abia terminate, mă oprisem puțin acolo, în drum spre Motril, de unde o luasem spre nord, la Granada, și mă plimbasem pe plajă. Nu erau decît cîțiva copii, încolo nimeni, nici măcar paznici. Vara următoare însă locul avea să reînvie și pe părintele îl aștepta acolo o vacanță frumoasă. Desigur că mergea la pescuit, fiind o îndeletnicire creștinească moștenită de la apostoli. Și poate că, sfidîndu-și vîrsta, cam cît a lui Franco, făcea și schi nautic, după exemplul Mîntuitorului, care s-a dat jos din barcă și a mers în picioare pe apă.

Nefiind prea dus la biserică și crezînd că unui preot te poți adresa întotdeauna cu încredere, ca unui duhovnic, am vrut în seara aceea să aflu de la el ceea ce mă întrebam adineaori, cam în ce fel stă treaba cu longevitatea politică a lui Franco. Nu mă străduiesc să-mi aduc aminte ce vorbe am folosit pentru aceasta, că tot nu m-aș încumeta să le reproduc, denunțîndu-mi singur nepriceperea la canoane. Știu numai atît că părintele s-a cam acrit, deși a rămas la vorba blajină și cuvioasă ; manifestarea nemulțumirii sale a fost să pună dopul sticlei cu vin de Málaga. Eu, unul, am zis bogdaproste, fiindcă vinul era mult prea dulce și se cunoștea că are dresuri, care de mult fac parte din competența bisericii.

Și uite așa, cu toate că n-am dezlegat cvadratura cercului, mi-am dat seama că părintele, cu frumosul apartament de la Madrid și cu apartamentul de pe malul mării, pe care probabil în afara vacanțelor sale îl închiriază, adunînd arginți întru lauda Domnului, cu alte bunuri ale sale și cu întreaga-i prosperitate, e unul din factorii care explică longevitatea lui Franco.

L-am văzut pe Franco la ceremonie, asistat de Don Carlos, învestit de el ca moștenitor al tronului — să-mi fie iertată vorba, dar nu știu cum să-l numesc altfel. Alteța sa, un bărbat tînăr și chipeș, stătea pe un scaun în linia a doua, lîngă alteța sa principesa moștenitoare, o femeie tînără și, pasămite, frumoasă. Dar nici unul, nici altul n-au făcut o mișcare și n-au scos o vorbă tot timpul ceremoniei. A vorbit și s-a mișcat Franco, bătrîn, descărnat, obosit de lunga-i domnie.

Prea mărită succesiune și-a ales șeful statului, numai că, așa cum spun unii oameni, o regalitate recondiționată în cel mai ino-

portun timp al istoriei și-n împrejurări atît de bizare n-o să funcționeze. Atunci are să fie revoluție ?

Stăpînindu-și indignarea în fața unei întrebări atît de blestemate, dar fără să-și poată ascunde cu totul nervozitatea, părintele se opune : de ce să fie revoluție, cînd toate merg bine ? Monarhia n-are nevoie de nici o putere, dacă există biserica ! Bănuiesc însă, în spiritul unei anumite opinii înregistrate de mine ici-colea, că spunînd așa, părintele se bizuie puțin și pe armată, fără să se teamă că generalii vor pune biserica în inferioritate.

Ceremonia filmată înfățișa primirea prinților japonezi, în vizită la Madrid. De cîteva zile se tot vorbea de ei la radio și la televiziune. Cum nu mă grăbeam să cer informații, știind că pînă la urmă o să aflu vrînd-nevrînd, mă tot întrebam despre prinți : oare or fi mulți ?

În ajun, aflîndu-mă pe Passeo Calvo Sotelo, un fel de Champs-Elysées al Madridului, mai intim, deși nu lipsit de solemnitate, și uitîndu-mă la statuia lui Valle Inclan, a trecut pe acolo un convoi de mașini oficiale, negre, ducîndu-i nu știu unde pe prinții japonezi, poate chiar la ceremonia pe care aveam s-o văd a doua zi cinematografic.

Statuia lui Valle Inclan m-a făcut să mă opresc de multe ori, fiindcă e pusă pe trotuar, fără soclu, în intimitate deplină cu strada, de-o poți confunda cu un madrilean la promenadă, ce-i drept cam demodat, de pe la începutul secolului. Uneori, trecînd pe acolo, mi-a venit să salut și să spun bună ziua. Într-o zi am vrut să-l întreb ce era turnul masiv de beton care se construia în piața Colon, și care se vedea foarte bine de la locul nostru. Să nu fi avut caracterele unei construcții civile, cu scopuri practice, fiindcă i se bănuiau viitoarele paliere și etaje, aș fi crezut că se pregătește doar un soclu gigantic, pentru o altă statuie.

Sculptorul i-a pus lui Valle Inclan ochelari de bronz. Dacă omul i-a purtat, mi se va spune, nu puteau să lipsească, făceau parte din fizionomia lui, care nu trebuia alterată. O fi adevărat, dar eu, unul, aș da cu ciocanul în ei, și sînt sigur că aș face o faptă frumoasă.

Așa gîndeam, cînd a trecut convoiul de mașini, escortate de poliție. Arterele laterale au fost închise cîteva minute, în care timp s-au adunat automobilele cu sutele. Curînd convoiul a reapărut, în sens invers, și automobilele blocate, pînă atunci liniștite, l-au salutat brusc cu urlete de claxoane, de a trebuit să-mi astup

urechile. Poliția care păzea intersecțiile s-a făcut repede nevăzută și circulația și-a reluat ritmul, cu o furie care mi-a trezit frica.

La început crezusem că prin concertul de claxoane automobiliștii din Madrid îi salutau pe polițiști, cu cordialitatea hispanică, puțin cam gălăgioasă. Întorcîndu-mă spre statuia lui Valle Inclan, am întrebat cu nedumerire : „Señor Don Ramon, să fi fost oare o manifestație ostilă ? Ce au azi de împărțit șoferii madrileni cu poliția ?" „Dragul meu, mi-a răspuns statuia, n-au nimic cu poliția, nici cu reprezentanții ei. Dar nu-i știi pe automobiliștii spanioli ?! Cum ar putea ei răbda, cînd motorul se învîrtește, să-i țină cineva la colțul străzii ?" „Uite, nu mă gîndisem, cu toate că îi cunosc destul de bine !" „Mai stai mult la Madrid ?" m-a întrebat Valle Inclan, dacă tot începusem dialogul. „Nu, plec în curînd. Dar de ce mă întrebi ?" „Păi, uite de ce, pînă să pleci, fiindcă te-am văzut des pe aici, nu-ți faci pomană să vii cu un ciocan și să-mi spargi ochelarii ?"

Am stat pînă a început filmul din nou, am văzut încă o dată cum fata urca scările, cum apăsa pe sonerie. Cînd s-a deschis ușa și ea a apărut cu fața, Vicht s-a ridicat, cu umerii aduși, ca să nu ia vederea celor din spate, și am ieșit din rînd, pe întuneric. Parcă nu vroise altceva decît să-i mai vadă chipul o dată, ca o reconfirmare. Cînd am ieșit în stradă, a spus doar atît : „Săraca !"

Se întuneca și mă gîndeam că începea o seară groaznică.

32

Eram a doua oară la Madrid și întîrziam, creîndu-mi neliniști, fiindcă aveam atîta de făcut, numai ca să nu-l las pe Vicht singur. Mă întorsesem cu el, în speranța că o s-o găsim pe Dominique ; aici erau rosturile ei, avea o casă, o asociată pe care nu putea s-o abandoneze fără să facă mai întîi socotelile. Dar n-am găsit-o, după cum n-am găsit nici pe Torsila. Prăvălia era închisă. Vicht stătea ceasuri cu ochii la vitrina pe care scria, cu litere cursive de

aur, atît de delicat, parcă melodic : „Dominique". Cîte zile puteam să-l mai asist ? Şi ce speram să se întîmple pînă atunci ?

— Are să se întoarcă ! i-am spus.

Plecase fără un cuvînt. Nu mă mira, mă aşteptam să plece din noaptea cînd am stat împreună la Motilla del Palancar, aşezaţi în ţărînă lîngă stîlpul indicatorului „Madrid, 197 km". Crezusem că va dispare chiar a doua zi, urcîndu-se în primul automobil care ar fi răspuns la apelul ei : orice direcţie.

În dimineaţa aceea, după o grea noapte de veghe, am aşteptat să se trezească Vicht şi am vrut să plec spre Barcelona, vechea mea intenţie, să mă apropii de casă, iar pe ei să-i las singuri, cu soarta lor blestemată. Au stăruit însă amîndoi să mă însoţească, încît mi s-a părut mai uşor să accept riscul de-a fi martor la ceea ce prevedeam că are să se întîmple, decît să-i refuz şi să nu le mai ştiu soarta. Pe negîndite, contractasem o datorie, şi încă una tiranică ; a o nega ar fi însemnat să mă neg pe mine, cu tot ce mai speram să fac în viaţă de aici înainte.

Îndată ce-am acceptat, Dominique a rupt cartonul pe care-l purtase tot timpul în mînă şi pe care scria „Cerveza". Partea cealaltă o ţinea ascunsă, aşa că Vicht n-a putut s-o vadă. Apoi s-a dus să se culce, era ceasul zece dimineaţa, şi a dormit pînă seara. Nici vorbă nu era să plecăm atunci, pe întuneric, mai ales că hotărîsem s-o luăm direct spre nord-est, pe drumuri secundare, necunoscute, ca să dăm în şoseaua principală a Barcelonei, cam pe la Lérida. Peste zi am mai încercat să găsesc o curea de ventilator potrivită, însă n-a fost cu putinţă, şi m-am lăsat în voia soartei ; noaptea trecută mă istovise, dar n-aş fi putut să dorm şi mă întrebam cum de dormea Dominique, după ce se frămîntase atîta şi vroise să fugă.

Restul timpului m-am plimbat cu Vicht pe cîmp sau am băut la bar, eu vin negru, iar el whisky, şi el mi-a povestit mai departe ce se întîmplase cu ei din clipa cînd ajunsese cu Dominique în capela pictată de Goya, în dimineaţa cînd ea scăpase sticla din mîini şi vinul înroşise pardoseala de gresie.

Vicht îşi revenise cu totul, nu mai tuşea, nu mai avea paloarea din ajun, dar se simţea în el o neliniştе. De cîteva ori a urcat scările şi a deschis uşa camerei. Mi se părea că se teme să nu găsească patul gol, dar cred că teama era în mine ; tot timpul m-am aşteptat ca ea să fugă, pînă seara, cînd a apărut renăscută.

De fiecare dată cînd cobora scările, Vicht mă vestea, cu o compasiune sfîşietor de tristă : „Doarme, săraca !" N-am auzit niciodată

pe un om să pună în această vorbă atîta dragoste şi-atîta suferinţă. Iar cînd am ieşit de la cinematograf şi a repetat vorba, pentru soarta fetei din film, am avut pe loc presimţirea că pe Dominique o aşteaptă o soartă mai tristă.

Am mîncat iarăşi sandvişuri cu jambon şi cu brînză, iar pe urmă băiatul de la bar ne-a adus peştişori prăjiţi. Dominique reînviase, cu tot ce fusese dezlănţuire în ea zilele trecute, numai că tumultul acum era interiorizat, îi ardea sufletul, se vedea după privirea ei extraordinară, care o calcina pe tăcute. Dar o ştiam şi nu m-ar fi mirat să izbucnească în gesturi nestăpînite. Să fi avut parteneri, sînt sigur că ar fi dansat pînă la ziuă, cum dansase la Cartagena cu infanteriştii. Însă la Motilla del Palancar, sat agricol, toată lumea se culca devreme, din obişnuinţă, chiar dacă nu era obosită. Iar cei cîţiva tineri de la bar, deşi ne priveau cu coada ochiului şi se cunoştea că ar fi căzut în ispită, n-aveau îndrăzneala infanteriştilor, s-o invite. Şi-apoi, nu era nici muzică.

Toată seara Dominique a stat ancorată de braţul lui Vicht, liniştită şi profundă, cu capul pe umărul lui, atentă, înregistrîndu-i vibraţiile transmise de inimă. Niciodată o ancoră, fie ea a celei mai mari nave de pe mările pămîntului, n-ar putea să sugereze, măcar pentru închipuirea mea, care ştiu bine rostul ei şi ştiu mai ales cîtă forţă ascunde, n-ar putea să-mi dea tot atît de deplin impresia solidarizării a două mase, a două corpuri, a două euri. Aşa cum stătea cimentată în el, părea că niciodată nu se va mai desprinde, chiar dacă s-ar naşte în ei forţe potrivnice.

A doua zi am plecat, ne-am întors întîi pînă la Utiel, pe unde venisem, iar de acolo ne-am îndreptat spre nord, printre munţi, pe o şosea nu prea bună şi pe o direcţie fără logică. Nimic nu îndreptăţea alegerea acestui itinerar, decît dezorientarea noastră a tuturora. Eu eram primul vinovat, întoarcerea pînă la Utiel mă scosese din fire, nu-mi place să trec de două ori prin aceleaşi locuri, la un interval de timp atît de mic, cînd de o parte şi de alta rămîn spaţii neumblate, pe care n-am să le traversez niciodată. Drumul cel mai bun şi mai scurt spre Barcelona ar fi fost prin Valencia şi Sagunto, însă nu acceptam odată cu capul să trec iarăşi pe acolo, unde abia fusesem acum două zile, fără să am măcar amintiri frumoase. Oricît ar fi fost de bună şoseaua aceea, peste ea se suprapunea becul roşu de alarmă, care mă vestea că apa din radiator stătea gata să fiarbă. Iar a trece încă o dată prin Valencia ar fi însemnat ca din portretul făcut pe trotuar să nu mai găsesc decît urme de cretă.

Cureaua a continuat să cadă toată ziua, cînd la treizeci de kilometri, cînd la cinci, cînd la zece. Pe seară, cînd ura împotriva ei ajunsese pînă la furie, de eram gata s-o tai bucăţele cu briceagul şi s-o arunc în şanţul drumului, chit că ar fi trebuit să înnoptez acolo, s-a liniştit dintr-odată. Iar de atunci a trecut peste un an de zile, o am şi astăzi, şi nu mai cade şi nici măcar nu vrea să se rupă, ca să pun alta. Şi nici nu am puterea să mă descotorosesc de ea, nu simt nici măcar dorinţa de răzbunare. De cînd ţin minte, pentru nimic din viaţa mea n-am avut atîta indiferenţă.

Pe la prînz am căzut în valea rîului Turia şi i-am urmat cursul în sus, pînă la Teruel, unde am mîncat sandvişuri încălzite pe plită. Cît timp am stat acolo, am desfăcut harta şi fără să-mi consult însoţitorii, de parcă mi-ar fi fost străini, am ales drumul mai departe, tot prin munţi, fără să mă gîndesc la dificultăţile lui continui. Un salt spre nord sau spre sud ne-ar fi scos repede în una din şoselele principale, atît de confortabile, care duc la Barcelona, una pe malul mării, alta pe la Zaragoza, unde ştiam că este un castel vechi şi o catedrală frumoasă. Dar m-am încăpăţînat să rămîn la jumătatea intervalului dintre ele, şi am luat-o pe la Montalban, unde am ajuns seara, făcînd o medie orară mizerabilă.

Ei mergeau acum în spatele meu, mă urmau fără să cîrtească, iar la popasuri îmi vorbeau cu menajamente, ferindu-se să mă contrarieze, de parcă îmi presimţeau o boală mintală. Nu ştiu ce din mine, necunoscut mai înainte, m-a făcut să profit aproape cu răutate de bunăvoinţa lor, tîrîndu-i pe coclauri fără să le dau explicaţii, făcînd zigzaguri inutile, oprindu-mă în locurile cele mai neîmbietoare şi în schimb nelăsîndu-le răgazul să se bucure de priveliştile frumoase, destule şi parcă mai sălbatice, mai puţin uzate decît pe şoselele principale, ceea ce ar fi fost o justificare a itinerarului, dacă le-aş fi căutat anume.

Cu tot haosul din sufletul meu şi cu tot haosul drumului, aceste două zile smintite, de care credeam că am să mă ruşinez odată, m-au dus, negîndit şi nesperat, aproape de împlinire în năzuinţa mea de a cunoaşte peisajul Spaniei şi-au pregătit împlinirea deplină din săptămînile următoare, cînd buna soartă a făcut să văd Sagrada Familia.

Peisajul de la Utiel la Bellpuig, dincolo de Lérida, a repetat, cu caractere mai apăsate, ceea ce este irepetabil în această geografie nepămînteană, definitivînd concluzia că, oricît ar fi de vecine, locurile din Spania nu se aseamănă niciodată unul cu altul. Şi

cum într-o singură lume nu sînt atîtea îmbinări de culori și de linii ca din ele să se creeze unități infinite, fiindcă orice serie are o limită, aici, după ce s-au luat moduluri din Africa, din Peru sau din Mexic, s-au mai adus și din lună, cum dovedesc fotografiile. Și cu toate că fără dovadă, sînt sigur că, asemeni parfumului acela desăvîrșit în Dominique, dar devenit și mai inexplicabil după desăvîrșire, peisajul spaniol mai are ceva și din Marte, și din Venus, și chiar din cele mai îndepărtate planete.

Pe la prînzul zilei am ajuns în cîmpie și am trecut fluviul Ebro, pe la Flix, unde iarăși am mîncat sandvișuri încălzite. Dominique era istovită, stăteam toți trei la bar, sprijiniți de tejgheaua de zinc, frecată de atîtea mîneci. Ea a pus capul pe umărul lui Vicht și a adormit. Tresărea prin somn, își mișca buzele și avea un zîmbet care, împreună cu felul cum își ținea capul pe umărul lui Vicht, cum îi atîrnau brațele, cum respira, destinsă pînă la beatitudine, arătau că este pe deplin fericită, că niciodată nu-și va dori mai multă fericire decît în aceste clipe. Și-am fost eu însumi fericit s-o privesc, bucurîndu-mă de beatitudinea ei și împărtășindu-i-o. Pînă ce a tresărit deodată și a suspinat adînc, apăsîndu-și mai tare capul pe umărul lui Vicht, care tot timpul nu se mișcase, își oprise pînă și respirația, ca să n-o trezească. Dar ea dormea înainte, și suspinul și gestul nu însemnau altceva decît dorința de a mai urca o treaptă, cînd ultima fusese urcată.

Era dragoste, spună oricine-orice, nu putea fi altceva, numai că depășea tot ce crezusem și-mi închipuisem. O descopeream prima dată în forma aceasta, egală și fixă, de unde totdeauna crezusem, și creasem vieți pe credința mea eronată, că dragostea, ca să existe, trebuie să curgă tot timpul de la un om la altul, aflați la înălțimi diferite. Ei erau acum la aceeași înălțime, și nimic nu stagna, iubirea continua să curgă de la unul la altul, în două sensuri, împotriva legilor fizice. Pe urmă m-am gîndit, și-am îndepărtat astfel ultima incertitudine și nedumerire din mine, că anafoarele, din care am văzut nu doar unul, calcă aceleași legi, iar natura îngăduie artificiile lor ascunse, făcînd ca apa să curgă și să se întoarcă între două nivele egale. Dacă privești pe deasupra, nu poți ști ce relief are pămîntul sub ape, ca să dea naștere unei mișcări atît de inexplicabile. Dar relieful sufletelor noastre, cine ar putea să-l vadă ?

Dragostea lor semăna cu anafoarele.

Poate tulburată de gîndurile mele, prea ațintite spre ea ca să nu le simtă, Dominique a deschis ochii, m-a văzut și-a scuturat

părul și somnul și, coborînd de pe scaunul înalt, ceea ce i-a îngăduit să-și întindă puțin trupul atîta timp înghesuit în mașină, mi s-a adresat cu înțelegere și simpatie :

— Hai să mergem ! Dă drumul diavolului din tine, îl aud cum își roade zăbala !

Mi-a fost foarte dragă în clipa aceea, am înțeles că nu trăia numai pentru bucuriile sale, ceea ce începusem să simt încă de la Cartagena, cînd dansa cu infanteriștii.

După ce am dat în șoseaua mare, am mai mers vreo zece kilometri și am ajuns la Bellpuig, unde ne-am oprit pentru noapte. Pînă la Barcelona ar mai fi fost două ore de drum, le puteam face ușor, nu eram obosit, dar ceva mă ținea pe loc, în acest sat necunoscut, care n-avea de ce să mă atragă și-al cărui nume îmi displace și astăzi, fiindcă pronunția lui catalană mi se pare aproape grotescă. Acum cred că, dacă am rămas, a fost o predestinare.

Văzusem pe stînga șoselei un motel nou, cu copertine multicolore peste parcajul din față, și-am tras numaidecît acolo, iar ei s-au oprit lîngă mine. I-am simțit dezamăgiți, deși nu vroiau să arate ; cred că se gîndiseră să ajungem la Barcelona, aveau nevoie de lumina orașului, de animație, poate chiar de un spectacol, iar pe urmă de un restaurant unde să danseze pînă la ziuă. Cînd dragostea a ajuns la o treaptă și cînd nimic n-o mai clatină, ea trebuie să se arate oamenilor, căci numai prin ei poate deveni legendară. Noroc că am fost eu acolo și pot să depun mărturie.

Dacă au văzut că îmi scot valiza, au făcut la fel, urmîndu-mă, fără dezamăgire, împăcați cu gîndul că pentru iubire e loc în orice parte a lumii. Am găsit camere chiar mai confortabile decît am fi găsit în aglomerația de la Barcelona, dar motelul, pustiu, doar cu o fată la recepție, cu coridoarele goale și tăcute, părea pregătit pentru o înmormîntare.

Cînd am coborît, după ce ne dichisisem puțin, în restaurant ardea un singur bec, răspîndind o lumină prăpădită peste mesele încă nepregătite ; mai bine l-ar fi stins. Nu se vedea nimeni, iar ușa de la bucătărie era zăvorîtă. Am privit prin crăpătura dintre canaturi ; în mașina de gătit, mare ca o masă de biliard, ardea focul, însă nu se vedea nici o cratiță pe plită și bucătăria era la fel de pustie ca restaurantul.

— Nu fiți necăjiți ! a spus Dominique. Am să vă fac o seară frumoasă. Haideți cu mine !

A fost admirabilă, și seara de asemeni. N-aș fi crezut că poate să aibă atîta energie și atîta inițiativă. Mai întîi a scos din mașină

o sacoşă mare, pentru cumpărături ; era o reclamă a parfumeriei, pe ea scria în diagonală „Dominipue", cu literele cursive de pe vitrină. Nu ştiam de ce era atît de mare, nu cumpără nimeni parfumuri cu kilogramele.

— Nu le-am comandat eu, ci asociata mea. S-a gîndit ca sacoşele noastre să fie o atenţie pentru cliente, să poată pune deasupra parfumurilor şi celelalte cumpărături. Nu ştie că parfumurile se cumpără totdeauna la urmă, nu le poţi purta prin prăvălii, trebuie să vii cu ele acasă, repede, să-ţi pui rochia cea mai frumoasă, bijuteriile cele mai scumpe, pe urmă să te aşezi într-un fotoliu şi să citeşti o poezie de dragoste.

— Ai observat că asociata asta a ta are ochi de găină ? întrebă Vicht.

Putea să fie şi-n el o micime, nu era fără pată în suflet, exaltarea ei îi rănea puţin orgoliul, nu admitea poezie de dragoste, ci numai dragostea lui, peste tot ce s-a spus vreodată.

— Cum vorbeşti aşa ? replică Dominique. E foarte frumoasă.

— Şi o găină nu poate să fie frumoasă ?

— Ba da, am spus eu, în timp ce mergeam spre mijlocul satului. Puicuţele cu gîtul lung şi guşa mică ; au un mers mîndru şi o privire pe cît de languroasă, pe atît de trufaşă. Prefăcute în femei, ar putea să stea în rînd cu cele mai redutabile frumuseţi ale veacurilor.

— Mi-aţi dat o idee ! exclamă Dominique. Haideţi să cumpărăm o găină !

Am bătut pe la mai multe porţi, dar nimeni n-avea găini de vînzare, pînă ce am ajuns la vrăjitoarea satului. Dominique a înduplecat-o, spunîndu-i că găina îi trebuie pentru farmece.

— Ai văzut ?! s-a bucurat vrăjitoarea. Astăzi tot mai multă lume de la oraş face farmece.

Tot ea s-a învoit să ne frigă găina, cu condiţia ca Dominique să-i dezvăluie invocaţiile ei sau măcar o parte din ele.

— Nu ştiu decît una, ţi-o spun cînd o fi gata jăraticul.

Vrăjitoarea a aprins focul pe vatră, în curte, iar noi ne-am dus mai departe, am lăsat gara în stînga şi îndată, pe dreapta şoselei, am găsit o băcănioară, de unde am cumpărat tot ce ne mai trebuia pentru masă, pîine, sare, piper şi tot felul de condimente, apoi brînză şi roşii, şi le-am pus în sacoşa cu reclama parfumeriei. Am mai luat trei sticle cu vin negru, pe care le-am dus în mînă. Băcanul ne-a zîmbit tot timpul cu simpatie ; auzind vorbă, a venit şi nevasta lui, din odaie, pe urmă fiica lor, o fetiţă oacheşă, frumuşică, şi toţi trei ne-au condus pînă afară, unde ne-au urat poftă

bună, și noapte bună, și drum bun, și ne-au strîns mîinile, neîncetînd să se bucure de existența noastră pe lume.

Fetița a mai mers cu noi vreo sută de metri, apoi s-a întors fiindcă era întuneric. Mai departe ne-a însoțit cîinele lor, pînă la gară, dînd din coadă, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, cu o privire zîmbitoare, bucurîndu-se și el, ca și stăpînul lui, de existența noastră. Am vrut să-i dăm pîine, dar înainte de a rupe coltucul, ne-a făcut să înțelegem că n-are nevoie, nu știu cum, poate cu o scuturătură a capului, semănînd cu gestul omenesc de negație. Nu s-a lăcomit nici la brînză, doar a mirosit-o, iar pe urmă și-a ferit capul, mișcînd cu sfială din coadă, ceea ce făcea ca refuzul să nu pară o grosolănie. Era firesc ca unui cîine de băcan să nu-i fie atît de foame încît să se repeadă la brînză și la pîine.

— Am să-i dau oasele găinii ! a făgăduit Dominique.

Și odată cu aceste cuvinte, a devenit foarte gravă. Credeam că ticluiește o invocație și așteptam să văd pînă unde o va duce imaginația, cum va ieși din încurcătură.

La răspîntie, Dominique a apucat-o spre gară, iar noi am urmat-o ; Vicht, cu două sticle de vin în mînă (mie îmi lăsase doar una, continuînd să mă menajeze fără să fie nevoie), mi-a aruncat o privire nedumerită. Pe mine însă nu mă mira nimic, gestul de-a merge la gară e justificat în existența oamenilor de cînd au călătorit prima oară cu trenul. Ajungînd pe peron, Dominique s-a uitat la tabela cu mersul trenurilor, de parcă aștepta să vină cineva de la drum ; pe urmă s-a așezat pe o bancă.

— Să mai stăm puțin, pînă se face jăratecul. Poate mai trece un tren astă-seară.

— Nu mai trece nici unul ! replică Vicht, care se uitase și el pe tabelă.

Avea dreptate, mă uitasem și eu, dar Dominique parcă nu-l auzi.

Cîinele s-a așezat în fața noastră, uitîndu-se tot timpul la noi și continuînd să se bucure că eram împreună. Fără trenuri, gara mi s-a părut inutilă, nu știam ce urma să însemne odată, cîtă tristețe avea să-mi evoce, iar mai tîrziu cîtă groază.

După zece minute ne-am ridicat să plecăm, venea un vînt cam aspru pe calea ferată. În șosea, cîinele s-a despărțit de noi, după ce a mai dat o dată din coadă. Dominique a strigat după el, repetîndu-și făgăduiala cu o seriozitate aproape ciudată :

— Am să-ți aduc oasele !

Vrăjitoarea ne aştepta lîngă vatră, cu găina curăţată pusă într-un castron de material plastic, verde ca iarba.

— A fost o puică frumoasă, ne spuse, puţin întristată. Albă, cu creastă roşie, ca o diademă de rubine. Să se fi născut femeie, ar fi fost principesă.

Totuşi, nu o silisem noi să taie găina. Prima dată n-o văzusem prea bine; în lumina jărateculuí mi s-a părut că pe obrazul ei zîmbeşte o frumuseţe veche, enigmatică şi nobilă. Poate era o infantă, izgonită de la curte pentru desfrînare, sau pentru incest şi pentru crimă. Poate o otrăvise pe propria ei mamă, regina, ca să-l seducă pe rege, propriul ei tată.

Satul dormea în tăcere.

Dominique a luat găina, a sărat-o, i-a pus înăuntru boabe de piper, de ienupăr, capere şi un pumn de nuci curăţate, apoi a înfipt-o în frigarea de fier care aştepta lîngă vatră. Era o frigare lungă, cu mîner la un capăt, ca s-o poţi roti fără să simţi prea tare dogoarea. Şi în timp ce găina se răsucea încet deasupra jărateculuí, cu o mişcare melodioasă, dospind condimente şi arome, Dominique îi spuse vrăjitoarei invocaţia, care, deşi scurtă, părea că se întinde peste întreaga noapte. Pe urmă mi-am dat seama că durata ei nu se datora numărului de cuvinte, ci felului cum le spunea Dominique. Glasul căpătase un timbru nou, puţin vibrat şi adînc, care făcea din ea o necunoscută şi mă punea iarăşi pe gînduri, ca dansul de la Cartagena, fiindcă sugera încă o faţă a ei şi lăsa să se bănuiască şi alte feţe, într-o succesiune lungă, ca şi cum ea îngloba toate caracterele speţei, chiar şi cele numai visate sau închipuite. Eram atît de intrigat încît nu mai simţeam că îmi era frică. Prin glasul acela putea să vină asupra noastră orice, o nouă primăvară în locul toamnei, o ploaie de sînge, un alt potop sau sfîrşitul lumii: „Neam decăzut, nedemn de ai noştri!... Ah, mamă, unde-ţi lăsaşi puterea asupra mării, furtunilor şi pămîntului?"...

Dar era o farsă, îmi venea s-o zgîlţîi! De ce aducea aici invocaţia Isoldei, de unde o ştia şi cum de o ţinea minte? Apoi glasul ei crescu, şi nu-i mai desluşeam cuvintele, pînă ce ridică ochii peste copacii de la drum şi se adresă văzduhului: „Ascultă-mi porunca, vîntule şovăielnic!..." Din clipa aceea voinţa mea era pierdută şi nu mai puteam nici să judec dacă vorbele următoare îmi erau cunoscute. Dar ştiu că se porni vîntul, făcînd să foşnească frunzişul copacilor, în timp ce Dominique îşi lăsa privirea în jos şi continua, cu alt timbru: „Cruce a Sudului, spu-

nea ea, cu ochii aprinși de jăratec, supune-te poruncii, cum se supuse vîntul, căci eu sînt fiica magilor, și vino asupra-ne cu toată bolta cerească! Alungă Steaua Polară care de la începutul veacurilor ne îngheață sufletele..."

Nu mai știam ce sînt aceste cuvinte, invocația Isoldei fusese abandonată, și tot atunci se liniștise și vîntul din arbori. Ele nu puteau fi o inspirație a clipei, și nici o construcție făcută o oră mai înainte, cînd mergeam spre gară și mă gîndeam că își construiește descîntecul pe care îl făgăduise. Cuvintele veneau cu mult mai de departe, dintr-o știință veche, necunoscută nimănui decît ei, și uitată chiar de ea pînă astăzi, cînd i se întorcea în minte, iluminînd-o.

Nu-i seară să nu caut pe cer Steaua Polară; e o grijă sau o obișnuință. Fie că sînt pe drum, fie că poposesc într-un loc necunoscut, vreau tot timpul să știu unde-i nordul, care-i poziția mea față de punctele cardinale. Fiind nemulțumit că în nopțile noroase nu mă pot orienta fără să întreb oamenii, mi-am montat în mașină o busolă destul de precisă. Cunoscuții au rîs de mine, gîndind că vreau să-mi înzorzonez tabloul de bord, deși am spus totdeauna că adaosurile inutile îmi repugnă, după cum îmi repugnă cuvintele inutile, gesturile inutile și tot ce se face numai ca omul să-și justifice existența inutilă. Cînd nu-i soare, sau stele, sau lună, o busolă în fața ochilor înseamnă pentru mine o altă lumină.

Înainte de a mă așeza în iarbă, lîngă vatră, m-am uitat pe cer, după Steaua Polară, și am descoperit-o numaidecît în direcția gării. Era puțin mai jos decît pe latitudinea României, știam și n-avea de ce să mă mire, după cum știam că, din locul unde ne aflam acum, încă nu putea să se vadă Crucea Sudului. Și deodată, pe cînd Dominique își spunea cuvintele, cu glasul acela care îmi răcea sîngele, am văzut cum Steaua Polară începe să se rotească spre stînga, unde erau Lérida și Zaragoza, iar odată cu ea se roteau toate constelațiile.

Feeria aceasta n-ar fi fost nouă, de multe ori văzusem cerul mișcîndu-se astfel, în virajele făcute cu avionul sau, și mai asemănător, în mia de rondouri ale vaporului cu care m-am tot rotit în jurul propriei mele ființe, între coasta Africii și insulele Canare, neîntrerupt, timp de o sută patru zile. Sau altă dată, demult, cînd marea era mai caldă decît astăzi și înotam la miezul nopții pînă ce uitam unde mă aflu; mă întorceam uneori pe spate, să mă odihnesc sau să visez, și mă roteam pe apă, făcînd

mișcări mici cu brațele și mutînd constelațiile de nenumărate ori cîte trei sute șaizeci de grade.

Acum însă se întîmpla altceva, iarba pe care ședeam era nemișcată, nu mă roteam eu sub bolta cerului, ci cerul se mișca, supunîndu-se invocației. Nu vedeam chipul gazdei, fiindcă stătea cu capul pe genunchi, lîngă vatră. Dar Vicht era cu ochii pe cer, și după uimirea care putea să i se citească pe față, îmi dădeam seama că vedea ca și mine mișcarea stelelor, nu era o halucinație.

Nu avusesem timp să judec nimic mai departe, cînd în dreapta, peste casa vecină, se iscă o lumină roșcată, care se limpezi repede pînă ce deveni aurie și atunci apăru luna, pe coama acoperișului de olane, făcîndu-l să sticlească. Era o lună în ultimul pătrar, își trăia sfîrșitul, și m-am gîndit că peste cîteva zile avea să fie lună nouă, iar eu nu știam unde am să mă aflu.

Dominique își continua invocația, dar mi-era imposibil să deslușesc dacă repetă vechile cuvinte, și-mi părea rău că, dacă erau altele, aveau să-mi rămînă necunoscute.

Mișcarea bolții nu a durat mult, s-a terminat cu o ușoară zguduitură și cu un vag zgomot de frîne, exact în clipa cînd Crucea Sudului ajunsese deasupra copacilor, unde mai înainte fusese Steaua Polară.

A doua zi, busola mașinii era complet dereglată, dădea erori de o sută optzeci de grade ; la Madrid am luat alta, pe care o am și astăzi. Dar pînă să ajung acolo, m-am simțit foarte anapoda.

— Gata ! spuse Dominique, ridicîndu-se de la vatră și revenind la glasul obișnuit, de care îmi amintesc cu emoție. Acum vă dau de mîncare.

Am mîncat cu toții chiar acolo, lîngă vatră. Femeia a aruncat lemne peste jăratec, s-a iscat o flacără care ne-a luminat destul ca să ne vedem unul pe altul. Pe urmă a adus din casă un ștergar curat, l-a pus pe iarbă, iar deasupra a înșirat farfurii, tacîmuri și pahare. Dominique a adăugat șervețele absorbante, din care avea totdeauna, teancuri, în sacul ei de călătorie, servindu-i să se demachieze. N-am simțit gustul găinii, cu toate condimentele îngrămădite în ea, împreună cu măruntaiele. Și totuși, am mîncat cu plăcere, ceea ce nu mi se întîmplă totdeauna, iar vinul, deși era din cele mai obișnuite, a însemnat o desfătare deplină.

Din cînd în cînd aruncam o privire spre Crucea Sudului, întrebîndu-mă dacă odată cu venirea ei în emisfera noastră se schimbau și polii pămîntului ; cu siguranță nu, altfel n-ar mai

fi fost toamnă, şi toamna se simţea în toate, în aer şi în iarbă şi în nostalgia din mine, fiindcă dintotdeauna ea îmi aminteşte de apropierea clipei cînd trebuie să fac bilanţul unui an ce se duce.

Acum mai aveam şi-o nelinişte, gîndindu-mă ce loc va ocupa în acel bilanţ întîmplarea din astă seară. Gazda noastră stătea cu noi, ţinîndu-ne tovărăşie şi înfruptîndu-se din vinul nostru şi din bucate ; numai de găină refuzase să se atingă ; poate fiindcă o asemuise cu o prinţesă. Şi cum mă uitam la ea, întrebîndu-mă cît fusese de frumoasă şi ce vîrstă putea să aibă astăzi, am văzut deodată, cînd şi-a rotit capul, şi părul pe care îl purta slobod ca fetele tinere i-a zburat într-o parte, încă negru şi plin de viaţă, am văzut că în urechea stîngă, dinspre mine, avea un cercel mic de aur.

Am stat amuţit o vreme, abia acum uimit şi nevenindu-mi a crede, abia acum îndoindu-mă de raţiunea mea şi temîndu-mă că trăiesc o halucinaţie. Şi nu mi-am recunoscut glasul, cum nu mi-am recunoscut firea, de obicei reţinută, căci nu-mi place să mă bag în sufletul omului, cînd i-am spus, ca o afirmaţie, deşi de fapt voiam să fie o întrebare :

— Eşti din altă parte a lumii !

Ea a încuviinţat, fără să mă privească, fără să se mire.

— Sînt dintr-o ţară mai rece.

— Şi de ce-ai venit în sudul lumii ?

— Să-mi încălzesc oasele.

— Să nu uit oasele pentru cîine ! spuse Dominique, cu o tresărire.

Am continuat s-o întreb pe femeie :

— Dar de ce tocmai la Bellpuig ?

— Fiindcă pe-aici trece mai multă lume ! Aştept pe cineva să vină.

Spunînd aşa, femeia întoarse capul spre drum, de parcă ar fi auzit poarta.

Ciudat mi se părea că pe această şosea într-adevăr foarte umblată, cum spunea femeia, toată seara nu trecuse nici o maşină, întocmai ca în noaptea de pe malul Rinului, iar pe o cale ferată atît de importantă, care lega Madridul de Barcelona, nu treceau trenuri.

— Unde-i cercelul celălalt ? am întrebat-o, trecînd şi mai tare peste firea mea reţinută.

În mişcarea pe care-o făcuse ca să privească spre poartă, îşi dezvelise urechea din dreapta şi atunci văzusem că lobul era gol,

fără nici o podoabă. Mai văzusem, cum pînă atunci nu băgasem de seamă, că era foarte bătrînă, cît nu-mi închipuisem, dar n-am simţit nici o dezamăgire, fiindcă la fel de bine ca anii, pe faţa ei se vedea, şi mult mai mare decît crezusem, frumuseţea ei trecută. De-aceea nu putea decît să-mi pară bine, căci orice frumuseţe a lăsat în urma ei bucurie. Şi-i neasemuit mai mulţumitor să fi fost frumos altădată, decît să fii slut de aici încolo.

— Cercelul l-am dat unui om, cînd am crezut că tot ce-i al meu trebuie împărţit pe din două. Dar omul s-a dus... Acum îl aştept să vină.

După o tăcere, femeia se întoarse spre Dominique.

— Nu poţi să-l aduci ?

— Nu, răspunse Dominique. E prea departe. Are să treacă singur într-o zi, dar nu pe şosea, ci pe Calea Lactee. Să te uiţi tot în sus.

Nu ştiu cînd s-a rotit cerul înapoi. Mergeam spre gară şi toate constelaţiile nordice erau iar la locul lor, sclipind cu răceală.

— N-am linişte dacă nu văd un tren ! ne spusese Dominique, pe cînd ne ridicam de la masă.

M-aş fi dus să-mi iau sticla de whisky din maşină şi să mă culc, dacă n-aş fi simţit că nu eram de prisos, mai mult ca oricînd.

Pe drum, Dominique, care devenise fluidă, putînd parcă să-şi piardă forma în orice clipă, a mers tot timpul ghemuită sub braţul lui Vicht, ocrotindu-se. Tandreţea ei obişnuită consta în gesturi mai imperative ; cînd îşi lăsa capul pe umărul lui, părea că îl domină şi îl subjugă, înlănţuindu-l şi luîndu-i putinţa să se mişte. Dăruindu-se, cerea în schimb ca el să se supună, dragostea ei era o tiranie, pe care, ce-i drept, şi sînt sigur, orice bărbat ar fi primit-o cu bucurie, fiindcă răsplata era pe aceeaşi măsură, depăşind orice alt fel de dăruire, mergînd pînă în partea cealaltă a uitării de sine. Dar dincoace de acea zonă sublimă, trufia ei rămînea trează, i-o vedeai în ochii verzi, prin care treceau ape galbene ca veninul de viperă.

Era prima oară cînd Dominique se supunea pe deplin, căutînd adăpost sub braţul lui Vicht. El nu ştia, cu firea lui generoasă şi blîndă, că fusese în primejdie, că de multe ori ar fi putut să se încovoaie şi să îngenunche, şi ea nu l-ar fi cruţat, sînt sigur. I-ar fi sfîşiat pieptul şi i-ar fi mîncat inima, ca preţ al orelor cît se lăsase iubită.

— Ţi-e frig ? întrebă Vicht. De ce tremuri ?
— De bucurie ! răspunse Dominique, devenind şi mai fluidă.
— Astă seară eşti altfel !
— Da, sînt domesticită.

Niciodată nu simţisem mai bine înţelesul acestui cuvînt ; îl folosisem de multe ori, şi de multe ori îl auzisem la alţii, chiar de curînd, privitor la cîinii care-şi caută un stăpîn.

— Sînt domesticită şi te vreau de stăpîn ! adăugă Dominique.

Ajunsesem pe peronul gării, ne oprisem şi ea trecuse în faţa lui Vicht, puţin îngenuncheată şi atîrnată de el, privindu-l de jos în sus, cu capul dat pe spate, doborîtă de iubire şi de umilinţă, declarîndu-se sclavă şi necerînd altceva decît ca el s-o ţină în robie pînă la moarte.

— Cine eşti tu ? întrebă Vicht.

Începea să înţeleagă şi simţeam că îi era frică. Deasupra noastră bătu clopotul gării, atît de neaşteptat că mi se opri inima. Crezusem că lumea a încetat să existe, că în golul lăsat de ea supravieţuiau Vicht şi Dominique, într-o gară pustie, cu luminile stinse, cu uşile zăvorîte, cu macazurile aruncate în aer, fiindcă ultimul tren trecuse ducînd rămăşiţele.

— Dar tu cine eşti şi ce vrăji mi-ai făcut ? întrebă Dominique.

Atunci se auzi trenul, departe, şi ea tresări, deşi clopotul, acum cîteva clipe, o prevenise. Venea un tren de care nu ştia nimeni, trenul ei, fiindcă numai ea îl aşteptase. Încet se desprinse de Vicht, îşi îndreptă genunchii, îşi recăpătă propriul ei sprijin şi, scoţîndu-şi cercelul din urechea dreaptă, spuse :

— Din tot ce am, numai cerceii se pot divide ! Am doi şi-i port de cînd eram mică. Unul ţi-l dau ţie, pe celălalt îl păstrez, să avem fiecare o dovadă despre noi înşine.

Trenul intră în gară fără zgomot, furişîndu-se. Locomotiva avea felinarele stinse, scotea pe coş fum galben, de parcă în cazan ar fi ars aliaje de crom, nu cărbune ; nu se vedeau nici mecanicul, nici fochistul. Ferestrele vagoanelor nu erau luminate şi nu se simţeau oameni dincolo de ele. Nu coborî şi nu se urcă nimeni ; uşile gării nu se deschiseră. Timp de zece secunde nu se întîmplă nimic, fu nemişcare şi linişte, apoi locomotiva fluieră scurt, după ce clopotul bătuse încă o dată. Atunci Dominique spuse :

— Îţi mulţumesc că m-ai domesticit, Vicht !

Din Sierra Nevada n-o mai auzisem decît o dată spunîndu-i numele. Acum îl pronunţa corect şi limpede, dar era în glasul ei o tristeţe definitivă — niciodată nu putea să se vindece.

Se întoarse, sări peste linii şi se aruncă pe scara ultimului vagon, în clipa cînd trenul pornea repede.

Peste noapte Vicht îmi ciocăni la uşă. Nu dormeam, priveam sticla de whisky, fără să pot bea, îmi simţeam maxilarele înţepenite. De dincolo de uşă se auzi glasul lui Vicht, consternat şi confuz :

— A uitat să ducă oasele... Cîinelui.

33

Dar eu am existat şi înainte de această întîmplare, am conştiinţa deplină a eului meu, după cum am memoria neştirbită a faptelor mele. Mă aflam încă la Paris şi, după un drum cu metroul, mergeam pe bulevardul Malesherbes, spre consulatul Spaniei. Cu atîtea ocoluri şi cu atîtea zile lăsate în urmă pe nebăgate de seamă, viza mea de intrare în Spania expirase şi trebuia reînnoită.

Bulevardul Malesherbes nu-mi era cu totul necunoscut ; nu-mi amintesc exact împrejurările, dar ultima menajeră a lui Proust, Celeste, cea care a stat în preajma lui pînă la sfîrşit şi pe urmă a avut ce povesti şi ce născoci, spune că stăpînu-su o trimitea adesea în bulevardul Malesherbes, să ducă scrisori, sau pachete cu cărţi, sau salutări nu ştiu cui. Nu-i singurul motiv pentru care nu m-am simţit deloc străin aici. Am mers pe sub castani, ca pe bulevardul Independenţei de la Ploieşti, unde am copilărit şi unde primăvara se făcea bătaie de flori. Cucoanele frumoase şi ambiţioase defilau în caleşti împodobite cu flori, şi alte flori zburau asupra lor, aruncate de pe trotuar. Plăcerea cucoanelor am înţeles-o ; n-am înţeles, şi nimeni nu mi-a explicat, de ce bieţii tîrgoveţi, după ce-şi iroseau timpul, îşi mai risipeau şi banii, dîn-

du-i pe florile aruncate. Sigur, nu-mi era greu să-mi închipui că pe mulți îi puneau să facă astfel și-i răsplăteau după cuviință soții, părinții sau amanții cucoanelor sorcovite. Dar nu toată acea mulțime putea să fie cumpărată, nu toate aplauzele se plătesc, nu toate voturile se tocmesc ; înseamnă atunci că exista și o lume naivă, a preafericiților și nevinovaților, care se contaminau ușor de la entuziasmul altora și băteau din palme pe gratis.

Astfel, am ajuns să simt repede, pe cînd încă eram crud la minte, că în mercantilul și opulentul oraș al copilăriei mele se năștеau două feluri de oameni, și toată viața trăiau la înălțimi diferite, și pe cei de-al doilea nu-i îngropau în cimitirul primilor, unde se făceau monumente mărețe de marmură. Le știu bine, le-am învățat pe dinafară, printre ele mi-am pierdut multe zile într-o vreme cînd mi-era frică să merg la școală, fiindcă doamna pe care am avut-o de institutoare în clasa a doua primară mă bătea la palmă cu o linie blestemată. Era întărită pe muchii cu fier care ustura atît de tare, că părea fier roșu și mă miram că nu arde lemnul. Prima dată o fi avut vreun motiv să facă astfel, nu cred că eram înger, dar mai tîrziu sînt sigur că mă bătea numai din obișnuință sau fiindcă ajunsese la viciu, căci, dacă nu mai ai nici o bucurie în viață, poate fi și asta una, să vezi cum îl doare pe altul. Și astăzi, cînd trec prin dreptul cimitirului Viișoara din Ploiești, mă mai simt hăituit și mă ustură palmele.

Mi-am amintit de toate acestea prin asemuirea făcută între cele două bulevarde și, mergînd spre consulatul Spaniei, liber pe voința mea să-mi schimb drumul în orice clipă și să plec spre alte zări dacă aș fi avut vreo supărare cu Spania, m-am gîndit ce bine îmi este că astăzi nu mă mai bate nimeni la palmă ! Mi-am dus trufia aceasta, fără să-mi dau seama cît era de vană, pe sub statuia Sarei Bernard, urmată curînd de-a lui Dumas-tatăl, care stă aproape față-n față cu a lui Dumas-fiul, dacă nu mă înșală memoria. De-acolo înainte am fost cu ochii în patru, crezînd că vor urma alte statui, ale altor oameni, cu renumele și mai mare, ale lui Corneille, Racine și Victor Hugo, bunăoară.

În copilărie, după ce mîncasem prima cireașă luată din pom cu mîna mea, întîmplare din cele mai miraculoase la începutul meu de viață, multă vreme am umblat cu ochii pe sus, crezînd că toți copacii fac cireșe. Dar și astăzi mi se mai întîmplă să mă uit printre corcodușele necoapte, sau chiar printre niște ramuri goale, albite de chiciură, în speranța că voi găsi cireșe pie-

troase. Pînă să ajung la consulatul Spaniei, n-am mai văzut nici o statuie.

Cu viza mi-am pierdut multă vreme, un funcţionar negricios, care prevestea o Spanie cam neprimitoare, m-a trimis după diferite formalităţi, şi le-am făcut pe toate, dacă aşa era regula. Numai că, a doua zi, cînd m-am întors cu ele gata şi a văzut că nu lăsasem nimic la jumătatea drumului, m-a trimis să-i mai aduc şi trei fotografii, ca să le lipească pe formulare. Aş fi vrut să-i dau una după ceafă, socotind că un om omenos putea să mă prevină din ajun despre această nevoie, ca să nu pornesc abia acum după un atelier fotografic prin Parisul unde aveam altă treabă.

Era cîte un fotograf ici şi colo, dar meşterii nu-şi pierdeau vremea cu lucrări de patru parale. Trebuia să caut un automat, şi tot întrebînd în dreapta şi-n stînga, şi gîfîind, fiindcă trecea vremea şi se închidea consulatul, iar Parisul se ofilea aşteptîndu-mă, am ajuns pînă în gara St. Lazare, unde, în sfîrşit, maşinăria automată, în faţa căreia am pozat după ce am pus cîţiva franci într-o puşculiţă, mi-a eliberat, în treizeci de secunde, patru fotografii, gata uscate. Nu m-am recunoscut în ele, şi nimeni n-ar fi putut să mă recunoască, dar funcţionarul de la consulat a fost mulţumit că îl ascultasem, drept care mi-a deschis în faţă, cu o simplă ştampilă, toate barierele Spaniei.

Dar mai înainte, pe cînd mergeam să-mi fac fotografiile, alarmat de scurgerea timpului, m-am gîndit, mai puţin triumfător decît în ajun, că dacă astăzi nu mă mai bate nimeni la palmă, n-am scăpat de toate bătăile. Şi, ca un simbol, mi-a apărut în faţă linia cu muchii de fier care mi-a chinuit copilăria. Atunci am vrut să renunţ şi la fotografii, şi la Spania. Iar astăzi, cînd mă gîndesc la clipa aceea de dezgust şi descurajare, îmi îngheaţă inima. Atîtea cîte au fost după ce am trecut Pirineii s-ar fi putut să nu fie. Iar peste toate, n-ar fi fost seara de la Bellpuig, cînd s-a rotit cerul.

*

Am căutat la Paris locurile frumoase, e adevărat, le-am căutat şi pe cele istorice, dar mai mult m-au interesat simbolurile. Place de la Bastille, bunăoară ; nimic din ceea ce se vede acolo astăzi nu poate să-ţi confirme ceea ce a fost altădată. Dar ştim ce a fost, adevărul este în informaţia noastră, iar drumul în piaţa

Bastiliei, ca și în alte locuri cruciale, chiar și-n cele foarte bine marcate, unde dovezile au rămas neștirbite, cum ar fi templul de la Luxor, ca să iau un exemplu din altă parte a lumii și de la o distanță mult mai mare, e de fapt un drum în noi înșine. Trecutul, oricîte dovezi l-ar adeveri, n-ar putea să existe fără conștiința noastră. Lumea e în noi, e un bun al nostru și, dacă stau să mă gîndesc, am început s-o acumulez încă din vremea cînd mă bătea doamna cu linia la palmă, iar de-atunci n-a trecut zi să nu pun încă o piatră în acest edificiu gigantic. Omul ar trebui să știe că el este mai mare decît toate cele șase zile ale creațiunii.

Cînd veneam prima oară de la consulatul Spaniei, sîcîit că îmi pierdusem timpul, aveam o imagine foarte micșorată a mea însumi și mă priveam aproape cu umilință. Clădirile mărețe prin umbra cărora treceam, apropiindu-mă de inima Parisului, mă intimidau, micșorîndu-mi și mai mult biata mea imagine, de parcă n-aș fi contribuit la înălțarea lor, în viețile mele trecute. Așa am ajuns în Place de la Madeleine, în flancul bisericii, ale cărei fațade de templu grecesc, prea noi și prea antice, păzite de coloane amenințătoare ca o legiune armată, nu anunțau nimic bun pentru un suflet în restriște. Acest edificiu, mai degrabă păgîn, a fost închinat dealtfel unei Mari Armate, ceea ce se vede fără să-i cunoști datele. Regele care i-a urmat lui Napoleon l-a redat bisericii catolice, sub hramul bizar al Mariei din Magdala.

Acum fațada se înveselea sub soarele unei strălucitoare zile de septembrie, și coloanele războinice se îmblînzeau pînă la a deveni feminine.

Dintre toate personajele Bibliei și ale istoriei creștine, Maria Magdalena mi-e cel mai apropiat, fiindcă e cel mai sincer în a-și arăta firea omenească. Dacă voi mai avea timp să fac după modelul ei o eroină laică, așa cum de mult îmi stă în minte, va fi cu siguranță personajul în care voi pune cea mai multă dragoste. Și pînă acum am luat de la ea cîte o trăsătură și-am zidit-o într-un anumit tip de femeie, poate fără să se simtă și poate chiar fără să-mi dau seama eu însumi. Sursa însă n-a fost știrbită, de aceea, dacă într-o zi mă voi duce s-o caut, am s-o găsesc întocmai cum s-a născut ea și cum mi-am dorit-o.

Biserica, mult prea masivă și rece pe dinafară, înăuntru e mult prea monumentală spre a se potrivi cu imaginea unei femei îndrăgostite și chinuite de o dragoste interzisă. Totuși, am recunoscut-o pe Maria Magdalena, dar în muzică.

Era curînd după prînz, ora cînd soarele bătea drept în uşă şi trimitea înăuntru o lumină încărcată de nimburi. Nu se afla nici un credincios înăuntru, dacă se poate înţelege şi se poate crede, cînd nimic nu i-ar fi împiedicat să intre cu sutele, din miile de oameni care forfoteau sub cerul dumnezeiesc al Parisului. O orgă dublă, în cafas şi la altar, cînta în surdină madrigaluri creştine, şi ele se întîlneau la mijloc, într-un dialog stereofonic care atesta nu doar dimensiunile bisericii, ci şi pe ale inimilor încărcate de iubire.

Fiindcă oriunde m-aş afla, sunetul de orgă îmi va aminti pe cel mai mare slujitor al ei, din cîţi au cunoscut muzica şi biserica, m-am gîndit la el, cantorul de la Sfîntul Toma, care niciodată n-a izbutit să-şi epuizeze cîntările către Domnul, şi dacă ar mai fi trăit o sută de ani, n-ar fi sfîrşit în necredinţă sau într-o credinţă mai mică. Suspectez misticismul, chiar atunci cînd îl ştiu sincer, fiindcă în acest din urmă caz, eliminînd şarlatania, trebuie să pun în locul ei sărăcia cu duhul. Dar cantorul nu şi-a luat dumnezeul de-a gata, nici nu l-a cioplit după vreun chip cunoscut, ci l-a creat cu forţele lui, prin muzică ; astfel şi-a justificat, apoi şi-a explicat credinţa, care e îmbogăţită de canoane proprii, înscrise într-un al treilea testament al bisericii, intitulat mult prea modest „Arta Fugii".

Mi-am ales locul la jumătatea distanţei între cele două grupe de tuburi şi, ascultîndu-le cîntarea mai lină ca răsuflarea îngerilor, am întrevăzut în nimburile de soare venite pe uşă imaginea Mariei Magdalena şi am avut nostalgia locurilor biblice.

Pe cînd mă îndreptam spre uşa aurită de lumina amiezii şi îmi număram paşii ca să ştiu ce lungime are biserica, am văzut în faţă, în prelungirea axului dintre cele două rînduri de bănci, deschizîndu-se, riguros dreaptă, Rue Royale, iar mai departe obeliscul din Place de la Concorde. Cu toată măiestrita geometrie a acestui ansamblu care se întretaie cu şi mai măiestritul Champs-Elysées, cu toată arhitectura lor pariziană şi franţuzească, m-am simţit într-un ţinut exotic, nu prea îndepărtat de Asia Mică şi, oricum, înrudit măcar prin sugestie cu locurile unde Maria Magdalena căzu în genunchi în faţa Mîntuitorului, la vreo treizeci de ani după ce acesta fusese în refugiu, în ţara ce dete obeliscul aflat acum, printr-una din marile farse ale istoriei, în Place de la Concorde, drept în axul bisericii. (Măsurată cu pas cucernic, biserica e lungă de vreo şaptezeci de metri.)

După cîntarea de orgă, am ascultat vijelia stîrnită de automobilele pariziene pe sub Place de la Concorde şi nu mi-a venit să cred că pot să coexiste. Circulaţia pe deasupra, în piaţa care ar îngădui unor avionete să aterizeze dacă n-ar fi obeliscul, e destul de trepidantă, fără să ajungă însă la nebunie, cum s-ar întîmpla dacă peste automobilele care converg aici din patru direcţii ar cădea şi cele de la Champs-Elysées, într-o masă cred că mai puternică decît toate celelalte. M-am aşezat pe bordura gurii de tunel unde acestea intră sub pămînt şi mi s-a părut că niciodată nu vor mai ieşi, ci vor rămîne într-un cazan subteran cu smoală fierbinte, unde cauciucul şi metalul se vor topi, ca să curgă spre uzinele de unde au venit, acolo să fie turnate din nou şi apoi să apară, modernizate, în magazinele de automobile de pe Champs-Elysées. Iar ocupanţii lor, după ce se vor purifica în cazanele cu smoală topită, îşi vor schimba îmbrăcămintea şi coafura, se vor bărbieri sau îşi vor lăsa bărbi şi mai mari, şi vor merge să le cumpere din nou, mai înzestrate decît modelele dinainte, cu televizor în culori şi cu aer climatizat, la dorinţă.

Sunetul acestor escadrile de bombardament în picaj îl cunoşteam, îi suportasem teroarea în suflet şi era cît pe ce să-mi treacă în trup, într-o zi, în piaţa Palatului, cînd de abia am avut timp să mă refugiez într-un gang, că în urma mea mitralierele au şi început să arunce în sus pietrele din pavaj. Dar pe atunci era război, şi ştiam că într-o zi se va sfîrşi.

Aici nu se va sfîrşi niciodată, în schimb poate că una din părţi îşi va pierde minţile la un timp, oamenii sau maşinile construite de ei în număr fără socotinţă.

Să nu se creadă că îi plîng pe aceşti citadini. Sînt de toate felurile, i-am privit de sus, ameţit şi cuprins de admiraţie : sînt bărbaţi tineri şi bătrîni, unii aproape copii, alţii aproape în cîrji. Toţi vor să gonească, nimeni nu se lasă, nici cînd ajung cu un picior în groapă. Sînt femei, tinere şi bătrîne, frumoase şi urîte, fecioare şi femele, şi matroane, şi căzături cu cusături secrete în piele, care nu renunţă la ultima lor senzaţie, aceea de a apăsa pe accelerator. Aşa cum vin oamenii, ascunşi în carlingile de sticlă şi tablă, cu maşinile aripă lîngă aripă, cu motoarele urlînd, gonindu-se unii pe alţii, şi fiecare din ei gonindu-şi moartea, făcîndu-i praf coasa şi spulberîndu-i oasele, toţi pînă la unul, fără să le vadă chipurile, îmi par nişte măreţi şi invincibili cavaleri ai apocalipsului. Chiar şi căzăturile cu pielea cusută şi cu un picior

în groapă. Dacă piciorul celălalt e bun, te salut, apasă pe accelerație !

Înfricoșătoare și magnifică fu vremea noastră ! Cei ce vor veni după ea, mă tem că vor fi niște nevolnici și vor privi în urmă cu gura căscată.

Treizeci de kilometri pe oră a fost viteza admisă cînd începea istoria automobilului. În copilăria mea, șaizeci pe oră era viteza smintiților, iar în tinerețe, cu o sută mergeau învingătorii marilor întreceri. Și iată că veniră Bugatti, Lancia, Alfa-Romeo și chiar Talbot ; și Mercedes, apoi Ferrari, BMW și Maserati ; iar după ei Porsche, Chaparral, Lotus, BRM, Climax și Honda, spre a nu uita japonezii ; veniră unii mai ambițioși decît alții, îmi înfrînez plăcerea de a aminti pe fiecare ; veniră, unul mai vijelios decît altul, cu motoarele lor năprasnice, de cinci sute de cai, anticipînd pe cele de o mie sau de două mii — Dumnezeule ! — cu trei sute de kilometri pe oră și cu alte sute în față. De mult „Blue-Bird", care nu-i altceva decît tot un vehicol pe roate, depășì mia de kilometri, vecină cu viteza sunetului. Iar odată cu ele, vehicolele înaripate, trecînd dincolo de această viteză, numită Match I, prescurtarea unei formule magice, au fulgerat prin Match II, cu două mii de kilometri, spre Match III, care va fi și el al oamenilor de astăzi. Dar pe urmă va veni ZIDUL, unde toate se vor opri, zdrobite de propria lor îndrăzneală. Atunci nu știu cum și încotro vor porni generațiile viitoare, dar probabil vor începe și ele cu treizeci de kilometri pe oră, încercînd să descifreze secretele generațiilor trecute, ascunse în scrieri cuneiforme.

Temerară și nobilă fu vremea noastră, cînd fecioarele, ca niște valchirii, călare pe zeci de cai ca pe unul, se aruncă sub Place de la Concorde cu o sută de kilometri pe oră, făcînd să vibreze, în priapica lui erecție, obeliscul de deasupra, din care praful s-ar alege dacă ar intra în el un escadron de automobile.

Viteza omoară astăzi mai mulți oameni decît omorîră cruciadele în lungi campanii. Moartea lor e deplînsă și legi aspre încearcă s-o împiedice. Și iată, ne aflăm în situația bizară cînd oamenii se tem de lege, și nu de moarte. Cînd fug de lege și o înșală, iar moartea în schimb o acceptă. Pe vremuri, cavalerii își arătau vitejia luptîndu-se cu spada prin piețe și la marginea drumului. Și toți știau că din doi are să moară cel puțin unul. Eroică fu vremea lor, cîntată în balade, dar ce departe a rămas ea în urmă și ce micuță îmi pare lupta cu spada !

Închipuiți-vă că mia de cavaleri dintr-o singură oră, care se rostogolesc lipiți unul de altul în pasajul de sub Place de la Concorde, și de sub alte piețe, și pe infernala autostradă care duce de la Ventimiglia la Genova, prin tuneluri lungi, otrăvite de eșapamentul automobilelor, fără să poată opri, fără să poată întoarce, fără să poată gîndi la viața lor viitoare, și toți cavalerii autostrăzilor știu bine ce îi așteaptă pe ei și pe cei din spate dacă uneia singure dintre mașinile aflate în față îi explodează un cauciuc și se răstoarnă sau se pune de-a latul.

Îi leagă pe toți acești oameni o nebunie comună, o excitație bolnavă, o intoxicație a sufletelor, ca să nu le fie frică de ceea ce se apără oricine și aici pare o iminență fatală? Nu; îi leagă o încredere omenească, mai mare decît a mușchetarilor și a tuturor eroilor din legende. O încredere care, trecînd din anonim în anonim, din capul pînă în coada coloanei, devine unanimă.

Pornesc șosele de toate felurile, din depărtări, ca izvoarele, din trei sute șaizeci de direcții, ca razele, și converg spre un punct care, de la un loc înainte, nu mai poate fi ocolit, fiindcă e un nod al pămîntului, un Place de la Concorde sau un tunel pe autostrada Genovei. Circulă mulți încurcă-lume pe aceste șosele, și derbedei, și chiar răufăcători, aflați din greșeală la volanul unei mașini, în loc să fie la închisoare. Ei fac toate ticăloșiile, îi cunosc, mă scot din fire și aș vrea să-i biciuiesc, legați de un stîlp, căci, hai să zicem, ar fi prea mult să-i împușc, deși îmi vine. Ei îți taie calea, nelegitim, uneori aproape de crimă, și sînt mirați dacă le faci cu pumnul în urletul frînelor și al claxoanelor. Alteori se tîrăsc pe șosea așteptîndu-te să vii din urmă, aruncîndu-ți în parbriz mîzgă sau criblură și înecîndu-te cu fumul motorului; iar cînd vrei să-i depășești, măresc viteza brusc, obligîndu-te să intri în competiție cu ei sau, dacă n-ai puterea să-i învingi, atunci să le înghiți iar fumul, mîzga și criblura; căci îndată ce te văd că te-au lăsat în urmă, micșorează viteza tocmai cît trebuie ca să le devii trenă. Dacă vin din față, se aventurează să depășească un poids-lourd, ocupîndu-ți cu o nerușinare sfruntată partea din drum și făcîndu-ți semne imperative cu farurile să te dai la o parte. Unde? Așa a pățit un om pe care-l cunosc și știu cît e de prevăzător și respectuos cu legea șoselei. El nu s-ar băga pe sub Place de la Concorde, fiindu-i teamă că ar stînjeni pe alții. Cînd prevede aglomerație, stă acasă sau își schimbă itinerarul. Chiar dacă nu-l admir, îl socotesc un om stimabil. Într-o zi, un balaur, de-o agresivitate sălbatică, l-a silit să iasă din

șosea și bietul om s-a ales cu mașina zdrobită. Și-a mai rămas și vinovat pe deasupra, fiindcă agresorul s-a dus mai departe, fără nici o mustrare de conștiință și fără nici o zgîrietură pe mașină, încît nimeni și niciodată nu mai putea să-i dovedească ticăloșia.

Sînt multe alte feluri de agresiuni pe care le săvîrșesc derbedeii șoselelor. Cu toată îndrăzneala lor, de i-ai crede zmei coborîți pe pămînt și capabili să ajungă din nou în înălțimea cerului, ei se dovedesc proști conducători, fiindcă nimeni nu poate conduce bine fără simțul dreptății, al frumosului și al iubirii de oameni. Zona lor de operație e mai degrabă periferică ; ei fac ravaje pe acolo pe unde șoseaua e mai tolerantă și nu pedepsește toate nesăbuielile. În locurile aglomerate sau primejdioase, unde ei înșiși pot deveni victime, bat în retragere și iar se duc în patria lor, unde nimeni nu le contestă puterea. Foarte puțini ajung pînă la nodul pămîntului ; acolo se cuminț esc, își dau seama că n-au altă scăpare decît să-și recunoască frica și să se facă mici între ceilalți.

Privind intrarea tunelului din Place de la Concorde, m-am gîndit că printre miile de mașini care trec pe acolo, unele s-au rătăcit, venind din patria derbedeilor. Cum să le deosebești de celelalte ? Și tot privind astfel, deoarece am stat multă vreme acolo, m-am gîndit că o astfel de trecere este o școală din cele mai serioase. Și s-ar putea ca măcar unii dintre derbedei, dacă au trecut o dată pe sub Place de la Concorde, să devină conducători onorabili. Cum însă ar fi posibil să mă înșel într-o măsură destul de mare, și școala aceasta n-o fi destul de severă, aș propune ca o supremă măsură de cuminț ire autostrada Genova-Ventimiglia.

34

Drumul acela e aproape încheierea călătoriei mele. Plecasem de la Madrid cu prea multă întîrziere, iar acum mă grăbeam să

nu mă prindă vremea rea pe drum, și mai ales să nu mă prindă oboseala, fiindcă o simțeam dîndu-mi ocoluri.

După o săptămînă de suferință, uneori frămîntat de incertitudini, revoltat de nedreptate, Vicht uitase teama lui primă, condamnarea la moarte și acum dorea să trăiască, orb și surd în fața inevitabilului. Visa că o va regăsi pe Dominique și vor pleca în Canare, unde eu abia fusesem, apoi în insulele Capului Verde, de-acolo pe Coasta de Fildeș, patria micuței negrese de la „Hôtel de l'Avenir", unde dormisem o singură noapte. În noaptea aceea o visasem cu trupul înroșit de coacăze. Imaginea ei mi-a venit în minte mai tîrziu, cînd am văzut filmul de la Madrid, cu fata împușcată în patul de dragoste. Atunci m-am gîndit că sucul de coacăze vroia să sugereze sîngele, și negresa apărea în visul meu ca o presimțire.

După ce visase o altă escală, la Capetown, pe care și eu l-am visat multă vreme, dar unde nu cred să mai ajung vreodată, Vicht se dezmeticise brusc, înțelegînd că Dominique n-o să mai vină, și se hotărîse să plece în Belgia. Numai gîndul morții nu-i revenise, aș fi spus că uitase cu totul îngrozitorul lui diagnostic și se străduise să-și economisească energia, rezervînd-o parcă pentru fapte mărețe. În ajunul plecării mele își expedie mașina la Bruges, cu trenul, iar el își luă bilet de avion, ca în loc de o săptămînă să reducă drumul la cîteva ore. În ultima clipă, cînd ne luam rămas bun, în fața hotelului „Asturias", la o sută de metri de parfumerie, Vicht se răzgîndi pe neașteptate și se hotărî să meargă cu mine pînă la frontieră, de unde fiecare să ne luăm calea noastră. Drumul cel mai bun fiind pe la Barcelona, am mai trecut o dată prin Bellpuig și ne-am uitat amîndoi cu multă tristețe la fațada motelului, unde începusem o seară frumoasă. Am trecut pe la casa vrăjitoarei bătrîne, cu un singur cercel de aur. Restul drumului am tăcut împreună. Cînd, a doua seară, am ajuns la Port Bou, cu trei kilometri înainte de frontieră, Vicht s-a răzgîndit încă o dată și m-a rugat să merg la gară.

— Nu pot pleca ! mi-a spus, cu un aer somnambulic. Trebuie să mă întorc la Madrid ; poate Dominique a venit.

Calea ferată trecea pe o coastă de munte, deasupra orașului. Am urcat o scară lungă de piatră, pînă în gară. O jumătate de oră cît am așteptat trenul, am intrat în restaurant și am mîncat sandviciuri cu jambon, care mi-au amintit alte seri ale noastre și mi-au adus dorul de Dominique. Parcă ea plecase din viața mea, nu din a lui Vicht, atît mă simțeam de obijduit. Într-o

jumătate de oră s-a făcut întuneric, dar pînă să plece trenul încă nu mi-am dat seama ce noapte neagră și goală venea din față. L-am condus pe Vicht la vagonul lui și, după ce trenul a plecat, i-am făcut semne cu batista. Nu mai era nimeni acolo, în afară de mine. Un conductor, la ultimul vagon, m-a amenințat cu pumnul, admonestîndu-mă furios cu vorbe pe care nu le auzeam din cauza zgomotului. Abia după cîteva clipe, gesturile lui devenind tot mai furibunde, a trebuit să înțeleg că făceam un gest interzis, semnele cu batista puteau să-l deruteze pe mecanic; oricît de absurdă ar fi fost explicația, nu găseam alta. Mi-am lăsat mîna în jos, umilit și parcă bătut, și așa s-a terminat Spania pentru mine. Cîteva clipe am uitat și de Vicht și de Dominique, dominat de ura pe care o purtam omului din tren, cu amenințările lui. Și astăzi mă mai simt indignat și nedumerit, cînd îmi amintesc. Datorită acelei întîmplări, care a fost și ultima, sînt nevoit să cred că Spania, oricît am colindat-o și am aflat-o, și-a păstrat măcar un ultim caracter nepătruns.

Cînd ajungeam la Port Bou era încă lumină și de pe șoseaua în serpentină care cobora înălțimile stîncoase ale Pirineilor se vedeau panoramic marea și orașul, adăpostite într-un golf de piatră. În acești munți mi-am închipuit că a fost sălașul brigandzilor cărora sărmanul don José li se alătură, urmînd-o pe Carmen, cea care îl pierde. Am vrut să rămîn acolo pînă a doua zi, să văd peisajul într-o lumină mai bună, să caut potecile străbătute de catîri odinioară, să ajung într-un desiș, spre creste, unde să aud tînguirile lui don José, „secunda mărită" și rîsul provocator al crudei, prima femeie care m-a fascinat, în adolescență, de care mi-a fost frică și pe care la sfîrșit am urît-o.

În lumina serii peisajul era vînăt, rece, plin de amenințări surde. Cred că dimineața, pe soare, tot ce construisem în acest decor s-ar fi topit repede; astfel, a fost mai bine că am plecat îndată ce nu s-a mai auzit zgomotul trenului. Dar am plecat fiindcă după întîmplarea din gară mă simțeam izgonit, nu sufeream ostilitatea nedreaptă și nu puteam să-i răspund altfel decît întorcînd spatele.

Nu era timpul să povestesc plecarea mea din Spania, fiindcă după aceea nu mai rămînea nimic de spus. Am vrut să fac un salt înainte, să-mi descarc sufletul de cea mai grea amintire, ca o zi de război, un atac lung și absurd, printr-o ploaie de gloanțe continuă și fără speranța nici unei victorii. Acesta e drumul de la Ventimiglia. L-am început într-o după-amiază, la ora trei,

dar cînd mă duc cu gîndul la ziua și ora aceea, îmi dau seama că începuse cu mult înainte, nu la Ventimiglia, și nu avea să se sfîrșească la Genova, ci să continue spre nord, pînă la Milano, unde am avut prima zi de odihnă și am putut să mă întreb ce se întîmplă cu mine.

Așadar, începutul lui adevărat, așa cum mi se reflectă în suflet, a fost clipa cînd mi-am luat rămas bun de la Vicht, făcîndu-i semne cu batista de pe peronul gării. Iar exasperările încep cu admonestarea violentă a conductorului, cu pumnul lui ridicat spre mine și cu greaua mea nedumerire.

Am coborît repede scările lungi de piatră ; m-aș fi dat de-a rostogolul. Așa se sfîrșea Spania. Dar am mai mers trei kilometri pe pămîntul ei, fără să-l mai văd în întuneric. Nu vedeam decît șoseaua, îngustă și răsucită, urcînd în munții briganzilor. La curbe, farurile băteau în pămîntul pietros, arid, uscat, foșnind de singurătate. Singurătatea pămîntului are un sunet al ei, pe care îl aud cu alt simț decît al auzului. E o plîngere șoptită, întretăiată de icnete ; pămîntului singur îi este frică.

Mi-era și mie frică de noaptea aceea goală și nepătrunsă și, totuși, mai mare mi-era mila pe care mi-o făcea pămîntul. Aș fi vrut să opresc, să cobor și să-l mîngîi.

Jos, în străfunduri, simțeam marea ; în față se simțea Franța. Pe negîndite am ajuns la o baracă ; pe întuneric mi s-a părut o colibă. Un om s-a ivit la geam, mi-a făcut semn să merg înainte. Abia după ce am trecut am înțeles că în punctul acela Spania se sfîrșise de-a binelea. Și nu mă mai puteam întoarce, nici măcar ca să mîngîi pămîntul.

Mi-am dat drumul la vale, căci nu-mi rămînea altceva decît să adun kilometrii și să risipesc timpul. Tot drumul a fost o goană de aici înainte, cu prea scurte răgazuri, pînă am ajuns acasă și am descuiat ușa.

Mergeam la vale pe pămîntul Franței, mi-l închipuiam pe Vicht în tren, cum se ducea la Madrid, s-o caute pe Dominique care era pierdută. Iar eu mă simțeam mai singur decît pămîntul.

Am trecut prin cîteva localități mici, de coastă, așezate sub munte. La Cerbère, prima din ele, ar fi trebuit să schimb banii, dar nu mi-a fost aminte ; știu doar că marea era aproape, mergeam pe chei, se deslușeau bărci și vapoare legănîndu-se. Ar fi fost un loc frumos unde să rămîn peste noapte, la un hotel cu marea în față, cu ferestre spre răsărit, să văd soarele cum iese din apă. Dar m-am dus înainte.

Am mers pe o cîmpie necunoscută, după ce s-au sfîrşit munţii, într-o lume care începea sub botul maşinii şi se sfîrşea la o sută de metri, unde lumina farurilor se oprea într-un perete de întuneric tare ca stînca. Ştiam că lumea mea era dincolo, în bezna aceea adîncă ; n-aveam ce face decît să merg înainte.

Nu era ceasul mai mult de zece cînd am ajuns la Perpignan, unde o rămăşiţă a raţiunii m-a silit să rămîn peste noapte. Pînă acolo m-au dus numai reflexele, atît de credincioase şi de neobosite. Cred în ele mai mult decît în orice altceva mi-ar defini fiinţa, ştiu că vor rămîne vii încă o clipă după ultima clipă de conştiinţă. În afară de motorul maşinii, trei motoare se rotesc tot timpul, mijlocind cele trei manevre compuse : acceleraţia, frîna, volanul. Pînă la ultimul dram de benzină, pînă la ultimul kilometru, pînă la ultima secundă !

Abia începuse noaptea şi străzile erau goale, sîmbătă seara. Nu treceau nici maşini, nici oameni. Nu se auzeau strigăte de beţivi ; nici muzică. Trebuia să fie aşa, ca să simt şi mai bine cît rămăsesem de singur.

Nici la hotel nu era nimeni, decît patronul, un om tînăr. Un hotel curat, pe o stradă măturată bine. Să mă fi aşezat pe trotuar, n-aş fi luat un fir de praf pe mine. Dar mi-ar fi trebuit altceva, şi m-am temut că aveam să-i simt lipsa şi-n alte zile : o uliţă colbuită, ca în satul La Gudiña, unde mîncasem pîine în tovărăşia căţelei şi a asinului.

L-am rugat pe hotelier să-mi dea ceva de mîncare în cameră, nu vroiam să intru într-un restaurant, să văd lume. Trebuia să-mi respect singurătatea dacă plecasem singur în lume.

Mi-a pus pe o tavă friptură rece şi pîine ; o pîine afînată şi atît de rumenită, că îi trosnea coaja numai sub greutatea privirii. Apoi mi-a pus o sticlă de vin, de-o jumătate de litru ; ştiam că nu-mi va fi de ajuns, dar mai aveam whisky.

— Folosiţi-vă de duş, e alături, mi-a spus hotelierul, pe cînd îmi dădea cheia odăii.

Atîta mărinimie m-a mirat, în Franţa, căci nu mi-a luat nici o plată pe apa caldă, care mi-a prins foarte bine.

După duşul fierbinte, m-am aşezat să mănînc în tihnă, în camera mea puţin mansardată, ceea ce, împreună cu cretoanele înflorate, o făcea foarte prietenoasă. Aveam multe motive să mă simt bine, la sfîrşitul unei zile atît de grele, cînd mă aflam la adăpost, cu vinul şi cu mîncarea în faţă. Dar cînd am rupt în mînă franzela rumenită, care trosnea ca vreascurile, dînd o muzică

dulce şi aromată, mi-a stat inima şi am simţit o durere, gîndindu-mă că pîinea spaniolă se terminase şi că avea să-mi lipsească multă vreme, dacă nu toată viaţa.

Ce să fi făcut dacă mi-era foame ? Am mîncat tot ce se vedea pe tavă, am mîncat încet şi temeinic, cu o sîrguinţă îngîndurată, fiindcă tot timpul mi-era mintea în urmă. Iar cînd am sfîrşit mîncarea şi vinul, şi se cuvenea să fiu mulţumit de toate, cu patul larg, moale, înfăţat proaspăt, aşteptîndu-mă să-mi odihnesc oasele, că tare erau obosite, am simţit dintr-odată că-mi curg lacrimi pe faţă, curgeau încet şi poate chiar că îmi făceau bine. Dar plîngeam, cum plîng oamenii, de ce să spun altfel ! ? ...Îmi părea rău după pîinea din Spania, îmi era milă de Vicht, pe care mi-l închipuiam la ora aceea mergînd cu trenul. Şi îmi era dor de Dominique.

35

Iată de ce, fiindcă mi-era milă şi dor, drumul mai departe, prin sudul Franţei şi prin Italia, a fost o goană nesăbuită. În sufletul meu nu mai era loc pentru nimic, peste dor şi milă. Cele întîlnite în cale n-au rămas nevăzute, mi-am făcut datoria să le privesc şi să le ţin minte, dar bucuria de a le şti am simţit-o mult mai tîrziu, şi nu dintr-odată, şi va mai trece timp pînă să se dezvăluie cu totul.

Cînd pe la prînzul unei zile am traversat Monte Carlo, defilînd prin faţa nesfîrşitelor lui catedrale, am înţeles că spiritul meu refuza să mai fie conform cu lumea. Văzusem catedrale tot timpul, munţi întregi de piatră cioplită, cu turnuri şi cupole în toate stilurile, pentru toate credinţele creştine şi chiar pentru alte credinţe. Niciodată nu fuseseră atîtea ca la Monte Carlo, atît de continue şi de nesfîrşite. Era un conglomerat de temple, care mi-a mărginit drumul pe stînga, toată lungimea oraşului. Templele bogăţiei, mai puternice decît ale oricărei alte religii. În limba ora-

şului se numesc palate şi hoteluri, dar li se spune aşa numai ca să poată funcţiona un portar la uşă, păzind liniştea preoţilor şi oprind pe neiniţiaţi să asiste la slujbe. Înăuntrul lor, maşini de calculat, electronice, ocupă pereţii în locul orgilor ; cîntările lor nu se numesc corale şi mise, ci bilanţ, divident, profit şi pierderi.

De mult pierdu biserica puterea de-a excomunica pe nesupuşii la dogme, trimiţîndu-i în focul gheenei. Aici însă, afurisenia proferată din amvoanele care se numesc Consilii de Administraţie dă loc la prăbuşiri care zgîlţîie lumea, face să se clatine Turnul Eiffel, Turnul Parlamentului de la Londra şi zgîrie-norii de la New York. Blestemul preoţilor provoacă sinucideri în masă, cum se întîmplară în America, la sfîrşitul celui de-al treilea deceniu.

Dorisem mult să vin la Monte Carlo, să-mi acord o zi întreagă de plăcere, şi dacă nu se nimerea să fie tocmai atunci întrecerea de automobile, barem să trec şi eu o dată pe traseul acela, pe care se aleargă între moarte şi glorie.

N-am putut să îndur atîta revărsare de bogăţie, după ce văzusem şi simţisem ce puţin îi trebuie omului ca să fie fericit cum n-a mai fost nimeni, şi ce învecinată cu fericirea, şi ce neîngrădită şi gata să se abată asupra noastră este nefericirea.

Urma un drum frumos în planurile mele, să revin la Nisa, iar de-acolo s-o iau spre nord, pe valea Varului, pînă hăt la Chamonix, de unde să trec în Italia pe lîngă Mont Blanc, care acum gemea sub zăpadă. Şi dacă îmi lipsea îndemnul pentru un ocol atît de mare sau dacă mă temeam de zăpadă, măcar să fi mers pe coastă, pe la San Remo şi Imperia şi tot lungul Mării Ligurice, unde ar fi fost mult soare. Dar acest drum mi-ar fi luat toată ziua de mîine, iar eu vroiam să ajung departe încă de astăzi, zicînd că îmi va fi bine dacă voi pune mai multă distanţă între dor şi milă. Aşa că la Ventimiglia, fără să fi căutat cel puţin podul pe care îl aruncară italienii în aer la începutul războiului, m-am năpustit pe autostradă.

Pentru un om care nu ştie despre ce este vorba, imprudenţa se iartă, dacă mai este de folos vreo iertare, cînd ai trecut prin caznele iadului. Să facă însă o asemenea faptă unul informat bine sau, şi mai rău, care a mai săvîrşit-o o dată, este egal, după mine, cu a-ţi pune ştreangul de gît fără a te sili nimeni.

Nu mă bag în treburile constructorilor de drumuri, să spun că un pod pe deasupra mării, pe toată această lungime, ar fi fost mai uşor de făcut şi-ar fi costat mai puţine parale. Ceea ce este sigur, lăsînd la o parte preţul, nimeni n-ar fi avut de ce să bles-

teme o asemenea lucrare, cum am blestemat eu autostrada. Că or fi fost pe desfășurarea ei și părți mai umane, este posibil, dar nu țin minte. Ce m-a chinuit și m-a înspăimîntat sînt tunelurile și viaductele, legate sistematic între ele, ca înnăditurile șinelor de cale ferată, care dau pocnete ritmice și ar putea să te înnebunească, dacă nu s-ar pierde între celelalte zgomote ale trenului.

Tunelul înseamnă întuneric și incertitudine. Dacă adaugi lipsa de aer, mai înseamnă o îngreuiere a respirației, tocmai cînd tensiunile prelungite o fac să-și dubleze ritmul; e dureros ca un înot prelungit pe sub apă. Dacă vezi fumul eșapamentelor așezîndu-se straturi în față, ca botul mașinii să-l perforeze și să-l învălătucească, aruncîndu-l în urmă, se naște teama de sufocare. Dacă știi că fumul nu-i doar cărbune făcut pulbere, ci poartă cu el cel mai primejdios dintre gazele toxice, fiindcă nici unul din simțurile omului nu poate să-l depisteze, începe spaima; nu spaima de moarte, ci de masacru. Căci dacă un om își pierde cunoștința în această cameră de gazare, toți din coloana lui devin victime. Poți intra în peretele de piatră sau în camionul greu de alături; nimeni care vine din urmă, pe sute de metri, nu poate să scape.

Or fi fost și tuneluri duble, dar nu le mai țin minte, și spun așa ca să nu fac o nedreptate. Mai degrabă cred că toate adună în ele autostrada, cu amîndouă sensurile ei, unul fiind despărțit de celălalt numai printr-un parapet șubred sau poate printr-un rînd de stîlpi, insuficient să limiteze nenorocirea și împiedicînd-o să se transforme în catastrofă. Cînd toate patru benzile de circulație s-ar bloca prin ceea ce la început ar fi o simplă tamponare, cine mai poate veni să salveze răniții? Zeci de vehicule, sau sute, s-ar contopi într-o masă de metale strivite, de sub care ar răzbi urlete... La întuneric, în străfundurile pămîntului! N-ar lipsi decît focul, căruia nu-i trebuie mult ca să izbucnească. Oamenii care își imaginează iadul și-ar imagina mai greu sinistrul acela, fiindcă îi lipsește noțiunea de pedeapsă. În iad sînt trimiși păcătoșii, să-și spele păcatele. Aici oamenii, oricîte păcate ar avea, n-au trecut pe la nici o judecată și nimeni nu le-a semnat condamnarea la moarte.

Doi prieteni care cunosc această autostradă s-au mirat de panica mea, spunîndu-mi că drumul lor a decurs ca o promenadă. La fel de bine le-o fi fost miilor de oameni cîți au trecut după ei într-o singură zi, și milioanelor de oameni din numeroasele zile următoare, pînă la timpul cînd mi-a venit rîndul și mie.

Am fost mai slab de înger decît toţi ceilalţi ? Mila şi dorul luate cu mine să-mi fi scăzut puterea de a vedea şi de a înţelege ca toată lumea ? Dar, pe cît mă ştiu, şi rar mi s-a întîmplat să nu mă ştiu bine, dorul, cît o fi fost el de amar şi oricît mi-o fi ars inima, nu m-a făcut niciodată nevolnic, ci a trezit în mine setea de vitejie. Poate chiar de aceea mergeam atunci pe autostradă, şi-am mers mai departe, pînă s-a făcut noapte, cînd de mult ar fi trebuit să mă opresc la o casă primitoare, albă, cu flori în faţă, pe malul Mării Ligurice şi să privesc soarele cum coboară şi cum apune.

Vedeam soarele în dreapta, vedeam şi cîte o bucată din Marea Ligurică, pierdută în jos, la adîncimi ameţitoare, cînd, ieşind dintr-un tunel şi înainte de-a intra în altul, străbăteam viaductul de peste prăpastie. Aşa e drumul, săpat în stîncă şi aruncat peste abisuri. După întunericul prelungit kilometri şi îndesit de fumul motoarelor Diesel, lumina soarelui venind brusc şi cu toată intensitatea, ca o flacără de magneziu, îţi arde ochii ; iar priveliştea, izbucnind violentă ca o explozie, îţi zgîlţîie capul pînă la ameţeală ; atunci viaductul parcă se leagănă, fără stabilitate.

Am văzut, şi m-am uitat la ele atît de ascuţit că îmi puteau plesni ochii, ventilatoarele montate în sus de gura tunelului, să împingă înăuntru aer sau să scoată afară gazele. Dar nici unul nu mergea în ziua aceea, să nu spună cineva altfel, că nu-l cred să se fi uitat mai aprig decît mine. Şi chiar dacă vor fi mers, înaintea mea sau după mine, diametrul lor mă îndreptăţea să cred că niciodată n-ar fi putut să facă mare ispravă, nici la cea mai ridicată turaţie. Poate de-aceea nu mergeau, cunoscîndu-se că ori cu ele, ori fără ele, la fel e răul şi la fel binele.

Am mers minute lungi lîngă cisterne grele, care îmi spărgeau urechile cu urletul motorului, amplificat în pereţii de piatră. Iar în acest timp de pedeapsă, din care nu puteam ieşi fiindcă nu mă lăsa cel din faţă, fumul aruncat perpendicular peste mine îmi mîzgălea parbrizul şi-mi întuneca farurile, de nu mai vedeam nimic pe alocuri, ci mă bizuiam pe simţul liniei drepte, localizat de-a lungul braţelor, de la umeri pînă la pumnii care strîng volanul. Cred însă că de cele mai multe ori m-a ajutat norocul, deşi nu l-am invocat niciodată, socotindu-l fără nădejde.

Am simţit în unele clipe lipsa de aer pînă la senzaţia strangulării. M-am surprins respirînd repede, în spasmuri, cu gura mare

şi ţeapănă, ca peştele aruncat în iarbă. De cîteva ori am simţit cum starea aceasta mă ducea la nepăsare şi am recunoscut simptomul intoxicării ; am mai avut timp să gîndesc că, dintre toate primejdiile, nepăsarea este cea mai teribilă, şi atunci am invocat spaima, ca să mă biciuiască.

Au fost momente cînd m-am hotărît să ies din şosea la primul refugiu, căci sînt şi din acestea din loc în loc, pe lîngă viaducturi, platforme săpate în stîncă sau turnate în beton peste povîrnişuri. Le-am asemuit cu viitoarele porturi cosmice, unde astronauţii, în drum spre planete, se vor opri să-şi tragă sufletul, dacă nu-l vor fi pierdut în spaţii. Nu m-am ţinut de cuvînt niciodată, ci am mers înainte, clătinîndu-mă, privind locul de popas cu coada ochiului, fiindcă, îmi dădeam seama în ultima clipă, nu de popas aveam nevoie, ci de sfîrşitul drumului.

Cînd într-un tîrziu, care în realitate nu măsura decît şaptezeci de minute, printre doi pereţi de stîncă s-a văzut Genova într-un fund de prăpastie, mi-am spus că infernul se terminase. Era alt infern jos, sub pături de fum şi de praf, prea dese ca să se mai vadă şi flăcările ; drumul pînă acolo mi s-a părut că ar fi ca o coborîre pe lumea cealaltă şi nu ştiu cu ce inimă m-aş fi încumetat a-l străbate, dacă n-aş fi fost hotărît să-l ocolesc grabnic. Mai bine că marea nu s-a văzut deloc, decît s-o fi descoperit în captivitate.

Astfel, m-am aruncat pe schimbătorul de cale aflat la înălţimi alpine, unde şoselele se separă, şi fără să iau măcar o clipă piciorul de pe acceleraţie, am pornit spre Milano, odată cu ultimele raze de soare.

Spaima de tuneluri m-a urmărit şi după ce-am ajuns la aerul liber. Dar aproape de oraşul unde vroiam să mă odihnesc seara, între oameni care îmi purtau prietenie, m-a cuprins altă spaimă. Deşi nu putea fi comparată cu prima, nu mi-a fost deloc bine, după atîta drum, cînd cădea noaptea, să-mi dau seama că, din greşeală, aruncasem chiar în ziua aceea foaia din caiet pe care era scrisă adresa prietenilor şi telefonul. Cum nu mi se întîmpla prima oară, mi s-a făcut silă de mine. Iar după ce am cugetat cîtăva vreme la starea mea nu prea fericită, am vrut să fac dreptate sentimentelor mele şi mi-am spus că, decît silă, tot mai bune erau mila şi dorul.

*

Oare toate să fi fost atît de dușmănoase numai în închipuirea mea zdruncinată ? Sînt sigur că nu, împotriva oricărei alte păreri aș avea vreodată și împotriva oricui n-ar vrea să-mi dea dreptate.

Tot ce mai trebuie să mărturisesc, în folosul adevărului, este că tunelurile nu mi-au plăcut niciodată. Primele, poate, mi-au stîrnit curiozitatea. Cîteva m-au intrigat. Unele, mari, mi-au dat un fel de satisfacție, făcînd și eu parte din tabăra celor care au fost capabili să sape drum în stîncă, întocmai ca în poveste.

Atît a fost, și pe urmă le-am străbătut cu fălcile strînse. Dacă le-aș ști dinainte, le-aș ocoli pe departe. Numai că le ocolești pe unele, ca să dai peste altele.

Prefer șoselele înguste și povîrnite, din Alpii Italiei și din Elveția, pe care le urci din greu și nu le cobori ușor, uneori cu o roată în marginea prăpastiei, alteori frecîndu-te de mașina care vine din față. Dar acolo ai tot timpul cerul deasupra capului și ce înseamnă cerul cu adevărat știi numai cînd tunelul îl înghite, cu toate zările, într-o clipă, ca o gură de balaur.

Sînt tuneluri și în orașe. La Belgrad, la Roma, din cîte cunosc și îmi vin în minte. Și în Place de la Concorde, desigur, unde mă aflu acuma. Și la Madrid, tunelul care m-a uimit și m-a zăpăcit ca nici un altul.

Veneam acolo pe la amiaza zilei, căzînd dinspre nord-vest, pe la Zamora și Salamanca. Cu planul în față, părea foarte simplu, deși Plaza de Toros, unde trebuia să ajung, o pusese naiba tocmai în partea cealaltă a orașului. Ajunsesem dintr-o răsuflare pe Calle de la Princesa și nu-mi fusese greu, avînd grijă să controlez cu busola că merg spre sud-sud-est și, încă mai ușor, să țiu soarele în față și puțin către dreapta. Artera aceasta bine desenată se arcuiește încet către răsărit ; aici busola trebuie să arate o sută, apoi nouăzeci de grade, iar soarele să treacă în fereastra din dreapta. Tot atunci, Calle de la Princesa își schimbă numele și, fără să-și schimbe caracterul, decît că se aglomerează, devine Avenida José Antonio, atît de bine cunoscută astăzi. Ea ocolește pe la nord Puerta del Sol, unul din reperele mele viitoare, și curînd cade pieziș în Calle de Alcalá, acolo unde în colț este clădirea cu cupolă și cu o Victorie, sau cu un înger suflînd din trompetă pe acoperișul de tablă. Mi s-a părut un ornament caraghios, dar mai tîrziu am făcut din el un semn de orientare, fiindcă îți sărea în ochi de departe.

Odată în Calle de Alcalá, magnifica, nu ai decît să ţii linia dreaptă, peste pieţe şi intersecţii, în timp ce busola arată spre nord-est, iar soarele bate în colţul din dreapta al geamului din spate. Aşa ajungi sigur în Plaza de Toros.

Nu ştiu cîte puncte din cele citate am atins atunci, la prima mea trecere de-a latul oraşului. Am mers cu viteza pe care ţi-o impun ceilalţi, am trecut pe lîngă un arc de triumf, pe lîngă statui şi palate, printr-o piaţă cu jocuri de apă şi pe urmă n-am mai ştiut ce arată busola şi de unde mă bate soarele.

Mai tîrziu, cînd mă descurcam destul de bine acolo, că nu-mi trebuiau nici cinci minute să ajung de la Cibeles la Plaza de Roma, n-am putut să recunosc locul acela. După un timp de zăpăceală, am încercat să mă orientez cu vechile mele mijloace, dar odată ce locul de pornire este necunoscut, nu-ţi mai folosesc la nimic nici soarele, nici busola.

Un automobilist din cei dispuşi totdeauna să te scoată din încurcătură, ascultîndu-mi păsul, mi-a spus: „Vino după mine, domnule!"

L-am urmat plin de recunoştinţă, ţinîndu-mă de coada lui ca să nu ne separe vreun semafor roşu, şi după nu ştiu cîte ocoluri, după ce am trecut iar pe lîngă statui şi printr-o piaţă cu jocuri de apă, apoi prin umbra unui arc de triumf, o poartă de piatră, m-am pomenit pe artera largă şi riguros dreaptă care mai tîrziu avea să mă ducă în Plaza de Toros, direct şi fără nici o dificultate, şi care se cheamă Calle de Alcalá, minunata. Atunci însă nu mă uitam ce largă era strada, ce clădiri frumoase avea pe o parte şi pe alta, nu mă uitam nici la busolă, nici măcar la soare, ci numai la automobilul din faţă.

Toate se întîmplau într-o goană prea mare ca să-ţi mai aminteşti cum te cheamă şi ce hram porţi pe lumea aceasta. Cea mai mare unitate de măsură a timpului era secunda, divizată în fracţiuni pe care nici nu le pricepi în împrejurări mai domoale. Şi astfel, a venit o fracţiune de secundă cînd braţul ghidului meu din faţă a ieşit pe fereastră, făcîndu-mi un semn pe care poate l-aş fi înţeles dacă viteza noastră ar fi fost scăzută la jumătate. Nu-mi păsa de nici un semn, nu aveam alt gînd decît să-l urmez de aproape, de vreme ce-mi spusese: „Vino după mine, domnule!", şi să fiu cu ochii în locul unde putea izbucni lumina lui roşie, ca să frînez şi să nu-i zdrobesc spatele.

În secundele următoare am simţit că mă duc într-o vale şi, pînă să mă lămuresc bine, m-am şi pomenit între lumini galbene, înşirate în stînga şi-n dreapta, pînă departe, că şi infinitul mi se părea galben. Sunetul cauciucurilor a trecut brusc la octava superioară, printr-o ascensiune cromatică, în vreme ce motorul cobora, tot cromatic, două octave. Cunosc bine sunetele maşinii, de data asta însă păreau mai complexe şi mi-au trebuit mai multe secunde pînă să înţeleg că nici cauza lor nu era simplă. Se schimbase deodată şi înclinarea planului de înaintare, şi structura învelitoarei lui, şi volumul de aer unde se propagă vibraţiile sonore. Căzusem în tunel, cu alte cuvinte, într-o atmosferă mai densă, care amplifica sunetele şi trezea nenumărate armonice, de parcă excavaţia aceea luminată în galben ar fi fost un tub de orgă, în poziţie orizontală, de dimensiuni posibile doar într-o lume cu imaginaţia rău bolnavă. În locul soarelui pe care îl avusesem în spate, mă înconjurau miile lui de sateliţi galbeni, anulînd orice umbră şi desfiinţînd punctele cardinale. Iar cum pe coridorul dintre cele două lungi raze galbene alergau odată cu mine sute de lumini roşii, ca ale unor corpuri cereşti în formaţie, mi s-a părut că intrasem sub un cer subpămîntean, îl simţeam posibil, altfel construit decît cerul astronomic, îngăduind stelelor să lucească odată cu soarele, noaptea aici fiind simultană cu ziua.

Omul din faţă, care îmi prilejuise frumoasa descoperire, îmi tot făcea semne cu braţul, dar nu înţelegeam ce vrea să exprime, decît poate marea lui admiraţie pentru lumea aceasta fantastică. O admiram şi eu, că altceva nu puteam face, aşteptam să ajung într-o altă galaxie, cînd deodată am văzut că toate din faţă se împărţeau în două, un triunghi cenuşiu, ca botul unui plug de zăpadă, care se apropia cu viteza luminii, despica şirul roşu de stele, împreună cu sateliţii galbeni ai soarelui, creînd la mijloc o zonă de întuneric. Nu încăpea vorbă că aici se afla un nod al cerului, unde toate ale închipuirii şi raţiunii se despărţeau în două, ieri separîndu-se de mîine, lungimea de lăţime, frigul de căldură. Şi dacă nu tot aici se despărţise apa de uscat la Facerea Lumii, apoi e sigur că la această răspîntie s-au născut alfa şi omega în gîndirea oamenilor.

Neavînd nici o putinţă să judec alternativele, am luat-o pe alfa, în vreme ce ghidul meu se ducea pe omega, făcîndu-mi un ultim semn cu braţul.

Cînd mai tîrziu am ieşit la lumină, într-o piaţă, şi am întrebat pe un taximetrist dacă eram în Plaza de Toros, omul s-a apucat cu mîinile de cap, în timp ce mă privea cu o grea consternare. Într-adevăr, ajunsesem în altă galaxie.

Am recunoscut locul mai tîrziu, în ultima zi, cînd mă plimbam cu Vicht prin Madrid şi ne spuneam gîndurile finale. Deodată el se opri, cu ochii la gura unui tunel pe unde se năpusteau în lumină şiruri de maşini, într-o goană înnebunită. Nu-l interesa însă nici tunelul, nici maşinile, gîndul lui era cu totul în altă parte. Auzeam cauciucurile trecînd cromatic în octava inferioară, în vreme ce motoarele urcau treptat două octave. Oamenii de la volan reculau brusc, toţi în acelaşi punct, capul le cădea pe spate şi cei care nu aveau un suport la ceafă, cred că îşi puneau la grea încercare vertebrele cervicale. Era efectul luminii de afară : soarele, ajutat de viteza maşinii, li se înfigea între ochi, ca o lamă de sabie.

La această imagine, venită în minte cu toată acuitatea, fiindcă senzaţia desprinsă din ea îmi era bine şi de mult cunoscută, mi-am amintit deodată că la Toledo primisem o sabie în miniatură, copie migăloasă a unei săbii adevărate. Cine mi-o dăduse mi-a spus că ar fi frumos să deschid cu ea scrisorile pe care mai tîrziu le voi primi din Spania, şi nu pe altele. N-am avut noroc să-i dau această întrebuinţare ; după ce am purtat-o cu mine prin toată peninsula şi prin insule, privind-o din cînd în cînd seara şi bucurîndu-mă că era frumoasă şi de la Toledo, mi-au furat-o la Sevilla, împreună cu tot ce aveam asupra mea în ziua aceea.

— O ţii minte pe vrăjitoarea bătrînă de la Bellpuig ? mă întrebă Vicht. Dominique era fiica ei. Chiar dacă nu se cunoşteau. Cineva o furase de mică.

Ştiind că eram la vest de centrul oraşului, priveam maşinile care izbucneau în lumină şi mă întrebam unde răspundea cealaltă ramură a tunelului ? Poate tocmai la Paris, în Place de la Concorde, dincolo de Pirinei şi de Sena. Vicht mai spuse :

— Cred că s-au recunoscut în ultima clipă. De-aceea a fugit Dominique.

Nu puteam să-i spulber această iluzie... Dar de ce n-ar fi fost aşa ? m-am gîndit mai tîrziu. Oricîte explicaţii s-ar mai găsi, fiecare ar putea să fie cea bună.

36

În diagonală cu intrarea tunelului din Place de la Concorde sînt peluzele și grădinile unde mi-am închipuit-o pe Gilberte, fiica Swannilor, provocîndu-l pe tînărul ei amorez. Cu multă ardoare m-am străduit să construiesc imaginea acestei fete, pe care mi-am dorit-o gingașă și încărcată de farmec ; tot ce-am izbutit să scot a fost un fel de excitație, prilejuită de jocul ei puțin pervers, lupta corp la corp cu un partener în care n-am putut să cred niciodată.

Am căutat-o din nou, pe băncile parcului ; n-am găsit-o. Nu-mi va rămîne decît s-o visez într-o noapte, s-o supun unui interogatoriu abil și să spulber ambiguitatea.

Una din aleile de-a lungul căreia mi-am dus investigația infructuoasă poartă numele lui Proust ; pe bună dreptate. La o sută de pași, automobilele se năpustesc sub Place de la Concorde. Acolo ar fi trebuit s-o caut pe Gilberte, nu pe bancă ; într-o mașină decapotată, cu picioarele rezemate în tabloul de bord, cu capul dat pe scate, convertită în sfîrșit la imaginea care a refuzat să se formeze altădată. S-o fi recunoscut într-o fată frumoasă și puțin nebună, din zilele noastre, căreia nu-i place să se prefacă și n-are nevoie să pară altceva decît este. Tipul de lîngă ea, cu plete și cu favoriți pînă sub maxilare, cu o mînă pe volan, s-o pipăie cu mîna cealaltă, iar ea să țipe excitată, și țipetele să coboare cromatic, odată cu modulația cauciucurilor. Așa s-a născut muzica atonală, dar cine ar crede ?

Nu-i nepotrivit să-mi amintesc că lui Proust i-a plăcut automobilul sau măcar i-a plăcut să-l folosească, dovadă că a avut la scară un taximetru închiriat cu ziua, măcar într-o vreme și măcar în unele zile.

Aici a fost, oricum, o predestinare. Zona investigațiilor lui citadine este astăzi dominată de automobile în circulație. Iar clădirile senioriale prin fața cărora el își va fi purtat obsesia titlurilor de noblețe sînt ocupate de magazinele unde se vînd automobile.

Bineînțeles că am fost să le văd și cred că nu mi-a scăpat nici unul. Automobile de toate felurile, dar mai mult din cele moțate. Am intrat din prăvălie în prăvălie, împreună cu mare mulțime de oameni. Din zece mii, cumpără unul. Negustorul n-are de unde să-l știe ; ar exista indicii, dar pot fi înșelătoare. De-aceea

e tolerat acolo oricine, chiar și haimanalele care se urcă la volan, așezîndu-se cu hainele murdare pe stofa argintie, și cu ghetele prăfuite pe mocheta pufoasă, și trîntesc portiera, și se lasă pe spate, afundîndu-se în tapițerie, mai lipsind doar să scuipe și să scuture fumul țigării.

Dar am văzut și un domn care cumpărase. Un Citröen cu motor rotativ, făcut în colaborare cu nemții. Cunoscătorii nu prea au încredere în aceste motoare. Prea puțini susțin ideea contrară. S-ar putea astfel ca mașina cumpărată de domnul acela să fie un triumf, tot așa cum s-ar putea să fie un dezastru — bani aruncați pe fereastră. Cumpărătorul ședea la biroul de sub cupolă și iscălea cecul, cu stiloul de aur al vînzătorului. (Nu s-ar fi putut să fie altfel decît de aur, ba i s-ar fi potrivit și cîteva nestemate, ca pe atomizorul Mariei-Antoaneta.)

Era un bărbat de vreo patruzeci și cinci de ani, să fi avut mai puțin nu i-ar fi stat bine, de statură mijlocie, cu gesticulația energică, deși reținută, cu haine castanii bine croite, cu cravata și cu cămașa ca din vitrină, un bărbat din aceia cărora toate le vin bine. Avea o față cu linii ferme, brună, încă bronzată de peste vară, încărunțit numai cît trebuie ca să ți se asculte cuvîntul într-o societate mondenă și într-o Societate Anonimă. Așa mi l-am închipuit pe Swann, chiar dacă alții îl vor fi văzut altfel, cam pleșuv înainte de toate. De aceea am zăbovit și l-am studiat pînă la urmă. Cîte n-aș mai putea spune! Ce mîini avea și ce manichiură! Și ce batistă la piept! Și ce portvizit! (din care a scos cartea de vizită). Și ce carte de vizită! — cu litere cursive, în relief, de le-ar fi putut citi și-un orb, cu buricele degetelor.

— Iată adresa! a spus domnul.

— După-amiază aveți mașina acasă, a răspuns negustorul.

Ar fi avut-o în aceeași oră, dacă nu trebuia să i se instaleze, după cum am înțeles îndată, sistemul de climatizare; acesta se livrează numai la cerere și nu-l cere oricine.

Domnul era Swann fără îndoială, și cu siguranță că Gilbertei îi cumpărase mai de mult mașina decapotabilă.

•

E ca un triumf; îmi vine să strig ura! În alte magazine n-am mai intrat la Paris și n-am cumpărat nimic decît planul orașului, în prima zi, iar în altă zi flori pentru Cilly. Și vin, se înțelege de la sine.

Nu-i nevoie să amintesc cîteva piese electronice, destinate să-mi îmbunătăţească instalaţia de reprodus muzică şi cerute de marea competenţă a sfetnicului meu în materie. Achiziţia aceasta n-are nimic mercantil, e mai degrabă o aventură spirituală, dezinteresată şi hazardată, în zona idealurilor înşelătoare. Fiindcă o îmbunătăţire, la capătul unui lung şir de îmbunătăţiri depăşite, cere altă îmbunătăţire după prima clipă de satisfacţie, şi astfel nu eşti expus niciodată să cazi cu nasul în ţărînă şi acolo să-ţi construieşti casa.

Dovadă că obiectele acestea nu aparţin negoţului, ci magiei, este că nu le găseşti în magazinele unde cumpără oamenii, ci în mici dughene aproape secrete, în cartiere îndepărtate. Patronul, care repară un televizor, fără convingerea că are să izbutească, se uită cu o sprînceană ridicată pînă în tavan pe lista cu piesele căutate. În spatele lui sînt rafturi goale.

— Şi la ce-ţi trebuie dumitale calota cutare şi difuzorul cutare — şi ce mai urmează ? întreabă negustorul, măsurîndu-te din tălpi pînă în creştetul capului.

— Păi îmi trebuie pentru asta şi pentru cealaltă...

Abia pe urmă se decide să caute în nişte tabele, să umble cu vîrful creionului pe cifre şi simboluri, căci altminteri piesele electronice sînt bine catalogate. Dar ce folos pentru mine ?

— N-avem ! zice negustorul.

— Unde aş putea găsi în altă parte ?

— Numai la München, acolo se fabrică.

Trecusem pe lîngă München şi nu crezusem că e nevoie pentru piesele mele să mă abat pe acolo. Mai tîrziu le căutasem la Köln, care, fiind o capitală, socoteam că are de toate. Ar fi trebuit să mă alarmez încă de acolo : din zecile de prăvălii strălucite, am fost îndrumat la o dugheană, singurul loc unde mi s-a spus că voi găsi piesele. Iar la dugheană (cu rafturile aproape goale) am aflat că, într-adevăr, nu le-aş putea găsi altundeva în tot oraşul, dar că nu le au nici ei, din păcate, şi mai bine să mă duc la München.

Le-am căutat la Londra şi, negăsindu-le, m-am hotărît să am răbdare pînă la Paris, unde poţi găsi tot ce visezi peste noapte. Iar acum iată-mă în dugheană, continuînd să sper şi spunîndu-i negustorului :

— Mai am un număr de telefon ; am să întreb acolo.

— E numărul meu de acasă. De unde-l ai ?

— Dintr-un catalog, cine să mi-l fi dat altfel ?! Dar uite că mai am o adresă...

Adresa e pe o stradă vecină, n-am de mers prea departe.

— Nu te duce degeaba. Acolo am domiciliul.

Mai știu încă o adresă, în partea cealaltă a Parisului.

— Acolo e depozitul nostru. Domnule, nu te mai osteni ; fiindcă te văd străin și mi-e milă de timpul dumitale, poate am să ți le găsesc pînă mîine.

Ei nu, asta nu-i negustorie. Și am dreptul să strig ura, că nu m-a ademenit nici o minune, nici cravatele, nici parfumul.

În ultima zi însă, m-am răzbunat și am cumpărat automobile, pe Champs-Elysées, cîte mi-au plăcut, cu duiumul.

Nu știu mai niciodată ce-mi trebuie, de aceea, cînd mă uit într-o vitrină, ori n-aș cumpăra nimic, ori le-aș cumpăra pe toate, și merg înainte. Pentru mine, obiectele în stadiul comercializării își pierd interesul, le privesc ca și cînd nu le-aș mai fi văzut niciodată, uit ce întrebuințare au și abia cînd ajung acasă mă dumiresc că unele mi-ar fi fost necesare. Vitrinele, dacă sînt frumoase, mă atrag, dar le privesc cu dezinteresarea cea mai deplină, ca pe un peisaj sau ca pe o natură moartă. Mersul la cumpărături mi se pare o pedeapsă, deși, dacă îmi cumpără altcineva, mă bucur chiar și de o pereche de ciorapi sau de o radieră (care totdeauna îmi lipsește din casă). În schimb, îmi place să cumpăr automobile. N-am cumpărat multe, se înțelege, totuși dacă pun la socoteală toate hîrburile din tinerețe, numărul îl depășește pe al cravatelor care îmi atîrnă inutile pe ușa dulapului. N-aș cumpăra în fiecare zi cîte unul, fiindcă de azi pînă mîine n-aș avea nici cînd să-l încerc pe el, nici cînd să-mi încerc plăcerea. Să zicem că unul pe lună ar fi rezonabil, ca între două cumpărături să rămînă timp de consumat satisfacția.

Mi-ar mai fi plăcut în viață să cumpăr avioane și yachturi ; nu cine știe cîte, căci n-am ca îndemn nici viciul, nici orgoliul, ci numai bucuria marilor traversade. Unul din fiecare mi-ar fi fost de-ajuns, atîta timp cît nu dădea semne de oboseală.

Tentația automobilelor e mult mai ramificată, din cauza modelelor numeroase, a formelor, a culorilor, a frînelor, a motorului, a performanțelor. Și nu trebuie să le cauți la capătul lumii, în porturi sau pe cîmpuri de aviație, ci într-un singur șir de vitrine.

Astfel că le-am cumpărat pe toate cîte mi-au plăcut : un Porsche-Targa, cu motorul în habitaclu, de te asurzește ; în schimb mașina aceasta bine studiată se lipește de șosea ca guma arabică.

Am luat și un Dino-Fiat, rămas în urmă pe lîngă altele, numai fiindcă mă ispitise o dată și sînt credincios sentimentelor mele trecute. Citröenul cu motor rotativ l-am cumpărat din curiozitate, ca să văd ce satisfacție va avea domnul Swann și care îi este competența.

— Să-i punem climatizator ? m-a întrebat vînzătorul, pe cînd îmi întindea stiloul de aur (între timp îi montase și nestematele) ca să iscălesc cecul.

— Bineînțeles, și grabnic, fiindcă plec în țările calde. Cînd e gata, s-o trimiteți la garajul din Boulevard Blanqui, colț cu Rue de la Glacière și s-o predați algerianului.

E o plăcere nebună să duci astfel de conversații.

Toyota-Celica, o izbîndă puțin învechită, am luat-o fiindcă am studiat-o într-o revistă de specialitate, anii trecuți, unde era testată în comparație cu mașina pe care o am astăzi și care mi se oferea atunci cu totul din voia soartei. Poate la acea comparație ar fi cîștigat mașina japoneză, deși mă temeam că la prima revizie aș fi găsit cîte un japonez ascuns după fiecare supapă, suflînd din răspunteri în timpul aspirației, spre a mări compresia. Spiritul de sacrificiu al japonezilor se cunoaște și Kamikaze este cel mai zguduitor exemplu. Dar după ce am pus pe două coloane performanțele uneia din mașini și ale celeilalte, am cumpărat-o pe cea care era disponibilă.

M-am temut puțin de un Lomborgini, năprasnic ca un crocodil cu coada tăiată, și era cît pe-aci să-i întorc spatele, ceea ce ar fi fost o înfrîngere. Pe urmă mi-am spus că, de vreme ce Ferrari și Maserati nu erau mai puțin năprasnice, și totuși le luasem, trebuia să-mi duc îndrăzneala pînă la capăt, și formația de reptile să fie întreagă.

O grijă, în timp ce numărul automobilelor continua să crească, era dacă algerianul o să aibă loc pentru toate. „Treaba lui!" m-am gîndit apoi, socotind că fiecare e dator să-și facă meseria. Îmi rămîneau destule griji cu alesul culorilor și cu trierea accesoriilor suplimentare, instrumente și zorzoane, viciul vînzătorului de automobile. M-am luptat din greu să le resping pe cele caraghioase și inutile ; vînzătorul nu se lasă nici cînd și-a irosit tot sîngele ; în bătălia dusă cu tine, merge să-și facă transfuzie și iar își începe asaltul. Apărarea cea mai sigură, și singura totdeodată, rămîne revolverul. N-am tras, n-a fost nevoie, vînzătorii au văzut că dădeam piedica la o parte.

A doua zi, urmînd să plec, m-am dus la garaj să-mi iau mașina și am găsit-o într-o rînă, cu un cauciuc din față lăsat de-a binelea.

*

Holly Golightly, Holly-Călătoarea, cum își spunea ea însăși într-o tristă derîdere, și pe care o chema atît de frumos și de straniu, Lulamae, cînd era mică și slabă ca o vrăbiuță, îl iubește pe fratele ei pînă la fanatism, nimeni nu poate să se îndoiască. Atunci cînd moare în război, nefericitul, îl iubim și noi, fără să-l fi văzut vreodată, îl iubim și-l cunoaștem prin marea dragoste pe care i-o poartă Holly, ajunsă la nebunie în clipa nenorocirii. Înainte de întîmplarea aceasta tragică, dragostea ei este zidită pe milă și tandrețe, pe bunătate și pe o nostalgie sfîșietoare. „Unde-i fi tu, Fred? se tînguiește Holly, pierdută în amintirile ei triste. E atît de prost, săracul! — cine să-l ajute?!"

Cam acestea sînt cuvintele, după cum îmi aduc aminte. La care prietena, vlăjgana cu penele jumulite, se indignează: „Cum, tu poți să spui despre unul din neamul tău că este prost, cînd ați supt același sînge?"

Și ce dacă îmi iubesc mașina? Și ce dacă am supt același sînge? Să nu mă uit și să nu văd cît e de neizbutită?

Un stilist cu talent și cu inspirație i-a desenat o caroserie norocoasă. A atîrnat greu în balanță cînd am vrut-o, după cum atîrnă frumusețea femeii pe care o iei de nevastă.

Un fabricant cu tradiție i-a pus o tablă solidă, un motor puternic și o mecanică robustă. Toate după o concepție îndelung încercată, dar de mult depășită. O punte rigidă în spate, grea pe deasupra, cu arcuri lamelare, ca la începutul secolului. O suspensie încă și mai dură în față, înregistrînd orice vibrație a pămîntului. O direcție elastică, poate spre a îndulci duritățile celelalte, dar care în schimb dă roților o independență primejdioasă. Ca să ții o linie dreaptă, volanul trebuie jucat tot timpul, între două limite, cum odată îl vedeam pe Calcianu făcînd la curse, spre marea mea admirație; dar acestea se întîmplau prin 1936 și cel mult un deceniu după.

Mașina pe care am avut-o înainte mergea singură, nu doar fiindcă roțile motrice erau în față. Mergea singură prin vocație; și datorită unei tehnici inteligente și fericite. Felul cum ținea linia dreaptă uimea pe oricine, mai ales pe mine însumi, care știam

cel mai bine că nu contribuiam cu nimic la această minune. Suspensia era mai lină decît a leagănului unde pruncii îşi sug biberonul, şi e singura maşină în care m-am temut că ar putea să mă fure somnul, ceea ce nu poate fi socotit un defect de fabricaţie.

Atunci de ce am schimbat-o ?

De ce după zi vine noapte ? De ce nu se opreşte soarele la acea oră a vieţii noastre, socotită cea mai frumoasă ?

Maşina care se purta atît de bine şi nu m-a obosit nici după drumuri nemăsurate mă cam plictisea cîteodată. Cea care i-a urmat m-a obosit barbar în primele zile ; încetul cu încetul m-am adaptat, şi astăzi ne tolerăm unul pe altul. Iar din toleranţă se naşte şi dragostea, o dragoste chiar pătimaşă, fiindcă maşina aceasta spinoasă nu îngăduie nici o clipă de plictiseală. Fereasc㠄 Dumnezeu, într-un viraj, fie el dintre cele mai banale, să-ţi scape ochii măcar o clipă în afara şoselei ! În clipa următoare, unde s-a dus privirea, se duce şi maşina. Pentru motivul că dacă o brutalizezi nechează şi se supune, n-am să spun că-i mai puţin păcătoasă. O simt tot timpul că mă pîndeşte, ca leul dresat care nu încetează să-şi arate colţii şi-i gata oricînd să-şi sfîşie îmblînzitorul.

Aşa se întîmplă deci cînd te iei după frumuseţe ; pe urmă trebuie să accepţi şi caracterul. Dar caracterul îl ştiam dinainte, astfel că nu-i vorba de păcăleală, ci de-o aventură.

Mi-am descărcat sufletul spunînd toate acestea, şi sînt mulţumit că am denunţat dogmatismul, care mi se pare a fi originea tuturor terorilor din istoria omenirii. N-am să cred niciodată că bunurile mele sînt mai valoroase decît pot ele să fie, bietele ! — şi decît să greşesc, mai bine las să treacă. Şi orice ar fi să cred eu despre alţii şi despre mine, şi orice ar fi să creadă altcineva, n-am să impun dreptatea mea nimănui. Ci am s-o iubesc mereu pe Holly Golightly, care îşi găsea clipe de fericire *privind* obiectele frumoase de la Tiffany, fără să le aibă, şi nu era niciodată dogmatică.

Maşina lăsată pe geantă, după minunatele herghelii de pe Champs-Elysées, m-a făcut să mă simt mizerabil, în garajul acela subteran, care şi el părea un tunel, blestematul ! — şi cu algerianul alături, care rîdea prostește şi-mi ura „Bon voyage, monsieur !“, fără să vadă că nu puteam să plec în nici un voiaj pînă nu schimbam roata. Mă gîndeam că trebuie să descarc tot bagajul ca să scot roata de rezervă şi cricul, şi îmi aminteam, certîndu-mă, ce inteligent erau plasate aceste accesorii la maşina cealaltă. Barem

cînd mă gîndeam la cricul de astăzi, zestre legitimă, înscrisă de fabricant în inventarul mașinii, îmi venea să mă îndoiesc că oamenii zburau în cosmos și în lună, ci mai degrabă credeam că se află într-un stadiu mult mai înapoiat, prin epoca de bronz a preistoriei, neștiind încă să prelucreze fierul. Ce inteligență umană fusese în stare să pună manivela în axul ridicătorului, în loc s-o articuleze orizontal, cu un pinion conic, dacă nu era în stare să găsească un mijloc și mai simplu, că sînt destule și nici unul n-ar fi costat atîta ca uzina să dea faliment tocmai cînd scotea pe poartă o mașină atît de frumoasă. Plasată cum și un creier de maimuță ar fi înțeles cît e de imposibil, manivela trebuie dată peste cap, o sută optzeci de grade, manevră compusă din trei mișcări, stupide, la fiecare jumătate de întoarcere, căci altfel se lovește în portieră și nu ar putea trece decît dacă s-ar face în tablă o gaură de vreo două șchioape, ca să încapă și mîna. Ca nu cumva să se creadă că neghiobia e doar întîmplătoare, scăparea din vedere a unui serviciu obscur al uzinei, fabricantul o confirmă, negru pe alb, în cartea tehnică a mașinii, învățîndu-te cum să faci mișcările caraghioase. A te apuca de urechea stîngă cu mîna dreaptă e o treabă mult mai ușoară, și nici n-ai de ce s-o faci de cincizeci de ori, cîte rotații ale cricului sînt necesare ca să ridici mașina.

— Attendez, monsieur !

Într-o săptămînă, algerianul a mai învățat o formulă. Iar acum, băgînd de seamă prăbușirea mașinii, după ce mai întîi l-a intrigat mimica mea consternată, dă fuga și se întoarce cu un minunat cric hidraulic, pe rotile. Într-o clipă mașina e săltată, roata scoasă, roata pusă — sînt iar pe picioarele mele. „V'là, monsieur !"

Trăiască Algeria !

Cu scosul și cu pusul bagajelor, plus paralizia inițială, a trecut aproape o oră. Am lăsat-o pe Cilly în ușă, spunîndu-i : „Vin într-o clipă !" M-am perpelit gîndindu-mă să-i telefonez sau să dau o fugă pînă acasă și să-i arăt cum stă treaba. Neștiind cum ar fi mai ușor și mai bine, n-am făcut în nici un fel, preocupat mai mult de colaborarea cu algerianul. Cînd am ajuns, după atîta întîrziere, mă simțeam vinovat și gata să primesc orice pedeapsă. Dacă un om a plecat pentru cinci minute și lipsește o oră fără să anunțe, e ori la spital, ori la morgă. Mă așteptam s-o găsesc pe Cilly în panică, telefonînd la poliție. Am găsit-o în bucătărie, făcîndu-mi a cincea oară cafeaua. Fericita mea prietenă,

care luase seama de patru ori că se răcise cafeaua, n-a băgat de seamă că lipsisem o oră. Şi nici nu s-a mirat că eram murdar pe mîini ca un mecanic. Aş fi vrut s-o rog : „Învaţă-mă şi pe mine, Ţaţaie !", căci aşa îi spuneam, moldoveneşte, ca unei surori respectate, cînd am cunoscut-o, acum multă vreme.

37

Înainte de a pleca, am mai dat o fugă pe insule ; aveam o treabă, nu m-am dus degeaba. E partea din Paris unde aş fi vrut să am palatul, dacă eram unul din regii Franţei. Singura dificultate ar fi fost să-mi stabilesc preferinţa, între Ile de la Cité şi Saint Louis, atît de asemănătoare. Natura a făcut din ele o escadră.

Mai întîi am coborît pe chei, aproape de Pont Neuf ; acolo e un debarcader de unde pleacă vapoarele cu turişti, să-i plimbe pe Sena. Mă urmărea înscrisul de pe o placardă : „Primim bacşiş cu plăcere !" Nu-i găsisem replica din prima dată. Să fi fost rege, n-aş fi îngăduit una ca asta pe domeniul meu, şi încă în apropierea palatului. Un domn grăsuţ, cu ochii unsuroşi de plăceri nocturne, stătea pe un fotoliu pliant, pe punte, lîngă intrare. Nu se vedea nici un muşteriu deocamdată, şi cum eu păream unul, domnul s-a ridicat să mă întîmpine.

— N-ar fi mai simplu, domnule, i-am spus, arătîndu-i avizul, să scrieţi „Bacşişul obligatoriu" ? Sau, şi mai sigur, să măriţi taxa, cît vi s-ar părea convenabil, şi să nu vă mai lăsaţi la bunul plac al clienţilor dumneavoastră care nu sînt la fel de darnici, spre a nu mai vorbi de cîrpănoşii care îşi mănîncă de sub unghie, ba şi-ar mînca şi unghiile, cu totul, de vreme ce tot urmează să crească ? Sau credeţi că în felul acesta s-ar micşora numărul muşteriilor ?

— Hotărît că nu s-ar micşora, domnule ! Clienţii noştri sînt străinii şi provincialii. (Se potrivea cu ce am spus şi eu altă dată.)

Şi care străin, şi care provincial n-ar da şapte franci, în loc de cinci, ca să se plimbe pe Sena ? Dar atunci ce s-ar alege din plăcerea noastră ?

Ochii interlocutorului meu se înecară şi mai mult în grăsime, şi toată fiinţa lui deveni unsuroasă, asemeni şi glasul.

— Oare nu puteţi înţelege ? zise el mai departe. Nu vă daţi seama ce dulce e clipa cînd, la plecare, oamenii se apropie, unul cîte unul, spre a împlini actul ? Fiecare din ei egalează emoţia unei întîlniri de dragoste. Nici unul nu poate să scape, nu-i decît o singură ieşire. Îi cîntăreşti din ochi, ştii ce va da unul sau altul ; experienţa mea astăzi, domnule, îmi îngăduie să stabilesc, încă de la venirea lor, ce sumă voi avea în buzunare la urmă. Dar în afară de satisfacţia pecuniară, nu vă puteţi imagina plăcerea de a simţi banul în palmă, cald şi puţin umed de năduşeală, pulsînd ca un organ viu, domnule. Fiindcă aici gestul simplu de a da se amplifică prin complicitate şi taină. E unul din gesturile care-i leagă pe oameni, făcîndu-l responsabil pe unul de celălalt, ca actul iubirii carnale, deopotrivă de pasional pentru amîndoi partenerii.

În viitoarea mea domnie, acestui om am să-i tai capul, după ce îl voi sili să dea un bacşiş mare călăului. Să-i pună banul în palmă cu mîna lui năduşită de groază, provocîndu-i toate senzaţiile descrise mai adineaori.

Puţin mai departe, unde insula se termină ca prova unei nave, venea Hemingway să pescuiască. Nu-i singurul om pe pămînt căruia i-a plăcut pescuitul ; ca şi vînătoarea, ca şi lupta de tauri.

În viitoarea mea domnie, voi interzice pescuitul de pierdevreme şi voi pedepsi aspru pe cei care pretind că e vorba de un sport al bărbaţilor, bărbaţii-om de o parte, bărbaţii-peşte de alta ; că ar fi o întrecere, cu alte cuvinte : omul se luptă cu peştele, de pe poziţii egale, să cîştige cel mai puternic, o dată omul, o dată peştele...

Din moment ce nu voi închide abatoarele, căci n-am de gînd să înfometez poporul, voi admite şi pescuitul, ca meserie, masacrul în masă, fără vorbe amăgitoare. Un prieten, explicîndu-mi folosirea lansetei, îmi arăta cum trebuie tras firul, n-am reţinut tehnica, fiindcă n-o voi practica niciodată, ci numai preceptul plin de umanitate că trebuie să faci astfel încît să-i laşi şi peştelui o şansă. Îmi vine să urlu. Ce şansă ? Aceea ca peştele-bărbat, căruia i se asimilează din nefericire şi peştele-femelă, să poată rupe firul.

Şi pe urmă să poată fugi cu oţelul în gît, să se chinuiască lăudînd mărinimia omului.

Năvăliţi în heleşteie, în fluvii, mări şi oceane şi scoateţi de sub apă hrana mulţimii ! Iar ca sport, practicaţi tenisul, cu cămaşa albă, curată.

Şi sportul vînătoarei are reguli cavalereşti, care m-au impresionat cînd le-am auzit prima oară : să nu tragi în iepurele încremenit de spaimă ! Cum să nu se sperie şi cum să nu încremenească, dacă se pomeneşte cu puşca în faţă ? Atunci se cade să-l pui pe fugă şi abia pe urmă să-i trimiţi pumnul de alice în ceafă.

În viitoarea mea domnie, neputînd să interzic vînătoarea, care a fost totdeauna o pasiune regească, am să dau cîte o puşcă fiecărui iepure de pe întinsul regatului, povăţuindu-i însă pe toţi să nu tragă în oameni cît timp aceştia stau ţepeni de frică.

În sfîrşit, voi da spade taurilor, iar lupta nu va putea începe decît după ce toreadorilor li se va lua cîte un litru de sînge, stors din ceafa împunsă de suliţă, şi după ce li se va înfige între umeri cîte o pereche de banderillas.

În căutarea pescarilor, pe care voiam să-i prind asupra faptului şi să-i trec în cartea neagră, am înconjurat încă o dată cele două insule şi am socotit că nu le-ar sta bine altfel decît să rămînă împreună, continuîndu-şi navigaţia în escadră. Ca să nu pară prea mult oprindu-mi-le pe amîndouă, cu tot ce se vede acolo, am convenit să renunţ la catedrală, care să fie desfăcută şi dusă în altă parte, avînd grijă ca la reconstruire, celor două turnuri să li se asigure o lăţime egală, reparînd inexplicabila diferenţă de astăzi. Spre a da insulelor o şi mai evidentă înfăţişare de corăbii, în locul catedralei să se împlînte catargul mare, catargul mic să se împlînte în turla Sfintei Capele, în Place Dauphin să fie puntea de comandă, comanda încredinţîndu-se domnului Raut, dacă va dori s-o primească. În ceea ce priveşte insula Saint Louis, ea va fi puntea de promenadă. Aceste modificări nu vor schimba nicidecum caracterul locului, unde arheologii civilizaţiilor viitoare vor recunoaşte originea Parisului, cu civilizaţia lui dispărută. Cum în vremea aceea care va să vină probabil omenirea se va hrăni cu totul în alt fel decît astăzi şi va găsi alte feluri de pierde-vreme, m-am gîndit ce bătaie de cap vor avea oamenii de ştiinţă ca să interpreteze fosilele pescarilor găsiţi la prova insulelor, unde venea Hemingway să arunce undiţa.

38

După ce-am ieşit din Paris, poate mai greu decît intrasem, datorită unei schiţe greşite, am regăsit, odată cu cîmpul liber din faţă, plăcerea de a-l străbate cu viteza maximă. Pînă în valea Loarei nu aveam nimic să descopăr. M-am oprit însă la o staţie de benzină, care mi s-a părut mai liniştită, şi acolo am pus să-mi repare şi cauciucul. Între timp mi-am dat jos tot bagajul, l-am întins pe iarbă şi am încercat să fac ordine în geamantane, ceea ce n-am izbutit, cum n-am să izbutesc niciodată ; dar chinul n-a fost chiar inutil, deoarece am rămas cu impresia unei datorii împlinite. Cred că aceeaşi satisfacţie cunoşteau şi martirii, în viaţa lor următoare, după ce treceau prin supliciu.

Un drum de cîmpie m-a dus la Orléans, unde am găsit statuia Ioanei d'Arc, într-o ambianţă neprevăzută, după tumulturile dinainte. La ora prînzului oraşul respira în tihnă, sub cerul puţin umbrit şi într-o atmosferă cam tristă ; ar fi fost ca după o retragere, să se fi văzut ruine şi fum de incendii. Oricum, lumea părea fugită, doar Ioana d'Arc rămăsese pe loc, să reziste pînă la capăt. Credeam că tot aşa va fi de aici înainte, că se întîmplase o răsturnare a timpului, îmi trăiam prezentul meu, într-un trecut care îmi acorda toate privilegiile dorite de mine şi încă necunoscute de restul oamenilor. Ale mele erau locurile de parcare, făcute din timp, pentru o lume ce avea să fie, al meu tot spaţiul carosabil, şi dacă aş fi vrut chiar trotuarele, a mea prioritatea în intersecţii, atît timp cît automobilul încă nu se născuse, al meu fiind singurul din istorie.

După ce m-am desfătat să descopăr oraşul pe care nu-l caracteriza doar liniştea aceasta ci şi curăţenia, de parcă municipalitatea foloseşte aspiratorul, duşul şi foehnul, mulţumit de tot ce-mi fusese prielnic, am cedat şi eu prioritatea, aşa, numai din eleganţă, lăsînd înaintea mea pe un englez venit după mine la Oficiul de Informaţii Turistice. Era un octogenar care călătorea cu o nevastă contemporană, şi ar fi fost necuviincios dacă îi obligam să stea după mine. Omul mi-a mulţumit cu multă politeţe, ca şi nevasta, ceea ce dovedea că îşi dădeau seama de gestul meu şi nu-l luau drept o obligaţie subalternică, aşa cum mi s-a întîmplat cu alţii cărora le-am îngăduit să treacă în faţă. Dar nu mi-am închipuit că vor dori altceva decît să afle cum se ajunge la castelele de pe

Loara, care din ele trebuie vizitate şi care lăsate în afara drumului. Cînd colo, englezul, înarmat cu un bloc-notes plin de însemnări mărunţele, pe care îl consulta adîncit în el cu nasul şi cu ochelarii, voia să afle, în părţile necunoscute de el, iar în celelalte să şi-o reconfirme, toată istoria Franţei, dinainte şi după arderea fecioarei, de al cărei supliciu se prefăcea că nu-i responsabil. (Oamenii care au reconstituit această istorie îngrozitoare deţin informaţia unor martori ai vremii, că din mijlocul flăcărilor s-au auzit pînă tîrziu strigăte disperate către mîntuitorul. Strigase şi acesta odată pe Dumnezeul lui, cu aceeaşi credinţă şi la fel de zadarnic.)

Nemaiavînd răbdare să aştept rîndul cedat cu atîta nechibzuinţă, m-am lăsat păgubaş şi-am pornit-o spre uşă. Prinzînd de veste, englezul a întors capul spre mine, asemeni nevasta care se aşezase într-un fotoliu, şi, întrecîndu-se în politeţe, mi-au mulţumit încă o dată. Toate se vor fi mişcat de atunci înainte, poate pe străzile curăţate cu aspiratorul or fi apărut hîrtii aruncate şi alte gunoaie, poate s-o fi născut forfota oraşelor moderne şi or fi apărut chiar automobile în număr mare, acoperind spaţiul carosabil şi parcajele, numai englezul meu cred că îşi continuă cercetarea, puricîndu-şi memoria şi bloc-notesul.

Plecînd nesatisfăcut de la Biroul de Informaţii, n-am suferit nici o pagubă, cum crezusem, fiindcă nimeni n-o să-ţi spună vreodată cum e mai bine să faci cu castelele de pe Loara. Fiecare să se ia după propria lui inspiraţie. Iar dacă la urmă va regreta o astfel de cercetare haotică, să fie convins că n-a văzut şi n-a înţeles mai puţin decît cine procedează metodic şi se îndoapă cu informaţii.

La Chambord am ajuns spre jumătatea după-amiezei, odată cu o ploaie vînătă şi subţire. Am străbătut pînă acolo o cîmpie misterioasă, cu şosele încrucişate care erau derutante şi-ţi dădeau o nemulţumire continuă, fiindcă trebuia să optezi pentru una, fără să ştii dacă alta nu ar fi fost şi mai bună. E un loc unde m-aş întoarce pe o zi întreagă, chiar dacă mi s-ar spune că nu-i de făcut nici o descoperire ; aş vrea să mă conving că şoseluţele şi drumeagurile acelea nu duc nicăieri şi nu are nici un rost să brăzdeze cîmpia. Pînă atunci nu-i nici o dovadă că la capătul fiecăruia nu se află un castel, încă necunoscut oamenilor.

Pe cînd gîndul îmi rătăcea astfel, printre lanuri, printre păduri şi crînguri, toate învineţite de norii care aduceau ploaia, Chambord a apărut într-o zare mai luminoasă, cu turnuri masive

la colţuri, cu terase crenelate şi cu hornuri deasupra acoperişului. Era o masivitate care domina peisajul şi devenea captivantă, prin ceva venit de peste realitate. Construcţia aceea nemăsurată, în mijlocul unei naturi goale, fără nici o aşezare omenească în preajmă, beneficiind de o solitudine grandioasă, părea pogorîtă nu din istorie, ci din basme. Un timp, pînă ce am ajuns aproape, am tot crezut că voi pica în mijlocul unei feerii misterioase, imposibil să fie localizată, şi că pe aleile parcului îmi va ieşi înainte, mai misterioasă decît toate, Yvonne de Galais, cu glezna subţire, destinată unui vis de o singură noapte.

În flancul castelului, o construcţie foarte utilitară, pe jumătate ascunsă în pădure din fericire, un restaurant fără de care n-ar fi murit nimeni de foame, părea plin de lume, după numărul maşinilor parcate afară. El reprezenta o localizare cu mult prea brutală ca să mai pot crede în basme, astfel că am intrat în curtea castelului, fără să mai sper că voi întîlni eroina a cărei apariţie dintre vis şi realitate m-a tulburat mult prea adînc în adolescenţă, ca s-o fi putut uita pînă astăzi.

Mai întristător mi s-a părut că a trebuit să merg cu umbrela desfăcută deasupra capului, ca un semn al bietelor mele limite.

Castelul, cu încăperile mai mult goale, poate trezi mult interes în mintea cercetătorului de istorie ; el va vedea aici evoluînd personajele din cronici, şi fiecare pată de pe zid, fiecare adîncitură din lespezile pardoselii, fiecare baldachin putrezit de vechime îi vor spune cîte ceva despre om şi despre o vreme. Nu ştiu să citesc în aceste semne ; singurul sentiment pe care mi-l trezesc ele este dezolarea. De ce să trăiască omul mai puţin decît materia ?

O largă scară elicoidală, cu trepte masive de piatră, m-a dus pînă pe terasele înguste ca nişte coridoare, care dau înconjur acoperişurilor construite cam haotic şi perforate de hornuri. Am mers de jur împrejur, adăugînd umbrela mea la celelalte acoperişuri, atît de înghesuite şi de stîlcite că, privite de sus, păreau muşuroaiele unor triburi de furnici înspăimîntate de ploaie.

Cînd plouă, e firesc să se ude mai întîi acoperişul. Aici mi s-a părut că ploaia n-a fost prevăzută şi că, lăsat în voia ei, fără nici o apărare, acoperişul ud tremura de frig şi de frică. Ar fi trebuit să-i facă o umbrelă deasupra, ca a mea, dar mai mare.

Am coborît pe o a doua scară, al cărei mers în elice se împleteşte cu al primei, fără a se întîlni vreodată. Nu ştiu de va fi fost numai o fantezie a arhitectului sau o comandă a senioru-

lui. Pe o asemenea scară cineva poate să urce, de pildă regina, fără să știe cine coboară pe partea învecinată, poate amanta regală.

Biografii lui D'Annunzio spun că în vila de pe malul lacului di Garda, care nu-i mai puțin ambițioasă decît castelele din istorie, erau două apartamente cu desăvîrșire identice, ca arhitectură și mobilă, la două etaje diferite, unde se ajungea cu ascensorul. Vizitatoarele, foarte îngrămădite, după cum povestesc apologeții poetului, erau conduse în apartamentul liber, fără să bănuiască existența altuia, ocupat la ora aceea. Numai amfitrionul, neavînd dublură, trebuia să-și joace rolul la amîndouă etajele.

Prin asociație cu Chambord și cu odăile suprapuse ale lui D'Annunzio, îmi amintesc scara castelului de la Amboise, tot în elice, dar fără trepte, ci cu un plan continuu, care îngăduia caleștii să urce pînă în ușa apartamentelor. De-acolo evadarea n-ar fi fost lesnicioasă, dat fiind că a doua scară se afla tocmai în extremitatea opusă a castelului. Dar regii nu rămîn niciodată în încurcătură, de vreme ce pot tăia capul, fie amantei, fie reginei.

Cîmpia misterioasă cu șosele încrucișate, șerpuind printre păduri și crînguri, mergea mai departe, fără semne de reper pe care să le poți ține minte. Așa am ajuns la Cheverny, unde castelul nu se vedea decît vag după împrejmuirea zidită și printre arbori. Am zărit lume în fața portalelor, mi s-a părut o lume aleasă și am avut impresia că tocmai soseau oaspeții castelanului ; socotind că nu eram invitat, mi-am văzut de drum fără nici o părere de rău, dimpotrivă, cu satisfacția că economiseam cinci franci și un ceas din viață. E drept că aș fi acceptat invitația, dacă mi s-ar fi oferit o cameră pentru noapte, fără a fi obligat să iau parte la masă.

La Blois, castelul cu aspect redutabil, fortificat pe înălțimile din mijlocul orașului, mi-a făcut frică. M-am întrebat cine urma să se bată acolo, și ce căutam eu în mijlocul combatanților. Deocomdată era armistițiu, încetase chiar și ploaia, și din fața castelului, unde va fi fost tabăra oștilor altădată, iar acum era un loc de parcare, am privit jos orașul, cu acoperișurile ude, printre care forfotea lumea ; toate păreau la aceeași înălțime, relieful se pierduse, lipsind o dimensiune. Simțeam că îmi voi pierde și eu o dimensiune, că nu voi putea rămîne întreg la umbra castelului, de aceea am coborît și, înainte de a porni mai departe, am cumpărat o periuță de dinți, primul obiect pe care l-am văzut într-o vitrină. Nu aveam nevoie de ea, mai ales că nu mi se părea bună, dar

trebuia să fac un gest de civilizație ca să reintru în istoria noastră contemporană.

Pe drum a reînceput ploaia, apoi mi s-a părut că aud bubuituri în urmă, semn că, terminîndu-se armistițiul, reîncepea și canonada. Dacă n-aș fi fost nerăbdător să termin cu castelele de pe Loara, a doua zi m-aș fi întors la Blois, ca să văd ce ziduri fuseseră dărîmate.

Într-un sat al cărui nume l-am notat nu pentru mine, ci pentru istoria viitoare, Condé-sur-Bevron, un afluent amărît al Loarei, am găsit vreo trei castele, netrecute pe hartă, dar despre a căror existență am dovadă însuși faptul că într-unul din ele, chiar pe malul rîului, am rămas în noaptea aceea. Castelana mi-a dat o cameră la etaj, deasupra uliței, de unde puteam să văd celelalte două castele.

Era abia ora cinci și jumătate cînd m-am oprit acolo, dar fiind ud și înghețat, toate mi se păreau întunecate ; ziua se sfîrșise prea degrabă, mi se răpeau cîteva ceasuri. Cu ce ușurință trec astăzi peste ele, punîndu-le în coloana de pierderi, dar ce greu mi-am mușcat atunci zăbala, simțindu-mă incapabil să merg mai departe ! Fiecare popas mi se părea o înfrîngere, fiecare oră de somn, aici, într-o lume unde n-am ajuns ușor și unde nu știu dacă am să mai vin altă dată, mi se părea o rană nevindecabilă. Iar pe deasupra acestora, și mai grea decît toate, mă apăsa neconcordanța timpului meu cu timpul istoriei, incapacitatea de a trăi în mai multe epoci deodată. Nu pot reînvia în mine vremea castelelor, mă tîrăsc printre ele și mă simt mizerabil, ca un analfabet stăpîn peste biblioteca din Alexandria.

Pe la șapte seara, după ce castelana mi-a dat de mîncare, devansînd, printr-o favoare extremă, ora de masă a castelului, sub norii ca plumbul s-a văzut soarele, apunînd spre vărsarea Loarei, pe un orizont limpede, care anunța o a doua zi bună. Atunci am devenit mai milos cu mine.

*

La Amboise am sosit prea devreme, avînd de străbătut numai cîțiva kilometri. Totdeauna sosesc prea devreme ; e incurabil !

La castelul meu nimeni nu era treaz cînd am plecat, la ora șapte și jumătate. Iarăși am plecat prea devreme ; totdeauna plec prea devreme.

În cei cîţiva kilometri făcuţi de-a lungul Loarei, căci am regăsit-o îndată, n-am văzut decît pivniţe de vinuri, săpate în stîncă, pe marginea şoselei. Peste tot, placarde puse la vedere, una după alta, că te ameţesc în viteza maşinii, poftesc lumea să deguste vinurile. Nici un alt produs al pămîntului nostru nu cred să fie oferit în vreo parte a lumii cu atîta stăruinţă şi atît de continuu. De la un timp devine o obsesie, care se poate transforma în beţie, fără să fi băut nici o înghiţitură. Aşa am simţit mai tîrziu, cînd mergeam spre Bordeaux şi cînd, pe mulţi kilometri, nu întîlneai alt semn despre existenţa oamenilor, decît invitaţia să degustî vinurile. Pe dreapta şi pe stînga şoselei, pe stîlpii de telegraf, pe pomi, pe garduri, pe case, pe ţăruşi, pe bornele kilometrice, pe cer, pe razele soarelui erau înfipte firme, firmuliţe, cartoane, hîrtii, table, toate suporturile închipuite în care să încapă cuvîntul de invitaţie. Nimic nu mai exista pe pămînt decît vinul şi nimic nu-i rămînea de făcut omului decît să-l deguste.

În viaţa lui, omul gustă multe, de la laptele mamei pînă la ultima împărtăşanie. Gustă din cele dulci şi din cele amare şi din cîte gusturi îi rămîn în gură s-ar putea scrie o nouă istorie. Numai vinul e supus la alt fel de încercări, fără seamăn, căci însuşirile lui nu se definesc prin gust, ci prin degustare, noţiune mult mai complexă şi aproape imposibil să se traducă. Prin degustare se trece dincolo de proprietăţile chimice şi fizice ale vinului, arome, culoare, tărie, vechime, ca să se ajungă la alambicările lui sublime, la trecutul lui şi la devenirea lui viitoare, la metafizic şi la alchimie.

Între timp, beţivii beau poşircă prin taverne şi apoi adorm prin rigole, ca a doua zi s-o ia de la capăt, pînă ajung la delirium tremens. Nici un produs al pămîntului nu aduce omului atîta înălţare şi atîta mizerie. Îmi place vinul şi i-am făcut în sinea mea multe imnuri. Dar în zilele acelea, cînd toată lumea înconjurătoare mi se părea o cramă, ale cărei adîncimi nu şi le putea închipui nimeni, fiind ascunse în stînci sau în zidiri subpămîntene, mi s-a făcut teamă că asupra omenirii ar putea să vină o calamitate nebănuită, o altă formă a Apocalipsului : într-o zi să se spargă toate buţile, vinul să se reverse peste lume, într-un potop încărcat de cîntece şi de veselie, dar mai dezastruos decît potopul căruia îi supravieţui Noe, fiindcă toţi salvaţii de la înec, oameni şi animale, ar muri de intoxicaţie alcoolică.

Am ajuns sănătos la Amboise, după cum mai tîrziu am ajuns la Bordeaux, şi nu că aş fi apelat la metodele lui Ulise. Niciodată

n-am căzut în ispită, dacă n-a trebuit să dărîm o cetate, sau măcar să sparg o uşă, sau cel puţin să împing o portiţă. Prea era la îndemînă vinul, ca să nu ţi se facă lehamite.

Aşteptînd să fie ora nouă, cînd puteam să vizitez castelul, m-am plimbat pe strada cu magazine, aflată aproape de Loara, pînă ce am dat de un leopard tolănit de-a latul trotuarului. Mi-a plăcut, aş fi vrut să-l mîngîi, dar mi-a fost frică, aşa că l-am privit de la distanţă, pînă ce a venit o tînără doamnă, cu pachete în braţe, şi l-a luat de zgardă. Pentru un oraş mic de provincie mi-a părut o extravaganţă ; pe urmă m-am mustrat aspru, socotind că eu eram cel mic şi de provincie, dacă făceam astfel de judecată. Aş fi vrut să mă explic şi să cer scuze, atît doamnei cît şi leopardului, să le spun ce bine semănau şi ce frumos le stătea împreună şi cît mă bucuram că, datorită lor, dimineaţa mea devenea atît de neobişnuită. Parcă de multe ori aveam să mai văd o tînără doamnă mergînd la cumpărături cu un leopard în lesă ?

Mai fiind timp pînă la ora nouă, m-am urcat pe înălţimile de deasupra oraşului ; în drum, am văzut locuinţe primitive, dar nu mizerabile, avînd chiar un farmec datorită aspectului lor tainic, ascunse în povîrnişul de piatră, doar cu un perete în faţă, cu o uşă şi o fereastră ; că erau oameni înăuntru o dovedea fumul vetrelor, care ieşea din stîncă, deasupra. M-am dus cu fumul în urmă pînă pe ultima înălţime, un platou de unde se vedea Loara, albastră, iar de o parte şi de alta a ei istoria, cu dîre însîngerate.

Aici, sub platou, muri Leonardo da Vinci, şi casa unde-şi trăi ultimii ani ai vieţii se vede încă. Am descoperit-o prin surpriză şi-am privit-o nevenindu-mi a crede, pînă mi-au îngheţat ochii şi mi-a stat inima. N-am să ţin minte multă vreme numele seniorului care îl aduse, cu gîndul de-a strămuta aici arta Italiei. A fost o intenţie bună, din nefericire cu foloase mici pentru Franţa. Tot ce a rămas mai de seamă la Amboise, ca dovadă a întîmplării, este capela dantelată de pe terasa castelului, pe care seniorul o construi spre a fi mormîntul lui Leonardo.

Pe platoul cam sărăcuţ ca privelişte erau cîteva vile, sărăcuţe şi ele, mai degrabă locuinţe rurale. Una, cea mai modestă, se numea „Oui, je t'aime !" după cum scria sub streaşină, cu litere latine. Pe geamul deschis, am văzut o bătrînă, dereticînd prin casă. Afară, un bătrîn culegea hrana zilei din grădina de zarzavaturi.

La prînz aveau să stea față în față, la masa din bucătărie. M-am gîndit, înduioșat și melancolic, că pînă la moartea lor ploile nu puteau șterge inscripția de pe frontonul casei : „Oui, je t'aime !"

N-aveam încotro, se făcuse ora nouă, trebuia să vizitez și castelul.

*

Pe cînd urcam scara fără trepte, iar ghidul își debita litania, îmi imaginam diferite metode de a-i închide gura. Ar fi multe, mi-au mai venit în minte și altă dată, însă toate utopice, cu caracter de știință-ficțiune, căci, înțelegînd să nu aduc nici o vătămare corporală omului, elimin metodele realiste, dar brutale, cum ar fi revolverul și chiar băgatul pumnului în gură. Visez, bunăoară, un instrument minuscul, pe care să-l am în buzunar și prin învîrtirea unui buton să emită o undă, capabilă să anuleze emisia coardelor vocale, fără a le paraliza vibrația ; omul să vorbească, dar nimeni să nu-l audă și el să nu știe. Cu un asemenea instrument aș putea nu doar să-mi asigur liniștea și să cruț timpul oamenilor, ci chiar să schimb politica omenirii.

Tot ce a vorbit ghidul într-o oră, am verificat astăzi, încape într-o singură coloană de enciclopedie ; și e spus mult mai bine, și fără glume și fără eroare. Și, pe deasupra, rămîne.

Odată ajuns pe terase, în timp ce ghidul făcea spume la gură, mi-am amintit perechea bătrînă de adineaori și m-am gîndit că omul, cînd ridică o casă, trebuie să iubească pe cineva, afară dacă nu-i un sălbatic sau dacă nu urmărește să atragă înăuntru un dușman și să-l omoare fără să știe nimeni. O casă, înainte de toate, înconjoară o dragoste.

Oare ce dragoste s-a desfășurat în aceste odăi, pentru ce femeie neasemuită s-au decorat ele cu un lux încă neîntîlnit în castelele Franței ?

Pe frontonul de deasupra Loarei, unde un rege o fi gîndit să scrie reginei sale „Oui, je t'aime jusqu'à la fin de ma vie et même plus !", au atîrnat cu sutele calviniștii, spînzurați după ce li s-a tăiat capul, sau decapitați după ce li s-a pus streangul.

Căutînd pe lespezile terasei urme de sînge, am văzut că ghidul avea tocurile scîlciate și mi s-a făcut greață.

39

Cea mai vie amintire a rămas leopardul. Mai tîrziu, gîndindu-mă la el, a devenit o obsesie. M-am întrebat dacă Dominique, atunci cînd am văzut-o prima dată, coborînd din autobuzul numărul opt, la hotelul „Asturias", nu avea un leopard în lesă. Nu, dar dacă mi-a venit gîndul, îmi dau seama că se datorește mersului ei, care m-a fascinat, dar pe care niciodată n-am izbutit să-l definesc bine ; acum știu că era mersul leopardului.

Totuși, leopardul a avut un rol în viața ei, dar după ce plecase cu trenul de la Bellpuig, fără să-i știm destinația. Și la puțin timp după ce alt leopard, printr-o predestinare mefistofelică, o sfîșiase pe Torsila și-o mîncase de vie.

Cînd am sosit la Madrid cu Vicht, care era sfîrșit de durere, primul drum, după ce am găsit parfumeria închisă, a fost în Ventas, s-o căutăm pe Dominique, cu speranța absurdă că s-ar fi întors acasă, deși se urcase într-un tren care mergea spre frontiera franceză. Apartamentul era încuiat, iar portarul ne-a spus că nici Torsila nu mai venise de multă vreme ; în ultimele zile pleca dimineața și se întorcea seara, tot mai abătută, pînă ce dispăruse.

Vicht își aminti vag de curtezanul ei, cel ce împăia animale, atîta cît putuse să rețină dintr-o conversație la care nu-i era mintea. Fiindcă de ceasuri stătea mînă în mînă cu Dominique, sublimîndu-se.

Cu toate că nu știam mai nimic, l-am găsit a doua zi seara, după ce luasem pe rînd toate atelierele de împăiat animale ; răbdarea lui Vicht, într-un timp cînd suferința îl făcea să se clatine, mi s-a părut deasupra firii umane, fără să-mi dau seama că ea se datora disperării, ultimului pas înspre moarte, cînd toate se liniștesc în sufletul omului, vestind pacea supremă. Prăvălia se găsea în Carabanchel, foarte aproape de stația metroului. Cădea seara și înăuntru ardea lumina, un bec atîrnat deasupra unui pupitru înalt din fund, unde un om scria, stînd în picioare. Atîrnat de tavan, ca și becul, un glob pămîntesc, cu geografia decolorată, aproape că atingea tîmpla omului. Acesta, cu ochelari mari, în rame groase, avea ceva din înfățișarea unui scafandru sau a unei vietăți capabile să trăiască și pe uscat, și în apă. Caracterele

lui amfibii împiedicau să i se poată stabili vîrsta omenească. Oricum însă, era un bărbat încă tînăr.

Pe cînd ne uitam prin vitrină, Vicht tresări şi îmi atinse braţul, exact în clipa cînd făceam acelaşi gest, după o clipă de spaimă. O pasăre uriaşă, galbenă, cu penele puţin prăfuite, se repezea, cu ciocul deschis năprasnic, să sfîrtece ţeasta omului. Am tras amîndoi o spaimă bună, pînă să ne dăm seama că era un joc de perspective, întărit de lumina neclară. Pasărea monstruoasă se afla în primul plan al vitrinei, un colibri cît o vrăbiuţă, gungurind pe ramura de corn unde îşi avea cuibul. Şi cuibul şi ramura de corn erau erori, desigur, lîngă mica pasăre tropicală, dar reprezentau un decor sugestiv pentru vitrină.

Am intrat, iar omul n-a refuzat să stea de vorbă, deşi nu ne-a privit nici o clipă, şi nici n-a încetat să scrie într-un bloc-notes puchinos, care semăna cu al englezului. Întrebîndu-l de Torsila, dacă ştie unde ar putea fi găsită, a tras de o sfoară, făcînd să se dea la o parte perdeaua din fundul prăvăliei, dincolo de care era atelierul. Drept în mijloc, ocupînd cea mai mare parte din spaţiu, am văzut un leopard în picioare ; privea spre noi şi părea gata să meargă. Deşi nu mi-am dat seama de la început că era împăiat, ci l-am crezut viu, fiindcă avea în el tot freamătul pe care îl dă viaţa, n-am simţit nici o spaimă şi n-am făcut nici un gest de retragere. În fizionomia lui de fiară, în locul ferocităţii se citea mulţumirea, blîndeţea şi bunele intenţii prietenoase. Părea gata să pună capul jos, pe picioarele unui stăpîn, să se gudure şi să toarcă.

— A mîncat-o ! ne-a spus omul.

Sfîrşitul Torsilei, anunţat cu atîta indiferenţă, mi-a amintit femeia tînără de la Amboise ; am avut o strîngere de inimă, ar fi fost păcat, era prea frumoasă şi îi stătea bine cu leopardul. Dar leopardul ei n-avea s-o mănînce niciodată, fiindcă *o iubea*, o iubea şi cu supunere, şi cu patimă, se vedea după felul cum mergea la piciorul ei, adulmecîndu-i glezna elastică.

Torsila putea să scoată din fire chiar şi un animal domesticit, făcîndu-l să redevină sălbatic ; era agasantă şi antipatică. E destul să mă gîndesc la seara cînd urmărise, cu ochii ei tîmpiţi, de găină hipnotizată, cea mai sublimă scenă de dragoste pe care mi-am închipuit-o în viaţă. Ce putea ea să înţeleagă din dialogul acelor două mîini, două ramuri crescute din două inimi, fiecare din altă parte a lumii, o ramură de pin şi una de eucalipt, care se întîlniseră printr-o întîmplare niciodată posibilă pînă atunci, şi ne-

putînd nici să se repete vreodată, nici să se transpună în destinul altor oameni. Fiindcă era o întîmplare unică și consumată.

Deși ar putea să pară criminal, am simțit o satisfacție aproape lubrică, privind burta leopardului. Mai aveam doar o temere, că fusese un măcel, o sfîșiere sălbatică, înecată în sînge și țipete.

— Nu, domnule, ne liniști omul, cu tîmpla rezemată de globul pămîntesc, în zona ecuatorului. A dat-o gata într-o clipă ; nici n-a apucat să mă strige.

Era într-o după-amiază, omul scria în bloc-notes, iar Torsila continua să-l implore de două ceasuri. Știa că n-o să-l mai înduplece, dar venea în fiecare zi și îl sîcîia, interminabil. Mi-o închipuiam ciocănindu-i în țeastă cu ciocul ei de găină, făcînd găuri pînă în creier. Ura ei se concentra asupra bloc-notesului, nu admitea ca omul să scrie toată ziua ceva ce ea nu putea să citească. El ar mai fi suportat multă vreme, se detașa de prezența ei considerînd-o moartă, dar n-a mai suportat leopardul. Cînd a văzut-o că se repede și apucă bloc-notesul, a înfășcat-o. Pînă ce omul să ia un vătrai, ca să-l liniștească, o terminase. Din nefericire, înghițise și bloc-notesul.

— Poliția nu l-a găsit responsabil, spuse omul, în timp ce continua să scrie.

Atunci am băgat de seamă că bloc-notesul era mototolit și pătat de sînge. Fusese o operație nereușită, un student la medicină veterinară, care tocmai intra pe ușă, cu alte treburi, se încumetase să taie burta leopardului, dar se pierduse cu firea, fiindcă, înainte de a găsi bloc-notesul, dăduse cu ochii de capul Torsilei, aproape întreg, uitîndu-se la el zgîită și încă mișcîndu-și gura. Dacă ar fi auzit-o ce spune, poate n-ar fi tras o spaimă atît de mare ; dar laringele, cu coardele vocale, ajunsese în intestine. În spaima lui, mărită de gîndul că leopardul, adormit, putea să se trezească, studentul uitase în burtă o bună parte din instrumente și un aparat de radio cu tranzistori, căzut de pe masă, căci operația se făcea pe podele, în condițiuni de improvizație. Aparatul a continuat să cînte și după ce s-a cusut burta, și ei nu-și dădeau seama de unde vine muzica. Pînă seara s-a declarat septicemie ; timp de trei zile, cît a durat agonia, muzica s-a auzit fără întrerupere. Au găsit tranzistorul, încă în funcțiune, cînd poliția a cerut să se facă autopsia.

— Să mergem ! a spus comisarul pe urmă. Aici nu mai avem ce face.

Iar omul a împăiat leopardul.

L-am mai privit o dată, uimit de satisfacţie aproape diabolică pe care omul izbutise să i-o păstreze pe faţă, apoi i-am spus lui Vicht :

— Să mergem, aici nu mai avem ce face !

Trei zile mai tîrziu, cînd încă nu mă hotărîsem să plec, deoarece starea lui Vicht era tot mai amară, mergeam cu el pe Calle de Sevilla, prin faţa parfumeriei cu uşa închisă şi cu vitrina prăfuită pe care scria „Dominique", gîndindu-mă că salvarea lui ar fi fost să i se precipite termenul. Dar el uitase, cum nu mi-aş fi închipuit că poate să uite un om condamnat la moarte, şi vroia să trăiască, se zbătea vitalizat de o suferinţă mai grea decît a oricărei boli nemiloase. Eram sigur că moartea ar fi însemnat pentru el un sfîrşit dulce. Uneori m-am pomenit tresărind, cu o groază lugubră, fiindcă descopeream în mine gîndul crimei. Îndată după aceea însă mă simţeam acoperit de ruşine, conştient că n-aş fi avut curaj să înfrunt legea şi prejudecăţile, spre a da linişte unui om cu o zi sau un ceas mai devreme.

Deodată, pe cînd ne apropiam de colţul străzii, unde este intrarea hotelului „Asturias", Vicht se opri brusc şi îmi apucă braţul.

— Uite-o !

Stătea ţeapăn, cu ochii la chioşcul de ziare, împietrit de uimire, fără să înţeleagă. Nici eu n-am înţeles dintr-odată, deşi după prima clipă de stupefacţie am văzut limpede imaginea. Era Dominique, într-o fotografie pe patru coloane, în „Le Matin", pe care vînzătorul tocmai îl etala deasupra ziarelor spaniole. Avea o bluză în carouri, mult prea largă, probabil bărbătească, descheiată la primii nasturi şi cu mînecile sumese pînă aproape de subţioară. Fotograful o surprinsese pe cînd făcea o mişcare cu capul, aruncîndu-şi părul în aer, cum o văzusem cînd dansa cu infanteriştii de la Cartagena şi de multe ori după aceea.

Abia în clipele următoare am deslușit leopardul, fără să înţeleg însă ce însemna fotografia. Era un leopard magnific, de două ori mai mare decît cel de la Amboise şi poate mai puţin blînd decît acela, fiindcă ochii lui ţinteau obiectivul cum ar fi vrut să-l înhaţe ; ceva îl enervase, poate flacăra de magneziu. Dominique îl ţinea de grumaz, cu braţul gol, fără nici o teamă, ceea ce se vedea din mişcarea ei firească şi nepăsătoare. Avea un braţ de regină care îşi descheie ultima copcă a mantiei, împlinind un rit necunoscut curţilor din istorie, pregătindu-se să orbească ochii supuşilor cu nuditatea ei suverană. Avea iarăşi ceva provocător, şi în acelaşi timp iradia o răceală polară. Iarăşi semăna cu o amazoană, gata

să se ofere spre a da apoi lovitura de moarte, cu jungherul prins la cingătoare.

— Nu se poate ! gemu Vicht, lîngă mine.

Cred că era prima oară cînd „Le Matin", cu prezentarea lui atît de austeră, publica o fotografie. Deasupra ei, şi tot pe patru coloane, un titlu aducea ştirea scandaloasă, dar mai întîi aberantă : „De trei ori poligam, Hismasian se însoară a patra oară cu o midinetă spaniolă".

Aberant era totul, şi în primul rînd prezenţa ei acolo.

Abia după ce am citit titlul, l-am înregistrat pe Hismasian, încadrînd leopardul, mai bătrîn decît îl ştiusem ; nu mai avea părul viril care îi flutura pe frunte la ritmurile energice, marcînd jumătăţi de timp între timpii braţelor, creînd în orchestră întîrzieri sincopate, dînd senzaţia unei întretăieri de ecouri şi mărind volumul muzicii cu o dimensiune imaginară. Nimeni nu izbutise să găsească explicaţia acestei transcendenţe, deşi efectul atît de cunoscut era de mult subiect de discuţie. Eu, unul, aveam o explicaţie, însă abia începea să se schiţeze şi rămînea incompletă. Găsisem capătul unui fir, cînd poate erau cu zecile, şi anume, ideea participării lui biologice la recompunerea muzicii. Dacă părul, cu acele mişcări contraritmice, era un mijloc de comunicare, capabil să divizeze timpii în secţiuni neegale, neprevăzute, ducînd la surprize inconfortabile, la un fel de iritare demonică, nu ştiam pînă la ce alte componente ajungea contribuţia lui organică. Acum părul, încărunţit, lăsat mult să crească, îi atîrna pe umeri, impudic, fără tinereţe, iar şuviţele de pe frunte, atît de expresive odată, erau tocite şi veştede. Dar totul în fizionomia lui apărea veşted. Avea o cămaşă în carouri, semănînd cu cea de pe Dominique, descheiată la aceiaşi nasturi, simetric, şi cu mînecile sumese. Mişcarea lui era însă obosită, ochii stinşi, braţele puţin descărnate, cu coatele ascuţite, iar prin crăpătura cămăşii i se vedea pieptul, prăbuşit, cu păr alb de bătrîneţe.

— E imposibil ! scrîşni Vicht.

Era imposibil cum nimic nu poate fi mai imposibil pe tot pămîntul. Imposibil, lîngă leopard şi lîngă Dominique. Ea şi leopardul, aliaţi printr-un drept teribil, ar fi trebuit să-l sfîşie. Chiar dacă după aceea lumea n-ar mai fi avut muzică.

Pînă seara, Vicht se liniştise ; inima lui era închegată şi grea ca plumbul. Fusese însă un război crud, atît de sîngeros şi de bestial, că nu l-ar fi egalat nici masacrul din Corregidor, cum

îl ţineam minte de pe vremea lungii bătălii a Pacificului. Dorinţa mea fusese atunci să nu aud vreodată, tot restul vieţii, de o bătălie care s-o întreacă ; şi-o văzusem, ca o pedeapsă, repetîndu-se şi ajungînd mult mai departe, într-o singură inimă omenească. „Trebuie să reziste cîteva ceasuri", mă gîndeam, ducîndu-l în neştire pe stradă. Luasem ziarul şi căutam un bar fără oameni, unde să bem în linişte şi amarnic. Trebuia să-l ţin viu pînă seara, şi dacă nu-şi revenea nici în ultima clipă, nu urma decît să moară, otrăvit cu alcool, fiindcă după cinci ceasuri de canonadă nimeni nu mai rezistă ; urmează sau colapsul, sau nebunia.

Toate barurile din cartier erau pline ; ne-am întors şi am intrat la Casona, unde, fiind după ora de masă, în a doua încăpere nu rămăsese nimeni. Chelnerul ne-a adus calmari şi vin alb, fără să-i spunem ; avea pe faţă zîmbetul lui bun şi aştepta să ne înregistreze mulţumirea. Cînd a văzut cît sîntem de împietriţi, s-a întunecat, dar fără să-şi piardă bunătatea, a luat vinul şi calamarii şi ne-a adus whisky, două sticle deodată. Nu e chelner în lume care să nu aibă ceva de învăţat de la omul acela. Dacă i-aş şti numele, i-aş trimite o scrisoare de simpatie. Dar după mai bine de un an, nu cred că mă mai ţine minte ; în acest timp, mii de oameni s-au aşezat la masa lui, iar el le-a zîmbit tuturora, cu faţa lui bună. Cineva trebuie să plece, spre a face loc altuia ; am plecat, au venit alţii !

La început mă gîndisem să rup ziarul şi să-l arunc, dar era o copilărie, fiindcă imaginea ei, cu leopardul, nu putea să ni se şteargă din minte ; cele cinci ceasuri trebuiau privite în faţă, cu bărbăţie. Am pus ziarul pe masă, în faţa lui Vicht, să se vadă.

— Vicht, grenadirii lui Napoleon erau mai bravi decît noi ? Vrei să ştii ce însemna curajul lor în clipa atacului ? O sticlă de rachiu !

Am turnat whisky, în pahare mai mari de o litră. Fără apă, fără gheaţă. Ca la război. Şi am spus :

— Aveau grenadirii altă forţă decît noi de a suporta durerea ? Cum îndurau să li se taie picioarele, fără anestezie ? Amîndouă picioarele, zdrobite de ghiulele. Şi cu două găuri de glonţ în coaste ! Atît că pe vremea aceea chirurgii armatei lucrau repede ; o lovitură de satîr în dreapta, una în stînga, şi picioarele cădeau în ladă, desprinse de şolduri. Iar grenadirii rupţi astfel în două strigau din fundul plămînilor : „Trăiască împăratul !" Erau ei mai bravi decît noi ? Nu, erau beţi, Vicht ! Beţi turtă !

Vicht dădu paharul pe gît.

— Trăiască împăratul !

— Bine, Vicht ! O să ne vindecăm şi-o să căpătăm decoraţia !

— Dar doare ! zise Vicht.

Stătea drept, într-o poziţie soldăţească, rigid, înţelegînd că trebuie să lupte, ca un grenadir ; nu era încă împietrit pînă la suprafaţă şi îi curgeau lacrimi. Bărbaţii nu plîng oricînd, unii poate numai într-o singură zi din viaţă, însă atunci lacrimile sapă făgaşe.

— Ai dorit-o vreodată ? întrebă Vicht. Pe Dominique.

— Da... Atît că nu era pentru mine.

— Femeile sînt pentru oricine. Oricine are clipa lui, dacă o ştie. Ai fi iubit-o ?

— Da.

— Bine ! Dacă spui, eşti un om de ispravă ; mi-ar fi părut rău să te ascunzi. Cu Dominique nu se putea altfel. Oricine, din orice parte a lumii, trebuia s-o iubească ! (Se uită în ziar, cu o privire ţeapănă.) Chiar şi el ! Şi n-a pierdut clipa !... De unde vine jigodia asta dezmoştenită ?

Începea să fie narativ, am simţit o primă descătuşare, porneam în marş ca soldaţii, trebuia să ţinem cadenţa. Am băut şi am spus :

— Vine din Armenia.

Venea de demult ; de cinci generaţii ; cu buzunarele goale şi fără nici o speranţă ; poate fără ambiţii ; numai ca să se ia după soare. Toate valurile umane au mers odinioară spre apus : tot lungul Asiei, tot lungul Europei, tot Atlanticul, peste Islanda, pînă la Terra Nova. Şi cînd au ajuns pe ţărmul Americii, au străbătut continentul, tot spre ţărmul de la apus, în vreme ce alte neamuri, aflate de mult la acel apus, căutau un apus şi mai departe, peste Pacific, spre insula Paştelui şi Polinezia.

— E atît de relativ ! spuse Vicht. Mergînd spre apus, ajungi la răsărit. Prin nenorocul că pămîntul este rotund. Altfel ne-am opri într-o zi. Nimic în noi nu este definitiv. Ce ştii despre armeni ?

Cu toată vechimea lor, armenii încă nu şi-au spus cuvîntul în istorie. Fiecare popor, oricît de mic, oricît de uitat sau de neştiut, are de spus un cuvînt, şi-l va spune într-o zi.

— Chiar şi cei de la Bruges ! adăugă Vicht. Despre el ce ştii ?

De trei generaţii familia lui era înnobilată de un rege al Prusiei, dar el îşi luase cetăţenia franceză.

Vicht duse paharul la gură şi bău.

— Ar fi fost cazul să spun „Jos regele !“, dar am jurat credință capetelor încoronate. Trăiască împăratul !

— Bine, Vicht ! Pentru credința ta o să capeți permisie să mergi acasă.

— Da, zise el, cu o liniște care mi se părea inventată. Plec mîine dimineață. Haide la gară, să expediez mașina ! Am să iau avionul. Vreau să ajung repede, să mă apuc de treabă.

Nu puteam crede ; mai avea cînd să se prăbușească. Am luat sticlele de whisky cu noi și l-am însoțit la gară. Predînd mașina, unul din gesturile posibile era făcut. Al doilea gest a fost biletul de avion. L-a luat atunci, imediat, de la o agenție din gară. Mă temeam de gesturile următoare ; nu-l știam nici măcar pe al treilea.

— Spune-mi tot ce scrie în ziar ! îmi ceru Vicht.

Ne plimbam în La Rosaleda, parcul din fața gării, și cădea seara. Cît îl așteptasem să facă formele pentru expedierea mașinii, citisem ziarul, cele patru coloane din prima pagină, continuate pe o treime din pagina a treia. Și nu era un moment cînd ziarele duceau lipsă de știri senzaționale. Războiul în Israel, reînceput de două săptămîni, neliniștea toată omenirea. Willy Brandt demisionase. Pe președintele Statelor Unite îl aștepta dezonoarea. Numai titlurile ar fi umplut pagina întîi ! Și iată că un ziar de o sobrietate recunoscută publica sub frontispiciul lui onorabil fotografia cu leopardul, ilustrînd o intrigă amoroasă care provoca scandal în lumea catolică și punea Vaticanul în alarmă. Pînă a se dovedi că nu putea fi vorba de poligamie, ci cel mult de căsătorii desfăcute cu dispensa papei, acuzația era lansată public și, oricîte dezmințiri s-ar fi dat pe urmă, ceva tot avea să rămînă, măcar o suspiciune, după cinicul precept al lui Don Basilio.

Nouă bărbați cu nume cunoscute, din zecile și sutele de nemulțumiți care așteptau vexați, tracasați și neurastenizați ca biserica să consfințească despărțenii de mult împlinite, semnau un act de protest împotriva acestei discriminări atît de sfruntate. După ce trei preoți catolici slujiseră de trei ori taina căsătoriei, punînd, cu oblăduirea cerului, trei mirese în brațele unuia și aceluiași mire, un al patrulea preot îi pregătea mirelui a patra mireasă, fără să fie nici o dovadă că primele patru muriseră.

— Mai bine le otrăvea ! spuse Vicht. Pentru habotnici s-ar putea ca omorul să fie o crimă mai mică decît poligamia.

Străbătînd parcurile, ne apropiam de Moncloa ; am vrut să ne întoarcem, să revenim pe străzi, între case. Vicht m-a tras înainte ; mi-am dat seama că avea o intenție precisă și nu-i

lipsea nici voința s-o aducă la îndeplinire. Așa am ajuns în Calle de la Princesa, pe unde intrasem prima oară în Madrid ; am recunoscut arcul de triumf ; l-am privit fără nici un gînd. Deodată Vicht s-a oprit și mi-a spus :

— Ce vrei, în definitiv ? De ce nu vorbim despre ceea ce trebuie vorbit ? Nu mă interesează cabotinul bătrîn, cu nevestele lui. Mă interesează Dominique ! Despre ea vreau să vorbim ! Pînă mi s-o usca gura și n-oi mai putea spune nici un cuvînt. Ce urmărești ? Crezi că se poate să uit ?

Ne continuam drumul, mergea în dreapta ; am simțit că întorsese capul și, fără să-l privesc în față, mi-am dat seama, nu știu cum, că în privirea lui era un amestec de ironie și de tristețe. Poate însă că impresia aceasta mi-o dădeau nu ochii lui, ci numai glasul.

— Fiindcă nu m-am lamentat, ci am rîs și m-am bucurat de dragoste, ți-ai închipuit că am uitat moartea ? Nu, e lîngă mine tot timpul, nu vreau s-o mint, să fug, să mă ascund. Dar gîndul meu acum e la Dominique, și lipsa ei e mai dureroasă decît orice moarte. Nu vreau să trăiesc ; vreau să fie Dominique. Aici sau în viața cealaltă. Numai să fie ! Fiindcă fără ea nu se mai poate nimic, nici măcar să mor.

Apoi a tăcut, se făcea noapte, am continuat să mergem alături, îl urmam fără nici un gînd, simțeam că nu vroia altceva decît să treacă timpul. Ne-am întors prin acel lung șir de grădini și parcuri aflate de-a lungul căii ferate, am lăsat în stînga Plaza de España, apoi am ocolit gara și am intrat în Campo del Moro, unde ne-am plimbat în neștire mai mult de o oră, pînă ce luna a devenit foarte luminoasă. Atunci am ieșit prin colțul de nord-vest al parcului și am luat în lung strada de lîngă gară, Paseo de la Florida ; cum am recunoscut locurile, am și înțeles unde trebuia să ajungem ; aici vroia Vicht să mă aducă. Sau poate eu vroisem să vin aici. El traversă strada goală și încercă ușa capelei. Nu putea să fie descuiată. Luna bătea în turla albă și în zidurile spoite cu var, făcîndu-le să strălucească. Să nu fi știut că înăuntru este pictura lui Goya, prin nimic nu ar fi atras privirea această bisericuță de cărămidă, tencuită cu modestie, care își trăia umilința fațadei la picioarele catedralelor de piatră sculptată, dintre Santiago de Compostela, Sevilla și Barcelona, gata să fie zdrobită sub ele.

Vicht dădu colțul zidului, nu lipsi mult, se întoarse cu o rangă pe care o propti între clanță și tocul ușii. Am vrut să-l împiedic.

— Nu se poate ! E o efracțiune.

— Știu și nu-mi pasă. Am să sparg și am să distrug tot ce mi-o sta în drum. Fiindcă asupra mea s-a săvîrșit cea mai mare efracțiune și nu mai am nimic de pierdut!

Cînd ușa se deschise, teama de reprobabil dispăru dintr-odată, dîndu-mi o stare de liniște, de mulțumire, unită cu presimțirea unei întîmplări minunate, care avea să continue ceva început în alt timp și poate să-i dea acum lumina adevărată.

Am lăsat sticlele de whisky pe lespezile din tindă și ne-am strecurat în capela luminată de lună prin geamul de deasupra intrării. Razele ei băteau oblic și cădeau lîngă banca din mijloc, unde stătusem întins pe spate, ca să pot privi cupola.

Niciodată n-am să-mi pot explica miracolul, dar nici n-am să-l cred o halucinație, fiindcă n-a fost într-o singură zi, s-a repetat întocmai, deși condițiunile erau schimbate, și nu doar cu mine, ci și cu Vicht, într-o vreme cînd nu puteam să ne influențăm unul pe altul, de vreme ce nici nu ne cunoscusem.

Admit că prima dată putuse să fie o vrajă, a fetei întîlnite pe Calle de Alcalá, în seara cu lună nouă, prima la care văzusem cercelul de aur. Ea mi-a arătat pictura lui Goya, și nu m-ar fi mirat să aflu — dar de la cine? — că imaginea inexistentă, pe care totuși o văzusem limpede, se datora puterii ei de sugestie.

Domnul Scheibler, profesorul de literatură germană, îmi povestise cum lucra doctorul King, unul din ei, nu știu care, fiindcă trebuie să fi fost o dinastie întreagă. Îl fotografiase pe scenă, cînd își tăia stomacul și-l arăta spectatorilor, împreună cu intestinele. Lumea era îngrozită, nimeni nu putea să înțeleagă, dar nimeni nu îndrăznea să se îndoiască, nici măcar domnul Scheibler. Și n-a fost cu totul dezmeticit și nici n-ar fi putut să jure că aflase chiar adevărul, atunci cînd clișeul developat i-l înfățișă pe doctorul King așa cum îl văzuse el însuși, pe scenă, numai că n-avea abdomenul tăiat, ci își ținea mîinile încrucișate pe vesta albă a fracului, fără nici o urmă de sînge.

Dacă fata m-a vrăjit astfel, pe Vicht cine l-a vrăjit, fiindcă ea nu era acolo, ci era Dominique? Iar acum de unde venea vraja, în capela goală și spre miezul nopții, cînd pînă și spiritele sînt în repaos?

Am și eu o fotografie a cupolei, pe care n-am făcut-o singur, ca domnul Scheibler, ci am cumpărat-o de la chioșcul cu ilustrate. O fotografie necontestată de nimeni și răspîndită în mii de exemplare. Ea îl înfățișează pe Sfîntul Anton de la Padova înviind din morți un om, fiul, spre a depune mărturie în apărarea altui

om, tatăl, învinuit de crimă. Mulţime de oameni priveşte această minune, bărbaţi, femei, copii, figuri laice, lumea din vremea lui Goya, dar de la Madrid, nu de la Padova. Ei se înşiră după o balustradă de fier, care înconjoară cupola, iar deasupra lor, fundalul înfăţişează cerul, gri şi albastru, întins peste munţi vineţi.

Atunci cînd fata a ridicat mîinile să-mi arate cupola, pe acest cer am văzut o imagine inexistentă în fotografie ; la început aş fi putut crede că era însăşi imaginea fetei, proiectată acolo printr-o forţă care putea să nu mă mire, printr-un fenomen optic explicabil, deşi neînţeles de mine. Pentru că exista chiar şi o asemănare între ele şi, mai ciudat decît orice, amîndouă aveau în urechi acelaşi cercel mic de aur.

Imaginea a persistat tot timpul cît am stat acolo şi-am regăsit-o în două rînduri cînd m-am întors, tulburat pînă în fundul sufletului şi nevrozat de curiozitate. Deşi fata n-a mai apărut niciodată.

Şi imaginea văzută de Vicht era aceeaşi, fără nici o schimbare.

Aceeaşi era şi acum, cînd intrasem în capelă singuri, prin efracţiune. Ne-am aşezat pe bancă şi îndată ce-am ridicat ochii am văzut-o, într-o lumină a ei proprie, care ne îngăduia să-i deslușim toate trăsăturile, în vreme ce restul picturii abia putea să se întrezărească în slaba iradiere a lunii. Prin ce mijloace mefistofelice o inserase Goya acolo, că nu putea s-o vadă nimeni, decît după o revelaţie cum fusese a noastră ? Şi-abia acum am recunoscut-o.

— Ştiu cine este ! i-am spus lui Vicht. E Maria Magdalena, îngenuncheată în faţa Mîntuitorului !

Îngenunchease cu un gest scurt, căzuse, aşa se înţelegea de ce părul îi flutura pe spate, dezevelind urechea cu cercelul de aur. Numai părul mai putea mărturisi păcatele ei din urmă. Trupul, învelit într-o mantie albastră, fosforescentă, se ascundea cu pudoare de privirea bărbatului căruia venea să i se ofere, doborîtă de iubire şi de lacrimi. Se simţea însă vibrînd şi pulsînd, căci dansul ei nu era terminat de multă vreme. Şi cum o priveam, luminată din ce în ce mai bine, că i se vedea pînă şi fardul care îi încondeia ochii uzi, plini de pocăinţă şi de patimă, mi s-a părut că în ea o recunosc pe Dominique, aşa cum se întorsese la masă, în cîrciuma de la Cartagena, şi se uita la Vicht, cu o iubire îndurerată, implorîndu-i mila şi graţia, după ce dansase cu infanteriştii,

cu picioarele goale pînă la şolduri, cu umerii daţi înapoi, cu grumazul arcuit şi cu părul aruncat pe spate.

Simţea oare la fel şi Vicht ? Cred că da, de aceea venise aici şi spărsese uşa. După ce privi chipul de sus, mult timp, îşi coborî privirea şi spuse :

— Aici am stat ; cu Dominique. Dimineaţa. Aici a stat, lîngă mine. Cinci ceasuri. Nemişcaţi. Pînă a venit paznicul şi ne-a dat afară.

Dominique nu-şi schimbase rochia, nu-şi schimbase nimic, nici privirea ; părea că vine dintr-o tavernă, după o noapte de băutură ; era pătată de vin pe picioare şi îi sîngera mîna. Se tăiase în cioburi, nu făcea nimic să oprească sîngele, îl privea extaziată cum izvora din tăietură, constant, fără să pulseze, ca un fir de mătase roşie, fără să se răcească şi să se coaguleze, că ar fi putut să fie din nou injectat în artere, filtrat şi împrospătat de oxigenul din atmosferă.

— Înainte de a şti gustul cărnii ei, l-am ştiut pe al sîngelui. Trebuia să-l opresc, altfel ar fi curs tot, pînă la ultima picătură. I l-am oprit cu gura, cu respiraţia, cu aerul din plămîni, încălzit de inima mea nebună de fericire. Pînă s-a închegat şi s-a făcut o cicatrice de aur.

Începeau să vină oamenii, se uitau la Dominique, la picioarele ei pătate cu vin roşu şi la mîna însîngerată pe care ea o ţinea să se vadă, cu o trufie atît de neînfrîntă, încît făcea să pulseze tăietura, să se deschidă iarăşi. Se uitau la Vicht, fără să înţeleagă de ce avea pete de sînge şi pe faţă, de părea tăiată, şi fără să vadă iluminarea de pe chipul lui, arzînd ca de flacără.

Oamenii plecau fără să înţeleagă, veneau alţii care n-aveau să înţeleagă mai bine. Paznicul îşi făcea drum tot mai des prin capelă, arunca priviri intrigate.

Dominique îşi dădu capul pe spate.

— Uită-te la femeia îndrăgostită şi păcătoasă !

Deci ea găsise înaintea mea simbolul imaginii ; aveam încă un motiv să cred că nu poate fi altul.

— Părul ei a venit peste mine, spuse Vicht, mi-a acoperit faţa şi am simţit atunci ce înseamnă dumnezeirea. Atunci lumea s-a născut a doua oară pentru mine ; am privit-o prin părul ei.

se vedea albastră ; dispăruse pictura lui Goya, cupola era ca un cer de noapte, cu stele mari, albastre ; din fiecare stea Dominique se apleca înspre mine, lăsînd să-i cadă părul peste faţa mea, albastru ; cădea mereu, în valuri, că îmi tăia respiraţia, şi era tot mai albastru ; iar ea mă legana şi-mi spunea şoapte, ducîndu-mă pe o mare nu de apă, ci de miresme, şi toate cîte veneau se făceau albastre.

Era atît de puţin ceea ce rămînea să se împlinească ! Era ca şi împlinit, şi Vicht n-ar mai fi vrut altceva, dacă puteau rămîne aşa toată viaţa. Numai că veni paznicul, fiindcă nu mai putea să-i rabde, cum stăteau înlănţuiţi, de ceasuri, Dominique cu capul dat pe spate, cu ochii închişi, dar văzîndu-se prin pleoape cum privire ei se ducea în spaţii. Şi Vicht, cu faţa îngropată sub părul ei, ascunzîndu-se de Dumnezeu în propria lui cetate.

— Voi n-aveţi nici credinţă, nici casă, suflete păcătoase ? strigă paznicul.

Afară Dominique se înstrăină dintr-odată. Mergea la un pas, şi cînd Vicht vru să-i apuce mîna, cea cu sîngele pe care îl avea acum amestecat în sîngele lui, şi încă îi mai simţea gustul în gură, ca un amestec de tincturi aromate, ea se feri, cu o mişcare de gheaţă. O privi, văzu că faţa ei era de gheaţă. Şi părul, de gheaţă. Nimic nu mai rămăsese albastru.

— Ştiu ! zise ea cu duşmănie. Vrei să merg cu tine, în camera ta de la hotelul „Asturias" ! De ce nu m-ai întins printre cioburi, azi-dimineaţă, cînd stăteam îngenuncheată, ca Maria Magdalena în faţa Mînuitorului ? Să ne fi tăiat, să ne fi curs sîngele, să se fi amestecat cu vinul ! Te-am dorit toată noaptea, din clipa cînd ne-am împreunat mîinile... De ce nu m-ai întins pe bancă, în capelă, cînd mi-am dat capul pe spate ? Aşteptam, şi ar fi fost dincolo de închipuirea oamenilor, m-aş fi simţit ca Magdalena lui Goya, aş fi stat cu braţele în cruce, să mă înalţ la ceruri, mi-ai fi dat o religie, pe Dumnezeu în care n-am crezut niciodată.

•

Am stat cu Vicht în capelă pînă ce luna, rotindu-se, a trecut în altă fereastră. Acum era mai întuneric, şi chiar mantia Magdalenei începea să pălească, şi toată imaginea de pe boltă avea să

dispară, de oboseală, prea mult contemplată. Am ieşit şi l-am urmat, fără să ştiu unde vroia să ajungă ; am mers mult, pe Avenida de Valladolid, gara rămăsese în urmă, calea ferată a trecut în stînga, pe deasupra noastră, iar noi am trecut podul peste Manzanares. Madridul nu are noroc de o apă frumoasă. Am simţit emanaţii stătute, de baltă ; luna ne bătea în faţă. Am urcat rambleul înalt şi acum am trecut noi peste calea ferată, lăsînd-o iarăşi în dreapta. Eram în Casa de Campo, în afara oraşului, o sălbăticie de dealuri şi parcuri. Prin spatele nostru a trecut un tren cu ferestrele luminate, deşi era mult după miezul nopţii ; oamenii nu dormeau, trenul abia plecase din gară. Putea să fie trenul de Barcelona, şi atunci însemna că peste două ceasuri avea să treacă prin Bellpuig, unde nu se urca nimeni.

De la capelă, aici ajunsese Vicht, cu Dominique, şi era trecut miezul zilei. După izbucnirea duşmănoasă, ea amuţise, mergea cu capul în pămînt, obosită şi fără ţintă, la un pas de el, păstrînd aceeaşi distanţă, constantă, fără să se apropie, fără să se depărteze, parcă axaţi pe două şine paralele, care nu se întîlnesc niciodată.

— Ba nu ! îmi spuse Vicht. Trebuiau să se întîlnească ; măcar la infinit. Aveam de gînd să merg pînă acolo şi, oricît o simţeam de înstrăinată, ştiam că are să meargă cu mine, chiar dacă n-ar fi vrut altceva decît să-mi sfîşie faţa cu unghiile sau să mă omoare.

— Vrei să ştii de ce nu mă întorc ? întrebă Dominique. Fiindcă nu pot. Ştiu că nu pot şi nici nu încerc.

Nu adia vîntul pe dealuri, şi urcînd, Dominique se încălzise, aburea, evaporîndu-şi parfumul care trecea printre pini, amestecîndu-se cu mirosul lor de răşină. Pe la jumătatea coastei, îşi scoase fularul de la gît şi îşi descheie bluza la primii trei nasturi ; ca în fotografia cu leopardul ; nu părea numai o obişnuinţă, putea să fie un rit. Apoi îşi sumese mînecile pînă la umeri. Ceva mai sus, pe coastă, legă fularul de un pin scorţos.

— Nu mai ai nevoie de el ? o întrebă Vicht.

— Ca să nu ne rătăcim la întoarcere, răspunse Dominique.

Glasul ei nu mai era duşmănos, începea să se îmblînzească, poate de la soare. După alţi cîţiva paşi se opri, se aşează jos, în cetina prăfuită, şi îşi scoase ciorapii. Pantofii îi lăsă acolo, mai departe merse cu picioarele goale ; se încălzea şi se năştea în ea o răzmeriţă ; odată cu lucrurile părăsite se despovăra de ea în-

săși. Ciorapii îi atîrnă în ramuri, pe rînd, departe unul de altul, iar cînd ajunseră sus își aruncă și cordonul. Nu mai avea nimic în mînă, în afara sacului de călătorie, pe care îl purta tot timpul și pe care, în ziua aceea, avea să-l arunce în Manzanares ; cel pe care îl știam eu era altul. O poșetă nu i s-ar fi potrivit nici în ziua cînd ar fi încoronat-o și muzica i-ar fi cîntat imnul.

Tot restul urcușului nu mai scoase un cuvînt și nu se uită la Vicht. Dar era cu el, nu putea să fugă și acum se bucura că nu poate fugi. Lucrurile lăsate în urmă, ca să le arate drumul, dovedeau intenția ei inconștientă de a nu se mai întoarce, de a merge în neștire, cu bluza descheiată și cu picioarele goale, să-și rănească tălpile, și el, îngenuncheat în fața ei, să-i oprească iarăși sîngele, cît mai rămăsese.

Pe coama dealului era o tabără de copii, cu instalații de gimnastică și jocuri, abandonate dacă trecuse vacanța. Dominique se așează într-un leagăn cu lanțuri, iar Vicht îi făcu vînt, departe ; ea se lăsa în voia lui, fără să-l oprească, ducîndu-se tot mai sus, printre coroanele pinilor. Cînd cobora, el îi cuprindea mijlocul cu mîinile, fără să-și dea seama cît o strîngea de puternic, și ea dorea tot mai mult ca mîinile lui s-o arunce în soare. Iar cînd el îi elibera mijlocul cu o ultimă zvîcnire și rămînea jos, ca oamenii pe care nu i-a luat avionul, Dominique, odată cu senzația divin de brutală a catapultării, avea spaima că n-au să se mai întîlnească la întoarcerea ei pe pămînt, că el între timp va muri sau va fugi departe, și mijlocul ei niciodată nu-i va mai simți mîinile. Atunci ar fi vrut să se termine, oricum, prin catastrofă, să se prăbușească, numai să fie la timp, înainte ca el să fugă sau să moară. Dar cînd el o prindea iarăși și se încorda cu o forță crescută geometric, s-o arunce și mai departe, pînă deasupra pinilor, pînă la zenit, pînă în partea cealaltă a cerului, dorința de zbor, rămasă în om și uitată de pe vremea cînd el nu se poate să nu fi fost pasăre, măcar o dată, se trezea, mai puternică decît toate celelalte dorințe și decît toată conștiința.

Pînă unde aveau să meargă nu știa nici unul, ci știau doar că nici unul nu putea să fie el primul care să se oprească. Dominique se ținea de lanțuri, cu brațele tot mai întinse, căutînd tot mai sus locul unde ele nu puteau să se rupă. De mult bara leagănului se arcuia gemînd, chinuitor, iar lanțurile, smucindu-se în cîrlige, de mult scoteau scrîșnete.

În clipa care trebuia să vină, deși nu o știa nici unul, Dominique nu se mai întoarse, ci se duse înainte, proiectată pe cerul

în culori de seară. Lanţurile căzură, smulse din cîrlige, şi ea se duse. Nu simţeau spaimă nici unul, nici măcar nedumerire : întîmplarea era scrisă dinainte. Vicht se aruncă şi el, în zborul lui, pe povîrniş, cu braţele deschise, şi fu acolo unde trebuia s-o prindă. Apoi se prăbuşiră împreună, înlănţuindu-se, pînă se opriră în tufe. Vicht spuse :

— Ai venit din cer ! Un loc mai înalt nu putea să fie !

— Da ! răspunse Dominique. Dar acum haidem pînă în străfundul pămîntului !

•

Am găsit leagănul, căzut pe povîrniş ; nu-l reparase nimeni. Vicht îl luă în mîini şi-l zornăi. Suna ca oasele fărîmate.

— Aş vrea să fac dreptate tuturor, spuse. Mie, ei şi lui Dumnezeu. De m-aş sfîrşi acum, cu sufletul rupt de suferinţă, şi tot ar trebui să fiu mulţumit. Ea a fost în viaţa mea un dar fără asemănare.

— Fără asemănare pentru toţi oamenii pe care îi ştiu, Vicht ! Nici unul n-ar fi putut să aibă vreodată atît.

— Da, m-am temut să spun ! adăugă el. Nici unul din cîţi ştim, şi nici alţii, neştiuţi. Nimeni, niciodată !

Se lumina de ziuă cînd coboram dealul, să ne întoarcem.

— Vicht, vrei să căutăm ciorapii şi pantofii ?

— Nu ! Las-o să rătăcească !

Pe podul de peste Manzanares ne-am oprit. Multe scrisori am trimis la Madrid ca să aflu cum se numeşte podul. Vroiam să ştiu, atîta tot, şi nimeni nu putea să înţeleagă. La fel de greu am aflat că dealul cu leagănul se numeşte Casa de Campo ; nu ştiam, deşi fusesem acolo şi văzusem lanţurile. Iar podul se numeşte El puente de la Reina. Cine putea să fie regina, dacă nu Dominique ?

Am stat cu Vicht pe pod şi m-am gîndit. Apa, nemişcată, era verde şi părea coclită. Dacă un om s-ar fi aruncat în ea, ar fi avut moartea cea mai jalnică. Spre Ventas, cerul începea să se înroşească. Vicht privi multă vreme apa. Aici îşi aruncase Dominique sacul, cînd se întorceau, noaptea. Era în picioarele goale, zgîriată, sfîşiată, cu părul plin de cetină ; tot ce mai avea pe ea era plin de cetină.

— Ar fi trebuit să-l arunc cînd am venit, spuse ea, dînd drumul sacului să cadă în apa urîtă.

Din sac ieşeau bule de aer, bolborosind, pînă ce ajunse la fund şi mîlul le înăbuşi.

— Ştii ce avea în sac ? mă întrebă Vicht.

— Ce putea să aibă decît atomizorul cu parfum ?

Nu vroiam să-i spun ; avea aparatul de recepţie, dar n-ar mai fi folosit la nimic : se fărîmase în căderea pe povîrniş. Şi ştiam de la Dominique, îmi spusese noaptea, la Motilla del Palancar, cît se simţea de nemernică şi de sluţită că îl aruncase abia după ce nu mai putea să recepţioneze nimic. Se trezea noaptea plîngînd, îşi lipea obrazul ud de braţul lui Vicht, şi cu cît îşi simţea dragostea mai nebună, cu atît se socotea mai pîngărită. Iar pe celălalt îl ura, fiindcă vroise s-o domine, şi izbutise, împotriva voinţei ei, ceea ce era o groaznică umilinţă.

— Îl uram atît, că n-aş fi cunoscut răzbunare mai dulce decît să-i sap mormîntul, cu mîinile mele, să-i rostogolesc sicriul în pămînt şi să arunc peste el bulgări, să-i aud cum sună, ca tobele în orchestră. Orchestrele biciuite de el cu cnutul, care mi-au siluit auzul şi mi-au lăsat răni în suflet.

Aş fi vrut s-o zgîlţîi atunci, noaptea, cînd stăteam amîndoi aşezaţi în ţărînă şi ea bea Calvados din sticlă. De ce-mi spunea, cînd mult mai bine ar fi fost să uite ? Atîtea femei uită că au fost pîngărite ! Se ridică din praf şi se scuturară. Merita s-o zgîlţîi, fiindcă *nu vroia* să uite.

— Nu l-am iubit, să-ţi intre în minte ! M-am străduit în unele clipe ; m-am străduit cu toţi, altfel te simţi tîrfă. Cînd te încredinţezi unui bărbat, trebuie să-i pui o stea în frunte, oricît de mică ; să-l socoteşti mai presus decît alţii. Să închizi ochii tare, pînă te dor pleoapele, ca să nu-i vezi gesturile împiedicate, ci să-l vezi ca pe un arhanghel ; să-ţi astupi urechile, ca să nu-i auzi bîiguiala neghioabă, să ţi-l închipui vorbind în sonete. Nu trebuie să fi cunoscut bărbaţi cu sutele, ca o femeie să ştie cît de neegală le este virilitatea. Dar dacă vrea să nu decadă, nu trebuie să admită comparaţia, în folosul unuia şi-n paguba altuia, ci să fie solidară cu fiecare în parte.

— Înseamnă să accepte o sclavie continuă.

— Nu ! mi-a răspuns Dominique. Înseamnă să-ţi cunoşti şi să-ţi aperi condiţia, chiar dacă nu ţi-ai dorit-o. După ce nu va mai fi nici un drept de revendicat, după ce egalitatea va fi deplină, după ce ultima femeie din ultimul colţ al lumii nu va mai avea ce să ceară, abia atunci vom şti cîtă nevoie avem să ne supunem.

Fiindcă va rămîne neegalitatea biologică pînă la sfîrşitul speciei ; fără ea nu poate fi voluptate, nici pentru unul, nici pentru altul. Femeile care nu se supun, ci vor să fie stăpîne sînt infirme ; bucuria lor e o construcţie masculină.

În ceea ce spunea existau contradicţii ascunse, dar ar fi fost meschin să le ţin minte, atît timp cît zbuciumul ei era sincer. „A trebuit să mă supun lui ca să nu decad." Şi totuşi, îl acceptase cu uşurinţă ; trebuia să înţeleg eu, de vreme ce ea nu putea să se explice : fusese sigură că are să uite, şi ar fi uitat dacă n-ar fi fost bagheta de fildeş.

— Nu, nu l-am iubit ! Şi voluptatea a fost mediocră, mai degrabă făcută. O simţeam mai mult din muzica lui, decît din îmbrăţişările absente ; fiindcă n-avea timp să uite de sine ; pentru el eram o orchestră, pe care o asculta cu urechea trează, cu toate simţurile lucide, neîngăduindu-şi nici o dereglare a ritmului, nici o nuanţă neprevăzută, cu atît mai puţin o nuanţă imperfectă şi încă mai puţin una nebună. Dar fiindcă l-am acceptat, am fost datoare să-l apăr. Am purtat radioreceptorul cu mine, cum ocnaşii îşi poartă lanţurile.

Eram sigur că nu vroia să fugă de Vicht, în noaptea de la Motilla del Palancar, ci de ea însăşi, amăgindu-se că vrea să iasă din zona unde putea să recepţioneze apelul. Şi nu avea sentimentul că plecarea ei ar fi fost o nedreptate.

— De ce ? Mai mult decît i-am dat pînă astăzi n-am să-i pot da niciodată. Are să sufere şi am să sufăr, are să geamă şi am să urlu, dar prin geamăt şi prin urlet iubirea noastră are să treacă peste clipa cînd trebuia să moară şi are să dăinuiască. Prin suferinţă.

Apoi Dominique spuse, cu vocea sugrumată, cu dinţii strînşi, în război cu ea însăşi :

— Vreau să-l apăr !

Se uită mult în noapte, pierdută ; deodată tresări şi întoarse capul spre mine :

— Ce-am spus ?

Părea îngrozită.

Nici un automobil n-a vrut să oprească. Zadarnic ţinea Dominique în lumina farurilor cartonul pe care scria cu lac negru de unghii „Orice direcţie". Era un strigăt.

— Pe el l-am iubit din seara cînd mi-a mîngîiat obrazul. De-atunci am prevăzut clipa de astăzi, pe care o ştiam invers, pe el ducîndu-se într-o urnă, prefăcut în cenuşă. Şi mi-a fost

frică ; dar trebuia să merg înainte. Şi cînd dragostea noastră s-a destăinuit una alteia, şi ne-am cercetat în necunoscutele noastre, revelaţia a fost atît de neprevăzută şi de profundă, încît, nebună cum eram de spaimă şi de bucurie, am deschis ochii mari, să văd ceea ce văzul nu va putea niciodată să arate, cum nu pot să arate nici celelalte simţuri, prin ce se deosebeşte un bărbat de altul. Şi prima oară am făcut comparaţie, privind în mine şi ascultîndu-mă, cu o îndrăzneală de care totdeauna mi-a fost ruşine. Atunci am ştiut că el va fi stăpînul meu pînă ce unul din noi îşi va da ultima suflare. Şi am dorit, împotriva destinului, ca eu să-mi dau acea ultimă răsuflare, şi cît mai degrabă, să nu mi-o ia el înainte.

Am înţeles-o şi am crezut-o ; de fiecare dată cînd întindea cartonul, Dominique îşi chema moartea. Iar după ce treceau automobilele, fără să oprească, îşi continua mărturisirea :

— Forţa lui porneşte dintr-o deznădejde prin care a izbutit să se ridice deasupra propriei lui structuri, şi a structurii tuturor oamenilor, învingînd prin ceea ce era o înfrîngere ; cum nu mai are nimic de apărat, totul la el a devenit dăruire. Şi dacă dăruirea este un act impalpabil, numai o declaraţie, o presupunere, o iluzie sau o speranţă, la el este un curent electric, care transportă şi depune pe mine o haină de metal nobil, şi atunci mă simt poleită, pe dinafară şi pe dinăuntru, pînă în viscere şi pînă în suflet. Asta-i puterea lui, să facă din mine o fiinţă ca nici o alta ; puterea lui este neasemuirea.

*

Am stat cu Vicht pe podul Reginei şi am privit apa murdară. N-aveam de ce să-i spun, aş fi făcut o nedreptate, pe care nici Dominique n-o ştia, atunci cînd se învinuise cu atîta ură, că nu aruncase receptorul mai înainte de a se face fărîme. Dar, chiar dacă îl avea asupra ei, ea îl aruncase încă din zorii zilei, cînd mergea la capelă cu picioarele stropite de vin şi tăiată la mînă. Căci dacă atunci ar fi venit apelul, nu l-ar fi auzit ; lungimea de undă era pierdută, nu mai putea să-l asculte decît pe Vicht.

Am pornit spre oraş, pe jos, tîrîndu-ne paşii ; înainte de a se lumina bine am ajuns în strada Sevilla. Nu se vedea nici un om la ora aceea a nimănuia, cînd în Madrid nimeni nu pleacă, nimeni nu vine.

În faţa parfumeriei, Vicht se opri, privi vitrina ; alături pavajul era desfăcut, se făceau săpături, să se repare o conductă. O motopompă trăgea apa adunată în groapă şi-o lăsa să curgă în rigolă, ceva mai departe.

Vicht luă o piatră din grămadă şi-o aruncă în vitrină. Ar fi fost o prostie să-l opresc ; avea nevoie de război, dar îi lipseau puşca şi gloanţele. Îşi făcea războiul cu pietre, ca în preistorie. Vitrina zornăi, sticla începu să curgă în cioburi şi în spatele ei rămase un etalaj de flacoane. Vicht aruncă în ele o altă piatră, făcîndu-le să se prăbuşească ; parfumeria era întunecată. Mi-am închipuit-o acolo pe Dominique, ambalînd flaconul de parfum, adunînd hîrtia succesiv, pe fiecare latură, cu toate zece degetele armonizate.

— De ce nu vine nimeni ? întrebă Vicht, mirat. Ar trebui să mă aresteze.

Partea de sus a vitrinei rămăsese întreagă, agăţată în rama metalică ; spărtura tăia în două numele „Dominique", scris cu litere cursive. Dinăuntru veneau efluvii de parfum ; flacoanele sparte curgeau, amestecîndu-se şi făcînd baltă pe jos, ca sticla de vin pe care Dominique o scăpase din mîini, speriată de dragoste.

40

Pe cînd nutream ambiţia de a face din Europa un bun propriu, ştiam că intrarea în posesie n-ar fi fost fapt împlinit şi nimeni n-ar fi recunoscut anexarea, dacă mai întîi aş fi dat un ocol întreg continentului. Se întîmpla aşa anii trecuţi, cînd am plănuit o călătorie de şase luni şi de treizeci şi cinci de mii de kilometri, care însemnau să ajung la toate extremităţile geografice ale Europei. Nu-mi era îngăduit să las pe de lături nici o ţară şi nici o capitală, şi bineînţeles nici unul din locurile cît de cît importante pentru mine, fie că n-ar fi fost la fel pentru alţii. M-am

gîndit ca itinerarul meu să aibă totdeauna justificare și să-mi pot oricînd explica înclinațiile, făcîndu-i pe oameni să înțeleagă și să mă aprobe.

Știam însă de pe atunci, n-a trebuit să aștept ziua de astăzi spre a vedea bine realitatea, că nici într-o viață întreagă, necum în sărmanele șase luni ale mele, un om nu poate să vadă și să înțeleagă tot ce definește o lume, de la începuturile ei pînă în vremea noastră. De aceea îmi pusesem în gînd ca, din fiecare loc pe unde îmi trecea drumul, să aleg o singură imagine, spre a o duce cu mine. Tot meditînd asupra alegerii, care nu era o treabă ușoară, și pe care nici n-am terminat-o, mi-am dat seama că nu există criterii recunoscute de toată lumea spre a se stabili o ierarhie a lucrurilor valoroase din lume, în așa fel ca să nu contrarieze pe nimeni și să nu atragă dezaprobarea nimănuia.

Nu încape vorbă că în cercetarea mea trebuiau să intre și castelele de pe Loara, dar cîte și care ? Mult mi-am frămîntat mintea ca să le stabilesc ordinea importanței și tot n-am ajuns la o dumerire deplină, fiindcă părerile oamenilor sînt împărțite, chiar ale celor de meserie. Amboise, de pildă, într-unul din ghidurile cele mai cunoscute, este socotit de o importanță secundară sau chiar mai puțin decît atîta. Nu aveam astfel nici un îndemn să mă abat pe acolo și nu m-aș fi abătut, să nu fi fost buna mea soartă. Au, oare ghidul nu știa că e emoționant că vezi casa lui Leonardo ? Și capela de piatră aproape ca o dantelă, și odăile castelului, mai luxoase decît oriunde în altă parte ? Și cum era cu putință să nu citeze și să nu pună în balanță casa de pe platou, pe care scrie „Oui, je t'aime !". Și cum de trecea sub tăcere existența unui leopard dus de lesă de o tînără doamnă frumoasă ?

Dacă am văzut atîta nedreptate, mi-am spus că e mai bine să pun ghidul la fundul bagajelor și să-mi văd de treabă cum m-o duce capul. Dealtfel, după Amboise, mă puteam socoti mulțumit cu castelele de pe Loara.

Am fost însă și la Chenonceau, pe Cher, unul din afluenții Loarei, fiindcă, luîndu-mă după fotografii, mi se părea a fi printre castelele cele mai frumoase. M-a întîmpinat o lungă alee de platani (sigur ?) și dacă n-ar fi fost decît ei, tot era o răsplată ; așa cum se bolteau deasupra și se pierdeau destul de departe ca liniile lor paralele să se unească, înfățișau cea mai mare catedrală gotică din cîte văzusem vreodată.

Nici castelul nu m-a dezamăgit, măcar fiindcă are o galerie întinsă deasupra apei, pînă pe malul celălalt. Dacă pe dinăuntru

galeria e săracă și fără destinație, o salvează muzica sfioasă, aproape ca un zvon, care te urmează, egală, oriunde te-ai duce, și nu se vede de unde vine ; privind jos apa cum curge și pădurile cum se leagănă, muzica pare, de acolo, a ielelor și a sirenelor.

Castelul mi-a plăcut fiindcă nu-i disproporționat cu nevoile oamenilor din nici o vreme, nici chiar de astăzi. M-aș bucura să locuiesc în el într-o vară, dacă s-ar pune baie și s-ar închide poarta, ca să nu intre nimeni. Deși n-a fost construit cu o destinație atît de înaltă, căci e opera unui bogătaș al vremii, într-o cameră de la etaj au locuit, pe rînd, cinci regine. Nici una n-a fost fericită. Eu însă cred că aș putea fi, în acea vară.

Un tren de minicare plimbă lumea prin parcul castelului și pe aleea gotică, pînă la poartă. Am regretat că nu sînt spiriduși în pădure, ca noaptea să dezumfle cauciucurile și să înfunde eșapamentul motorului.

Eram obosit după trei castele, aș fi vrut să pornesc pe un drum lung, să mă odihnesc prin mișcare și fără să văd nimic, într-o lume goală. După ploaia din ajun, vremea se răcise, simțeam toamna în aer, venind asupra mea ca o îngîndurare.

M-am oprit și la Tours, tot îmi era în drum, aveam și-acolo un castel de văzut ; la fel fac cînd scriu, nu mă îndur să trec pe lîngă un amănunt fără să-i consacru o pagină și un timp ; timpul mi-e scump, și pagina înseamnă chinuri prelungi ; iar la urmă o arunc, fără ezitare și fără regret, uitînd cît m-am ostenit cu ea și cît timp mi-a cerut.

Nu-mi pare rău că m-am oprit la Tours, deși n-am văzut castelul, care era închis. Nimeni din cîți m-au îndrumat pînă acolo nu mi-a spus un cuvînt. Și am avut de făcut un drum lung și urît, printr-o suburbie cu industrii și cu magazii. La poarta castelului, ferecată pentru mult timp, era un arbore gigant, pe care nu-l pot numi, fiindcă nu-l știu. Dar am stat o jumătate de oră sub umbra lui, ceea ce m-a răsplătit de lungul ocol inutil.

M-a mirat și m-a zăpăcit circulația în acest oraș care nu-i mult mai mare decît Orléans, și nici prea departe, și-i tot pe Loara, în aceeași zonă geografică și-n aceeași istorie. Se explică probabil prin vreo industrie sau prin vreo conjunctură economică, fără să rămînă nici o taină. Dar o inegalitate dusă atît de departe pare nedreaptă în soarta orașelor, ca și în soarta oamenilor.

La o stație de benzină, vînzătoarea, care părea o femeie instruită, cel puțin în privința castelelor, m-a sfătuit să trec negreșit

pe la Azay-le-Rideau, pentru mobila foarte frumoasă. Am găsit castelul înconjurat de ape aproape secate, cu emanații de baltă. Sub aceste miasme, nici o mobilă nu poate să fie frumoasă. Dar am așteptat ora două, cînd ghidul urma să-și termine prînzul, căci fără el nu se poate, și apoi am intrat, împreună cu gloata. Precauțiunile mi s-au părut caraghioase: uși încuiate cu șapte broaște, priviri bănuitoare, ca la magazinele cu autoservire, unde unii sînt tentați să pună mîna. Pe nimic nu puteai pune mîna aici, chiar dacă s-ar fi născut tentația; nici umerii n-ar fi fost de ajuns, ci măcar o căruță.

Ghidul, cu cheile la brîu, ca un paznic de la Sing-Sing, descuind în față și încuind în urmă, ușă după ușă, pe scări și pe coridoare de piatră, nu era doar caraghios și plictisitor, ci și antipatic, fiindcă se străduia să pară indispensabil. Era greoi după masă, cu o digestie începută probabil, iar jumătatea de vin, franțuzească, îi dospea în burtă, simțindu-se pînă departe.

Nu mă interesează vechimea, cînd e vorba de o mobilă fără istorie. Mi-ar fi plăcut să văd butucul pe care s-au tăiat capetele, cum l-am văzut pe cel de la Turnul Londrei. Nu m-ar ispiti să locuiesc la Azay-le-Rideau nici măcar o parte din vară, nici chiar dacă s-ar schimba mobila și s-ar seca balta, sau ar umple-o cu apă proaspătă.

La sfîrșit, după ce și-a luat bacșișul și ne-a dat repaos, ghidul ne-a îngăduit să vizităm parcul, de voie, sfătuindu-ne să nu călcăm pe iarbă. Era o iarbă jegoasă, năpîrlită și înăbușită de frunzișul copacilor, negreblat cu anii. Și-atunci, privind natura aceasta nefericită, mi-a venit în minte gazonul de la Londra și mi-am spus încă o dată că e tot ce-am văzut mai frumos în Anglia.

În schimb, peisajul de la Tours înainte, spre Saumur, mi s-a părut cald și bogat, împînzit de drumeaguri asfaltate care se contopesc cu natura, fără să o violeze, ci făcînd-o mai apropiată. Mi-ar fi plăcut să le străbat pe toate, de la o zare la alta, și m-am necăjit încă o dată că viața oamenilor e mult prea scurtă pentru cît este lumea de mare. Apar apoi zone adînc ondulate, ca în Dobrogea noastră, pe care șoseaua le taie perpendicular pe vale și creastă, dînd senzații ametitoare, ca un ocean răscolit de furtună, dar strălucind în luminile soarelui.

De ce voi fi fost nedrept cu mașina, hulind-o și uneori privind-o cu îndoială? Acum își vede de drum cu o credință care nu scade o clipă și îi voi datora mult din ceea ce am luat cu mine din lume.

La Chinon, ultimul meu castel, m-am oprit pentru Ioana d'Arc. Imaginea ei domină istoria petrecută între aceste ziduri, făcînd să pălească nevolnicul rege pe care ea a vrut să-l scoată din letargie. Din castel n-au rămas decît ziduri, în ruină. Într-un fel, mi s-au părut mult mai vorbitoare decît castelele celelalte, mai ales că aici nu vorbea nimeni. Singura păcătoşenie făcută de oameni, o speculaţie meschină şi neruşinată, este un fel de muzeu consacrat fecioarei. O sărăcie, nimicuri îndoielnice, fotografii şi inscripţii încă mai îndoielnice.

Sub coasta de piatră, oraşul medieval ar fi interesant, dacă n-ar fi pe aceeaşi măsură. Şi-apoi îl dărîmă firmele moderne, strălucitoare, elegante — şi inoportune. Străzile laterale se termină în cîte o gură de pivniţă. Pe podiş sînt vii, dedesubt depozite de vinuri.

Ca să merg la malul mării, în golful Saint-Malo, unde aveam treabă, am ales drumul prin Angers şi astfel mi-a fost dat să trec prin Saumur, cu şcoli vestite de cavalerie, pentru care i se şi spune „Oraşul Calului". Luînd drumul celălalt, prin Le Mans, am pierdut oraşul automobilului. La Saumur n-am văzut nici un cal, ci numai automobile.

Mai înainte de a ajunge acolo, m-am oprit pe o pajişte din lunca Loarei, unde un domn, oprit ca şi mine, îşi citea ziarul, pus comod pe volanul maşinii. Crezusem că îl interesează priveliştea; o cunoştea pe dinafară, ca şi doamna de alături, care îşi privea genunchii, iar dincolo de ei botinele adormite pe podeaua maşinii. M-am oprit şi l-am rugat pe domnul acela să-mi spună unde e mai potrivit să rămîn peste noapte. Nu prea bucuros, domnul a lăsat ziarul şi a desfăcut harta. Dar după placa de înmatriculare a maşinii, ştiam că era un localnic, din Saumur, de-aceea îl şi întrebasem, socotind că ştie împrejurimile. Nu ştia nimic, în schimb avea o hartă cu atîtea detalii că îţi oferea toată natura, ca într-o fotografie aeriană. Nu pătrundea însă şi sub acoperişul caselor, ca să văd ce mizerabil era hotelul unde m-a îndrumat domnul acela. Cred că a vrut să se răzbune că îl luasem de la lectură şi m-a trimis la Les Rosiers, o localitate de pe malul celălalt al Loarei.

Pînă să ajung acolo, m-am oprit în Saumur şi m-am plimbat pe străzi de toate felurile, că văd caii. N-am văzut nici unul, n-am văzut nici măcar o şa, în vreo vitrină, şi nici vreo firmă de inspiraţie cavalină. În schimb, cum se apropia seara, l-am văzut pe sfătuitorul meu întorcîndu-se de la plimbare. Mi-am spus că pen-

tru un orășean e sănătos să iasă după-amiază la aer și să stea un ceas pe malul Loarei, dar că tot cîștigul se pierde dacă își bagă nasul în ziar și altceva n-aude, n-a vede.

Peste noapte, am visat că mi-au furat mașina, poate fiindcă hotelul îmi făcea impresie proastă, și nu m-ar fi mirat să fie frecventat de gangsteri. Dar m-am înșelat, Les Rosiers e un tîrg de oameni pașnici; dimineața, cînd m-am trezit și am coborît în stradă, dormeau toți, iar mașina mă aștepta, nevătămată. Pornind de la o toană, a trebuit să mă gîndesc, totuși, că nesiguranța există, și oricînd pot avea nesansa de a rămîne cu o valijoară în mînă, nevoit să iau trenul spre casă. Ar fi o nedreptate, dar, din nefericire, multe nedreptăți sînt în lume, de care n-ai cum să te aperi.

La șase și jumătate eram pe drum, mai optimist dacă vedeam soarele. Am mers numai pe malul Loarei, fără să întîlnesc oameni, și-abia la Angers, unde am ajuns peste o oră, s-au ivit primii, încă neconvinși că era ziuă.

Deoarece ajunsesem aici, trebuia să mă întreb ce se cuvine să fie văzut în primul rînd, după învoiala făcută cu mine însumi. Aveam cunoștință de un castel, ridicat de Sfîntul Ludovic; am oprit aproape de piață, lîngă taraba unui zarzavagiu, primul trezit din somn, care își aranja marfa pentru primele gospodine care aveau să se trezească. Vroiam să-l întreb încotro e castelul, cînd ochii mi s-au oprit pe o clădire veche, din față, și de la întîia privire am simțit că nu trebuia să mai caut și altceva.

Astfel, în locul castelului, m-am ales cu casa lui Adam, care cred că nu-i decît un nume civil. În jur mai sînt și alte cîteva, asemănătoare ca stil și vechi tot de trei sute de ani, dar aceasta e și cea mai frumoasă, și cea mai bine păstrată. Un arhitect din zilele noastre, din cei mai înaripați și mai convingători în viață, oricare i-ar fi cultura și aspirațiile, greu ar putea să ajungă la o astfel de izbîndă, dacă nu s-ar mulțumi s-o copieze pe aceasta. Pentru că o asemenea casă nu se mai poate visa astăzi, spiritul ei a dispărut odată cu epoca, așa cum au dispărut Bach și Vivaldi.

Oricine va merge la Angers și va întreba de casa lui Adam, dacă nu va avea norocul să nimerească de-a dreptul acolo, v-a putea să se bucure măcar o oră, dacă nu o zi întreagă, nefăcînd altceva decît s-o privească. E o casă pe un colț de stradă, arătîndu-și din plin două fațade, cu înălțimea mai mare decît baza, ceea ce întărește liniile verticale și dă impresia că într-o zi omul va ajunge în lună, de unde va zbura mai departe. Această casă,

cu cinci etaje, aproape inexplicabile la vremea cînd oamenii nu știau încă să zboare, seamănă cu o rampă de lansare, a cărei schelărie încrucișată o reproduce prin lungi coloane de lemn sculptat, avînd în vîrf chipurile omenești ale viitorilor astronauți. Scheletul se întregește cu grinzile solide dintre etaje și-apoi cu o dantelă deasă de lemnărie, — romburi alungite pe verticală, care întăresc impresia de elansare. Ca să nu atîrne prea greu, cuiele sînt toate de lemn, iar tencuiala gălbuie, din intervale, pare un material delicat și mai ușor decît aerul.

Am avut teama, necunoscută înainte, dar care s-a ivit de la un timp și tot crește, că n-am să țin minte. Să fi fost deschise prăvăliile, aș fi căutat o ilustrată, să mă ajute, chiar dacă știam că ar fi o umilință. În sfîrșit, negăsind altă cale, mi-am luat poziție în fața casei și am privit-o atît de stăruitor, încît de la un timp mi s-a părut că se leagănă, și așa mi s-a imprimat pe retină.

— Nu se întîmplă niciodată să zboare ? l-am întrebat pe zarzavagiul de lîngă mine.

— Au revoir, au revoir, monsieur ! s-a grăbit el să-mi răspundă, ducînd prea tîrziu o mînă la ureche și crezînd că îi spuneam bună ziua.

Uite așa se nimerește adesea, să adresăm surzilor întrebările noastre cele mai frumoase.

*

Țelul meu în ziua aceea era Mont-Saint-Michel, o stîncă înconjurată de mare, legată de țărm cu un istm îngust, pe care în timpul fluxurilor înalte îl acoperă apa. Spre larg, stînca e consolidată cu parapete de piatră, care o fac să semene cu o cetate acvatică, și dacă deasupra nu s-ar înălța, tot în piatră, o catedrală catolică, nespus de semeață, a-i lua-o drept un vechi templu al lui Neptun, de pe vremea cînd el stăpînea apele.

În drum spre acel loc, am intrat pe neașteptate în Normandia, cum scria pe un ecuson cu armele provinciei. Nu m-am oprit la timp, mergeam prea repede, și nu m-am întors ca să intru mai cucernic în această țară însîngerată. Uitasem. Mai tîrziu am văzut o cazemată din zidul Atlanticului.

Am mers zeci de kilometri terorizat de amintirea războiului, gîndindu-mă ce sfîrtecat fu bietul pămînt al Franței, ce sfîrtecate

îi fură țărmurile și marea, unde nu mai rămase un pește viu, și aerul, unde nu mai rămase o pasăre.

Mă simțeam prigonit și-mi era sete de o bucurie nouă, de ceva ce nu mai băusem niciodată și nu știam ce gust are, nici unde se distilează.

Despre Mont-Saint-Michel eram prevenit, altfel n-aș fi avut de ce face ocolul pînă acolo. Dar nimeni nu m-ar fi putut preveni pe deplin. Cînd apare la orizont, peste landa tristă și goală, izbucnind brusc deasupra peisajului, seamănă cu un far la capătul unei navigații pînă atunci fără speranță. Dar și acum speranța e acoperită de incertitudine și de teamă, căci farul pare o Fata Morgana. Șoseaua, care face numeroase, sucite și inutile ocoluri ca să ajungă acolo, te nedumerește și te descurajează și mai tare. La un far se merge în linie dreaptă.

Și toată această cale lungă în nord-vestul Franței, iat-o făcută numai pentru cîteva ore, din care, singura cu adevărat frumoasă a fost aceea cînd stînca și catedrala au erupt în mijlocul landei, neînrudite cu peisajul, neînglobate în el și imposibile. Grandoarea priveliștii o dădea disonanța.

Proporțiile nu pot să dispară cînd vii aproape, dimpotrivă, cresc pînă la impresia că te încovoaie, dar, din nefericire, natura aceasta în răzmeriță, în loc să verse foc, rîgîie prin gîtlejurile miilor de oameni adunați la crăpelniță.

Am sosit la amiază, spre nenorocul meu, ora sacră a prînzului respectată ca dogmele. Pe tot povîrnișul unde s-a născut un oraș, ca să furnizeze catedralei suflete credincioase, nu mai există, la ora mesei, alte naosuri decît restaurantele, alte altare decît bucătăriile, altă credință decît ingurgitarea, altă viață de apoi decît satisfacția gastrică.

Nu mi-am putut învinge sila și am plecat repede, după ce am urcat în goană scări și am străbătut metereze, să am măcar prin efortul fizic dovada că am fost acolo și n-am fost degeaba. De pe înălțime am privit marea, prelungirea oceanului, și nici măcar ei nu i-am regăsit frumusețea. Fiind ora refluxului, plaja era dezgolită pînă departe, hîdă și impudică, iar fluxul urma să vină abia noaptea, dar pe proporții prea reduse zilele acestea, cînd luna își consuma ultimul pătrar, incapabil deci să acopere istmul și să creeze două uscaturi.

Astfel, Mont-Saint-Michel pe care am sperat să-l văd plutind, ca pe un cuirasat gigantic, cu puternicul lui catarg de piatră, mi s-a părut o corabie eșuată, ai cărei naufragiați, după luni de furtună

și foamete, se năpusteau să-și umple stomacurile cu omlete, din tigăi de aproape un metru.

Omleta e o specialitate a locului, dar nu lipsesc nici unele din celelalte bucate, pregătite din tot ce dă apa, pămîntul și văzduhul, începînd cu stridiile, puse pe paturi albe de gheață ca diamantele, continuînd cu langustele și homarii și sfîrșind cu cele mai ispititoare și otrăvitoare vînaturi.

Mi-am lipit nasul de vitrina unui restaurant a cărui firmă perpetuează amintirea vechii lui patroane, Mère Poulard, regina omletelor, înfățișînd-o cu o tigaie din acelea cum spuneam, pantagruelică, mînuind-o deasupra flăcărilor. Înăuntru, două fete slăbuțe, în rochițe negre, reproducere mai modernă și mai famelică a fostei patroane, țineau deasupra vetrei deschise, ca într-o imagine haiducească, două tigăi cu diametrul aproape cît statura lor firavă și cu coada cît cobilițele, făcînd să sfîrîie producția de ouă a unei întregi ferme avicole. Strînși în jurul lor, mușterii din multe părți ale lumii, unii de foarte departe, și înfometați de parcă n-ar fi mîncat nimic tot drumul, așteptau ca omleta să fie gata. Iar eu mă așteptam ca fetele să se prăbușească.

Te uiți după altceva și nu găsești decît restaurante, toate cu ispititoare liste de bucate lipite în ferestre. Înainte de a fi o ispită, este o indecență. Iar printre ele, dughene cu obiecte pentru turiști, amintiri de cele mai multe ori hidoase și mai totdeauna fără nici o legătură cu locul. Dar se găsesc oameni să le cumpere, ca o dovadă despre vizita lor acolo, cînd ar fi mult mai bun tichetul de la parcare, pe care scrie locul, data și ora.

La un muzeu pe care l-am ocolit cum ocolește dracul tămîia, o femeie pusă în poartă striga tare, îndemnînd lumea să intre, ca la panoramă, și lipsea foarte puțin s-o tragă de mînecă. În mijlocul hărmălaiei și-n fumul de la restaurante, am apucat să văd, dar nu mi-am crezut ochilor, case de piatră, acoperite cu șindrilă, într-un loc unde nu crește nici un arbore, și cu atît mai puțin bradul sau pinul.

Ca să plec, am defilat iarăși prin fața mulțimilor așezate la masă ; oamenii, cu șervetul la gît, cu obrajii umflați, cu ochii încrucișați în farfurie, cu furculița și cuțitul în mînă, păreau în stare de atac, să nu le scape nimic din pradă, și în stare de apărare, ca dulăii care mîrîie să nu li se smulgă ciolanul.

Mi s-au părut rătăciți și mi-au fost dragi tinerii care au luat locul hippy-ilor din anii trecuți, căci prea puțini au rămas din aceia, și călătoresc liniștiți, cu te miri ce, cu toată gospodăria lor

în spinare, iar la ora aceasta a crăpelniţii generale, aşezaţi doi cîte doi pe un colţ de stîncă, pe o treaptă de piatră, un băiat şi o fată, mănîncă din biata lor traistă, gînditori, modeşti în iluminarea lor tainică, stăpîni pe împărăţii nici măcar bănuite de ceilalţi.

După ce am mers doi kilometri, ca să nu mai ajungă pînă la mine mirosurile de mîncare, încinse şi rîncede, m-am oprit pe dig, în landă, şi am privit în urmă. De la distanţă, Mont-Saint-Michel reînvie, cu întregul lui miraj ; dar acum ştiu că nu-i într-adevăr decît o minunată Fata Morgana.

Cerul se întunecase, acoperit de un nor subţire şi fără umbre, întins pînă în toate zările, că nu se mai vedea nici o ieşire. Rezemat de maşina a cărei culoare aurie suplinea puţin soarele, am mîncat, brînză cu pîine şi banane, şi numai fiindcă le aveam de cu seară. Tot timpul pescăruşii m-au asediat, venind în zbor pînă la cîţiva metri, valuri după valuri, şi cerîndu-şi partea, cu ţipete imperative. Dacă au văzut că terminasem masa atît de săracă şi s-au convins că n-aş fi avut din ce să le fac parte, au încetat să ceară, dar nu m-au părăsit dintr-odată, ci s-au mai rotit în jurul meu o vreme, cu dezinteresare şi indiscutabil cu simpatie.

După ce s-au dus pescăruşii, peisajul şi-a dezvăluit pustiul. Un vînt rece, pornit dintr-odată, m-a acoperit de tristeţe. Am socotit că era timpul s-o iau spre sud, repede, cu gîndul că norul acela nu va putea trece peste Pirinei, şi în Spania voi găsi soare.

Am mai avut de mers mult pînă să trec frontiera şi-am mai văzut multe să-mi placă, dar, nu ştiu cum, păstrez impresia că pentru mine Franţa s-a terminat la Mont-Saint-Michel, cînd pescăruşii s-au dus şi m-au lăsat singur în landă.

Nu-i o obsesie, ci un nenoroc continuu ; la Saint-Malo, unde am rămas noaptea, s-a nimerit să ajung puţin înaintea mesei de seară. Abia am apucat să mă aşez la un hotel, cu faţa la mare, pe o esplanadă lungă de kilometri, iar după aceea să înconjur oraşul vechi, „dintre ziduri", mergînd pe metereze, că a şi început inguritatea obştească. La opt seara străzile erau atît de goale, că mi s-a făcut teamă de jaf, prima dată, şi tot prima dată mi-am băgat punga sub bluză, pe piele, ceea ce mi-a dat nu o singură senzaţie neplăcută. Toată suflarea oraşului se aşezase la masă, prin case, unde nu puteam să văd, şi prin restaurante, ale căror vitrine dezvăluiau totul, cu indiscreţie. De ce n-or fi tras perdelele ? Se crede omul oare deasupra impudoarei cînd ingurgitează ? Au este acesta un act cu totul distanţat de cele care se fac fără martori ?

Orașul, mort, a murit și mai tare cînd s-a sfîrșit masa. Odată sătui, oamenii s-au dus să doarmă.

Cînd am ajuns în camera mea de pe esplanadă, pescărușii mi-au venit la fereastră, ca vrăbiile, la fel cum veniseră cei din landă. De-a lungul cheiului care parcă n-avea capăt, marea răsturna valuri albe, și din ele, alte valuri de pescăruși se ridicau și-mi veneau la fereastră. Așa s-au rotit pînă m-a luat somnul ; datorită lor am avut o noapte frumoasă. Nu închisesem obloanele, căci ar fi fost o faptă nedelicată, astfel că m-am trezit cu marea în față cînd începea să se lumineze de ziuă.

*

Nu mă vede nimeni, dar continui să mă dichisesc cu grijă înainte de plecare ; și zău, nu-mi fac iluzia că mă așteaptă cineva în mașină. Astăzi, gîndul la ființa care nu mai poate veni niciodată m-a umplut de tristețe și mi-a umbrit dimineața, care și așa era înnorată.

Toată ziua a fost înnorată.

Saint-Malo nu poate să semene cu nimic decît cu el însuși, dar mi-a amintit ceva din Portofino și din Dubrovnik, fără să aibă vreo înrudire cu ele.

Portul de yachturi mi-a dat amețeală ; mi-ar fi trebuit multe zile să văd pe îndelete toate vasele cîte erau acolo ; față de ce știusem odată, înnoirile sînt puține. Secretele mării au fost pătrunse mai de mult decît altele, fiindcă marea a fost pentru oameni o poartă și o fascinație. Principiul plutirii nu s-a schimbat de la Arhimede. Schimbările importante în tehnica yachtului privesc materialele și metodele de construcție. A crescut confortul și rafinamentul. Eleganța e aceeași ; un vas cu pînze, oricît și-ar înnoi stilul, nu-și poate depăși propria lui imagine proiectată peste timpuri ; s-au schimbat aripile avioanelor, nu însă ale pescărușilor.

Nu-mi vor place niciodată țărmurile dezgolite de reflux ; totdeauna îmi vor da sentimentul dezolării. Poate de aceea, fiindcă e caldă și stabilă, pe malurile Mediteranei s-a născut tot ce este mai frumos pe lume. Oceanul îmi place, dar aș vrea să nu aibă țărmuri. Mai tîrziu am învățat minte, și de cîte ori am ajuns pe malul lui la ora refluxului, am privit numai în zare, acoperind cu o banderolă neagră spațiul pînă acolo.

Cum am plecat de la Saint-Malo a început să plouă, mai alarmant ca altă dată, fiindcă nu se simțea nicăieri vreme frumoasă.

Singura scăpare rămînea spaţiul, să ajung la capătul lui, şi dacă nici acolo n-ar fi fost bine, să mă duc în vid, pînă s-o lumina cerul.

Sute de kilometri, spre Pirinei, drumul e reprezentat de o linie dreaptă, tot timpul spre sud, fără abatere, şi dacă am mers pe şoselele asfaltate ale pămîntului, cu avionul n-ar fi fost o linie mult mai dreaptă.

La Rennes n-am văzut decît băltoace, umbrele şi lume udă. Un domn care mi-a indicat drumul spre Nantes mi-a spus, cu îngrijorare: „Dar e departe!" Era la o sută de kilometri! Şi pînă seara trebuia să acopăr multe sute. Dar nu i-am spus domnului de la Rennes, ci i-am mulţumit cu modestie.

Judeca-m-ar oricine, nu ascund că îmi place să merg. Cît de departe şi în neştire. Şi dacă nu văd nimic de-a lungul drumului, ci numai asfaltul, zbătîndu-se în lupta lui cu dealurile şi cu cîmpia, tot îmi e bine şi tot cred că n-am mers de pomană; fiindcă din tot ce nu se vede, ceva tot ajunge pînă la mine. Iar satisfacţia de a te duce departe, proiectîndu-ţi mişcarea pe hartă, ca în zborurile fără vizibilitate, rămîne întreagă. O lume care nu ştiu cum se înfăţişează, dar pe care am străbătut-o, nu-mi mai este necunoscută. Gîndindu-mă la ea, în întunericul ei nepătruns niciodată, nu am o emoţie mai mică decît în faţa unei privelişti frumoase.

Dincolo de Rennes ploaia a stat cîteva clipe, ca să revină vijelioasă, silindu-mă să merg la pas, cum mi se pare la şaizeci de kilometri pe oră, viteza maximă din tinereţe. Indicatoarele de pe şosea te îmbie constant la o sută zece, chiar şi în sate. Cine n-a văzut, nu crede. În sate, o sută zece, dacă şoseaua e dreaptă şi nu se îngustează. Dar nimeni nu-ţi trece prin faţă! Cu morţi şi cu suferinţă, lecţia a fost învăţată.

Ştergătoarele puse la viteza maximă, egală cu prestissimo din muzică, aproape de marginea ritmicii, nu izbutesc să înlăture pachetele de apă aruncate în parbriz; maşina pare că se îneacă; nu se văd decît luminile celor care vin din faţă, parcă orbecăind sub valurile unei mări revărsate.

Dar în maşină e cald, e bine şi visez lumi minunate, fără ca lumea aceasta, atît de lichidă, să-mi pară mai puţin minunată.

Într-un sat, înainte de Nantes, m-am oprit zece minute, să beau o cafea într-o cîrciumă udă. Coborînd, am simţit neliniştea pămîntului, peste care maşina îşi rostogoleşte cauciucurile invincibile. Punînd piciorul jos, am înţeles că maşina nu mă va putea însoţi oriunde, în toate trecerile, şi că aparţin pămîntului, unde

mă voi întoarce într-o zi, cu soare sau cu ploaie, cum are să se nimerească.

M-am simţit neajutorat în cele zece minute de repaus. Nu se vedea lumină în nici o zare, şi mă dureau ochii de încordat ce căutam o poartă în întuneric.

În maşină m-am regăsit, sigur pe mine, am redescoperit plăcerea mişcării între punctele cardinale, dar mi-a rămas o îngîndurare din timpul opririi, făcîndu-mă să mă întreb: Unde sînt? Unde merg? Ce-i cu mine?... Şi al cui sînt în acest întuneric?

Prin Nantes am trecut scăldat în ploaie, fără să văd nimic, în nici o parte, orientîndu-mă greu la intersecţiile unde literele indicatoarelor erau parcă spălate şi pe unde nu trecea nici un om ca să capăt o informaţie. Loara, regăsită sub o altă înfăţişare, tulbure şi umflată, am traversat-o aproape orbeşte.

Aveam de gînd să merg la Poitiers, spre sud-vest, însă ieşind din Nantes şi văzînd cît de negru era cerul în partea aceea, m-am răzgîndit dintr-odată, fără regrete, şi am mers înainte spre sud, deşi nici într-acolo nu se bănuia vreo speranţă. Mă simţeam ca la război; zonele bătute de gloanţe e bine să le traversezi cît mai repede.

Multă vreme am avut în faţă nori ameninţători, învălmăşiţi fantastic, luptîndu-se între ei ca balaurii, cum n-am mai văzut decît în nordul Atlanticului.

Pe la douăsprezece şi jumătate, ploaia s-a oprit brusc, între două sate, fără să se lumineze şi fără să poţi spune că se terminase. M-am folosit de prilej să cobor, nu fiindcă aveam nevoie de repaus, ci spre a pune piciorul pe pămînt, luîndu-l de martor despre trecerea mea prin acel vest al Franţei.

Pe un drumeag, în partea cealaltă a şoselei, oprise o maşină, din care coborîse o pereche, soţ şi soţie, foarte îmbufnaţi pe ziua aceea urîtă. „Acu' să văd ce faceţi, vericule!" le-am spus în gînd, socotind că au pierdut ora de masă. Mă bucuram ca un diavol, să-i ştiu acolo, în cîmp, fără nici un restaurant pe aproape, la vremea cînd ar fi trebuit să dejuneze. Dar, ce să vezi, n-am apucat să-mi întind oasele, cînd perechea de peste drum a deschis lada maşinii, domnul a scos pe loc o masă pliantă, cu două scaune, iar doamna un coş de pick-nick, pe care l-a pus alături, în iarbă, pe o bucată de material plastic, să nu ia apă. Şi n-am apucat să simt ciuda, că pe masă au şi apărut farfurii şi tacîmuri, pahare, şerveţele, borcănaşe cu sosuri şi condimente, tot ce se cere la o masă chivernisită. Iar peste toate acestea au început să se re-

verse, din coşul pus la distanţă potrivită, puii fripţi sau potîrnichile, pieptul de curcan şi ficatul de gîscă, pe care numai francezii ştiu să-l mănînce. Şi n-a întîrziat să apară nici sticla de vin negru, pe care, asemenea ficaţilor de gîscă, numai francezii ştiu să-l deguste. Iar eu mi-am spus, cu ochii mari la masa împărătească: „Ia te uită!" — neştiind dacă în mine era pizmă sau admiraţie.

Am vrut să stau pînă la urmă, să văd cît o să dureze; de fapt, speram să pornească iar ploaia, că prea se oprise de porunceală, şi tare eram curios să ştiu ce vor face domnul şi doamna: se vor ridica de la masă, abandonîndu-şi prînzul, sau vor deschide umbrela peste bucate? După o jumătate de oră, văzînd că masa se prelungeşte şi nici nu-i nădejde să plouă, am plecat, cu o insatisfacţie enervantă. Curînd am intrat în La Rochelle, unde s-a ivit şi soarele, pe un cer în întregime albastru, ceea ce m-a determinat să mă opresc, de teamă că spre sud vremea rămînea proastă; după atîta nor, nu se putea însenina pretutindeni şi dintr-odată.

În cursul dimineţii, pe cînd nu aveam nici o speranţă că ploaia are să se oprească, îmi făceam planul, împăcat cu toate, să merg înainte, pînă noaptea, pînă a doua zi dimineaţa, pînă la istovire, şi numai atunci să mă opresc undeva, ca să nu-mi dau duhul cu totul. Ce poţi face la un hotel cînd plouă peste lumea unde nu cunoşti pe nimeni? Lectura ar fi un mijloc de a face să treacă timpul, dar eu tocmai de timp am nevoie; nu citesc nimic, decît harta. Iar pentru gînduri, care sînt destule, n-am nevoie de popas, niciodată nu pot să le depăn atît de bine ca în viteza maşinii.

La Rochelle m-a primit foarte omeneşte. O piaţă nemăsurată, în mijlocul oraşului, s-a amenajat pentru parcarea maşinilor, cu intrarea şi cu ieşirea prin puncte obligatorii, şi cu taxa pe oră destul de afurisită, ca să nu poţi rămîne toată ziua acolo fără să te sărăcească. De aceea, cred, în tot parcajul n-am văzut mai mult de zece automobile.

Cum tocmai în faţă era şi hotelul unde îmi luasem cameră, n-am avut încotro şi am convenit să plătesc pentru maşină de două ori cît pentru mine. Asemenea necazuri am mai avut şi în alte locuri din lume, şi n-ar fi nevoie să fac o poveste din ele; povestea merită să fie spusă pentru inspectorul de la intrare; fără să mă plîng şi fără să-i arăt cît mă apasă taxa municipală, mi-a cerut cartonul eliberat de maşinăria care marchează electro-

nic ziua și ora venirii, spre a se putea face socoteala la urmă, și pe el mi-a pus în diagonală o frumoasă ștampilă, adeverind că mă bucuram de găzduire gratuită.

— Pentru străini nu luăm taxă ! m-a lămurit omul, aibă noroc de-o viață frumoasă și norocoasă.

— Chiar dacă rămîn aici pînă mîine ?

— Chiar pînă la anul !

Afară de cazul, m-am gîndit eu, că între timp se schimbă primarul.

Treaba la hotel a fost mai puțin frumoasă, deși aș minți să spun că n-am dormit bine. Dincolo de fațada înnoită, cu o elegantă ușă de sticlă, dincolo de holul luxos la prima vedere, am dat de scări întortocheate și nu destul de stabile, de coridoare cu dușumeaua lăsată, vibrînd ca punțile suspendate, de ziduri cam strîmbe, adică de o ruină ascunsă sub tapete noi și sub mochete pufoase. Toată noaptea s-a clătinat hotelul cu mine, dar, dacă am apucat să adorm, n-am avut vise urîte, fiind obișnuit cu navigația în furtună.

Mai anevoie a fost să fac un duș seara.

— Trebuie să luați cheia sălii de baie de la recepție, m-a prevenit camerista, o femeie bătrînă și foarte serviabilă.

Am luat cheia, după ce am plătit taxa de spălare. Prin acest procedeu, nimeni nu poate să se strecoare la duș pe de gratis.

— Iar acum ce fac ? am întrebat-o pe cameristă, după ce am terminat cu baia.

— Păi trebuie să duceți cheia înapoi, de unde ați luat-o !

Adică, în loc să mă bag în pat, mulțumit că apa fierbinte luase de pe mine amintirile reci și urîte din ziua aceea, însemna să-mi pun iarăși hainele, — ar fi fost necuviincios să mă duc în pijama printre oameni — și așa, gata îmbrăcat ca de plecare, să străbat coridoarele strîmbe, să cobor scările scîlciate.

În sfîrșit, deși împotriva regulii, camerista s-a milostivit să ducă ea cheia.

Dacă aș fi avut timp, a doua zi dimineață aș fi cerut audiență la primarul de omenie și, explicîndu-i cum stă treaba, poate ar fi dat o ordonanță municipală, ca baia pentru străini măcar să rămînă neîncuiată, dacă nu se putea să fie gratuită, cum era parcajul.

Nu din recunoștință sau din obligație am să spun că primăria e clădirea cea mai frumoasă din tot orașul.

41

Golful Gasconiei, unde mă aflam, e pentru mine oceanul ; şi oamenii de pe coastă sînt oceanici. Şi chiar norii, şi ploaia au fost oceanici.

Deşi, cum am apucat să mă plîng înainte, ţărmul oceanului e tare urît cînd scad apele, oamenii de pe acel ţărm, şi chiar de pe prelungirea lui nordică, sînt mult mai generoşi decît cei de la Mediterana atît de frumoasă, mai generoşi şi mai altfel, nu ştiu cum aş putea spune — se găsesc mult prea puţine cuvinte pentru a ne defini semenii, în vreme ce firile lor n-au număr.

N-am să povestesc a doua oară ce afurisit a fost vopsitorul de la Arles, care a refuzat cu duşmănie să-mi dea o informaţie minimă. De asemenea, n-am să repet întîmplarea cu mecanicii de pe Riviera, care, în chipul cel mai antipatic, au refuzat să acorde maşinii mele cinci minute din întreaga lor viaţă. N-am să pierd prea multă vreme nici cu cei doi poliţişti de la Marsilia, aflaţi la un post fix, într-o gheretă de sticlă, spre a veghea ca toate să meargă bine în acel loc al oraşului şi care m-au sfătuit să duc maşina într-un garaj, deşi o parcasem reglementar şi, socoteam eu, în cea mai mare siguranţă, chiar sub ochii lor, la o depărtare de cincizeci de metri.

— Dar cum, m-am mirat, e posibil să se întîmple ceva aici, de faţă cu dumneavoastră ?

— La Marsilia e posibil orice ! mi-au răspuns ambii.

Într-adevăr, am aflat după ce m-am întors acasă, un compatriot a păţit-o rău la Marsilia, unde, dormind în maşină, într-un camping îngrădit, cu pază şi plată, şi nu în afara oraşului, s-a pomenit cu un bolovan în cap, un pietroi de opt kilograme, cum a dovedit pe urmă cîntarul, aruncat pe geamul din spate. Cu faţa plină de sînge şi pînă să se dezmeticească, mîini dibace i-au înşfăcat din maşină tot ce merita această osteneală, în primul rînd punga cu banii.

Ca să văd la Marsilia ceea ce se cuvenea mai degrabă şi să nu pierd nici multă vreme, am mers cu o şalupă, al cărei itinerar, pus pe placardă, făgăduia să te ducă prin toate cele şapte sau nouă porturi, pe sub toată cornişa răsăriteană, iar la urmă şi-n vestita insulă If, de unde evadă Edmond Dantès odinioară. La Marsilia se face multă tevatură cu numele lui Edmond Dantès, cu cas-

telul d'If și cu contele de Monte Cristo. Spre a-și atrage mușterii, toate șalupele și vapoarele destinate excursiei se referă la aceste nume, scrise cu litere mari și frumos colorate pe suprastructurile lor și pe panourile din fața scării.

În castelul If nu-mi puneam nici o speranță, Edmond Dantès nu fusese niciodată acolo, și chiar dacă ar fi fost, nu putea să evadeze cum spune povestea, fiindcă, așa cum se vede de pe țărm, pe insulă nu este nici un loc unde să arunci în mare sacul cu presupusele rămășițe ale abatelui Faria. Însă cornișa, privită din larg, și mai ales porturile meritau mai mult decît o simplă osteneală, de aceea am așteptat cu răbdare pînă ce stăpînul șalupei a prins cu arcanul un grup de vreo zece tineri, căci nu-i convenea, pe bună dreptate, să meargă numai cu mine. Poate în alte zile și-n alt timp al anului treaba să fie mai prosperă, atunci însă puzderia de șalupe stăteau de pomană, fluturîndu-și pavilioanele, iar patronilor li se lungeau nasurile.

Cei zece, prinși în ultima clipă, cînd, după o oră de așteptare, socoteam să plec fiindcă îmi pierdeam vremea, erau colegieni sau studenți englezi, care căscau gura la orice și se minunau de toate gogoșile cîrciumarului, ghid totdeodată, astfel că au înghițit cu voie bună întreaga păcăleală. Zece inși, cu mine unsprezece fiind prea puțini pentru a plăti motorina și osteneala, cîrmaciul a redus și el itinerarul la mai puțin de jumătate, ca să-și scoată o parte din pagubă. Astfel, în loc de nouă porturi ne-a dus numai în unul, cel mai necăjit dintre toate, cornișa a lăsat-o deoparte, iar ajunși la insulă, unde nu aveam ce face și nici nu se prevedea vreo oprire, ne-a debarcat și ne-a dat un ceas de repaus, ca să căutăm urmele lui Edmond Dantès.

Tinerii englezi au explorat toate colțișoarele, cercetînd totul, piatră cu piatră, s-au fotografiat, și nici unul n-a băgat de seamă că nu aveau ce face acolo. Singurul noroc pentru mine a fost că era soare. M-am uitat cum niște oameni necăjiți și neîndemînatici se chinuiau să urce, de la debarcader pe o înălțime stîncoasă, cu cel mai primitiv scripete și cu o frînghie prăpădită, un tun de lemn, probabil pentru o filmare ; nu putea fi decît tunul care dă alarma cînd se constată evadarea lui Edmond Dantès.

Am mai văzut în același timp un om care se tot pregătea să intre în mare, cu echipament de scafandru ; din locul unde mă aflam, sus, unde urma să se ridice și tunul, se conturau limpede stîncile de sub apa nu prea adîncă, făcîndu-te să te îngrozești de soarta lui Edmond Dantès, dacă l-ar fi aruncat într-adevăr în

colțul acesta de mare. Eram nerăbdător să urmăresc explorarea scafandrului, să constat ce va face sub apă și cu ce minune se va întoarce. Nu cumva vroia să descopere cuțitul cu care evadatul taie pînza de sac, giulgiul macabru, ca să scape ? Însă timp de aproape o oră, omul n-a făcut decît să se echipeze, și-a pus cînd labele, cînd masca, și-a strîns chinghile, le-a slăbit, a dat totul jos și-a pornit de la capăt, fără să înțeleg ce-l nemulțumea și ce aștepta de la viață.

Ne-am întors la Marsilia exact după acea oră și jumătate pentru care se plătea taxa ; nu m-am apucat să protestez tocmai eu, dacă toată trupa s-a declarat mulțumită. Decît că, trecînd prin fața cîrmaciului, care își aștepta bacșișul cu mîna întinsă, l-am privit în ochi fără să-i dau nimic, destul de ostentativ ca să înțeleagă ce-aveam în minte : „Așadar, nouă porturi ! Așadar, cornișă !"

Pe chei era ghereta unde se vindeau biletele de excursie. Îmi lăsasem mașina drept în față, într-un parcaj cu aparate de încasat taxa din oră în oră. După ce am pus francul, cum știam că am să lipsesc două ore, am mai dat un franc casierului, rugîndu-l să-mi asigure și ora următoare, ca să nu calc legea, săvîrșind ceea ce socoteam că ar fi nu atît o contravenție, cît o coțcărie. Am găsit stegulețul aparatului căzut, la capătul cursei lui de o oră, fiindcă nimeni nu pusese francul pentru ora următoare. Un funcționar al primăriei tocmai trecea în inspecție, făcînd procese verbale celor căzuți în greșeală. I-am ieșit în întîmpinare și i-am spus : „Iată, domnule, cum stă treaba cu mine... Am de plătit o amendă pentru mașina de colo ?"... O știa, mai trecuse o dată, că dacă nu faci inspecție degeaba pui aparate. Și, de unde mă așteptam să tabere asupra mea cu morala, omul mi-a spus, omenește : „Dacă sînteți străin, nu e cazul să plătiți nimic. Mergeți cu bine !"

Cred însă că locul lui de baștină era La Rochelle sau altul de pe malul oceanului.

Ar mai fi trebuit să mă duc la casier și să-i cer înapoi francul. Dar dacă judec așa, mai degrabă s-ar fi cuvenit să-i cer patronului despăgubiri pentru ora pierdută pe insula lui Edmond Dantès.

Spre comparație, șalupa din La Rochelle, cu care am mers în larg, pe o mare furtunoasă, printre vase și yachturi care se întorceau grabnic, nu și-a păgubit nici cu un minut și nici cu un sfert de milă călătorii, deși printre aceștia erau copii mici, și chiar o

femeie cu copilul în braţe, iar marea arunca peste toţi pachete de apă. Ba, la întoarcere, cînd am intrat în adăpostul ţărmului şi valurile s-au domolit în parte, bravul cîrmaci ne-a spus, dînd de la el, fără să se zgîrcească : „Iar acum, dacă nu vă grăbiţi, am să vă întîrzii puţin ca să vedeţi noul port de yachturi". Am intrat într-un bazin cu diguri de sute de metri, abia construite ; între ele încăpeau mii de vase. Acum erau numai cîteva sute, şi încă mi se păreau fără număr — şi erau minunate, cu catargele lor de aluminiu, care, legănate continuu de valuri şi atingîndu-se ritmic cu cablurile metalice, scoteau sunete de xilofon, de clopoţei, de orgă şi flaut, şi toate, în armonia lor încă neimitată de instrumentele muzicale, păreau un cor de sirene. Se auzeau încă de departe şi cum nu li se putea bănui cauza, păreau într-adevăr pornite dintr-o vrajă a mării, tainică, promiţătoare şi primejdioasă. Că un om nu poate rămîne cu totul nevătămat auzindu-le, am dovadă tulburarea ce mă cuprinde cînd îmi aduc aminte de ele, făcîndu-mă să uit cîtă treabă am pe lumea asta şi ducîndu-mă cu închipuirea în lumi altfel alcătuite, mai străvezii şi mai colorate.

M-am gîndit, dîndu-mi bucuria pe gratis, fiindcă eu nu voi avea niciodată parte de ea, ce va fi acolo, cît se vor înmulţi sunetele şi cît le va creşte puterea, crescînd şi ameninţarea de vrajă, cînd, în loc de cîteva sute, vor fi mii de catarge. M-am bucurat atît de mult de această muzică viitoare, încît am uitat regretul de a fi venit aici cu automobilul, iar yachtul meu, visat o viaţă şi căruia i-ar fi stat bine în portul La Rochelle, şi în toate porturile unde cîntă catargele, zace amuţit într-un port de unde nu începe nici o călătorie.

Pînă seara m-am plimbat cam alandala prin oraş, căutînd monumentele, cu planul în mînă. Am recunoscut iarăşi că primăria este frumoasă şi am înţeles şi de ce, fiindcă este foarte heraldică. Oare cum să-mi corectez înclinarea prea critică de a suspecta autenticitatea trecutului ? De ce oare am privit cu atîta indiferenţă Turnul Lanternei, din port, numit şi „Turnul celor patru sergenţi", a căror legendă mi se părea inutil s-o aflu ? Mi-ar fi plăcut să beau o cană de vin cu sergenţii, asta da ! — şi ei să-mi spună povestea lor, ce ispravă au făcut în viaţă. Căci, luîndu-mă după ce scrie pe o placă, ştiu doar că au murit pentru libertate.

Sticla de Calvados, dibuită într-o prăvălioară, mi s-a părut cu mult mai prejos decît renumele. Am dus-o cu mine, ca o amin-

tire din La Rochelle, și poate aș mai păstra-o și astăzi, dacă n-ar fi golit-o Dominique, la Motilla del Palancar, într-o noapte de cumpănă, cînd vroia să plece, indiferent în ce direcție.

*

Pe insula Oléron, unde nu cred că s-a mai dus altcineva pînă la mine, am ajuns fiindcă m-a atras podul, cu viaductele. Le-am văzut la oficiul de turism din La Rochelle, într-o fotografie sărbătorească. Nu știu cum, linia aceea aeriană, aruncată peste mare, cu toate că se sprijinea pe un șir de piloți, înfipți în scoarța pămîntului de sub apă, izbutea să imite în beton zborul albatrosului. N-am stat nici o clipă în cumpănă și m-am dus fuga acolo.

Din La Rochelle am plecat dis-de-dimineață, pe o ploaie începută peste noapte și încă neterminată, care însă nu se întindea pînă în zare, ci lăsa de jur împrejur un orizont senin și plin de strălucire. Drept în față răsărea soarele, făcînd ca ploaia să pară incendială. Deși speram să ajung la acele zări luminate, mă ardeau atît de tare ochii, că mai bucuros aș fi fost să se întunece tot cerul, chiar dacă ar fi însemnat să merg prin ploaie pînă în Spania. La Rochefort, străzile ude răsfrîngeau atîta roșu, încît mi s-a părut că orașul arde, și voi pieri în flăcări, cum demult pieriseră locuitorii. La Marenne am văzut cel mai puternic curcubeu din cîte văzusem vreodată, brăzdînd în sunete de trompete cel mai negru cer din cîte îmi imaginasem. Trecînd pe sub bolta lui tricoloră și-n sunetele victorioase ale trompetelor, m-am pomenit pe viaduct, ceea ce pentru mine ar fi trebuit să însemne într-adevăr o victorie.

Nu vreau să mutileze nimeni frumusețea apelor, nu vreau să mă lepăd de bucuria călătoriei pe mare. Șoseaua însă, care îmi place în altfel, și care nu-mi dă bucurii mai mici decît navigația, intră în dușmănie cu marea, cînd trebuie s-o traverseze. Pentru automobil, feribotul și bacul sînt o umilire. Mi-am privit întotdeauna cu milă mașina ajunsă în această înjositoare situație. Oricît de mîndru aș fi fost de ea, și oricîtă dragoste i-aș fi purtat, mi s-a părut o biată vită schiloadă, priponită în mijlocul unei cirezi de vite paralizate. Ah, cu ce sete am apăsat pe accelerație la sfîrșitul pedepsei, spre a-mi dovedi că încă mai aveam duh în noi și încă mai puteam fi stăpînii șoselei !

În sudul Italiei, așteptînd să trec în Sicilia cu feribotul, am visat un pod peste strîmtoare, ca un cîștig pentru spiritul omului,

deşi, dacă s-ar face, aşa cum se vorbeşte de multă vreme, s-ar urmări cîştigul economic. Se ţine seama de orele pierdute, cît costă ele şi ce pagubă înseamnă dacă le înmulţeşti cu atîţia oameni, cu atîtea tone de mărfuri întîrziate. Foarte bine, cine dă banii să se facă un pod de asemenea proporţii, n-o să-i arunce de pomană în strîmtoarea Messinei. Dar nimeni nu cred că a socotit cît poate un asemenea pod să lungească viaţa omului, nu în zile calendaristice.

La fel m-am gîndit cînd traversam Canalul Mînecii, numai că tunelul proiectat acolo mă îngrozeşte, după experienţa de pe autostrada Ventimigliei. De ce nu s-ar face un pod pe deasupra ?

Întrebat pînă unde poate să meargă îndrăzneala noastră, doctorul Barnard, care a mutat dintr-un corp în altul inima omenească, spune că nimic nu ne limitează decît lipsa de imaginaţie. Cu alte cuvinte, tot ce visăm putem să şi facem !

De cînd folosesc betonul armat, s-ar spune că oamenii au uitat principiul bolţii, atît de miraculos într-o vreme îndepărtată. Un punct de sprijin în spaţiu, ca să răsturnăm pămîntul, nu se va găsi decît poate într-o altă fază a relativităţii, neimaginată astăzi. Dar între două puncte solide de pe pămîntul acesta se poate face oricînd o punte peste orice prăpastie. Oamenii care vor să sape un tunel pe sub Canalul Mînecii mai bine ar construi o boltă, pe deasupra. Ca exerciţiu, să construiască una peste şanţul din faţa casei, apoi alte două peste Sena şi peste Tamisa ; principiul e acelaşi, şi nici tehnica nu se schimbă, decît că trebuie ridicată la altă scară.

Chiar acum făcui un desen, pe contrapagină, şi mi-am dat seama că o asemenea boltă, cu un sprijin la Calais şi cu altul la Dover, n-ar trebui să aibă o săgeată mai mare de patru mii de metri ; adică de vreo treisprezece ori înălţimea Turnului Eiffel. S-ar putea să greşesc cu ceva, în plus sau în minus, dar nu prea mult, şi, oricum, sînt gata să stau la tocmeală. Important este că sub o asemenea greutate n-ar fi primejdie să se mişte din loc nici Europa, nici Insula Marii Britanii. Şi dacă mi se va spune că ideea rămîne aberantă, îi voi trimite iarăşi pe oameni să facă o boltă peste şanţul din faţa casei. Iar dacă se va găsi cineva să-mi răspundă contabiliceşte, atrăgîndu-mi atenţia cît ar putea să coste o asemenea lucrare şi ce eşafodaje imense ar trebui să se facă deasupra mării, pînă ce bolta ar fi gata, l-aş întreba, la rîndu-mi, dacă ştie cît a costat nu tot războiul, ci numai debarcarea din Normandia, împlinită în vremea noastră.

Pe insula Oléron am văzut o cazemată din vestitul zid al Atlanticului. În vremea cînd jurnalul cinematografic îl înfăţişa pe generalul Rommel cu cravaşa în mînă, cu un zîmbet promiţător şi enigmatic în faţa acestor zdrobitoare blocuri de beton, împănate cu ţevi de tun lungi de zece metri, gîndeam că pe aici nu va putea trece nici o armată, ci mai uşor ar fi să se debarce mai întîi pe lună, iar de-acolo să se coboare pe pămînt, dincolo de zidul Atlanticului.

Priveam cazemata, într-una din puţinele clipe cînd s-a întîmplat să nu plouă ; alături era un far, şi cele două lucrări făcute de oameni păreau că se înfruntă una cu alta, ca două simboluri contrarii. Tunurile cazematei n-au tras niciodată. M-am întrebat ce vină are pămîntul să suporte povara aceea de mii de tone, care va rămîne acolo cît lumea, ca o bubă incurabilă, căci nimeni nu se va osteni să arunce betonul în aer.

M-am bucurat să ştiu că farul se va aprinde în fiecare noapte. L-am văzut pînă tîrziu, la capătul a mulţi kilometri, de cîte ori am întors capul în urmă.

Am ajuns pe insula Oléron fără să văd podul şi viaductele, deşi plătisem o taxă de trecere egală cu preţul hotelului. Şi doar pentru ele venisem, magnetizat de fotografia lor magnifică.

Demult de tot mi s-a spus o poveste şi merita s-o ţin minte, cu patronul unei cafenele care a făcut tot ce i-a trecut prin cap şi tot ce l-au sfătuit alţii, ca să atragă la el clientela concurentului, cu cafeneaua de cealaltă parte a străzii. Astfel, a pus biliarde noi şi alte jocuri, s-a abonat la toate ziarele şi la revistele ilustrate, a redus preţurile fără să micşoreze cafelele, în sfîrşit, a făcut de toate şi numai de laudă. Iar la urmă, pe lîngă faptul că a zugrăvit faţada şi a înfrumuseţat-o, a mai pus şi un ceas în turnuleţul de deasupra intrării, o maşinărie scumpă şi complicată, făcută de comandă ; ceasornicul arăta ora şi data zilei, şi în plus făcea să se mişte fel de fel de personaje hazoase, care salutau scoţîndu-şi jobenul. Şi bietul cafegiu n-a înţeles nici pînă la moarte de ce, în loc să-şi mărească numărul clienţilor, i-a pierdut şi pe cei dinainte, care se duceau să-şi bea cafeaua pe terasa concurentului, de unde vedeau ceasul.

Podul îşi arată frumuseţea lui de albatros cu aripile întinse celor care nu se folosesc de el, ci trec cu vaporul.

Dacă tot ajunsesem pe insulă, am străbătut-o în toate sensurile, parcurgîndu-i toate şoselele şi acoperindu-i tot perimetrul. Deoarece mi se spusese că pe aici plouă numai de cîteva ori

tot anul, m-am consolat cu gîndul la soare dacă nu văzusem viaductul. Numai că abia apucasem să trec dincolo şi să mă uit cum se descărcau mormane de stridii aduse cu bărcile, într-un port mai mic decît o scenă de teatru şi unde în afară de cîţiva pescari nu era nici o figuraţie, că a şi început ploaia, care s-a ţinut de mine aproape tot timpul. N-am înţeles deloc utilitatea acelor şoseluţe, după cum, păstrînd proporţia, n-am înţeles-o pe-a viaductului, părîndu-mi-se prea mare pentru transportul stridiilor. Am trecut şi prin cîteva localităţi, dar mi s-au părut părăsite.

Ajungînd la extremitatea de nord-vest a insulei, unde am descoperit cazemata nefolosită, mi-am spus că nu venisem degeaba; şi azi socotesc la fel, deşi întoarcerea a fost puţin cam aventuroasă. Am luat-o pe un drum cam neclar, numai ca să merg de-a lungul Coastei Sălbatice, cum se numea pe hartă ţărmul din partea apusului. După cîteva sute de metri m-am pomenit pe un pat de pietroaie, într-un fund de vale de unde am ieşit cu cauciucurile scrîşnind şi cu tabla de sub maşină bombardată groaznic. Drumul nefăgăduind nimic bun în continuare, am vrut să-mi iau asigurări şi m-am apropiat cu piciorul de doi oameni pe care i-am socotit pescari, cînd în realitate cred că erau nişte haimanale. Ei m-au încredinţat că pot merge mai departe, ceea ce m-a bucurat, nu-mi place să mă întorc din drum, mai ales prin locuri unde n-am mai fost niciodată.

Drumeagul, scăpat de pietre, s-a înfundat între dune după cîteva sute de metri; am insistat să ajung la prima creastă, de unde poate începea altă lume, şi nu m-am dat învins decît atunci cînd maşina, cu nisipul pînă la butuci, n-a mai vrut să meargă. Cît de greu am dat-o înapoi şi am scos-o de acolo, aproape nu mai ţin minte. Gîndul în clipele acelea îmi era la cei doi oameni de pe malul mării. Ce-şi închipuiau ei adică şi ce voiau cu mine? Poate să mă împotmolesc între dune, unde să mor de foame şi de sete, iar pe urmă... Dar la ce ar fi trebuit să mă aştept, dacă vroisem să străbat Coasta Sălbatică?

De unde aveam de gînd să merg la Bordeaux prin Royan, trecînd cu bacul estuarul Girondei, ca să rămîn cît mai mulţi kilometri pe malul oceanului, m-am răzgîndit îndată ce m-am întors de pe insula Oléron. Drumul pe uscat mi s-a părut mai sigur şi mai puţin costisitor, astfel că am luat-o spre Saintes, în căutarea şoselei principale, dar am ocolit mult şi nutil, fiindcă am fost îndrumat greşit şi nici nu m-am uitat cu atenţie pe hartă. A fost un drum nenorocos şi fără inspiraţie, dar tot mă socotesc în cîştig,

datorită istovitorului sentiment de singurătate care m-a dominat în toată această etapă. Şosele secundare, fără marcaje, fără oameni, m-au dus prin locuri unde probabil nu trec decît ţărani, cu treburile lor agricole, şi aşa m-am simţit mai al pămîntului, care n-ar fi refuzat să mă adopte dacă aveam de gînd să rămîn acolo.

După ce am dat în şoseaua mare, tot ce s-ar fi putut numi peisaj a fost acoperit de placarde rurale îndemnînd lumea să deguste vinul, şi aşa am mers pînă la Bordeaux, unde cînd am ajuns parcă eram beat, deşi nici măcar nu mirosisem vinul. Înainte de a intra în oraş am trecut peste un pod în parte suspendat, care, aşa cum mergeam fuga, mi s-a părut măreţ, poate fiindcă la Oléron fusese o dezamăgire şi acum căutam compensaţii. Îndată ce-am ajuns dincolo am vrut să mă opresc într-o luncă din marginea oraşului şi să privesc în urmă, dar a reînceput ploaia, după cîteva ceasuri de pauză. Mai tîrziu am aflat că podul acela era opera lui Gustave Eiffel, unul din exerciţiile lui preliminare, şi atunci mi-am explicat de ce îmi atrăsese privirea cu atîta putere, fiindcă într-un fel anticipa Turnul de la Paris ; era un turn pe orizontală.

Ca şi la Rennes şi Nantes, din Bordeaux n-am văzut decît străzi ude ; direcţiile erau atît de bine marcate, că am traversat oraşul ca pe calea ferată, fără să cer informaţii, avînd grijă doar să nu deraiez la macazuri. Mă bucuram de această înlesnire, dar pe de altă parte mi se părea prea nedrept să trec prin oraş legat la ochi, fără să pot duce cu mine o amintire cît de fugară. De cîteva ori am vrut să trag pe o stradă laterală şi să rămîn măcar cîteva ceasuri, mai ales că nu mă zorea nimeni. Cîteva ceasuri mi-ar fi fost de ajuns, la o nevoie, ca să-mi dau seama ce înseamnă un oraş în comparaţie cu altele şi raportat la un arbitru din mine. Chiar şi o singură privire, bine ţintită, poate să înregistreze o imagine esenţială. Am renunţat, scîrbit de gîndul că m-aş urca în maşină ud de ploaie şi fără să ştiu unde mă voi usca seara ; astfel, Bordeaux ar fi însemnat o pagubă deplină, dacă n-aş ţine minte ce de vii sînt în faţa lui şi ce de crame !

De-aici, un singur salt spre sud m-ar fi dus în Spania, dar n-am vrut să mă iau după linia dreaptă, poate ca să mai întîrzii cu o zi trecerea frontierei, totdeauna neliniştitoare. Poate ca să mai ajung o dată la malul mării şi să-mi continui drumul pe plajă, strecurîndu-mă printre lacuri. Poate ca măcar acum, în ceasul al unsprezecelea, să cumpăr un dicţionar şi să-i consacru

cîteva ceasuri, seara, ca să-mi fac un vocabular minim în limba spaniolă.

Fapt este că am luat-o spre apus, cu soarele în față, căci îndată ce-am ieșit din Bordeaux a stat ploaia, iar pe drum am cumpărat dicționarul dintr-o librărie sătească.

Arcachon, ca orășel, mi s-a părut frumos, curat și simpatic, și m-aș fi oprit peste noapte acolo, dacă n-ar fi fost prea multă lume de vilegiaturiști, lumea aceea puțin zgribulită și speriată de la sfîrșitul sezonului, care face să se simtă venirea toamnei mai trist decît o anunță frunzele scuturate.

Mi-a plăcut mai mult decît orice și mi-a dat multă satisfacție interdicția afișată pe esplanadă, de a nu se folosi tranzistoarele. Am plecat cu speranța că legea are să se generalizeze, prin ONU, cu votul tuturor țărilor civilizate.

Drum între ocean și lacuri n-am găsit, cum arăta harta, în înțelesul că n-am văzut nici oceanul, nici lacurile, deși poate erau aproape. Nu am regretat foarte mult, deoarece, în schimb, am mers prin păduri de pin, pe care l-am socotit totdeauna, fie și din greșeală, un arbore mai mult singuratic. Pe cînd străbăteam aceste păduri și mă minunam că nu mai ajungeam la un capăt, m-am gîndit că pinii îngrămădiți aici, pe malul oceanului, veneau dintr-o lungă retragere și erau pe ultima lor linie de rezistență, ceea ce mi-a trezit o simpatie întristată.

Aveam de gînd să înnoptez la Mimizan, o localitate învecinată cu plaja ; numele mi s-a părut atît de caraghios, că m-aș fi dus mai departe, dacă nu se apropia noaptea. La o răspîntie, apucînd-o greșit, am scăpat de Mimizan pentru toată viața, fiindcă am nimerit la Biscarosse, cu o numire și mai caraghioasă, mai ales că oamenii din partea locului o pronunță înghițind vocala dintre c și r și făcînd o pauză, ca să ajungă pînă în fundul stomacului.

Aș fi căutat o altă localitate, al cărei nume să-mi placă, dar pe zeci de kilometri nu mai era alta. Așa că am tras la primul hotel din Biscarosse, unde toate ar fi fost bune, căci nu lipsea nici măcar dușul cu apă caldă, dacă n-ar fi trebuit să aștept ora cînd mănîncă toată lumea în Franța. Cum era ultima oară, m-am supus cu voie bună, iar pînă atunci, deși eram flămînd și obosit, am înjghebat cu dicționarul primele îmbinări de cuvinte în spaniolă, începînd cu „Buenos días" și „vino tinto", care înseamnă vin roșu, și fără care, spun cu toată sinceritatea, nu m-aș fi încumetat să trec Pirineii. Nu mi se părea greu, dimpotrivă, începea

să mă pasioneze, fiindcă descopeream, cu surpriză, cîte cuvinte cunoșteam, nu știu de cînd și de unde, fără ca vreodată să-mi fi dat seama. Regretam doar că nu făcusem treaba din vreme, acasă, în liniște și cu ajutorul cuiva, și nu într-o singură seară. Hotărît, felul cum am plecat e mai mult decît lamentabil și n-are nici o scuză, decît, poate, aceea că nu mă mai gîndeam la plecare. Timpul călătoriilor îl consumasem cu reveria.

Am adormit cu puțină teamă, cu presimțirea că Spania îmi va pune sufletul la grea încercare, ceea ce s-a adeverit, dar nu dintr-odată, și mai ales după ce am plecat de acolo. Pînă atunci a fost numai uimire și bucurie, și azi regret că nu mai pot trăi încă o dată ultima mea seară în Franța, ca totul să se repete. Aș îndura bucuros chiar și ofurile și gemetele babei din odaia vecină, pe care le-am auzit toată noaptea prin zidul subțire. Pe babă am văzut-o de dimineață, la geam, uitîndu-se curioasă să vadă cine pleca atît de devreme. Și cînd nu va mai pleca nimeni, ea tot se va uita pe fereastră în zorii zilei și de aceea va ofta și va geme noaptea următoare.

Mi-am reluat drumul pe o dimineață senină, numai cu ușoare valuri de ceață, din care parcă răsăreau zîne și dansau în fața mașinii. Curînd am dat în șoseaua mare, de la Bordeaux, pe care o părăsisem în ajun fără nici un cîștig decît acela că nu m-am năpustit în Spania fără să-mi fi tras sufletul și fără să-mi fac vocabularul. De acolo înainte au prins să se înșire linii drepte și lungi de asfalt, traversate de razele soarelui și mărginite iarăși de pini, păduri cum nu mai văzusem. Și am fost mai sigur decît în ajun că era o retragere spre ultima linie de rezistență a copacului acesta nordic, ozonat și nostalgic. Mai tîrziu, gîndindu-mă la Vicht, am făcut o asemuire, era și el un fel de pin în retragere. Și amintindu-mi tot atunci pădurile de eucalipt, pe care le-am găsit cum am coborît Pirineii în Spania, mi-a venit în minte Dominique. Fiindcă abia în acel tîrziu cînd ea dispăruse demult, am asemuit-o cu o ramură de eucalipt. Și m-am mai gîndit că iubirea ei cu Vicht n-ar fi putut să se sfîrșească decît trist, fiindcă se născuse sub semnul unui blestem al naturii, însoțirea pinului cu eucaliptul, care se pot întîlni numai dezrădăcinați de o vijelie. Iar ce s-a întîmplat cu ei, între extaz și prăbușire, mi s-a părut a fi un simbol al zbuciumului omenesc din Europa străbătută de mine, care își poartă cercelul de aur și își flutură părul într-o goană nebună spre fericire, prin pădurile de pini alungați de furtună.

*

Ultimele ceasuri în Franţa m-a plouat pînă la deznădejde. De ce atîta nedreptate, pe cine supărasem cu mersul meu paşnic? Făcusem o impietate privind pinii şi comparîndu-i cu oamenii loviţi de nefericire?

Cînd am ajuns pe o culme, de unde începea Bayonne, am văzut în zare, pe deasupra oraşului, Pirineii, în nori albaştri; nu mai văzusem munţi din Elveţia, unde piscurile sînt învălmăşite şi se nasc unele din altele, fără perspectivă şi fără pauză. Acum, munţii mi s-au părut gravi şi puternici în izolarea lor maiestuoasă şi mi-au trezit o emoţie stranie, pe care am înţeles-o abia mai tîrziu, cînd mi-am dat seama că la crestele lor cu nori albaştri se termina Europa întreagă, nu doar Franţa, iar dincolo începea un al continent, al şaptelea.

În Bayonne, între două răpăieli de ploaie, am văzut catedrala; oricît ar părea din inadmisibil, am asemuit-o cu cea de la Köln, numai că avea ceva înfricoşător, deşi piatra era mai luminoasă.

La Biarritz mi-a plăcut arhitectura oraşului, aşezat în amfiteatru deasupra oceanului. Nu mă aşteptasem să aibă relieful acesta puternic şi mai ales nu mă aşteptam că are să mă atragă; renumele lui îmi trezise demult rezerve duse pînă la greaţă. Dar poate mi-a plăcut fiindcă ploaia torenţială alunga de pe străzi lumea aceea venită să petreacă şi locul părea părăsit din războaie. Aş fi vrut să mă opresc puţin, poate aş fi izbutit să mă conciliez cu oraşul şi să repar nedreptatea, dar ploaia, căzînd cu găleata, nu-mi îngăduia nici măcar să deschid portiera maşinii. M-am mulţumit să privesc printre ştergătoarele de parbriz şi prin perdelele de apă, mergînd la pas în căutarea locului unde ar fi fost priveliştea cea mai frumoasă, pînă ce am ajuns pe o esplanadă, cu marea în faţă, plină de forţe sălbatice. Atît m-a fascinat războiul acela, valuri izbindu-se între ele ca tancurile, scoţînd mugete şi aruncînd în sus jerbe de apă mai puternice decît ale potopului, încît am mers înainte, fără să mai ţin seama unde mă aflu, de m-am pomenit poticnindu-mă cu roţile din faţă pe treptele unei scări largi de piatră. Şi poate m-aş fi dus mai departe, dacă maşina nu şi-ar fi aşezat burta de tablă pe muchea primelor trepte. Am încercat să dau înapoi, dar roţile patinau într-un fel care îndepărta orice speranţă. Nu se vedea nimeni în jur, să mă ajute sau să mă certe. Şi-atunci, fiindcă nu voiam să mor acolo, şi încă fără să dau explicaţii, mi-am spus că singura mea scăpare

era să merg înainte. Roţile, care n-aveau destulă aderenţă să mă tragă la deal, m-au împins cu uşurinţă la vale şi aşa, buşindu-mă din treaptă în treaptă, de vreo şapte ori mi se pare, căci scara nu era lungă din fericire, am ajuns pe o terasă de promenadă, la capătul căreia am găsit o ieşire. Mai tîrziu n-am descoperit nimic strîmb sub maşină. Ei îi datorez încrederea în ideea, uneori pusă la îndoială, că în momentele de cumpănă cel mai bine e să mergi înainte, renunţînd la orice speranţă din urmă.

42

Cu acest gînd am trecut în Spania, exact în clipa cînd soarele trecea şi el meridianul, pe un cer limpezit şi plin de lumină. Odată cu primul pas dincolo de barieră, temerile dinainte au dispărut cum mai înainte dispăruseră norii, iar cerul meu s-a făcut şi el albastru. Nu ştiu de ce m-a năpădit o bucurie caldă şi colorată, de parcă nu duceam nici o tristeţe cu mine şi nu mă aştepta decît fericirea. Starea aceasta bună m-a însoţit pînă seara, crescînd cu fiecare bornă kilometrică de pe marginea şoselei ; am lăsat-o în voia ei, fiindcă nu venea decît de la frumuseţe, frumuseţea locurilor, unită cu aceea din visările mele, şi astfel, oricît ar fi crescut, nu putea să ajungă la impudoare.

Uitasem şi îmi aminteam acum ce mult dorisem să cunosc partea aceasta a lumii, fie măcar pentru că ea a dat omenirii pe Don Quijotte. Ştiam că pe Don Quijotte am să-l întîlnesc mult mai departe, nu-i căutam urmele în nord, pe malul oceanului. Aici era numai frumuseţe : în munţi, în copaci, în ţărmul de piatră, în apa oceanului şi-n cerul boltit peste toate, dîndu-şi binecuvîntarea lui albastră.

Acum, după ce am fost în tot locul, ştiu că nu aceasta era cu adevărat Spania, misterioasa, neexplicata — ci era numai frumuseţe.

Am trecut repede pe lîngă Irun și San Sebastian și m-am dus înainte, devorînd peisajul cu foame și sete ; nu vroiam să văd nici oamenii, nici orașele, ci numai frumusețea. Am absorbit-o cu toate simțurile mele, pînă ce m-am aflat doborît de voluptate. Atunci am socotit să fac o pauză, să-mi odihnesc ochii și întregul meu aparat de recepție, încălzit peste margini. M-am oprit într-un loc care poate se chema Zarauz, pentru cine vrea să mă urmeze, dar mai bucuros aș fi să nu se ducă nimeni acolo. Am urcat niște trepte, pe o zidire care putea fi un monument sau un început de cetate. Jos se vedea un port mic, cu apa emailată ; în larg, oceanul avea scame albe. Munții, în spate, cu vegetația proaspătă, explozivă, puțin nebună și beată, păreau de o formație nouă, de vîrsta tinereții și feriți să îmbătrînească. N-aveau să fie niciodată pleșuvi, să-și arate piatra și să se roadă ; căci n-aveau altă menire decît să facă lumea frumoasă.

Ziceam că mă odihnesc, dar stînd locului, am simțit că privelișteа devine și mai puternică. N-aveam nici o scăpare, trebuia să mă învingă, fiindcă nu puteam să mă leg la ochi pînă venea noaptea. Acea după-amiază a lăsat pe retina mea cicatrice puternice, dar am avut norocul să nu mă orbească, astfel n-am fost lipsit de frumusețea altor priveliști.

Puțin mai departe, cînd mergeam pe o cornișă deasupra oceanului și mi-era imposibil să mă uit numai înainte, mi-a tăiat drumul cu imprudență o mireasă în rochie roz, lungă de ștergea asfaltul, cu un voal tot roz căzîndu-i pînă în talia subțire, cu mirele în haine negre, dar fără nici un alai — ei singuri, ținîndu-se de mînă copilărește. Nu știu unde urmăreau să ajungă, se duceau sau veneau de la biserică, sau plecau pe jos în călătorie de nuntă. Dar erau tineri și nu le păsa de nimeni, și nici nu s-au speriat cînd am pus frîna de-am făcut-o să urle, ci și-au urmat drumul pe mijlocul șoselei, ținîndu-se de mînă. Nu s-a întîmplat nimic rău, decît că o mașină care venea din spate era să dea peste mine.

A fost prima mea întîmplare în Spania și ea a deschis lanțul altor întîmplări, una mai neașteptată decît alta, datorită cărora călătoria a devenit epică.

M-am îndepărtat un timp de malul oceanului, fără dezamăgire, fiindcă munții erau prea îndeajuns să-mi umple privirea, încărcînd-o de bucurie. M-am întrebat cît va putea să țină această desfătare și, mai ales, ce-mi va rămîne. Temîndu-mă că memoria nu poate să reziste unor solicitări nesfîrșite și care mai de care

mai intempestive, mi-am spus că trebuie să trăiesc numai clipa. Nemaiavînd grija să-mi triez impresiile, să le sistematizez în minte, mi-a rămas bucuria, întreagă și nechinuită. Și, fără să fi sperat, fără să fi vrut, nici nu mi se șterge din suflet.

Vroisem să ocolesc orașele din acest nord al Spaniei, unde, date fiind țelurile mele, nu mi se semnalase nimic de luare-aminte. Am intrat însă în Bilbao deoarece n-am găsit la timp drumul care să-l ocolească. M-am adîncit printre două șiruri de blocuri foarte înalte, care întunecau strada, aducînd o îngrijorare, născută din gîndul că pînă să ajung la marginea orașului va cădea noaptea, dar o noapte definitivă, fără ieșire. Am avut prima oară în viață impresia bizară care s-a repetat, accentuîndu-se și devenind alarmantă cînd am ajuns în următoarele orașe de pe coastă, că zidurile caselor sînt o materie fixă, n-au fost înălțate de oameni, ci strada a fost săpată printre ele. Senzația de adîncire, de pătrundere în elementele scoarței era atît de puternică, încît mă urmărește și astăzi, dîndu-mi o răceală în inimă. Deși se vedea cerul deasupra, mi se părea că zidurile se apleacă, atrase unele de altele, și dacă nu se vor prăbuși îngropînd lumea, vor alcătui o boltă pe toată lungimea orașului, prefăcînd străzile în tuneluri. Și iarăși, deși cerul continua să se vadă, alb ca o Cale Lactee, mi se părea că niciodată nu voi mai ieși la lumină.

Cum impresia aceasta nu am avut-o o singură dată, dar nici nu s-a repetat în alte locuri decît pe coastă, înseamnă că orașele nordice au o forță misterioasă, o putere de absorbție telurică, și mi-au arătat-o, drept pedeapsă că am vrut să le ocolesc pe departe.

În afară de un benzinar, cu care n-aveam să schimb mai mult de o vorbă ca să-mi umple rezervorul, primul om căruia i-am adresat cuvîntul a fost un trecător din Bilbao. Deși eram cu ochii pe indicatoarele de direcție, foarte bune dealtfel, care trebuiau să mă scoată spre Santanter, nu știu cum le-am pierdut urma, la o intersecție întunecoasă, cînd mă așteptam ca blocurile de cărămidă înnegrită să cadă peste mine. Întrebînd pe acel om încotro mi-e drumul, n-a pregetat să se urce lîngă mine și să mă conducă pînă într-o arteră luminoasă, despresurată de zidurile înalte, unde am regăsit indicatoarele. Nu aveam nevoie deci decît de o îndrumare, mai simplă decît bună ziua, fiindcă se traducea printr-unul singur din trei cuvinte: dreapta, stînga sau înainte. Un spaniol însă nu se va socoti niciodată achitat numai cu atîta, ci îți va spune o lungă istorie, despre oraș, despre el și despre lume, ca să nu te mai rătăcești nicăierea, cît e pămîntul de mare, nu doar în

Spania. În afară că mi-a comandat cînd s-o iau la stînga și cînd la dreapta, cuvinte pe care le învățasem între primele, după „vino tinto", bunul om din Bilbao mi-a vorbit tot timpul, deși nu i-a fost greu să-și dea seama că nu înțelegeam mare lucru. De fapt, am înțeles doar că nimerisem în orașul lui la ora traficului maxim ; și dacă n-aș fi înțeles, se vedea cît de colo.

Cum am intrat în Spania, am auzit țăcănind avansul motoarelor. Nu-i corect să spui astfel, dar așa se spune. Țăcănea mai la toate mașinile, dovadă că benzina avea o cifră octanică destul de suspectă. Mi-am încercat numaidecît motorul, cu cîteva accelerări bruște, și, cu toate că le-a suportat fără să se supere, mi-am propus să adopt o conducere mai blajină.

Înainte de a cădea seara și cînd mai aveam vreo patruzeci de kilometri pînă la Santanter, m-am oprit într-un sat, un tîrg, unde aveam de dat primul examen de viață în Spania ; n-a fost fără emoție, schimbările de climat se suportă mai greu decît cele de climă. Hotărît, aici este altă lume ; oamenii par mai aspri decît în Franța, pînă ce le întîlnești privirea, care este mai atentă și mai bună. Vînzătoarea de la prăvălia unde am cumpărat de-ale gurii, dîndu-și seama că eram în încurcătură, m-a ajutat cu multă bunăvoință și fără grabă să mă adaptez la modul local de aprovizionare, și mi-a fost bine. Văzînd apoi că mă hazardam să iau o sticlă de vin mai scump decît mă așteptasem m-a dezaprobat, făcîndu-mă să înțeleg că nu-și merită prețul și mi-a recomandat cinstitul vin de masă, destul de convenabil și cu tot ce-i trebuie pentru a-ți face seara mai caldă. Pînă la plecarea din Spania, vinul acesta nu m-a dezamăgit niciodată. Nu era dulce, nu era acru, îi lipseau aromele subtile, n-aveai de ce să-l adulmeci și să-l privești în zare, cu ochii rafinați ai degustătorului. Era un vin de călătorie ; un vin omenos, ca lumea din Spania.

Neplăcută fusese știrea că la restaurant, seara, nu se poate mînca înainte de ora nouă, mult mai rău decît în Franța pe care o cîrtisem atîta. Însă m-am adaptat repede, după cum se vede, luîndu-mi mîncare acasă. Aveam o cameră confortabilă, chiar elegantă pentru un mic hotel de țară, cu o baie frumoasă și un pat neobișnuit de mare, că puteai să te rătăcești în el dacă n-aveai simțul punctelor cardinale. Dedesubt însă era barul, de unde s-a auzit gălăgie pînă după miezul nopții.

Înainte de a cădea întunericul, am încercat să descopăr împrejurimile, mergînd spre malul oceanului. Curînd a început să plouă și m-am întors, nu înainte de a constata că și peisajul, și

casele erau mai frumoase decît în Elveţia ; îmi pare rău că nimeni nu va descoperi acest tîrguleţ de pe drumul Santanterului, al cărui nume am uitat să-l aflu, fiindcă nu aveam nevoie.

Am întîlnit primii cîini în Spania, şi primii după experienţa europeană, care, chemîndu-i, s-au apropiat dînd din coadă. Dar uit că Spania e şi un alt continent, nu doar o altă ţară.

După ce mi-am sfîrşit masa, mulţumit de examenul pe care îl trecusem cu bine, am fost sigur că voi răzbate pînă la capăt. Cu toate că ploaia s-a auzit tot timpul pe terasă, am avut o noapte plăcută, din care o bună parte, şi partea cea mai bună, am stat cu ochii deschişi, compunîndu-mi vise frumoase.

*

A doua zi era duminică, am simţit că oamenii îşi consumau repausul şi m-am gîndit că de la plecare n-am avut odihnă deplină. Cîteodată simt oboseala, socot că ar trebui să mă opresc undeva, să închid ochii şi să-mi alung gîndurile, pentru o vreme, dar mă cunosc şi ştiu că n-aş avea tihnă.

Există ceva înşelător în distanţele din Spania ; şoselele sînt măsurate tot în kilometri, dar nu kilometru aici te duce mult mai departe. Nu ştiu cum, şi nu există explicaţie, Spania e mult mai mare decît se vede pe hartă ; spaţiul ei are o dimensiune secretă.

A plouat aproape tot timpul şi aproape în toate felurile, de la potop pînă la ţîrîitul rece de toamnă, dar nimic nu mi-a micşorat pasiunea pentru etapa acelei duminici, care acoperea tot nordul ţării. Nu aveam nici un ţel, decît să merg înainte.

Într-un loc de popas, pe malul oceanului, o doamnă cu matricole franţuzeşti pe maşină m-a învăţat cum se pronunţă Gijón, numele oraşului unde ajungeam peste o oră ; Hrihon, cu r după H, dar r să nu se audă. Am spus Hrihon, străduindu-mă să pronunţ pe r numai pentru mine. „Nu !“ m-a corectat doamna. Şi a spus Hrihon, a cărui pronunţie o ştia de mică. Dar auzeam pe r foarte bine, deşi ea susţinea că nu se aude. La fel cum l-am auzit pe d final din Madrid, în gura tuturor oamenilor, deşi nici acel sunet nu trebuie să se audă, decît ca o intenţie înăbuşită în pripă. Cum în Spania există un secret al distanţelor, poate există şi un secret al sunetelor. Se pare că furnicile vorbesc între ele, dar cine le aude ? ! Sau care om are auzul pisicii ? Aţi văzut-o tresărind şi ciulindu-şi urechile în liniştea cea mai deplină a casei ?

Desigur că ea înregistrează de dincolo de perete pașii șoarecilor, și chiar conversația. Un prieten care se ocupă de acustică încerca într-o zi emisiunea unui aparat, la frecvențe foarte înalte. Treizeci de mii de herți, insesizabili de urechea omului, care nu poate nici să-și imagineze un sunet de o asemenea înălțime, pe pisică o făceau să tresară și să scruteze aparatul, neliniștită.

Cît mi-am luat lecția de pronunție, ploaia stătuse, iar pe deasupra noastră se boltea un curcubeu de dimensiunile Spaniei. În fața oceanului am văzut o fîntînă sărăcuță, de ciment și piatră; cineva vroise să adauge o podoabă locului de popas. Alături era pusă o ancoră veche, frumoasă fiindcă avea o istorie, deși necunoscută; apoi se potrivea cu oceanul și, ce este mai ciudat, se potrivea și cu munții.

M-am oprit un ceas la Gijón, de vreme ce mă ostenisem să-i învăț pronunția. Ca și la Bilbao, cum am ajuns în centrul orașului, m-au împresurat blocurile de cărămidă întunecată printre care s-a săpat strada.

Știind că duminica nu voi găsi nici o prăvălie deschisă și voi fi nevoit să mănînc la restaurant, după nouă seara, ca toată lumea, mi-am călcat obiceiul și am intrat într-un bar, să-mi previn foamea. Omletă cu cartofi, rece, pîine și coca-cola. Merge. Adică funcționăm, și eu și Spania.

Nu tot drumul a fost frumos și nici n-am mers tot timpul pe malul oceanului. De la Gijón la Aviles, și mai departe, am străbătut o zonă industrială, înecată de fum și de oameni fără odihnă duminica.

Munții au început să scadă, să-și schimbe vegetația cu una mai firavă, lăsînd pe alocuri zone goale, tocite și triste. Am întîlnit apoi pămîntul roșu al Spaniei, transportat de ploaie peste șosea și aruncat în prăpăstii. Au apărut măgari și catîri, ducîndu-și samarele ude pe marginea șoselei. Frumusețea festivă din ajun a început să-și piardă din strălucire, în schimb s-a arătat sălbăticia, ca o salvare. Am mers zeci de kilometri pe un drum prost, cu serpentine, zgîlțîit rău prin hopuri, obosit pînă la istovire. Dar nu m-am lepădat de nimic, fiindcă tot timpul am avut de o parte și de alta pădurea de eucalipt, care, chiar dacă nu putea să fie frumoasă, căci ploaia o făcea zgribulită și cenușie, mă fascina ca idee. Nu vedeam nimic decît asfalt desfundat și frunziș umed atîrnînd cu tristețe deasupra șoselei, dar nici o clipă n-am avut sentimentul că sărbătoarea începută odată cu trecerea Pirineilor se terminase. Și puțin îmi păsa că era duminică, și suportam

hopurile cu bucurie, şi mă munceam din greu cu volanul în serpentine, răsplătit pînă în fundul sufletului de satisfacţia că mă aflam în Spania, şi aveam să merg pînă în inima ei, iar de-acolo pînă la ultima depărtare.

Din aceste gînduri m-a scos o smucitură brutală ; m-am pomenit cu maşina alunecînd de-a latul, la intrarea unei curbe destul de strînse, cu şoseaua alunecoasă. Iar în faţă era un podeţ cu parapetul de piatră.

Cunosc cîţiva înţelepţi care dau sfaturi precise cum să ieşi dintr-o asemenea situaţie. N-am să spun că nu există soluţii şi că un om înzestrat şi antrenat nu poate să aleagă pe singura bună dintr-o infinitate. Dar a face şi o teorie, mi se pare la fel de pueril cum ai încerca să dai lecţii de săritură la trapez prin corespondenţă, ca să reproduc vorbele unuia din cei mai mari cunoscători în materie, de cîteva ori campionul lumii la întrecerea cu automobilul.

Dacă aş crede că după întîmplarea mea pot să dau sfaturi, m-aş duce la întîlnirea cu înţelepţii şi le-aş spune astfel : „Cum se iese dintr-un derapaj ? Prin neapăsare, domnilor ! Nu-i neapărată nevoie să faci ceva care să fie bine, că nu ştiu ce bine e cel fără greşeală. Important este, credeţi-mă, să nu faci nimic rău, relele, oricîte vreţi să puneţi la socoteală, fiind toate fără scăpare !“

Abia după ce am trecut teafăr peste podeţul cu parapetul de piatră, m-am gîndit ce păcat ar fi fost dacă se întîmpla altfel ; nu aveam atîta viteză ca să urmeze o nenorocire, dar îmi mutilam maşina şi apoi pierdeam cine ştie cîte zile cu reparatul, dacă nu cumva trebuia să renunţ la restul călătoriei. Adică la sărbătoarea din Spania !

Chiar puţin mai înainte, printre gîndurile înflăcărate, avusesem timp să-mi recomand cît mai multă prudenţă, tocmai fiindcă îmi simţeam imaginaţia luînd-o razna. Acelaşi sfat l-aş supune spre recunoaştere şi înţelepţilor, care propun gloatei să se antreneze pe piste alunecoase. Cîte ore pe zi, şi cîte zile pe an, domnilor ? Trei sute şaizeci şi cinci de zile, deoarece nu trebuie scăzute nici duminicile, şi şase ore pe zi, ca violoniştii ! Dacă vreţi ca treaba să fie într-adevăr serioasă.

Dar cum nici măcar înţelepţii nu au la îndemînă atîtea ore în atîtea zile, şi mai ales n-au tot anul piste alunecoase, apoi să adopte şi să propovăduiască, şi va fi spre binele tuturora, singurul sfat demn de luat în consideraţie : din derapaj scapi fără pagubă

dacă îl eviți înainte de a începe. Și, slavă Domnului ! — chiar pentru atîta, se cere destulă învățătură — pedagogii automobilului nu vor risca să rămînă fără auditoriu. Deci, renunțînd la lecțiile iluzorii despre metoda ieșirii din derapaje, să ne învețe *cînd e posibil* și *cînd începe* derapajul, căci, odată prevenit, oricine poate să se ferească, dacă nu vrea cu orice preț să-și zdrobească mașina.

*

De pe o înălțime mai luminată, unde se făceau lucrări pentru a se îmbunătăți traseul șoselei, m-am oprit ca să privesc locurile. În afara șuviței de asfalt, pămîntul roșu era înmuiat de ploaie și răscolit adînc de buldozere ; acestea stăteau cu botul în hîrtoape și se bucurau de odihna duminicală. Oamenii lor lipseau, se bucurau și ei de duminică, în mijlocul unei familii. Și copacii se odihneau, și casele din vale, pînă și șoseaua necirculată, numai pămîntul răscolit părea în mișcare.

Am încercat să-mi închipui ce s-ar întîmpla cu mine dacă asfaltul s-ar topi și ar rămîne numai pămîntul. Văzîndu-mă fără putere și fără drum de retragere, pămîntul m-ar prinde în tentaculele lui, m-ar face prizonier și acolo aș rămîne.

Spre norocul meu, nu se va întîmpla așa, fiindcă fac parte din tabăra victorioasă, a celor care construiesc șoselele, și oricît de mică ar fi suprafața acestora față de suprafețele virgine, silesc pămîntul să se supună.

Mai am puțin și voi ajunge la extremitatea vestică a Spaniei, mai la vest decît orice extremitate continentală. De la mine de acasă, pînă aici, mii de kilometri, am mers numai pe beton sau pe asfalturi. Și dacă aș fi vrut să-mi lungesc drumul, înmulțindu-mi ocolurile, să străbat țările pînă pe ultima lor direcție, aș fi găsit beton și asfalt spre orice zare. Nimic n-a existat înaintea automobilului, în afară de valurile romane care au brăzdat Europa acum două milenii. Nimic mai bun n-a fost făcut în două mii de ani, pînă la șoseaua modernă, destinată automobilelor. Șoseaua modernă nu-i o construcție, ci o izbucnire ; ea a zgîlțîit lumea și a pus-o în alte forme. Totul se datorește automobilului. Dar, fără șosea, automobilul ar fi rămas la stadiul de acum cinci decenii.

În fiecare drum al meu mă gîndesc, și totdeauna cu o recunoștință timidă, la cei care fac șoselele : care le hotărăsc, care le trasează, care le lucrează. Știu cît costă un kilometru de șosea modernă ; nu spun, ca să nu sperii pe nimeni. Sînt oameni care dacă ar înmulți această sumă numai cu o mie, distanța de la Constanța la Oradea, și-ar pierde respirația. Iar dacă le-aș spune cît a costat șoseaua care de la București m-a dus în vestul Spaniei, ar muri de apoplexie.

Înconjurat de pămîntul roșu de pe acea înălțime, am privit în vale, coborînd cu ochii pe serpentine și-apoi m-am dus pînă la capătul vederii ; între orizonturi, șoseaua se pierde, copleșită de natură, pare că există doar ca idee.

Știu ce greu se lucrează un kilometru de șosea, după ce i s-a ales direcția. Sute de mașini și mii de oameni își varsă asupra pămîntului fumul și sudoarea.

Dar ce fac oamenii la urma urmelor ? Mută materia dintr-o parte în alta, în volume pentru care nu există dimensiuni atît de mici ca să fie scăzute din volumul pămîntului. Se cară piatră din munți sau din apa rîurilor, se presară de la un orizont la altul și se presează cu cilindri de cîteva tone, de neluat în seamă, de nespus în cifre față de greutatea pămîntului. Se scoate bitumul și se toarnă deasupra. Munții nu dispar, oricîte șosele s-ar face, și nu rămîne loc gol sub scoarța pămîntului, după ce s-a scos bitumul.

Șoseaua există printr-o singură dimensiune, ca nimic din natură, și astfel, deși este o realitate pe care eu însumi o cunosc foarte bine, adevărata ei structură pornește din închipuire. Șoseaua e un basm și o poezie.

43

Am ajuns la Ribadeo după masă pe la cinci și am rămas acolo, căci drumul meu, mai departe, îndepărtîndu-se de coastă, am vrut să stau încă o noapte pe malul oceanului. Restul zilei a

fost trist, din cauza ploii. Am găsit la primul hotel unde am deschis uşa o cameră plăcută, deşi teribil de demodată. Ce structură au oamenii care, peste revoluţii şi peste războaie, se străduiesc să păstreze lucrurile din alte vremuri, să le îngrijească, să le dea lustru şi să creadă în ele? Dar fiindcă la Ribadeo se încheia o parte importantă a drumului, mi-a plăcut mobila care mă ducea la sfîrşitul secolului trecut, prilejuindu-mi să mă situez, măcar în seara aceea, într-o vechime de unde să pot vedea Spania apărat de turbulenţa vremurilor moderne.

În căutarea unui loc de reculegere, am ieşit din oraş, pe malul oceanului, şi am scrutat adînc întunericul serii, invocînd Spania să se arate, implorînd-o aproape cu umilinţă să nu-mi lase inima goală, după ce făcusem atîta drum ca s-o aflu. Mă chinuia gîndul că s-ar putea să nu iau cu mine decît simple imagini, să n-am altă mulţumire decît că am văzut văzutul, iar nevăzutul a rămas în întuneric.

Ploaia m-a silit să mă întorc fără să fi înregistrat vreo vibraţie dinafară. Dar nu eram dezamăgit, răspunsul nu-mi putea veni dintr-odată, era nevoie de multe invocaţii şi poate de-o umilinţă mai mare. Poate trebuia să cad în genunchi şi să mă dau cu fruntea de pămînt, ca să vină acea vibraţie pornită, fără să-i ştii lungimea de undă, din adîncul nevăzutului. Atunci, seara, ne-am pîndit, eu şi Spania, şi am ştiut că într-o zi ea o să-mi vorbească, aşa cum ştii că femeia cea mai potrivnică dragostei, oricît ar strînge pumnii pe paveze, dacă i te uiţi în ochi şi nu pleacă, nu stă ca să dea cu spada.

Două zile mai tîrziu ajungeam la Gudiña.

Cine se uită pe hartă, dacă va ţine seama şi de ocoluri, va înţelege că am mers cu mare viteză ca să ajung acolo numai în două zile. E adevărat, şi totuşi am văzut atîtea că mă mir eu însumi cînd îmi aduc aminte, şi cred că nu s-a putut altfel decît printr-o întrepătrundere a spiritelor noastre, al meu şi al Spaniei. De fapt, cred că Spania înclina să mă accepte încă din prima zi, cînd m-am urcat pe trepte la Zarauz sau cînd am ajuns din urmă mireasa în rochie roz, care mergea pe mijlocul şoselei, ţinîndu-se de mînă cu mirele. Iar în seara de la Ribadeo, hotărîrea ei era luată. Nefiind sigur, căci nu fac parte din tabăra celor care nu se îndoiesc niciodată, am avut două zile de temeri.

Duminică la Ribadeo :

Ca să ajung la ocean, am mers pe străzile orașului ; mi s-au părut necăjite ; cu soare, ar fi fost poate altfel. Aproape de hotel, un cinematograf cu fațada sordidă. Un afiș : film sexi — accesul interzis tinerilor sub optsprezece ani — cunosc toată povestea ! Cîteva copile, de paisprezece, studiază afișul, mai elocvent decît filmul, care nu face decît să dilueze scenele expuse afară. Al doilea film : Claudia Cardinale, cu Charrière, faimosul Papillon. Ce combinație caraghioasă !

Ei uite, pe mine Papillon acesta nu m-a dat gata. Admit că eroul e formidabil. Nu cunosc altul care să-și smulgă lanțurile în atîtea rînduri, cu tenacitatea lui mai puternică decît imposibilul, mai diabolic decît diavolul, și împotriva unei alianțe de neînvins, a cerului cu infernul. Un astfel de erou nu există în nici o epopee. Dar să mă iertați, domnule, înainte de a fi un ocnaș care evadează, Papillon este un ucigaș condamnat de justiție. Nimic nu dovedește nevinovăția lui, și să mă iertați, domnule, unui om capabil să meargă pînă unde l-am văzut că poate merge, nu-i era îngăduit să se mulțumească numai cu libertatea. Dacă nevinovăția lui se afla ascunsă în ultimul subsol al Palatului de Justiție, Papillon trebuia să sape o galerie pe sub tot Parisul, s-o găsească și s-o arate. Dacă nevinovăția lui era ascunsă mai în adîncuri, împărăția lui Scaraoțchi, Papillon trebuia să se convertească la credința acestuia, ca să-și afle dreptatea, iar dacă nu era de-ajuns, trebuia să arunce infernul în aer — avea atîta putere ! — să ia dovada și s-o arate. Atunci ar fi fost eroul egal cu propria lui forță și l-aș fi salutat cum se salută împărații la Roma : cu mîna în slavă !

Așa, Papillon rămîne un asasin devenit coțcar, în care coțcarul e mai puternic decît asasinul. Ce dracu o fi pus-o pe Claudia Cardinale să colaboreze cu el, și cum nu i-o fi fost teamă ?

Duminică pe ploaie, la Ribadeo :

Femei și fete, grase și urîte. Și îndesate. Un pavilion cu automobile electrice ; n-ar strica să fie cît de multe în vremea noastră ; aici se poate începe școala de conducere la o vîrstă cît de mică, după ce s-au lepădat scutecele, și nu-i rău ca odată cu mersul în picioare, copilul să învețe senzația deplasării mecanice. Într-o zi tot va ajunge acolo, nu-i nici o scăpare, și atunci, cu cît mai de vreme, cu atît mai bine ! Numai că, în duminica

de la Ribadeo, jocul cu automobilul căpăta o prea densă culoare locală, transformîndu-se în luptă de tauri ; era ziua şi ora corridei dealtfel. Şi iată : păşesc tinerii în arenă, îşi iau în primire automobilul ; unul e toreador, altul picador, al treilea matador ; numai banderillero a rămas acasă, fiindcă el învaţă la o şcoală mai puţin brutală, şi mişcările lui vor fi mai fine, şi el are o altă structură sufletească, şi cred că şi primejdia pentru el e mult mai mare decît pentru ceilalţi. Cîte automobile au mai rămas, sînt ocupate de tauri. Apoi corrida începe, şi-n sunetele fanfarei, şi-n urletele mulţimii luptătorii se năpustesc unii asupra altora, cu toată forţa de care sînt în stare, de le sar mărunţaiele pe gură, iar pe nas şi pe urechi le ţîşneşte creierul. Dar lupta continuă pînă la dezagregare ; pe urmă, cînd se adună din propria lor stîlceală, luptătorii pleacă victorioşi, ţinîndu-se de cap şi de mijloc, fără mărunţaie şi fără creier.

În jurul arenei, fete. Toate îngrozitor de urîte. Şi inadmisibil de grase. Cu şoldurile mari, lăbărţate, vestind ce mai matroane au să iasă din ele.

Dar am văzut şi o minune în duminica de la Ribadeo. Un automobil a oprit la cofetărie şi din el a coborît o mamă cu patru fetiţe. Numai gingăşie. O mamă subţire, care făcuse patru fetiţe şi nu se sluţise. Le ducea la cofetărie pe toate patru, să le dea prăjitura de duminică. Şi toate cinci erau numai gingăşie. Şi cum întindea mîna, să le dea jos din maşină, una cîte una, mama semăna cu o cîntăreaţă din harpă, iar eu auzeam şi muzica.

Fetiţele, parcă toate de-o vîrstă, micuţe şi subţirele, aveau părul în cordeluţe brodate cu flori, ca zînele. Mama care le brodase cordeluţele şi le împodobise de duminică le-a luat de umeri, două cîte două. Şi mie mi s-a părut că-i Zîna-Zînelor.

Seară la Ribadeo :

Iată-mă aşteptînd masa de la ora nouă, împăcat cu ideea, deşi nu-mi vine la îndemînă.

Pînă să cadă întunericul, am coborît în portul de pescari de la intrarea estuarului. Era trist din cauza cerului înnorat şi din cauza duminicii. Pînă acum, n-am văzut nici un yacht pe toată coasta ; să fie un semn de sărăcie, în mijlocul unei naturi atît de bogate ? Dar nici pe celelalte coaste n-am văzut decît foarte puţine yachturi. În comparaţie cu Franţa, disproporţia este umilitoare. Atunci de ce atîtea mări în jur şi atîtea zări libere ? N-a mai rămas nimic din flota lui Columb ? Şi din Invincibila Armada nu s-a salvat măcar o corabie ?

Am mîncat cu nasul în farfurie, fără să schimb un cuvînt cu fata care aducea la masă. Mîncarea a fost bună, dar tot nu mă împăcam cu gîndul că a trebuit să aştept pînă la ora nouă. Fata bineînţeles că era grasă.

Două perechi, în cealaltă parte a sufrageriei, mîncau şi ei tăcuţi, cu nasul în farfurie. Abia la urmă, cînd să plece, mi-am dat seama că erau francezi, în călătorie, şi cum m-au salutat cu politeţe, le-am răspuns asemeni, de unde a început şi-o conversaţie asupra drumului. Deşi nu cunoşteau spaniola mai mult decît mine, călătoreau de o lună în Spania şi se descurcau foarte bine. În multe împrejurări oamenii se pot dispensa de cuvinte, am făcut odată şi-o teorie despre putinţa de a te înţelege cu semenii numai prin unde ; însă nu totdeauna ajungi la ele, şi ca să le descifrezi îţi trebuie o şcoală. La îndemîna oricui rămîn semnele şi privirile, atît de uşor traductibile.

Încălziţi de peisajul spaniol, pe care îl evocam cu toţii uniţi în aceeaşi admiraţie, încălziţi puţin şi de vin şi de masă, am discutat mult şi volubil cu harta în faţă, comunicîndu-ne impresiile, şi am văzut cu ocazia aceasta că, împotriva teoriilor mele, multă plăcere poate să însemne pentru un om comunicaţia cu alţi oameni. Fata care strîngea masa, şi care ne crezuse nişte prostănaci în muţenia noastră, ne privea cu ochii mari şi cu gura căscată, pusă în inferioritate în propria ei casă. Am înţeles că trebuie să treacă multă vreme pînă să renunţăm la cuvinte şi să ne înţelegem prin unde.

Convorbirea cu francezii care traversaseră Galicia m-a determinat să-mi modific itinerarul, ca să ajung prin unele locuri socotite de ei magnifice. Era bine că puteam să fiu atît de receptiv şi de mobil, dar în acelaşi timp mă gîndeam că prea dau crezare oamenilor, şi prea repede le accept gîndurile, aşa, fără nici o garanţie şi fără nici o verificare. Ce puteam face ? Dacă îmi vorbiseră, se cuvenea să-i ascult. Regretam numai că nu-mi vorbiseră alţii, înaintea plecării, deşi îi întrebasem. E de neînţeles şi de necrezut că atîţi oameni trăiesc fără să-şi facă opinii, luîndu-le de-a gata pe ale altora, fără discernămînt şi fără să aspire la o sinteză. Trebuie să mă apăr, dar deocamdată sînt victimă.

*

De obicei, la cinci sînt în picioare, odihnit şi gata de drum, dar îmi las o oră să visez la cele din faţă şi la cele din urmă.

Încă și astăzi aceasta este ora cea mai frumoasă a zilei, cu toate că și-a pierdut din valoare de cînd am încetat să fumez și nu-mi mai trec gîndurile prin fumul țigării, subtilul filtru dintre mine și lume, care, timp de o oră, nu îngăduia să pătrundă în sufletul meu decît speranțele și înflăcărarea. Nu m-a silit nimeni să las tutunul, a fost un act de voință, o verificare, într-o clipă cînd nu puteam să-mi verific altfel puterea. Astăzi, dacă mă uit în trecutul acela, deși abia îl mai țin minte, socotesc că izbînda mea a fost de fapt o înfrîngere.

După seara prelungită ca niciodată, m-am trezit tîrziu, la Ribadeo, așa că n-am mai avut timp pentru vise. Era ora șapte fără vreo cîteva minute, iar la șapte trebuia să fiu pe drum, după cum mă lăudasem francujilor. Păreau atît de mirați și mă priveau cu atîta admirație, încît m-a cuprins teama că, deschizînd vreunul din ei ochii și fereastra, ar fi putut să mă vadă în întîrziere. M-am bărbierit într-un minut, fără să mai aștept apa caldă care probabil avea de străbătut o conductă lungă, în alt minut am sărit în haine, iar la șapte fix porneam motorul mașinii, fără să mai șterg parbrizul de umezeală, cum fac de obicei dimineața. E o corvoadă, nu ascund că nu-mi place, dar ce minunate sînt zilele care încep așa, cînd mă pregătesc să văd lumea prin geamurile mașinii! Nicăieri și niciodată pentru mine priveliștile nu vor fi mai frumoase. Și ce voios se rotește motorul, pregătindu-se să arate ce poate! Îl simt și mă simte, ne pîndim și ne iubim tare, iar pe drum, după primele lui mișcări mai nervoase, cum poate sînt și ale mele, după ce ne încălzim și unul și altul, ce de vorbe schimbăm împreună, ce povești ne spunem, și cîte planuri fabuloase nu facem, îmbogățite cu declarații de dragoste. Iar cînd la această mulțumire a contopirii se adaugă gîndul că lumea din față, în care pătrundem odată cu dimineața, va fi descoperirea noastră, că o vom ști prin puterile noastre, atunci bucuria atinge extazul și mă simt în drept s-o numesc fericire, vorbă prea des folosită, fără discernămînt și fără acoperire.

N-am renunțat să trec prin La Coruña, deși mi s-a spus că nu voi avea de văzut mare lucru acolo. Cum să nu, m-am gîndit, voi avea de văzut oceanul și voi avea de atins o extremitate. Am convenit însă că merita să trec prin Lugo, pentru vechile lui urme istorice. Cînd am ajuns, după ce am înregistrat cu indiferență monumentele, cu planul în față, fără să-mi scape vreunul și fără să-mi lase vreo amintire, n-am găsit nimic mai bun de

făcut decît să mă urc pe zidul de apărare și să înconjur astfel, pe sus, trecutul orașului.

Aici s-a desfășurat o parte importantă din istoria Spaniei și, fără să o rememorez, socotesc că i-am fost martor. Ca să ajungi la o impresie de aceasta, nu-i nevoie atît de imaginație, cît de o credință, pe care s-o știi ridica la puterea a șaptea. Pe acest mit s-a bazat forța celor ce pretindeau a fi dobîndit de la Dumnezeu învestirea de-a păstori noroadele. De nimic apoi nu a mai fost nevoie, ca să fie stăpîni peste lume, decît de îndrăzneală. Nodul Gordian e cel mai vechi exemplu.

Pe zidul orașului, ca un bulevard suspendat, de unde se văd ca în palmă străzile, piețele și mulțimea supușilor, am întîlnit o femeie care era în același timp și urîtă, și bătrînă, cum nu mai văzusem, căci, printr-o clemență a cerului, aceste două nefericiri se feresc una de alta și nu apar împreună. Mai bătrînă decît ea or fi fost multe, dar mai urîtă, nici una. Și uite că mergea trufașă, ca un luptător de pe zidul orașului, ducîndu-se să-și ia crenelul în primire, că archebuza o avea probabil sub fustele hîde. Și fiindcă am privit-o cu groază, stînd locului fără voie, și-a înfipt în ochii mei o privire de muma pădurii, că m-a făcut să mă clatin.

Pe mare, la sfîrșitul furtunii, vine cîteodată un val mai înalt decît toate și se spune că e valul de vreme bună. Am sperat că femeia de pe ziduri, la Lugo, cea mai mare urîțenie din cîte văzusem, avea să fie și ultima, și că de aici înainte aveau să apară frumoasele.

Spre a merge la Lugo, de la Ribadeo, a trebuit să mă îndepărtez de ocean și să intru puțin spre mijlocul țării. Peisajul aici scade și se răcește, munții au rămas în urmă, apar coline neîmpădurite care nu au de spus nimic privirii, după ce-a fost înainte. Te simți ca după beție, obosit, cu speranțele ciuntite, și te uiți melancolic în oglinda retrovizoare. Singura culoare peste cenușiu este galbenul roșcat al unor plante care acoperă pustiul, dînd un început de lumină nemaiîntîlnită aiurea.

Au apărut, prin surprindere și inexplicabil, mestecenii, aducînd cu ei nostalgii albe ; toți par niște mirese îndurerate, cărora le-au murit mirii în războaie și ele așteaptă fără să-și lepede rochiile de nuntă și vălurile. Cei mai sfioși și mai triști copaci din cîți știu să fie pe lume ; ei varsă pe pămînt lacrimile lor argintii cu mult mai multă sinceritate și mai adevărată durere decît salcia plîngătoare, prea vie și prea plină de sevă.

Într-un an din cîți trecură, am sădit șapte mesteceni, strînși la un metru unul de altul, împotriva tuturor sfaturilor. Dar poate voiam să fac o cetate. În loc să se înăbușe, s-au întrecut între ei și au dus la cer durerea lor îndantelată, din care îngerii triști își fac aripi. M-am gîndit la ei pînă a venit seara ; ziua aceea, cît am străbătut nebunește întreg vestul Spaniei, mi-a rămas în amintire ca ziua mestecenilor.

La prînz am cumpărat pîine, într-un sat, nimic altceva decît pîine, am rupt din ea bucăți încălzite de soare, și cred că atunci am început să simt gustul Spaniei. Cînd am ajuns la Coruña, unde toată lumea mi-a spus că n-am ce să caut, am străbătut întreg orașul, de la sud la nord, pe străzile acelea săpate între case ; avînd grija ca soarele să fie tot timpul în spate, am dat de ocean și nu mi-a mai rămas decît să caut farul vechi, de pe timpul romanilor. Părea atît de nou, că nu i-am dat crezare. Pe terasa lui de piatră am mîncat o banană ; nu i-am simțit gustul, astfel nici ei nu i-am dat crezare. În ziua aceea n-am putut să cred decît în mesteceni și în pîinea din Spania.

Abia după-amiază, acestora li s-a adăugat credința în Santiago de Compostela, unde voi sfătui să meargă grabnic oricine se duce în Spania.

N-am stat decît o jumătate de oră în La Coruña, privind oceanul pe unde trecusem într-o iarnă și gîndindu-mă la vremea aceea, care acum mi se părea întristător de sterilă, mi s-a făcut milă de mine, de anii mei și de risipirile mele, în căutarea unui ideal pe care mulți l-or lua în derîdere.

Nu aveam nevoie să stau mai mult, consumasem una din extremitățile drumului, astfel că am plecat repede și, ca să ies din oraș, pe străzile săpate între case, n-am avut altă grijă decît să merg tot timpul cu soarele în față, căci era ora prînzului, cînd el arată sudul ca o busolă.

Oricît ar fi de necrezut, cu toate artele lui îngropate, orașul mi-a amintit puțin de Neapole, ale cărui străzi, dimpotrivă, par suspendate. Poate fiindcă multe fațade erau acoperite de rufărie pusă să se usuce și aminteau acel mare pavoaz care împodobește cu o violență întristătoare orașele din sudul Italiei.

Am de regretat că nu m-am abătut pe la Capul Finister, care nici măcar nu era departe ; probabil soarele, bătîndu-mi în ochi cu putere, făcea ca în locul hărții să văd o pată neagră. Și astfel am ajuns la Santiago de Compostela, curînd după-amiază, iar acolo m-am dus de-a dreptul la catedrală.

Nu-mi place mult barocul spaniol, cu prea numeroase detalii care se ţes între ele, dînd o încărcătură prea mare faţadelor, îngreuind chiar şi aerul înconjurător, pînă la mari distanţe. Răbdarea, stăruinţa şi migala puse în cioplitul pietrei, ca să dea chipuri, caneluri şi dantele, duc la o izbîndă greoaie, salvată puţin de înfricoşarea pe care o inspiră dimensiunile grandioase. Tîrziu m-am gîndit că, redus la miniatură, barocul spaniol a dat florile artificiale atît de admise în gustul oamenilor de acolo.

Catedrala Sfîntul Iacob închide pe latura din fund o vastă terasă, o piaţă în faţa căreia se întinde oraşul, cu străzi medievale, modernizate, ceea ce nu-i neapărat o blasfemie ; lumea mai trebuie şi să trăiască, nu doar să-şi caute trecutul prin ruine. Pe cînd urci lungile scări de piatră, catedrala începe să se arate, crescînd din vîrful turnurilor către bază. Această desfăşurare inversă măreşte grandoarea construcţiei, făcînd-o în acelaşi timp mai telurică, de parcă ar ieşi din pămînt, pe o trapă, fără să ştii cît mai este pînă la bază. Dar chiar după ce-a apărut soclul la nivelul terasei şi toate se văd nemişcate, rămîne impresia că în jos sînt dimensiuni de rezervă şi nu-i nevoie decît să apeşi pe un buton, ca ascensoarele să intre în funcţiune şi catedrala să crească. Numai mestecenii mei mi-au mai dat această impresie.

Dacă sfătuiesc pe oricine îmi este simpatic să meargă la Santiago de Compostela, primul loc în Spania unde, după frumuseţea naturii, am întîlnit frumuseţea făcută de oameni, ţelul celui ce se duce acolo nu va trebui să fie în primul rînd catedrala, nu-mi puneţi în spinare această greşeală ! Am dat Domnului ceea ce i se cuvine, în vorbe cît am putut mai convingătoare. Ceea ce este al lui, nu-l va lua nimeni. Victoria însă trebuie împărţită cu întreaga terasă, în ansamblul ei, care mi-a amintit de piaţa Capitoliului de la Roma.

Nu mă feresc de comparaţiile imposibile. Pe malul mării noastre, la Olimpul Mangaliei, există o terasă închisă pe trei laturi de trei hoteluri panoramice, a patra latură, dinspre apă, fiind marcată de o pasarelă cu coloane, ea însăşi semănînd cu o închidere, transparentă, şi astfel locul devine un paţio, apărat din toate părţile de furtună şi de invazii. Printr-o comparaţie imposibilă, îl asemuiesc cu piaţa San Marco de la Veneţia, deşi între ele nu este nici o apropiere ; există o inrudire prin spirit. Cine va privi dincolo de ceea ce ne văd ochii, mă va crede. La fel mă va crede cine va privi, una în adîncimea celeilalte, piaţa catedralei de la

Santiago de Campostela și piața Capitoliului, făcută de Michelangelo.

În fața catedralei, Palatul Arhiepiscopal e una din cele mai frumoase clădiri pe care le-am văzut vreodată, și nu prin altceva decît prin proporția măiastră dintre înălțime și bază, altfel nefiind decît o prismă culcată, simplă, calmă, imperturbabilă.

Și dacă două izbînzi pot sta atît de aproape una de alta, clădirea care închide a treia latură, tot o prismă culcată, e încă și mai frumoasă. Printr-o comparație imposibilă, ea seamănă cu Palatul Veneția, de la Roma, din al cărui balcon își ținea discursurile Mussolini, dar e mult mai inspirată și are în ea un mister, îl simți că pulsează. E ceva al pămîntului, din adîncul căruia zidurile de piatră au ieșit pe o trapă, cum a ieșit și catedrala.

Din această clădire veche și atît de frumoasă s-a făcut un hotel, cum s-au făcut în multe clădiri vechi și frumoase din Spania, în cetăți și castele. Valoarea istorică s-a respectat, zic eu, băgîndu-se în ele numai lucruri scumpe și punîndu-se prețuri ca să nu intre oricine. N-am intrat în nici unul, le-am privit numai pe din afară și le-am dat tîrcoale. Nu-i aici singurul loc de pe pămînt unde se întîmplă asemeni, comercializîndu-se istoria. Ca să cîștige un ban, omul vinde tot ce-i prisosește, iar dacă e la ananghie, își vinde pînă și cămașa.

Dar cine sînt cumpărătorii — vreau să spun, cine sînt clienții ? I-am văzut bine abia a doua zi, la Bayona, într-un parador, cum se numesc aceste hoteluri destinate turiștilor cu parale. Erau un castel și o fortificație bine păstrate, cu tunuri vechi și afete de lemn sau de piatră, dominînd oceanul, un bastion dintr-o altă istorie, dintr-un mult mai vechi zid al Atlanticului decît cel făcut de Rommel în zilele noastre. Probabil paradorul mergea atît de bine, că se construia încă un castel, lîngă cel de odinioară, sau se făcea o prelungire a acestuia, în același stil și cu aceeași piatră, numai că mai subțire, doar ca să îmbrace betoanele moderne, desigur mai ieftine și mai lesnicioase. Important este ca la urmă totul să semene a vechime.

M-am plimbat mult în parcul dintre fortificații și-am descoperit printre altele un masiv de flori cum nu mai văzusem, un amestec de crin și de orhidee, dar dezvoltate monstruos, cu niște guri deschise că parcă voiau să te înhațe, de aceea nici nu m-am dus prea aproape. Dacă n-am luat una pînă la urmă, s-o duc botanistului ca să-i dea nume, nu știu de ce m-am temut mai mult, de paznici sau de floare. Pe cînd le priveam cam dintr-o

parte, una, care nu era încă deschisă, un boboc de mărimea pumnului, și-a desfăcut brusc petalele galbene, care pe partea dinăuntru erau însîngerate, și zău că a semănat cu o gură de fiară, gata să muște. Povestesc despre ele fiindcă întregesc cum nu se poate mai bine impresia pe care mi-au făcut-o parcul și paradorul, și tunurile de pe parapete, cu țevile îndreptate asupra fregatelor din largul oceanului. Cred că dacă regnurile s-ar putea schimba între ele, florile acelea s-ar preface în tunuri, sămînța lor în ghiulele, iar polenul în praf de pușcă, să nu lipsească nimic artileriei.

Acestea se întîmplau pe la ora unsprezece și jumătate, sub un cer albastru, cu un soare nu prea puternic, dar încărcat de intenții frumoase, așa cum îl simțeam pătrunzînd prin cămașă. Eram pe drum încă din zorii zilei și nu-mi stătea în fire să mă opresc pînă seara, în care timp îmi istoveam privirea, să nu las ceva nebăgat în seamă, că nu toate îți sar în ochi, ca florile de adineaori. Mă uitam la ceas cu neliniște, gîndindu-mă cum să-mi împart mai bine minutele, avînd grijă să nu irosesc nici unul. Și-atunci i-am văzut, stînd la soare pe terasele paradorului. Stăteau în șezlonguri, care în haine, care în cămăși, iar unii goi pînă la jumătate. Beau cafea sau limonadă, citeau ziarul, își fumau țigara sau luleaua și se bucurau de viață. Se cunoștea că sînt veniți de departe, din locurile unde oamenii au părul mai mult blond și pielea mai mult albă, iar aici își făceau, cum se spune, vacanța.

Se înțelege că după ce a muncit un an, fiecare cum se pricepe, omul trebuie să se și odihnească. Dar eu, care veneam de departe și mă duceam spre un alt departe, iar pînă înaintea plecării nu stătusem degeaba, oare n-aș fi avut nevoie de odihnă și n-aș fi avut dreptul ? De ce atunci mi se părea că ar fi o înfrîngere cu totul nedemnă, o abdicare, o descalificare, o decădere să mă întind într-un șezlong și să închid ochii, cînd o lume atît de nemăsurată și-atît de necunoscută începea de la zidurile fortificațiilor, întinzîndu-se pînă unde nu știe nimeni.

Spun așa nu fiindcă aș fi mîndru de mine, dar nici fiindcă i-aș invidia pe oaspeții paradorului. Spun numai spre a-mi mărturisi firea, lăsînd pe alții să judece a cui dintre noi va fi împărăția cerului.

La paradorul din piața Compostelei, mai luxos decît toate, n-am apucat să văd ce lume se afla în vacanță. N-am văzut nici mașinile, locul de parcaj fiind în altă parte, spre a nu se sluți frumusețea fațadelor. Cît am stat acolo, au venit cîteva limuzine

imperiale ; în jurul lor s-a stîrnit atîta învălmăşeală, că i-am scăpat din ochi pe cei care au coborît, înconjuraţi de garda hotelului, numeroasă, în uniforme roşii, cu şepci de generali şi galoane de aur. Unii au deschis portierele, alţii au luat valizele, trusele, termosurile şi pledurile şi întreaga suită a intrat pe uşile de cristal larg deschise, în timp ce portarii, mai galonaţi decît ceilalţi, dădeau onorul. Cînd am ajuns la Bayona şi am văzut tunurile, m-am gîndit că poate pentru unii oaspeţi de seamă se trag chiar salve şi m-am mirat că nu s-a adus şi la Compostela o baterie. Între catedrală şi palate, bubuiturile tunurilor ar fi căpătat un răsunet gigantic.

La plecare, m-am uitat pe uşile de cristal, cu blazoane de aur, şi-am văzut doar un covor mare, mai desăvîrşit decît gazoanele londoneze, deşi n-aş fi crezut că una ca asta se poate, numai că nu era verde, ci roşu, ca uniforma portarilor.

Ultimele mele comentarii acolo au fost o blasfemie. Dacă din maşina venită mai adineaori a coborît un PDG (vezi la pagina 81) sau un armator bogat, cel mai mare, cum fuse Onassis, i s-a dat, se înţelege, camera cea mai frumoasă, indiferent care a fost aceea, căci la paradorul din Compostela o cameră e mai frumoasă ca alta. Dar iată farsă, mi-am spus în gînd cu un cinism macabru, în patul armatorului sau pedegheului a murit un canceros, zilele trecute, şi armatorul sau pedegheul nu ştie, după cum nu ştie că tot în patul lui şi abia ieri seară, a fost dezvirginată o călugăriţă. Iar mîine dimineaţă, cine îl împiedică pe valetul în livrea roşie să scuipe în cafeaua pe care o aduce armatorului sau pedegheului, ca să-l trezească ?

Greşeala mea n-au fost aceste gînduri, ci graba cu care am plecat din Santiago de Compostela. Mi-ar fi plăcut să mă plimb seara pe străzile înguste, luminate cu felinare prinse în zidurile caselor, deşi oraşul era plin de lume. Dar aş fi putut să am o oră frumoasă, la nouă, cînd toţi se retrag să mănînce.

Era ora patru şi pînă se făcea întuneric mai puteam să străbat o sută de kilometri. M-am lăcomit la ei sau n-am avut noroc să găsesc un loc pentru mine şi pentru maşină. Plecînd de sub terasa catedralei, plin de nehotărîre, m-am tot uitat după un hotel care să-mi placă, am meres la pas, cu ochii în patru, dar n-a fost nici unul în drumul meu, pînă ce, ajungînd în afara oraşului, nu m-am îndurat să mă întorc pe alte străzi şi să mai caut. M-am certat cu multă asprime, încărcîndu-mă de regrete tot mai mari pe măsură ce lăsam kilometrii în urmă, iar oraşul rămînea tot

mai departe. Aveam în buzunar o carte poştală, şi ea cuprindea sfatul de-a rămîne negreşit o seară la Santiago de Compostela, să văd străzile luminate de felinare. Le-am visat toată noaptea, clipind tainic, iscînd umbre misterioase, am visat trubaduri pe sub geamuri şi suspine după perdelele ferestrelor, şi aceasta mi-a fost pedeapsa.

În schimb am ajuns în insula Toja, cum mă sfătuiseră francezii la Ribadeo, şi cum am ajuns am şi făcut calea întoarsă, negăsind nimica să-mi placă.

Nu m-am legat să spun că Spania e pretutindeni inegalabilă ; pe coasta Dalmaţiei, unde Adriatica e atît de limpede că se văd stîncile de sub apă, colorate în verde, în roz, în albastru, pînă în adîncimea unde ajung numai peştii şi oamenii-broască, am întîlnit privelişti mult mai frumoase decît pe insula lăudată. Apoi, mai erau pe insula aceea şi două hoteluri, aproape faţă în faţă, mari şi bogate, care stricau ultimul farmec, singurătatea, pe care ar fi putut să-l aibă natura, dacă oamenii o lăsau în pace. Între ele stătea speriată o bisericuţă cu pereţii îmbrăcaţi în tablă albă, că părea o jucărie de aluminiu, mică şi uşoară, s-o poţi duce seara în casă. Ar fi meritat să rămîn o noapte acolo, dacă aş fi ştiut că va fi o slujbă în joacă, o nuntă de copii şi de păpuşi, că oamenii mari nici n-ar fi încăput, nici nu le-ar fi stat bine într-o biserică atît de micuţă. Însă am văzut intrînd în ea un capelan lat în umeri, cu un şirag de mătănii ca un lanţ de ancoră, şi-atunci am plecat repede, să nu văd cum se dărîmă pereţii de jucărie.

Aşa se întîmplă, de cele mai multe ori o greşeală atrage pe alta ; mergînd repede ca să nu mă prindă noaptea, după ce plecasem îndoit de la Santiago de Compostela, am greşit drumul şi în loc să mă duc spre Villagarcia, în căutarea unor rare privelişti acvatice, cum îmi fuseseră lăudate, m-am pomenit tocmai la Pontevedra şi astfel am pierdut unul din estuarele unde voiam să ajung, fiindcă nu se mai întîlnesc în altă parte decît pe coasta de apus a Galiciei. Le-am spus estuare cu prea puţină îndreptăţire, dar e şi mai puţin drept să le spun fiorduri. Numele lor este *rias* şi ar trebui să mi-l însuşesc, neavînd traducere, dar mă apucă tristeţea să adaug vocabularului meu un cuvînt pe care n-am să-l mai folosesc a doua oară, decît dacă voi mai avea norocul să ajung încă o dată în Spania.

Sînt golfuri adînci şi înguste, care îndantelează coasta şi duc la o întrepătrundere nedefinită între uscat şi apă, nici luptă, nici

amiciție, nici armistițiu ; poate expectativă. Căci, oricum, este o pîndă, și după ea o neliniște, datorită fluxului și refluxului, cînd delimitarea între apă și uscat se schimbă ritmic, și te tot aștepți ca una din părți să se supere.

Am mers deci de-a lungul următorului estuar și așa am ajuns la insula Tajo, prin sud, cînd tot acolo trebuia să ajung, dar prin partea opusă. Paguba era minimă, totuși am mai găsit un motiv să mă cert și m-am certat toată seara, iar peste noapte am mai visat un drum pe malul estuarului unde nu fusesem, în ale cărui ape se oglindeau felinarele de la Santiago de Compostela, ca regretul să fie mai mare.

Odată cu venirea amurgului, m-am oprit la un hotel de pe marginea șoselei, într-un golf cu totul pustiu la vremea aceea, unde nu erau decît două vile pe plajă, cu ușile ferecate. După cîte îmi spunea și hotelierul, un tînăr întreprinzător care își agonisise singur toată gospodăria, destul de acătării, ploile din urmă alungaseră ultimii oameni de pe malul mării. Deși goale, vilele creau o localitate, și ea se numea Canelas, din care acum nu rămînea decît numele. Firește că hotelul era gol, după cum erau goale împrejurimile ; m-am dus pe plajă, printre cele două vile, și mi-a fost milă de ele, după cum mi-a fost milă de plaja pustie. M-am plimbat pe malul mării, mulțumit că nu venea nimeni, și-n vreme ce-mi era milă de lumea aceea pustie, hotelierului sigur îi era milă de mine, întrebîndu-se de ce nu mai mersesem o oră, ca să ajung într-un loc cu muzici și veselie. Mult s-a mai mirat, și nici nu i-a venit prea la îndemînă, că am vrut o cameră la etajul al treilea, închis pînă vara următoare ; a fost nevoit să scoată așternutul de la magazie, iar o fată care a mers să înfețe patul s-a uitat cu multă nedumerire la mine. Ce să le mai spun că aș fi mers chiar mai sus, dacă hotelul ar fi avut patru etaje, și numai ca să văd marea pe deasupra vilelor aflate în față. Și cît am văzut-o, după ce-am făcut tevatura ? O clipă, dimineața, cînd am deschis fereastra.

În afara unor drumeți care s-au oprit să chefuiască, mai era în restaurantul hotelului un tînăr din Germania, venit după mine ; îi văzusem mașina în față, la întoarcerea de pe plajă, dar nu-mi închipuisem că va poposi cineva acolo. Nu m-a supărat, era mult loc liber de la o masă la alta, și a stat tot timpul cuminte. De ce călătorea singur, n-am știut niciodată, cred însă că nu-l mîna fericirea, și mai tîrziu l-am asemuit puțin cu Vicht, aveau ceva

comun chiar în înfăţişare, era şi el din neamul pinilor, un Vicht în devenire, putînd să fie sau învingător, sau victimă.

Mai tîrziu, cînd se întunecase, m-am plimbat pe şosea, cu lanterna în mînă. M-am dus la prima vilă, m-am rezemat de gard şi m-am gîndit ce oameni au fost acolo vara. Nu se mai vedea nimic, dar ştiam că în faţa vilei era o piscină ; deci fuseseră oameni cu dare de mînă, căci piscina nu şi-o face oricine.

A doua zi am plecat cu soarele în ochi şi m-am chinuit rău pînă la Vigo, unde am ajuns obosit cînd abia îmi începusem ziua. Şi aici am dat de străzi săpate între blocuri, şi am mers ca prin cheile făcute de ape în piatră, dar a fost ultimul oraş din categoria aceasta ciudată, unde pare că întîi au fost casele şi pe urmă s-au făcut căile de comunicaţie. Tot ce vroiam era să ajung repede în port, fiindcă de aici se pleacă peste Atlantic. Cum am ieşit la lumină dintre case şi am ajuns pe cheiul năpădit de soare, am şi văzut o placardă, cu o săgeată, „Spre Transatlantice". Am dat fuga, fără să mai simt oboseala şi durerea de cap care mă apucase, dar, s-o ia naiba de treabă, n-am găsit decît cheiul gol, fără vapoare. Nu mi-am făcut prea mult sînge rău, am luat ce era bun, zicîndu-mi că în lipsa transatlanticelor am găsit locul de unde pleacă.

Spre o compensaţie şi mai deplină, în apropiere am dat peste un monument închinat mării, chiar ei, ca unei fiinţe, căci aşa scria, „Al mar", care e un dativ şi nu se traduce altfel. Însă cine vrea, poate să adauge : mării, nemărginitei, neasemuitei, minunatei, mării, mama noastră, mării, iubita noastră !

Pe un fundal de piatră, doi oameni ai mării trăgeau din greu un năvod, luptîndu-se cu nişte forţe care nu se lăsau învinse, şi nu-i socoteam deloc ceea ce putea să se creadă, de aceea nici nu i-am numit pescari, iar ceea ce nu izbuteau ei să scoată era o taină. Spre luminarea acestei scene, obscure ca o geneză abia începută, de pe zidul de piatră, un stol de pescăruşi turnaţi în bronz, deci grei ca materie, îşi lua zborul, crescuţi în sus unul din altul şi legaţi între ei prin aripi. Nu spun că va fi fost o mare izbîndă în artă, dar era frumoasă şi, mai presus decît toate, izbutea să transforme bronzul într-un material mai uşor decît aerul, cum se întîmpla cu lemnul şi cu zidăria casei Adam de la Angers. Căci dacă aş fi tăiat cu pila legăturile dintre aripi, cei cinci pescăruşi s-ar fi dus pînă în slava cerului, să vadă unde au ajuns transatlanticele. Însă n-am avut pilă la mine.

Într-un bazin mic, am văzut în sfîrșit și un yacht, primul în Spania, dar magnific, depășindu-le pe cele de la Saint-Malo și La Rochelle, yacht de cap încoronat sau de miliardar. Poate că era al lui Don Carlos sau chiar al lui Franco.

S-au schimbat multe de cînd am fost eu pe acolo. O mică prietenă care s-a întors zilele acestea din Spania, de unde a luat chiar un aer de spaniolă, dar partea cu farmecul, mi-a spus ce tulbure și grea a devenit viața. Nu-i categorie de oameni să nu facă grevă și să nu-și demonstreze nemulțumirile, pînă și gospodinele, care ies în stradă, cu parohii în frunte, blochează trecerile și strigă să nu se mai scumpească mîncarea, că nu mai pot să-și hrănească familiile. La universități nu se țin cursuri de multe zile, studenții lipesc afișe spunîndu-și păsurile fără sfială, și dacă sînt date jos, într-un sfert de oră apar altele. Furtuna pare că nu se va opri, și corabia e în primejdie, ca Invincibila lui Filip al doilea. Franco se mai vede la televizor cîteodată, cînd izbutesc să-l mai repare și să-l arate, dar nu spune nimic și nu stă multă vreme. Săptămînile trecute fuse la o festivitate, la Escorial, de unde n-a vrut să lipsească, și mica prietenă e informată că de mers merge pe picioarele sale, cătinel-cătinel, cum spune ea, cu o vorbă care m-a făcut s-o privesc cu mirare, întrebîndu-mă de unde a luat-o, că eu, unul, n-am avut inspirația s-o fi folosit pînă astăzi, deși este atît de expresivă și atît de frumoasă. Cătinel-cătinel e mai ales mersul copiilor, cu puțină teamă, cu puțină sfială și cu gingășia cristalului amenințat să se spargă. Dar grozav de bine mi-l văzui și pe Franco mergînd cătinel-cătinel să descopere lumea a doua oară. Va să zică, mersul e încă bunișor, dar cînd dă să se așeze în jilț sau pe scaun, pîrghiile nu mai țin și trupul cade ca din pod, cu picioarele retezate.

Scriu ce aflu, fără a-mi lua îndrăzneala să fac din această carte o cronică, deoarece nu știu cîte se vor mai întîmpla în lume și în Spania pînă voi termina ultima pagină. Am întrebat, nu se putea altfel, și m-am bucurat să aflu că, în vreme ce toate se scumpesc de la o zi la alta, numai pîinea își păstrează prețul, astfel că franzela mea costă tot șapte pesete.

O oră în port m-a înzdrăvenit atît de bine, că am putut să merg toată ziua fără să mor de oboseală, și n-a fost unul din drumurile ușoare. La Bayona am ajuns repede, am văzut paradorul cu străinii așezați la soare și mi-am continuat treaba fără întîrziere, deși tare bine mi-ar fi prins să stau într-un șezlong pînă seara.

Un drum pe țărmul pietros al oceanului, cu munți sterpi și triști, de piatră sură, m-a dus pe ultima parte a coastei, pînă în orășelul de frontieră La Guardia. Aici am terminat o parte a Spaniei, am pus punct și virgulă și-am început partea a doua, mergînd către răsărit, pe malul micului fluviu de frontieră Minho, peste care, kilometri în șir, m-am uitat în Portugalia și am văzut-o atît de bine, că parcă am fost și acolo.

Dacă mai departe aș fi mers prin Orense și Ponferrada, aș fi avut parte de-o șosea atît de bună, că, punîndu-mi mintea cu ea, ajungeam la Madrid pînă noaptea. M-am uitat mult pe hartă, la răspîntie, și mult mă ispitea linia cea roșie, bine trasă și îngroșată, că le făcea să pălească pe toate celelalte. Diavolul m-a îndemnat s-o aleg pe cea mai firavă, atît de subțire și de decolorată, că în multe locuri părea intrată în pămînt, ca rîurile subterane. Dar dacă n-aș fi luat-o pe aici, nu mai ajungeam niciodată să văd La Gudiña, unde se construia o casă de piatră și unde m-am plimbat pînă în gară cu cățeaua și cu măgarul. Atît că nu știam nimic despre La Gudiña și despre ce avea să mi se întîmple acolo, de aceea, pe la ora trei după-amiază, după ce făcusem cale lungă, chinuit de viraje și de hîrtoape, am început să mă cert dușmănos pentru ceea ce socoteam a fi fost o inspirație proastă. Ba, puțin a lipsit să nu iau drumul înapoi, și cred că m-a oprit numai gîndul că, întorcîndu-mă, trebuia să îndur a doua oară aceleași hîrtoape.

Într-o pădurice unde curgea apă de izvor pe o țeavă, m-am oprit să-mi îndrept spinarea și să-mi răcoresc fața încinsă mai mult de necaz decît de razele soarelui care mă bătea prin fereastră. Mi-ar fi fost bine în locul acela, dacă n-ar fi urlat un magnetofon dintr-o mașină oprită aproape. Dar eram încă în Galicia, mă gîndesc astăzi, și-acolo multe sînt altfel decît în țara care începe cu La Gudiña, unde aveam să ajung către seară, întîmpinat de-o tăcere misterioasă.

Pe cînd îmi făceam popasul, a trecut la deal o căruță încărcată cu struguri, semn că începuse culesul viilor. Am mai întîlnit și alte căruțe pe urmă, și toate lăsau în urmă dîre de must, înroșind șoseaua. Bine am făcut rezistînd ispitei de-a amesteca imaginea aceasta, a vinului în devenire, cu ceea ce mi-a sugerat vinul din Franța, la Bordeaux sau pe Loara, un potop în care lumea să piară după o lungă beție. Mustul de pe șoseaua spaniolă mi-a stîrnit la început o teamă, mi s-a părut că ar fi sînge curgînd din măceluri, lupte care se duceau fără canonadă, numai cu spadele, pe dincolo de crestele roșii și ele.

Nu se poate face o asemuire între vinul din Spania şi cel din Franţa. Primul e mai modest şi mai lîngă inima omului ; al doilea reprezintă o elaborare prea cerebrală. În Spania se bea sau nu se bea, dar degustatul vinului nu-i o îndeletnicire obştească. Şi-apoi, sînt de părere că o sticlă începută trebuie terminată. Dacă este neapărat nevoie de un comentariu şi de o teorie, să se facă pe urmă, după ce sticla e goală.

Drumul acesta l-am socotit tranzit, am vrut să-l termin şi să-l uit repede. Dar mi-au rămas în minte, fiindcă apăreau prima dată, răzvrătirile peisajului, munţii de naturi diferite, învălmăşiţi într-un imposibil continuu. Mergeam pe un podiş, fără să-i ştiu înălţimea, simţeam limpede că nu putea fi o cîmpie, nivelul mărilor era în jos, etalonarea lui există în mine de multă vreme, chiar dacă n-ar fi decît o anumită sensibilitate faţă de rarefierea aerului.

Creste de munţi mă înconjurau din toate părţile, cu piscuri piramidale ca nişte turnuri de veghe, lăsînd între ele creneluri uriaşe, şi tot acest peisaj, care ar fi trebuit după un timp să-mi închidă drumul, mergea odată cu mine, spre răsărit, în sensul de rotire a pămîntului, a cărui viteză, printr-o toleranţă a firii, scăzuse pînă la viteza maşinii. Mi se părea că lumea e alcătuită din straturi concentrice, independente, ca în globurile acelea miraculoase făcute în China, cu o migală datorită poate mai multor generaţii, cu nouă sfere filigranate, despărţite una de alta în aceeaşi bucată de fildeş. Şi în vreme ce scoarţa de deasupra mă aştepta pe mine, restul pămîntului, dedesubt, îşi continua rotirea lui nebună, neexistînd forţă care să frîneze o masă atît de puternică. De vină or fi fost hîrtoapele şoselei, încă proastă, mie însă mi se părea că simt trepidaţia scoarţei, atît de fragilă în frecarea ei cu masivul interior al pămîntului.

Aşa cum sînt diferite pînă la nefiresc formele reliefului, la fel şi încă mai mult diferă culorile. Pe povîrnişurile împădurite apar toate tonurile sumbre pe care le poate lua verdele, pînă la întuneric ; pe unele suprafeţe se întind nopţi negre, mai puternice decît soarele, şi razele acestuia se frîng doborîte, fără a izbuti să le lumineze. Un fir de apă, în vale, e de un alt albastru decît cele ştiute, mai instabil, gata parcă să se evaporeze, lăsînd în loc dezolarea albiilor secate. Stînca goală, în unele locuri e violetă, ca stînjeneii — şi un alt violet, ca al ciulinilor de pe malul mării noastre, în plina lor eflorescenţă, din iunie, pulsează în masivuri de tufe aruncate pe coaste ; iar printre ele apare galbenul de crom

al celorlalte tufe, întîlnite prima oară în drumul spre Lugo. Culoarea cea mai izbitoare este însă roşul de cărămidă fărîmiţată şi încă fierbinte al livezilor de măslini, care continuă să înverzească şi să rodească, deşi s-ar spune că au rădăcinile calcinate. Cînd am oprit prima oară să văd măslinii mai de aproape, mi-a fost teamă că pămîntul o să mă ardă.

Lăsînd la o parte măslinii, restul culturilor sînt sărace, şi cînd vreau să mai spus şi altceva despre ele, nu-mi amintesc decît nişte lanuri de floarea-soarelui, abia dezvoltate şi ofilite fără a-şi fi dat rodul.

Dar cine să le fi semănat şi pentru cine să rodească? Mă întreb dacă nu erau plante sălbatice, înrudite cu mărăcinii care năpădesc dealurile. N-or fi fost sălbatici şi măslinii cu rădăcinile arse de cărămida încinsă? Dacă mă uit pe hartă astăzi, văd nişte sate, la distanţe mari unul de altul; nu le ţin minte, şi de multe ori mi se va întîmpla la fel, să întîlnesc sate rare şi să nu le ţin minte, în Extremadura, pe la Trujillo, pe la Zafra şi mai departe; apoi pe la Sorbas, dincolo de Almería...

44

M-am oprit de cîteva zile la mijlocul unei pagini unde ultimul cuvînt este Almería. Am trasat pe hartă toate drumurile mele în Spania. Mi-am recitit însemnările şi am încercat să-mi sistematizez impresiile, fiindcă altfel mă pierd într-un fel de haos, copleşit de privelişti frumoase şi de sentimente răvăşite. Spania a devenit o pedeapsă, m-am rătăcit în mijlocul ei şi nu mai ştiu care-i drumul spre casă. De ce m-am întors la Madrid, cînd mergeam la Barcelona, pe coastă, ca să trec în Franţa? Vroiam într-adevăr să mai văd o dată capela pictată de Goya? Iar dacă m-am întors la Madrid şi am revăzut capela, de ce m-am dus încă o dată la Sevilla? Mă urcasem în turnul catedralei, vestita La Giralda, de care pomeneşte adesea Cervantes. Îmi mai rămăsese să văd Alcazarul

sultanilor, ocolit prima dată. Era oare acesta un motiv destul de temeinic? Mai degrabă cred că Spania mă cuprinsese ca un vîrtej de ape și mă învîrtea pînă la ameteală între zările ei schimbătoare, neîngăduindu-mi să mă salvez către casă, trăgîndu-mă înapoi ori de cîte ori găseam un drum de ieșire. Ceva, dar nu știam ce, trebuia să meargă pînă la capăt.

Am vrut acum, cu harta pe masă și cu însemnările, să împart drumul în sectoare, pe culori, și să nu-l mai urmăresc geografic, ci după cromatismul care se naște astfel; sînt zone verzi, zone galbene, roșii, portocalii, albastre, indigo și violete, cu două adausuri, deasupra spectrului, albul din unele părți sudice și negrul din insula Lanzarote. Am crezut că voi izbuti să separ sectoarele, apoi să le iau unul cîte unul, ca să le pun pe fiecare în una din cele nouă coloane diferit colorate și să ajung astfel la un sistem propriu de a descifra Spania și de a o explica altora. Ideea mă ispitește încă, deși am abandonat-o, ca irealizabilă; ar fi fost singura cale sigură să ajung la eliberare și la ziua mea de odihnă. Dar n-am ținut seama că între cele nouă culori principale se intercalează nuanțe atît de numeroase că par infinite, și ele nu pot fi puse în nici o coloană, ci sînt coloane de sine stătătoare, atît de numeroase că însuși infinitul devine mic pe lîngă ele. Și iată-mă astfel în locul de unde am pornit, împovărat de constatarea că, după ce m-am frămîntat atîta, n-am făcut nici un pas înainte, ci trebuie să admit încă o dată și pentru totdeauna că nici un colț din Spania nu se aseamănă cu altul, că peisajul refuză să intre într-o definiție, cromatica lui avînd o desfășurare continuă, fără puncte de referință, ca însăși gama cromatică din muzică, în care tonalitățile sînt zdrobite.

Și încă, bietul de mine, în încercarea mea neizbutită nici nu puneam la socoteală celălalt element, atît de compus, omul, cu tot ce-a proiectat el asupra peisajului, între cetăți și ogoare, îmbogățindu-l sau sărăcindu-l, denaturîndu-l, rănindu-l. Și apoi, mai puternice decît toate, rămîneau sentimentele mele, bucuriile și tristețile, amintirea nepieritoare despre Dominique și despre Vicht, care dădeau locurilor pe unde am fost împreună încă o infinitate cromatică.

Va fi foarte greu să mă despovărez de toate acestea și n-am altă cale, decît să merg pas cu pas pînă la capătul drumului și al povestei.

Pînă atunci, nu prea dorm noaptea. Doctorul care a aflat și ar fi putut să vadă și singur, căci am destule umbre pe față, vrea

să facă din mine un om sănătos, capabil să meargă în echilibru pe sîrmă, ca saltimbancii. La sfatul lui am dormit toată iarna cu fereastra deschisă ; nu mi-a fost greu să îndur frigul, ci zgomotul de pe stradă, şi, la celelalte motive, s-a adăugat încă unul ca să n-am pacea somnului. M-a mai sfătuit doctorul să mă culc seară de seară la oră fixă şi să mă scol la fel dimineaţa. Aş fi vrut să-l ascult, socotind că mi-ar fi bine, dar n-am putut şi i-am spus : „Şi cu gîndurile ce fac, domnule doctor, că nici nu vin, nici nu pleacă la oră fixă ?" De teamă să nu-mi scape vreunul, stau la pîndă să-l însemn pe hîrtie ; cînd e să dorm, adorm cu creionul în mînă şi îl găsesc căzut pe pernă, că aş putea să-mi scot ochii cu el într-o noapte mai zbuciumată. Asemenea mărturisire atrage dezaprobarea doctorului, aproape indignată. În loc să tac, arunc paie pe foc, spunînd astfel : „Dacă am o inteligenţă, ea este nu în creier, ci în suflet, domnule doctor. Nu înţeleg nimic despre lume dacă nu mă bucur şi nu sufăr..." Abia de aici înainte izbutesc să-mi păstrez gîndurile pentru mine.

Cînd am ajuns pe la mijlocul podişului am întîlnit o altă Spanie şi mi s-a năzărit că ea e Castilla ; istoricii şi geografii vor tăbărî pe mine, nu acolo începe Castilla ; bineînţeles că nu acolo începe, se ştie. Dar eu nu m-am gîndit la o Castilla istorică şi geografică, ci la spiritul Castillei ; că l-am întîlnit înaintea hotarelor, e un bun al meu, la care ţin şi pe care nu mi-l poate lua nimeni.

Pînă acolo, drumul decursese aproape turistic, din oraş în oraş şi din ţară în ţară, cum îl proiectasem, şi dacă văzusem multe lucruri frumoase, dacă aflasem multe despre lumea aceasta şi multe ştiute dinainte se confirmaseră, participarea mea sufletească la călătorie fusese calmă şi egală, fără smucituri şi fără nelinişte. Lăsînd la o parte cele trei întîlniri ciudate, de pe valea Rinului, din St. James's Park la Londra şi apoi de la Madrid, sîmbătă seara, care desigur au însemnat o tulburare prin felul cum se legau una cu alta, nimic nu-mi solicitase spiritul în afara itinerarului. Mi se pare chiar că prea mult privisem în faţă şi prea puţin în celelalte direcţii, unde ar fi putut să fie şi altceva, nebănuit şi pierdut pentru totdeauna.

Cele trei locuri unde apăruse fata cu cercelul de aur alcătuiesc pe harta Europei un triunghi ascuţit, ca un vîrf de lance, o formă agresivă în care s-ar încadra Turnul Eiffel, răsturnat, cu vîrful în centrul Spaniei, iar cu baza sprijinită între Rin şi Londra. Nu-i o

figură magică, nici prin minte nu-mi trece, deşi faptul că Parisul marchează aproape riguros centrul acestei construcţii ar putea să mă pună pe gînduri. Am avut chiar o tresărire cînd am văzut cum se aşază totul pe hartă şi, socotind că apariţiile acelea aveau o anumită semnificaţie, m-am întrebat de ce la Paris, centrul periplului meu şi locul unde se încrucişează toate gîndurile mele, fata cu cercelul de aur nu se văzuse, căci ea nu putea să fie reprezentată prin mica negresă de la „Hôtel de l'Avenir", al cărei cercel nu l-am atins cu mîna. Am crezut că voi descoperi un mister, explicaţia însă era foarte simplă, am găsit-o după cîteva clipe de tulburare, cît imaginaţia o luase razna printre stele şi semne magice : cum ar fi putut să apară fata aceea, dacă nu era lună nouă ?

Ciudatele întîlniri deci au avut darul să întrerupă rutina călătoriei, căci era o rutină ; n-aveam ce face, trebuia să mă scol dimineaţa şi să merg pe şosea tot înainte, pînă oboseam sau pînă cădea seara, şi atunci trebuia să mă opresc undeva pentru noapte. De fiecare dată însă, tulburarea pornită de la fata cu cercelul de aur n-a ţinut multă vreme ; absorbit de drum, abia îmi mai aduceam aminte în cîte o clipă de reverie ; în orict caz, n-a fost niciodată o obsesie, dovadă că la Madrid, cînd am văzut luna nouă, uitasem cu totul.

Sigur că sufletul meu nu era gol, duceam cu mine amintiri zbuciumate şi triste pe care le-am evocat vag cîteodată, atunci cînd mi-era chiar imposibil, în cîte o clipă, să le ţin cu totul ascunse în mine. S-ar putea, apoi, să mă mai fi încercat vreo emoţie în timpul drumului, pornind de la întîmplări posibile sau numai închipuite, şi cu toate că de obicei îmi place să construiesc în jurul lor mari feerii pentru suflet, de data asta m-am ferit de orice imixtiune, mi-am apărat neutralitatea pe care o socoteam indispensabilă cînd mergeam să adun mărturii despre lume.

Uitasem cu totul aşadar întîmplările acelea ca nici unele, deşi azi sînt foarte vii în mine şi cred că am să le ţin minte toată viaţa. Vreau să fiu crezut fără reţinere, din moment ce s-a văzut că îmi spun pe faţă păcatele, gata să înfrunt orice judecată. Uitasem şi mergeam prin Spania beat de bucurie, ceea ce de asemenea am spus fără ezitare şi pînă la capăt. De la un timp însă, nu după multă vreme, de pe la Ribadeo, am simţit că se naşte în mine o altfel de tulburare, nedefinită şi atît de insidioasă, că nu puteam nici să înţeleg, nici să mă apăr. Am spus cum mi-a fost cînd am mîncat

prima îmbucătură de pîine, la un miez al zilei, în drum spre La Coruña. Pîinea era încălzită de soare şi i-am simţit căldura pînă în inimă, de unde mi s-a răspîndit în tot trupul, ca o desfătare primejdioasă. M-am stăpînit încă o dată, fiindcă trebuia să-mi continui drumul, şi aşa m-am tot apărat de primejdie, pînă în seara cînd am ajuns în satul de pe podiş, unde simţeam eu venind să mă întîmpine spiritul Castillei, cald ca pîinea încălzită de soare.

Crepusculul a fost plin de mistere, cu nori violeţi ca nişte funii groase, răsucite şi înnodate, atîrnînd de marginea cerului şi căzînd să ardă în lava de sub zare, unde soarele fierbea încă puternic, deşi sus venea înserarea. Acestea le vedeam de la fereastră, peste podişul umbrit şi încă mai plin de mistere decît cerul. Credeţi că se poate uita vreodată ? Şi dacă am uitat aproape cu totul ce-am văzut la Zamora, pe unde am trecut a doua zi dimineaţa, credeţi că sînt în pagubă ? Zamora, cu podul roman, tot ce mai ţin minte, va sta pe loc multe veacuri şi oricine va putea s-o povestească ; dar crepusculul meu, cu nori violeţi şi cerul care s-a albăstrit după aceea şi s-a umplut de stele căzătoare, de credeam că are să se ciuruiască — şi pe urmă ţine-te să-i pui petece ! — acestea nu se văd decît o dată în viaţă, şi cum n-a fost nimeni cu mine, înseamnă că nici nu va fi un al doilea să le treacă în cronică. Mi-am urmat drumul cum hotărîsem, nu l-am scurtat nici cu o oră şi nici cu un kilometru, dar în seara de La Gudiña, călătoria mea s-a sfîrşit, ca să înceapă altceva. Acel altceva n-am ştiut ce este, s-a vestit cu un dor şi cu o nelinişte, şi m-a urmărit prin multe locuri, tot mai departe, pînă în insulele Canare, unde am simţit aşa, dintr-o dată, într-o duminică dimineaţa, că, dacă nu găsesc o fiinţă omenească să-i spun năzuinţele mele şi să le ascult pe ale sale, am să mor de tristeţe. Acea fiinţă a fost Vicht, pe care l-am întîlnit după două zile, deasupra Granadei, cu care m-am împrietenit pe dată, numai instinctiv, fiindcă de cunoscut nu l-am cunoscut decît seara, în cîrciuma de la Cartagena, cînd Dominique dansa cu infanteriştii, iar el mi-a vorbit despre moarte.

E adevărat că întîmplarea se vestise dinainte, numai că nu puteam să-mi dau seama. Dominique, pe care am văzut-o în faţa hotelului „Asturias", îl vestea pe Vicht, deşi în ziua aceea încă nu-l cunoscuse. Iar fata cu cercelul de aur, de pe Calle de Alcalá, dintr-o sîmbătă seara, care mi-a prilejuit revelaţia picturii misterioase făcută de Goya în capela San Antonio de la Florida, o vestea pe Dominique, azi moartă, fie-i ţărîna uşoară !

*

Vorbind cu băiatul de la hotel, care mă dusese în cameră, am spus La Coruña în loc de La Gudiña ; eram obosit, confuzia este explicabilă după o zi lungă de drum, pe o șosea proastă. Băiatul m-a corectat, în timp ce mă uitam pe fereastra de unde mai tîrziu aveam să văd crepusculul și să simt misterele acelei nopți încinse de stele.

— La Coruña e departe ! mi-a spus el, cu o nostalgie cam temătoare.

Poate nu fusese niciodată acolo, iar eu trecusem prin orașul pentru el intangibil fără să văd altceva decît farul și străzile îngropate între case. Sigur că aș fi fost mai cu luare-aminte și m-aș fi dus măcar la catedrală, dacă pe băiatul din La Gudiña l-aș fi cunoscut înainte.

Ținta zilei următoare era Salamanca, unde nu mă duceam fără emoție, deși acum sentimentele mele începeau să fie dominate de altceva, de dorul necunoscut și de neliniște. Mai înainte m-am oprit la Zamora, unde am stat vreo două ceasuri și am fost prin toate locurile. Cel mai mult m-a interesat podul de pe vremea romanilor, pentru vechimea lui și pentru că trecea peste Duero, rîul de care sînt legat cu sentimente melancolice, de pe vremea cînd am mers de-a lungul lui, împreună cu Don Quijotte, pînă la cetatea Numanciei, unde am dormit noaptea împreună, la adăpostul ruinelor.

După ce am coborît în vale și am trecut peste pod cu piciorul, bucurîndu-mă că aveam norocul să merg pe unde au mers romanii, n-am fost mulțumit numai cu atîta, ci am vrut să-l trec și cu mașina. Ce-i drept, drumul meu mai departe era peste Duero, deci nu făceam ceva numai ca să mă aflu în treabă. Atîta că, întorcîndu-mă în oraș și luîndu-mi mașina, am orbecăit vreo jumătate de oră pe străzi înguste, prăvălite și încurcate, căutînd podul roman, unde ajunsesem atît de ușor cu piciorul. Pe cine întrebam de drum, mă îndruma la alt pod, construit în zilele noastre. Iar de-acolo multe ocoluri am fost nevoit să fac, spre a nu intra pe sensuri interzise, pînă ce, într-un tîrziu, mi-am găsit și podul, cam îngust și plin de un colb care nu putea fi de pe vremea romanilor. Dar am intrat pe el, și la jumătate, oprind doar o clipă să mai privesc apa, i-am spus mașinii, adresîndu-mă ca unei ființe, cum obișnuiesc uneori, cînd simt nevoia să-mi aud vorba : „Ține seama unde te afli ! Să fim cuviincioși și să nu ne

dăm aere fiindcă avem o anumită putere asupra distanțelor. Și nu-i nici o grozăvie să trecem peste Duero pe podul acesta, cînd alții au trecut tot pe aici, cu două milenii înaintea noastră".

Pe parcursul din ziua aceea am văzut că reliefurile se aplatizau, treptat, dar peisajul rămînea tot pustiu, tot ars, cu sate atît de rare, că uitai de unul pînă să ajungi la altul. Uneori mi se făcea teamă că oamenii au pierit și a rămas numai natura. Și chiar cînd se zărea un pîlc de case prăfuite și decolorate de soare, tot natura era mai puternică, parcă spunîndu-le oamenilor din sate: „Nu vă fac nici un rău, dar stați la locul vostru și cunoașteți-vă măsura!"

Pe-aici poate a fost o retragere; e greu să-ți închipui că pe întinderi atît de nesfîrșite, unde nu lipsește nimic pentru traiul omului, să nu se fi așezat nimeni, de la facerea lumii. Vechii locuitori s-au dus în locuri de apărare, omenirea s-a repliat, dar n-a fost învinsă, și deodată, după pustiuri dezolante, vezi izbucnind o cetate în fața căreia natura se prăbușește. Oamenii stau după ziduri de piatră, atît de invincibile, că nici nu mai trebuie să le apere; nimeni nu îndrăznește să atace.

Așa mi-a apărut Salamanca, la amiaza zilei, ca o cetate numai și numai de piatră, și fără moarte. Piatra nu pare că a fost adusă în blocuri, n-a fost pusă una peste alta, să se înalțe case și catedrale, ci s-a găsit la fața locului, un masiv în care s-a cioplit orașul, cu toate ale sale, străzi și palate.

Am rămas acolo pînă a doua zi dimineața, de teamă să nu regret iarăși, ca la Santiago de Compostela; nu știu dacă mustrarea de cuget ar fi fost aceeași, bine că am rămas și nu m-am năpustit spre Madrid fără o noapte de reculegere.

Abia seara am simțit cît de grea era oboseala din mine, că nu mai puteam să-mi tîrăsc picioarele. Din Plaza Mayor pînă la hotel, cîteva sute de metri, m-am așezat pe toate băncile întîlnite — erau multe și numai de piatră.

Toată după-amiaza umblasem, fără minute de pauză. Cum mi-am găsit cameră, la un hotel lîngă turnul Clavero, și cum mi-am lăsat mașina într-un garaj de alături, nu de teama hoților, ci fiindcă nu era nici un loc liber pe stradă, am și pornit să descopăr orașul, cu un ciorchine de banane în mînă. De banane m-am săturat repede, de mers nici pînă seara. Am luat-o de la răsărit spre sud și apoi spre vest, mișcare instinctivă, paralelă cu timpul, fiindcă urmează acele ceasornicului. Sînt vreo treizeci de monumente, biserici, catedrale, școli și palate de-a lungul traiectoriei

mele circulare, şi toate de piatră, grele de ornamente şi de dantele cioplite, toate de aceeaşi culoare, puţin roşcată, aprinsă de soare. Şi casele noi, şi edificiile recente sînt făcute din aceeaşi piatră sau o imită, ceea ce este bine, deşi mai bine ar fi fost să lipsească.

Eu însumi am spus că oamenii, în retragerea lor destul de speriată, s-au strîns după zidurile cetăţii, ca să se apere de natură ; dar tot eu am spus că natura mi se pare destul de tolerantă şi atunci înseamnă că oamenii s-au speriat de pomană. Măcar să-şi fi făcut casele în afara zidului, ca să lase libere monumentele. Dintre toate, catedrala mi se pare cea mai nedreptăţită, căci poate este cea mai frumoasă şi nu-i poţi vedea decît una din laturi, mai mult decît uluitoare prin curajul şi nepăsarea cu care calcă legile, fără să-i pese de unitatea catolică. Turla de deasupra intrării seamănă cu un cruciat în zale, cu o cască hunică şi cu patru lănci aduse de la asaltul Ierusalimului. Cupola, dacă o detaşezi de acoperiş, seamănă cu a catedralei San Pietro, de la Roma. De unde pînă unde, se vor întreba unii ? Din înaltul văzduhului, fiindcă amîndouă reproduc bolta cerului. Ce se mai vede pe faţadă e adus din toată lumea, de oriunde există credinţă catolică ; sînt reprezentate aici, cu cîte un detaliu, şi catedrala de la Basel, şi cea de la Köln, şi multe altele, şi chiar cea de la Palermo, mai puţin de mirare, fiindcă are în ea moşteniri arabe. Dacă vrei să vezi şi celelalte faţade, te sugrumă clădirile învecinate ; rămîi cu impresia unei frustrări grave, a unui furt săvîrşit în plină lumină a zilei. Ca o consolare, catedrala mai poate fi privită şi din afara oraşului, puternică dar sărăcită, căci dantelăria de piatră nu străbate atîta distanţă.

Am ieşit din oraş pe podul nou şi m-am întors pe podul roman — peste tot sînt poduri romane ! — cu arcade dese de piatră roşcată. I s-a păstrat folosinţa, dar fiind prea îngust ca două maşini să treacă una pe lîngă alta, s-au pus semafoare la cele două capete şi un gardian orăşenesc, aşezat într-o gheretă la jumătatea distanţei, dirijează circulaţia. E o soluţie, dar cam caraghioasă. La urma urmei, oraşul mai putea face un pod, de vreme ce acesta nu costase nimic şi n-avea să coste nici în mileniile următoare.

Río Tormes părea cam sărac pe lîngă podul îmbogăţit de atîta vechime. Printre arcade se bălăceau raţele. Cîţiva cai se adăpau, făcînd să scadă şi mai mult apa. Deasupra se vedea catedrala ; puterea ei zdrobea totul în jur, oraşul dispărea chiar şi ca noţiune, existenţa lui o atesta numai gardianul de pe pod, care aprindea

pe rînd luminile verzi şi roşii. Dar mai puternic decît catedrala era cerul, imitînd cupola, la scara lui cosmică.

Nimic nu-i mai frumos la Salamanca decît piatra sculptată. Oricare exemplu l-aş lua, duce la fel de departe. Dar păcat că sînt prea multe frumuseţi şi nimeni nu va avea timp pentru ele. Le-aş duce pe treizeci de coline, pe o rază nu prea mare, ca să rămînă tot ale oraşului, el să le apere şi să se mîndrească. Dar le-aş lăsa singure, cu natura aceea de care se tem oamenii, şi aşa ar cîştiga şi monumentele, şi peisajul. Şi totdeodată s-ar înlătura neînţelegerea dintre natură şi oameni, sau dacă există într-adevăr o ostilitate de o parte, iar de alta o teamă, sînt sigur că s-ar ajunge la o lămurire deplină.

Nu departe de catedrală, într-un mic scuar, am dat peste statuia lui Unamuno şi m-am oprit cu nedumerire, neînţelegînd sau neputînd crede. De ce bronz şi nu piatră ?

Nu fac nici o apropiere cu statuia lui Valle Inclan de la Madrid, atît de calmă, prin faţa căreia am trecut de atîtea ori cu pasul de promenadă. Statuia lui Valle Inclan este de fapt un portret amabil, pe care nici bronzul nu izbuteşte să-l facă mai aspru. De aceea m-am oprit de multe ori acolo şi am dus conversaţii.

Unamuno, în schimb, e năprasnic ; l-am privit, dar n-am avut îndrăzneala să mă apropii. Sculptorul l-a înfăţişat scrutînd lumea cu o privire cumplită ; ochii de bronz mi-au făcut frică. Mi s-a părut că ea exprimă sentimente multiple, oroare şi milă, şi o teribilă forţă întrebătoare, de parcă ar vedea în faţă un cîmp de bătălie şi n-ar putea să discearnă de ce parte este minciuna şi unde e adevărul, şi ce valorează unul şi altul, şi cine le garantează valoarea. Statuia lui Unamuno nu va avea linişte. Aşteptînd să se facă dreptate prin bătălie şi sperînd un ideal intangibil, statuia nu poate să uite că adevărul va fi al învingătorului şi minciuna a învinsului ; statuia va fi nevoită să patroneze nedreptatea cît va dura bronzul, în umbra vechilor universităţi spaniole.

La Salamanca n-am putut să vizitez decît Universitatea Apostolică. Am trecut pe coridoare lungi, am deschis uşi, am văzut săli de curs şi aule, într-o linişte învechită şi lustruită de vreme, parcă dată cu ceară. Studenţii erau în vacanţă, dar cred că nici cu ei liniştea n-ar fi fost mai mică. Învăţătura lor aici se duce prin meditaţie, şi unde vrea ea să ajungă dacă nu la descoperirea adevărului ? Vechi erau toate în jurul meu, şi clădirea, şi instituţia, şi

căutarea. Am întîlnit un singur om pe coridoare, un canonic, probabil profesor de dogme creştine, păstrător deci al adevărului, dator să-l propovăduiască fără a se îndoi şi a-l socoti iluzoriu. Era un bărbat tînăr, cu o privire calmă şi inteligentă, mergînd repede în lungul coridorului, dar nu în panică, nu crispat ca lumea grăbită de pe stradă. A trebuit să-mi închipui că îndoielile lui erau de mult date la o parte. Mi-a plăcut cum se înfăţişa ochilor, cu părul castaniu pieptănat bine, obrazul bărbierit cu grijă, privirea senină şi hainele mai ales, de lustrin negru, frumos croite, proaspăt călcate, cu un veston preoţesc închis sobru pînă la gît, lăsînd însă să se vadă un guler alb, de o curăţenie strălucitoare. Acest om părea sigur pe împărăţia cerului, şi numai la o sută de metri de scuarul unde statuia lui Unamuno se zvîrcolea în chinurile demonice ale îndoielii. S-a născut şi-n mine o îndoială pe urmă şi n-am mai fost sigur de credinţa canonicului. Seninătatea la un om ca el poate să fie o şcoală şi o profesiune.

Plaza Mayor, cea mai frumoasă din Spania, după cum se spune, mi s-a părut o curte de închisoare. Nu vreau să jignesc oraşul Salamanca, unde am venit cu o veche pasiune şi de unde am plecat cu inima plină, dar nu mi-au plăcut balustradele de la ferestre, care strică arhitectura, ca nişte adausuri neinspirate, şi sugerează gratiile. Cineva mă va crede, dacă va privi bine. Eu, unul, cu toate riscurile şi împotriva oricui, nu voi crede altfel.

După ce m-am tîrît greu pînă acasă, m-am culcat la opt şi jumătate, dar am auzit pînă tîrziu zgomotele restaurantului, iar restul nopţii alte zgomote.

Nu eram odihnit dimineaţa, totuşi am plecat la drum cu încredere, pe un podiş galben, şi, după ce am urcat o vreme înălţimi liniştite, am ajuns la Avila, unde am făcut o escală scurtă şi foarte simpatică. Aşa scrie şi atît scrie în caietul de drum, pe care îl am totdeauna în maşină. Dar acestea nu sînt vorbele mele, mi-ar fi ruşine să mă exprim astfel despre o atît de mîndră cetate.

L-am întîlnit pe Camil Petrescu ieşind din peştera Ialomicioara, odată, în timpul războiului. Mai fusesem înăuntru şi ştiam cum se înfăţişează pătrunderea aceea în piatră, adîncă şi destul de înfricoşătoare, totuşi, l-am întrebat cum este, aşa cum întreabă oamenii, în loc de bună ziua sau din stupiditate şi fără să aştepte răspunsul. Dar răspunsul lui îl ţin minte, mai caraghios decît întrebarea : „Drăguţ, drăguţ, cum să fie ?!" După ce m-am minunat cu dezamăgire şi după ce m-am gîndit multă vreme, am înţeles

că vorbele nu erau ale lui, ci ale unui suplinitor fără calificare, spiritul fiindu-i atunci în altă parte.

Amintindu-mi întîmplarea, am hotărît că însemnarea din caiet aparţine suplinitorului meu de mîna a doua. Acum ştiu că spiritul mă lăsase singur la Avila, iar el se ducea înainte, chemat de presimţiri neliniştitoare.

Avila a fost ultimul loc unde m-am simţit stăpîn pe mine şi pe emoţiile mele, pe care, fără să le reprim vreodată, am ştiut să le subordonez totdeauna unor intenţii îndepărtate, acelea de a-mi înţelege viaţa cu scopurile ei fundamentale. De aici înainte toate s-au învolburat, s-au izbit între ele, aruncîndu-mi simţămintele în aer ca pe jocurile de apă cu lumini colorate, a căror feerie m-a subjugat şi mi-a fost răsplată. A început la Madrid, cu o scurtă tresărire, uitată degrabă, cînd am văzut-o pe Dominique la hotelul „Asturias"...

Poate mă lepăd prea uşor de vorbele mele şi mă cert degeaba. Avila e o cetate mîndră, dar e şi simpatică ; de ce n-aş admite să definesc astfel oprirea mea acolo ?

Mă aflam în inelul acela de cetăţi vechi care înconjoară Madridul la zeci de kilometri, poate nu ca să-l apere, căci sînt prea departe, ci să-l vestească, preamărindu-l cu steagurile ridicate pe ziduri ; Cuenca, Guadalajara, Segovia, Avila, înşirate de la est spre nord şi spre vest. Iar la sud, Toledo. Sînt una mai evocatoare ca alta. Iar Avila este cea mai simpatică.

Am crezut-o o cetate de jucărie, făcută de ultimul rege al Spaniei, deunăzi, în amintirea evului mediu şi pentru plăcerea moştenitorului. E o cetate, cum să spun, nouă, de abia terminată şi, dacă ai ajuns acolo, te aştepţi să iei parte la sărbătoarea inaugurării. Dar dimensiunile ei sînt războinice, zidurile au trei metri grosime şi doisprezece înălţime, punctate de aproape o sută de turnuri şi de două mii cinci sute de creneluri, toate într-o piatră roşcată, aceeaşi ca la Salamanca, însă mai bine bătută de soare, luînd, în lumina lui, culoarea coralului. Mi-a fost simpatică Avila pentru că zidurile ei mi s-au părut un decor de teatru înainte de premieră. Ele însă, am aflat cu stupefacţie şi cu gheaţă pe şira spinării, sînt vechi de aproape un mileniu. În toată Spania, şi poate în toată lumea, nu există o cetate atît de bine păstrată.

În zidul de apărare se încastrează şi catedrala, ea însăşi fortăreaţă, cu abside întărite să reziste ghiulelelor. Nu, catedrala nu e simpatică, în stilul ei roman şi gotic, cam sever după Salamanca şi Santiago de Compostela. E ca o atletă frigidă — mi-o fi în-

găduit să spun așa la cinci sute de ani după inchiziție. Și biserica m-o ierta, fîndcă nu eu am amenințat credința, ci alții, de-a fost nevoie să se pună atîta piatră ca s-o apere.

O femeie obeză făcea mătănii în fața altarului, o auzeam cum gîfîie, de la ușă ; nu m-am temut că o să moară, și chiar dacă ar fi fost așa, mi-aș fi spus calm că știe Dumnezeu ce face ; dar m-am îngrozit, și primejdia era reală, am văzut cînd m-am dus mai aproape, că ar putea să-i crape rochia la spate.

Altcineva nu mai era în biserică la ora aceea, nouă dimineața. Nici pe străzi nu prea se vedeau oameni. Primele instituții care se deschid sînt băncile ; ușile se dau în lături, însă nu intră nimeni. Puțin mai populate sînt cafenelele ; cum străzile continuă să rămînă goale, te întrebi cum au ajuns oamenii acolo.

Te miră cînd vezi o fată în rochie sau în fustă. Toate umblă în pantaloni, chiar și cele care ar merita să-și arate picioarele. Nu știu după ce legi sînt gradate păcatele ; femeile în pantaloni nu au voie în biserică, în schimb pot veni cu fuste oricît de scurte. I-aș cere lămuriri arhiepiscopului.

Cît am umblat prin oraș, reconfortat de liniște și de singurătate, mi-am lăsat mașina lîngă catedrală, într-o umbră rece și aproape neagră. Dar culoarea mașinii e luminoasă. Cînd m-am întors, un măturător o privea dintr-o coastă. Stătea sprijinit în mătură, era un tînăr, și se vedea că avea gîndul departe. Poate nici el nu fusese vreodată pînă La Coruña, ca băiatul de la hotel, poate nu ieșise din Avila, ci doar se uitase pe podiș, spre Madrid și cetățile celelalte. Dar ce-i puteam face ? La cîte mașini n-am privit și eu, la fel de nostalgic ! La cîte vapoare gata să plece ! La cîte trenuri, în gări cu miros de cărbune ! La cîte avioane pe aeroporturi intercontinentale !

De aici am luat drumul spre răsărit, cu soarele în dreapta parbrizului ; era abia ora zece de dimineață și vroiam să ajung la Segovia, una din cetățile cele cinci, semețele. Văzusem demult, într-o ilustrată, vestitul apeduct făcut de romani la începutul primului mileniu și rămas întreg pînă astăzi. Aproape două sute de arcade, numai de piatră, pe două rînduri suprapuse, duceau apa pe deasupra orașului, între două puncte înalte. Romanii au avut pasiunea și cultul apei, căreia i-au închinat temple măreție și, între ele, cel de la Segovia s-ar putea să fie cel mai puternic. Oricum, rămîne un lucru uimitor printre atîtea care nu mai uimesc pe nimeni. Nu știu cîtă apă a curs pe el în vremea veche și cîtă s-ar

fi alunat dacă ar fi curs fără întrerupere cele două milenii. De la un punct înainte, cifrele nu mai pot să exprime decît mirare.

Mai ştiam ceva despre catedrală, socotită „doamna catedralelor din Spania", se înţelege pentru cît este de elegantă. Apoi aş fi vrut să privesc peisajul de pe înălţimea unde se află Alcazarul, şi de unde se văd spre sud munţii, spre nord cîmpia din partea Valladolidului. Toate acestea ar fi trebuit să încheie încîntările acelei zile, începută atît de simpatic la Avila.

Drumul a repetat sălbăticia dinainte de Salamanca, însă colorată altfel, cu mult galben păios, brăzdat de dungi roşii şi cu insule verzi de măslini pe care multă vreme n-am putut să-i identific, fiindcă n-am putut să cred, şi nici nu era de crezut, că aparţin unor oameni şi aceştia vin să-i culeagă. Oamenii dispăruseră încă o dată ; de la o zare la alta nu se vedea nici o casă şi nici trecători pe şosea n-am întîlnit multă vreme în acea dimineaţă. Pămîntul, calm la Avila, începea să se frămînte, însufleţindu-se parcă şi devenind patetic, şi mă aşteptam să-l aud vorbind, spunîndu-şi în versuri bucuria sau suferinţa, căci amîndouă puteau să existe, şi greu mi-ar fi fost să ştiu care era mai puternică. Era bucurie şi suferinţă pe aceeaşi colină, şi coborau împreună pe coastă, iar din valea înverzită urcau să le întîmpine alte bucurii şi alte suferinţe. În locul unde se întîlneau se stîrnea un vîrtej care prindea toată priveliştea şi începea s-o rotească, de parcă întreaga lume ar fi înnebunit dintr-o dată. Mă ţineam de şosea, să nu mă pomenesc aruncat peste şanţ, de unde să mă prindă furtuna şi să mă răsucească, lăsîndu-mă fără simţul punctelor cardinale.

Începuse ca o declamaţie, o baladă pe care pămîntul şi-o spunea lui însuşi, pe cînd ieşeam din Avila ; apoi pămîntul îşi făcuse o odă, iar acum, spre ultimele strofe, aceasta se transforma într-un răcnet. Şi cînd credeam că toate au să se răstoarne, din rotire şi din trepidaţie, şi abia de îmi mai ţineam linia dreaptă, priveliştea a încremenit dintr-o dată. Cînd am fost în stare să înţeleg unde mă aflu, n-am mai găsit nimic din vechea privelişte.

Dacă scăpasem cu bine pînă aici, acum mi s-a părut că începe cu adevărat o primejdie. De jur împrejur erau înălţimi răzleţe şi peste ele zăceau îngrămădite uriaşe movile de pietre ; păreau nişte cetăţi vechi, dărîmate, dar nu dădeau deloc sentimentul că puteai trece printre ele fără să te întîmpine catapultele şi săgeţile. Cine ştie cîtă oştire supravieţuia printre zidurile năruite, şi de cît timp,

și cu ce nerăbdare așteptau comandanții să pice un drumeț ca să-l ia ostatic.

Am pornit cu toată accelerația, zicînd să mă bizui pe viteza mașinii, și, într-adevăr, am scăpat cu bine, dar nu repede, fiindcă ruinele s-au înșirat mulți kilometri pe amîndouă părțile șoselei, pînă ce am ajuns la o creastă, de unde începea altă lume, a treia într-o singură dimineață. Și eram abia la jumătatea drumului de Segovia. Acolo am dat în șoseaua mare a Madridului și, în loc s-o traversez ca să merg mai departe, am luat-o pe ea, la dreapta. Nu din greșeală, ci fiindcă așa, dintr-o dată, mi se făcuse frică să merg înainte.

Îmi părea rău după apeductul romanilor, nu concepeam să-l las deoparte pentru totdeauna, mi-am spus că, aflîndu-mă la Madrid, nu-mi va fi greu să fac o sută de kilometri pînă la Segovia, într-o zi cînd să nu mă tem de fantome. Asemenea zile s-au găsit, însă la Segovia n-am fost niciodată, și-i singurul loc din Spania, din cele încercuite pe hartă, ca să ajung la ele, deasupra căruia am pus un semn de întrebare, dar nu în înțelesul lui știut, ci un semn convențional, în lipsa altuia, vrînd să exprime nu nedumerirea, ci părerea de rău și datoria de a nu accepta iertarea la prima spovedanie. Fiindcă era aproape, și atît de aproape n-am să mai fiu altă dată.

45

Cine vrea să scrie o carte despre viața lui sau a altora — e aproape egal, sînt foarte apropiate unele de altele — trebuie să poată săpa un tunel în stîncă, pe sub munți sau pe sub ape, să poată construi un pod peste cel mai lat braț de mare, să poată ridica un turn de trei sute de metri și chiar mai înalt dacă este nevoie, să picteze o frescă și să scrie o simfonie... Cu atît, cartea încă nu-i gata și ce mai trebuie e greu de spus pînă la capăt. Bunăoară, să nu piardă nici una din clipele frumoase, chiar dacă

ştie că va trebui s-o plătească amarnic, de zeci de ori mai scump decît ar plăti altul.

Demult am spus că viaţa nu dă nimic pe degeaba, şi dacă s-ar îndoi cineva, nu are decît să coboare o colină cu pomi înfloriţi şi cu ierburi înmiresmate, spre o vale cu pajişti verzi, cu lacuri albastre, cu case albe, unde la fiecare portiţă un înger să cînte osana din trompete de aur. Acesta ar fi raiul, căruia fiecare poate să-i adauge tot ce a tînjit să aibă în viaţă şi n-a avut niciodată. Nimeni nu va sta însă multă vreme acolo, nu-şi va socoti fericirea întreagă, deoarece un glas îi va şopti că peste dealul din faţă este o vale şi mai frumoasă, un rai de-o clasă superioară. Că va găsi sau nu va găsi raiul acela, mai întîi va avea de urcat greu pînă la creastă, şi prin truda lui nu va face decît să plătească desfătarea de-a fi coborît mai înainte o colină cu pomi înfloriţi şi cu ierburi înmiresmate. Altfel nu se poate, atîta timp cît în calea noastră vor fi văi şi coline. Atîta doar că unii îşi vor chivernisi altfel bucuria şi suferinţa, ca Til Buhoglindă, bunăoară, care era vesel să urce o coastă, gîndindu-se că apoi va avea să coboare, iar cînd cobora devenea nefericit că îşi pregătea urcuşul. Cred că mai bine este, atunci cînd ai această însuşire rar întîlnită, să nu uiţi bucuria în clipe de suferinţă, nici suferinţa în clipe de bucurie, ci să le trăieşti pe amîndouă, împletite, şi la deal, şi la vale. Aceasta este bogăţia de a ţine minte.

Ţin minte că luînd-o spre dreapta, de la Villacastin mi se pare, am început să urc munţii Guadarrama şi aş fi vrut ca urcuşul să nu se mai termine ; mă temeam de ceva aflat dincolo de creastă. Tulburarea care începuse pe podişul de la Gudiña continuase să crească, iar acum simţeam că se apropie de o culme ; ceva trebuia să se întîmple, nu ştiam dacă un rău sau un bine, şi nici astăzi nu ştiu ce-a fost din acestea amîndouă, după ce întîmplările au rămas la doi ani în urmă.

Iată dar, au trecut doi ani şi nu mi-am dat seama ; mult mai mult timp se cere să povesteşti o întîmplare decît timpul cît ai trăit-o. După doi ani, Vicht continuă să existe ; mi-a scris din ce în ce mai rar în ultima vreme, cu o stînjeneală tot mai vizibilă, pînă ce deunăzi m-am pomenit cu o izbucnire. „Am impresia că duc în spinare o datorie dezonorantă, fiindcă n-am plătit-o la termen. Astăzi n-am mai putut să rabd şi m-am gîndit să-mi pun capăt zilelor. Ieri am fost la Bruxelles, am vrut să-l întreb, amenin-ţîndu-l cu revolverul, să-mi spună adevărul sau să-i găuresc ţeasta. Dar autorul dezonoarei mele nu mai e în viaţă, iată mascarada, a

murit luna trecută de un cancer al ficatului, în care nu vroise să creadă. Şi, bagă de seamă, îşi cunoştea meseria. Cu un an înainte, paisprezece luni după ce mă operase pe mine, i-au diagnosticat ceva la ochiul drept ; nu i-au spus pe faţă. Dar mie el îmi spusese, direct, brutal, cu liniştea unui asasin de profesie. Nu-l învinuiesc, trebuia să ştiu, şi n-am fost nici atît de speriat pe cît s-ar crede, nici atît de nefericit cum s-ar înţelege ; dimpotrivă, datorită condamnării mele, am avut parte de o bucurie nebănuită, căci altfel n-aş fi întîlnit-o pe Dominique şi n-aş fi cunoscut acea nebună vreme de fericire cît am fost împreună. Dar trebuia să plătesc, şi n-am plătit, şi port ruşinea unui fals săvîrşit de altul, fără nici o putinţă de apărare. Pentru că autorul dezonoarei mele a murit şi n-a rămas decît dosarul. I-au spus că ochiul trebuie enucleat, pentru o cauză oarecare, altminteri este ameninţat nervul optic, apoi şi ochiul celălalt. O balivernă în care n-ar fi crezut nici o bucătăreasă. S-a spus totul, numai că nu s-a pomenit cuvîntul cancer, sub nici unul din eufimismele lui ştiinţifice folosite în lumea spitalului. Singura lui reacţie a fost să nu creadă, dar fiindcă a rămas cu o îndoială, s-a dus la Paris şi a consultat pe cea mai mare somitate a vremii noastre. Acolo i s-a spus aproape cu aceleaşi cuvinte că trebuie enucleat ochiul, fără altă scăpare. Atunci s-a dus la Londra, pe urmă la New York. Trei luni a umblat pe drumuri, în căutarea unui diagnostic care să-l infirme pe primul. Dar a înţeles, în sfîrşit, că ochiul nu mai poate fi salvat şi s-a întors la Paris, unde a făcut operaţia, la fel de bine cum s-ar fi făcut la Bruxelles. Un an după aceea a dus o viaţă normală, dacă se poate spune aşa ; de fapt era numai o adaptare. Dar izbutise să-şi reia operaţiile, după dibuiri penibile, fiindcă lipsa unui ochi schimbă imaginea anatomică, lipsind-o de adîncime, aşa cum lipseşte de adîncime şi peisajul. Simţul muşchilor înlătură pînă la urmă această lacună, şi mîna cu bisturiul îşi găseşte poziţia corectă în spaţiul reprezentat aşa de vag în proiecţia lui plană. A treia dimensiune, insesizabilă în definitiv, se învaţă, se memorează, se intuieşte ; ştiu din studiul perspectivei, pe care l-am început înaintea oricărei şcoli de pictură. Ceasuri întregi, în copilărie, am avut înclinarea, poate puţin morbidă, de a privi natura cu un singur ochi, pînă ce ajungeam la un fel de ameţeală, ca o ieşire din realitate. Dar este exact ceea ce realizează desenul, fără ca privitorul să-şi dea seama. De aceea cred că pictura rămîne cea mai imperfectă dintre arte ; m-am apropiat de ea fără să mă înşel şi am practicat-o de pe această treaptă, ştiind bine că ea reprezintă o infirmitate con-

tinuă. Astfel, un om căruia i se enuclează un ochi nu rămîne singur pe lume. Se obișnuise și își ascundea mutilarea sub o proteză perfectă, căreia izbutea chiar să-i modifice poziția, prin anumite mișcări ale capului, și s-o jumeleze cu ochiul teafăr, de la care parcă lua sclipirile vieții adevărate. După șase luni bune a fost metastaza, cea mai firească și mai banală, și pînă în ultima zi a vieții nu și-a bănuit diagnosticul. Nu mai aveam cui să cer socoteală ; succesorii lui m-au întîmpinat cu spaimă, ca pe unul venit de pe lumea cealaltă. Cînd s-au convins că nu era nici o farsă, nici o confuzie, nici o minune, am discutat cu ei, cu dosarul în față, despre propria mea moarte. Eram un caz fără scăpare, nici unul nu spunea altfel la acest consult macabru. Doi ani, cît mi se dăduse, fusese un pronostic prea generos, și se mirau chiar că decedatul (regretatul !), recunoscut pentru prudența lui dusă pînă la zgîrcenie, aruncase o promisiune atît de nejustificată. Dar poate de pe atunci începea să cedeze, minat și el, fără să știe, pregătindu-și instinctiv o relație mai conciliantă cu moartea. «În încheiere, cît mai am de trăit, domnilor ?» N-au putut să-mi răspundă ; mă priveau ca pe un aliat al Satanei și poate chiar se gîndeau că mi-am vîndut sufletul. Atît am înțeles din privirile lor confuze și speriate, din jumătăți de cuvinte, că dacă într-adevăr nu eram mort, atunci nici nu mai puteau să-mi prevadă un termen ; ieșisem din lege și moartea nu mai putea să mă găsească..."

Drama lui Vicht, după cum spune în încheierea acestei scrisori de o crudă luciditate, este sentimentul că trăiește ilegitim și, poate mai grav, frustrînd pe altcineva. „Sînt oare dator să mă sinucid ? Pot crede că spălîndu-mi astfel onoarea aș face un act de dreptate, o restituire cavalerească ? Să știi că admit sinuciderea, pentru salvarea personalității noastre, atunci cînd, în mod organizat, sîntem împiedicați să ne-o demonstrăm altfel. Deci, ca o soluție limită. Un refuz. Dar în numele cărui crez să-mi apăr personalitatea, dacă nu mai există Dominique ? Fără ea mă simt ca o moluscă. Trebuie o moluscă să se sinucidă ?"

Prima oară după doi ani, Vicht scria despre Dominique. Dar numai o dată, și numai atît. După ce îmi anunțase moartea ei, la acel 14 ianuarie nefericit, nu mai adăugase un cuvînt. Eu, în schimb, mă gîndeam la ea zi de zi, cu sufletul tot mai încărcat de neliniște și cu presentimentul unei revelații zguduitoare. Ei iată, neliniștea, al cărei fir nu poate să mă înșele, să se confunde cu altul, fiindcă niciodată nu l-am scăpat din mînă, ci am mers după el, fiind de atîta vreme singurul semn de orientare al gîndurilor mele, e aceeași

neliniște începută pe podișul de la Gudiña. Am simțit-o crescînd, dominîndu-mă și impunîndu-mi gesturi necontrolate, căci așa m-am pomenit luînd-o la dreapta, spre Madrid, în loc să-mi continui drumul la Segovia, unde, dacă n-am ajuns, astăzi am atît de apăsătoare regrete.

Urcușul în Sierra de Guadarrama era ușor și prelung, părea că nu se mai termină ; nu știu de ce nu măream viteza, simțeam o nemulțumire în rotirea motorului și totuși mă abțineam să apăs pe accelerație. Soarele, bătînd tot timpul din față, albea peisajul și făcea șoseaua sticloasă. Nici n-aș fi văzut că ajunsesem la creastă, dacă n-aș fi simțit că urcușul se terminase. Am oprit să-mi odihnesc ochii și atunci am descoperit în față un hău îmbrăcat în ceață topită, că părea un smalț în formație.

Aici a fost punctul de impact maxim prin care am simțit peisajul ; el m-a izbit între ochi, luîndu-mi cu totul vederea pentru cîteva clipe și făcîndu-mă să mă clatin. Datorită acelor clipe de confuzie, n-am să știu niciodată cu exactitate unde ajunsesem și ce reprezenta priveliștea din față. Cînd emailul de peste văi a devenit transparent, căci nu s-a topit și nu s-a împrăștiat, ci tot timpul mi-a lăsat impresia că privesc prin sticlă, am descoperit ceea ce cred că era lumea Madridului.

În planul mai apropiat, la picioarele povîrnișului, peste casele din Guadarrama și către dreapta, vedeam crucea din Valea Morților, unde m-am dus zilele următoare. Acolo s-a săpat în muntele stîncos o criptă adîncă de două sute șaizeci de metri, un tunel monumental și înfricoșător, cu o cupolă înaltă de patruzeci de metri, sub care se află altarul. Această catedrală subterană, de proporții nemaiîntîlnite în istoria catolicismului, ar aminti, dacă n-ar fi atît de fastuoasă, catacombele unde creștinii și-au celebrat cultul pe timpul cînd n-aveau îngăduință. Două sute șaizeci de metri în stîncă înseamnă o pătrundere plină de cutezanță, în care însă eu am citit un act de căință. Căci monumentul e închinat morților din războiul civil, din amîndouă taberele, învingătorii și învinșii. Desigur că nu trebuie luată în considerație decît intenția ; concilierea adevărată va veni abia cînd morții vor fi uitați și vor rămîne singuri unii cu alții.

Pe stînci, deasupra criptei, se ridică o cruce de granit, înaltă de o sută cincizeci de metri, cu brațele lungi de patruzeci și șase. Sînt unele din puținele cifre pe care le-am ținut minte, fiindcă dimensiunile acestea, ca și ale criptei, ar fi o unitate de măsură potrivită cu necunoscutele inimii noastre.

De ce greşesc oamenii tocmai la urmă ? Porticul larg, de piatră zidită, cu arcade şi cu trepte monumentale, suprapus pe stînca de-o sălbăticie neîmblînzită, marchează cu inadmisibile caractere urbane intrarea care ar fi trebuit să rămînă o tainică gură de peşteră. Oamenii nu trebuiau să sune din trîmbiţe şi să anunţe în gura mare ce grandioasă este împărăţia morţilor.

N-ar fi greu ca omenirea care vine aici să se reculeagă, sau numai să vadă, să facă pe jos cîteva sute de metri, lăsîndu-şi maşinile ascunse în vreun hăţiş, după o perdea de arbori sau chiar într-un garaj subteran, nebănuit de afară. Parcajul din faţă, expus din plin vederii şi soarelui, cu toate culorile de astăzi ale automobilului, chiar dacă n-ar ofensa natura din jur, sobră şi mai puţin colorată, rămîne o farsă pe care oamenii vii o fac celor un milion de suflete cîte şi-au lăsat trupurile pe cîmpurile de luptă ale Spaniei şi s-au adunat la soborul din Valea Morţilor.

În acelaşi cîmp al privirii se vedea Escorialul lui Filip al doilea. Am fost şi acolo, într-o duminică dimineaţa, cînd bătea un vînt aspru, şi mi-a fost frig, deşi era soare. De cîte ori mă gîndesc la Escorial, mi se face frig dintr-o dată. Am fost şi pe înălţimile învecinate, unde cu oarecare trudă am găsit piatra folosită ca jilţ de Filip al doilea, cînd venea să urmărească de sus construcţia. E o construcţie uriaşă, sobră şi în acelaşi timp plină de cutezanţă, palat şi în acelaşi timp mînăstire, închinată şi lui Dumnezeu, şi puterii laice.

Escorialul a fost o pasiune regească, personală. Unii îl socotesc a opta minune a lumii ; oricum, biblioteca are o singură asemuire. Din vastul apartament regal, regele a ocupat o chilie. Cred că istoria lui Filip al doilea încă nu e scrisă. El e cunoscut ca rege al Spaniei, şi a trebuit să-i dau acest titlu ; dar de fapt n-a fost decît un stareţ.

Printr-o comparaţie imposibilă, la care apelez iarăşi, Escorialul seamănă cu cripta din Valea Morţilor. Prin nimic dus pînă la capăt ; prin fragmente de intenţie. Amîndouă sînt locuri de reculegere şi morminte. Şi altare închinate căinţei. La amîndouă, dimensiunile, de cetate, dovedesc frica în faţa vieţii de dincolo. Iar dacă într-un loc s-a săpat înlăuntrul stîncii, Escorialul nu-i mai puţin subteran, decît că stînca s-a adus bucată cu bucată şi s-a pus deasupra. (Granit gri-albastru ; din cauza frigului, piatra mi-a părut vînătă.) Deşi construită de arhitecţi vestiţi, mînăstirea vrea să sugereze copilăreşte instrumentul de supliciu al Sfîntului Lauren-

ţiu, căruia i-a închinat-o stareţul, fiindcă de ziua lui armatele sale cîştigau bătălia creştină de la Saint-Quentin. La cele patru colţuri ale clădirii, care este un patrulater cu latura mare de peste două sute de metri (vezi adîncimea criptei !), patru turnuri prismatice, cu acoperişurile ascuţite, vor să sugereze picioarele grătarului folosit pentru arderea sfîntului Laurenţiu, iar un ieşind, pe una din laturile mici, sugerează mînerul sau coada, nu ştiu cum să-i spun ca să fie mai puţin ridicol. Nu-i cu putinţă să scapi fără să afli această legendă ; dacă n-o va spune ghidul, o vei auzi în gura unui comentator din mulţime.

Am privit de pe stînca lui Filip al doilea şi am admis că grătarul putea să fie o sursă de inspiraţie, dar ca să cred de-a binelea, ar fi trebuit să fie pus în poziţia funcţională, deci mînăstirea să se răstoarne cu temeliile în sus, iar dedesubt să se facă un foc mare, ca să dea mult jăratic.

Era cît pe ce să uit că palatul acesta de piatră are pereţii perforaţi de o mie o sută şi zece ferestre (1110) ! Cifra îmi lasă o insatisfacţie, fiindcă lipseşte atît de puţin să fie de o simetrie perfectă. Sigur că e o lacună a arhitectului ; ar fi trebuit încă o fereastră.

Şi era cît pe ce să-l uit pe El Greco. Îl mai întîlnisem la Prado, dar mă gîndeam să nu spun nimic pînă nu ajungeam la Toledo. De vremea cînd se construia Escorialul se leagă data venirii lui în Spania, încărcat de reminiscenţe veneţiene. Dar încă de atunci e vizibilă tendinţa lui, crescută apoi pînă dincolo de orice lege, de a lungi dimensiunile verticale, făcînd o lume mai suplă şi mai înaltă. Avea ochiul un viciu, sau mîna o nestăpînire, sau exista în spiritul lui aspiraţia către o culme continuă ? Pictura aceasta a provocat proteste la un moment dat la Toledo. Nu ştiu ce-i nemulţumea pe oameni — regretul meu rămîne că lumea adevărată nu-i la fel de frumoasă ca lumea lui Greco.

La Escorial, unde a pictat şi el pentru Filip al doilea, era scoasă, într-o sală, acea pînză a lui, de dimensiuni potrivite cu palatul, care înfăţişează martiriul Sfîntului Mauriciu. Ce feţe prelungi, şi ce de albastru ! O cucoană pictoriţă făcea o copie, încă mai mare decît originalul, după un detaliu, personajele din primul plan şi din dreapta. Reproducerea e un meşteşug de mare fineţe, înrudit adesea cu arta, şi atît de bine, încît uneori copia poate să fie luată drept originalul, cum s-a întîmplat cu multe din capodoperele muzeelor. Nu spun că pictoriţa nu-şi cunoştea meseria. Nu ştiu pentru cine făcea copia ; bănuiesc că nu putea fi vorba nici

de un exercițiu, nici de un capriciu ; era obligatoriu ca treaba să fie serioasă — nu-i îngăduit să te joci cu o pînză de El Greco.

Știu că la asemenea meșteșug, pe lîngă ochi, se folosește distanțierul ; dimensiunile se măsoară și, dacă se respectă scara, figurile trebuie să fie asemeni. Nu erau, și nimeni nu m-ar fi convins, chiar dacă mi-ar fi spus că pictorița e în comunicație spirituală, prin transă, cu El Greco. Ce să mai măsor ? ! Sînt sigur că proporțiile erau respectate, că nici un obiectiv fotografic de calitatea cea mai bună nu le-ar fi reprodus cu o exactitate mai mare. Dar nimic nu semăna, personajele parcă n-aveau curaj să stea în picioare și căutau cu coada ochiului jețul pe care să șadă... Deci asta era, m-am dumirit abia astăzi, după ce mi-am pus de multe ori întrebarea. Personajele lui El Greco știu să stea în picioare. Chiar și Inchizitorul, cu mutra lui fioroasă, cu mîinile pe brațele fotoliului, cu fustaneaua lungă pînă la lespezi, de i se văd numai vîrfurile botinelor roșii, stă în picioare, deși pămîntescu-i trup e așezat ca pentru repaus. Și Laocoon, răsturnat pe spate în lupta cu șerpii, stă în picioare. Și Crist pe cruce. Și contele de Orgaz pus în giulgiu, care niciodată nu va să se mai ridice, stă în picioare, în vestmintele lui violete, ca norii de furtună de la Toledo.

Mulțumesc încă o dată bunei mele soarte care m-a dus și acolo. Începuse să plouă, plecasem de la Madrid, fără să știu că am să mă întorc săptămînile următoare, duceam cu mine amintirea aburită a serii cu lună nouă, apoi a corridei de duminică după-amiază, cînd bătuse asupra Madridului vîntul rece, întîlnit la Escorial dimineața. Plecasem și, fiindcă am în mine dinamica drumului, mă simțeam bine să las în urmă zeci după zeci kilometri, ca și cînd prin ei intram într-o viață nouă ; dar degeaba mă amăgeam : dacă o parte din viața mea era într-adevăr înainte și puteam nădăjdui că-mi va aduce o bucurie, partea cea mai mare se înșira înapoi, de-a lungul drumului. O simțeam împovărată de amintiri grele cînd ajungeam într-un loc care merita o oprire. Nu puteam să străbat lumea în goană, numai ca să fug de mine ; aș fi rămas cu goluri prea mari în suflet. Așa că, abia plecat din Madrid, și abia dedat cu drumul după o escală de șapte zile, am făcut la Toledo un popas de cîteva ore. Încă mi-a fost bine cît am mers la biserica Santo Tomé și cît am stat acolo, privind pogorîrea în mormînt a contelui de Orgaz, cavaler fără pată în credința lui către Domnul. Înșiși sfinții Augustin și Ștefan, veniți din cer în vestminte de aur cu lucrătură bogată, îl pun în giulgiu ca să-l îngroape. Și cavalerul, și sfinții, și toți cei de față au chipuri fru-

moase, cu o îndurerare calmă, plină de demnitate. Fără să încalce înţelesurile pioase ale scenei, El Greco a transformat moartea într-o sărbătoare.

Cînd am ieşit afară, nu mai ploua decît cu picături răzleţe, de neluat în seamă, cerul însă era plumburiu şi deodată nu mi-a mai fost bine. Ceva mă chema în urmă şi avea să mă cheme tot mai tare, pînă în ziua cînd mă pregăteam să plec din Las Palmas. Acolo mă aflam în cel mai îndepărtat punct al călătoriei mele, nu mai aveam unde merge şi în ziua aceea, o duminică, începea întoarcerea. Credeam că mă întorc spre casă, mai înainte însă mă întorceam să culeg de pe drum ceea ce risipisem şi zăcea în urmă, în nelinişte şi neîmplinire.

Căutînd un loc de unde să văd Toledo cum l-a pictat El Greco, ameninţat de furtună, am coborît pe o şosea în serpentine şi am ajuns în gară. Privind din acest unghi, n-am recunoscut oraşul din pictură, după cum nu-l recunoscusem cînd veneam de la nord, pe şoseaua Madridului. Dar l-am simţit, fiindcă ştiam dinainte, şi mi-am dat osteneala să înţeleg ce eliberare semeaţă înseamnă călcarea canoanelor. Ce mai dezmăţ de imaginaţie şi-a îngăduit el aici, în Spania, grecul, singurul loc de pe pămînt unde putea să încapă ! Cu o vorbă mult prea folosită, pe care însă n-o reiau întocmai, şi astfel îmi va fi iertată, dacă Spania n-ar fi existat în vremea aceea, El Greco ar fi colindat pămîntul pînă ce ar fi descoperit-o. Chiar şi Toledo e o descoperire a lui, deşi oraşul era cunoscut dinainte, ba chiar i-a dat găzduire. Dar El Greco nu s-a mulţumit să picteze ceea ce se vedea cu ochiul liber, ci a mistificat topografia, făcînd aproape un oraş de imaginaţie. Cu o vorbă folosită de altcineva, şi regretînd că n-am spus-o eu înainte, el n-a dat *imaginea*, ci *ideea* de Toledo. În închipuirea mea, norul violet de deasupra vesteşte ultima zi a apocalipsului. Dar tot atît de bine simt că Toledo are să supravieţuiască.

Aşa cum mă uitam din gară şi norii plumburii se învălătuceau pe deasupra oraşului, furioşi şi sterpi, cu ploaia din ei închegată, într-un loc s-au rupt şi prin spărtură au năvălit din cer lumini albastre şi albe, amestecate, care, în loc să limpezească peisajul, l-au făcut şi mai nefiresc, şi mai fantastic, prevestind parcă apocalipsul din pictura lui El Greco. Şi atunci, sub norii luminaţi de furtună, care au prins să se zvîrcolească mai tare, întunericul de deasupra oraşului a luat şi el culoarea violetă din pictură, mai adîncă decît a vestmintelor pe care le poartă contele de Orgaz de la Santo Tomé ; un violet neliniştit, prevestind cataclisme. Nu a

ţinut mult aşa, fiindcă norii îşi tot schimbau forma, schimbînd şi lumina decorului, dar cîteva clipe am putut să văd cum culoarea violetă cobora printre turnuri şi palate, peste poduri, şi aluneca la vale, pe şoseaua în serpentină.

Trenul de Madrid a fluierat să plece tocmai în clipa aceea ; fără voie am întors capul, căci niciodată nu va pleca un tren de lîngă mine fără să-l urmăresc cu privirea pînă departe. Culoarea violetă a venit din urmă, a trecut ca un abur şi s-a dus pe calea ferată, pînă a ajuns trenul. Nu mai era la fel de puternică, nici atît de ameninţătoare, se diluase pînă la palid, dar nu puteam s-o confund cu alta, şi atunci am ştiut că o mai văzusem, încă şi mai subţire, estompată mult de distanţe, în ziua cînd ajunsesem la creasta munţilor Guadarrama şi mi-a apărut prima oară în faţă lumea Madridului, într-o vale imensă, pierdută în zare.

Peste Valea Morţilor şi peste Escorial se întindea un podiş galben ca paiul, tremurînd puţin de boarea aceea violetă, atît de străvezie, că semăna a închipuire, numai că nu vroia să piară. În Madrid nu se vedeau străzi şi case, erau prea departe pentru privirea omenească ; oraşul apărea doar ca o emanaţie, un joc de aburi, de văluri mişcate, în culori şterse, dintre care una singură certă, violetul. Puţin în dreapta ceva mai departe, o altă emanaţie tot atît de indefinit colorată, în afara violetului, mi-am dat seama că reprezenta Toledo. În stînga, peste Guadalajara, un şir de munţi închidea vederea şi limita lumea Madridului, aşa cum am extins-o eu, într-o viziune proprie, negeografică şi nici istorică, ci numai sentimentală. Nu puteau fi decît Sierra de Albarracín, la poalele căreia, către sud, se afla Cuenca, una din cele cinci cetăţi fortificate de mine, ca Madridul să aibă apărare în toate direcţiile. Iar şi mai la sud era satul de cîmpie cunoscut de prea puţină lume pînă la mine, numit de alţii Motilla del Palancar, unde într-o noapte am ascultat ce-mi spunea Dominique, aşezaţi amîndoi în ţărînă şi rezemaţi de stîlpul indicatorului pe care scria : „Madrid, 197 km".

Spre apus, după ce lua în lung alt şir de munţi, Sierra de Gredos, prelungirea Guadarramei, privirea se pierdea în zarea cîmpiei, spre Portugalia, urmînd fluviul Tajo. Dar, deşi fără o piedică în faţa vederii, lumea Madridului nu se întindea atît de departe, ci poate pînă la Talavera de Reina, cam pe acelaşi cerc cu Toledo.

Revin astăzi cu gîndul pe acea înălţime din Guadarrama, cînd toate din faţă îmi erau necunoscute. E locul de unde văd nu doar

Madridul, cu cetățile sale, ci toate drumurile mele în Spania, pînă la Atlantic și Mediterana. Spre sud, cea mai fascinantă direcție, privirea ajunge nestînjenită în valea Guadalquivirului. Acolo, la Córdoba, am rămas prima noapte, după ce am plecat din Toledo, lăsînd în urmă norii violeți de furtună.

Un șofer, în gară, m-a sfătuit să nu iau drumul drept, prin Ciudad Real, ci să fac un ocol, pînă la Madridejos, unde voi da în șoseaua mare, cea cu adevărat bună. L-am ascultat, deși nu mă tem prea tare de șosele proaste, și am renunțat astfel să văd Ciudad Real, deși mă ispitea cu denumirea lui regească. Dar cînd am auzit de Madridejos, n-am stat în cumpănă, închipuindu-mi, copilărește, că e un loc înrudit cu Madridul, ceea ce de pe acum făcea să răsune în sufletul meu reminiscențe nostalgice.

Am mai avut, la Toledo, în gară, o clipă de nedumerire, dar nedumerire nu-i spus destul de bine și o clipă e mult prea puțină. Cînd am deschis portiera, am găsit pe scaunul din dreapta o sacoșă de material plastic, frumos legată la gură. Desigur că fusese acolo de la plecare și dacă n-o băgasem de seamă e o dovadă că aveam gîndurile în altă parte. Dar tot atît de sigur este că nu-mi aparținea, cineva o uitase sau mi-o lăsase, și nu știam nici cînd, nici cine. Și nici astăzi nu știu dacă a fost un dar al unei ființe vii sau o mană cerească. Înăuntru am găsit o franzeluță de șapte pesete, tăiată în lung și căptușită jumătate cu jambon, jumătate cu brînză de capră. Iar alături un cuțit și un ananas proaspăt, care și-a amestecat aroma cu mirosul de pîine proaspătă îndată ce-am deschis plasticul. Franzela am mîncat-o pe drum, în scurte popasuri, și la Córdoba am ajuns numai cu ananasul, de care nu m-am atins în seara aceea, nu știu de ce, poate cu gîndul că a băga cuțitul în el ar fi fost o grosolănie.

Cum m-am îndepărtat de Toledo, cerul s-a limpezit, dar vălurile violete, din ce în ce mai străvezii, m-au urmărit pînă dincolo de Madridejos. Drumul pe șoseaua mare m-a dus prin cîmpii cu pămînt roșu, cu livezi de măslini și vii răzlețe, fără araci, cu vița tăvălindu-se pe jos, dar nu în desfrîu, cum văzusem în Sicilia. Apoi am ajuns pe podișuri nu prea înalte, tot mereu spre sud, printr-o lume mai populată, pînă ce am dat în valea Guadalquivirului, dincolo de Linares, unde am luat-o spre apus. Nu-mi venea să cred și mă îmbătam cu gîndul minunat că ajunsesem la acel Guadalquivir despre care auzisem într-un cîntec din copilărie, un cor cu murmure misterioase, dar nu știam ce este. Multă vreme Guadalquivir a însemnat pentru mine un regat dintr-o lume ima-

ginată, unde cine avea îndrăzneala să ajungă se prefăcea în cîntec. Şi iar i-am spus maşinii, care se cam grăbea văzînd cum coboară soarele : „Fii cuviincioasă !“ Iar eu eram istovit de emoţie şi mă întrebam cine îmi lăsase ananasul.

În tot acest sud al Spaniei, în afară de Sevilla, cunoscută pînă şi în legende, multe locuri mai pot fi văzute, şi cine are timp pentru ele de ce să le ocolească ? Însă pe cei care n-ar putea să se oprească decît în două oraşe, i-aş sfătui să aleagă negreşit Granada şi Córdoba ; cine va face aşa, nu va regreta niciodată, şi sînt gata să răspund de sfatul meu oricui l-ar pune la îndoială.

Pînă să ajung la Córdoba, că era cale lungă şi plecasem tîrziu din Toledo, se lăsase seara, iar pînă să mă aşez la un hotel, cam greu de astă dată, fiindcă în afară de mine oraşul găzduia multă lume venită să vadă, căzuse şi noaptea.

Ceea ce vroiam să caut înainte de toate era Moscheea-Catedrală, şi după ce-am văzut-o nici n-am mai avut nevoie de altceva. Cu un plan în mînă, am pornit s-o caut, fără să întreb pe nimeni, socotind că nu era nevoie, cum avusesem dovada nu o singură dată. Dar planul, litografiat pe hîrtie proastă, mizerabil de ţinut în mînă, era mizerabil şi altfel, fiindcă n-am putut identifica nici una din străzile încîlcite care duc la catedrală. Nu mi-am făcut inimă rea, catedrala tot era închisă la ora aceea, am lăsat-o pe dimineaţa, vroisem doar să ştiu pe unde se ajunge acolo. A doua zi am ajuns fără nici o greutate, dar aruncasem planul şi m-am luat numai după săgeţile puse la colţuri, atît de clare, că uitîndu-mă la ele parcă mă ducea cineva de mînă.

Seara, dacă tot mă rătăcisem, şi cum nu-mi era foame, că mă hrănisem pe drum cu mana cerească, am umblat mult pe străduţele înguste, răsucite, neprevăzute, întrebîndu-mă din cînd în cînd cine se milostivise cu mine, de-mi lăsase franzela cu jambon şi mai ales ananasul ; ba, odată cu acesta, îmi lăsase şi un cuţit, să-l tai, căci nu puteam să-l mănînc altfel.

Eram în vechiul cartier evreiesc, din care s-au păstrat căsuţele cu patio şi tradiţia ospitalităţii, aproape uitată în vremea noastră. Toate casele, cît de mici şi cît de sărace, au un patio, care dacă i s-ar pune acoperiş ar fi odaia cea mai primitoare. De cele mai multe ori e mic, de cîţiva metri, însă totdeauna oamenii îl socotesc un loc de cinste şi, pe lîngă flori, pun în el cîte ceva din lucrurile lor cele mai frumoase, jilţuri, scaune încrustate, un covoraş, o statuetă, o lampă filigranată. Patio e partea aceea din casă unde

tot trecătorul poate să privească, neavînd altă închidere decît un grilaj, o poartă neîncuiată, pe care oricine poate s-o împingă.

Încă neştiind obiceiul, dar atras de ceea ce se vestea ca o viaţă misterioasă dincolo de grilaje, mi-am băgat capul în cîte o curte, neîndrăznind să păşesc mai departe. De jur împrejur sînt ferestre şi uşi care dau în odăile casei. Patio e centrul vieţii ; pe aici vine mireasa, pe aici pleacă habotnicii la sinagogă sau la biserică, bărbaţii la lucru, copiii la şcoală, iar bătrînii, care se uită în urma lor pe fereastră, tot pe-aici au să plece.

De cîte ori am făcut un pas în aceste incinte atît de expuse privirilor străine, m-am gîndit, cu un fel de înfiorare, că, deşi nu ascund nimic, ele rămîn partea cea mai nepătrunsă a casei. Într-un loc, cum mă uitam uimit de la poartă, s-a deschis o uşă şi cineva m-a poftit să intru. Dacă lipsesc stăpînii, se găseşte un vecin să vină şi să te primească. Toate mi s-au părut atît de departe de mine şi de lumea din care fac parte, încît le-am crezut o poveste şi aşa le păstrez în memorie.

Noaptea, pînă să adorm, m-a urmărit cîntecul din copilărie, ca un murmur, din care nu mai ţineam minte decît refrenul : „Pe Guadalquivir, pe Guadalquivir..." Restul cred că erau suspine de iubire pentru o frumoasă andaluză.

Am pus ananasul pe masă, dar nu m-am atins de el şi acolo a stat pînă dimineaţa, umplînd camera de arome.

Există şi la Córdoba un pod roman, făcut de împăratul August, şi el trecea lunga şosea augustină, care lega Roma de Cadiz, într-o vreme cînd harta Europei era desenată cu erori fantasmagorice. Dar, cu hărţi sau fără hărţi, romanii au ştiut să facă drumuri, şi niciodată nu s-au rătăcit, şi totdeauna s-au întors la Roma.

Din cele treisprezece arcade ale podului, se pare că nici una nu mai e din vremea lui August ; dar nu m-am amărît cum s-ar crede, deşi m-am gîndit că poate la fel era şi la Zamora, şi la Salamanca, şi mă emoţionasem degeaba ; dar o emoţie trăită rămîne un cîştig chiar atunci cînd cauza e o pagubă.

Nu sînt multe lucruri făcute de oameni despre care să se poată afirma cu dreptate că au rămas unice în lume. Cînd spun aşa, înţeleg să nu li se găsească nici o asemuire, nici prin imposibil, şi nici la cel din urmă detaliu ; să nu fi fost şi nici să nu poată fi imitate. Dacă n-am pregetat să pun în această categorie Sagrada Familia, nu am să dau înapoi, cred că niciodată, căci nu sper să mai am cînd întîlni ceva s-o întrecă. Iar apoi, dar nu ştiu la ce distanţă, urmează Moscheea-Catedrală de la Córdoba ; între ele

poate să mai rămînă loc pentru altele, însă, oricum, Sagrada Familia şi Moscheea-Catedrală vor fi inimitabile. Un spirit torturat a creat-o pe prima, pe a doua o istorie torturată. Altceva n-au nimic comun una cu alta.

Cînd musulmanii cuceriră Córdoba, luară de la creştini jumătate din bazilica lor închinată Sfîntului Vincenţiu şi o prefăcură în moschee. Şi întîmplarea aceasta mi se pare că este unică în istorie, căci n-am mai auzit de un lăcaş de închinăciune în care să se celebreze două culturi deodată, altminteri despărţite unul de altul atît de fanatic. Învingătorul are legea lui, pe care învinsul este nevoit s-o accepte. Se poate convieţui astfel, dar nu în eternitate, fiindcă nedreptatea poartă germenele prăbuşirii ei viitoare. Odată cu recucerirea Spaniei, Moscheea de la Córdoba a fost redată creştinilor şi a devenit catedrală catolică. A existat în toată această istorie a imixtiunii islamice o anumită toleranţă, de o parte şi de alta. Creştinii nu manifestă resentimente, dovadă că astăzi, cînd nu-i mai sileşte nimeni, ei continuă să numească vechiul şi ciudatul lăcaş de pe malul Guadalquivirului, Moschee şi apoi Catedrală.

A venit o zi în timpul stăpînirii islamice cînd jumătate din bazilică n-a mai fost încăpătoare pentru mulţiumea de musulmani care se înghesuiau la Córdoba, atraşi de bogăţie. Califii au cumpărat atunci de la creştini jumătatea cealaltă, cu bani destul de grei pare-se, şi le-au îngăduit totodată să-şi facă alte biserici. Iar de-aici înainte a urmat, mai multe generaţii, vremea torturată cînd moscheea a crescut într-o direcţie şi în alta, prin adausuri nesfîrşite, care au făcut din ea cel mai mare templu din toată lumea islamică.

Din toate ale ei, mă opresc la pădurea de coloane legate cu două rînduri de arce suprapuse, semicirculare cele de sus, cele de jos în formă de potcoavă, pare-se de inspiraţie vizigotă, făcute din cărămidă alternată cu marmoră. Amestecul de culori al acestor materiale dă o cromatică stridentă, şi ea ar putea să pară primitivă, poate puţin vulgară şi puţin infantilă, dacă arcele, în perspectiva lor pierdută în întuneric şi părînd fără limită, nu s-ar suprapune şi nu s-ar intersecta, fărîmiţînd lumina şi aruncînd-o înnebunită în toate direcţiile, sub unghiuri care variază încontinuu, creînd o lume misterioasă, imposibil să fie descoperită. Moscheea-Catedrală nu se mărgineşte la atît, dar aceasta este partea prin care o socotesc unică în lume şi inimitabilă. Să o parcurgi, singur şi fără arme, e un act temerar ; îmi amintesc de ea cu înfiorare. Sentimentul constant rămîne neliniştea ; el a izbutit să acopere

un timp chiar și tulburarea din ultimele zile, devenită atît de chinuitoare la Toledo, cînd am văzut orașul îmbrăcat în lumină violetă.

Mi-am continuat drumul pe Guadalquivir, la Sevilla, și apoi spre Gibraltar, aproape voios și în orice caz sigur de mine, uitînd cu totul ziua cînd am ajuns pe culmea Guadarramei, de unde am contemplat Madridul și lumea lui, și apoi întreaga Spanie, cu ținutul La Mancha din zarea închipuită, cu Sierra Nevada unde aveam să-l întîlnesc pe Vicht, și cu Mediterana care era marginea năzuințelor mele. Mă mulțumeam cu atît, renunțasem la Atlantic și la insulele Canare ; încă de pe acum și numai cu atît Spania însemna mult mai mult decît nevoile și decît puterile mele. Hotărîsem să-i dau roată cît mai repede și să scap înspre casă.

Așa gîndeam mergînd spre Sevilla, fără să prevăd că Spania, ca o mare furtunoasă cum este, avea să-mi ridice alte valuri în față. Unul s-a ivit îndată, sub forma unei priveliști nebănuite, care făcea să mi se clatine mintea, să nu-mi mai dau seama în ce parte a lumii mă aflu. Peisajul se schimba încă o dată, și nu în nuanțe de suprafață, ci în toată structura, pînă în adînc și pînă departe. Mergeam pe un podiș african, alb și tocit de soare în secole mai calde ca astăzi. Cît vedeam cu ochii, toate erau albe, pămîntul, satele, cerul și apele, și chiar șoseaua, pe care cu greu izbuteam s-o mai disting între celelalte, ca să n-o iau razna și să mă pomenesc în vreun fund de prăpastie, unde să-mi albească oasele, spre a fi și ele ca toate cîte puteau să se vadă. Asemenea peisaje împiedică orice localizare, și de la un timp e imposibil să-ți mai dai seama unde te afli, în ce lume și-n ce timp al istoriei, după cum e imposibil să determini ora zilei, chiar uitîndu-te la ceasornic, fiindcă pînă și cifrele de pe cadran își pierd înțelesul, devenind semne abstracte și magice.

Intrarea în Sevilla m-a adus în geografia reală, dar atît de brutal, că aș fi preferat să nu știu de ea, ci s-o ocolesc pe departe. Am asemuit orașul cu un cal sălbatic, gata să muște și să dea cu copita, să se zvîrcolească și să arunce în țărînă pe cine îndrăznește să-i sară în spate. Și-acum, cînd îmi amintesc de Sevilla, îi simt parcă tropotul și-o aud cum nechează neîmblînzită. Ea nu m-a primit bine, și-ar fi trebuit să învăț minte, să nu mă mai întorc niciodată acolo, căci a doua oară i-am descoperit o față perfidă, care ar fi fost spre norocul meu să-mi rămînă necunoscută.

Din peisajul african se luaseră după mine cerul alb și soarele încărcat de nisipul Saharei, intrat sub pleoape și arzînd ochii,

uscîndu-i, că nu se mai mișcau în orbite fără să scîrțîie. Mult m-am învîrtit pe străzile periferice, apoi pe cele concentrice, din ce în ce mai amețit și mai supărat pe mine pentru neroada mea stăruință, pînă ce am ajuns la catedrală, care, din moment ce intrasem în oraș, devenise un punct obligatoriu de trecere, cel mai ostil din cîte întîlnisem vreodată. De jur împrejur nu era un sfert de loc unde să las mașina, nu era loc nici pentru o bicicletă. Nu puteam să mă îndepărtez pe cercurile concentrice, dus de forța centrifugă, pînă unde aș fi găsit o zonă fără aglomerație, și de acolo să mă întorc cu piciorul, cum am făcut de atîtea ori, cu bunăvoință. Intrasem în acel ritm final, precipitat și fără pauză, din care nu poți ieși decît la sfîrșitul cursei sau rupîndu-ți picioarele. Un polițist pe care l-am rugat să-mi îngăduie mașina într-un loc imposibil mi-a acordat o jumătate de oră, și dacă ar părea o favoare prea mică, am să repet că locul era într-adevăr imposibil și făcînd astfel omul își asuma multe riscuri, să-l certe superiorii, să-i taie din leafă și să-l concedieze, dacă mai întîi nu-l linșau automobiliștii, fiindcă timp de jumătate de oră, datorită mașinii mele, trecerea pe acolo rămînea închisă.

Acel polițist bun la suflet m-a făcut să-mi țin gura altă dată, cînd aș fi fost în drept să blestem toată poliția.

E din cale-afară de caraghios să ajungi în situația, pe care n-o mai poți socoti nefericită, fiindcă e numai caraghioasă, de a avea treizeci de minute pentru un oraș ca Sevilla. Dar am făcut cel mai norocos gest posibil, și în jumătatea de oră atît de scurtă am urcat în fugă pînă în vîrful clopotniței, fost minaret în vremea islamică, și de la ultimul balcon, unde odinioară își făceau muezinii strigările, m-am uitat de sus asupra orașului.

Scara nu are trepte, ci este alcătuită dintr-a rampă elicoidală, continuă, ca la castelul din Amboise, numai că nu-i de lățimea caleștilor. Urcușul nu-i altceva decît tot urcuș, greutatea corpului nu se schimbă și gravitația pe care o învingi rămîne aceeași, dar uite, nefiind trepte și eliminîndu-se mișcările sacadate, cîștigi iluzia unei promenade ; nu m-am bucurat de ea, dator fiind să urc fuga, cu sufletul la gură, ca să încap în mica jumătate de oră ; m-am strecurat printre oameni înghiontindu-i, întrebîndu-mă unde își parcaseră mașinile de puteau fi atît de nepăsători cu minutele lăsate în urmă.

Un oraș privit de sus își pierde caracterele, devine o masă de acoperișuri, fără relief și fără personalitate. Mă jurasem să nu mai fac o experiență atît de urîtă, după ce privisem Veneția din vîrful

Campanilei. Acum însă nu aveam încotro, riscam şi cunoşteam riscul, astfel că nici dezamăgirea n-a fost foarte mare. Cum mi-am aruncat ochii în jos, am şi văzut Guadalquivirul ; e bine să descoperi un oraş pornind de la apă ; aşa, oricît te-ai duce de departe, oricît ar fi străzile de încîlcite, ai să ştii unde să te întorci şi n-ai să te rătăceşti nici noaptea ; apa este o coordonată. Mi-a sărit în ochi, pe malul stîng, arena cu tribunele goale, — nu spun că trebuia să lipsească, dar mi s-a părut nedrept să fie atît de vizibilă, atît de circulară şi de monumentală, cînd monumentele adevărate se pierdeau sub acoperişuri, ca Alcazarul bunăoară, aflat sub privirea mea directă, la picioarele catedralei. Turnul de aur, în apropierea arenei, îşi pierdea orice însemnătate, şi el a fost una din cauzele pentru care mai tîrziu m-am întors la Sevilla, ca la un examen de corijenţă.

Am coborît din clopotniţă cu un sentiment greu de insatisfacţie, deşi mă socoteam orientat asupra oraşului ; la urma urmelor nu era puţin ce văzusem, vestita La Giralda, şi catedrala, iar apoi arena pentru lupta cu taurii.

N-am să regret nici că am plecat atît de repede, nici că m-am întors fără prea multă chibzuinţă ; am făcut aşa cum am simţit nevoia într-o anumită clipă. Pentru ce a fost rău m-a răsplătit binele dinainte.

Cînd m-am dus să-mi iau maşina şi să mulţumesc poliţistului, nici nu bănuiam ce putea să se ascundă peste drum, în palatele regeşti numite Alcazares. Şi pentru ele m-am întors, neîmpăcat cu ideea că ajunsesem atît de aproape şi nu le trecusem pragurile.

De-aici înainte a fost numai drumul, spre sud, cu soarele în faţă, prin ţinuturi iarăşi pustii, de cele mai multe ori albe. Am ocolit Cádiz, lăsîndu-l în dreapta, şi pe urmă am regretat, iar mai tîrziu am avut gîndul să mă întorc la el, ca la Sevilla, măcar fiindcă era o extremitate şi acolo se sfîrşea vechea cale europeană a împăratului August.

De la Cádiz înainte am mers pe malul oceanului, luînd în lung Coasta Luminii, în căutarea unui loc unde să fac baie. Nicăieri n-am simţit o îmbiere adevărată, oceanul era vînăt, iar ţărmurile reci şi goale. M-am oprit în ultima clipă, înainte de a începe strîmtoarea şi, apucînd pe un drum cu bolovani şi hîrtoape, am ajuns greu pe o plajă urîtă. Doi tineri în costume de baie se fugăreau printre dune ; încolo nu mai era nimeni, decît poate nişte soldaţi la un post de frontieră, o clădire care sluţea locul, dacă nu era destul de slut şi altfel. Începeam să mă gîndesc cu părere de rău la Sevilla, ce bine aş fi făcut dacă rămîneam acolo, ce de lucruri

frumoase aș fi văzut pînă în clipa aceasta nenorocoasă cînd vroiam să fac baie în ocean și mă temeam că n-o să-mi placă. Dar era tîrziu, soarele începea să se oglindească în valuri, oceanul se termina, nu-mi mai rămînea nici o alegere. M-am dezbrăcat fără convingere și cu mai puțină convingere m-am aruncat în apă ; era rece și dură. N-am stat mai mult decît pruncul în cristelniță, destul ca să mă simt botezat, dar fără să-mi fi găsit și credința.

Deși mai erau două ceasuri de lumină, m-am oprit curînd, la Tarifa, ultimul loc de unde se mai vedea oceanul, și-am stat să-l privesc pînă seara, deși îl știam pe dinafară, mai frumos și mai bun decît în ziua aceea prost folosită.

Zadarnic m-am rugat de un restaurator să-mi dea ceva de mîncare ; ar fi vrut, omul părea plin de bunăvoință, dar tocmai se terminase timpul mesei de prînz, pe care eu, unul, o săr totdeauna, cu satisfacție — era ora cinci, și personalul avea repaus pînă seara la nouă. Mi-am potolit foamea la un bar, mîncînd obișnuitele sandvișuri cu jambon și cu brînză de capră ; niciodată nu mi s-a făcut lehamite de ele, iar astăzi îmi vin în minte cu dor de ducă și de viață.

Tarifa nu-i decît un sat, dar, ce-i drept, are și-o fortăreață, unde am intrat ca să mă aflu în treabă, iar un sergent m-a dus pe ziduri și mi-a dat explicații. Pînă seara n-am întîlnit, cu totul și cu totul, mai mult de zece oameni ; în schimb am numărat șapte baruri numai pe strada principală. Mă așezasem la hotel, nu puteam să plec mai departe cînd am simțit, adusă le vînt, o duhoare leșioasă de pește prăjit, cuprinzîndu-mă din toate părțile, silindu-mă să-mi țin respirația ; undeva probabil era o fabrică de conserve, și nu puteam cere primarului s-o închidă, ar fi trebuit să plătesc o despăgubire mult prea mare față de mijloacele mele ; am scăpat ducîndu-mă pe plajă, cu vîntul în față, și am stat acolo pînă ce-a apus soarele, pe ocean, iar de peste strîmtoare a răsărit luna. Am făcut socoteala că peste două săptămîni urma să fie lună nouă ; unde aveam să mă aflu în seara aceea ?

Cînd m-am întors în sat (oare n-ar trebui să-l socotesc oraș dacă avea o fabrică de conserve, o fortăreață și șapte baruri numai pe strada principală ?) mirosul dezgustător dispăruse, îi luase locul o mireasmă suavă, nemaiîntîlnită. Nu era o părere, a persistat pînă dimineața, venea de pe strada care ducea la malul mării, împodobită de-a lungul trotuarelor cu leandri și tufe de flori violete, cunoscute din Italia, trandafirii lui Tiberiu. Mireasma îmi era necunoscută, fiind un amestec din amîndouă.

M-am dus la hotel, cu gîndul să mă odihnesc pînă se deschidea restaurantul, în seara aceea nu-mi erau de ajuns sandviciurile, simţeam nevoia unei mese adevărate, după o zi atît de lungă şi de istovitoare, sfîrşită cu o baie în apa rece a oceanului. Ananasul era iarăşi pe masă, dar nu mă încumetam să-l tai, deşi aveam cuţitul la îndemînă ; ciudata lui poveste mi se părea prea frumoasă.

Am adormit îmbrăcat, cum am pus capul pe pernă, şi dacă adorm, uit de foame ; m-a trezit însă aroma ananasului peste vreo două ceasuri ; era noapte şi pe geamul deschis spre un patio venea mireasma de trandafir violet amestecată cu leandru. Am ieşit numai ca s-o simt mai bine şi am ajuns pe strada care mergea la mare ; acolo mirosul florilor îmi dădea ameţeală. Restaurantul fiind pe aceeaşi stradă, am intrat mai degrabă ca să dau de oameni şi de lumină ; cum m-a văzut, patronul m-a şi poftit la o masă, iar în zece minute mi-a adus peşte prăjit proaspăt şi salată creaţă, cum mai tîrziu aveam să mănînc la Cartagena. Am băut vin alb, se înţelege, vinul roşu nu merge cu peştele. Cînd am ieşit, luna se ridicase în înaltul cerului, iar trandafirii violeţi şi leandrii, sub lumina ei magnetică, îşi dădeau duhul de voluptate. Toată noaptea i-am simţit, intrînd pe fereastra din patio.

Am tăiat şi ananasul, într-un moment de îndrăzneală, poate sub influenţa lunii şi a miresmelor, dar în aroma lui, atît de seducătoare, se ascundea un gust de tristeţe. Totdeauna am fost lacom cu fructele din ţările calde, le-am mîncat spre a mă desfăta, fără altă nevoie, şi nu m-am oprit niciodată la jumătate. Acum însă voluptatea viscerală era depăşită de o bucurie secretă, nedefinită şi cam neavuabilă. Trebuie să mă depăşesc mult pe mine, în reţinerile mele, spre a mărturisi cît de mult mi s-a părut că ananasul provenea dintr-o inimă omenească, transpusă în cel mai pur dintre regnuri ; dar n-aveam sentimentul că săvîrşesc un act canibalic, fructul era destinat sacrificiului, cum sacrifică o cîtime din ei donatorii de sînge, iar eu mă bucuram de transfuzie. Poate temîndu-mă de prea multe globule, m-am înfrînat la jumătate şi restul ananasului l-am învelit cu grijă în punga de plastic. Seara următoare era la fel de aromat şi de proaspăt.

Se vede treaba că într-adevăr primisem o energie nouă, fiindcă dimineaţa mi-am regăsit vechile planuri de răzbunare şi am pornit la drum repede, dornic să le duc la îndeplinire. Nu aveam de făcut nici un rău, nimănuia, ci să mă răzbun pe geografie, iată dealtfel de ce mă aflam în această parte a Spaniei.

Prima răfuială o aveam cu ţărmurile care înconjură rada Gibraltarului. Stătusem acolo o zi întreagă la ancoră, pe un vas de pescuit în drum spre Atlantic. Se împlineau nouă ani de atunci şi tot nu puteam să uit cu ce sete privisem pămîntul Spaniei, unde nu era timp să debarc în ziua aceea. Oceanul rămînea o fascinaţie mult prea puternică şi ţinea loc oricăror alte pofte geografice, astfel n-am fost amărît, ci numai dornic să plec la drum cît mai repede. Mi-a rămas însă neşters gîndul ca într-o zi să ajung în Spania şi, odată acolo, să nu ocolesc Gibraltarul.

Plecînd de la Tarifa, dis-de-dimineaţă şi iară urmărit de miresmele leandrului, am intrat într-un peisaj care, fără să fie acelaşi, căci geografia Spaniei nu îngăduie astfel de repetiţii, mi-a adus aminte de coasta nordică, un peisaj fără nimic altceva decît frumuseţe. De pe înălţimi, Mediterana se vedea atît de limpede, de smălţuită şi de albastră cum numai cerul Madridului poate fi la unele ore, nu ziua, ci spre seară, înainte de a răsări luna nouă.

Bucuria a fost scurtă, dar deplină, aducîndu-mi o mulţumire din nou nemaiîntîlnită, şi pînă s-o pun bine în inimă, m-am şi pomenit pe cheiurile din Algeciras. Ah, ce-l mai privisem cu binoclul în ziua de aşteptare în radă, cu casele albe înşirate deasupra apei, de păreau plutitoare ! Nu creadă nimeni că mă joc cu vorbele ; le gîndesc înainte de a le pune pe hîrtie, ceea ce n-o fi totdeauna bine, şi judec cum au să le înţeleagă alţii, ca să nu mă distanţez de bunăcuviinţa comună. Dar gonind dimineaţa pe cheiul din Algeciras, parcă alunecam cu maşina peste propriile mele priviri, de altădată, materializate şi inserate în piatra pavajului, că parcă le auzeam vibrînd ritmic, scoţînd sunetul înăditurii de cale ferată de sub roţile trenului. Şi nu mutilam nimic din mine reparcurgîndu-mă astfel, ci îmi regăseam forţele nefolosite în acea zi rămasă aproape cu un deceniu în urmă, gata să iau de la capăt propria mea istorie care atunci se ratase.

Astfel, oprit la prima agenţie de voiaj, m-am interesat cînd am avion pentru Las Palmas.

Insulele Canare erau a doua răfuială, mult mai grea decît prima. Acolo insatisfacţia fusese prelungă, deplină şi cu totul nedreaptă. Trei luni şi jumătate mă rotisem cu vaporul sub tropice, între insule şi coasta Africii, şi nu văzusem nici măcar ţărmurile. Nici n-aş fi crezut că insulele mai există, dacă n-aş fi auzit tot timpul muzica languroasă, transmisă prin radio, din Santa Cruz de Tenerife şi din Las Palmas de Gran Canaria. E uşor să spun astăzi că am navigat în cerc trei luni şi jumătate, fără a pune

piciorul pe o bucată de pămînt omenească, așa cum nu s-a întîmplat nici măcar cu primii navigatori, din epoca eroică a marilor descoperiri geografice. N-am descoperit nimic în cele o sută de zile, decît ce grele pot deveni amintirile și cîte resentimente se pot naște în mine. Atunci mă jurasem să fac totul ca să ajung într-o zi în Insulele Canare, să pun piciorul pe pămîntul lor fără făgăduială și pe urmă să plec mulțumit, chiar dacă nu mergeam un pas mai departe.

Oare aș fi renunțat cu totul să nu mă fi îmbărbătat ananasul? Sper că nu; odată ajuns la Algeciras, mi-aș fi venit în fire. Dar nu vreau să mă lepăd nici de binecuvîntata nostalgie pe care mi-a trezit-o fructul acesta al tropicelor. Și cum să uit că o dată, în cursul celor trei luni și jumătate, am mîncat patru felioare de ananas pe puntea cea mai de sus a vaporului, putea compasului, încinsă de soare?! Era ananas proaspăt, adus de la Dakar, din Afrika, de un vapor prieten, al cărui echipaj s-a milostivit de noi, cei aflați în suferință fără vină și fără pedeapsă.

Și cu Dakarul am o răfuială, dar probabil va rămîne pentru altă viață.

Avionul nu-l puteam lua decît de la Málaga, era în drumul meu, și nu departe, decît că n-ar mai fi fost nici un loc liber în ziua aceea, dacă odată cu mine n-ar fi intrat la agenția de voiaj un localnic, care tocmai vroia să restituie biletul lui pentru Las Palmas. Funcționarul mi-a zîmbit și mi-a spus: „Aveți noroc, domnule!" Iar eu i-am răspuns, ca pentru mine, știind că n-o să înțeleagă: „Dar cu nouă ani întîrziere!"

N-aveam prea mult timp, avionul pleca la ora unu, totuși nu puteam să merg mai departe pînă nu terminam cu toate răfuielile. Și aveam multe în raza privirii. Nu Gibraltarul; îl cunoșteam, fusesem acolo; orașul fără nici o librărie! Poate m-aș fi dus, să mă conving că nu greșisem sau să mă bucur că între timp apăruse una; dar n-aveam voie să trec bariera. Ce caraghios, dacă stai să judeci! Eram unul și același om, nu se schimbase nimic în starea mea civilă, și nici în firea mea, deși îmbătrînisem cu un deceniu, deci puteam să fiu identificat în totul cu mine însumi, cel care de la Gibraltar privisem pămîntul Spaniei și nu-mi fusese îngăduit nici să-l ating cu piciorul. Iar acum, tot eu va să zică, mă aflam în Spania și nu puteam trece dincolo, unde mă plimbasem altădată, colindasem străzile principale și avusesem timp să constat că în tot orașul nu era nici o librărie.

M-am dus însă pînă la barieră, în La Linea, şi-am privit dincolo, cum aş fi vrut să mă văd pe mine, cel de rîndul trecut, şi să mă întreb cînd îmi fusese mai bine. Răspunsul n-a întîrziat să vină, atît de amar că mi-e greu să-l pun pe hîrtie ; voi spune doar că mi-a fost foarte milă de mine cel din vremea aceea, deşi azi duceam nouă ani mai mult în spinare, iar în sufletul meu, răni grele.

Am recunoscut totul în împrejurimi, pînă şi castelul maur în faţa căruia stătusem la ancoră, decît că, privit de aproape, era o casă cu zidurile leproase, iar dacă m-aş fi încăpăţînat să-l socotesc tot castel şi astăzi, n-ar fi fost decît o biată javră. Chiar şi palmierii care îl umbreau erau mai firavi şi mai prăfuiţi, sărmanii ! Acolo văzusem păscînd un măgar sur ; nu l-am mai găsit şi i-am dus dorul.

Cu toată graba, m-am abătut şi pe la San Roque, pe înălţimea din fundul radei ; nu puteam să-l ocolesc, prea multe ceasuri îl privisem cu binoclul, apropiindu-l atît că vedeam pînă şi olanele de pe acoperişul caselor. Mi se păruse o cetate mîndră, şi-avea chiar un palat mai mîndru ca toate. Acum n-am găsit decît un sat, atîrnat pe povîrnişuri, iar palatul nu era decît o amărîtă de biserică, aproape părăsită ; şi casele păreau părăsite. Mă uitam şi nu-mi venea a crede. Dar iată ce se întîmplă dacă priveşti lumea cu binoclul !... Ce-i drept, era un binoclu strașnic !

Am dat drumul la pas, spre Málaga, mulţumit să văd coasta cu ochii liberi. Din cauza grabei, m-am uitat mai mult înainte, iar Coasta Soarelui am zărit-o numai cu coada ochiului, atît ca să pot spune că era într-adevăr scăldată în soare şi fremăta de frumuseţe. Preocupat să descopăr indicatorul aeroportului, temîndu-mă să nu-mi scape, ceea ce ar fi însemnat să scap şi avionul, nu m-am bucurat de priveliştе în dimineaţa aceea, cînd ceasul mergea mult prea repede. Dar Coasta Soarelui se întinde mult la răsărit de Málaga, şi m-am jurat ca zilele viitoare, cînd avea să-i vină rîndul, să merg numai la pas şi să mă opresc ori de cîte ori mi s-o năzări că aud cîntarea sirenelor.

La aeroport, înaintea oraşului, am ajuns fără întuneric, ba am ajuns destul de devreme ca să caut un loc mai ferit unde să-mi las maşina, între sute de maşini pe care le bătea soarele şi nu le păzea nimeni. Toţi mi-au spus să nu am nici o grijă, în vreme ce la Sevilla, cînd m-am dus a doua oară, toţi mi-au spus să-mi iau măsuri de apărare ; au avut dreptate şi unii, şi alţii. Să te prindă mirarea, cînd depărtarea dintre aceste două oraşe nu-i mai mare de două sute de kilometri şi pe amîndouă le bate acelaşi soare

al Andaluziei și unde firesc ar fi să trăiască un singur neam de oameni. Dar uite că nu-i așa, ba încă de pe vremea lui Cervantes, care a avut grijă să spună ce derbedei mișună prin Sevilla. N-am ținut seama. La unul singur din cîte comisariate o fi avînd orașul, multe probabil, în două ceasuri cît am stat acolo să depun plîngere, între alți păgubași erau și doi canadieni tineri, soț și soție, care în jumătatea de oră cît își lăsaseră mașina lîngă catedrală (ei drace, unde o lăsasem și eu, și tot o jumătate de oră !) se aleseseră cu un geam spart și cu o serioasă cotrobăială prin bagaje (ei drace, în plină după-amiază, cu sute de oameni în jur și cu polițistul aproape !) Numai că aflam prea tîrziu ca să învăț minte ; mă bizuiam pe norocul de la prima oprire. De data aceasta, în jumătatea de oră cînd îi jefuiau pe canadieni, mă jefuiau și pe mine doi picaros bărboși, călare pe motocicletă, și tot în plină lumină a după-amiezii, și tot cu sute de oameni în jur, și tot cu poliția pe aproape.

La Málaga, după trei zile, am găsit mașina așa cum o lăsasem, fără o zgîrietură ; și nu-i pusesem la adăpost nici măcar ștergătoarele de parbriz, cel mai mizerabil gest de prudență pe care îl poate face un om cu mașina lui și pe care totuși este nevoit să-l facă de atîtea ori, din păcate !

În ziua plecării o mai văzui o dată pe cînd avionul lua înălțime, la ora unu ; lucea în soare, și părea ea însăși o rudă a soarelui, nu cea săracă — să-i recunosc ceea ce i se cuvine, căci nu-i lipsește trufia. În ziua întoarcerii la fel am văzut-o, de foarte departe, în timp ce avionul pierdea înălțimea, duminică după amiază, pe la ora patru, cînd umbra turnului de control cădea asupra parcajului ; mașina a mai prins o ultimă rază de soare, și atunci am simțit cît îmi fusese de credincioasă — și mi s-a părut cea mai strălucită dintre rudele soarelui.

46

În filmele cu Stan și Bran, poate și-n alte comedii, nu mai țin minte, s-a făcut mult uz de reacțiile întîrziate ale personajelor,

exploatate astfel ca să creeze situații hazoase ; știu că am rîs mult, mai ales la început, cînd procedeul nu se uzase — rîdeam pînă mă durea ceafa. Cineva își întîlnește pe stradă dușmanul de moarte ; cam așa se întîmpla, într-un rezumat care desigur că își pierde nuanțele. Și tocmai fiindcă e în alarmă, personajul, teribil de atent la lumea exterioară, trece privindu-și dușmanul în ochi, dar fără să-l vadă. Developarea se produce abia mai încolo, după un număr de pași calmi, și atunci panica personajului, survenită cu atît mai violent cu cît e mai întîrziată, apare într-adevăr cum nu se poate mai caraghioasă.

Dar de ce-am rîde de alții, cu atîta poftă, cînd ni se întîmplă și nouă la fel, și nu o singură dată ? Azi mă întreb cum de nu i-am dat atenție acelui personaj de pe aeroportul Málaga, pe lîngă care am trecut fuga, în timp ce vameșii îi răscoleau geamantanele aproape cu dușmănie ? Figura lui îmi era cunoscută și, dacă n-aș fi fost grăbit să ajung la mașină, după o lipsă de trei zile și, mai ales, dacă situația nu mi s-ar fi părut imposibilă, adică de o incompatibilitate absolută, desigur că m-aș fi oprit o clipă și-atunci ceața din mintea mea ar fi fost risipită.

Am apucat să văd pe masa de control un întreg depozit de parfumuri, cuprinsul a două sau trei valize, sute sau mii de flacoane, pe care vameșii le inventariau cu toptanul, aproape fără să le numere, în timp ce omul se apăra într-o spaniolă greșită, bîiguind cu stupiditate : „No tabaco, señor, no tabaco !“ Accentul schilod îi trăda, înainte de toate, originea nelatină. Era ușor de înțeles că venea din Canare, poate chiar de la Las Palmas, deși nu-mi aminteam să-l fi văzut nici în avion, nici pe aeroport, înaintea îmbarcării ; numai acolo unde prețul parfumurilor este derizoriu putea un om să cadă într-o ispită atît de compromițătoare. Iar acum, știind că rigoarea vameșilor privea îndeosebi tutunul, cu care se face permanent contrabandă, prețul acestuia fiind, comparativ, încă mai mic decît al parfumurilor, omul își invoca nevinovăția declarînd insistent : „No tabaco, señor, no tabaco !“

Dar nu, chiar dacă aș fi stat să-l privesc bine, tot ar fi fost peste putință să descopăr în el pe omul acela căruia, pînă ce am cunoscut-o pe Dominique, i-am purtat o admirație extraordinară. Era prea degradantă situația lui ca să pot face o legătură așa cum bîiguia, perplex, privind rătăcit la vameși, parcă lovit în moalele capului, repetînd întruna apărarea ridicolă : „No tabaco, señor, no tabaco !“ Într-adevăr, asemănarea era imposibilă !

Ce e ciudat și mă pune pe gînduri în ceea ce privește capacitatea mea de a tria și a lega între ele unele întîmplări din urmă, care nu pot fi judecate decît împreună, n-am făcut asociația nici cîteva zile mai tîrziu, cînd Dominique mi-a vorbit despre parfumuri. Căci iată, pe negîndite, se apropie clipa cînd aveam să-i întîlnesc, pe ea și pe Vicht, deasupra Granadei ; marți dimineața. Iar scena de pe aeroport se petrecea duminica după prînz.

Nu pot să-mi explic cum de nu mi-am dat seama nici altă dată ; întîmplarea parcă îmi ieșise din minte și bineînțeles că nu o notasem în caietul de drum. Abia acum, la atîta timp după ce omul acela a dispărut atît de grotesc, înghițit de lopard în văzul unei arene înțesate de public, și după ce a pierit și biata Dominique, pulverizată de botul locomotivei, în gara Bellpuig, abia acum, rememorîndu-mi întoarcerea din Canare, mi-am amintit scena de la aeroport și am înțeles brusc.

Acum privirea mi se întoarce în urmă, la fel de stupefiată ca a personajelor din comediile cinematografice, ale căror reacții întîrziate mi-au stîrnit hazul odată. Abia acum îmi amintesc că mergînd fuga să-mi iau valiza în care nu aveam decît trei sticle de whisky cumpărate pe chilipir la Las Palmas, căci nu mă interesaseră nici parfumurile, nici pietrele semiprețioase cu prețuri ridicole — n-aveam cui le duce — am trecut pe lîngă avionul lui, tras în fața vamei și păzit de poliție. Multă lume se îmbulzea să vadă, era un mic bimotor roșu ca flacăra, care mi-ar fi luat mințile altădată. I-am remarcat matricolele, italienești, și poate ele m-au derutat, fiindcă, după știința mea, domiciliul lui legal era la Nisa. Dar cred că mă apăr degeaba ; n-am fost în stare să înțeleg situația, fără nici un fel de scuză, cum fără scuză n-am remarcat haina lui de piele, albastră, aruncată peste marginea carlingei, și pe care ar fi trebuit să mi-o amintesc cînd Dominique mi-a vorbit despre toate.

Apoi, mai mult decît aceste scăpări nescuzabile, mă pune pe gînduri și mă scandalizează că niciodată nu mi-am amintit inelul pe care i l-am văzut atunci, cînd gesticula stîngaci în furia lui și mai stîngace, fiindcă își dădea seama ce inutil era să protesteze și să se apere. Să mă ierte cetățenii din Málaga că în ceea ce privește muzica nu pot pune orașul lor alături de Salzburg ; acolo, da, s-ar fi schimbat treaba ; dacă un vameș ar fi avut inconștiența să deschidă geamantanele, însuși directorul vămilor și chiar primarul orașului ar fi venit fuga cu limuzinele, să se scuze, cu jobenele în mînă. Pe aeroportul din Málaga nimeni nu făcea

muzică, iar Hismasian gesticula ridicol, ca un cotoi năpîrlit, apucat de ceafă, gesticula cu braţul lui — Dumnezeule ! dacă e posibil să-ţi închipui gesticulînd astfel braţul care avea putere de viaţă şi moarte asupra unei lumi neasemuite. Numai briliantul de pe inelul de platină îşi păstrase puterea intactă şi scotea sclipiri furibunde, ca fulgerele, dar cine şi-ar fi închipuit că nu-i altceva decît sticlă ?!

Cînd Dominique mi-a vorbit despre inel, care avea un rol important în faţa publicului, după cum bagheta o avea în faţa instrumentiştilor, ar fi trebuit să-mi aduc aminte ; a fost o eclipsă inadmisibilă. Abia acum mi s-a făcut lumină în minte şi am putut să leg între ele întîmplările imposibile. Ciocnirea cu vameşii de la Málaga nu era prima lui înfrîngere, şi n-a fost nici ultima. Seria o deschisese Dominique, cîteva zile mai înainte, cînd aruncase radioreceptorul în Manzanares.

Ştiu de mult că farsele cele mai mari nu le fac oamenii, oricît ar avea imaginaţia de bogată, ci viaţa, în desfăşurarea ei simplă şi uneori plicticoasă. Nu are importanţă că radioreceptorul era fărîmat şi n-ar mai fi putut niciodată să prindă apelul ; farsa se juca exact în clipa cînd Dominique îl arunca în Manzanares, căci tot în aceeaşi clipă Hismasian trecea Pirineii şi o convoca la aeroport, cum avea obiceiul.

În ziua aceea Dominique nu s-a mai întors acasă ; de fapt nu s-a mai întors niciodată. A trecut doar pe la parfumerie, a luat un sac de drum, din multele pe care le avea acolo, a înghesuit în el cîteva lucruri absolut necesare, între ele un atomizor cu parfum, şi s-a dus în Plaza Santa Ana, la parcajul subteran unde Vicht îşi pregătea maşina. Printr-o coincidenţă căreia însă n-am de ce să-i dau importanţă, şi eu îmi ţinusem maşina tot acolo. Au fost alte coincidenţe, cu adevărat tulburătoare, de pildă faptul că într-o zi aşteptam microbuzul în faţa hotelului „Asturias" tocmai cînd avea să coboare Dominique şi să intre în parfumerie, dar mai ales întîlnirea noastră de deasupra Granadei, unde mă oprisem fiindcă mă neliniştea un zgomot provenit de la pompa de apă. De ce tocmai acolo, în acea zi şi la acea oră ?

Erau pe drum de o săptămînă, mergeau la întîmplare, bucurîndu-se de Spania şi de iubire. Ea n-avea nimic decît sacul de călătorie şi purta aceeaşi rochie din ziua plecării, spălînd-o singură seara, pe la hoteluri, ca tinerii care colindă lumea cu tot avutul lor pe umeri. De aceea, fiindcă era atît de sărac îmbrăcată, la început mi s-a părut o aventurieră. Şi abia seara, în cîrciuma de la

Cartagena, am început să-mi dau seama de personalitatea ei transmisă pînă și acelei rochii cam ponosite, pătată de vin o dată și murdară de cetină, pe care dacă o spăla n-avea cum s-o și calce, dar care, pe trupul ei, cum dansa cu infanteriștii, devenea fascinantă.

Gîndindu-mă la acele coincidențe care mi-o scoseseră în cale de două ori, potrivind clipele cu o precizie astronomică, altfel am fi trecut unul pe lîngă altul și nu ne-am mai fi întîlnit niciodată, m-am întrebat ce forță potrivise întîmplarea invers, în ceea ce îl privea pe Hismasian, decalînd timpul cu treizeci de secunde și făcînd ca el să ajungă în fața parfumeriei în clipa cînd Dominique dădea colțul hotelului „Asturias" și traversa Carrera de San Jeronimo, ca să se ducă în Plaza Santa Ana ?

Negăsind-o pe aeroport, în alte împrejurări, Hismasian ar fi decolat imediat și ar fi luat drumul înapoi, reprimînd brutal și fără drept de apărare ceea ce socotea că ar fi, din partea ei, o ofensă. Acum însă îl urmărea o nemulțumire, presimțirea unei înfrîngeri, chiar dacă refuza să o creadă posibilă ; oricum, nu se simțea în stare să folosească armele cele mai dure. Seara trecută, la Strasbourg, incidentul se repetase a doua oară, amenințînd să devină sistematic — în propria lui orchestră, construită de el și domesticită în douăzeci de ani de luptă nemiloasă cu instrumentiștii ! Toți îi simțiseră cnutul, și se supuneau, cu umilință, ca animalele bătute ; toți visau răzbunarea, dar pînă atunci, cînd izbucneau aplauzele în public, se ridicau în picioare, electrizați, și își aplaudau stăpînul ei înșiși, cu frenezie, nădăjduind că el le va arunca o privire și le va face un semn de mulțumire.

A doua oară, seara trecută, se întîmplase același incident, la cea mai cîntată din bucățile programului, că o știau pe dinafară, notă cu notă, pînă și ușierii, simfonia a patra de Beethoven, din care el își făcuse în ultimul an o ambiție furibundă. Nu era bucata în care să-și poată desfășura cel mai bine revărsarea lui de forțe, asemuită de unii cu cascada Niagara, dar totdeauna într-un program de concert e nevoie de o deschidere mai cumpănită, mai puțin angajantă, mai neutră, ca pe nesimțite, printr-o creștere progresivă, printr-un marș către muzică, ea să anuleze depozitul de trepidație și zgomot din sufletul publicului. Publicul vine la sala de concert cu automobilul, și chiar dacă ar veni în caleașcă sau pe jos, în pas de promenadă, n-ar scăpa în nici un caz de teroarea mecanică, fiindcă ea îl însoțește tot drumul, iar uneori, la traversări bunăoară, devine agresivă. Dar aceasta este ultima fază a poluării psihice

și nervoase cunoscută de lumea modernă, de fapt poluare totală, întrucît înainte de a se ajunge la ea, omul a fost chinuit îndelung în structura lui fizică.

Pînă să pornească spre sala de concerte, ca să-și trăiască ultima îndatorire a zilei, omul s-a deplasat încontinuu, de dimineața pînă seara, dacă nu în spații geografice mai vaste, măcar în perimetrul orașului sau pe verticala buildingului unde lucrează. Unii, înainte de a-și pune smochingul pentru spectacol, au făcut mii de kilometri cu avionul, adesea între două continente și dintr-o emisferă în alta. Oricît de puțini ar fi aceștia, luați ca un exemplu de limită, nu mai puțin poluați sînt sedentarii, căci și ei participă din plin la trepidația lumii, datorită ziarelor, cinematografului, jurnalului radiofonic și televizorului, și mai ales acelor simțuri necunoscute, mijloace de comunicație încă necercetate științific, datorită cărora omul civilizat ia parte, fără voia lui, dar nu inconștient, la toate frămîntările mondiale.

Întorcîndu-mă la acea ultimă fază a maltratării lui diurne, iată-l pe omul iubitor de muzică îndreptîndu-se spre sala de concerte, pe singura cale posibilă, strada orașului. Țipetele claxoanelor, cu cît mai interzise și deci mai izolate, cu atît mai enervante, scrîșnetul cauciucurilor pe pavaj, în demaraje smintite, acompaniate de urletele motoarelor cu accelerația împinsă pînă la nebunie, apoi izbiturile de frînă, ca niște pumnale răsucite în inimă, răscolesc ultima rămășiță de pace din spiritul omului și el ajunge în fața orchestrei incapabil s-o asculte fără să se crispeze, cu mîinile încleștate pe brațele fotoliului ca pe scaunul electric. De obicei, prima bucată din program este supusă sacrificiului, uneori chiar și a doua, dacă prima n-a fost bine aleasă.

Ca să nu stîrnesc pofta de ripostă a specialiștilor, sînt dator să spun că părerile acestea, subscrise de mine cu deplină convingere, aparțin și ele unui specialist de prima mînă, secretarul muzical al lui Hismasian. El propunea programele, fiind un cunoscător necontestat nu doar al întregii literaturi muzicale tipărite și chiar a celei manuscrise, din care de atîtea ori a extras neașteptate și memorabile prime audiții, dar la fel de bun cunoscător al publicului de pe toate cinci continente, iar pe deasupra avînd și un subtil simț al circumstanțelor ; poate mai mult decît un simplu simț, ci mai degrabă o adevărată erudiție. Într-o carte de mărturisiri, „Cum am împușcat leopardul", apărută acum cîteva luni într-o editură modestă, chiar necunoscută, de la Zürich și rămasă fără nici un răsunet, secretarul spunea despre Hismasian tot ceea ce

o omenire întreagă ar fi aşteptat cu sufletul la gură să afle pe cînd el era în viaţă, însoţit de glorie, iar astăzi nu mai interesează pe nimeni.

O asemenea prăbuşire rămîne fără explicaţie şi în acelaşi timp fără asemuire. Nu cunosc, şi desfid pe cineva să mă contrazică, un exemplu mai stupefiant de frîngere a destinului; niciodată moartea fizică a unui om nu a antrenat atît de violent şi rapid dispariţia lui spirituală, împlinită cu mult înaintea descompunerii organice. Fiindcă leopardul care l-a mîncat pe Hismasian n-a apucat să putrezească, iar despre fostul lui stăpîn nu mai vorbeşte nimeni. Pînă şi discurile lui, deţinătoare a celor mai mari premii şi socotite inegalabile, în toate genurile, azi nu se mai vînd decît la solduri.

În interpretarea lui Hismasian, simfonia a patra de Beethoven, atît de nespectaculoasă la urma urmelor, avea darul de a crea ambianţa de concert, de a scoate oamenii din turbulenţa cotidiană şi a-i scufunda în muzică, numai cu cele treizeci şi opt de măsuri ale primei mişcări, un adagio de trei minute. Autorul cărţii de unde am extras tot ce urmează cu privire la sfîrşitul lui Hismasian dă şi explicaţia acelui proces de convertire rapidă, dar nu mă încumet nici s-o rezum, nici s-o comentez, fiind de o prea mare ambiţie ştiinţifică. Oricum, din relatarea lui, altminteri clară şi inteligentă, am înţeles că secretul constă în dialogul calm, aproape impasibil şi de-o modestie care atrage toate simpatiile, după cum trezeşte şi toate întrebările, convorbirea aceea, pe jumătate sfătoasă, pe jumătate tristă, dusă de contrabaşi cu fagoţii. Am ascultat alte trei interpretări, cîte am avut la îndemînă, din curiozitate, nu din pedanterie, a lui Bruno Walter, apoi a lui Karayan, în care adagio durează trei secunde mai puţin ca la alţii, şi, în sfîrşit, ultima, a lui Barschai, cea mai reţinută şi mai meditativă, în care ansamblul abia depăşeşte, şi numai la mare nevoie, sonoritatea unei orchestre de cameră. În toate trei interpretările, dialogul dintre fagoţi şi contrabaşi, aceştia însoţiţi de violoncele, există, desigur, dar fără o subliniere excesivă, ba uneori atît de discret încît e greu sesizabil dacă nu-l ştii dinainte. Nici nu cred dealtfel că ar rezulta dintr-o gîndire a compozitorului, ci poate să fie numai un joc simplu de sunete. Hismasian a introdus în acest dialog o neliniştе crescîndă, şi în mod evident ea anunţă trepidaţia citadină.

Concertul nu se ascultă în mijlocul naturii, ci în centre aglomerate, sub o apăsare continuă. Hismasian nu încearcă să eludeze apăsarea, ci o confirmă, fără însă a se folosi de mijloace infernale;

el nu se îndepărtează de partitură, în schimb dublează numărul fagoților, contrabașilor și violoncelelor, pe care, în plus, printr-un artificiu nefolosit încă de nimeni, îi aduce în primul plan al scenei și la cele două extremități ale ei, fagoții în stînga, astfel că dialogul se duce pe deasupra ansamblului, alcătuind o boltă de sunete. După o introducere puțin misterioasă a orchestrei, în pianissimo, fără alămuri și fără percuții, în măsura a șaptea fagoții intervin cu o întrebare neliniștită, un sol bemol lung, care cade sfîșiat pe mi și se termină scurt cu un fa în măsura următoare. În măsura a noua, contrabașii răspund, cu aceleași sunete, două octave mai jos, dar răspunsul e de fapt o a doua întrebare, mai neliniștită decît prima. Dialogul se repetă după un timp, cu un semiton mai sus, ceea ce face să crească și mai mult starea de neliniște emanînd din orchestră.

Nu am asistat la nici unul din aceste concerte, mă bizui pe relatarea secretarului, cel care a împușcat leopardul. Explicația lui privind efectul asupra sălii mi se pare interesantă, dar cred că în același timp este și foarte caragioasă. Închipuiți-vă cele cîteva sute de oameni dintr-o sală de concert, majoritatea obosiți, tracasați, îngrijorați de ziua următoare, gîndindu-se cum să-și rezolve încurcăturile ; femeile părăsite de amanți își sfîșie batista sau își înfig unghiile în palmă și greu își stăvilesc lacrimile ; bărbații înșelați de neveste își pipăie revolverul în buzunarul fracului, gîndindu-se dacă să tragă în antract, sau la urmă, sau poate mai bine în stradă... Iertați-mă, aceasta este viziunea secretarului, și nu o duc mai departe, fiindcă mi se pare nenorocită, deși s-ar putea ca el să aibă dreptate ; oricum, e sigur că știe mai multe decît mine.

Voi admite că multă lume din sala de concerte e foarte chinuită, mulți în pragul neurasteniei și prea puțini sînt cu adevărat capabili și cu adevărat dornici să asculte muzică. În această atmosferă care nu făgăduiește nimic bun, după cele șapte măsuri ale orchestrei, izbucnesc fagoții în stînga, cu o intensitate neprevăzută, dar fără să se poată spune că falsifică partitura. În clipa aceea, tot publicul întoarce surprins capul spre stînga și, înainte de a înțelege ce se întîmplă, intervin contrabașii cu violoncelele în partea opusă, ceea ce duce la o mișcare inversă a capetelor, tot atît de bruscă și de surprinsă. Desigur că efectul cel mai bun se produce în centrul sălii, unde mișcările cefei au amplitudini simetrice ; în părțile laterale se accentuează una din ele, spre dreapta pentru publicul din stînga sălii, spre stînga pentru cel din dreapta. Dar în tot cazul, vertebrele cervicale sînt supuse unei gimnastici nemaipomenit de binevenită la începutul concertului, după o zi în care

mulți oameni au stat cu ceafa țeapănă, congestinoată, de unde o proastă circulație a sîngelui în creier, cu toate consecințele știute, inclusiv migrena prenocturnă. Neliniștea exprimată de cele două grupe de instrumente, în loc să se transmită publicului, mărind dispoziția lui pentru suferință și accentuîndu-i sentimentele catastrofice, produce o reacție inversă, prin simplu fapt că stimulează circulația sîngelui. Oamenii au o primă tresărire optimistă, urmată de a doua, mult mai evidentă. În sală se simte un freamăt, umerii tuturor spectatorilor se înalță, fiecare crește puțin din el însuși, așteptînd revelația deplină. În ultimele trei măsuri, cînd dialogul între fagoți și contrabași e sfîrșit definitiv și orchestra, fără să se precipite, se lățește pe un acord în fortissimo, unde intervin deodată și cornii, și trompetele, și timpanii, cu forța pe care numai Hismasian știe să o smulgă instrumentelor, cu părul lui fluturat pe frunte — zdrobitoare imagine, cum spune secretarul, scoțînd un ah ! suspect, de femeie îndrăgostită — atunci publicul, puțin ridicat pe vîrfuri, apăsîndu-și mîinile în brațele fotoliului, e gata să-și înceapă cavalcada, nu mai rămîne decît să se audă comanda : „Sus pe cai !", ca toată lumea să se năpustească spre vestul sălbatic, săltînd în șa allegro vivace.

Într-adevăr, părții care urmează, legată de prima, Hismasian îi dă un suflu de cavalerie, străin de intenția lui Beethoven, amintind, ca sugestie, pe Rossini, cu galopul lui din „Wilhelm Tell", atît de des folosit în filmele western. Discutabil sau condamnabil, partida cu publicul este cîștigată și oamenii aplaudă furtunos la urmă, recunoscători pentru o seară cînd se pot lipsi de obișnuitele deconectante.

Incidentul se petrecuse prima oară la Basel (de unde țin minte că îmi cumpărasem pantofii aceia minunat de ușori, fabricați în Africa). Nu mă opresc asupra întîmplării, deoarece trei seri mai tîrziu avea să se repete la Strasbourg, orașul lui Charles Munch, care fusese în ultima parte a vieții, fără voia lui, bietul, concurentul lui Hismasian, capabil să-l înnebunească de furie : prin modestia lui, prin bunătate, prin blîndețe, prin clădură. Nu am căderea să judec care din ei trebuie socotit primul. Nu am să săvîrșesc greșeala secretarului ; fără nici o rezervă, acesta optează pentru Hismasian, cu o patimă iarăși cam feminină. Cred că o comparație poate fi făcută, dar nu și o clasificare. Fără a spune că unul era mai bun decît celălalt, continuînd să-l admir pe Hismasian și să mă bucur cu orice prilej de muzica rămasă de la el pe discuri (căzută în desuetudine), simpatia mea a mers totdeauna

spre Munch. Poate din vremea cînd nu-l ascultasem, ci doar citisem o carte a lui, foarte cuprinzătoare, deşi era abia ceva mai mult decît o broşurică, unde îşi explica arta cu o bunăcuviinţă care mi-a mers drept la inimă. Mai tîrziu, cînd l-am ascultat, el a căpătat în inima mea un loc şi mai mare, înlocuindu-l pe Enescu, la mulţi ani după ce acesta îşi pusese bagheta pe piept şi închisese ochii (cei buni, de căprioară, pentru care las astăzi să-mi vină o lacrimă).

În mod firesc, la Strasbourg, Munch avea admiratori fanatici; ei însă n-ar fi mers niciodată pînă la patimă, manifestînd vreo ostilitate faţă de un oaspete, fie el şi mai înzestrat decît iubitul fiu al oraşului. Totuşi, Hismasian fusese întotdeauna în alarmă faţă de aceşti oameni, totdeauna se aşteptase la obstrucţiune, la o cabală, şi chiar dacă aşa ceva nu se întîmplase niciodată, păstra impresia că Strasbourg era locul unde lupta lui cu Charles Munch continua cu înverşunare, la ani după ce bunul om se dusese în Paradis, să dirijeze concertele îngerilor. E adevărat însă că un mort poate deveni uneori un adversar mult mai redutabil decît a fost în viaţă.

Urmărit de primul incident, Hismasian îşi luase la Strasbourg măsuri de apărare, dictate de o stare învechită cu panica. Un geniu rău vroia să-l dărîme, îl simţise planînd deasupra orchestrei în concertul de la Basel, şi cîteva clipe nu mai făcuse decît gesturi mecanice, lipsit de forţa lui proverbială; din fericire, nimeni nu-şi dăduse seama, iar momentul penibil se încheiase cu un foc de revolver şi fără explicaţii.

Plecat în goană la Strasbourg, secretarul izbutise să mai recruteze încă şase fagotişti, pe lîngă cei doisprezece şi aşa exageraţi la număr; de asemenea, încă şase violoncelişti şi cinci contrabasişti, deşi Hismasian îi recomandase să-i aducă pe puţin zece. În ajunul concertului, secretarul repetă cu fiecare pe rînd partitura lor atît de redusă, din adagio, fiindcă la atît li se reducea rolul; restul timpului stătea în repaus pe podium, ceea ce este destul de neplăcut, mai ales în rîndul întîi.

Apoi Hismasian îi examinase el însuşi pe noii veniţi, înaintea repetiţiei generale, şi după cîteva bruftuluieli se arătase satisfăcut. Repetiţia generală, la zece dimineaţa, decursese bine, instrumentiştii de împrumut se integrau corect în sonoritatea orchestrei, totuşi Hismasian pretinse o reluare, la şase după-amiază; deşi era prea mult, nimeni nu cîrti şi repetiţia decurse iarăşi fără nici un incident. Şi iată că la ora opt, după ce răsunară acele enigmatice şase măsuri

din simfonia a patra, masa fagoților, la semnul baghetei de fildeș, emise prin șaisprezece instrumente neliniștitorul sol bemol. Tot publicul întoarse capul spre stînga ; înviorarea începea cu acest prim sunet. Următoarele două, emise corect, cu timbre egale, într-un unison perfect, nu făcură decît să sporească neliniștea, predispunînd pe ascultători la o stare de spirit cu totul nouă. Cele trei note scurte ale viorilor, do, mi și fa, anunțau surpriza următoare, dar fără s-o dezvăluie, și cînd după aceea intrară contrabașii și violoncelele, aproape treizeci de instrumente deodată, capetele publicului săriră la dreapta. Fizionomiile se luminau, de pe acum sîngele ajungea mai bine la creier și inimile băteau mai voioase.

Înainte de a povesti scena care urmează, cu amestecul ei de grotesc și demență, m-am gîndit dacă n-ar trebui lăsată deoparte, atîta timp cît altă scenă, mai grotescă și mai demență, își așteaptă rîndul, și peste ea într-adevăr nu se poate trece ; mă refer la spectacolul din arenă, cînd pe Hismasian l-a mîncat leopardul, odată cu ultimele acorduri din „Amurgul zeilor".

Spre a nu se bănui că aș fi fost capabil să caut o legătură atît de ieftină între sfîrșitul lui și al Walhalei, sînt nevoit să anticipez, nefăcînd altceva, dealtfel, decît să reproduc relatarea secretarului : leopardul era întărîtat încă dinainte, de la primele trei spectacole ale tetralogiei, iar „Amurgul zeilor", ultimul dintre ele, n-a făcut decît să-l ducă la exasperare ; deci e vorba de un adevăr și nicidecum de o născocire literară, care n-ar putea fi decît dubioasă.

Așa că, după destulă gîndire, am convenit cu mine însumi să povestesc întîmplarea de la Strasbourg, deoarece „Amurgul zeilor" nu va fi o repetare, ci, într-un fel, continuarea ei și încheierea fatală.

Nimeni n-a putut să-și explice, și nici măcar secretarul, cu toată marea lui erudiție, ce s-a întîmplat cu contrabasiștii și apoi cu restul orchestrei. Totul a început bine, ca și la Basel, masa contrabașilor, la unison cu violoncelele, au emis simultan și cu multă precizie un sol bemol care a făcut ca toate capetele publicului să se întoarcă la dreapta, și așa au rămas, fixate magnetic. După trei timpi, cu o ușoară prelungire datorită felului cum înțelegea Hismasian să mărească neliniștea, s-a auzit cum nu se poate mai precis și mai limpede acel mi becar, ca o prăbușire ; urma rezolvarea cea mai simplă, încheierea ideii și o primă fază din potolirea neliniștii, cînd sunetele întrebătoare urcă un semiton și se termină pe fa, ca pe o tonică. Dar iată că în locul acestui sunet, toate contrabasele și violoncelele, unite printr-o voință diabolică, emiseră un

sonor la diez, dînd în mod absurd ceea ce se cheamă o cuartă mărită şi care reproduce un ignobil sunet animalic, să-mi fie iertat, dar nu pot spune altfel, şi anume, răgetul măgarului. Toate capetele revenirâ la mijloc, cu o mişcare bruscă şi speriată, toate privirile se fixară în ceafa dirijorului, şi toţi avură timp să vadă cum acesta era străbătut de o convulsiune, ca şi cum prin trupul lui ar fi trecut o puternică descărcare electrică.

Orchestra, deşi izbită violent, ceea ce o făcu să se clatine, nu se opri şi pacea reveni brusc, după acea clipă cu adevărat dementă. Hismasian îşi reluă mişcările, conducînd sunetele puţin sacadate care duc repede la reluarea temei, cu un sforzando. Perplexitatea lui era probabil atît de mare, că nu mai putea să reacţioneze. La Basel făcuse un gest prompt, şi într-un fel brav, deşi poliţia îl socotea condamnabil ; cum nu conducea niciodată cu partitură, nici chiar primele audiţii, desigur că nu avea pupitru în faţă ; şi cum nu găsea în ce să bată cu bagheta, ca să-şi oprească instrumentiştii, scosese revolverul şi trăsese la picioarele contrabaşilor. Un instrument se făcuse ţăndări, aşchiile săriseră în sus ca de explozie, toată lumea încremenise şi scena se sfîrşise onorabil ; o împuşcătură rezolvă multe, ca în duelurile de pe vremuri. Atît că poliţia confiscase revolverul.

Acum, la stupefianta repetare a incidentului, Hismasian nu mai avea cu ce trage, şi poate că nici n-ar mai fi fost capabil. Înainte de a-şi veni în fire, fagoţii reluseră întrebarea, cu acel semiton mai sus, care mărea neliniştea, şi iarăşi se suciseră capetele spre stînga, făcînd ca multora să le trosnească vertebrele de la ceafă.

Secretarul spune că probabil un duh rău intrase în sală, ba încearcă să insinueze că ar fi fost chiar spiritul decedatului Charles, venit să facă batjocură. Fapt este că fagoţii, care cîntaseră corect prima dată, contaminaţi poate de contrabaşi, încheiară întrebarea cu o formidabilă cuartă mărită ; Hismasian scăpă bagheta şi îşi duse mîinile la urechi, electrocutat încă o dată.

Răgetul acela ca de măgar mai făcea încă să ţiuie auzul spectatorilor şi să vuiască aerul de sub cupolă, cînd contrabaşii intrară fără intervenţia dirijorului şi repetară încă mai violent cuarta mărită, poate cel mai barbar sunet din muzică. Şi uite aşa se răspîndi nebunia, întîi în orchestră, apoi în sală. În timp ce Hismasian, cu spatele la public, încă măreţ, deşi gata să cadă, îşi ţinea urechile astupate cu mîinile, contrabaşii şi fagoţii reluară dialogul lor, deşi se epuizase, şi se puseră să-l repete întruna, ca şi cum şi-ar

fi făcut în necaz unii altora ; era ca o boală molipsitoare, pe rînd li se asocie tot restul orchestrei, întîi alămurile, aproape sinistre, apoi clarinetele, flautele şi oboaiele, şi chiar timpanistul îşi acordă instrumentele în cuartă mărită şi intră în ansamblu cu bătăi fortissime.

Cele ce urmară, deşi depăşesc orice închipuire, mă miră mai puţin, ba chiar mi se par explicabile. Publicul se ridică în picioare, şi curînd toată sala scotea, împreună cu orchestra, răgetul măgarului, din ce în ce mai puternic. Nici nu mai ştiu dacă se poate spune că era o scenă de nebunie, şi nu un alt fel al oamenilor de a-şi exprima sentimentele, cu o alt fel de muzică, încă nescrisă, dar necesară.

Momentul culminant fu acela cînd Hismasian îşi luă mîinile de la urechi şi ridică braţele ; primul violonist se aplecă repede, culese de jos bagheta căzută şi i-o întinse. Iar el, răsucindu-se cînd spre orchestră, cînd spre sală, cu forţa lui încă neştirbită, cu părul fluturîndu-i pe frunte, tocit şi sărăcit, dar încărcat de energie, îi electriză pe unii şi pe alţii, asociindu-se şi el, cu vocea lui ca de trompetă, şi ducînd răgetul măgarului la o expresie nemaiîntîlnită.

Spre a marca sfîrşitul scenei, secretarul foloseşte cuvîntul delir. Cred că nu se înşală. Se înşală însă cînd afirmă că în sală se afla şi Dominique. Eu ştiu cel mai bine că în seara aceea Dominique stătea mînă în mînă cu Vicht, sub privirile stupide ale Torsilei ; atunci avea să scape sticla de vin pe mozaicul din bucătărie. Era în ajunul zilei de la capelă.

Iar în ziua capelei, Hismasian, după o noapte mai delirantă decît fusese seara, urmărit încă de urletul măgarului, zbura spre Madrid. Dominique urca dealurile în Casa de Campo...

Negăsind-o la aeroport, în loc să plece numaidecît, ofensat în orgoliul lui fără asemuire, Hismasian se duse s-o caute la parfumerie. Dominique tocmai ieşise şi dădea colţul hotelului „Asturias".

Hismasian nu-i ştia adresa, niciodată nu avusese nevoie s-o ştie ; mijlocul lui de comunicaţie era radioemiţătorul, care nu primea nici un răspuns de astă dată, şi nici nu mai putea să primească, fiindcă radioreceptorul zăcea aruncat în Manzanares. La ora aceea, cînd cădea noaptea, Dominique, încă prăfuită şi cu rochia plină de cetină, gonea cu Vicht spre Sevilla, exaltată de iubire şi de lumina farurilor care sfîşia misteriosul întuneric al Extremadurei. Ce zile minunate urmară în drumul lor fără nici o ţintă decît bucuria, pe unde, curînd după ei, aveam să trec şi

eu, de parcă le-aș fi luat urma ! Astăzi, cînd îmi amintesc etapele acelea din sudul Spaniei, parcă o văd în fața mea pe Dominique, deși încă n-o cunoscusem, înlănțuită de Vicht, gata să-l omoare, și fluturîndu-și părul negru ca un zăbranic pe geamul mașinii.

Neputînd să plece pe întuneric, Hismasian rămase, de data asta fără onoruri, la hotelul unde Dominique fusese amanta lui, în împrejurări pe care ea le socotea jignitoare, deși le acceptase. Mă lăsase să înțeleg că ar fi fost o datorie, și mult timp am crezut că se referea la avantajul oferit de el în aprovizionarea cu parfumuri ; azi încep să cred că datoria ei era alta, dar nu știu dacă vreodată voi avea îndrăzneala să mă destăinui.

De cîte ori se trezi în noaptea aceea, cînd Dominique, pe treapta beatitudinii, dormea lîngă Vicht, la paradorul din Zafra, Hismasian deschise radioemițătorul și repetă apelul. În zori se duse la aeroport, fiindcă nu mai putea să doarmă, dar își dădu seama că nu putea nici să se întoarcă ; urletul măgarului îi revenea în ureche îndată ce se gîndea la concertele următoare, amînate fără termen. Secretarul spune că pierderea în bani era uriașă, dar că în schimb prestigiul lui Hismasian nu avusese nimic de suferit la Strasbourg, dimpotrivă, în jurul lui se crease un nou mit, pe lîngă altele, și mai enigmatic decît toate. Hismasian devenea un mister din ce în ce mai mare și nimeni nu mai nădăjduia că are să-l poată dezlega pînă la moartea lui, și chiar după aceea, pînă la o eventuală reînviere.

Pe betonul din fața avionului, Hismasian văzu o gîză roșie, numită, mi se pare, Boul Domnului, deși nu se potrivește ; unii cred că poate să arate destinul. Hismasian o puse în palmă, și după cîteva ezitări, gîza zbură spre sud. O urmă și merse pînă la Casablanca, de unde luă benzină. Deși nu avea patent de zbor peste Atlantic, se hazardă să treacă în insulele Canare, unde aterizâ pe aeroportul Las Palmas. Înseamnă că se aflase acolo în același timp cu mine. Secretarul nu știe ce gîndea el atunci în legătură cu Dominique ; faptul că luase cantitatea aceea scandaloasă de parfumuri, profitînd de un preț redus la mai puțin de jumătate, îl îndreptățește să creadă, ca și mine, că intenționa s-o caute din nou, trecînd peste ofensă sau, dimpotrivă, netrecînd deloc, ci urmărind s-o pedepsească, într-un fel sau în altul, cum numai el putea să știe. Ceea ce este sigur, Dominique, prin tăcerea ei, adică prin nesupunere, îl scosese din fire ; poate abia acum își dădea seama că se folosise de ea cu prea multă ușurință, abia acum îi simțea și-i recunoștea farmecul de care se bucurase ne-

păsător, și eu știu bine pînă unde ar fi trebuit să-l transporte farmecul acela pe un om neotrăvit de propria lui forță. În sfîrșit, m-am gîndit că poate chiar o iubea, cum s-a și adeverit în săptămînile următoare, deși secretarul nu vrea să recunoască. Fapt constatat deocamdată rămîne că tulburarea îl dusese la fapte necugetate, zborul spre sud, fără pregătire, zborul peste Atlantic, fără aprobare, și nesăbuita achiziționare de parfumuri. Semnalat pentru aceste abateri, aviația grănicerilor îl întîmpină cînd se întorcea în peninsulă și-l sili să aterizeze la Málaga, unde l-am întîlnit în postura aceea penibilă, de contrabandist, gesticulînd ridicol și repetîndu-și apărarea stupidă: „No tabaco, señor, no tabaco!"

47

Abia astăzi, cînd refac în gînd zborul peste Atlantic pînă la insulele Canare, unde mergeam chemat de o datorie tiranică, și mă văd decolînd de la Málaga, lăsînd repede de tot pămîntul sub mine, îmi dau seama că deplasarea aceea e o rupere de pe traiectorie, o ieșire din propria mea cronică și nicidecum o întoarcere la ea, cum vroisem. Insulele Canare, odinioară o grea nostalgie, erau acum cu totul ieșite din preocupările mele și nu fiindcă și-ar fi pierdut vechea lor forță de sugestie, ci fiindcă în spiritul meu începuse să crească o altă obsesie. La mai puțin de două sute de kilometri distanță, dincolo de Granada, și numai peste cinci zile, ea avea să-și găsească o primă formă exterioară în întîlnirea cu Vicht și cu Dominique. Astăzi mi se pare de necrezut că în clipa cînd zburam spre Canare nu știam nimic despre ei, chiar dacă pe ea o mai văzusem o dată, în fața hotelului „Asturias", cînd cobora din microbuzul numărul opt, să meargă la parfumerie. Mult timp am crezut că fusese ceva cu totul întîmplător; acum sînt înclinat să cred că faptele se legau între ele, și încă mult mai de departe, din noaptea cînd întîlnisem pe

Valea Rinului fata cu cercelul de aur, dacă nu cumva și mai de mult, dintr-un timp pierdut dincolo de orice amintire.

Ceea ce este neîndoios, îndată ce am decolat de la Málaga, m-am simțit mai singur ca niciodată, înstrăinat pînă și de mine însumi. Astfel, incursiunea în insule rămîne cam în exteriorul meu, într-o viață secundară, ca o scurtă paralelă la viața mea adevărată, care îmi seamănă întru totul și mă definește.

După ce mi-am văzut o ultimă oară mașina, scînteind în soare, totul în jur a devenit foarte albastru, un albastru dizolvant, capabil să anuleze toate culorile celelalte ale lumii, pînă și peisajul alb din Extremadura, ultimul rămas pe retină.

Mai tîrziu, cînd Vicht îmi povestea dimineața din capelă, unde tot ce-l înconjura devenise albastru, pînă și amintirile, iar peste ele devenise albastră însăși iubirea lui pentru Dominique, mi-am amintit zborul de la Málaga, la o înălțime atît de mare, că lumea se vedea purificată, și mi-am explicat de ce toate în iubirea lor erau albastre : fiindcă iubirea lor era un zbor pînă în afara atmosferei, limita adevărată a cupolei pictate de Goya.

Oricîte pierdusem din mine odată ce mă despărțisem de mașină, simțul geografiei îmi rămăsese, așa că urcîndu-mă în avion am avut grijă să-mi găsesc repede loc la o fereastră din stînga și în fața aripii, ca să văd Africa. Am văzut-o, după puține minute, cînd comandantul anunța că în dreapta va apare Gibraltarul. Cei din dreapta și-au lungit gîturile să privească ; n-aveam de ce să regret priveliștea, deoarece fusesem pe acolo abia acum cîteva ceasuri.

Valuri și vîrtejuri se fac în fragilele noastre suflete cînd mergem cu viteză atît de mare. Dacă un om lasă o trenă în urma lui, trecînd prin viață, o ardere — scîntei, curcubeie — sau semnale de corn și de trompetă, eu poate mai eram atunci, prin ceva din toate acestea, în La Linea sau în San Roque, de unde priveam un avion supersonic zburînd spre insulele Canare. Dar mai eram și la Tarifa, și la Córdoba, și în multe locuri din urmă, și peste tot mă vedeam de la înălțime, iar de jos, de pretutindeni, vedeam zborul avionului care mă ducea spre Las Palmas.

Nu am să reiau, nici măcar în gîndul meu, cartea scrisă odată, despre vremea cînd am fost pe ocean în vestul Africii. Dar mi-era imposibil să închid ochii, și dacă priveam coasta, răsărind din aburi, ca la facerea lumii, mă vedeam și acolo, privind de pe puntea vaporului, cu sufletul frămîntat de doruri, avioanele

supersonice zburînd spre insulele Canare. Aș fi vrut să identific locurile pe unde fusesem în acele o sută de zile, El-Arich, Senitra, Sale, El Jadida, localități citite pe hartă, dar invizibile de la distanța noastră de navigație ; iar între ele Casablanca, un miraj fără cauză.

Nu identificam nimic din toate acestea, fiindcă niciodată nu le cunoscusem ; știam doar că zbor pe coastele Africii, în vreme ce gîndul meu se tot ducea înapoi, la Málaga. Vedeam șosele, și nu știam unde ajung, vedeam fluvii, și nu le știam numele. Pămîntul roșcat apărea ca pe globul terestru, dar fără luciul sticlei, ci ros în prea lunga lui viață, atît de disproporționată cu viața noastră. N-am putut să știu nici care era Capul Cantin, și nici Capul Juby, repere atît de obsedante în lunga navigație nenorocoasă. Și totuși, m-am gîndit, văzînd geografia de la înălțime, noi, bieții oameni, în anii noștri, mai puțini decît erele, găsim timp să le descoperim și să le măsurăm pe toate, și facem din Africa o hartă nu mai mare de două șchioape, cu munți, cu deșerturi și cu fluvii mîloase.

Era atît de mic continentul, că abia izbutea să pună o pată în spațiul care continua să rămînă albastru. Am traversat zona dintre insule și continent exact prin locurile încrucișate odată, dar, de neînțeles, nu se vedeau vase de pescuit, nici unul, și nici alte vapoare, pe unde le știusem puzderie.

Cea mai tulburătoare impresie a fost aceea cînd, aterizînd în Gran Canaria, mi-am dat seama că un întreg capitol din viața mea, unul greu și de mare însemnătate, se rezumase în mai puțin de două ceasuri, cît durase zborul ; atunci mi s-a părut că timpul este o farsă.

Tare nesăbuit am vrut să pornesc în recunoașterea insulei ; trebuia să văd totul, bine și repede, așa că, luîndu-mi valiza în mînă, am pornit pe coastă, spre Las Palmas, cu ochii în toate părțile. Un băietan întîlnit îndată m-a informat că Las Palmas se află la douăzeci de kilometri. Ei nu, o recunoaștere chiar atît de lungă nu puteam face, n-aș fi ajuns pînă seara ; m-am întors dezamăgit și puțin rușinat și am luat autocarul aeroportului. Pe drum n-am văzut decît oceanul, în dreapta, știut foarte bine, iar în stînga o natură prăfuită, pe care oamenii muncesc s-o facă fertilă. Culturile, puține și rare, erau învelite cu foi de material plastic, ca să nu le înăbușe praful vulcanic. Trebuie să cred, așa spun toate informațiile, că insulele Canare sînt un ținut agricol,

sau măcar legumicol, că de aici se exportă, în metropolă și în nord-vestul Europei, roșii și struguri și nu mai știu cîte. Din ce vezi, nu pare cu putință ; probabil n-am ajuns în ținuturile mănoase, dar nu știu unde or fi ele, fiindcă, măcar în una dintre insulele arhipelagului, în Lanzarote, am fost pretutindeni, de-a lungul și de-a latul, încrucișîndu-mă cu mine însumi pe toate direcțiile, și n-am văzut ogoare mai mari ca o grădiniță.

În autocar m-am întovărășit cu un tînăr care zburase odată cu mine, și în Las Palmas am mers împreună pe la hoteluri, să căutăm camere. Avea două valize, altminteri frumoase și o sută de pesete, tot avutul lui, l-am crezut — de ce să mintă, de ce să se laude ? Era olandez, în căutare de lucru. Puteam crede ? Dar de ce să mă mintă, de ce să se laude ? Să fi fost un aventurier ? Un dezrădăcinat ? Un sărman suflet atins de boala după-războiului ? Care îi era îndeletnicirea ? Profesor de limbi străine. Ce limbi ? A ridicat din umeri, socotind întrebarea meschină. Deci, niște limbi străine, cine știe care, cine știe cîte ! ! Și cum, în Olanda nu găsea de lucru ? Iarăși a ridicat din umeri, lăsîndu-mă în nedumerire. Pînă deunăzi lucrase la Barcelona — e cuvîntul lui, lucrase, și-i fusese bine. L-am întrebat : La o școală ? A ridicat din umeri. Și de ce plecase ? Fiindcă se terminase lucrul.

Pe vremea aceea nu fusesem încă la Barcelona, nu văzusem Sagrada Familia, nu bănuiam cît o să mă zgîlțîie.

Tot vorbind, mergeam pe la hoteluri, din ușă în ușă, dar toate camerele erau scumpe, cel puțin pentru însoțitorul meu, care n-avea decît o sută de pesete și venea aici să-și încerce norocul sau să-și facă o viață nouă, dacă avea una fărîmată în urmă. L-am întrebat : De ce tocmai în Canare ? Mi-a răspuns : Fiindcă se găsește de lucru.

Se scursese o oră și nu mai erau multe pînă seara ; tînărul a început să se neliniștească, trebuia să-și găsească de lucru în aceeași după-amiază, era vineri, sîmbăta nu se prea fac angajamente și nu putea trăi pînă luni cu suta lui de pesete.

La ultimul hotel unde am mers împreună a cerut informații asupra vieții. „Se găsește de lucru ?“ „Se găsește, cum nu !“ a răspuns omul de la recepție. Însă și camerele lui erau scumpe. În stradă, olandezul și-a luat rămas bun de la mine : „Trece timpul, trebuie să-mi caut mai întîi de lucru ; cameră găsesc și diseară“. L-am privit ducîndu-se cu cele două valize în mîini și m-a apucat un fel de frică, gîndindu-mă ce puțin știm despre oameni și oamenii ce puțin știu despre viață.

După masa de seară am mîncat ananasul în cameră și pe urmă m-am simțit puțin mai eliberat de robia sentimentală pe care mi-o prilejuise și mi-o întreținuse începînd din gară de la Toledo.

Noaptea m-au trezit cocoșii, ca la țară, în acest monstruos Las Palmas lung de nouă kilometri ; în ora de insomnie pe care mi-au provocat-o, m-am gîndit la tînărul din Olanda, întrebîndu-mă dacă găsise de lucru, și unde dormea săracul, și ce făcuse mai întîi cu suta lui de pesete.

*

Vreau să spun ceva despre Las Palmas, prea dorisem mult să-l văd, prea visasem, prea suferisem să fiu atît de aproape și să nu-i zăresc măcar luminile, într-o noapte. Dar ce să spun, fără să mi se facă rușine de mine ? Că e lung de nouă kilometri, am mai spus ; restul poate fi trecut cu vederea. Dar iată, spre a nu se crede că îi port vreo dușmănie : are străzi nesfîrșite de-a lungul mării — tot orașul se întinde pe coastă. Are cîteva clădiri monumentale, multe hoteluri, de toate felurile, prăvălii cu duiumul și mărfuri ieftine de te prinde mirarea, iar celor lacomi și dornici de chilipiruri le pun grele dileme, neștiind ce să cumpere mai întîi, și le provoacă insomnie și regrete durabile, că nu pot să cumpere toate vitrinele. Pînă și un om de forța lui Hismasian a putut să cadă victimă.

Las Palmas e port maritim înainte de toate, pămîntul făgăduințelor, ca și Gibraltarul, pentru marinarii care vor să facă afaceri. Dar e și oraș de vilegiatură, cu o plajă lungă și nu totdeauna frumoasă, pe coasta răsăriteană, și cu alta mai distinsă, dar care mi s-a părut rece, pe partea apusului, căci Las Palmas întinzîndu-se pînă la capătul unei peninsule, e înconjurată de apă ca un transatlantic.

Nefiind venit nici să cumpăr, nici să fac plajă, m-am simțit stingher și m-am întrebat ce caut pe străzile orașului. Am căutat o agenție de voiaj în primul rînd și repede mi-am cumpărat bilet de avion, pînă în insula Lanzarote, unde m-am și dus a doua zi dimineața.

Istoria insulelor Canare începe după 1 400, așa că n-a prea fost timp să se nască legende. Toate sînt noi, chiar cele care au început să se roadă sau să ruginească. Există în Las Palmas și-o catedrală, și un castel, de ce nu ? Și un muzeu și parcuri — tot

ce trebuie. Se fac curse de iepuri ; regret că am aflat prea tîrziu și nu m-am dus, să am o idee.

Mergeam pe străzi, trebuia să treacă seara într-un chip, mă uitam prin vitrine, atît de hotărît să nu mă opresc la nimic, încît nimic nu mă putea ispiti. Nimic nu-i de calitatea cea mai bună, dar toate stîrnesc uimirea, cu prețul lor pe care îl crezi greșit ; parcă lipsește un zero.

Lăsînd la o parte sentimentele mele, am spus destul. Noaptea m-au trezit cocoșii. Dimineața am luat iarăși tot orașul în lung, și-apoi jumătatea coastei de răsărit, pînă la aeroport. Așteptînd ora avionului, m-am uitat la oameni, cum vin, cum se duc. Ce de frămîntare în neastîmpărata noastră lume ! Nimeni nu mai stă locului, nici bătrînii, nici infirmii, toți vin, toți se duc. Și cum stăteam pe o terasă, la soare, de unde vedeam și avioanele, și oamenii, urcîndu-se, coborînd, m-am gîndit ce-ar fi dacă toate s-ar întoarce deodată la vremea lui Columb.

Îndată am plecat și eu, cu avionul meu, și mergînd spre nord-est am luat în lung toată insula Fuerteventura, de la Punta de Jandia pînă la Punta Blanca. Era un avion mic, pentru curse locale, clasic, cu două motoare, și bineînțeles că nu zbura prea sus, așa că am văzut pămîntul destul de bine ca să-l judec și să mă prindă mirarea. Vecinătatea lui cu coasta continentului te face să-l crezi desprins din geografia africană, dar n-are cu ea nici măcar o înrudire. Insulele Canare, cu originea lor vulcanică, au erupt din apă și, luate în stăpînire de oameni, de fapt aparțin oceanului ; lui ar trebui să se supună, prin legea eredității. Mi s-a părut că nu-i recunosc dreptul de patronare și îl sfidează. Iar mirarea mi-a trezit-o impresia, pe care nu mi-o poate schimba nimeni, că, la o mie de kilometri distanță, insulele Canare seamănă cu Spania. O parte din peisajul spaniol e transportat din Fuerteventura, dar, într-o măsură cît de mică, și din Lanzarote, insula neagră, unde m-am dus cu un fel de frică și nu m-am întors altfel. De aceea am ales-o fiindcă îmi făcea frică. Pe urmă mi-a părut rău că n-am stat încă o zi, să fi mers și-n Tenerife ; numai numele și poate să te înspăimînte.

În tot arhipelagul trăiesc cam un milion de oameni pe un pămînt de trei ori mai mare decît al României. O omenire atît de rarefiată îmi amintește de ținuturile polare.

Am aterizat la Lanzarote, pe un aeroport a cărui pistă cu greu s-a despresurat de pietre, la Playa Honda, o plajă și ea plină de pietre, și cei vreo cinci kilometri, pînă la Arrecife, capitala

insulei, am mers cu un autobuz atît de vechi, că nu-i puteam reface istoria. În afară de şofer nu mai era decît o fată, pe care am auzit-o vorbind englezeşte, cu ea însăşi, că n-avea cu cine altcineva. Ce căuta acolo, nu ştiu ; singurul ei bagaj era un săculeţ tricotat, pe care îl tîra după ea cu o plictiseală groaznică ; seara n-a venit la avion, poate s-a măritat cu un localnic, deşi n-avea zestre, decît sacul, rochia şi o pereche de sandale prăfuite. Sau poate că şi ea căuta de lucru, ca olandezul, şi găsise un angajament la Arrecife...

A stat în spatele meu, într-o delăsare superlativă, fără regrete, fără speranţe, fără credinţă, rezemată de peretele maşinii, lipsită de orice sprijin pe dinlăuntru, cu totul nevertebrată, şi cu picioarele întinse pe banca de-alături, gata să doarmă sau să moară, dispusă la orice soartă, chiar s-o ia cineva de umeri şi s-o arunce în şanţul drumului. Singura ei voinţă era să tragă din ţigară, şi numai atunci cînd simţeai cum se sumpă, îndoită de mijloc, căci desigur avea plămînii sparţi şi fumul se ducea pînă în pîntece, îţi dădeai seama că şi-ar fi putut regăsi toate funcţiunile sau măcar pe cele esenţiale, dacă s-ar fi milostivit cineva s-o îndemne şi să-i ţină tovărăşie.

Cîţi oameni vă închipuiţi că or trăi în Arrecife, dacă sînt treizeci de mii în toată insula ? O informaţie oficială spune că optsprezece mii ; de ce-ar minţi ? Mie însă, măsurînd oraşul cu ochii, nu-mi vine a crede. Oricum, mulţi, puţini, a doua zi era luptă de tauri, după cum anunţau afişele. Iar taurii supuşi sacrificiului tot şase sînt în fiecare duminică, şi la Sevilla, şi la Madrid, şi-n toate oraşele, şi asemeni la Arrecife. Oare o fi nevoie să se mai taie şi alte vite pentru hrana locuitorilor ?

Am închiriat o maşină, cea mai ieftină şi cea mai mică, să merg în insulă, un „Seat-600", corespondentul Fiatului şi cea mai mare izbîndă a uzinii italiene, se înţelege că păstrînd proporţiile ; una din acele maşini miraculoase, care izbutesc nu ştiu cum, căci nu-i doar o iluzie, să fie mici pe din afară şi mari pe dinăuntru. Această maşinuţă mi-a îngăduit să văd multe şi pe deasupra mi-a ajutat să înţeleg, ca niciodată, ce înseamnă o treabă cu totul finită ; de unde nimic nu mai continuă, nimic nu se mai poate face.

A început cu o ciudăţenie administrativă : nici un garaj nu închiriază maşinile decît pentru douăzeci şi patru de ore împlinite. Preţul e mic, aşa cum e preţul ametistului în Las Palmas sau al parfumurilor care l-au ispitit pe Hismasian, după cum pe mine

m-a ispitit whiskyul, de-am luat trei sticle. Cum mașina îmi trebuia numai cîteva ceasuri, să zicem șase, ca să fie un sfert de zi, tariful, împărțit în patru, devenea ridicol. Dar degeaba îmi făceam socoteli atît de optimiste. Pune-te să explici oamenilor, în cuvinte puține și în fraze stîlcite, că șase ore sînt încă prea multe, că n-ai nevoie decît de patru, fiindcă mai trebuie să umbli puțin și cu piciorul, în Arrecife, iar pe urmă se face seară și trebuie să mergi la aeroport, cu autobuzul. (Oare fata aceea sfîrșită avea să se întoarcă și ea ? Nu s-a întors, însă nu puteam se știu dinainte.) Și acum să ne înțelegem, spre a nu lungi vorba : închiriatul mașinii cu ziua e o formulă falsă ; oamenii știu ce fac : mașina se închiriază nu cu ziua, ci cu insula. Dacă insula ar fi mai mare, ar crește și prețul ; bunăoară, în Gran Canaria cred că e dublu, iar în Tenerife ceva mai mult decît atîta. Va să zică, estimată prin „Seat-600", insula Lanzarote măsoară șapte sute de pesete ; acestea sînt dimensiunile ei ; mai departe nu ai unde te duce. Oamenii care-ți închiriază mașina știu dinainte că, în patru ore sau în douăzeci și patru, vei face o sută cincizeci de kilometri. Așa se anunță acea treabă cu desăvîrșire finită ; a încerca s-o duci mai departe ar însemna să modifici conturul insulei, ceea ce, spre deosebire de lunatici, stăpînii garajelor știu că e imposibil.

Am plecat spre apus și cum am ieșit din Arrecife mi s-a făcut frică : fiindcă totul era necunoscut înainte, iar eu eram singur și nimeni n-ar fi venit să mă ajute, și nimeni n-ar fi știut de mine dacă mă împresura o erupție și mă carbonizam în lavă fierbinte. Știam că nu există asemenea primejdie, și probabil nici altele, căci să fi fost așa, nimeni nu mi-ar fi dat o mașină pe mînă, chit că una atît de mică, și dacă mașina se afla în siguranță pe insulă, mă bucuram de soarta ei, prin consecință. Știam că am să mă întorc teafăr la Arrecife, că noaptea am să fiu în Las Palmas, apoi la Málaga și peste un timp la mine acasă. Dar trebuia să-mi fie frică, altfel însemna că am făcut drumul degeaba și degeaba am plecat cu mașina singur într-o țară aproape închipuită.

E sigur că tot pămîntul, odată, a fost numai o flacără, după ce mai înainte a fost nebuloasă. Dar trecutul acela se află la o distanță incalculabilă, încît îl privim mai mult teoretic și cam fără emoție, fiindcă nu putem crede în el și nu ni-l putem închipui decît științific. Și demult se răci pămîntul, ba trecură peste el ghețuri, și abia pe urmă se ivi acolo primul semn de viață, o buruiană firavă.

Înainte de a afla toate acestea, luăm cunoștință, în primii noștri ani de învățătură, de o natură completă și confortabilă ; în sînul ei nimic nu-i lipsește omului ca să trăiască, și este atît de bună și de generoasă natura, încît omul, năzuind să învingă în fiecare zi o dificultate, își caută lipsuri în el însuși. În insula Lanzarote, omul n-a ajuns la acest stadiu ; pentru el pămîntul se află la primele lui ere, cînd abia începe să se răcească și apare un fir de iarbă.

Dar cum, mi se va spune, și satele ce sînt, și orașele ? Acestea cărei vremi aparțin, dacă gîndul meu se duce atît de departe în urmă ? Și șoselele asfaltate ? Și automobilele ? Și luptele cu tauri ? A, nu, ele sînt numai anticipații.

Dacă pe lună, unde încă nu-i posibilă viața și unde oamenii abia debarcară printr-o temeritate prea puțin admirată și prea repede dată uitării, într-o zi se va face o colonie pămîntească, ea nu va fi istoria lunii, iertați-mă ! — ci o istorie importată. Milioane de ani-lumină îi va trebui lunii, dacă va fi să fie astfel, pînă să aibă aerul ei, și apa ei, și să răsară acolo o buruiană.

În Lanzarote istoria se află la capitolul primului fir de iarbă. De o parte și de alta a lui, pămîntul încă mai dogorește. Cosmonauți temerari au făcut șosele și au construit orașe, unde duminica unii din ei se luptă cu taurii. Dar dincolo de toate acestea, aduse din altă parte, oamenii stau cu genunchii în lava abia răcită și îngrijesc firul de iarbă, cu privirile aprinse de teamă și de speranță, și nu mai știu ce să-i facă, și cum să-l descînte și să-l ocrotească, spre a crește din el o pajiște cît cearceaful.

Am mers spre apus — tot timpul merg spre apus de cînd am plecat de acasă ; în curînd o voi lua spre răsărit și va fi întoarcerea. Am urcat pe un drum lung pînă la creastă, de unde în față se vedeau case, într-o vale neagră și zgrunțuroasă, iar spre stînga se vedea ocanul, de mult la capătul istoriei lui, definitiv între aceleași continente, definitiv de întins, de adînc și de albastru. Mi-a făcut bine priveliștea lui, era o certitudine și numai el îmi dădea siguranță, în vreme ce lumea din față putea să se schimbe brusc sau să-mi dispară de sub picioare, și să nu-mi lase nici măcar iluzia că a existat vreodată.

Am coborît încet și plin de teamă în valea unde se vedeau casele, ca niște cuburi, atît de albe, că făceau pe retină pete negre ca lava fărîmițată, asemănătoare cu praful de antracit, și cînd îți mutai privirea în altă parte, ochii orbiți îți revelau o priveliște

mincinoasă, o vale întroienită iar casele, multiplicîndu-se și inversîndu-și culoarea, păreau stoluri de ciori între zăpezi veșnice.

Era o așezare de oameni, și niciodată vorba aceasta nu mi s-a părut mai potrivită ; am folosit-o adesea, ca să colorez puțin fraza, dar fără să judec adevărata ei întindere. O așezare de oameni putea fi și un cămin, și o metropolă ; acum o înțeleg altfel, e locul unde oamenii s-au oprit să-și tragă sufletul, s-au așezat și n-au putut să plece curînd mai departe, fiindcă veneau de la un drum lung și nu-i mai duceau picioarele. O așezare de oameni se naște din oboseală ; ea înseamnă un acoperiș, o vatră și un fir de apă ; dacă apa lipsește, oamenii sapă și o caută. În a opta zi, după ziua de odihnă, pleacă mai departe, și cînd nu-i mai duc picioarele, iarăși se așază, iarăși fac un acoperiș, un puț și o vatră. Drumul oamenilor e însemnat pe fața pămîntului de puțuri, acoperișuri și vetre. Unul singur dintre ei ajunge pînă la capăt, la țărmul de dincolo, de unde mai tîrziu vor porni corăbiile spre celelalte continente. Iar la fiecare din așezările lăsate în urmă, cîte un om rămîne, istovit și incapabil să meargă mai departe, bucurîndu-se de acoperiș, de puț și de vatră. Așa începe pămîntul să se populeze, cu așezări care la început n-au fost decît locuri de popas în drumul lung și necunoscut spre capătul lumii.

Prima așezare unde ajunsesem se chema Tias ; caravana trecuse demult, se vedea că oamenii nu se mai gîndesc s-o ajungă. Dar ce găsiseră ei aici, ca să rămînă ? Nimic, decît gravitația pămîntului, care le îngăduia să pună piatră pe piatră și să facă ziduri. Cînd am ajuns acolo, viața abia lua naștere, în mijlocul celei mai neprimitoare naturi din cîte mi-am închipuit vreodată. O natură goală, fără nimic din ce-i trebuie omului ; dar el, dacă s-a așezat, a izbutit să trăiască ; prin ce miracol, rămîne inexplicabil. Într-un ținut înconjurat de conuri vulcanice. În gropi, împrejmuite cu ziduri ajurate de lavă, cresc doi sau trei butuci de vie. E cea mai elementară încercare de a smulge ceva naturii. Dar e și singura rațiune a existenței oamenilor în valea aceea de lavă, căci n-am mai văzut nici o altă cultură. Și cîteva flori pe lîngă casele albe.

Am trecut și prin alte așezări, destul de dese, dovadă că drumul primilor oameni a fost greu și de multe ori au trebuit ei să se oprească. Pe măsură ce îmi creștea uimirea, îmi creștea și frica. Pentru mine nu mai avea importanță gîndul că nu veneam pri-

mul acolo ; întîlneam destule dovezi ale trecerii celorlalți, totuși nu mi se părea deloc că explorarea mea era mai lesnicioasă ; în orice clipă mă putea cuprinde oboseala, și dacă mă opream, poate niciodată n-aș fi fost în stare să-mi mai adun forțele și să plec mai departe, ci m-aș fi așezat sub o coastă, să fac o groapă, s-o împrejmuiesc cu un zid de lavă și la adăpostul acestuia să plantez trei butuci de vie care să-mi dea hrana și băutura.

La Yaiza, o așezare mai răsărită, socotită orășel de administrația insulară, am descoperit o vegetație mai bogată și cu atît mai miraculoasă. Erau pîlcuri de palmieri, copacul deșertului de nisip, adaptat la deșertul de zgură ; apoi tufe de cactuși, plantă colțuroasă și răbdătoare, avînd corespondență în regnul animal cu asinul și cu cămila. Mai creștea un salcîm cu florea galbenă, un galben viu ca miezul flăcării, care lucea de departe. Iar pe lîngă casele ca niște cuburi, orbitor de albe, înfloreau trandafirii noștri roșii, alături de trandafirii violeți ai lui Tiberiu. Pe fondul negru, toate aceste culori deveneau atît de puternice și atît de iradiante, încît se propagau pe cîmpul de lavă pînă în depărtare, scoțîndu-l din dezolarea lui care îmi rănea sufletul, înviindu-l și prefăcîndu-l într-o materie nobilă.

Dincolo de acea depărtare, cînd culorile și-au pierdut puterea, structura solului s-a schimbat dintr-odată și mi-am dat seama că eram într-o zonă unde facerea lumii abia începuse, pămîntul abia se despărțise de ape și se afla în starea lui cea mai brută, nu începuse nici o nivelare prin vînt, prin intemperii și ere.

În viziunea mea de om al lumii moderne, mi se părea că pe acolo trecuseră mii de buldozere gigante, răscolind blocurile de lavă și aducîndu-le la reliefuri inacceptabile, opuse oricărei idei despre geografie, o absurditate înfricoșătoare. Dacă în unele locuri lava fărîmițată mai dădea ceva roade, printr-o încăpățînare a oamenilor împinsă pînă la aberație, aici era imposibil să crească măcar acel fir de iarbă prin care începe viața. Acum mergeam spre nord, și zările continuau să fie închise de conuri vulcanice. Deși exista o șosea asfaltată, începeam să cred, în unele clipe, că eram primul om care străbătea lumea aceasta necunoscută și mai aveam sentimentul că tot necunoscută urma să rămînă și după trecerea mea pe acolo, fiindcă, oricît m-aș fi chinuit s-o spun oamenilor, nimeni n-ar fi vrut să creadă că nu născocisem. Să fi făcut o fotografie, clișeul s-ar fi voalat la developare.

Nu mergeam la voia întîmplării, aveam o hartă și, pe fondul ei galben, cineva, de la Biroul de Turism îmi însemnase drumul cu cerneală roșie, încercuind locurile unde să mă opresc și să mă uit cu luare-aminte. Primul dintre acestea era Muntele de Foc, dar pînă acolo mă uitasem la multe, că nu puteam trece cu ochii închiși.

Muntele de Foc e o atracție turistică. La poalele lui am întîlnit doi băieți andri, cu o caravană de cămile înșeuate. Văzusem de mult, în fotografii, caravane de cămile în insula Lanzarote ; prezența lor în peisajul muntos și vulcanic mă intrigase atît de mult, încît devenise unul din motivele care au făcut să mă duc și acolo. Dar nu sînt, bietele de ele, decît o curiozitate importată și, în afară de cele cinci sau zece de la Muntele de Foc, n-am mai văzut altele. Am făcut un mic popas lîngă ele ; băietanii m-au îndemnat să urc muntele de lavă călare pe cămilă, de aceea stăteau acolo. Or urca mulți, nu poți împiedica pe nimeni să se fotografieze pe coasta de lavă în spinarea cămilei. Eu, unul, să fi fost un bogătaș, cumpăram toată caravana și o duceam în Sahara, iar băietanilor, drept despăgubire, le dădeam cîte un „Seat-600". Le-am dat cîteva pesete, nu-mi îngăduiam mai mult, dar ei se vede că au fost mulțumiți și mi-au adus una din cămile s-o mîngîi. Cămila m-a privit în ochi, mi s-a părut tristă, și în orice caz trebuia să fie ; celelalte s-au strîns pe lîngă mașină. Cînd am plecat, s-au uitat după mine, le-am văzut în oglinda retrovizoare.

Pe Muntele de Foc am mers cu mașina, după ce am plătit o taxă de trecere. Sus, păcătoșii de oameni au făcut un restaurant, unde chiar era lume ; niciodată n-am să înțeleg, oare nu puteau să mănînce în altă parte ?

Pe urmă, în gura unei grote am văzut o crăpătură în solul de lavă, de unde venea dogoare vulcanică ; deasupra era pus un grătar, ca drumeții să-și frigă carnea din traistă. Așa mai putea să meargă, se potrivea cu pustiul și cu ideea de vatră.

Un fel de ghid m-a luat în primire și a făcut fel de fel de ghiduții ca să mă minuneze. (Era ghid și erau ghiduții, dar nu m-am gîndit niciodată că un cuvînt s-ar putea trage din celălalt ; dacă aș ști că-i adevărat, aș avea o mare satisfacție.) Omul a luat o mînă de paie uscate și le-a aruncat într-o groapă ; paiele au început să fumege și numaidecît s-au aprins, cu flacără ; mai bine le dădea cămilelor, ar fi fost o faptă frumoasă. Pe urmă m-a tras

lîngă un burlan înfipt în pămînt și a aruncat înăuntru o găleată cu apă. Cîțiva martori mi-au făcut semne să mă dau la o parte, lăsîndu-mă să înțeleg că nu-i treabă curată ; nu mă sperii cu una-cu două, și frica mea pe ziua aceea era angajată în altă parte, așa că, spre dezamăgirea ghidușului, n-am scos nici un țipăt și nici n-am căzut pe spate cînd în fundul puțului s-a pornit o fierbere zgomotoasă, iar o clipă mai tîrziu, pe gura burlanului a țîșnit o jerbă de abur, care, cu o detunătură de tun, s-a dus pînă la cer, de părea ciuperca unei explozii atomice. Mai bine dădea găleata cu apă cămilelor ; ar fi fost o treabă mult mai frumoasă.

De pe munte se vedea oceanul, de jur împrejur, însă foarte departe, iar între apele lui, țara, punctată de conuri vulcanice, părea foarte rău speriată.

Într-un sat, mai departe, m-am oprit și m-am uitat cum un bărbat și o femeie, tineri, cam firavi, pregăteau ogorul de lîngă casă. Fiindcă mai înainte am luat ca unitate de măsură agricolă cearceaful, estimez că ogorul lor, mai mare decît altele, putea să aibă vreo opt cearceafuri. Un măgăruș trăgea după el un lemn legat ca să stea de-a latul și netezea zgura fărîmițată. Bărbatul și femeia veneau în urma lui, s-o mai netezească o dată, cu mîna. Nu știu ce-aveau să semene și ce-avea să răsară, dar, gîndindu-mă la cîmpurile cu grîu din Bărăgan, că nu le poți vedea marginile și ți-ar cere o lună să le străbați cu piciorul, mi-a venit amețeală. Oare ce-ar fi zis oamenii aceia, bărbatul și femeia, dacă s-ar fi pomenit deodată în mijlocul Bărăganului ?

Am fost în multe locuri, n-am lăsat să-mi scape nici unul din drumurile trasate pe hartă, nici cele care se sfîrșeau în plaja pietroasă. Am trecut prin așezări mai răsărite de oameni, unde erau și biserici, tot albe, pe la Tinajo și Teguise, și nu știu unde m-am rătăcit, fiindcă harta nu se potrivea peste tot cu pămîntul. Scriu numele acestea nu ca să fie ținute minte, ci întrebîndu-mă dacă le va mai scrie cineva după mine. Acum mergeam către extremitatea de nord-est a insulei, unde era unul din punctele încrucuite ; trebuia să ajung acolo, deși nu știam ce reprezintă. Un șofer de camion mi-a arătat drumul, scutindu-mă de ocoluri bîjbîite, dar pe urmă mi-a părut rău la gîndul că așa poate trecusem pe lîngă locuri care meritau o privire. Drumul urca întins și fără întrerupere, pînă ce am ajuns la o creastă înaltă ; acolo m-am oprit să mă uit bine în urmă și, după ce m-am uitat pe văi și pe culmi, între cele două maluri ale oceanului, m-am convins

că în afara locurilor acum cunoscute nu mai aveam unde mă duce.

În față, șoseaua cădea într-o vale cu multe case, datorită multor generații de oameni oprite acolo, și acel loc se numea Haria, devenit oraș la scara insulară. Șoseaua cădea, n-am scris vorba la întîmplare, ducea la o prăbușire, și dacă mașina putea fi stăpînită cu frînele, mai greu de stăpînit era înfricoșarea care creștea pe măsură ce pierdeai înălțime. Natura aici, deși mai sălbatică, era mai bogată decît în părțile celelalte; pe coastă creșteau arbuști și arbori, iar printre ei am văzut parcă și insule de iarbă, uscată cam prea devreme, dacă nu cumva era ofilită de căldura vulcanică. M-am tremut că valea nu avea nici o ieșire, că era sfîrșitul drumului, deși pe hartă se vedea altfel, și că nu-mi rămînea decît să mă întorc, ceea ce n-ar fi fost ușor pe coastele acelea prăpăstioase, sau să rămîn și să devin localnic la Haria, unde să-mi fac, ca toți oamenii, acoperiș, puț și vatră.

Uite însă că am ieșit la lumină și m-am dus mai departe, urcînd întruna, pînă ce am ajuns la capătul insulei. M-am străduit să cațăr mașina pe ultima înălțime, ca să fie un triumf sigur, însă după mai multe încercări am lăsat-o în pace, socotind că dacă este de împrumut nu înseamnă s-o fac bucățele printre pietrele mai mari decît roțile. M-am dus cu piciorul pînă la ultimul punct abordabil, unde insula se sfîrșea cu un perete de stîncă. Jos, o insuliță cu totul stearpă și pustie, o dezolare, numită, printr-o optică locală, Graciosa, părea prăpădită de frică. Iar apa oceanului părea înghețată. Imaginea era atît de persistentă, că n-am mai știut, cîteva clipe, dacă nu mă aflam pe un promontoriu din Antarctica. De teamă să nu înghеț, m-am întors repede la mașină și am început coborîșul. Dar frigul pe care îl simțisem fusese de fapt frică; de ce-aș fi fost eu mai brav decît insula Graciosa, cea atît de speriată, că părea gata să fugă?

Mi-a mai fost frică în amurg, cînd mergeam pe malul mării, îndreptîndu-mă spre Arrecife. Toată ziua cerul fusese albastru și nu mă gîndisem că va începe să se umbrească. Limitele mele atunci nu le determinau ceasurile, ci insula; ea devenise unitatea de măsură a timpului. Am înconjurat-o și-am sfîrșit-o. Am fost chiar la Cueva de los Verdes, la peșterile verzi adică, dar n-am intrat înăuntru, cum n-am să intru în nici o peșteră decît dacă m-o sili cineva, într-o împrejurare nefericită. Voi lăsa pe alții

să-mi spună ce-au văzut sub scoarța pămîntului, căci eu mai am de văzut multe deasupra.

Era o sîmbătă după-amiaza cînd se întîmplau acestea. Din cei treizeci de mii de locuitori ai insulei, am văzut cu totul vreo zece, în afara celor din Arrecife. Iar acum, apropiindu-mă de capătul drumului, pe cînd se întuneca jos și sus răsărea luna, mi se făcea tot mai frică. Totdeauna mi-a fost frică în fața sfîrșitului — sfîrșit de poveste, sfîrșit de muzică, sfîrșit de zi, sfîrșit de noapte, orice sfîrșit înseamnă o întoarcere imposibilă. Nu-mi era frică de pămîntul gol care se tot ducea înainte, silindu-mă să merg fuga ca să nu mă lase în urmă, deși în umbra serii toate din jur păreau o primejdie ; singura mea apărare în pustietatea aceea neagră rămînea mașina, și dacă motorul i s-ar fi oprit pe neașteptate, însemna să rămîn singur în noaptea pe care o simțeam devorantă. Dar frica era alta, că odată ajuns la capătul drumului, ceva din viața mea se sfîrșea pentru totdeauna.

Cînd Arrecife s-a văzut în față n-am simțit nici o ușurare ; ca să mă orientez, am mers tot timpul cu luna în față, fiindcă străzile erau goale și nu avea cine să mă îndrumeze.

După ce am predat mașina, am avut sentimentul deplin că insula Lanzarote era sfîrșită, că orice aș mai fi încercat să fac nu m-ar fi dus mai departe ; poate niciodată în viață un lucru sfîrșit nu-mi arătase mai limpede ce imposibil urmează de la el înainte. De aceea îmi era teamă, că dacă insula se sfîrșise, imposibilul care urma eram eu însumi.

Ca să depășesc momentul acesta de grijă, m-am folosit de un artificiu ; din toate cele sfîrșite, numai frica mai putea să continue ; e atît de ușor să fie trezită ! Și-atunci, în loc să aștept autobuzul, care m-ar fi dus la aeroport direct și sigur, m-am hotărît să fac drumul pe jos, era destul timp înainte. Am ieșit din oraș pe străzile goale și abia luminate, iar cînd am dat în șoseaua asfaltată, n-am mai văzut nimic decît stele răzlețe, căci luna, răsărită devreme, a apus repede. Auzeam valurile oceanului în stînga, iar în dreapta bănuiam crestele întunecate. Îmi număram pașii și, de fiecare dată cînd ajungeam la o mie două sute, treceam șanțul și bîjbîiam în întuneric pînă găseam borna kilometrică. Era vechea mea înclinare de a ști în orice clipă unde mă aflu. Iar între timp, mă străduiam să-mi fie cît mai frică. Mă gîndeam la bandiți și la fiare, îmi imaginam foșnete și șoapte, și micul țăcănit metalic al piedicilor date la o parte, apoi al în-

chizătoarelor mînuite în întuneric — şi nu mai puteam fi sigur că era o imaginaţie. Ca să nu mă cruţ deloc şi să merg pînă la capătului spaimei, mă gîndeam că într-o încăierare n-aveam nici cea mai mică şansă de biruinţă, nu puteam să mă apăr cu mîinile goale. Mă uitam la stele, mă întrebam care era a mea şi-mi părea rău să cadă cu mine, că prea rămîneau puţine.

După ce am numărat pe întuneric patru mii opt sute de paşi şi am găsit cu mîinile patru borne kilometrice, a apărut deodată o îngrămădire de stele în stînga şoselei ; cînd mi-am dat seama că erau luminile aeroportului, am simţit şi-o uşurare, şi-o dezamăgire. Dar făcusem tot ce se putea face omeneşte ca să mai smulg un simţămînt dintr-o inimă pustiită.

Un avion cu turişti a plecat direct la Londra şi pe urmă au rămas numai localnicii. Văzîndu-mă străin, toţi îmi zîmbeau şi parcă ar fi intrat în vorbă, să mă întrebe cum mă simt şi de ce aş avea nevoie. Nici unul nu ştia cît de sfîrşită era pentru mine insula Lanzarote.

Cînd a venit avionul m-am grăbit să urc printre primii, ca să mă aşez la locul de unde se vedea cel mai bine pămîntul. Dar pămîntul şi oceanul, învelite de întuneric, nu se deosebeau unul de altul şi n-am văzut decît faruri, pînă au apărut luminile din Las Palmas.

Ultimii s-au urcat în avion un grup de oameni, înconjurînd pe unul care abia îşi tîra picioarele ; doi îl înghesuiau ţinîndu-l strîns de deasupra coatelor, iar ceilalţi păreau că fac de pază. L-au aşezat aproape de mine, aşa că am putut să-l privesc în voie ; am presupus că era beat, dar într-o noapte atît de întunecoasă ar fi putut prea bine să aibă un glonţ în burtă ; mă tot uitam să văd dacă nu curge sînge sub scaun. Stewardesa a simţit că nu-i treabă curată şi l-a chemat pe comandantul avionului. „Ce are ?“ a întrebat acesta. Omul stătea cu capul în piept şi nu făcea o mişcare. „E bolnav“, au răspuns ceilalţi. Comandantul s-a mulţumit cu atît, altfel te pomeneşti că începeau împuşcăturile. „Puneţi-i centura de siguranţă !“ a mai spus el, înainte de a se retrage. Sub scaun nu curgea sînge, omul era beat şi astfel ziua mea se termina fără nici o emoţie, fiindcă lăsasem frica în urmă, la intrarea aeroportului. Şi, după statistici, erau prea puţine şanse ca avionul să cadă.

Se făcuse noapte de mult, toată lumea în jurul meu dormea dusă. Un sfîrşit mai deplin şi mai trist nu putea să fie.

48

Iarăși m-au trezit din somn cocoșii, în Las Palmas, și iarăși m-am gîndit dacă tînărul olandez își găsise de lucru. Dar fata de la Arrecife ?

Toată dimineața m-am plimbat pe străzile orașului, prin port și prin parcuri ; pînă la ora două cînd pleca avionul nu aveam ce face. După sfîrșitul de aseară, toate mi se păreau inutile, și dacă nu se întîmpla altceva, nebănuit și neașteptat, de dincolo de speranță, însemna ca ultima mea socoteală cu viața să se fi încheiat în insula Lanzarote. Dar, în acel dincolo de speranță, simțeam un dor puternic pentru ceva indefinit, ceea ce înseamnă că aveam nu doar o nevoie, ci și o presimțire ; ceva trebuia să vină, durere sau bucurie.

Mi-am început dimineața pe plaja de la Las Canteras, în vestul orașului, cea mai cotată, dar mi-a părut rece și tristă. Nu-mi venea să mă dezbrac și să stau la soare cîteva ceasuri ; mai bine deloc, dacă nu toată ziua.

Întreg cheiul era plin de hoteluri mici, unele luxoase, dar toate înghesuite și ticsite de oameni, după cum se vedeau la ferestre, că nu coborau încă, iar cînd coborau se opreau mai întîi la baruri și restaurante, să-și ia gustarea de dimineață și șnapsul. Se cunoștea că sînt nordici și dacă în Canare îi atrăgea soarele, nu-i atrăgea mai puțin băutura. La ora nouă dimineața toate barurile erau pline ; pe plajă abia se vedea cîte un om, ici, colo.

Nu încetez nici o clipă să mă judec pentru faptele mele și mi se pare că pun multă asprime, dar cînd oare voi înceta să-i judec pe alții, să nu-i mai urmăresc, să nu-i mai văd, să-i dau uitării, ca să am și eu un pic de liniște ? Așa mi-am petrecut ceasurile, uitîndu-mă la unii și la alții și făcîndu-le biografia, fără să mi-o ceară nimeni. Nu voi scrie niciodată o carte cu sute de personaje. Aș vrea, din cîți oameni am cunoscut să fac unul singur, în ziua mea cea mai bună. N-am descoperit nimic pe plaja de la Las Canteras, nici un chip, nici o privire care să-mi rămînă în minte și să-mi fie de vreun folos în acea sperată zi cea mai bună.

Toate deveneau din ce în ce mai inutile, de aceea m-am dus la aeroport cu mult prea devreme. Era multă lume acolo, așteptînd să plece, și-n acest timp sosea o altă multă lume. I-am

privit pe unii din față, cum intrau în aerogară venind de la avioane, pe alții din spate, cum se duceau spre pista de decolare. Și cum defilau astfel, în șiruri paralele, dar în direcții inverse, mi-am închipuit ce-ar fi ca măcar duminica șirurile să-și schimbe funcțiunea, unii din oameni să ia locul celorlalți, cei ce vin pe ale celor care pleacă, să se suplinească unii pe alții, și astfel vînzoleala să înceteze, să nu mai fie nici sosiri, nici plecări, avioanele să nu mai zboare, echipajelor să li se dea drumul acasă și toată lumea să ia un mare repaus.

În holurile aerogării erau vitrine cu obiecte ispititoare, cele mai multe parfumuri ; a fost cît pe ce să cumpăr un flacon cu „Madam Rochas", emanație care mă urmărește de multă vreme, cum am spus fără să-mi fie rușine. M-am abținut, fiindcă mi s-a părut inutilitatea cea mai clară.

Am avut grijă ca de astă dată să mă așez în partea dreaptă a avionului, așa că am văzut din nou, în fața aripii, insula Fuerteventura ; zburam pe drumul de ieri, însă la înălțime înzecită, astfel că în cîmpul privirii intra o priveliște mult mai întinsă. Cînd a apărut insula Lonzarote, am făcut ochii mari și am văzut-o pe toată în aceeași clipă, minunîndu-mă că părea atît de mică, iar eu avusesem timp, în spațiul ei de o șchioapă, să-mi las o întreagă zi din viață. Am urmărit repede drumul de la Tias, Yaiza, Tinajo, Teguise, Haria, pînă la Capul Rio, al cărui nume am uitat să-l scriu cînd am fost acolo, de unde apa oceanului părea înghețată. Nu mi-a scăpat din ochi nici Arrecife, deși rămăsese în urmă, și redescoperindu-le pe toate mi se părea că îmi fac o ultimă datorie față de insulă. Deși n-am uitat cît de inutile mi se păreau locurile pomenite și cît de inutil îmi păream eu însumi, astăzi, scriindu-le din nou numele, simt cum peste tristețe răsare o bucurie necunoscută și înțeleg că nici unele din faptele, din gîndurile și din sentimentele noastre nu vor fi inutile, nici măcar deznădejdea.

Am văzut de departe mașina pe aeroportul din Málaga, lucind într-o rază de soare. Intrînd în aerogară am trecut pe lîngă avionul lui Hismasian, dar nu l-am recunoscut și nu i-am dat importanță.

Nu știam că dacă vii în Canare, te cercetează la vamă, deși ar fi fost ușor de presupus — din punct de vedere fiscal acolo e altă țară. Așteptîndu-mi rîndul, toți din față, cînd vameșul le pipăia, valizele, spuneau : „No tabaco !" Așa spunea și Hismasian, alături, cu trei geamantane pline de parfumuri. Văzînd că va-

meşul întinde mîna spre mica mea valiză, am spus şi eu „No tabaco !“ şi el mi-a dat drumul, că doar nu era să se lege de cele trei sticle de whisky.

La Málaga n-aveam de ce să stau, dacă n-ar fi venit seara. Am luat cameră la primul hotel unde m-a îndreptat un poliţai care dirija circulaţia duminicală. M-a primit o femeie plină de bunăvoinţă, aşa că am rămas, deşi nu simţeam nici o îmbiere ; pe coridor se zbenguiau nişte copii, iar în bucătărie se auzeau chirăind alţii. Lîngă uşa camerei mele, aproape încurcînd trecerea, şedea pe scaun un fel de mireasă, o fată foarte tînără şi cam obeză, în rochie albă şi cu voal pe spate ; din cînd în cînd copiii se apropiau de ea, o priveau curioşi, apoi îşi reîncepeau joaca şi chiriala. Credeam că mireasa aşteaptă să vină nuntaşii şi să meargă la biserică, dar pe la zece, cînd m-am întors să mă culc, stătea tot acolo, pe scaun, cu voalul pe spate, iar copiii îşi continuau joaca.

Îndată ce-am găsit camera, m-am dus în port, foarte aproape ; o şalupă cu tineri pleca la plimbare ; n-am ezitat nici o clipă, ci am sărit pe punte tocmai cînd se desfăceau legăturile ; am fost astfel scutit de aşteptări şi de amînări, ceea ce mi se întîmplă atît de rar în viaţă.

Şalupa a făcut înconjurul portului, unde nu era de făcut nici o descoperire. Cîţiva copilandri, înghesuiţi claie peste grămadă pe banca din faţa mea, s-au hîrjonit tot timpul, fără să privească vapoarele ; era ora cînd toate îşi coborau pavilioanele. Pe urmă, copilandrilor înfierbîntaţi de joacă nu le-a mai fost de ajuns banca şi au început să se fugărească prin preajmă, prilej de a mă buşi cu nevinovăţie şi a mă călca pe picioare ; nu am protestat, fiind convins că nici nu-şi dădeau seama. Mă întreb dacă vor ajunge să şi-o dea vreodată ; probabil că nu, mereu se vor buşi în cineva şi-l vor călca pe picioare, aruncîndu-i zîmbete de simpatie, cum au făcut cu mine tot restul plimbării.

Cînd un spaniol îţi zîmbeşte, fie el copil, cum am constatat în seara aceea, toate devin frumoase pe lume.

Printre ei era o fetiţă abia puberă, dar grasă ca o cadînă dedată la lene ; asemuirea n-am făcut-o fără socoteală, fiindcă avea chiar şi o fizionomie orientală, cu ochi negri de-o profunzime ameţitoare, şi să fi trăit în altă vreme, înaintea reconchistei, cu siguranţă ar fi fost destinată seraiului. Avea şi şalvari dealtfel, pantaloni cum poartă fetele astăzi, dar de o croială mult mai lascivă, cu betelia joasă, şi cum bluza şi-o purta ridicată şi înnodată sub ţîţele în formaţie, şoldurile şi burta îi rămîneau goale,

nu știu dacă numai copilărește. Și nu știu dacă în joaca ei nu era gata să înceapă dansul buricului.

Drept în fața catedralei, la cincizeci de pași de poliţistul căruia îi datoram o găzduire atît de nefericită, cu mireasa de lîngă ușă și cu gălăgia copiilor, am văzut un hotel micuț, cu fațada frumoasă, curată, cu o liniște de mînăstire, și gîndul că mă voi duce dincolo mi-a făcut silă.

Ca să scap devreme cu masa, am mîncat într-un bar lucruri mărunte și am băut bere, de care mă feresc, oricît ar fi de bună ; față de vin mi se pare o băutură ignobilă, și este, într-adevăr, și nu sînt primul să spun astfel. În Spania însă, odată cu paharul de bere, îți dau și ceva de mîncare, o înghițitură, pe o farfurioară, un pește prăjit, o coadă de rac, totdeauna o surpriză ; pentru mine toate erau inedite și bune. Așa că în seara aceea mi-am călcat obiceiul și am băut multe pahare de bere, curios să știu ce-o să mai născocească barmanul, căci ambiția lui este să nu se repete. M-am oprit nu fiindcă se epuizaseră gustările, ci mă săturasem de bere.

M-am plimbat mult pe străzi după masă, amestecat în mulțimea de duminică, atît de provincială. Mulți căscau gura pe la vitrine, am căscat-o și eu și spionîndu-mi vecinii am văzut pe chipurile lor descurajări mortale. Nimic mai mult decît vitrinele nu-ți amintesc grija zilei de mîine. Dacă mi-ar sta în putere, aș porunci să se acopere cu obloane odată pe săptămînă. Vitrinele otrăvesc odihna duminicală.

Pe bulevardul cu platani seculari, zeci de trăsuri așteptau să vină cineva, dar nu venea nimeni. Să fi fost bogătaș, le-aș fi închiriat pe toate, aș fi pus pe birjari să le decoreze cu flori, aș fi venit cu ele pînă acasă, în prima aș fi urcat-o pe mireasă, apoi aș fi dat drumul cortegiului pe străzi, să se minuneze orașul.

Mireasa era tot acolo cînd m-am întors și nu știu pînă cînd a mai rămas, dar, ce-i drept, a doua zi dimineața n-am mai găsit-o.

Deși m-am trezit devreme și am ieșit din casă cînd răsărea soarele, am stat pînă la nouă uitîndu-mă la harta întinsă pe capota motorului. Dîndu-mi seama că în cinci zile Spania se termină, m-am speriat că mersesem atît de repede și m-am certat că lăsasem goluri în urmă. Aveam cînd să mă mai întorc la unele, am început să judec la care, dar n-am luat nici o hotărîre, decît pe aceea să judec din nou seara. Seara mă aflam la Granada, plin de praf și doborît de oboseală.

De la Málaga am pornit pe malul mării, pe la Motril, deși aflasem că nu-i drumul cel mai recomandabil. N-am regăsit nici peisajul strălucitor dinainte de Málaga, pe care îl parcursesem în goană, ca să nu scap avionul, sperînd că are să se repete pe restul coastei. Undeva în acest drum m-am oprit într-o stațiune de vilegiatură, nouă, cu blocuri abia terminate, unde mai tîrziu am localizat apartamentul de vacanță al părintelui de la Madrid. Cînd m-am oprit acolo și m-am spălat pe față cu apă din mare, nu-l cunoșteam pe părintele, nu bănuiam că într-o zi am să beau în casa lui vin de Málaga și am să calc pe parchet de eucalipt. Dar acolo, în stațiunea aceea de unde plecase toată lumea, un spirit a coborît asupra mea, poate chiar spiritul părintelui, mai luminat decît mine asupra propriului meu destin, îndemnîndu-mă să schimb drumul. E drept că nu l-am schimbat numaidecît, ci am ezitat încă mult; nu-i mai puțin adevărat însă că atunci prima dată mi-a venit gîndul să mă întorc la Madrid. Ceva rămăsese neîmplinit; ar fi fost păcat să plec din Spania fără să calc pe parchet de eucalipt.

Pînă am dat de munți, șoseaua pe malul mării m-a plictisit. Înregistrăm impresiile după o lege nedreaptă; un frumos pe care nimeni nu-l neagă și pe care rațiunea îl recunoaște rămîne în umbră dacă a fost un alt frumos înainte. În munți, unde șoseaua a început să mă chinuiască, a trebuit să recunosc ce ingrat eram cu natura aceasta, privind-o în silă, cu dorința s-o termin cît mai degrabă. Căci ea nu era deloc mai prejos decît aceea din nordul Spaniei, unde trăisem zile de sărbătoare. Și încă o dată, nu-i puteam găsi nici o asemuire, încă o dată era unică și inimitabilă; față de toate de pînă acuma, am găsit în ea o forță verticală atît de puternică, încît aproape anula liniile orizontale. Priveliștea avea numai înălțime.

Într-un loc, la Cerro-Gordo, unde șoseaua traversa un promontoriu stîncos, m-am oprit și mi-am reglat corect aparatele de recepție. Vegetația mediteraneană izbucnea din piatră cu o vigoare impertinentă; m-am gîndit atunci cu înduioșare la firul de iarbă care în insula Lanzarote răsare din zgură și pe care oamenii, îngenuncheați în jurul lui ca în biserică, îl așteaptă să crească. Marea se vedea jos, departe, în amîndouă părțile șoselei care părea aeriană. Spre sud, unde bătea soarele, părea cristal topit, presărat cu diamante, atît de multe, că pe restul pămîntului nu mai putea să fie nici unul, pe diademe, pandantive și coliere, nici pe inele, și desigur erau aici toate stelele Africii și chiar cele

șase mii de pe coroana britanică ; mă bucuram de priveliște, dar nu fără îngrijorare, gîndindu-mă la ziua cînd paznicii tezaurelor, dezmeticindu-se, vor porni cuirasatele și torpiloarele să le culeagă, și clipa aceea de strălucire de la Cerro-Gordo nu va mai fi niciodată.

În partea umbrită a promontoriului, marea, lipsită de scînteierile diamantelor, era de un albastru agresiv, ca o femeie mînioasă pusă pe răzbunare. Simțeam însă că nu va urma nici un război, mînia i se va îneca în propria frumusețe, pe care, clipă de clipă, trebuia să și-o descopere. Eu o știam cel mai bine, fiindcă o vedeam de la înălțime și pînă departe, și de mult eram sigur că frumusețea adevărată e cea fără podoabe și puțin mînioasă.

De la Motril am schimbat drumul la nord, spre mijlocul țării, și mai mult m-am tîrît pînă în fața Granadei, unde am ieșit din șosea și m-am odihnit o jumătate de oră, cu scaunul dat pe spate și cu ochii închiși, să nu mai iau nimic din afară, că nu mai aveam unde pune. Doi polițiști cu motocicletele au oprit alături, m-au privit o vreme, i-am zărit printre pleoape și i-am simțit cum vroiau să citească în mine ; poate au și izbutit și-au aflat astfel ce căutam la Granada, fiindcă și-au continuat drumul, s-au dus fuga la primarul orașului, să-mi anunțe sosirea, să se facă ordine, să se măture străzile, să se stropească și să se pregătească florile. N-am așteptat însă ora primirii oficiale ci am intrat în oraș cît mai incognito, cînd abia ieșeau fuga stropitorile municipale.

Cu învoirea patronului, un băiețaș de la primul hotel, unde n-am găsit cameră potrivită, m-a condus în altă parte, și acolo a fost bine. Amîndoi hotelierii mi s-au părut plini de bunăvoință, de parcă am fi fost neamuri sau cel puțin vechi cunoștințe. Apoi băiețașul, căruia i-am oferit cea mai mare înghețată din tot orașul, de i-au scînteiat ochii, nevenindu-i să creadă, m-a dus la un garaj unde am lăsat mașina, ca să n-o descopere polițiștii pe stradă, să mă dibuiască și să-l aducă pe primar cu flori, cu pîine și sare. Iar eu, luîndu-mă după hartă, am apucat-o pe străzi desfundate, că nu apucaseră să le astupe în cinstea venirii mele, și am urcat deasupra orașului, în grădinile unde se afla Alhambra. Era ora prînzului, nu regretam însă că mă oprisem prea devreme, eram obosit de priveliști, și-apoi la Granada aveam de îndeplinit o misiune ; cineva mă rugase să ascult susurul jocurilor de apă din curțile Alhambrei și pe urmă să spun ce sentimente mi-a trezit acea muzică. Am închinat destul timp misiunii, am

mers din patio în patio, m-am întors la toate și am ascultat din diferite unghiuri, dar n-a vrut să se aleagă nici un fel de muzică, în afară de murmurul simplu al apei care cade, se duce, și măsoară scurgerea timpului. De sentimente însă n-am dus lipsă, și primul a fost satisfacția că nu m-am născut și n-am trăit în palatul acela. Altul e fastul care mi-ar place : sălile mari și fără podoabe. Mi-ar place o încăpere atît de nemăsurată, încît să poată absorbi toate momentele zilei și să le despartă unele de altele, somnul de muncă, de masă, de conversație și de desfătare, fără ziduri, ci numai prin distanțe. În afară de spațiu, nu mi-ar place să fie acolo nimic care să ispitească pe altcineva, adică obiecte prețioase, recunoscute ; obiectele prețioase pentru mine sînt cele care îmi plac, fără să mă subjuge, și de care să mă pot despărți fără nici un regret de la o zi la alta.

Alhambra poate fi o minune pentru cine iubește ornamentația măruntă, migăloasă și prelungită. Încolo nu-i altceva decît un ansamblu de clădiri hîde, lipite între ele cam alandala. Cred că aici, ca și la Alcazarul din Sevilla, despre care nu va mai fi nevoie să spun alte cuvinte, se dezvăluie simțul musulman al interiorului. După ce și-a scos armura și coiful, pe sultan nu-l mai interesează ce rămîne afară, iar în casa lui vrea să aibă toate bucuriile și toate plăcerile. Cum intri pe ușa principală, te întîmpină lucrătura pereților, grațioasă ca o dantelă ; palmă cu palmă și încăpere după încăpere, în pereți s-au săpat arabescuri al căror desen reprezintă cu adevărat o infinitate de linii, pornite dintr-o inspirație ea însăși infinită. Dar dacă m-am minunat în prima cameră, de ce m-aș mai fi minunat și în a doua, și, mai ales, ce-ar mai fi putut să adauge la impresiile mele aceleași decoruri din Alcazarul musulman de la Sevilla ?

Mai mult mi-a plăcut să privesc în vale, de pe o galerie deschisă, cartierele din nordul orașului și mai ales vestitul Sacromonte, cu grote săpate în stîncă, sălașul gitanilor din Granada, care supraviețuiesc din nevoia de folclor a turiștilor. Stînd acolo pe galeria de unde vedeam totul în vale, mi-am aruncat ochii pe o broșurică a unei agenții de voiaj și în ea am văzut ce se oferă vizitatorilor dornici de o documentare deplină. De pildă : „Traseul nr. 3, Sacromonte. Plecarea de la hotel la 22,30 noaptea, în grupuri de minimum zece persoane (dar pot fi și cu sutele !). Se parcurge centrul orașului, către drumul Murciei. De sus, vedere generală asupra Granadei. Se asistă la spectacolul de dansuri tipice gitane, într-o grotă din cartierul Sacromonte. Degustarea unui vin

spaniol. Întoarcerea către miezul nopții. Prețul 125 pesete." Sau traseul nr. 4: „Plecarea de la hotel la ora 22 noaptea. Vizita cartierului gitan Sacromonte, spectacolul ansamblului Zambra (dansuri tipice de gitani). Apoi spectacolul de dans «Flamenco» și «Spaniol clasic», într-un local din oraș. Orchestră de dans, prețul 325 pesete, inclusiv consumația. Întoarcerea către miezul nopții."

Se vorbește întruna de tipic. Între toate, nimic nu-i mai tipic decît spectacolul turiștilor! I-am văzut, ca și la Córdoba, plimbîndu-se prin fața hotelurilor, în așteptarea misterului. Apoi se îmbarcă în trăsuri împodobite, dar pînă să se completeze trupa stau răbdători cu nasul în coada cailor, care se baligă și își lasă udul. Cucoanele vin gătite, fardate, decoltate, cu etole pe umeri, cu pandative, cu tot ce au mai izbitor în valiză. Bărbații, cu flori la butoniere, își umflă pieptul și își sug burta, șuierînd printre dinți o melodie tocată cu satîrul și prăjită în ulei rînced. Aventura dă tuturor o stare de excitație care face să freamăte tot șirul, în afară de cai și de vizitii; aceștia sînt învățați să-și ascundă sentimentele, fiindcă altfel își pierd unii pîinea, alții nutrețul. Norocul omenirii este că în aceste convoaie n-am văzut tineri.

Va să zică am privit Sacromonte de sus, de pe o galerie a Alhambrei, și dacă mi se va spune că am pierdut mult renunțînd la dansurile gitane, mă voi socoti în cîștig că am asistat la plecarea turiștilor.

N-am uitat că aveam o datorie și am continuat să caut jocurile de apă, în nădejdea că voi auzi o anumită muzică, s-o pot comunica, după cum mi se ceruse. Fîntîna cea mai bogată e în Curtea Leilor, pavată cu marmoră albă, mare ca o piață, înconjurată de galerii cu o sută nouăzeci de coloane, nici mai multe, nici mai puține, și ele de marmoră albă. Ornamentația, uluitor de migălită, iarăși arabescuri crescute din ele însele, te duce indirect la povestirile Șeherazadei. Dar tot n-am descoperit muzica.

Doisprezece lei de marmoră neagră, așezați în cerc, susțin un bazin de alabastru, din mijlocul căruia țîșnește șuvița de apă. Dacă o urmărești cum se duce în sus, dai cu ochii de o stîlceală, acoperișuri jucate în toate felurile, dar greoaie, nearmonioase, cu olane groase și fără justificare. Atunci am înțeles de ce nu se poate auzi nici o muzică.

Carol Quintul a înghesuit în flancul acestor palate ale sultanilor, după ce a dărîmat o aripă, un palat de inspirație italiană, dar convertit cu multă noblețe la stilul Renașterii spaniole. Din tot

ce am văzut pe înălțimea Alhambrei, numai palatul lui Carol Quintul, cam sever poate, mi s-a părut demn să rămînă. Restul este o compoziție orientală, din care s-ar putea face cofeturi festive.

Dacă nu mă duceam și mai sus, în parcul Generalife, ar fi însemnat să trec pe lîngă „grădinile Spaniei". Am fost, dar nici acolo n-am auzit muzică, deși l-am evocat pe de Falla cît am putut de tare. Jocurile de apă mi le-au amintit puțin pe cele de la Tivoli, de lîngă Roma, care nu m-au dat gata.

Pe seară am coborît în oraș și am ocolit de mai multe ori catedrala. Niciodată n-am privit fără să mă supere clădiri monumentale înconjurate de meschine construcții civile, care, prin comparație, nu pot să fie decît odioase. Aici erau mai presus de odios și meschinărie, stîrneau spaima și nu le puteam socoti altfel decît nebune. Pe de o parte a fațadei casele se lipeau de zidul catedralei, în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, nelăsînd nici măcar un strat de aer, căutînd parcă adăpost și căldură, ca puiul la sînul mamei. Am descoperit cu revoltă și cu jignire această exagerată toleranță creștină, într-o țară unde la un timp biserica n-a fost deloc tolerantă cu oamenii. Oare de ce Inchiziția, care niciodată n-a stat cu ochii închiși și n-a făcut economie de lemn pentru ruguri, n-a descoperit erezia reală ? Să fi dat foc caselor, și atunci ar fi binemeritat laudele mele, căci aș fi putut să văd catedrala în desfășurarea ei pe deplin grandioasă. Așa, privită numai pe dinăuntru, mi s-a părut o măreață monstruozitate de piatră.

Se acordau orgile, tub cu tub, am stat pe o bancă să ascult și m-a emoționat pînă la tremur, deși nu era muzică. Era un dialog tehnic, un sunet pornea dintr-o parte, mătura spațiile vaste de piatră, și altul îi răspundea, în același ton, din partea cealaltă. De la un timp mi s-a părut că aud și cuvinte : „Crezi, Toma ?" „Păi știu eu, Doamne ? !"... „Ai să te lepezi, Petre ?" „Nu, Doamne, are să mintă cocoșul !..." Pe urmă sunetele au început să se împletească, dialogul a mers departe, și stînd acolo am auzit o cantată întreagă, inedită și neauzită de alții, ceea ce mi-a dat o bucurie orgolioasă.

A trebuit să mă căiesc și să revin la modestia creștină cînd n-am mai găsit ușa pe unde intrasem. Ambiționîndu-mă să nu întreb, am rătăcit pe sub bolți și printre coloane pînă mi-a venit ameteală. În felul acesta am aflat dimensiunile adevărate ale catedralei, dincolo de ceea ce se cheamă lățime, lungime și înălțime.

Afară m-au otrăvit automobilele şi motocicletele ; fumul lor pluteşte în straturi pe stradă, atît de dens, că îţi ia vederea şi te înăbuşă.

Cui a vrut să aflu muzica jocurilor de apă din palatul Alhambra, îi voi trimite în schimb imaginea băiatului căruia i-am dat îngheţată. După ce voi uita totul despre Granada, el îmi va rămîne în minte, cum se uita uimit şi neîncrezător cînd la mine, cînd la castronul ca de supă pe care i l-am pus în braţe, după ce vînzătorul îl umpluse, neîncrezător şi el, şi fără să înţeleagă. Era o amiază cu zăduf, ca în verile noastre, altfel întîmplarea şi-ar fi pierdut tot hazul. Venise cu multă întîrziere momentul să mă răzbun pe o zi cu zăduf din copilărie cînd, plecînd de la şcoală, curgea apa pe mine, iar eu, uitîndu-mă la căruciorul vînzătorului de îngheţată, din poarta şcolii, visam să fie al meu tot cazanul şi să mor cu el în braţe.

Şi dacă în ziua cînd toate încep să fie iar nebuloasă voi uita şi întîmplarea aceasta, voi ţine minte că mergînd spre hotel, pe Gran Via de Colon dacă nu mă înşală memoria, m-am oprit în faţa unei biserici modeste, pusă în rînd cu casele. Îngenuncheat pe piatră, cu un lighean alături, cu un şomoiog în mînă, un preot spăla treptele. Şi dacă m-aş fi dus înăuntru, deşi slujba de seară se terminase şi plecaseră credincioşii, şi m-aş fi aşezat pe o bancă, preotul ar fi venit după mine, ar fi îngenuncheat, ar fi pus ligheanul în faţă şi ar fi început să-mi desfacă şireturile, ca să-mi scoată pantofii şi să-mi spele picioarele.

A doua zi dimineaţă, cînd m-am dus să-mi iau maşina de la garaj, iarăşi am întîrziat mult timp uitîndu-mă pe hartă. Neajungînd nici acum la o hotărîre, mi-am spus că întîi trebuie să ies din Granada, să scap de îmbulzeala care avea să înceapă şi pe urmă să judec în pace.

Uitasem că în ajun, la popasul unde veniseră să mă spioneze poliţiştii pe motocicletă, auzisem un zgomot neobişnuit al motorului. Ieşind din garaj cu cîteva manevre forţate, l-am auzit iarăşi, dar nu i-am dat importanţă, preocupat să nu lovesc vreo maşină, că erau foarte înghesuite.

Ca prime intenţii, vroiam să ajung în Sierra Nevada, iar mai întîi să arunc o ultimă privire asupra Granadei de pe o înălţime aflată în partea de nord a oraşului, pe unde trecea şoseaua spre Guadix şi Almería. Ajuns acolo, am tras pe o terasă în locul de unde mi-am dat seama că priveliştea apare în desfăşurarea ei cea

mai frumoasă. Înainte de a tăia contactul, am auzit din nou zgomotul acela neplăcut al motorului.

— Ce are ? m-a întrebat Vicht, apropiindu-se de mine.

Dominique s-a apropiat în clipele următoare.

49

Era marți și pe Hismasian îl văzusem la Málaga duminică după amiază. Unde se afla el în clipa de față ? Trecuseră șapte zile de cînd Dominique aruncase radioreceptorul în Manzanares. Secretarul spune că Hismasian fusese reținut la vamă pînă seara, așa că nu mai putea pleca decît luni dimineața. Cu parfumurile confiscate, obligat să plătească amenzi grele și jignitoare, el plecă de la Málaga încărcat de ură, nutrind gîndul să se răzbune. Fiindcă îl văzusem în fața orchestrei, bănuiam că răzbunarea lui putea să fie cumplită. Numai că pe cine să se răzbune ?

Vameșii nu reprezentau un adversar demn de replică, dar apăruse în fața lor mic și ridicol, apărîndu-se cu argumente absolut caraghioase. Intrau și ei la socoteală, înglobați în acel pluton de răzvrătiți, cum erau fagotiștii și contrabasiștii, care începeau să-și arate ostilitatea în chipul cel mai perfid, fiindcă nu li se putea aduce o învinuire formală, ca și vameșilor dealtfel.

Tot în același pluton intra un critic muzical din Elveția, medic de profesie, proprietarul unui sanatoriu de lîngă Zürich, pasionat de acustică și primejdios vînător de note false, care, fără să-l fi consultat ci doar ascultîndu-i orchestra, diagnosticase la Hismasian o foarte avansată scleroză a urechii interne și o făcuse publică în ultima lui cronică. Nu putea fi acuzat de nerespectare a secretului profesional, deoarece se pronunța nu ca medic, ci ca iubitor de muzică. Temîndu-se că era un adevăr și nu o calomnie, secretarul spune că îl vizitase în taină pe criticul medic și el îi confirmase diagnosticul, adăugînd că în trei luni urechea stîngă va ajunge la o surditate completă ; în ceea ce privește urechea cealaltă, nu putea

încă să se pronunţe, dar credea că odată cu primul concert televizat va trage concluzii. „Numai la televizor, domnule, altfel nu pot să-mi dau seama decît vag, ceea ce nu mă îndreptăţeşte să mă pronunţ ştiinţific. La televizor, oricît de proastă ar fi imaginea şi oricît de sărăcit sunetul, citesc pe chipul lui fiecare lacună auditivă. Firește, numai cînd apare în prim-plan şi pot să-i urmăresc mimica, dar, prin graţia televiziunii, prim-planurile lui Hismasian ocupă trei sferturi din emisiune. O asemenea vedetă trebuie exploatată din plin, din moment ce i se oferă onorarii exorbitante."

Secretarul ştia cel mai bine de ce sume era vorba: între două şi trei mii de dolari minutul! Iar interlocutorul său se explică în continuare: „Primul indiciu este o anumită neliniște, o privire întrebătoare adresată unui anumit grup de instrumente care şi-a făcut intrarea cu o fracţiune de secundă mai înainte. El încă nu-şi dă seama ce se întîmplă, dar se apleacă în faţă, înclină capul şi abia îşi înfrînează mişcarea instinctivă de a duce mîna la ureche. Fazele avansate se depistează cu mult mai multă uşurinţă; cînd un dirijor se sucește, oricît de abilă i-ar fi gesticulaţia, să prindă cu urechea dreaptă un flaut din stînga orchestrei, înseamnă că urechea stîngă nu mai poate auzi decît cel mult viorile prime. Pînă a ajunge în stadiul acesta, domnule, evoluţia surdităţii dă naştere la o infinitate de expresii, pe care le poţi interpreta fără greş, după un anumit exerciţiu. Mă aflu în faţa a tot ce mimica omenească poate să exprime, de la încîntare pînă la groază. (În cazul unui om rafinat, cred că se înţelege, şi destul de sensibil ca în unele clipe să trăiască prin sentimente.) Clipitul din pleoape! L-ai văzut vreodată pe Hismasian clipind din pleoape, întrebător şi în panică? Pentru mine a fost primul indiciu; de atunci l-am luat sub observaţie. Cu ochii la el şi cu partitura învăţată pe dinafară; altfel nu se poate. Atunci toate pe chipul lui arată suferinţa, înainte ca el s-o cunoască; fiecare muşchi al frunţii şi al obrazului are un alfabet şi o posibilitate de exprimare, fiecare rictus al buzelor, fiecare zvîcnire a nărilor îmi dezvăluie o anumită dispoziţie; chiar şi mişcarea părului, domnule, şuviţa aceea care îi cade în faţă şi dumneata o cunoşti cel puţin cît mine... Bineînţeles că există şi elemente înşelătoare. De pildă, memoria muzicală. De multe ori citesc pe faţa lui satisfacţia de a fi auzit o notă pe care era imposibil s-o audă, fiindcă abia o aud eu, cu o ureche perfectă şi cu sunetul televizorului deschis la maximum. De fapt e numai o iluzie; el crede că aude sunetul, fiindcă îl are în amintire. Pe scurt,

domnule, deoarece v-am fost dator această prelegere, în două-trei luni, Hismasian va trebui să lase bagheta..."

— Nu există nici un remediu ? a întrebat secretarul.

— Ba da, operația de oto-scleroză.

— Cine poate s-o facă ?

— Nimeni altcineva decît mine. Dar în acest caz, diagnosticul va trebui să-l pună altcineva. E o lege a meseriei mele. Eu mi-am dat doar părerea.

— Care sînt șansele de vindecare ?

— Totale.

— Riscul ?

— Nici unul !

În afară de Hismasian, secretarul nu mai întîlnise niciodată un om atît de sigur pe sine. Erau destinați să se înfrunte.

— Și prețul acestei operații, domnule ?

— Trei mii de dolari minutul.

Secretarul izbuti să nu reculeze ; lîngă Hismasian făcuse o lungă școală.

— Ct poate dura operația ?

— Cel mult o oră ; nu pun la socoteală timpul de pregătire...

O sută optzeci de mii de dolari !

Dacă ar fi știut, Hismasian ar fi putut să se îngrozească, datorită cifrei exorbitante, care l-ar fi convins fără altă dovadă. Altminteri nu putea să creadă, deși într-o zi, în fața orchestrei, se pomenise ducînd mîna la ureche. Nu-și dăduse seama de ce sau nu vroia să-și dea seama. Dar pe criticul muzical care îi denunța surditatea îl ura groaznic.

În intenția lui de răzbunare intra și Dominique, de cînd nu răspunsese la chemarea radiofonică ; drumul în sud nu-i micșorase pornirea împotriva ei, dimpotrivă, o accentuase pînă la furie ; își dăduse seama că de fapt urmărea s-o aștepte, s-o caute din nou după cîteva zile, dovadă că luase parfumurile, ba încă se gîndise, ceea ce i se întîmpla prima oară, să nu le mai comercializeze de astă dată, ci să i le ofere regește ; dealtfel erau și foarte ieftine. Faptul că le perduse pe toate la vamă și plătise amenzi de trei ori mai mari decît valoarea lor adevărată îl înverșunase și mai mult împotriva ei, și tot timpul zborului pînă la Madrid nu se gîndi decît la pedeapsă. Își imagina cele mai drăcești chinuri, morale și fizice, iar dintre acestea din urmă nu excludea biciul. Se și întreba de unde să-l cumpere și descoperi cu perplexitate că în viața lui

nu văzuse o prăvălie de bice. Trebuia să apeleze la un birjar, însă nu-şi amintea ca la Madrid să fi întîlnit o trăsură.

Zbura la o mie două sute de metri, înălţimea pe care i-o dictase aeroportul, şi tocmai trecea lacul de lîngă Villaharta, cînd într-o vale din dreapta distinse limpede un atelaj rustic — un ţăran cu doi cai înhămaţi la plug îşi ara ogorul. Nu putea să vadă un asemenea detaliu, dar cu siguranţă avea un bici în mînă şi atunci simţi impulsul să coboare pe cîmpul care părea potrivit pentru o aterizare. Cu un preţ bun, ţăranul i-ar fi vîndut biciul. Se stăpîni la vreme, altfel ar fi călcat consemnele zborului şi ar fi riscat o nouă încurcătură. Împrejurarea aceasta îi spori şi mai mult dorinţa de răzbunare şi continuă să-şi imagineze noi chinuri, ceea ce nu-l împiedică să deschidă emiţătorul, din cinci în cinci minute şi, punînd prima oară o nuanţă de tandreţe în vocea sa atît de autoritară, să-şi repete apelul, cu speranţa că de astă dată Dominique o să-l audă.

Tocmai atunci Dominique se îndrepta spre Granada, venind tot de la Málaga, pe acelaşi drum cu mine şi, de necrezut, doar cu cîteva minute mai înainte. Că nu ne-am întîlnit în oraş nu mă mir, era prea multă îmbulzeală ; la Alhambra însă aş fi zărit-o, şi chiar în catedrală, cu toată obscuritatea. Înseamnă că se afla un pas prea departe sau un minut înaintea mea, un minut după mine. După cum se vede, drumurile noastre trebuiau să se întîlnească abia a doua zi dimineaţa, cînd am plecat împreună spre Almería, şi am aflat de la ea că accentul se pune pe i, nu pe e, cum îl puneam eu, denaturînd total numele oraşului.

Închipuiţi-vă că sînteţi călare şi spuneţi Alméria, cu accentul pe e, ca mine. Îndată şi fără voie vă veţi lăsa pe spate, veţi trage frîul şi calul va muşca zăbala scuturînd din cap cu nemulţumire. Minunat prieten de drum este calul ! Iar după această experienţă, care este un păcat şi nu trebuie repetată, spuneţi Almería şi accentuaţi cu nădejde pe i, accentuaţi-l voios şi din tot sufletul. Îndată şi fără voie veţi slobozi frîul, vă veţi apleca în faţă, pînă la gîtul calului, şi va începe un galop din cele mai avîntate. Minunat va fi totdeauna galopul calului ! Iar Dominique va rămîne pentru mine o amintire neştearsă.

Negăsind-o la aeroport nici de astă dată, Hismasian se duse în oraş, s-o caute. Îi scăpase un picior pe pantă, se ţinuse în echilibru cîteva zile, acum îi scăpa şi piciorul celălalt ; dacă începuse alunecuşul, nu mai putea să-l oprească. El însă nu era făcut nici să înţeleagă, nici să creadă. Găsi parfumeria tot închisă ; pe sticla

vitrinei cineva îşi luase îndrăzneala, dacă nu fusese nimeni acolo să-l împiedice, să lipească un afiş mare, al viitoarei lupte de tauri. Afişul acoperea numele Dominique, scris cu litere de aur, cursive, şi-l reprezenta pe toreador, cu pălăria în mînă, salutînd tribunele cu un zîmbet de-o impertinenţă scîrnavă. Hismasian îl privi cu un dezgust dus pînă la greaţă, dar nu-şi putu desprinde ochii de el şi îl studie cîteva clipe, intrigat de ceva, fără să-şi dea seama. Niciodată n-ar fi putut înţelege, iar dacă ar fi înţeles, n-ar fi recunoscut nici în cea mai adîncă intimitate cu el însuşi că în toreadorul acela recunoaşte ceva al său, zîmbetul şi impertinenţa : la aplauze, cînd se întorcea spre sală, să mulţumească, şi sala aceea în delir nu-i trezea decît dispreţul. Poate şi toreadorul îşi dispreţuia publicul, sau cel puţin aşa se înţelegea după zîmbet. Dar era suplu, şi Hismasian îşi pipăi burta.

Rămase din nou pînă a doua zi dimineaţă, la acelaşi hotel, în aceeaşi cameră ; nu i-o rezervase nimeni, ca altădată, era liberă, cum era mai tot hotelul. Se simţea singur şi se temu, prima dată, cam tîrziu dealtfel, că îl aştepta un declin mizerabil. Inelul de platină îi strîngea degetul, oprea circulaţia sîngelui şi după un timp începu să-l doară toată mîna, apoi tot braţul, pînă în umăr. Vru să scoată inelul, însă nu izbuti, degetul se umflase şi se făcuse vînăt. Se duse la baie, îşi băgă mîna în apă rece, inelul ieşi după cîteva clipe, nu fără dificultate ; nu îndrăzni să-l mai pună în deget, însă aşa parcă se simţea deposedat de una din forţele sale.

Deodată privirea îi fu atrasă de o cifră scrisă în colţul de sus al oglinzii ; se înălţă pe vîrfuri, să vadă mai bine, era o dată, 12.10.971 şi, fiindcă îşi exersase totdeauna memoria evenimentelor personale, îşi dădu seama cu mirare că atunci avusese primul concert la Madrid, dimineaţa, iar seara dirijase „Don Giovanni" la operă. Abia pe urmă îşi aminti că în ziua aceea apăruse Dominique în viaţa lui, fără să-l tulbure prea mult, o cucerire rapidă, simplă, obişnuită, şi nu o uitase numaidecît numai datorită distanţei dintre Nisa şi Madrid. Dacă Dominique ar fi locuit la Cannes, n-ar mai fi dorit s-o vadă niciodată ; Pirineii, cu spaţiul enigmatic care începea la sud de ei, întreţinuseră, pe un fundal vag, o tentaţie imprecisă şi intermitentă. Acum însă o simţea developîndu-se şi arătîndu-şi faţa adevărată, clară şi mai mult decît obsedantă.

Privind cifrele din colţul oglinzii, Hismasian avu o tresărire : erau scrise cu lac negru de unghii ; gîndul îl duse numaidecît la

Dominique, dar nu avea deloc simţămîntul că ea, notînd data aceea, făcuse un gest sentimental, cum fac adesea femeile, marcînd în felurite chipuri zilele lor memorabile. Descoperit după atîta vreme, gestul ei i se păru vindicativ, însemnase ziua nu din tandreţe, ci ca la un timp determinat să se răzbune.

Hismasian încercă să şteargă lacul cu vîrful unghiei, dintr-un impuls naiv, ca şi cum ar fi putut crede că, făcînd să dispară însemnarea, dispărea şi blestemul. I se păru incalificabilă neglijenţa personalului de serviciu, care aproape doi ani nu găsise cu cale să şteargă cifrele de pe oglindă.

Unghia aluneca pe deasupra, lacul nu vroia să se ducă ; negăsind alt obiect la îndemînă, începu să-l zgîrie cu muchea inelului de platină. Simţi că lacul ceda, şi chiar îl vedea căzînd ca o pulbere neagră ; spre stupefacţia lui însă, sticla rămînea gravată. Îl cuprinse furia, care de fapt era o formă a panicii, şi se apucă să haşureze cifrele cu briliantul, să le şteargă, dar, zgîriate în toate felurile, ele nu vroiau să dispară. Continuă, apăsînd tot mai tare ; sticla scotea scrîşnete ascuţite, pînă ce, deodată, briliantul făcu explozie şi se răspîndi în aer ca o ploaie de artificii albe. Hismasian privea inelul, şi nu putea înţelege : briliantul se pulverizase, fără să lase urmă, iar în locul lui, alveola apărea hîdă, ca o gingie din care s-a scos o măsea găunoasă. În schimb, cifrele, pe oglinda zgîriată, se vedeau mai clare ca înainte. Să fi avut revolverul, ar fi tras în ele. Ieşi în stradă, dar nu ca să uite ; răfuiala trebuia să continue. Deocamdată îşi trăgea sufletul şi îşi aduna forţele.

Merse la parfumerie, îl ţinti pe toreador cu o privire înveninată. I se părea un duşman personal care îi rîdea în faţă, după ce-l umilise, şi deodată îi veni gîndul că afişul îl lipise acolo chiar Dominique, ca o notificare ; în viaţa ei acum era un toreador, nici nu s-ar fi putut altfel, un mascul de o speţă impertinentă, şi ea vroia să-l arate, să afle toată lumea. Datorită lui nu venise la aeroport ; cînd el ateriza, ea se desfăta cu delicii înmiite de apelurile lui ridicole.

Ura pe toreadori, incipientă, izbucni în clipa aceea cu o violenţă care îl făcu să se învineţească şi să-şi piardă respiraţia. Pavajul era desfăcut în faţa parfumeriei, mustea apă, probabil dedesubt o ţeavă crăpase şi trebuia să se sape. Primul impuls fu să ia o piatră cubică şi să spargă vitrina, gest pe care avea să-l facă Vicht, după o săptămînă. Hismasian însă, deşi impulsiv, era mai convenţional

decît ar fi putut să se creadă ; e adevărat că trăsese cu revolverul în contrabasuri, dar atunci se afla în templul său și în cea mai legitimă apărare. Chiar dacă justiția ar fi îndrăznit să-l învinuiască, restul lumii ar fi continuat să-l aplaude cu admirație. Atîtea adevăruri au trebuit să fie susținute cu arma în mînă ; de ce n-ar fi avut acest drept și muzica ?

A sparge o vitrină era o infracțiune civilă, degradantă, și îi ajungea rușinea cu vameșii. Se mulțumi să rupă afișul și să-l calce în picioare, în clipa cînd clopotele orologiului din stația de metrou Sevilla anunțau ora opt seara, după care intrau în repaus pînă a doua zi dimineața ; Hismasian nu le auzi muzica. În sufletul lui clocotea ura împotriva toreadorilor și în minte începea să-i apară primul fir, subțire, abia vizibil, al unui grandios plan de răzbunare.

Deși renunțase la vitrină, piatra din pavaj devenise o obsesie ; luă una, merse la hotel și sparse oglinda din baie. Cifrele gravate în sticlă se pulverizară, dar după ce căzură cioburile, pe zidul afumat și prăfuit apărură altele, scrise cu același lac negru de unghii. Paralizat de surpriză, care de fapt era groază adevărată, nu observă decît după cîteva clipe că doar 12 octombrie rămăsese același, anul nu mai era 1971, ci 73, și nu se îndoi că reprezenta o dată fatidică, în altfel decît prima, de mult depășită ; pînă atunci nu mai rămîneau decît trei săptămîni. Deși învins și umilit, Hismasian nu se îndoi că în ziua aceea își va pedepsi toți inamicii, pe Dominique în primul rînd, va triumfa asupra lor, vameși, fagotiști, contrabasiști și toreadori, și data înscrisă pe zid va însemna gloria lui... În realitatea nebănuită, era ziua cînd avea să-l mănînce leopardul.

Decolînd a doua zi, după o noapte de coșmaruri optimiste, dacă pot fi închipuite, Hismasian făcu două tururi, deși nu-i era permis, peste Plaza de Toros și privi arena, cu o curiozitate aprinsă. Tot timpul zborului imaginația i se zbătu, inspirată parcă de zările nebune ale peisajului spaniol, adunînd elementele, sortîndu-le, asamblîndu-le și construindu-și răzbunarea ca pe o epopee homerică. Taurii negri, de tablă, care apăreau din loc în loc pe sol și erau totdeauna o surpriză împrospătată, deși se vedeau de departe, părînd niște jaloane, nu făceau decît să-l întărîte și mai tare, conducîndu-l mai înverșunat spre ținta finală.

Cînd trecu Pirineii, ajunsese la amănunte și gusta din plin viitoarea lui satisfacție, iar cînd ateriză la Nisa, întreg planul era

gata. Anunțat prin radio, secretarul, care de fapt povestește acestea, îl aștepta la aeroport cu dictafonul pregătit să înregistreze dispozițiile. În aceeași zi Hismasian cumpără leopardul și seara se plimbă cu el în lesă pe Boulevard des Anglais.

Acum, cînd cele povestite de mine încep să se întretaie atît de strîns cu cele pe care aveam să le aflu din povestirea secretarului, e bine să precizez că în seara aceea tocmai ajunsesem la Cartagena și mîncam în cîrciuma unde mai tîrziu Dominique avea să danseze cu infanteriștii.

A doua zi Hismasian începu repetițiile și apăru în fața orchestrei cu leopardul, care se așeză la picioarele lui, pe podium. Instrumentiștii își dădură seama că nu era de joacă, iar fagotiștii cu contrabasiștii o băgară pe mînecă. O notă vag falsă a cornilor, instrument cam neprecis, după cum se știe, și căruia i se mai iartă, făcu pe leopard să ciulească urechile, țintind locul de unde venise sunetul. Acela din corniști care se știa cu musca pe căciulă începu să tremure. Repetiția decurse fără nici un incident. Hismasian nu opri orchestra nici măcar o dată, ceea ce devenea prima excepție în cariera lui fundată pe-o exigență drăcească ; dar n-avea de ce-o opri, timp de două ore nimic nu devie atenția instrumentiștilor de la baghetă. În încheiere, și cu un fel de zîmbet provocator pe față, Hismasian dirijă scurtul adagio inițial din simfonia a patra de Beethoven. Cînd interveniră fagoții, aduși în linia întîi, leopardul își întoare capul spre stînga ; părea gata să se repeadă, însă precizia cu care intrară toți deodată și claritatea celor trei sunete îl liniștiră ca prin farmec ; se înțelege că nu putea să se întîmple altfel cu contrabasurile. Hismasian opri ochestra odată cu prima notă de allegro vivace și le mulțumi instrumentiștilor cu răceala lui obișnuită. În schimb, leopardul nu-și ascunse satisfacția ; se uită la toți, pe rînd, cu o fizionomie aproape umană, zîmbindu-le, în timp ce-și flutura coada.

În seara zilei, Hismasian avu o consfătuire importantă cu impresarii. Erau cinci, din cele mai mari centre muzicale, și secretarul îi convocase telegrafic ; toți sosiră cu avioane comandate special, ca să nu întîrzie. Deși leopardul părea blînd și stătea cuminte, nici unul din impresari nu îndrăzni să cîrtească, însă proiectul lui Hismasian li se părea mai mult decît o nebunie. Așa spune secretarul ; m-am întrebat ce poate fi mai mult decît o nebunie, dacă nu o nebunie mai mare. Dar o nebunie nu se poate depăși niciodată

pe ea însăşi, fără să devină o *altă* nebunie. Nebunia nu îngăduie comparaţie. Uite ce înseamnă să nu simţi limitele cuvintelor şi să foloseşti adjective fără substanţă.

*

În seara consfătuirii mă aflam la Motilla del Palancar şi stătusem toată noaptea de vorbă cu Dominique, aşezaţi în ţărînă, rezemaţi de stîlpul indicatorului pe care scria „Madrid, 197 km". Nici un automobil n-a vrut să oprească. Ea mi-a dat unele explicaţii despre viaţa ei şi am crezut în ele, deşi nu erau nici complete, nici destul de clare ca să-i înţeleg gesturile ilogice. Acum sînt gata să ştiu de ce a plecat Dominique, numai că nu voi spune nimănui, nici după ce voi fi sigur. Vorbele ei nu erau minciuni, după cum nu erau nici adevăruri ; ele rezultau numai din situaţia aceea a noastră, pe care toţi trei, căci nu trebuie să-l exclud pe Vicht, o acceptam ca pe o realitate, dînd cuvîntului înţelesul comun, cînd de fapt era o realitate numai a noastră şi se născuse odată cu întîlnirea de deasupra Granadei.

Dominique vorbea cu sinceritatea cea mai deplină despre proiecţia ei în prezentul trăit împreună, deci spunea adevărul, dar adevărul acesta, într-o altă proiecţie, devenea minciună. Tot ce pot spune, din ceea ce nu voi îndrăzni să spun niciodată, este că întorcîndu-se la Hismasian nu dovedea cîtuşi de puţin vreo înclinare femeiască, fie ea numai pentru o amintire, după cum, părăsindu-l pe Vicht, nu se lepăda nici cu gîndul de dragostea ei, care în ultimele zile, între Motilla del Palancar şi Bellpuig, devenise nebună. Acum sînt gata să cred că avea de îndeplinit o datorie.

Gîndul mi-a venit prima oară într-o halucinaţie şi nu-l puteam socoti decît tot halucinant, de aceea, pînă astăzi am refuzat să mi-l amintesc cu luciditate. Eram pe autostrada îngrozitoare dintre Ventimiglia şi Genova, orbecăind prin tunelurile înecate în fumul de la eşapamente, asurzit de urletul motoarelor şi aproape sufocat de gazele otrăvitoare. Am spus cum un camion greu pe care nu l-am putut depăşi multă vreme m-a făcut să nu mai văd nimic în faţă, să nu mai ştiu pe ce lume mă aflu şi să menţin linia dreaptă numai printr-un simţ al braţelor. E o aberaţie ; braţele, oricît de exersate, nu vor putea niciodată să sesizeze o deviere milimetrică, şi nu-i nevoie să mişti volanul mai mult de un milimetru ca maşina să-şi piardă direcţia.

Adevărul, pe care m-am ferit să-l judec și de la care am întors capul, este că m-a condus o imagine apărută în față, răsărită din fumul eșapamentelor, drept în axul mașinii, la înălțimea ochilor și între cele două fascicole ale farurilor. Pînă am ajuns la lumină am fixat-o atras de ea hipnotic, aproape fără să mai știu în ce primejdie mă aflu, ca într-un fel de beție, convins că orice ar fi să se întîmple, nu va fi decît bine. Dacă imaginea ar fi alunecat într-o parte, aș fi urmat-o și m-aș fi zdrobit sub uriașa carcasă a camionului sau în peretele de piatră. Admițînd că s-ar mai fi găsit urmele dezastrului, căci aș fi antrenat tot șirul de mașini din urmă, s-ar fi crezut că trecusem printr-o criză de nebunie sau că făcusem o manevră proastă, ceea ce în gîndul meu însemna o descalificare dezonorantă. Nu știu dacă atunci sau abia pe urmă, cînd se lăsase întunericul și mergeam istovit spre Milano, iar imaginea îmi revenea în față, dar nu în ochi, ci în amintire, am avut gîndul, născut fără nici o tresărire, ca și cum îl socoteam înțeles de la sine, că nu era altceva decît o prefigurare a morții. O moarte care nu urmărește să-ți ia zilele, ci numai să se arate, cum vor să se arate femeile, la baluri sau la promenadă. Și nu mă mira deloc înfățișarea ei cu totul altfel decît aceea a morții închipuită de toată lumea. Deși nu o vedeam limpede în fumul care o estompa sub valurile lui otrăvite, ci era mai degrabă o sugestie, în mintea mea imaginea revenea completă și clară, numai că părea foarte departe, ca și cum aș fi privit-o printr-un ochean întors de-a-ndoaselea, dusă parcă dincolo de capătul autostrăzii și de capătul zilei, într-un loc unde nu-i timp să ajungi decît cu închipuirea.

Știu că era o fată frumoasă, am conștiința frumuseții ei fără s-o pot descrie, cum nu pot fi descrise simbolurile. Știu că se arăta fără nici o reținere, poate chiar ademenitoare, dansînd în fața mașinii, cu picioarele goale pînă la șolduri, prefăcînd în fulgere lumina cînd treceau o clipă prin fascicolul farurilor. Dansa puțin dată pe spate, cu mijlocul răsucit, cu umerii aruncați înapoi și cu brațele în mișcare, într-o unduire totală. Deși părul adus de vînt ar fi trebuit să-i vină în față, acoperindu-i obrazul și lipsindu-mă de frumusețea ei mai puternică decît farurile, nu știu cum zbura pe spate, împotriva mișcării, ca și cînd l-ar fi absorbit gura tunelului. Și într-o clipă, cînd și-a întors capul să scuture o rază de lumină care-i rămăsese în păr și putea să-l aprindă, am văzut că în ureche avea un cercel mic de aur.

50

Cu toată originea lui răsăriteană, Hismasian era un gotic ; prin temperament şi prin aspiraţii. Poate ducea cu el o moştenire străveche, din vremea cînd lumea era împărţită altfel şi continentele altfel populate. Chiar şi înfăţişarea lui era gotică şi ţinea să şi-o păstreze, de aceea purta corset, şi el gotic la urma urmelor. Supleţea lui, contrafăcută, avea o înţepeneală de piatră, ameninţătoare şi rece, care îi făcea pe adversari să tacă şi să se încovoaie, iar pe admiratori să se prosterneze.

Dacă lupta de tauri s-ar fi potrivit cu spiritul gotic, Hismasian ar fi devenit toreador, cu siguranţă, şi probabil că ar fi fost toreadorul cel mai mare din toate timpurile. Ura lui împotriva acestei categorii de oameni, deşi manifestată atît de tîrziu, exista în el, latentă şi foarte explicabilă. Toreadorii erau de fapt singurii lui adversari redutabili, fiindcă nu exista teren unde să-i întîlnească şi să-i învingă. Hismasian nu admitea nici o glorie paralelă cu a sa, la fel cum stilul gotic nu admite în zona lui o altă arhitectură, fără să o fărîme. Luaţi Sfînta Sofia de la Constantinopol şi puneţi-o în stînga catedralei din Köln, iar în dreapta puneţi catedrala din Florenţa, şi San Pietro de la Roma, amîndouă făcute în spiritul lui Michelangelo. Catedrala de la Köln va face să se prăbuşească amîndouă, chiar dacă Michelangelo va supravieţui alte multe veacuri după ele. Iar înaintea lor se va prăbuşi, indiscutabil, Sfînta Sofia, primejduită şi mai mult ca moschee.

Chiar şi răzbunarea lui Hismasian, care trebuia să fie totdeodată o apoteoză, era concepută gotic, de aceea, dintre toţi aliaţii săi posibili îl alesese pe Wagner, în cea mai gotică din ipostazele sale : „Inelul Niebelungilor". Cu o durată de şaisprezece ore ! Într-un singur spectacol ! Un tot grandios, în singura lui formă cu adevărat autentică, dar insuportabil, cu mult mai puternic decît structura umană.

Deşi impresarii nu îndrăzneau să cîrtească, datorită, cum am spus, leopardului, izbutiră, prin insinuări reţinute şi foarte subtile, să obţină pauze de cîte o oră între cele patru opere ale tetralogiei. Erau consternaţi toţi cinci, se aşteptau nu la un eşec, ci la o prăbuşire, şi atunci, cunoscîndu-şi meseria, hotărîră între ei să salveze ceea ce putea să fie salvat, făcînd cît mai multă gălăgie şi punînd în faţa insuccesului un scandal de întindere mondială.

A doua zi ziarele începură să urle în toate tonalitățile și chiar dodecafonic, despre nebunia lui Hismasian sau despre explozia lui de geniu ; mînat de una sau alta, el urmărea să reprezinte „Inelul Niebelungilor" într-o arenă destinată luptei cu tauri.

N-am văzut nici unul din acele ziare, fiindcă mă aflam pe drum cu Vicht și cu Dominique și tocmai poposisem la Bellpuig. Cele ce au urmat din seara aceea, cînd Dominique a plecat lăsîndu-ne atît de triști și descumpăniți, ne-au împiedicat să aflăm alte știri, care au continuat să vină tot mai îngroșate. Ne-ar fi scăpat chiar și proiectul căsătoriei scandaloase, dacă nu ne-ar fi sărit în ochi, pe prima pagină a ziarelor, fotografia unde Hismasian apărea împreună cu Dominique, încadrînd leopardul. Peste celelalte informații am trecut orbiți de mînie și de consternare, și chiar mai tîrziu, cînd ajunsesem acasă și întîmplarea era consumată, tot n-aș fi aflat-o, dacă nu-mi cădea în mînă cartea secretarului.

Cînd Dominique ajunse, povestește secretarul, Hismasian stătea într-un jilț, cu leopardul alături. Leopardul se ridică în picioare.

— Nu te teme ! spuse Hismasian.

Pe chipul ei trecu un zîmbet ușor, pe care secretarul, aflat lîngă bibliotecă, nu știe dacă să-l socotească ironic sau enigmatic. O vedea prima oară pe Dominique și frumusețea ei îl izbi atît de puternic, încît scăpă din mîini un măldar de știme, risipindu-le prin toată încăperea, pînă în gura căminului. Secretarul nu încearcă să-i descrie frumusețea, declarînd că n-ar fi în stare s-o prezinte nici în a mia ei parte, ci se mulțumește să spună că niciodată o femeie nu-l fascinase atît încît să scape ceva din mînă. Felul cum își exprimă el admirația e mult prea analfabet ca să sugereze ceva din Dominique, dar eu nici n-aș fi avut nevoie, fiindcă nu-i clipă să n-o am în ochi, după atîta vreme, de parcă încă ar fi vie.

Secretarul nu remarcă emoția lui Hismasian, prea gotic ca să-și arate sentimentele la prima ocazie. Dar nu-i greu s-o presupunem, dacă unui om impulsiv ca el îi trebuiră treizeci de secunde pînă să pună o întrebare și sigur nu prima pe care o avea în minte.

— De ce-ai venit ? întrebă Hismasian.

Prima întrebare din gîndul lui paralizat nu putea fi decît una vindicativă, privind absența ei de la aeroport.

— Era timpul să vin ! răspunse Dominique.

Văzu inelul de platină fără briliant și zîmbi iarăși, ironică sau enigmatică, după cum spune secretarul. Dar pînă atunci nici el, nici impresarii nu băgaseră de seamă lipsa briliantului.

Hismasian rămase în fotoliu, nepăsător, după cum spune secretarul. În realitate, înțepenit, e ușor să înțeleagă oricine. Dominique întinse mîna ; leopardul veni lîngă ea, o privi în ochi, pe urmă se așeză la picioarele ei și începu să toarcă, în vreme ce secretarul, așezat în genunchi, aduna știmele.

*

Nimic nu-i gotic în spiritul Spaniei, dar dacă nimicul ar admite grade de comparație, cea mai negotică emanație spaniolă ar fi arena de tauri ; și chiar lupta în sine. M-am întrebat ce-l îndemnase pe Hismasian să aleagă un astfel de teatru, impropriu ca arhitectură pentru un spectacol de operă, și impropriu ca idee pentru muzica wagneriană. O imposibilitate mai deplină nu poate să fie imaginată. Dacă vroia neapărat ca apoteoza lui să se producă în spațiul hispanic, unde suferise jignirile, socotind că numai acolo putea primi reparația, de ce n-o fi ales alt decor, și singurul potrivit, dacă nu cu Wagner, măcar cu spiritul gotic, care în materializările lui este un imens paratrăsnet. Singurul paratrăsnet pentru smintitul spectacol cu „Inelul Niebelungilor" ar fi fost Sagrada Familia de la Barcelona.

Pe la sfîrșitul celuilalt secol, un om cu o structură nefirească, dar nu în înțelesul mic al cuvîntului, extrapolat într-un ciclop cum n-au cunoscut basmele, a pornit într-o zi de la Madrid, cu o traistă în spate, a pus un pas în fața Zaragozei, fără să zgîlțîie orașul, căci, dacă ați observat, totdeauna uriașii au în mers o supleță de balerină, de parcă în trupul lor fără măsură n-ar fi nici o greutate, a pus al doilea pas pe dincolo de Lérida, poate chiar la Bellpuig, de ce nu ? — al treilea pas la Montserrat și cu pasul următor s-a aflat în mijlocul Barcelonei, într-un loc ales dinainte și unde, deși atît de mare la trup, a izbutit să se înghesuie, fără să dărîme pereții caselor din jur cu genunchii sau cu coatele.

În acest drum, făcut mai repede decît în orice poveste, ciclopul, care vreau să vă fie simpatic, a adunat pămînt roșu, pînă la Zaragoza, de dincolo de ea a adunat piatră albă, la Montserrat a privit muntele bocitoarelor, luîndu-le imaginile, și, adăugînd tuturor acestora o mînă de aur, mînă la scara lui uriașă, s-a apucat să le amestece în locul gol de la Barcelona.

Am făcut și eu drumul lui, care însă mi-a luat două zile, ceea ce, raportat la posibilitățile firești ale omului, să meargă, să vadă și să înțeleagă, dovedește nu o întîrziere, ci o grabă prea mare.

Cineva mă derutase în ajunul plecării, prevăzîndu-mi şase sute de kilometri de plictiseală. M-am întrebat cum e cu putinţă ca un om să fi trecut pe acolo şi să nu fi înregistrat măcar o imagine din miile care, deşi nelegate deloc între ele, decurg una din alta, evident şi totuşi nelogic, cum lumina, de pildă, ar decurge din întuneric — ar decurge, nu ar succede ! Ar fi de ajuns ca un om să se oprească într-un singur decor din cîte am înregistrat pe parcursul acela, să caute logica peisajului, să-şi dea seama că ea nu există, ca apoi să nu şi-l mai poată scoate din minte. E un loc, bunăoară, cam la două treimi din drumul spre Zaragoza, unde m-am oprit fiindcă nu mai înţelegeam ce se întîmplă cu lumea, dacă nu cumva începea să se transforme într-o irealitate, orice raţiune a ei urmînd să se rătăcească. De cîţiva kilometri privirea mea aluneca pe stînga şoselei, asupra unei faleze de pămînt roşu, mai aprins decît oriunde în Spania. Mi-era imposibil să le socotesc un produs al naturii, aşa cum apăreau, ca o formaţie total neconformă cu geologia, refuzînd orice analiză şi orice clasificare. Vrînd să nu mă rătăcesc în acea irealitate de pe acum presimţită, mi-am închipuit că erau uriaşe cuptoare de cărămidă, făcute de oameni în alte ere ; încă fierbinţi, nu puteau fi folosite deocamdată la o construcţie. Acum ştiu că de acolo s-a luat primul material pentru Sagrada Familia şi bine-înţeles că nu era cărămidă, ci o rană a pămîntului pietrificată.

Ţin minte totul, pînă la cel mai inutil dintre amănunte, cum după acea primă alarmă am prevăzut o explozie şi m-am oprit să mă apăr, într-un crînguleţ, pe stînga drumului, unde curgea o apă micuţă. Tocmai cotisem la stînga, trecusem pe sub calea ferată şi, după o clipă de întuneric, m-am pomenit cu ziduri măreţe în faţă, un şir de temple din apusul Asiei antice ; ele nu aveau ce să caute în Spania, decît prin ceea ce mă temusem, o trecere în irealitate. Dar pe mine mă recunoşteam, cu toate datele mele recente, şi nu-mi lipsea raţiunea, nici nu era deformată, de vreme ce puteam să evoc cunoştinţe atît de îndepărtate privind istoria veche, să le judec şi să fac comparaţii.

Că eu, unul, îmi păstram apartenenţa la realitatea lumii prezente, mi-o dovedea o maşină oprită în acelaşi crînguleţ ca şi mine, cu matricole spaniole şi de o fabricaţie foarte recentă ; dacă aş fi alunecat eu însumi într-o vreme trecută, maşina, atît de modernă, mi s-ar fi părut o anticipaţie incredibilă. Ocupantul ei coborîse şi se plimba prin tufişuri, fără să-i pese ; pe tabloul de bord, încălzindu-se la soarele care intra prin parbriz, am văzut un căţeluş şi i-am făcut semne de amiciţie. Iar dacă maşina, deşi un tip cunoscut

prea bine, ar fi putut totuşi să mai lase o umbră de îndoială cu privire la timpul cînd se întîmplau acestea, căţeluşul, indiscutabil, era de o rasă foarte modernă.

Iar de jur împrejur se înşirau palate, temple şi cetăţi asirocaldeene, căci în cîţiva kilometri, falezele roşii, crenelate, despărţite în trunchiuri de piramidă, simetrice, cuprinseseră întreg orizontul. De-aici nimeni nu putea să scape decît dacă închidea ochii.

Nu-i vreme să povestesc totul despre această natură, care de la Zaragoza înainte se schimbă atît de brusc, încît te duce la deruta cea mai deplină. Dar dacă voi izbuti să spun cîteva cuvinte despre Sagrada Familia, adevăratele cuvinte care trebuie spuse, greu de îmbinat fiindcă sînt puţine, atunci peisajul lăsat în urmă se va înţelege de la sine. Numai că încercarea o presimt dureroasă, ca o operaţie fără anestezie. Nu-i greu să ţii în mînă un cuţit cu două tăişuri, ascuţit bine. Aşa stă Sagrada Familia în conştiinţa mea şi între sentimentele mele, în creier şi în inimă, ca un cuţit cu două tăişuri pus în palmă. Dar ca s-o răstălmăcesc, în singurul chip în care poate fi ea spusă şi pe care nu-l ştiu încă, înseamnă să strîng tare mîna şi să nu mă opresc cînd lama cuţitului va pătrunde în carne.

La Zaragoza, unde am făcut popas nu doar ca să văd catedrala, ci mai ales ca să-mi reconfirm realitatea prin oamenii din zilele noastre, pe care îi recunosc totdeauna cu uşurinţă, am cumpărat castane coapte, aşa cum mai demult, la Blois, doborît de vechimea castelelor de pe Loara, cumpărasem o periuţă de dinţi şi ea mă asigurase de prezentul istoriei mele. La catedrală m-a otrăvit zgomotul şi fumul unei macarale automobile, o dihanie de şantier, care nu ştiu pe ce uşă intrase, iar acum îşi balansa braţul diavolesc la înălţimea cupolei, schimbînd becurile electrice sau lustruind candelabrele şi sculpturile sfinţilor, într-o colaborare scandalos de oportunistă a cerului cu infernul.

Pe cînd mă plimbam pe străzile vecine, privind catedrala, mai mulţumit s-o văd de afară, şi mestecînd castanele calde, o femeie tînără a trecut pe un trotuar îngust, nu departe de mine, aşa că am văzut întîmplarea şi am pus-o în minte. Un flăcău, rezemat de zidul casei, îşi ţinea piciorul întins, barînd tot trotuarul. Femeia a fost nevoită să-l ocolească, fiindcă flăcăul nici gînd n-a avut să-şi tragă piciorul, gest pe care mi-ar plăcea să-l înţeleagă şi ultima dintre haimanale.

Atunci mi-am amintit cîte aflasem despre relaţia bărbat-femeie în Spania. Cu toată viaţa prigonită de credinţe şi de necredinţe,

de războaiele grele duse cu invadatorii și de cele crude duse cu ea însăși, Spania și-a păstrat candori primitive. La Madrid, în Plaza de Toros, într-o duminică, la faimoasa oră cinci a după amiezii, cînd lumea se îmbulzea să intre la lupta de tauri, am văzut doi oameni încăierîndu-se ; fără să știu pricina disputei, ea nu putea fi dezlegată de patima comună care îi aducea pe amîndoi acolo ; oamenii se băteau pentru un loc, pentru un toreador sau pentru un taur. Zadarnic încerca să-i despartă un polițist, mult prea pașnic. Unul din combatanți, o namilă, îi ținea piept celuilalt într-o defensivă glumeață, neîncetînd să zîmbească și îndepărtîndu-l, aproape amical cu brațele lui vînjoase. Adversarul însă, un omuleț, părea vajnic și, cu toate că se afla în deplină inferioritate, nu vroia să se lase. Arma lui nu erau pumnii, prea slabi, ci dantura, cu adevărat strașnică. Sărind ca un cocoș furios, cu ochii roșii, cu fața congestionată sălbatic, urmărea să-l muște pe celălalt de nas, țintă dealtfel foarte proeminentă. N-am stat pînă la urmă, dar cred că n-a izbutit, adversarul lui știa să se apere, altfel, cu dinții atacantului, căci doar îl văzusem, ar fi rămas mutilat pe viață.

Această scenă, numai în aparență brutală, era în realitate plină de candoare. Toți erau copii în clipa aceea, și polițistul, și namila, cum zîmbea cu o indulgență mirată, și cel mai copil, agresorul, în furia lui de cocoș ofensat, riscînd să-și sacrifice creasta ca să-și apere o onoare cu siguranță nelezată de nimeni. Și-apoi o luptă în care e vizat nasul adversarului nu poate fi serioasă.

Silind o femeie să coboare de pe trotuar, ca el să nu-și tragă piciorul, flăcăul de la Zaragoza nu făcea o grosolănie, ci un gest de candoare. El își apăra astfel onoarea masculină, pentru care, chiar neamenințată, ar fi fost gata să lupte pînă ce și-ar fi pierdut creasta roșie. Dincolo de candida lui infatuare, flăcăul nu poate avea pentru femeie decît același cult, ca toți spaniolii. Femeia e respectată pînă la idolatrie, cînd ea va fi mama copiilor, și orice femeie poate fi mama copiilor. Dacă renunță la acest privilegiu sau îl pierde, nu mai știu ce se întîmplă ; desigur, nici o crimă. Numai piciorul va sta de-a latul trotuarului, indiferent ce femeie va trece.

De la Zaragoza înainte cărămida roșie se transformă în piatră, de un cenușiu argintat, ca rocile lunare aduse pe pămînt deunăzi, cînd s-ar fi cuvenit ca istoria pămîntului să fie socotită la înce-

putul unei noi ere. Poate se așteaptă anul două mii, care în timp cosmic e atît de aproape.

Dacă Spania n-ar fi toată plină de contraste, dacă n-aș fi obișnuit ca peisajul ei să se schimbe ca într-un ilogic montaj cinematografic, aș crede că dincolo de Zaragoza începe altă țară. Cum în insula Lanzarote peisajul e punctat de conuri vulcanice, aici îl punctează piramidele de piatră argintie, mult mai mici decît piramidele de la Ghizeh, dar într-o multiplicare haotică. A plouat cu piramide pe drumul Léridei, dintr-un cer de piatră topită, numai de acolo puteau să vină ele, neavînd nici o înrudire cu pămîntul, după cum nu au nici cetățile asiro-caldeene de mai înainte. Mult s-a luptat natura aici ca să-și iasă din tipare și a izbutit, cred, peste ce a vrut chiar ea însăși, smintita !

Iar cînd am ajuns la Montserrat, a treia țară, nu departe de țara Barcelonei, m-am oprit pe marginea drumului, cu ochii la cohorta de bocitoare.

Trecusem prin Bellpuig mai înainte, și dacă paisajul acolo nu va mira pe nimeni, avînd un caracter de cîmpie plată și liniștită, vecinătățile înnebunite au împins asupra lui, de la Montserrat și Lérida, două neliniști care s-au întîlnit la mijlocul drumului, poate în gara unde Dominique avea să-și dea sfîrșitul ; așa s-a născut sensul dramatic al locului, care m-a făcut să mă opresc și să rămîn o noapte acolo, unde altminteri nimic n-avea cum să mă cheme.

Acum Bellpuig rămăsese în urmă, eram pe o culme acoperită de tufișuri, iar mai departe începea coborîșul lung și adînc spre malul Mediteranei, care se simțea într-o pîclă albastră, datorată nu atmosferei, prea pure, ci numai distanței ; aerul, așezat perdele peste perdele, de la un loc înainte începea să se îngroașe.

În stînga șoselei, unde mă oprisem, neputînd crede și neputînd înțelege, se ridica un munte de bocitoare. Un munte întreg, culcat pe o coastă și scoțînd bocete. Tot muntele era alcătuit numai de femei încovoiate de jale, așezate una în spatele alteia, cu fața la miazănoapte, într-un cortegiu de înmormîntare, și toate plîngeau, cu obrazul în palme. N-am crezut nici o clipă, cum s-ar putea crede la o privire, că plăsmuirea se datora intemperiilor, zăpezii, gerului, vîntului și ploii, ci nu m-am îndoit că piatra era roasă de o durere lungă și continuă, începută la facerea lumii. Iar femeile, în mantii cenușii, aspre, de penitență, nu plîngeau numai morții Spaniei, ci pe ai omenirii întregi, și chiar pe-ai altor omeniri, necunoscute.

Şi eu cred că, în drumul lui de la Madrid la Barcelona, Gaudí a stat mult să se uite la bocitoare înainte de a-şi închipui Sagrada Familia. (Îl chema Antonio Gaudí y Cornet şi este socotit arhitect, recunoscîndu-i-se însuşiri mari şi mai ales ciudate, dar nimeni nu ştie că de fapt a fost un copil nebun, care s-a prefăcut în ciclop peste noapte şi, cu singurul lui ochi, gigantic, a descoperit faţa nevăzută a Spaniei.)

Uneori se cunoaşte numele celor care au construit marile palate şi catedrale, dar rar vin ele în mintea urmaşilor. Chiar şi San Piedro, chiar şi Capitoliul de la Roma, care se datorează unei inspiraţii umane ştiută pe nume şi admirată de toată lumea, ar putea să existe şi să-şi păstreze faima după clipa cînd nimeni nu şi-ar mai aminti de Michelangelo. În ceea ce priveşte Capitoliul, n-am pregetat să spun că reprezintă o înmărmurire sublimă, şi oamenii trebuie să fie fericiţi pentru singurul motiv că el există pe o colină a Romei. Dar, oricît de frumos şi de minunat ar fi şi el, şi San Piedro, şi cîte altele, oricăruia şi oricînd li se poate găsi o asemănare în lume; iar dacă nu le-ar fi făcut cei ce le făcură, le-ar fi făcut altcineva, la fel de bine; fiindcă toate sînt, la urma urmei, produsul unui spirit al vremii.

Sagrada Familia nu putea fi adusă pe pămînt de altcineva şi nimeni, niciodată, nici chiar în secolele viitoare, nu şi-ar fi imaginat-o, fiindcă ea aparţine unei vremi care nu va să existe şi nici n-a existat decît în spiritul unuia. Ea este o construcţie, şi s-ar copia uşor şi poate ar fi imitat-o cineva pînă astăzi, dacă n-ar fi totdeodată şi un basm, şi o muzică, şi o prăbuşire, şi o speranţă, şi dacă n-ar fi, mai presus de toate, o nebunie ciclopică. Închinînd-o lui Dumnezeu, un om şi-a închinat-o lui însuşi, şi construind-o n-a descris credinţa, ci s-a descris pe sine. Sagrada Familia e emanaţia unui om singur, de-o singularitate deplină, şi a altcuiva, a nimănui. Nimeni n-a avut ce să caute în preajma lui Gaudí cînd el frămînta pămîntul roşu şi-i adăuga aur şi pietre colorate, ca să ridice turnuri înalte, cu singurele lui două braţe, căci orice ajutor le-ar fi făcut să se strîmbe şi să-şi piardă culoarea.

Nutresc de mult ambiţia, şi încă o tîrăsc după mine, să fac din cuvînt unicul meu mijloc de exprimare; să exclud gestul şi jocul feţei şi apoi să exclud chiar exclamaţia, deşi este o derivaţie a cuvîntului. Dar exclamaţia aduce culoare, şi vreau să dau cuvîntului atîta puritate, încît să-i rămînă numai culoarea lui interioară, mai greu de văzut, dar inalterabilă.

Aplicînd în viaţa mea această idee, am refuzat să port cu mine aparat de luat vederi şi nici n-am făcut colecţii de imagini captate pe cale fotografică. La fel, cu puţine excepţii, cînd n-am avut destul suflu să mă apăr, m-am opus să mi se ilustreze cărţile, socotind că nu trebuie să impun cititorului o altă figură decît aceea pe care izbuteşte să i-o inspire cuvîntul, oricît de mici i-ar fi puterile. Dar gîndind aşa îmi ascundeam trufia, deoarece credeam, şi n-am încetat să cred nici astăzi, că puterea cuvîntului n-o poate depăşi nici un alt mijloc de exprimare.

Iar după atîta timp de trufie ascunsă, iată-mă neputincios la Sagrada Familia.

M-am exersat mult şi am învăţat să învinge dificultăţile cînd a fost să pun în cuvinte o imagine greu traductibilă. Sagrada Familia nu se poate traduce, chiar dacă mai mulţi oameni şi-ar uni puterile. Presupun că au existat nişte planuri, dar nu mi se par posibile. Sagrada Familia n-a fost desenată, ci povestită, nu cu sărmanele noastre cuvinte, ci cu un amestec de piatră, argilă şi aur.

După ce şi-a adus materialul în traistă, omul a început să se joace în locul acela găsit liber în mijlocul Barcelonei. Era jocul copiilor care fac turnuri pe malul mării, lăsînd să se scurgă din mîini nisip umed.

Omul a lăsat să curgă din pumnii lui argila înmuiată cu apă; materialul s-a aşezat straturi-straturi de la baza cilindrică spre un sfîrşit din înălţimi, care nu putea să fie decît acolo unde se golea traista. Ferestrele ajurate s-au născut de la sine, dar pentru aceasta s-a dat argilei o fluiditate bine gîndită, şi desigur că pe urmă a fost descîntată. Iar cînd primul turn a fost gata, omul l-a împodobit înfigînd în argila încă neîntărită pietre colorate, cum copiii înfig scoici în turnurile lor de nisip, de pe plajă, şi nu cu o naivitate mai mică.

Nu ştiu de unde au răsărit sfinţii tragici, care strigînd „Osana" sînt gata să plîngă, ca bocitoarele sculptate în munte; am înţeles că Sagrada Familia e un imn şi un plînset.

Iată că mi-a fost uşor să-mi închipui procedeul constructorului şi să-l spun în cuvinte. E prima oară însă cînd nu mă încumet să spun imaginea. Decît că are patru turnuri gata, din douăsprezece, cîte trebuiau să fie, pe numărul apostolilor. Astfel, templul lui Gaudí nu-i astăzi decît o faţadă şi un început de perete, pe o latură; dincolo de ele se vede cerul, iar noaptea stelele trec prin ferestre şi se alătură pietrelor colorate. Dar aşa cum este, niciodată lucrare a omului nu mi s-a părut mai definitivă şi mai deplin

terminată. Așa cum este ea, dusă la Paris, spre comparație, catedrala Notre Dame de pe insulă ar părea o cumătră bogată și proastă, iar Turnul Eiffel o măreață tristețe.

Dacă vreodată cartea are să fie gata și mă voi încumeta s-o dau mai departe, pe coperta ei voi dori să se pună Sagrada Familia, ca semn de umilință pentru mine, că n-am putut-o descrie.

Și acum, gata ! Deși nesatisfăcut, răsuflu cu ușurare ; a fost ultima și cea mai grea datorie față de Spania. Bine sau rău, am plătit-o. Îmi mai rămîne să povestesc sfîrșitul.

51

Pe a treia latură se construiau alte două turnuri cînd am fost eu acolo ; mi-am simțit inima rănită, deși mă aflam în ziua cea mai frumoasă din cîte au fost ale Spaniei. Oare au să facă toate douăsprezece turnurile ? Și au să le împodobească și pe ele cu pietre verzi și roșii ? Dar nu se poate, Gaudí a murit, dați-i pace !

Constructorii de astăzi nu mai folosesc argilă amestecată cu aur, n-ar fi știut de unde s-o adune, ci beton, ca la cazemate. Cele patru turnuri vechi plîngeau cu lacrimi mai mari și mai amare ca niciodată, iar sfinții tragici sunau din trîmbițe, vestind învierea morților, să vină cu toții și să se împotrivească. Pe sus se întindeau macaralele ca niște vrăjitoare, pregătind dezmățul sabatului. În gherete, la înălțime, mecanicii păreau niște cucuvele.

Dar această a treia latură marcată de turnurile în construcție dădea naștere la o scenă, și acolo ar fi trebuit să fie spectacolul cu Niebelungii. Fără alt decor, decît cel existent, al Walhalei. Căci Sagrada Familia sonorizată de Wagner devine o Walhală, oricît de limpede am știi că în spiritul spaniol nu există nimic gotic.

Mi se înfioară pielea cînd îmi imaginez cum s-ar fi împletit printre turnuri cîntarea trîmbițelor wagneriene, unită cu trîmbițele

sfinţilor şi ale îngerilor, cum ar fi vibrat argila amestecată cu aur şi ce-ar mai fi sclipit pietrele colorate ! Ar fi fost un triumf şi ar fi zguduit lumea, dar aşa sînt oamenii, lasă norocul deoparte cînd le-a venit ceasul. Hismasian a vrut arena de tauri, şi nu pe oricare, ci pe aceea de la Madrid, oraşul unde o cunoscuse pe Dominique şi unde ea îl umilise nesocotindu-i poruncile. Acolo, în arena îmbibată de sînge, în tradiţia luptei pe viaţă şi pe moarte, victoria lui avea să fie deplină, şi asupra ei, şi a toreadorilor, şi a vameşilor de la Málaga, pe care trebuia negreşit să-i invite la spectacol ; ca pe toţi toreadorii din Spania, şi chiar din sudul Franţei ; secretarul primise dispoziţii.

În aşteptarea acestei revanşe, Hismasian, cu inelul hîd fără strălucirea briliantului, nu-şi dădea seama că Dominique, supusa lui altădată, continua să-l umilească. Poate că secretarul exagerează, nu mi-o pot închipui pe Dominique atît de crudă şi de sarcastică pe cît spune el, dar fapt dovedit rămîne că, după ce Hismasian anunţase public căsătoria lor, dînd naştere la scandalul care se cunoaşte, refuza cu un dispreţ nici măcar disimulat să-l accepte, după cum nu-i mai accepta nici un gest de dragoste. Lui Hismasian nu-i rămînea decît să aştepte victoria, sigur că atunci are s-o îngenuncheze. Dealtfel, era mult prea ocupat cu pregătirea spectacolului.

Nici un ziar n-a concentrat întîmplarea aceasta, care ar fi rămas caraghioasă dacă nu se sfîrşea tragic. Deşi au fost acolo critici muzicali din toată lumea, toţi au tăcut, parcă vorbiţi, parcă nevenindu-le să creadă. Nu s-a scris nimic nici măcar la rubrica faptelor diverse, unde intră şi catastrofele. Singura relatare rămîne a secretarului.

El spune că ziua a fost o sîmbătă (desigur 11 octombrie, ajunul datei de pe oglindă). Sîmbătă e ziua dinaintea corridei, ceea ce explică de ce în toate boxele se înghesuiau tauri. Din cei zece mii de spectatori, numai vreo două sute erau spanioli ; restul, fanaticii lui Hismasian veniţi din ţările Europei, din America şi mulţi din Japonia. (Japonezii nu lipsesc nicăieri în ultima vreme, cred că s-a băgat de seamă, se duc oriunde şi oricînd se poate ; ei au un foarte viu simţ al prezentului, deşi unii continuă să creadă în viaţa veşnică de după moarte.)

Hismasian apelase la toţi colaboratorii, îi trimisese acolo cu zece zile înaintea spectacolului, şi toţi, împreună cu impresarii, terminaseră într-o grabă cam nebună pregătirile tehnice, de-o amploare necunoscută în istoria operei. Între timp, păstrătorii tradi-

ţiei wagneriene, de la Beyreuth, scandalizaţi de blasfemia anunţată, făceau eforturi să împiedice reprezentaţia, dar înverşunarea lui Hismasian, în această fază finală, nu mai putea fi stăvilită de nimeni, nici cu argumente logice, nici cu ameninţarea. I se spusese, de pildă, că niciodată nu va mai fi invitat în templul lui Wagner, şi el răspunsese că va face la Madrid un templu mai mare, a cărui amintire le va întuneca pe toate celelalte cu un singur spectacol.

Deşi multe spirite se arătau ostile, orchestrele convocate nu îndrăzniseră să respingă invitaţia şi începură să vină, de asemenea cîntăreţii, astfel că înaintea spectacolului erau adunaţi la Madrid cei mai mari interpreţi ai lui Wagner, majoritatea formaţi de însuşi Hismasian şi purtîndu-i acestuia, în continuare, admiraţia lor speriată. Toţi în spectacolele lui îi urmăreau bagheta cu ochii holbaţi şi tremurînd de frică, dar tocmai această tensiune barbară ducea la interpretări care uluiau publicul. De fapt, Hismasian nu făcea spectacol cu opera wagneriană, ci un război sîngeros, la sfîrşitul căruia toată trupa mai că îşi dădea sufletul, iar spectatorii abia mai puteau să răsufle.

De astă dată renunţă la orice repetiţie, se bizuia pe ceea ce ştie despre fiecare ; se mulţumi doar să-i treacă în revistă pe interpreţi, aşezaţi în front, ca infanteriştii, uitîndu-se în ochii lor şi hipnotizîndu-i. Cu orchestra încercă numai cîteva acorduri, ca să-şi dea seama de acustica arenei, care se înţelege că nu putea fi cîtuşi de puţin satisfăcătoare, dar pe care o corectă printr-o emisiune nemaiîntîlnită, urcînd numărul instrumentiştilor pînă la nouă sute. De la cîntăreţi nu se îndoia că va scoate forţa lor maximă, chiar dacă ar fi însemnat să le rupă coardele vocale şi niciodată după aceea să nu mai poată scoate un sunet, nici măcar o vorbă răguşită.

În ajunul reprezentaţiei, Plaza de Toros căpătase aspectul unei tabere napoleoniene, numai că avea caractere moderne. În locul corturilor, rulote confortabile şi chioşcuri prefabricate puneau la îndemîna publicului, în cele trei pauze, toate înlesnirile de care se simte nevoia la un spectacol de şaisprezece ore. Erau acolo baruri, bufete şi chiar mici restaurante, apoi camere de toaletă şi buduare gingaşe unde femeile să se odihnească şi să-şi refacă frumuseţea, şi nu lipseau nici prăvăliile cu obiecte fine, uneori utile, acelea care se numesc „boutique" în franţuzeşte. Mai erau, în sfîrşit, agenţii de voiaj, birouri de presă, cabine telefonice, două

cabinete medicale și mai multe puncte de prim ajutor, plasate în locurile cele mai oportune.

Hismasian ar fi vrut ca spectacolul să înceapă, simbolic, la cinci după-amiază, ca luptele de tauri, dar așa, „Amurgul zeilor" s-ar fi terminat în plină lumină a zilei, duminică pe la unsprezece dimineața, în toiul liturghiilor. Deși amiaza zilei i se părea neprielnică, ora aperitivului și a vînzolelii citadine, pe deasupra cu o lumină prea banală, cu umbre prea scurte, deși soarele era înclinat mult la vremea aceea, Hismasian conveni că nu se putea altfel și ridică bagheta în clipa cînd, departe, în stația de metrou Sevilla, și neputîndu-se auzi tocmai de acolo, ceasornicul atît de drag mie bătea de douăsprezece ori, înainte de a-și începe tulburătoarea lui cîntare, atît de nepotrivită cu Wagner.

Nu-i adevărat, spune secretarul, combătînd probabil niște insinuări răutăcioase, că Hismasian purta costum de toreador și în locul baghetei avea o sabie scurtată. Recunoaște în schimb că își împodobise reverele fracului cu o broderie de aur, nu mai exagerată decît cea oficială a academicienilor Franței. Și tot atît de adevărat este că, la bagheta lui cunoscută și niciodată înlocuită de alta, avea o panglică bicoloră, care o făcea să semene cu o banderilla. Iarăși este adevărat că împrumutase ceva din ritualul corridei, căci intră în arenă pe poarta toreadorilor, cu leopardul în lesă, avînd după el o suită impunătoare, cei cinci impresari, scenografii, regizorii, corepetitorii și toți colaboratorii spectacolului, inclusiv secretarul care povestește. Peste frac purta o mantie neagră, căptușită cu mătase roșie, dar nu o capă, cum au insinuat răuvoitorii, în primul rînd cei de la Beyreuth. Era în capul gol, cu părul cănit proaspăt, părînd la fel de viguros ca altădată, și nu-i deloc adevărat că avea pălărie și că ar fi salutat publicul descoperindu-se ca toreadorul de pe vitrina parfumeriei. El străbătu astfel arena, ocolind imensul podium din mijloc, cu cele două nivele, de unde orchestrele și interpreții îl aplaudau ritmic, la bătăile lor din palme adăugîndu-se, spontan, tobele și timpanii.

Intrarea aceasta grandioasă stîrni în tribune o excitație necunoscută de arena madrilenă nici în zilele celor mai strălucite corride. Cei mai antrenați, pare-se, erau toreadorii, care strigau „olé, olé" fluturîndu-și pălăriile, deși nu prea știau ce are să urmeze și tot crezînd că are să fie o luptă de tauri.

Hismasian ajunse astfel la loja din partea opusă intrării, unde singură, neînconjurată de nimeni, se afla Dominique, într-o rochie neagră, cu mîneci lungi, mulate pe brațe, fără nici un pic de

decolteu, de-o austeritate aproape ostilă, ca o inchizitoare, lipsită de orice podoabă, în afara micului cercel de aur încastrat în lobul urechii și părînd aproape organic. Dar cînd întinse brațul, să ia mantia pe care Hismasian i-o dădea peste balustradă, în gestul ei se născu atîta lascivitate, încît toți spectatorii care puteau să vadă și nu aveau sufletele moarte simțiră că un fluid învăluitor ajungea pînă la ei, ca o îmbrățișare, și în clipa aceea încetară aplauzele ; toată lumea privea scena, încremenită. O văzură pe Dominique aplecîndu-se puțin în față, și iarăși avură senzația unui fluid pornit de la ea, ca o promisiune făcută tuturora, în masă. Mulți oameni fură bolnavi de inimă după aceea, duși pe gînduri, incapabili să mai asculte vorbele nevestelor și nici măcar pe ale amantelor.

Dominique îi încredință lui Hismasian bagheta, căci fusese în păstrarea ei pînă în clipa aceea și poate chiar ea îi pusese flamurile.

Iar la ora douăsprezece răsunară primele acorduri din „Aurul Rinului". Vameșii de la Málaga se uitau uimiți unul la altul, iar toreadorii ascultau cu gurile căscate. Ca decor, nu exista decît Rinul, în afară de podiumul circular, cu două nivele concentrice, primul pentru orchestră, iar cel de la mijloc destinat cîntăreților. Cei nouă sute de instrumentiști erau dispuși în cerc, cu fața la public, și îl urmăreau pe dirijor, cărora cei mai mulți, în mod fatal, îi întorceau spatele, pe ecranele de televizor puse în față, ceea ce dealtfel nu era o inovație, procedeul folosindu-se adesea la operă, cînd unii interpreți se produc în culise. Podiumul dirijorului se afla în partea tribunei oficiale, și de acolo Hismasian avea o perspectivă aproape completă asupra ansamblului, excepție făcînd jumătate din orchestră, din partea opusă. Dar în afară de gest, el își folosea glasul care, captat de un laringofon disimulat sub gulerul cămășii, ajungea printr-o amplificare radiofonică la auzul interpreților, fiecare dintre ei avînd în ureche o capsulă de recepție, cu șnurul prea fin ca să fie văzut de public.

Din loja ei, Dominique putea auzi totul, fiindcă și ea avea un mic aparat de recepție, pe care însă nu-l ducea la ureche decît în unele clipe, restul timpului urmărind spectacolul cu ironia aceea sarcastică de care pomenește uneori secretarul. Probabil că aparatul îi amintea vechiul radioreceptor, aruncat în Manzanares, și-atunci, peste ironie și sarcasm, chipul ei se acoperea de tristețe, fiindcă se gîndea la Vicht, cum o făcuse el să zboare pînă la cer

— și nici un cer nu poate fi atît de frumos ca al Madridului într-o zi de septembrie.

Acum, același cer se zvîrcolea izbit de muzica wagneriană, și el reprezenta, deasupra arenei de tauri, Walhala, cetatea zeilor, marcată, cum nici un decor n-ar fi putut mai bine, prin bolta lui la fel de infinită ca și ideea de zeitate.

Din tot cadrul tetralogiei, Hismasian, cu îndemînaticii lui colaboratori, autorii celor mai evocatoare înscenări wagneriene, alesese numai două elemente între care să se desfășoare acțiunea, Walhala și Rinul, și trebuie recunoscut că de mai mult nici nu era nevoie. Iar o Walhală închipuită în cer, în aparență cu simplitate, dar în fond respectînd întru totul mitologia, dădea spectacolului, prin întoarcerea demonstrativă la adevăr, o autenticitate mai puternică decît muzica wagneriană. Walhala nu se vedea, dar exista acolo, deasupra capetelor, și cine avea simțul muzicii era imposibil să nu și-o reprezinte și să nu se cutremure.

Numai Rinul nu putea fi adus din închipuire, fiindcă nivelul lui scenic era mai jos decît privirile spectatorilor, și ei nu și-l puteau construi din nisipul arenei, cum din bolta cerului construiau o Walhală adevărată. Și-atunci, singurul decor care fusese cu adevărat necesar, urmînd să rămînă neschimbat pînă la sfîrșitul spectacolului, era Rinul, concretizat de o construcție hidrologică foarte laborioasă, dar pe deplin sugestivă, un lung bazin inelar de material plastic, înconjurînd podiumul și despărțindu-l pe dirijor de orchestră. În lățimea lui, de peste șase metri, secretarul spune că încăpeau și bărci, stilizate mitologic, legate din loc în loc pe țărmul de material plastic, decorat și pictat ca să imite Rinul de altădată. Mai spune că în apă înotau și pești, ca impresia spectatorilor să fie cît mai completă, și cu ajutorul unor dispozitive ascunse se formau valuri, iar în unele locuri vîrtejuri. Și era prima dată în istoria teatrului cînd Fiicele Rinului nu-și mai băteau joc de spectatori, cîntînd de pe mal și lăsînd pe proști să creadă că stau în apă, ci înotau cu adevărat, după ce apăreau din imersiune, căci să fi venit pe deasupra n-ar fi fost nici o scofală. Veneau de sub podium, printr-un coridor săpat anume, și răzbeau în fundul Rinului, folosind un compartiment de comunicație unde, după ce intrau și se închidea ușa etanșă, se dădea drumul la apă, iar ele ieșeau deasupra, pe altă ușă etanșă ; instalația nu era închipuită altfel decît ca un „sas" de pe submarine, acel dulap salvator prin care, teoretic, echipajul poate părăsi vasul în caz de nenorocire.

Văzîndu-le cum apăreau din apă, acei dintre spectatori care nu voiau să creadă într-o minune îşi închipuiră că era un trucaj scenic şi zîmbiră cu indulgenţă pînă la sfîrşitul scenei, cînd Fiicele Rinului se dădură la fund, dispărînd pentru totdeauna. Majoritatea publicului, spre deosebire de naivi şi de sceptici, era uluită, se crucea, făcea ochii mari, se ridica în picioare să vadă mai bine. Dar nu puteau descoperi nici un truc, cîntăreţele înotau ca nişte sirene, îmbrăcate în văluri care li se lipeau de trup, arătîndu-le formele. Apa fiind limpede şi transparentă, oricine putea să le urmărească; din nenorocire, toate erau prea grase, nici chiar Hismasian nu găsise unele mai slabe şi se răzbuna pe ele adresîndu-le prin radio insulte grosolane: „Hai, munte de osînză (aceasta era Woglinde, care începea prima), dezleagă-ţi glasul, că te trimit să cînţi la abatorul din Chicago!" Auzea şi Dominique invectivele şi le primea cu zîmbetul ei tot mai sarcastic. La terţet, cînd, strînse alături toate trei şi stropindu-se cu apă, alcătuiau, ce-i drept, o masă de osînză, Hismasian le admonestă cu un dispreţ pe care numai muzica wagneriană putea să-l acopere: „Aţi mîncat ca nişte scroafe, nesimţitelor!" Leopardul, care stătea la picioarele lui şi urmărea spectacolul, mîrîi atît de mînios, că s-ar fi auzit în tribune dacă orchestra n-ar fi emis tocmai atunci un acord în fortissimo. (Secretarul are naivitatea să creadă, şi aşa spune, că le mîrîia pe grasele fiice ale Rinului. Eu, unul, am motive să cred că îl mîrîia pe stăpînă-su, şi dacă la fel ar fi crezut şi alţii, poate se evita nenorocirea de la urmă.)

Se înţelege că apa în bazin nu putea fi prea adîncă, avea numai vreun metru şi jumătate, şi, ca să dea impresia unui Rin fără fund, unde să poată fi ascunsă o comoară, cîntăreţele, în pauză, se scufundau arătîndu-şi o clipă dosurile fantastice şi înotau pe sub apă, prelungind imersiunea atît ca spectatorii să aibă impresia unei reale coborîri în prăpastie. Iar cînd ieşeau, în ultima clipă, ca să-şi atace replica, bietele de ele, vărsînd apa pe nas şi pe urechi, trebuiau să facă eforturi eroice spre a li se auzi glasul, şi Hismasian totuşi nu le cruţa şi nu le mai scotea din „vaci grase" şi „bestii îndopate".

Nenorocirea, pe care publicul n-avea cum s-o afle, ca şi poliţia dealtfel, se întîmplă la sfîrşitul primei scene. Jefuite de Alberich, cele trei nefericite, după ce zadarnic cheamă ajutor şi îşi strigă mînia, se adîncesc în valuri, ca să dispară pe aceeaşi cale de la venire. Spre nenorocul lor, uşa nu se închise bine, apa năvăli peste ele şi toate trei se înecară în galeria inundată. În timp ce

se zbăteau, dîndu-şi duhul, Hismasian conducea încheierea orchestrei şi, ignorînd drama, continua să le admonesteze, nemulţumit, făcîndu-le femele hipopotamice şi cîte altele. În acest timp, Alberich, rămas singur pe mal, plîngea în hohote, fiindcă simţise primul nenorocirea, iar Flosshilde îi era logodnică şi o iubea fără să-i pese că se îngrăşase neomeneşte. Crezînd că îşi juca rolul, publicul începu să-l aplaude şi nu se întrebă de ce era aşa de deznădăjduit, cînd avea în braţe aurul Rinului.

Scena a doua petrecîndu-se în Walhala, care era gata imaginată, spectacolul continuă fără pauză şi nu trebui decît ca Fricka, Wotan şi apoi ceilalţi să iasă printr-o trapă de sub podium, unde cîntăreţii, adunaţi ca în culise, aşteptau să le vină rîndul. „Aurul Rinului" se termină la ora unu şi patruzeci de minute, iar la două şi patruzeci începu „Walkiria". Primul spectacol fusese scurt, lumea nu era obosită, şi pentru mulţi pauza ar fi putut să lipsească; unii nici nu ieşiră din arenă, ci se mulţumiră să bea „Coca-Cola", fără să simtă încă duritatea băncilor de beton, deşi pernele portative nu izbuteau să le facă destul de suportabile.

N-am găsit, în cartea secretarului, nici un comentariu privitor la atmosfera de după acest prim spectacol; nimeni nu îndrăznea încă să se pronunţe şi probabil felul cum apăruseră Fiicele Rinului din valuri pe mulţi îi amuţise de-a binelea. În acest timp, cele trei nenorocite, umflate şi vinete, zăceau într-un colţ al culiselor, sub podium, unde cîntăreţii se machiau şi îşi încercau glasul, umflîndu-şi pieptul şi burta. Toţi erau graşi, dar se pare că altfel nu-i posibil; nu poţi să cînţi fără întrerupere un act întreg, cum era cazul lui Siegmund, fără să mănînci mai înainte un chil de biftec şi o pîine întreagă, ca soldaţii. Chiar Sieglinde, deşi are un rol mult mai mic, mîncă în tovărăşie cu partenerul ei, părţi egale, iar pe urmă băură şi bere. „Nenorociţilor! strigă Hismasian cînd îi văzu apărînd din trapă. Au să vă crape burţile!"

Burta era pentru el o obsesie; în pauză şi-o pipăise tot timpul, uitîndu-se la toreadorii care se mişcau supli prin tribune, aruncînd ocheade spre Dominique. Ea nu ieşise şi Hismasian veni să-i ţină tovărăşie, rezemat de parapetul arenei, în ale cărei scînduri groase se vedeau găuri făcute de coarnele taurilor. Leopardul care îl urmase sări peste parapet, se apropie de Dominique, îi linse mîna, apoi se aşeză la picioarele ei, unde stătu cuminte tot timpul pauzei. Din cînd în cînd, ridica puţin capul şi mîrîia la toreadorii care se foiau prin lojile vecine, continuînd să arunce spre Dominique priviri îndrăzneţe. Hismasian îi ura de moarte,

deşi triumful avea să fie al lui de astă dată ; uneori îi venea să asmută leopardul asupra lor, să-i sfîşie. Dar pauza se sfîrşise cu bine, şi cînd se auziră acordurile Walkiriei, tot publicul era de mult în tribune.

Dacă Fiicele Rinului apăruseră din valuri, şi în valuri pieriseră, nefericitele, walkiriile intrară călare. Nimeni nu se aşteptase, surpriza era atît de mare că toţi spectatorii amuţiră, altfel ar fi izbucnit chiote, chit că nu s-ar fi auzit din cauza muzicii. Pînă şi vameşii se mirară, deşi, ori într-un fel, ori în altul, le-ar fi fost egal, că tot nu ştiau ce se întîmpla acolo. Îl recunoşteau însă pe Hismasian şi urmărindu-i bagheta, fără să-i înţeleagă rostul, îşi aminteau gesturile lui de la vamă şi glasul apărîndu-se ridicol : „No tabaco, señor, no tabaco !"

Intrarea walkiriilor fu zdrobitoare, cum veneau curajoase şi vajnice, şi în galopul cailor un timp nici nu părură prea grase. Erau caii picadorilor, cam greoi, cam apatici, neîncrezători în lumea înconjurătoare, fiindcă totdeauna intrau în arenă legaţi la ochi şi fiecare pas în întuneric putea să-i aducă la prăbuşire. Am văzut caii picadorilor şi, într-adevăr, aceasta este impresia pe care mi-au făcut-o, că se tem să nu pună pasul în gol şi să cadă într-o prăpastie. Mai bine le este cînd îi trînteşte taurul ; atunci măcar simt nisipul sub coaste şi ştiu unde se află ; şi-apoi, odată căzut, nimeni nu mai are unde să cadă.

Caii vedeau prima oară arena şi tribunele înţesate de lume, şi îi trecură fiorii. Cît despre orchestră, nu erau în stare s-o deosebească de fanfara duminicală în sunetele căreia îşi făceau intrarea. Însă muzica în sine, galopantul imn al walkiriilor, se deosebea cu totul de aria lui Escamillo, orchestrată pentru alămuri, cu care erau deprinşi de o viaţă întreagă. Cînd auziră primele acorduri, în şuiere ascendente, ca pocniturile bicelor, în ei se trezi întreg eroismul gintei şi spiritul războinic al cailor lui Gingis-han şi ai lui Alexandru le năvăli sufletul, făcîndu-i să se năpustească înainte, cu nările roşii, vărsînd foc pe gură şi scoţînd scîntei sub copite, deşi în nisip nu erau pietre ; dar în avîntul lor, fiecare fir de nisip se transforma într-o stîncă.

Nu cred că este cal pe lume, cal de circ, de povară sau de călărie, şi nici chiar gloabă, cum erau pe vremuri caii de la tramvaie, care să nu simtă în spinare o mie de bice şi să nu se avînte în nori cînd aude cavalcada walkiriilor.

Leopardul se ridică în picioare şi poate nu lipsi mult să se alăture cailor, copleşit şi el de muzică. Dar tocmai atunci, cînd

walkiriile, mai mult goale, călărind bărbăteşte, cu arcul într-o mînă, cu săgeata în alta, cu părul zburat în urmă, fără să ţină frîul, ocoleau a doua oară bazinul unde se înecaseră Fiicele Rinului, în arenă pătrunse un taur. Instinctiv, toreadorii săriră în picioare şi fiecare duse mîna la şold, să tragă spada, uitînd că o aveau acasă şi că, dealtfel, le lipsea şi muleta. Iar un toreador fără muletă mai bine să facă pace cu taurul sau să fugă.

Dacă întîmplarea ar fi dat de gîndit oamenilor, îndeosebi celor din administraţia arenei, făcîndu-i să se întrebe cum de scăpase taurul, apoi atunci o bună parte din nenorocirea de la urmă ar fi fost evitată. Dar toată lumea era înnebunită de cavalcada walkiriilor ; iar acestea, mîndrele fete, fără să se vadă cît erau de grase şi unele cît de bătrîne, îşi strigau vitejia pe toate glasurile : „Hoioho, hoiotoho, heiaha !"

Taurul, unul fioros şi greu, de vreo opt sute de kilograme, de-o frumuseţe care putea să înspăimînte toată omenirea, rămase o clipă locului, orbit de lumină. Leopardul se dădu un pas înapoi şi începu să tremure ; ar fi trebuit să înfrunte taurul, să-l pună pe goană, dar n-avea îndrăzneala. Taurul nu făcea nici un rău, se uita mirat la toate, asculta muzica şi părea că se bucură. Aşa rămase pînă ce walkiriile făcură zece ture în jurul bazinului, cîntîndu-şi rolurile, şi pînă ce apăru Brunhilda, care li se alătură, mai războinică decît toate, pe un cal roşu ca flăcările. Era Grane, vestitul cal al lui Siegfrid, şi aparţinea trupei, nu picadorilor, astfel că avea o comportare mai reţinută, fiind obişnuit şi cu muzica şi cu publicul. Ar fi fost prea mult să ţină un cal şi pentru Brunhilda, i-l împrumutau pe al lui Siegfrid, după ce îl machiau puţin şi-l pudrau cu roşu, ca să nu semene ; în teatru e uşor să înşeli publicul.

Îndată după apariţia Brunhildei, taurul porni în galop şi se aşeză în fruntea tuturora, conducînd cavalcada şi silind caii să mărească galopul ; electrizat de năvalnica lui frumuseţe, Hismasian grăbi ritmul orchestrei şi se adresă wilkiriilor : „Zoriţi, fetelor, mişcaţi-vă tîrtiţa !... Haide, Ortlinde, că te ajunge din urmă şi te rupe !"

Într-adevăr, rămasă în coada cavalcadei, pe Ortlinde curînd avea s-o ajungă taurul, care cîştigase trei sferturi de tură şi părea că pe ea o ţinteşte. Dar impresia era falsă ; în toiul cavalcadei, cînd toată lumea înnebunise, taurul cîrmi scurt pe porţile deschise şi ieşi în galop din arenă, iar caii, cu walkiriile, îl urmară.

Ce e mai ciudat decît toate, taurul nu ieşi decît după ce apăru Wotan pe podium şi walkiriile îşi terminară rolul, plîngînd nenorocirea Brunhildei, singura care rămase în arenă călare pe Grane, calul roşu ca flăcările, aşteptînd pedeapsa paternă.

Astfel ieşirea walkiriilor, conduse de taur, decurse ca în partitură. Era ceasul cam şase după-amiază, străzile Madridului gemeau de lume, căci prea puţini localnici se aflau la spectacol. Taurul, urmat de cai în şir cîte unul, cu walkiriile excitate de galopul lor fără frîie, scoţînd ţipete ca pieile roşii, fluturîndu-şi puţinele văluri şi agitînd arcul cu săgeţile, străbătură tot oraşul, făcînd să se oprească maşinile, iar lumea să încremenească pe trotuare ; prea tîrziu se trezeau unii să aplaude. După ce parcurse în toată lungimea ei Calle de Alcalá, trecînd pe la Cibles, apoi pe la Puerta del Sol, cavalcada străbătu Calle Mayor, coti în Calle de Segovia, trecu podul peste Manzanares, dar de acolo, în loc să-şi urmeze drumul spre inima Extremadurei, o luă brusc spre sud şi ieşi din oraş pe drumul care duce la Toledo. Taurul continua să meargă în frunte, atît de năduşit că lăsa apă în urmă, şi caii erau totuna de spumă, în vreme ce walkiriile încă scoteau ţipete şi trăgeau cu săgeţile în cîmpie.

Ce s-a întîmplat cu caii nu prea se ştie ; luînd informaţii de la unii şi de la alţii, secretarul presupune că au galopat aşa toată Spania şi nu s-au oprit la ocean, ci s-au dus înot, cu walkiriile în spinare, pînă la latitudinea cailor, la vreo treizeci de grade, unde odinioară armăsarii conchistadorilor, morţi de sete, fiindcă pe acolo vîntul nu bate cu săptămînile şi corăbiile în drum spre America rămîneau fără apă, erau aruncaţi peste bord, nenorociţii.

În schimb, despre taur se ştie totul, limpede, fiindcă i s-au găsit urmele, care stau şi acum mărturie. Puţin înainte de Toledo, taurul văzu un tăpşan pe stînga şoselei, iar în vîrful tăpşanului un bloc de stîncă, şi năpustindu-se cu capul în jos, în timp ce din gură îi ţîşneau bale însîngerate, se propti cu coarnele în piatra masivă. Piatra rămase neclintită, era o masă de zeci de tone, pe cînd taurul nu avea decît vreo opt sute de kilograme şi pe drum mai pierduse din greutate. Izbitura fu însă atît de năprasnică, încît trupul i se lăţi cît îl încăpea pielea, care rămase întinsă pe stîncă şi n-o mai clinti de acolo nici vîntul. În afară de secretar, nimeni nu băgă de seamă schimbarea aceasta în peisajul de lîngă Toledo, şi toţi îşi închipuiră că era una din reclamele atît de des

întîlnite pe drumuri, taurul negru proiectat semeț pe cerul minunat de albastru al Spaniei.

În acest timp, în arenă de mult se terminase Walkiria, ba chiar Siegfrid era pe sfîrșite. Se apropia miezul nopții și, cu toate că nimeni nu se ridica să plece, lumea părea prăpădită. Și nimeni nu se gîndea cum ieșise din boxă taurul. Că muzica îl înnebunise putea înțelege oricine, dar cum izbutise să rupă ușa ? Administratorul nu se gîndea să întărească ușile celelalte și să ia măsuri de apărare, astfel era fatal ca pînă la urmă să scape toți taurii. Dar aceasta avea să se întîmple abia la urmă, cînd se termina „Amurgul zeilor".

În ultima pauză, de după miezul nopții, spectatorii stoarseră tot ce se mai găsea de mîncare prin baruri și restaurante și ar fi mîncat pînă și rafturile, atît de rău îi înfometase spectacolul. La toalete și budoare, cucoanele făceau ultimele eforturi să-și dreagă fețele istovite, dar zadarnic, toate păreau niște epave. Numai Dominique, singură în lojă, în rochia ei neagră sfruntat de lascivă, și tot mai provocatoare, ca și cum ar fi fost goală fără să i se vadă o fărîmă de piele în afara mîinilor, a obrazului și a urechii, unde din cînd în cînd sclipea cercelul de aur, nu era atinsă de oboseală, orele scurse nu intrau în socoteala vieții ei, ai fi spus că trăise fără timp, într-o veșnicie neconsumabilă. Și avea pe față același zîmbet sarcastic, care nu se îndulcea decît atunci cînd venea leopardul, în pauze.

Iată însă că leopardului nu-i mergea prea bine ; încă de la cavalcada walkiriilor se întîmpla cu el o schimbare, părea tot mai agitat, parcă îi era frică, ochii începeau să i se înroșească și din cînd în cînd îl trecea un tremur. Se liniștea numai în pauze, cînd sărea parapetul, în tribună, și se gudura lîngă Dominique.

Nici lui Hismasian nu părea să-i meargă totul pe roate. Spectacolul era o izbîndă, și chiar o izbîndă mortală, fiindcă spre sfîrșit doi vameși fură loviți de apoplexie și își dădură duhul odată cu Siegfrid, fără să înțeleagă, nevinovații, ce vroia el să spună cu ultimele cuvinte : „O, ce bucurie să mori în flăcările iubirii !" Toreadorilor li se învîrtea capul, le cam căzeau umerii și în ultima pauză, pe cînd cei doi vameși erau încă în viață, dar se vedea că li se termină așa, nici unul nu îndrăzni să mai dea tîrcoale lojei unde se afla Dominique.

Era un succes, fără îndoială, dacă după douăsprezece ore de spectacol, și cînd urmau încă patru, cele mai grele și mai drama-

tice, nimeni nu simţea nevoia să plece. Chiar dacă nu mai aveau ce să mănînce, chiar dacă abia îşi mai puteau ţine nevoile.

Şi totuşi, Hismasian nu se bucura de victorie, cîştigase totul, numai Dominique rămînea departe, rece şi invincibilă. În ultima pauză se aplecă spre ea şi-i spuse :

— Simt o primejdie ; cred că moartea nu-i departe de mine.

Văzîndu-l că se apleacă spre Dominique, leopardul îl mîrîi cu ostilitate, a doua oară, dar el nu-i dădu atenţie nici de data aceasta. Dealtfel, nu simţea primejdia morţii, vroia numai s-o înduioşeze pe Dominique ; cînd află că bărbatul are să moară, orice femeie se înduioşează, măcar la gîndul că scapă de el, şi atunci nu-i vine prea greu să-l îmbărbăteze. Însă Dominique răspunse fără să-l menajeze, cu sarcasmul ei rece :

— Da, ai să mori, şi chiar repede !

Moartea lui fu rapidă, într-adevăr, încît nici nu apucă s-o simtă. Înainte ca lumea să se dezmeticească, leopardul îl terminase.

Deznodămîntul putea fi prevăzut dinaintea finalului, cînd Brunhilda, călare pe Grane, dă foc rugului unde zace trupul lui Siegfrid şi se aruncă în flăcări. Era un rug adevărat de astă dată, n-ar fi fost nevoie de un trucaj scenic, sub cerul liber şi cu atîta spaţiu. Nu se făcuse economie de lemne, se mai turnase şi gaz pe deasupra, şi cînd Brunhilda azvîrli torţa, focul izbucni cu vîlvătăi uriaşe, înroşind bolta cerului tocmai cînd răsărea soarele ; era ora cinci şi jumătate şi nimeni nu observase că se făcea ziuă. Flăcările, care scoteau trosnete şi aruncau scîntei în tribune, unde spectatorii se apărau de ele ca de muşte, agitîndu-şi mîinile, îşi trimiteau lumina jucată, mai roşie decît muletele, pînă în boxele taurilor. Dinainte neliniştiţi de muzică, aceştia începură să se izbească în uşile ferecate. Leopardul căscă gura, dar nimeni n-ar fi putut să spună pe cine vroia să apuce.

Între timp, Hismasian urla la Brunhilda ; „Sări odată, tîmpito !" Calul se învîrtea prin faţa rugului, îşi lua avînt, dar cînd să se arunce în flăcări îşi proptea picioarele înainte şi se poticnea în ultima clipă ; focul era altfel, nu cum îl ştiuse, îl dogorea de scotea fum din piele, iar una din sutele de scîntei care-i făceau o aureolă de artificii îi intrase într-un ochi şi-l chiorîse. „Dacă nu sări acum, te ard de vie, vită nenorocită !" îi striga Hismasian Brunhildei, intrat în derută, fiindcă era la ultima măsură cînd

focul trebuia să se stingă și să apară Fiicele Rinului, să-și verse asupra lui Hagen răzbunarea lor atît de sinistră.

Înțelegea și Brunhilda ce se întîmplă și, smucind de frîu, dete pinteni cu atîta disperare, că bravul Grane sări în flăcări, unde și rămase, nefericitul, zbătîndu-se. Pe Brunhilda o scoaseră cu cîngile, pe dincolo.

Atunci ieșiră din apă Fiicele Rinului, dublurile lor, se înțelege, că pe primele nu le mai înviase nimeni. Dar înainte ca Hagen să se arunce în valuri, ca să înhațe inelul Niebelungilor, și înainte ca ele să-l tragă la fund, gîtuindu-l, acordurile orchestrei se stinseră treptat, în derută, pînă ce toți instrumentiștii, ridicați în picioare, încremeniră, cum încremenise și publicul. Odată cu ultima replică a lui Hagen, acel îngrozitor strigăt : „Lăsați-mi inelul", care anunță neputința zeilor și le vestește amurgul, leopardul se repezise în beregata lui Hismasian, îi sfîșiase carotida și-l doborîse. Apoi, în mai puțin de un minut, îl dădu gata, înghițindu-l fără să mestece, cu tot cu fracul și cu restul îmbrăcămintei. Numai ceva îi stătu în gît și-l scuipă scuturîndu-se, și atunci se văzu că era corsetul, plin de sînge. Așa se sfîrși, odată pentru totdeauna, această controversă atîta timp întreținută între admiratorii și adversarii dispărutului. Hismasian purtase corset, nimeni nu mai putea să nege ; denigratorii lui puteau să se bucure.

Secretarul ajunse prea tîrziu ; leopardul își lingea buzele, însă pe chipul lui nu se vedea nici o satisfacție, ci o tristețe atît de amară, că ar fi înduioșat pe orice om mai sensibil. În clipa cînd glonțul îi pătrunse în inimă, zgîlțîindu-i tot trupul, mîhnirea se transformă brusc în scîrbă și cine ar fi știut să-i citească pe față ar fi înțeles că, să fi avut glas, leopardul i-ar fi spus secretarului : „Imbecilule, nu bănuiai că am îndeplinit o poruncă ?!"

Se înțelege de ce secretarul, povestind, sare peste această replică absolut necesară, deși numai închipuită. În relatarea lui este preocupat de tauri, care tocmai atunci dădură buzna.

Erau taurii destinați corridei, plus rezervele și cei în tranzit, cu toții vreo două duzini, alcătuind o masă amenințătoare, ca un pluton de tancuri.

Totdeauna taurul este singur, mai singur cum nu se poate, în fața a mii de oameni care îi vor moartea. În nici o altă împrejurare noțiunea de singurătate nu este atît de completă, de tristă și de îngrozitoare, și ea își lărgește înțelesul pînă ce asimilează în

întregime noţiunea de nedreptate. E nedrept ca taurul să fie unul, iar toreadorul să aibă în ajutor o armată întreagă, bucurîndu-se pe deasupra de simpatia şi încurajarea tribunelor. Faptul că, după ce sînt uciși zeci de mii de tauri, se întîmplă să cadă şi un toreador cîteodată nu mă consolează ; moartea toreadorului e o nenorocire neprevăzută, pe care nimeni n-o doreşte şi nimeni n-o aplaudă, pe cînd moartea taurului e însuşi scopul înfruntării, o condamnare veche şi neloială ; taurul este destinat morţii dinainte de naştere.

Iată de ce am simţit o satisfacţie lată şi grasă închipuindu-mi scena cînd taurii au năvălit în arenă, întărîtaţi de flăcări şi de muzica lui Wagner, şi au dat iama în mulţime. După ei au năvălit şi boii, animalele acelea frumoase, dar neînarmate, şi dacă n-au făcut decît figuraţie, avînd extirpat simţul războinic, şi-au manifestat măcar solidaritatea cu taurii şi au fost, în orice caz, o apariţie de spectacol. Îmi închipui ce vor fi simţit toreadorii, obişnuiţi să lupte numai cu unul, şi abia după ce acesta şi-a pierdut vlaga, cînd au văzut dînd năvală vreo douăzeci şi patru, în plină putere şi furie.

Neaşteptat însă, întîmplarea n-a fost sîngeroasă, taurii n-au împuns pe nimeni cu coarnele, n-au călcat pe nimeni în picioare, ci s-au mulţumit să facă o demonstraţie, băgînd spaima în mulţime. E adevărat că nu se afla acolo publicul obişnuit al arenei, majoritatea spectatorilor fiind veniţi din alte părţi ale lumii, să-l asculte pe Wagner în interpretarea cea mai grandioasă din cîte s-au cunoscut vreodată ; dar tot atît de adevărat este că fiecare din ei, luînd bilet pentru operă, luase şi pentru corrida de după-amiază, ca să nu piardă ocazia, şi astfel demonstraţia taurilor nu-şi schimba înţelesul şi nici nu devenea o nedreptate.

Timp de aproape o oră, zece mii de oameni trăiră cu groaza în suflet, ascunşi printre bănci sau fugind ca descreieraţii, sărind peste parapete, îmbulzindu-se la ieşirile unde se muşcau de nas unii pe alţii sau se gîtuiau între ei fiindcă nu izbuteau să treacă, într-un cuvînt, dîndu-se de ceasul morţii în chipul cel mai lamentabil, afară de cei care de mult erau leşinaţi de spaimă. Dacă fură unii cotonogiţi, cu capetele sparte, cu ochii scoşi, cu coastele înfundate sau cu picioarele rupte, atît de mulţi că nu mai încăpeau prin spitale, ei erau victimele înghesuielii şi nicidecum ale taurilor. Aceştia dovediră că într-o luptă nemăsluită nu i-ar putea învinge nici toţi toreadorii din lume şi reparară astfel

o nedreptate ancestrală, fără să facă vărsare de sînge, deşi sîngele neamului lor, adunat din urmă, ar fi umplut poate întreaga arenă. După ce îşi domoliră năduful, băură apă din Rin şi se duseră pe la toreadori pe acasă, unde dărîmară gardurile, sparseră geamurile şi se bălegară pe praguri. Celor care locuiau prin blocuri le demolară ascensoarele, bălegîndu-se şi acolo, pe pardoseala de marmoră.

Pare-se în duminica aceea se întîmplă la fel în toate oraşele ; aşa izbucnesc şi războaiele civile, de la o flacără. Cînd începu corrida, la cinci după-amiază, taurii, în loc să iasă unul cîte unul, năvăliră cu toţii deodată şi, după ce-i fugăriră pe toreadori şi le smulseră muletele, se luară de mulţime. Seara se plimbară pe Gran Vía, la lumina focurilor bengale.

52

Secretarul lui Hismasian îşi încheie relatarea cu scena cînd împuşcă leopardul ; nimic nu-l mai interesează după acest gest, decît să aştepte aplauzele. Despre Dominique nu mai spune un singur cuvînt. Dar ea era acolo şi ceva trebuia să continue. Faptele oamenilor au urmări logice, şi dacă într-un loc logica se termină, de acolo înainte începe fatalitatea. Era logic şi fatal să se întîmple tot ce urmează.

Dominique rămase în loja ei, nemişcată, în timp ce mulţimea se zbătea să scape, fugărită de tauri. Nici un taur nu sări parapetul la ea, cum săreau în lojile celelalte, înspăimîntînd lumea. Dar bineînţeles că nu s-ar fi putut altfel ; era datoria taurilor s-o ocolească, iată un adevăr pe care nu trebuie să-l dovedească nimeni, aşa cum nu trebuie dovedit că apele curg la vale.

După ce se sfîrşi cazna şi taurii plecară, Dominique se duse la hotel, îşi schimbă rochia neagră, o puse în valiză, cu cele cîteva

lucruri de care o femeie nu poate să se lipsească, şi cu trenul de unu noaptea pleacă la Bellpuig, unde ajunse în zorii zilei.

Pînă înaintea plecării nu se dusese în Ventas, la casa de atîta timp părăsită. Pe la parfumerie trecuse o singură dată, în prima zi, cînd sosise cu Hismasian, ca o regină. Vitrina era tot spartă şi nimeni nu intrase să fure parfumurile. Rămăsese acolo, în stradă, zece minute, pînă ce auzise clopotele orologiului din staţia de metrou Sevilla, care anunţau ora unsprezece şi jumătate. Era ora cînd îl cunoscuse pe Vicht ; îşi amintea cum degetele ei ambalau flaconul de parfum, mişcîndu-se în sunetele muzicii. (Nici pînă azi nu mi-a trimis nimeni notele, ca să pot reproduce melodia orologiului.) De-atunci, în cele cinci zile dinaintea spectacolului, Dominique nu se mai întoarse la parfumerie. Nu se întoarse nicăieri unde mai fusese vreodată. Dar în ziua plecării, după ce îşi duse valiza la gară, merse pretutindeni unde avea amintiri de la Vicht şi în fiecare loc stătu mult să se uite.

Trecu prin Plaza Mayor şi privi gînditoare caldarîmul pe unde călcase în prima seară, cînd el o luase de umeri ca s-o protejeze de frig, iar ea se ferise cam duşmănoasă ; acum era o după-amiază caldă, dar simţea frig în inimă şi ce bine ar fi fost dacă el ar fi apărut acolo, s-o cuprindă de umeri !

Merse în Puerta del Sol, la intrarea metroului, şi rămase cu ochii la treptele pe unde coborîseră împreună, după ce el îi mîngîiase obrazul, cu o mînă atît de timidă şi atît de disperată, că ea se simţise pierdută — şi pierdută mai era şi astăzi, cînd Vicht se afla atît de departe. Toate, dacă lipsea el, i se păreau pierdute, fără nici o alinare.

În capela San Antonio de la Florida ajunse pe seară, cînd lumina începea să scadă, iar pe bolta cupolei nu s-ar fi văzut decît imagini neclare, dacă mantia Mariei Magdalena n-ar fi avut propria ei scînteiere, cu răsfrîngeri albastre. Se aşeză pe bancă, în locul unde stătuse în dimineaţa aceea, cînd îi sîngera mîna şi, în afară de rana din palmă, toate, chiar şi sufletul ei erau albastre.

În clipa cînd Dominique ieşi din capelă, imaginea de pe boltă dispăru, rămase numai Sfîntul Anton de Padova, înconjurat de mulţimea madrilenă, şi după cîte se pare, nici n-a mai apărut pentru alţii. Cei cărora le-am scris rugîndu-i să se ducă din cînd în cînd s-o vadă şi să-mi spună prin ce stări mai trece, mi-au

răspuns că nu înțeleg despre ce e vorba și, ca să nu-și arate pe față bănuiala unei halucinații a mele, mi-au trimis fotografia cupolei, unde într-adevăr nu se mai vedea decît Sfîntul Anton cu mulțimea.

Pe podul Reginei, de peste Manzanares, Dominique se opri, să privească apa înverzită unde zăcea radioreceptorul; era eliberată de el pentru totdeauna, dar n-avea sentimentul unei victorii, ci se simțea obosită, ca soldații la sfîrșitul campaniilor.

Urcă dealul în Casa de Campo și văzu leagănul căzut; nu-l reparaseră nici pînă astăzi, dar așa rupt cum era, tot izbutea să-i amintească mîinile lui Vicht pe mijlocul ei și îi venea să geamă. Pe urmă coborî pe povîrniș, pînă în tufărișul unde căzuse, și privi atît de adînc în ea însăși, încît se regăsi în brațele lui Vicht, ca atunci, bucurîndu-se teluric și dorind să ajungă pînă în străfundul pămîntului.

Seara Dominique se duse la Casona, ultimul ei drum înainte de plecare. Se așeză la o masă în odaia din fund, cu grinzile înnegrite, și chelnerul meu, care o recunoscu, îi aduse calamari cu vin alb, dar ea nu mîncă, nu bău. Acum toate treburile erau sfîrșite.

La Bellpuig o căută pe vrăjitoarea bătrînă și-i ceru găzduire; vrăjitoarea nu putea fi mama ei, cum credea Vicht sau cum crezuse într-o zi; nu era între ele nici o legătură, altfel acum, că nu le auzea nimeni, și-ar fi vorbit.

Acolo rămase Dominique două luni, pînă la începutul anului, frămîntîndu-se, hotărîtă să-i scrie lui Vicht și să-l cheme, dar amînînd zi de zi, mușcîndu-și mîna dreaptă, rănind-o, ca să nu mai poată ține creionul.

Iarna era blîndă la cîmpie, între Montserrat și Lérida, cu nopți senine, și vrăjitoarea bătrînă stătea pe prispă, așteptînd pe cineva, cu ochii pe cer, căci așa îi spusese Dominique, acela trebuia să vină pe Calea Lactee.

La Anul nou, Dominique nu mai putu să îndure și îi scrise lui Vicht, cu mîna stîngă, dreapta fiind rănită din noaptea revelionului: „Vicht, nu vreau să vii; lîngă mine nu-i bine, niciodată nu ți-a fost bine, te-ai înșelat pe tine însuți, fiindcă erai fugărit. Dar acum vino, nu se mai poate altfel, și cînd ai să vii, să știi că eu n-am vrut!"

Odată am văzut la menajerie un șarpe boa, l-am privit de aproape, deși nu-mi plac reptilele și îmi fac groază; dormita după

ce se hrănise cu iepuri de casă, își făcea digestia fără grabă, și recunosc că, fără să fiu în primejdie, mi-a înghețat sîngele. Iar strîns în el, de parcă ar fi avut de unde lua căldură și ocrotire, un iepure care nu-i mai încăpuse în burtă, făcut ghem, săracul, își mișca nările, uitîndu-se întrebător la lumea de afară și nebănuindu-și soarta. Și mi s-a părut un mare și monstruos nenoroc să văd una ca asta, ce tandru stătea lipit iepurașul și ce bine credea c-o să-i fie. Dar un șarpe niciodată n-o să spună : „Fugi de lîngă mine !" Și n-o să-și muște gura ca să-l cruțe pe iepuraș, care sta lîngă el, așteptîndu-și moartea cu o neștiință atît de sublimă.

În zilele următoare, după ce trimise scrisoarea, Dominique se duse în gară la toate trenurile, gătită cu rochia neagră care o făcea atît de carnală. Trebuia să fie acolo, dar spera că el n-o să vină și cînd, în a douăsprezecea zi din an, fu greva feroviarilor, răsuflă ușurată ; nu mai trecea nici un tren pe la Bellpuig și poate niciodată n-avea să mai treacă. Însă la 14 ianuarie înțelese ce imposibil sperase ; venea un tren, îl simțea de departe, de pe la Gerona, și atunci se duse la gară unde așteptă, cu ochii în lungul căii ferate, pînă ce văzu fumul locomotivei, albastru cu scîntei violete ; era semnul de recunoaștere.

Se nimerise o zi friguroasă, și stînd ceasuri pe peron, fără să aibă nimic pe ea decît rochia neagră, Dominique înghețase.

Nu știa nimeni de trenul acela, gara rămînea pustie, cu ușile ferecate, dar clopotul bătu de două ori și Dominique își dădu seama că nu mai încăpea nici o amînare. Vedea locomotiva apropiindu-se, o privea înmărmurită, cu lacrimi de gheață, hohotind în adîncul sufletului : „Vicht, de ce-ai venit ?! Ți-am spus că nu-i bine să vii, de ce n-ai înțeles și n-ai fugit, să te ascunzi ?"

Cînd mai erau zece pași, Dominique ridică fruntea, cu un gest de trufie, și se aruncă înainte... N-a fost o nesocotință, cum au spus pe urmă cei de la calea ferată. Pe ce se bizuiau, că nu era nici un martor, nici măcar mecanicul ? Pe mine n-o să mă convingă nimeni. Eu țin minte cum s-a aruncat Dominique peste șosea, în satul de sub Sierra Nevada, cînd era s-o zdrobească mașina. Dacă scăpase atunci, n-avea să scape și-a doua oară ; destinul nu poate fi înșelat decît o singură dată. Dominique n-avea de ce să traverseze calea ferată, cum crede Vicht, trenul venea pe linia întîi. Încărcată de iubirea ei pe care o cunoscusem și știam pînă unde poate ajunge, ea s-a aruncat în botul locomotivei, cu pieptul gol, cu brațele deschise, pătimașă și răzvrătită.

53

Chiar fără să prevăd deznodămîntul acesta atît de tragic, despre care am aflat cînd ajunsesem de mult acasă şi începusem să scriu cartea, întoarcerea mea a fost foarte tristă. După ce m-am despărţit de Vicht la Port Bou, în gară unde şeful de tren m-a admonestat atît de brutal fiindcă făceam semne cu batista, am gonit nebuneşte spre casă, ducînd după mine mila şi dorul care îmi ardeau inima. (Ce se mai alege dintr-o gară unde e interzis să faci semne cu batista ?!) Mi-era dor de Dominique, şi dorul nu mi-a trecut nici astăzi, cînd ea de mult este moartă, şi îmi era milă de Vicht, ştiindu-l atît de nefericit şi de singur.

M-am oprit în unele locuri, numai cu motive temeinice, cum a fost la Milano, unde aveam prieteni. Mai înainte mă oprisem puţin la Nisa, Cilly trebuia să-mi trimită acolo un pachet de nimica toată. Am ajuns greu la poşta centrală, şi oraşul acesta, unde atîta lume vine ca să fie fericită şi să petreacă, pentru mine a fost un loc de caznă. Nicăieri n-am văzut atîtea maşini parcate, că în unele locuri nici n-aveai cum trece printre ele ca să traversezi strada. A trebuit să merg mult cu piciorul, şi nu mergeam bine, fiindcă veneam tocmai de la Sevilla cu o fractură dublă a metatarsului, refuzînd ajutorul medicinii, care m-ar fi pus în ghips şi la repaus, cînd eu nu puteam pierde vremea. Dacă m-am chinuit tare ultimele săptămîni ale drumului, m-am îmbărbătat cu gîndul că, oricît rău mi-aş face, la Bucureşti, se va găsi cine să mă repare, că m-a reparat şi altă dată, fără greşeală.

— Aştept un pacheţel, i-am spus funcţionarului de la poştă, după ce am făcut o oră pînă acolo.

El s-a uitat în paşaport, apoi în registru şi mi-a răspuns, umplîndu-mă de mirare :

— Nu un pacheţel, ci o telegramă.

Era o telegramă, într-adevăr, deşi n-o aşteptam de la nimeni ; pînă s-o deschid, cu mîinile tremurînd de emoţie şi de nerăbdare, funcţionarul a găsit şi pacheţelul. Cilly trebuia să funcţioneze, nu se putea altfel !

M-am întors la maşină cu telegrama în mînă, citind-o şi neputînd înţelege ; cînd am pornit, am pus-o deschisă pe scaunul de lîngă mine. Şi la intersecţia a două străzi importante, chiar şi ca nume, fiindcă una se chema Victor Hugo, iar a doua — am

uitat, știu însă că era ceva de aceeași mărime — numai prin noroc n-am făcut praf mașina domnului Croll, un pensionar simpatic care s-a ales doar cu o zgîrietură, salvat de frîna mea disperată, pusă în ultima clipă, cînd am ridicat ochii din telegramă, unde mă uitam mai tot timpul. Nu înțelegeam cum de mă găsise cineva într-o parte a lumii unde nimeni nu știa că am să trec într-o zi, în afară de Cilly. Dar telegrama nu era a ei, nu venea de la Paris, ci dintr-un orășel german, îl țineam minte fiindcă înnoptasem o dată acolo, și cuprindea aceste cuvinte: „E lună nouă pe Rin astă seară...“

Dacă aș fi rămas la Nisa măcar pînă a doua zi și m-aș fi dus pe Promenade des Anglais, poate aș fi văzut-o pe Dominique plimbîndu-se cu leopardul; ea era acolo de cîteva zile, dar nu știam și am aflat abia citind cartea secretarului...

După ce-am stat două zile la Milano, unde ajunsesem obosit și înfricoșat de autostrada Ventimigliei, am plecat pe drumul cel mai scurt înspre casă, renunțînd întîi la Neapole, apoi la Roma și apoi la Florența, deși aceasta nu-mi crea un ocol prea mare. Din cînd în cînd mă uitam la telegrama care stătea tot deschisă, pe scaunul de lîngă mine.

M-am oprit la Verona, și numai cîteva ceasuri, și iarăși mi-am tîrît greu piciorul, mergînd pe străzile Julietei; n-am fost să-i văd mormîntul. Și-am mai stat două zile la Veneția, prea mult dorisem să mă întorc odată acolo, socotind că era orașul cel mai aurit de pe lume.

Poate e bine ca locurile frumoase să le vezi numai o dată; dacă ai țesut basme și feerii peste ele, nu pot decît să te dezamăgească. Și-apoi, după drumurile din Spania, care e altfel decît frumoasă, mult timp nimic nu mai încape în suflet.

Mi-am tîrît și la Veneția piciorul, în lungul canalelor, prin locurile care nu-mi mai trezeau nici o emoție, am traversat orașul pînă la cheiul de unde pleacă vaporașele. Era ziua morților și-am văzut scris la debarcadere că în insula unde e cimitirul, oamenii săraci pot merge pe gratis.

Ce mai puteam face decît să mă duc în insula Burano, că la Murano fusesem? Acolo am văzut o clopotniță atît de înclinată, că depășea mult turnul de la Pisa și cele două turnuri de la Bologna; tot timpul m-am așteptat să se răstoarne, și-aș fi vrut să aud cum sună clopotele în cădere. Atîta m-am mirat să văd case și oameni așezați acolo, deși nu-i oprește nimeni să plece într-o lume mai largă, încît m-am gîndit la oamenii și la satele de pe

insula Lanzarote, şi-am făcut chiar o asemănare stranie între unii şi alţii.

Abia a doua zi m-am dus la poştă, unde puteam găsi veşti de acasă, fără să le socotesc importante. După ce mi-a dat o scrisoare, funcţionarul s-a oprit cu creionul pe un rînd din registru, şters cu o linie apăsată.

— Aţi avut şi o telegramă, dar aştepta de paisprezece zile şi, conform regulamentului, am returnat-o azi-dimineaţă.

După Nisa, o telegramă nu putea decît să mă tulbure şi, dorind să aflu de unde venise, am aflat că de la Londra, ceea ce m-a tulburat şi mai tare. M-am gîndit la ultima mea seară acolo, cînd am privit fetiţa care hrănea porumbeii în St. James's Park, pînă ce a venit ploaia şi a alungat-o. Apoi mi-am spus: „Nu se poate!" Nu era nimeni la Londra să-mi trimită o telegramă.

Deşi am mers fără oprire, mi-a trebuit o zi întreagă să traversez Iugoslavia, unde pe autostrada trucată erau drastice limitări de viteză, şi nu mai aveam bani să plătesc amendă, şi nici cu actele nu stăteam prea bine, că mi le furaseră la Sevilla, de unde căpătasem doar o adeverinţă; decît să explic una ca asta poliţiei sîrbe, mi s-a părut mai nimerit să respect restricţiile, dar am strîns atît de tare din dinţi, că seara, la Timişoara, m-au durut fălcile şi abia mi-am putut mînca friptura; las' că era şi tare, de vacă bătrînă.

A doua zi, în amurg, nu intrasem bine pe uşă, acasă la mine, că m-am pomenit cu factorul.

— Vă caut de azi-dimineaţă; aveţi o telegramă din Spania.

Telegrama avea să mă surprindă încă o dată, şi mult mai tare, deşi ar fi trebuit să-i bănuiesc conţinutul, şase cuvinte misterioase: „E lună nouă la Madrid astă-seară!"

În seara aceea, mai tîrziu, şi-a revărsat lumina asupra Bucureştiului o lună plină, atît de strălucitoare că părea gata să explodeze. Uitîndu-mă pe cer şi comparînd-o în gînd cu luna nouă de la Madrid, la care nu puteam să mă gîndesc fără tristeţe, mi-am dat seama, datorită decalajului dintre fazele lor, ce distanţă enormă era pînă acolo.

De-atunci a trecut multă vreme, şi cartea mea e gata, după cum se vede. Din cînd în cînd mai privesc cîte o telegramă şi aflu că e lună nouă în vreo parte a lumii pe unde odată am trecut şi eu, cu atîta bucurie şi atîta dor de viaţă...

După ce toate sînt acum atît de departe în urmă, singura tristeţe incurabilă este Dominique, iar Vicht singura grijă dureroasă.

Mi-e imposibil să-mi închipui destinul lui. În ultima scrisoare îmi spune: „Nu-mi rămîne să cred decît că a fost un diagnostic greşit". Cum aş putea să-i răspund: „Te înşeli, Vicht, asemenea diagnosticuri sînt totdeauna adevărate, din nefericire! Norocul tău a fost altul..."

De ce nu am curajul să-mi dau gîndul pe faţă? „Vicht, ai iubit o fată frumoasă şi mi-ai povestit dragostea. Toţi am iubit o fată frumoasă şi ne-am povestit dragostea. Dar toţi o să murim odată; de ce n-am vorbi despre moarte? De ce să ne închipuim moartea sub o înfăţişare hidoasă? Fie aşa moartea celor cu inima veştedă, a celor care n-au avut de ce să trăiască sau care mor de pedeapsă. Dar oamenilor care au iubit frumuseţea şi-au lăudat-o arătînd-o şi altora, de ce să nu le fie moartea o fată frumoasă? Cu sentimente ca ale noastre; puţin nebună şi zvăpăiată. Care să danseze într-o noapte în cîrciumă, cu picioarele goale pînă la şolduri, cu mijlocul răsucit, cu umerii daţi înapoi, cu părul pe spate, cu braţele în mişcare, toată o unduire, să danseze cu infanteriştii, pînă la ziuă, tristă şi milostivă, că au murit atîţia, săracii, în trecute războaie şi atîţi au să moară în războaie viitoare! De ce în locul simbolurilor macabre nu şi-ar lua o podoabă, un cercel mic de aur? Să meargă cu el din ţară în ţară, să şi-l arate şi să farmece oamenii. Şi să-i fie îngăduită iubirea, ca o lumină, cînd e atîta ură în lume. Să se îndrăgostească, Vicht, nebuneşte, minunata fată frumoasă, pînă la uitarea de sine, să-şi golească inima fierbinte şi doldora de iubire, şi după ce îşi va împlini dăruirea, şi nu-i va mai rămîne nici aerul, să respire, atunci să treacă în legendă, murind pentru dragoste."

... Știu că era o fată frumoasă, am conștiința frumuseții ei fără s-o pot descrie, cum nu pot fi descrise simbolurile. Știu că se arăta fără nici o reținere, mai de grabă ademenitoare, dansînd cu fața la mine, înaintea mașinii, și dacă frînam, și dacă acceleram rămînea la aceeași distanță. Dansa puțin dată pe spate, cu mijlocul răsucit, cu umerii aruncați înapoi și cu brațele în mișcare, într-o unduire de salcie. Deși părul luat de vînt ar fi trebuit să-i vină în față, acoperindu-i obrazul și lipsindu-mă de frumusețea ei mai puternică decît farurile, nu înțeleg cum zbura peste umeri, împotriva mișcării, de parcă l-ar fi absorbit tunelul interminabil. Și într-o clipă, cînd și-a întors capul să scuture o rază de lumină care-i rămăsese în păr și ar fi putut să-l aprindă, am văzut că în ureche avea un cercel mic de aur.